

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

*NECÂTÎ BEY DÎVÂNI'NIN ŞAHISLAR KADROSU VE
AHMED PAŞA DÎVÂNI'NIN ŞAHISLAR KADROSUYLA
KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ*

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Volkan ARSLAN

Danışman:

Prof. Dr. Orhan BİLGİN

İSTANBUL

2019

T.C.
İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

***NECÂTÎ BEY DÎVÂNÎ'NİN ŞAHISLAR KADROSU VE
AHMED PAŞA DÎVÂNÎ'NİN ŞAHISLAR KADROSUYLA
KARŞILAŞTIRMALI İNCELENMESİ***

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Volkan ARSLAN

Danışman:

Prof. Dr. Orhan BİLGİN

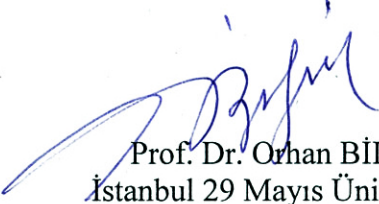
İSTANBUL

2019

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

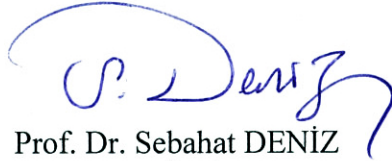
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda 010116YL10 numaralı Volkan ARSLAN'ın hazırladığı “ *Necâtî Bey Dîvânı'nın Şahıslar Kadrosu ve Ahmed Paşa Dîvânı'nın Şahıslar Kadrosu ile Karşılaştırmalı İncelenmesi*” konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 12/06/2019 günü 15.00 – 16.00 saatleri arasında yapılmış, sorular sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Orhan BİLGİN
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Doç. Dr. Arzu ATİK
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Sebahat DENİZ
Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlâk kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Volkan ARSLAN

12.06.2019

ÖZ

Necâtî Bey, klâsik Türk edebiyatının en meşhur şâirlerinden biridir. Ahmed Paşa ile 15. yüzyılın en büyük iki şâirinden biri olduğu konusunda gerek dönemin tezkire sâhibi müellifleri gerekse dîvân edebiyatı üzerine çalışmalar yapan günümüz araştırmacıları hemfikirdirler. Bu çalışmanın amacı *Ahmed Paşa Dîvânı*'yla karşılaştırmalı olarak Necâtî Bey'in, dîvânında yer verdiği şahısları, hangi münâsebetlerle ve ne sıklıkla andığını tespit ve örnek beyitlerle tahlil etmektir. Çalışmada, Necâtî Bey'in dîvânında andığı şahıslar, *Ahmed Paşa Dîvânı*'yla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Necâtî Bey'in, dîvânında 125 (yüz yirmi beş) şahsa ve dîvân şâirlerince bir şahıs gibi tasavvur edilen varlığa yer verdiği tespit edilmiştir. Bu sayı Ahmed Paşa için 97 (doksan yedi)'dir. Tespit edilen şahıs ve varlıklar; dinî şahsiyetler ve varlıklar, târihî şahsiyetler, edebî eser kahramanları, târihî-efsânevî şahsiyetler ve mitolojik varlıklar olmak üzere dört bölümde incelenmiştir.

Çalışma boyunca ele alınan şahıslar hakkında evvelâ bibliyografik bilgiler verilmiş, akabinde şahıslara dâir Necâtî Bey ve Ahmed Paşa dîvânlarında yer alan örnek beyitler açıklanmış, her bölümün sonunda tablolar oluşturulmuş ve elde edilen bilgiler mukayese edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Necâtî Bey, Ahmed Paşa, dîvân edebiyatı, şiir, şahıslar

ABSTRACT

Necati Bey is one of the most famous poets of classical Turkish literature. Especially with Ahmed Pasha, Necati Bey is considered one of the two greatest poets of the fifteenth century by the scholars who deal with classical Turkish literature today and the authors of biography collections in that century. The aim of this study is to compare the persons in the divans and to determine how and how often these persons are mentioned and explain them by giving examples of couplets. In this study, the persons whom Necâtî Bey is mentioned in his divan are examined comparatively with Ahmed Pasha's divan. As a result of the study, in Necati Bey's divan 125 (one hundred and twenty-five) people are founded whereas 97 (ninety-seven) people are seen in Ahmed Pasha's divan. Identified persons and entities, religious figures and beings, historical figures, literary heroes, historical-legendary figures and mythological beings are argued in four parts.

Bibliographic information is firstly given about the individuals who are taken up during the study, then the sample couplets from the divans of Necâtî Bey and Ahmed Paşa about the persons are explained, tables are formed at the end of each part and the knowledge which is acquired is compared.

Key Words: Necati Bey, Ahmed Paşa, divan literature, poetry, persons

ÖN SÖZ

Türk edebiyatında altı asırlık uzun bir geleneğe sâhip olan dîvân edebiyatı, Osmanlı coğrafyasında teşekkül etmiş, Osmanlı medeniyetinin hayâl ve düşünce iklimini yansıtan, bununla birlikte az da olsa devrin önemli hâdiselerini de konu edinen, muhtevâsının genişliği ve yöntemi sebebiyle girift bir edebiyattır. Bilhassa Fâtih Sultân Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle birlikte XV. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin siyâset, dil, kültür ve sanat alanlarında hızla yükselmesine bağlı olarak dîvân edebiyatı da bir gelişim ve değişim içerisine girmiştir. Bu dönemde kasîde türünün ön plana çıktığı görülür. Kasîde türünün ön plana çıkmasıyla birlikte edebî ve efsânevî kahramanların yanında târihî şahsiyetler de dîvân şiirinde öncesine oranla daha ağırlıklı olarak yer almaya başlamıştır. Bu durum, XV. yüzyıldan itibaren dîvân edebiyatı geleneğinde yazılan şiirlerin anlaşılması, şiirin özüne inilebilmesi için dîvânlarda zikredilen şahıslar hakkında bilgi sâhibi olmayı da zorunlu hâle getirmiştir.

Bu tez çalışmasının konusu tespit edilirken Osmanlı sahâsında kasîde türünün ön plana çıktığı XV. yüzyıl dîvân şiirinin iki meşhur şâiri Necâtî Bey ile Ahmed Paşa'nın dîvânları taranmış, Necâtî Bey'in, çağdaşı Ahmed Paşa'ya nispetle dîvânında daha fazla şahsa yer verdiği saptanmış ve tez konusu "*Necâtî Bey Dîvânı'nın Şahıslar Kadrosu ve Ahmed Paşa Dîvânı'nın Şahıslar Kadrosuyla Karşılaştırmalı İncelenmesi*" olarak belirlenmiştir.

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan'ın 1997 yılında yayımlanan *Necâtî Beg Divanı* ve 1963 yılında yayımlanan *Ahmed Paşa Divanı* adlı eserleri bu tez çalışmasının temel kaynaklarını oluşturmaktadır. İnceleme boyunca *Necâtî Beg Divanı*'na ve *Ahmed Paşa Divanı*'na yapılan atıfların tamamı bu eserlere yapılmış ve tezde ele alınan beyitlerin imlâsına dokunulmamıştır. Ayrıca *Necâtî Beg Divanı*'nda bulunmayıp makaleler veya sempozyum bildiri kitaplarında yayımlanan Necâtî Bey'e âit kasîde ve gazeller de taranmış, bu eserlerde tespit edilen İbn Sînâ'yı konu edinen bir beyit, tezde, ilgili maddede kullanılmıştır.

Tez çalışmasının araştırma-inceleme basamağında “Necâtî Bey’in ve Ahmed Paşa’nın dîvânlarında yer verdikleri şahıslar kimlerdir ve bu şahısları dîvânlarında hangi yönleriyle işlemişlerdir?” sorusuna cevap aranmıştır. Böylece Necâtî Bey ve Ahmed Paşa dîvânlarında yer alan şahısların, beyitlerde hangi münâsebetlerle ele alındıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda öncelikli olarak Necâtî Bey ve Ahmed Paşa dîvânlarındaki şahıslar saptanmış, fişleme yöntemi kullanılarak bu şahısların dîvânlarda hangi münâsebetlerle ele alındıkları tespit ve tasnif edilmiştir. Şahısların tespitinde şâirlerin insan şeklinde tasavvur ettikleri varlıklar da dikkate alınmıştır. Tespit ve tasnif edilen beyitlerin tamamı incelenmiş, tezde açıklanmak üzere benzer muhtevâdaki beyitlerden ifâde bakımından söylemi daha kuvvetli ve açık olanlar belirlenmeye çalışılmış, belirlenen beyitlerin tamamı nesre çevrilmiş ve kısaca şerh edilmiştir. Necâtî Bey’in dîvânında yer verdiği şahıslar kadrosunun ve bu şahısları ele alış biçiminin daha iyi anlaşılıp daha net sonuçlara ulaşılması için çalışma boyunca Necâtî Bey ile çağdaşı Ahmed Paşa’nın dîvânlarında andıkları şahıslar karşılaştırılmıştır. Bununla birlikte Necâtî Bey ve Ahmed Paşa dîvânlarında tespit edilen şahısların kullanım sıklığı, her bölümün sonunda oluşturulan tablolarda gösterilmiştir. Tez çalışması kapsamında incelenen ya da incelenmesin *Necâtî Beg Divanı*’ndaki şahıslara dâir tespit ve tasnif edilen beyitlerin tamamı çalışmanın sonunda oluşturulan “*Necâtî Bey Dîvânı’nda Şahıslar Dizini*” bölümünde araştırmacıların dikkatine sunulmuştur. Çalışma boyunca incelenen şahıslar kronolojik bir sıralamayla, kronolojik sıralamanın mümkün olmadığı bölümlerde ise alfabetik sıralamayla ele alınıp incelenmiştir.

Giriş bölümünde “*XV. Yüzyıl’ın Siyâsî ve Kültürel Durumu*” ve “*Necâtî Bey’in Hayatı ve Edebî Kişiliği*” hakkında bilgi verilmiş, inceleme safhası *Dinî Şahsiyetler ve Varlıklar, Târihî Şahsiyetler, Edebî Eser Kahramanları ve Târihî-Efsânevî Şahsiyetler ve Mitolojik Varlıklar* olmak üzere dört bölümde yapılandırılmıştır. Çalışmanın sistematik ilerlemesi ve anlaşılabilirliğinin artırılması amacıyla bölümlerin kendi içinde alt başlıkları oluşturulmuş, ele alınan şahıslar hakkında evvelâ özet biyografik bilgiler verilmiş, bu sûretle Necâtî Bey şiirinin köklerine inmek ve incelemenin anlaşılabilirliğini artırmak hedeflenmiştir. Oluşturulan biyografik özetler için öncelikli kaynak olarak *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* esas alınmıştır. Zîra çalışma boyunca incelenen şahısların pek çoğu hakkında güvenilir bilgilerin bu kaynakta mevcut olduğu

görülmüştür. Ayrıca *Dinî Şahsiyetler ve Varlıklar* bölümünde *Kur'ân-ı Kerim*'den, *Târihî-Efsânevî Şahsiyetler ve Mitolojik Varlıklar* bölümünde ise Dursun Ali Tökel'in *Divan Şiirinde Şahıslar Mitolojisi* eserinden ve ihtiyaca başka kitap, makale, ansiklopedi, sözlük gibi birçok eserden yararlanılmıştır. Derlenen biyografik bilgilerin ardından ele alınan şahsın konu edildiği beyitler sıralanmış, her biri kısaca değerlendirilmiştir.

Tespit edilen şahıslara âit beyitlerin incelenmesinin tamamlanmasından sonra *Sayısal Veriler* başlığı altında ele alınan şahıslara dâir tablolar oluşturulmuş, böylece Necâtî Bey'in, dîvânında yer verdiği şahısların hangi yönlerini, beyitlerinde ne sıklıkla işlediğini görebilme ve daha sağlıklı karşılaştırma ve değerlendirme yapabilme imkânı elde edilmiştir. Bu çalışmanın özeldir dîvân edebiyatı araştırmacılarına, genelde ise bütün edebiyatseverlere faydalı olmasını temenni ederim.

Son olarak; evvelâ lisansüstü eğitimim ve bu tez çalışması boyunca geniş bilgi birikiminden her ân istifâde ettiğim, kendisinden akademik yöntem ve bakış açısı kazandığım, bunlarla birlikte hayatı anlama ve anlamlandıma yolunda kendisinden akademik çalışmalarla elde edemeyeceğim duyuş ve sezışler edindiğim muhterem hocam Prof. Dr. Orhan BİLGİN'e ve ilmin önemini kendisiyle bildiğim, maddî ve mânevî her türlü desteğini her ân yanımda bulduğum, işâretleriyle bu faâliyete giriştiğim canım hocam Osman SEZGİN'e şükranlarımı sunar, hürmetlerimi arz ederim. Ayrıca kıymetli vakitlerini ayırıp tez çalışmama dâir yaptığım sunumu îtinâ ile dinleyip iş bu tez çalışmasının *Ahmed Paşa Dîvânı*'yla karşılaştırmalı olarak yapılması tavsiyesinde bulunarak çalışmaya bambaşka bir boyut kazandıran hocam Doç. Dr. Arzu ATİK'e ve tez yazım sürecinde desteğini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Sebahat DENİZ'e teşekkürü borç bilirim. Yine bütün çalışmalarımday yanımda olup desteğini bir ân olsun azaltmayan ve aynı zamanda bu çalışmanın musahhihi olan biricik eşim Ayşe Sena SEZGİN'e ve kıymeli âileme; ihtiyaç duyduğum her konuda yardımlarını mihnetsiz bir şekilde gördüğüm kıymetli arkadaşlarım Arş. Gör. Abdullah ESEN'e ve Esra BAL'a; yüksek lisans eğitimim boyunca beni bir ân olsun yalnız bırakmayan, dâima destekleyen dostum Aykut Nasip KELEBEK'e teşekkür ederim. Son olarak kaynak eserlere hızlı ve kolay ulaşmamda sunduğu imkânlar için İSAM Kütüphanesi'ne şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
BEYAN	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiii
TABLolar	xiv

GİRİŞ	1
15. YÜZYIL'IN SİYASÎ VE KÜLTÜREL DURUMU	1
NECÂTÎ BEY'İN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	5

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNİ ŞAHSİYETLER VE VARLIKLAR .....

1.1. PEYGAMBERLER	11
1.1.1. Hz. Âdem	13
1.1.2. Hz. Nûh	20
1.1.3. Hz. İbrâhim	23
1.1.4. Hz. Ya'kûb	29
1.1.5. Hz. Yûsuf	32
1.1.6. Hz. Eyyûb	44
1.1.7. Hz. Mûsâ	46
1.1.8. Hz. İlyâs	51
1.1.9. Hz. Dâvûd	52
1.1.10. Hz. Süleymân	55
1.1.11. Hz. 'Îsâ (Mesîh)	64
1.1.12. Hz. Muhammed	77
1.2. MAVÎ KİTAPLARDA ZİKREDİLEN DİĞER ŞAHISLAR	104
1.2.1. Şeddâd bin Âd	105
1.2.2. Âzer	106
1.2.3. Züleyhâ	107
1.2.4. Mısır 'Azîzi	110
1.2.5. Fir'avun	112
1.2.6. Kârûn	113
1.2.7. Hz. Hızır	116
1.2.8. Âsaf b. Berahyâ	124
1.2.9. Belkıs (Sebe Melikesi)	126
1.2.10. Hz. Meyrem	127
1.2.11. Ye'cûc	131
1.3. İSLÂMİYET AÇISINDAN ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER	135
1.3.1. Âl-i Mustafâ (Âl-i Abâ)	135
1.3.2. Çâr-yâr (Çehâr-yâr-ı Güzîn /Hulefâ-yı Râşidîn)	138
1.3.3. Ashâb-ı Kirâm (Sahâbeler)	140
1.3.4. Hz. Ebû Bekir	141
1.3.5. Hz. Ömer	144
1.3.6. Hz. Osman	147
1.3.7. Hz. Ali	149
1.3.8. Bilâl-i Habeşî	157
1.3.9. Hz. Hasan	160

1.3.10. Hz. Hüseyin.....	162
1.4. MUTASAVVİF ŞAHSİYETLER.....	165
1.4.1. Veysel Karanî.....	165
1.4.2. İbrâhim-i Edhem	167
1.4.3. Hallâc-ı Mansûr.....	169
1.4.4. Ni‘metullâh-ı Velî.....	171
1.4.5. Handân (Şâh Handân-ı Jülîde-mûy).....	172
1.5. SEMAVÎ KİTAPLARDA ZİKREDİLEN DİĞER VARLIKLAR.....	177
1.5.1. Cebrâil.....	177
1.5.2. Hârût.....	179
1.5.3. Şeytân (İblis).....	181

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHÎ ŞAHSİYETLER.....	189
2.1. DEVLET ADAMLARI.....	189
2.1.1. Mahmûd-ı Gaznevî	190
2.1.2. Osman Gâzi.....	193
2.1.3. II. Murâd	195
2.1.4. Fâtih Sultân Mehmed.....	196
2.1.5. Sultân II. Bâyezîd.....	206
2.1.6. Alâüddevle (Bozkurt) Bey	222
2.1.7. Şâh İsmâil.....	223
2.1.8. Şehzâde Abdullâh	225
2.1.9. Şehzâde Mahmûd.....	234
2.1.10. Nizâmülmülk.....	250
2.1.11. Mahmûd Paşa	251
2.1.12. Koca Dâvûd Paşa	253
2.1.13. Atik Ali Paşa	259
2.1.14. Kâsım Paşa.....	264
2.1.15. Karamânî Mehmed Paşa	268
2.1.16. Mesîh Paşa	273
2.1.17. Koca Mustafâ Paşa.....	276
2.2. ÂLİMLER VE FİLOZOFLAR	289
2.2.1. Aristo.....	289
2.2.2. İbn Sînâ	291
2.2.3. Gazzalî	293
2.2.4. Zemahşerî.....	294
2.2.5. İdrîs-i Bitlisî	295
2.2.6. Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi	296
2.3. ŞÂİR VE SANATKÂRLAR.....	302
2.3.1. Hassân b. Sâbit.....	302
2.3.2. Firdevsî.....	304
2.3.3. Nizâmî-i Gencevî	305
2.3.4. Sa‘dî-i Şîrâzî	306
2.3.5. Ferîdüddîn Attâr	308
2.3.6. Kemâleddîn-i İsfahânî.....	310
2.3.7. Emîr Hüsrev-i Dihlevî.....	311
2.3.8. Selmân-ı Sâvecî.....	313
2.3.9. Molla Câmî (Abdurrahman Câmî).....	315
2.3.10. Atâyî (İvaz Paşazâde).....	316
2.3.11. Şeyhî.....	318
2.3.12. Necâtî Bey.....	319
2.3.13. Yâkût el-Müsta‘سیمî	334
2.4. DİĞER TARİHÎ KİŞİLER.....	340
2.4.1. Nu‘mân b. Münzir.....	340
2.4.2. Seyf b. Züyezen (Seyf-i Zülyezen).....	342

2.4.3.	Hâtim et-Tâi.....	343
2.4.4.	Ebû Cehil	344
2.4.5.	Bermek.....	346
2.4.6.	Esved el-Ansî (Zülhmâr)	347
2.4.7.	Ebû Müslim-i Horasânî.....	348
2.4.8.	Ayaz.....	349
2.4.9.	Saruca Paşa	350
2.4.10.	Bülbül Hâtun.....	351
2.4.11.	Hatiboğlu Seyyid Ahmed	352
2.4.12.	Garib Ahmed	353
2.4.13.	Şeyhî	354
2.4.14.	Mestî Çelebî.....	355
2.4.15.	Mustafâ	356
2.4.16.	Memi.....	357
2.5.	İSMEN ZİKREDİLMEYEN TÂRİHÎ ŞAHSİYETLER.....	361
2.5.1.	Acem Dârâsı	361
2.5.2.	Eflak Banı	361
2.5.3.	Fağfür.....	362
2.5.4.	Hıtay Hâkanı	362
2.5.5.	Kayser	363
2.5.6.	Tatar Hanı	363

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDEBÎ ESER KAHRAMANLARI.....		365
3.1.	<i>HÜSREV VE ŞİRİN</i> MESNEVÎSİ	366
3.1.1.	Şîrîn	368
3.1.2.	Hüsrev (Pervîz).....	370
3.1.3.	Ferhâd	373
3.1.4.	Şâvûr (Şâpur).....	376
3.2.	<i>LEYLÂ VE MECNÛN</i> MESNEVÎSİ	377
3.2.1.	Leylâ	378
3.2.2.	Mecnûn	381
3.3.	<i>YÛSUF İLE ZÛLEYHÂ</i> MESNEVÎSİ	384
3.4.	<i>ŞEM' Ü PERVÂNE</i> MESNEVÎSİ.....	387

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÂRİHÎ-EFSÂNEVÎ ŞAHSİYETLER VE MİTOLOJİK VARLIKLAR.....		391
4.1.	TÂRİHÎ-EFSÂNEVÎ ŞAHSİYETLER	392
4.1.1.	Cem/Cemşid	392
4.1.2.	Dahhâk	397
4.1.3.	Ferîdun	399
4.1.4.	Nerîmân	402
4.1.5.	Sam	403
4.1.6.	Zâl (Dastân)	404
4.1.7.	Rüstem-i Zâl	405
4.1.8.	Keykubad/Şâh Kubat	408
4.1.9.	Keyhüsrev	409
4.1.10.	Bîjen.....	411
4.1.11.	İsfendiyâr	412
4.1.12.	Darâb.....	414
4.1.13.	İskender.....	415
4.1.14.	Dârâ.....	423
4.1.15.	Erdevân.....	425
4.1.16.	Hüsrev.....	426
4.1.17.	Zülficân.....	429

4.2. MİTOLOJİK VARLIKLAR	431
4.2.1. Âfet.....	431
SAYISAL VERİLER.....	434
SONUÇ	449
NECÂTÎ BEY DİVÂNINDA ŞAHISLAR DİZİNİ	455
KAYNAKLAR	480
ÖZGEÇMİŞ.....	489

KISALTMALAR

Kısaltma	
APD	<i>Ahmed Paşa Dîvânı</i>
Bkz./bkz.	Bakınız
C.	cilt
çev.	çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	editör
G.	Gazel
h.	hicrî
haz.	hazırlayan
K.	Kasîde
KNR	Kasîde-i Na't-ı Resûl
MŞSA.	Mersiye-i Şehzâde Sultân Abdullah
MŞSM.	Mersiye-i Şehzâde Sultân Mahmûd
m.	miladî
md.	madde
NA	Na't-i 'Ali
NBD	<i>Necâtî Bey Dîvânı</i>
s.	sayfa
TBSA.	Tercî-bend-i Sultân Abdullah
vb./vs.	ve benzeri / vesaire
Yay.	Yayımları

TABLÖLAR

Tablo 1. NBD ve APD'de Peygamberler	103
Tablo 2. NBD ve APD'de Semavî Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar.....	134
Tablo 3. NBD ve APD'de İslâmiyet Açısından Önemli Şahsiyetler	164
Tablo 4. NBD ve APD'de Mutasavvıf Şahsiyetler	176
Tablo 5. NBD ve APD'de Semavî Kitaplarda Zikredilen Diğer Varlıklar	188
Tablo 6. NBD ve APD'de Devlet Adamları	288
Tablo 7. NBD ve APD'de Âlimler ve Filozoflar	301
Tablo 8. NBD ve APD'de Şâir ve Sanatkârlar.....	339
Tablo 9. NBD ve APD'de Diğer Târihî Şahsiyetler.....	360
Tablo 10. NBD ve APD'de İsmen Zikredilmeyen Târihî Şahsiyetler	364
Tablo 11. NBD ve APD'de Edebî Eser Kahramanları.....	390
Tablo 12. NBD ve APD'de Târihî-Efsânevî Şahsiyetler ve Mitolojik Varlıklar	433
Tablo 13. NBD ve APD'de Şahıslar Kadrosu.....	454

GİRİŞ

15. YÜZYIL'IN SİYASÎ VE KÜLTÜREL DURUMU

XV. yüzyıl, Ankara Savaşı'yla (1402) alt üst olan Anadolu siyâsî birliğinin, Çelebi Mehmed'in tahta geçmesiyle birlikte yeniden tek bir siyâsî otorite etrafında kurulmaya başladığı asırdır. Bu sebeple, bu yüzyıl aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin kültür ve medeniyet bakımından da ilerlemeye başladığı devir olmuştur. Türkçe bu yüzyılda yalnızca halkın konuştuğu bir dil olmakla kalmamış, edebî alanda bir yazı dili hüviyeti kazanmış, ayrıca bir diplomasi dili olarak da dünyanın en gelişmiş dilleri arasında yer almaya başlamıştır.¹ Özellikle II. Murâd devrinde Osmanlı sarayı âlimleri, şâirlerin ve sanatkârların toplandığı, her türlü yardımı gördüğü bir merkez hâline gelmiştir. II. Murâd ilim, kültür ve sanat faâliyetlerini desteklemiş; âlim ve sanatkârları korumuştur. Böylece II. Murâd'ın başlattığı bu kültür faâliyetiyle pek çok eser yazılmış, tercüme yapılmıştır.² Bununla birlikte XV. yüzyılın başında siyâsî birliğin tam anlamıyla sağlanamamış olması, bilim, kültür ve sanat merkezlerinin yeni yeni teşekkül etmesi, dönemin sanatçılarının eğitim amacıyla Mısır, İran ve Irak bölgelerine gitmelerini zorunlu kılmıştır. Şeyhî'nin İran'da Ahmedî'nin Mısır'da, Eşrefoğlu Rumî'nin Hama'da eğitim görmesi bu duruma örnek gösterilebilir.³

XV. yüzyılın yarısında İstanbul'un fethedilmesiyle birlikte her alanda büyük bir gelişim dönemine girilmiş, Osmanlı Devleti artık büyük bir imparatorluk kimliğine kavuşmuşmaya başlamıştır. Bu durum yazı dilini, şâir ve yazarları da doğal olarak etkilemiştir.⁴ Fâtih Sultân Mehmed ile başlayan devlet kademelerindeki yapısal dönüşüm berâberinde kültür, eğitim ve sanat alanında da köklü değişimlerin meydana gelmesine zemin hazırlamış, her açıdan yeni bir çağı başlatmıştır. Zira Fâtih Sultân Mehmed

---

¹ Faruk Kadri Timurtaş, "Türk Edebiyatı (XII-XV Yüzyıllar)" *Türk Dünyası El Kitabı*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., 1976, s.421.

² Kemal Yavuz, *Garibnâme*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2000, s.XXVII.

³ Muhsin Macit, "Divan Estetiği" *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, ed. Mustafâ İsen, Ankara: Grafiker Yay., 2014, s.79.

⁴ Mehmed Fuad Köprülüzade, "Fâtih Devrinde Edebî Hayat" *Yeni Mecmua*, Mayıs/1918, s.46.

döneminde din, dil mezhep ve benzeri ayrımları dikkate almaksızın ilim adamlarını himâye etmiş, onlara büyük alâka göstermiştir.⁵ Gâyet kültürlü, birçok dil bilen ve aynı zamanda şâir olan Fâtih Sultân Mehmed; serbest fikirli olup bilginleri sarayına dâvet ederek bilimsel konuşma ve tartışmalar yaptırmıştır.⁶ Hâsılı Fâtih devri; siyâsî, askerî ve iktisadî sahâda bâzı yeniliklerle kendisini göstermiş, bir taraftan halkın huzuru sağlanırken diğer taraftan sosyal ve kültürel alanda ilmî ve edebî faâliyetler hız kazanmıştır.

Devrin şartlarının gereği olarak bütün sosyal onur ve statünün mutlak bir otorite olan hükümdârlar tarafından belirlendiği Ortaçağ'da sanatın da aynı gelenek içinde icra edilmesi kaçınılmaz bir durumdu. Bu çağda gerek Doğu'da gerek Batı'da devletin patrolan konuma sâhip olması gücün, mülkün ve tebaanın mutlak sûrette hükümdâr âilesne âit olmasını doğurmuş, hâliyle sâdece hükümdâr ve âilesinin lütuf ve inâyetine erişenler en şerefli ve zengin tabakayı oluşturmuş, ayrıca bu durum hânedanlar arasında her alanda olduğu gibi sanat koruyuculuğunda da rekâbetin oluşmasına sebep olmuştur.⁷ Fâtih Sultân Mehmed'in saltanat yıllarıyla birlikte devlet yönetiminde siyâsî otoritenin iyiden iyiye güçlenmesi zâten saray edebiyatı olarak anılan dîvân şiirinde kasîde türünün ön plana çıkmasına sebep olmuş, mesnevî türünde eserler yazılmaya devam edilmişse de şâirler yazdıkları kasîdelerle pâdişâh başta olmak üzere vezîriâzam, vezir, kazasker gibi devlet kademelerinde bulunan memduhlarını övmüşlerdir. 15. yüzyıl tezkirecileri mesnevîde üstat kabul ettikleri Şeyhi'den sonra şâirliğinin büyük bir kısmını Fâtih devrinde geçiren ve ona pek çok kasîde sunan Ahmed Paşa'nın, bu türün en usta şâiri olduğunu belirtmişlerdir.⁸ Şiirde kasîde türünün ön plana çıkması, doğal olarak dilin de daha sanatlı bir hâl almasına yol açmıştır. Zîra şâirler memduhunu vassfederken bütün ilimlerini, bütün hünerlerini sergilemiş ve dili daha yoğun ve sanatlı kullanma yolunu tutmuşlardır. Bununla birlikte Fâtih Sultân Mehmed'in devrinde, önceki dönemlerin aksine oluşturulan belgelerde sâdeliğin terk edilmesi, Farsça ve Arapça menşeli

---

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Târîhi-2*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1983, s. 149.

⁶ Ali Sevim, Yaşar Yücel, *Klasik Dönemin Üç Hükümdârı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1991, s.93.

⁷ Halil İnalçık, *Şâir ve Patron*, İstanbul: Doğu Batı Yay., 2016, s. 8.

⁸ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Târîhi*, Ankara: Akçağ Yay., 1999, s.116.

kelimelerin kullanımının artması, daha ağıdalı bir üslûp tercih edilmesi edebî eserleri de etkileyip daha süslü ve daha sanatkârane bir edebî dilin oluşmasını hızlandırmıştır.⁹

XV. yüzyılın kültürel durumunu anlamak evvelâ Fâtih Sultân Mehmed'in şahsiyetini tanımaktan geçmektedir. Fâtih, dünya hâkimiyetini amaç edinmiş kudretli bir asker ve geniş görüşlü bir kültür adamıdır. Onun ilmi ve sanatı himâye ve teşviklerinde şu fikir hâkimdir: Devletini her bakımdan dünyanın en üstün, en kudretli imparatorluğu hâline getirmek. Zîra İstanbul'u fetheden II. Mehmed, sınırsız güç sâhibi ve mutlak bir hükümdâr olmanın yanı sıra dünya hâkimiyeti fikrini benimsemiştir. Her açıdan kendini yetiştirmeye gayret etmiş, din felsefesi meselelerine âşina olmakla birlikte coğrafya, matematik, astronomi ilimlerine özel bir ilgi göstermiş, çeşitli ilimleri tahsil için uzmanları kendisine hoca tayin etmiştir. Hocazâde Muslihuddin, Molla Gürânî, Molla İlyas, Sirâceddin Halebî, Molla Abdülkâdir, Hasan Samsunî, Molla Hayreddin hocalarındandır. Fâtih, Arabistan ve İran'da devrinin büyük ulemâsını tanımış, onları kendi ülkesine getirtmeye çalışmıştır. Matematik ve astoromi alanında uzman olan Alâeddin Ali bin Mehmed'i İstanbul'a getirtmiş, İran'ın ünlü âlimi Molla Cami'in getirilmesi için de pek çok girişimde bulunmuştur. Zîra ülkesindeki ulemânın Acem ve Arap ulemâsı düzeyinde olmamasından dolayı üzüntü duymuştur. Fetihden sonra İstanbul'daki sekiz kiliseyi medrese hâline getirmiş, Ayasofya medresesini açtırmış, 875'te (1470) kendi camisi etrafında ünlü Semâniye medreselerini yaptırmış ve bizzat bu medreseleri teftiş etmiş, dersleri dinlemiş, başarı gösterenleri ödüllendirmiştir. Fâtih Sultân Mehmed "Avnî" mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Çağının şiir dilini ince hayâllerle yoğurmayı başarmış, açık ifâdeleri ve akıcı üslûbu, henüz sanatlara boğulmamış bir Türk şiirinin güzel örnekleri arasında sayılmıştır.¹⁰ Sultân şâirler arasında ilk dîvân tertip eden yine odur.¹¹ Fâtih'in bütün bu özellikleri, saltanatı devrinde Anadolu sahâsında kültür ve sanat ortamının gelişmesine, yaygınlaşmasına ve zenginleşmesine fırsat oluşturmuş, dîvân edebiyatında Arap ve Fars şâirlerin dâima gerisinde kalan Türk şâirler, özellikle

---

⁹ Gönül Tekin, "Türk Edebiyatı: 13-15. Yüzyıllar", *Osmanlı Uygarlığı*, C.2, haz. Halil İnalçık, Günsel Renda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., 2009, s. 515.

¹⁰ Halil İnalçık, "Fâtih", *DİA*, XXVIII, 405-407.

¹¹ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1996, s.28.

Fâtih ve oğlu II. Bâyezîd devrinde şiirlerini vücuda getiren Ahmed Paşa ve Necâtî Bey gibi şâirlerle bu alanda Arap ve Fars şâirlerle boy ölçüşebilir hâle gelmişlerdir.

Fâtih'in vefatından sonra oğulları Cem ve Bâyezîd arasındaki çekişme Bâyezîd'in lehine sonuçlanmıştır. Gerek Memlûk Devleti ve Dulkadiroğulları Beyliği'yle gerekse Haçlı Seferi riskiyle ve Safavî Devleti'nin kurucusu Şâh İsmâil ile denge politikası yürütmek zorunda kalan II. Bâyezîd, Fâtih'e nispeten ılımlı bir idâre ortaya koymuştur. Bununla birlikte fırsat buldukça seferler düzenleyen II. Bâyezîd, Boğdan seferine çıkmış, Kili ve Akkirman kalelerini ele geçirmiştir. Babası gibi ilme ve sanata önem veren Sultân II. Bâyezîd, şehzâdeliği yıllarından itibaren atalarının himâyeci geleneği devam ettirmiş¹² birçok sanatçığı, şâiri himâye etmiş, kendisi de Adlî mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Özetle XV. yüzyıl, Fâtih'in, Osmanlı Devleti'ni imparatorluk vasıflarına temâyül ettiği bir dönem olmuştur. Her açıdan bir gelişme içerisine girilmiş, devlet teşkilâtlanmasında değişimler yaşanmış, ilmî ve kültürel alanda büyük bir gelişim görülmüştür. Bütün bunlar, pek çok alanda olduğu gibi dîvân edebiyatı alanında da şâirlerin büyük eserler meydana getirmelerine fırsat vermiştir. XV. yüzyılla birlikte kasîde türü ön plana çıkarken Ahmed Paşa ve Necâtî Bey gibi dîvân şiirinin kurucuları arasında zikredilebilecek kalitede, üstat kabul edilen şâirler yetişmiştir. Bu şâirler, orijinal bir üslûpla oluşturdukları şiirleriyle sonraki dönemlerin şâirlerini etkilemiş, Türkçeyi deyim ve atasözleriyle zenginleştirerek¹³ yeni bir edebî dilin oluşmasında büyük katkı sağlamışlardır.

---

¹² İpekten, *Edebî Muhitler*, s. 50.

¹³ Ali Nihat Tarlan, *Necâtî Beg Divanı*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1997, s.XV.

NECÂTÎ BEY'İN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

XV. yüzyılın en büyük şâirlerinden biri kabul edilen Necâtî Bey'in¹⁴ doğum târihi belli değildir.¹⁵ Edirne'de Fâtih Sultân Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında (1444-1446) doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Îsâ'dır. Âilesi hakkında yeterli bilgi bulunmamakla birlikte çocukken Edirneli yaşlı bir hanım tarafından köle olarak alınıp sonradan evlât edinildiği ve yetişmesinde Sâilî adlı bir şâirin katkısı olduğu bilinmektedir.¹⁶ Çavuşoğlu, Necâtî Bey hakkındaki bilgilerin yakın dostu Sehî, çağdaşı Latîfî, Âşık Çelebi ve Kınalızâde Hasan Çelebi'nin verdiği bilgilere dayandığını belirterek şâir hakkındaki bilgileri şöyle hulâsa etmiştir:

Sehî, Edirneli olduğunu söylemekte, Latîfî ve Âşık Çelebi daha ileri giderek; birincisi 'Abdullah oğlu olup Sâilî namına bir şâirin kulu', ikincisi 'Edirne'den bir karıcığın kulu ve oğulluğu' olduğunu ilâve etmektedir. Tezkirecilerimizden yalnız Âşık Çelebi -bilahare bizzat görüştüğünü de ilâve ederek- ve Hasan Çelebi, Sâilî adındaki bir şâirden bahsetmekte Necâtî Bey ile alâkasını zikretmemektedir. Bu taktirde, Necâtî Bey'in 'Sâilî namında bir şâirin kulu' olduğuna dâir Latîfî'nin verdiği mâlûmat hakîkatten uzak görünmektedir. Bununla berâber, menşe itibarıyla Edirneli olduğunu, çocukluğunu, hatta gençliğinin bir kısmını orada geçirdiğini kabul edeceğiz. Dört müteber kaynak da babasının ve soyunun ismini vermediğine ve Latîfî devşirme veya mühtedilere verilen 'Abdullah oğlu' lakabı ile zikrettiğine göre; bizce de -yetim veya kimsesiz bir çocuk durumunda evlatlık olarak yetiştirilmesi ihtimalini göz önünde tutarak- en azından devşirme olduğunu kabul etmek mümkündür.¹⁷

Necâtî Bey'in tahsili medresenin yüksek kısımlarına kadar çıkan bir dereceye ulaşmamıştır. Yaratılışı dolayısıyla vakit kaybetmeksizin edebiyata yönelmiştir. Şiir ve inşâ alanındaki bilgilerin tamamını edinmiştir.¹⁸ Şiir ve nesir yazmaya yöneldiği gençlik yıllarında Edirne'den ayrılıp Kastamonu'ya gitmiş ve orada hatla da ilgilenen şâir, "Necâtî" mahlasıyla yazdığı şiirleriyle ününü duyurmaya başlamıştır. "Döne döne" redifli

¹⁴ İpekten, *Edebî Muhitler*, s.30.

¹⁵ Tarlan, *Necâtî Beg*, s.XV.

¹⁶ Bayram Ali Kaya, "Necâtî Bey", *DİA*, XXXII, 477.

¹⁷ Mehmet Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, İstanbul: Kitabevi, 2017, s.17-18.

¹⁸ Tarlan, *Necâtî Beg*, s.XV.

gazelinin Bursa'da şâir Ahmed Paşa'ya ulaşması ve beğenilmesi bu döneme rastlamaktadır. Daha sonra şiiirleriyle Fâtih'in dikkatini çekmiş, İstanbul'a giderek divan kâtipliğiyle görevlendirilmiştir. Bu dönemde Fâtih için kasîdeler yazmıştır. Şiiirleriyle Sultân II. Bâyezîd'in de takdirini kazanan Necâtî Bey, Şehzâde Abdullah, Karaman sancağına tayin edilince onun divan kâtibi olmuş, üç yıl sonra şehzâdenin âni ölümüne hayli üzölmüş, çok sevdiği şehzâdenin ölümünden duyduğu acıyı ünlü mersiyesinde dile getirmiştir. Yeniden İstanbul'a dönen Necâtî, İstanbul'da bulunduğu bu süre içinde başta pâdişâh olmak üzere devlet erkânına, devrin diğere meşhur kişilerine kasîdeler sunmuştur. Kazasker Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin aracılığıyla Sultân Bâyezîd diğere oğlu Şehzâde Mahmûd'u Manisa sancağına tayin ettiğinde nişancılık göreviyle şehzâdenin yanında gönderilmiş ve bu sebeple bundan sonra Necâtî "Bey" olarak anılmıştır.¹⁹ Şehzâde Mahmûd'un sarayında mutlu günler geçiren Necâtî, onun ölümü üzerine İstanbul'a dönmüştür. Bu târihten sonra, ölüm târihi olan 914'e (1509) kadar başka bir resmi görev kabul etmemiş ve ömrünün son kısmını Vefâ semtindeki evinde okuyup yazarak geçirmiştir.²⁰ Mezarını öğrencisi Sehî Bey mermerden yaptırmış, üzerine de "Nakl-i Necâtî âleme târih olmağın / Târîhini Sehî dedi: Gitti Necâtî hây" târih beytiyle şâirin, "Bir seng-dil fırâkına ölen Necâtî'nin / Billâhi mermer ile yapasız mezârını" beytini yazdırmıştır. Öğrencilerinden Sun'î ise târih ibâresini, "Gittin Necâtî âh" şekline dönüştürerek bir başka târih düşürmüştür. Mezarı İstanbul Unkapanı'nda, Manifaturacılar Çarşısı'nın inşâsı esnâsında ortadan kalkmışsa da daha sonra yeniden ihyâ edilen Hızır Bey hazîresine bir mezar taşı diktirilerek üzerine yukarıdaki beyitler yazdırılmıştır.²¹ Kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte mukaddimesinden anlaşıldığına göre dîvânını Şehzâde Mahmûd'un yanında bulunduğu sırada Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin talebi üzerine tertip ettiği anlaşılmaktadır.²²

Sehî Bey tezkiresinde Necâtî'yi abartılı ifâdelerle övmüş, güzel ve âşıkâne gazelleriyle çok beğenilmiş matla'ları olduğunu, kıtalarının inciler saçtığını ve dîvânının halk arasında dillerde dolaştığını söylemiş, şeyhlere yakışır mutasavvifâne şiiirleri ve son

---

¹⁹ Kaya, "Necâtî Bey", s.477.

²⁰ Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Târîhi*, s.116.

²¹ Kaya, "Necâtî Bey", s.478.

²² Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s.27.

derece güzel sözleri bulunduğunu kaydetmiştir.²³ Yine Sehî Bey, Necâtî'nin şiirini bambaşka bir tarz ve edâ ile yazdığını, bu sebeple Mevlânâ İdrîs-i Bitlisî'nin *Tevârih-i Âl-i Osmân* adlı eserinde kendisini Hüsrev-i Rûm, yâni Anadolu şâirlerinin sultânı olarak andığını belirtmiştir.²⁴ Latîfî ise Necâtî'yi şiirde atasözü söylemeyi olgunluğa eriştiren, gazel tarzında yeni bir çığır açan ve kendisinden önceki şâirlerin üslûbunu hükümsüz bırakan bir şâir olarak anmıştır. Kınalızâde Hasan Çelebi ise onun eşi benzeri olmayan bir şâir olduğunu söylemiştir. Hasan Çelebi, Necâtî'nin “döne döne” redifli gazeliyle üne kavuştuğunu anlatmış, Âlî Mustafâ ise Necâtî'nin dîvânından güzel parçaları seçmekle görevlendirildiğini ve kırktan fazla “dört başı mamûr” gazelini belirlediğini belirtmiştir.²⁵

Necâtî Bey, ince hayâllerle süslediği şiirlerini gerek çağdaşı gerekse kendinden önceki şâirlerin aksine Fars şiirinin tesirinde yazmamıştır. Bu sebeple Latîfî onun Osmanlı şâirlerinin yüzüsu olduğunu söylemiştir. Âşık Çelebi ise İranlı şâirlerin Anadolu'da kendileri ayarında şâir bulunmadığı yolundaki rencide edici sözlerinden Anadolu sahâsındaki şâirleri Necâtî Bey'in kurtardığını belirterek onun ilk orijinal şâir olduğunu zikretmiştir.²⁶ Necâtî'nin dili, bilhassa gazellerinde oldukça sâde, üslûbu güçlü ve etkileyicidir. Kendine has zengin hayâllerle süslü şiirlerinde önemli ölçüde mahallî renk ve özellik görülür. Kelime hazînesindeki zenginlik, kullandığı teşbih ve mecaz unsurlarındaki orijinallik, ifâdesindeki rahatlık, rindâne edâsı, söylediklerini yeri geldikçe atasözü ve deyimlerle süslemesi, kafiye ve rediflerini Türkçe kelimelerden seçmesi, konuşma diliyle şiir yazmada başarı göstermesi, Türkçeyi büyük bir başarıyla aruza uygulayabilmesi onun önemli özelliklerindedir.²⁷

Osmanlı şiir dilinin kurucu isimlerinden kabul edilen Necâtî, Türk şâirlerinden en çok Şeyhî'yi, İran şâirlerinden Kemâleddîn-i İsfahânî, Nizâmî, Selmân-ı Sâvecî ve Câmî'yi beğenmektedir. Özellikle Şeyhî'yi otorite olarak kabul edip şiirlerini övmüştür.²⁸ Bir şâir için şiirlerine nazîre yazılması övünç kaynağı iken Necâtî Bey, şiirlerine yazılan nazîrelere iltifat etmemiş hatta nazîrelerini beğenmediği Mihrî Hatun gibi bâzı şâirleri

---

²³ Kaya, “Necâtî Bey”, s.478.

²⁴ Tarlan, *Necâtî Beg Divanı*, s.XXV.

²⁵ Kaya, “Necâtî Bey”, s.478.

²⁶ A. Atilla Şentürk ve Ahmet Kartal, *Eski Türk Edebiyatı Târîhi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012. s.221.

²⁷ Kaya, “Necâtî Bey”, s.478.

²⁸ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s.29-30.

eleştirmiştir. Necâtî, çağdaşları ve sonraki yüzyıllarda yaşamış şâirler üzerinde etkili olmuştur. Tezkirelerdeki kayıtlardan hareketle Necâtî Bey'in yaşadığı dönemde dahi üstat kabul edildiği söylenebilir. Necâtî'nin şiirlerine nazîre yazan veya şiirlerini tahmis edenler arasında şu isimleri saymak mümkündür: Mihrî Hatun, Âhî, Revânî, Üsküplü İshak Çelebi, Tokatlı Vâlihî, Mürekkepçi Enverî, Sehî Bey, İznikli Kurbî, Fuzûlî, Hayâlî, Ispartalı Mîrî Efendi, Nihânî, Rahmî, Filibeli Rızâyî, Yahyâ Bey, Âlî Mustafâ Efendi, Bâkî, Neşâtî, Nedîm, Şevkî, Sun'î (Necâtî Sun'î'si), Üsküplü Zârî, Sâkî, Verdî, Vasfî Şâver, Mesîhî, Şeyhoğlu Cemâlî, Sa'dî, Subhî, Sûzî-yi Nakşibendî ve Âsaf.²⁹

Necâtî Bey'in günümüze ulaşan tek eseri dîvânıdır. Şâir, dîvânını yakın dostu ve hâmisî Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi adına tertip etmiştir. Çok sayıda nüshası bulunan eseri (meselâ bk. İÜ Ktp. TY, nr. 784; Süleymâniye Ktp., Lâleli, nr. 1769; TSMK, Revan Köşkü, nr. 783; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 424) Ali Nihat Tarlan yirmi nüshasını karşılaştırarak neşretmiştir. Tevhid, na't, mi'râciye, methiye türü şiirlerle muhtelif beyit, müfret, kıta, nazım, rubâî ve nesir örnekleri de bulunan eserde Tarlan'ın numaralandırmasına göre yirmi beş kasîde ve 650 gazel bulunmaktadır. Mehmed Çavuşoğlu bu metinden hareketle dîvânı tahlil etmiştir.³⁰ Latîfî tezkiresine göre bâzı gazelleri Şemsî isminde bir kadı tarafından bestelenmiştir. Necâtî'nin o zaman terennüm edilen gazelleri nakş-ı dilkeşler bu kadının eseri olup Necâtî Bey bundan dolayı kendisine Şemsî-i edvârî demiştir. Bu durum Necâtî'nin zamanında halkın zevkine kadar inen bir sanatkâr olduğunu göstermektedir.³¹

Âşık Çelebi, Necâtî Bey'in Şehzâde Mahmûd'um emriyle Gazzâlî'nin *Kimyâ-yı Saâdet*'ini, Afvî'nin *Câmiü'l-Hikâyât*'ını terceme ettiğini, aynı zamanda *Leylâ ile Mecnûn* mesnevîsi yazdığını söylemiştir.³² Sehi Bey, Necâtî'nin dîvânından başka *Münâzara-yı Gül ü Hüsrev* adında mesnevîsinin olduğunu fakat bulunamadığını nakletmiştir.

Necâtî, daha hayattayken Ahmed Paşa gibi ünlü bir şâirle karşılaştırılmış ve ondan üstün olduğu söylenmiştir. 15. yüzyıl tezkirecileri mesnevîde Şeyhi'nin, kasîdede Ahmed Paşa'nın ve gazelde Necâtî'nin en usta şâir olduğunu iddia etmişlerdir. Necâtî Bey,

---

²⁹ Kaya, "Necâtî Bey", s.478.

³⁰ Kaya, "Necâtî Bey", s.478.

³¹ Tarlan, *Necâtî Beg*, s. XXI.

³² Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s.25.

şairlerinde atasözlerini ve Türkçe tâbirleri bol miktarda kullanıp Türkçe kelimelerden redif ve kafîye yaparak Türkçenin şiir dili olarak kullanımında büyük çaba harcamıştır.³³ Döneminde mahallileşme akımını başlatan Necâtî Bey, kendinden sonraki dönemlerde yaşayan pek çok dîvân şâirine bu konuda rehber olmuştur.

Şuara tezkirelerinin hakkındaki görüşleri şöyledir: Sehi Bey, yaradılış itibâriyle son derecede iyi bir şâir olduğunu belirtmiş; Âşık Çelebi, onu Rum diyârında şâirlerin pâdişâhı olarak tanıtmış; Latîfi onun, şiir meydanının tatlı sözlü pehlivanı ve insana ruh veren parlak şiirleriyle Rum şâirlerinin yüzü suyu olduğunu belirtmiş; Hasan Çelebi, onu belâgat divânının baş gazeli, fesahât mecmuasının en güzel beyti, belîğ şairlerin en belîği, ince nüktelere vâkıf olup bu incelikler üzerinde çalışan şâirlerin en büyüğü olarak zikretmiş, Gelibolulu Mustafâ Ali ise Necâtî Bey'in şâirlerin pîri ve önderi, belîğlerin emsalsiz, muhterembeyi, darbimesel söyleyenlerin ünlü reisi, fasihler zümresinin herkes tarafından uygun görülüp kabul edilen hükümdârı olduğunu dile getirmiştir.³⁴

---

³³ Mengi, *Eski Türk Edebiyatı* , s. 116-117.

³⁴ Tarlan, *Necâtî Beg*, s.XXIII.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNÎ ŞAHSİYETLER VE VARLIKLAR

1.1. PEYGAMBERLER

Farsça bir kelime olup Kurân-ı Kerim’de resûl, mürsel, nebi şeklinde zikredilen peygamber, Allah’ın buyruklarını insanlara bildiren, ileten kimse; elçi; resûl; nebi; yalvaç anlamına gelmektedir. Bununla birlikte resûl insanları doğru yola dâvet etmek amacıyla Allah tarafından gönderilmiş kitaplı peygamber iken kendisine kitap verilmemiş fakat kendisinden önceki peygamberin şerîatiyle insanlara Allah’ın buyruklarını ileterek onları, iyi ve doğru davranmaları konusunda aydınlatan kimsedir.³⁵

Semavî kitaplara göre ilk insan olan Hz. Âdem aynı zamanda ilk peygamberdir. Son peygamber ise Hz. Muhammed’dir. Onun getirdiği şerîat kıyâmete kadar devam edecektir ve kendisinden önceki peygamberlerin getirdiği hükümleri geçersiz kılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de “Her ümmetin bir peygamberi vardır.”³⁶ buyurulmuştur. Bununla birlikte Kur’ân-ı Kerim’de ismiyle anılan yirmi beş peygamber vardır. Bunlar sırasıyla şu şekilde zikredilebilir: Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. İbrâhim, Hz. Lût, Hz. İsmâil, Hz. İshâk, Hz. Ya’kûb, Hz. Yûsuf, Hz. Eyyûb, Hz. Şu’ayb, Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn, Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân, Hz. İlyâs, Hz. Elyasa, Hz. Yûnus, Hz. Zülkifl, Hz. Zekeriya, Hz. Yahya, Hz. İsa ve Hz. Muhammed’dir. Bunlardan Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil, Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn, Hz. İsa ve Hz. Muhammed hem resûl hem nebî olarak nitelendirilmiş, böylece nebî ile resûl arasında bir farkın bulunmadığına işâret edilmiştir.³⁷ Ayrıca Kur’ân-ı Kerim’de zikredildiği hâlde Hz. Üzeyir, Hz. Lokman ve Hz. Zü’l-karneyn’in peygamber mi yoksa Allah’ın velî kulları mı olduğu meselesi tartışmalıdır. Öte yandan Şît, Yûşâ, Cercis, Danyal Kur’ân-ı Kerim’de ismi geçmedikleri

---

³⁵ Yaşar Çağbayır, *Ötüken Sözlük*, C.4, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

³⁶ Yûnus, 10/47.

³⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *DİA*, XXXIV, s. 257.

hâlde peygamber olarak meşhur olmuşlardır. Yine Kur'ân-ı Kerim'de ismi anılmamakla birlikte Kehf sûresinde “Derken, katımızdan kendisine bir rahmet verdiğimiz ve tarafımızdan kendisine bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan bir kulu buldular.”³⁸ âyetinde bahsi geçen kişinin Hızır olduğu söylenmiş ve bu zât, dîvân şiirinde peygamber olarak da anılmıştır. Cenâb-ı Hak Mûsâ'ya Tevrat'ı, Dâvûd'a Zebûr'u, Îsâ'ya İncil'i ve Hz. Muhammed'e Kur'ân'ı indirmiş, bunların bütününe îman etmek gerektiğini haber vermiştir.³⁹ Ayrıca Hz. Âdem'e on, Hz. Şît'e elli, Hz. İdris'e otuz ve Hz. İbrâhim'e on suhûh vahyedildiği fakat bunların kitap oluşturmayacak hacimde oldukları kaynaklarda belirtilmiştir.

Necâtî Bey Dîvânı'nda on iki peygambere yer verilmiştir. Bunlar: Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf, Hz. Eyyûb, Hz. Mûsâ, Hz. Dâvûd, Hz. Süleymân, Hz. İlyâs, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed'dir. Çavuşoğlu “*Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlîli*” eserinde Hızır'ı da peygamberler başlığı altında incelemişse de bu zâtın peygamber olup olmadığı kesin olmadığından bu tez çalışmasında “*Semavî Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar*” bölümünde incelenmesi uygun görülmüştür. *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ise Necâtî'nin dîvânında andığı peygamberlerden Hz. Eyyûb ve Hz. İlyâs haricindeki bütün peygambere yer verilmiştir. Ayrıca Necâtî Bey'den farklı olarak *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Hz. İsmâil ve Hz. İshâk da zikredilmiştir.

---

³⁸ Kehf, 18/65.

³⁹ Yavuz, “Peygamber”, s. 259.

1.1.1. Hz. Âdem⁴⁰

Hz. Âdem, semavî kitaplara göre ilk insan ve ilk peygamberdir. İslâmî kaynaklarda ise insanlığın atası olması sebebiyle ebü'l-beşerdır. Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın seçkin kıldığı kişiler arasında sayılmış olmasından dolayı "Safiyyullah" unvanıyla anılmıştır.⁴¹

Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyetlerde Hz. Âdem'in yaratılışından bahsedilmektedir. Allah'ın, Hz. Âdem'i yaratmadan önce meleklerle onu yaratacağını bildirdiği⁴² ve Hz. Âdem'i topraktan yarattığı anlatılmıştır.⁴³ Hz. Âdem'in nasıl ve hangi maddeden yaratıldığı farklı âyetlerde değişik terimlerle ifade edilmiş, topraktan,⁴⁴ çamurdan,⁴⁵ sudan (meni),⁴⁶ alâkadan⁴⁷ yaratıldığı söylenmiştir. Nebî veya resûl olduğunu kesin olarak ifade eden âyet yoktur.⁴⁸ Bununla beraber "Derken, Âdem Rabbinden birtakım kelimeler aldı."⁴⁹ âyet-i kerimesi onun peygamberliğine bir işaret olarak gösterilebilir.

Kur'ân'da meleklerin Âdem'e secde ettiği fakat şeytânın, ilâhî emre karşı gelerek Âdem'e secde etmediği, büyüklük taslayıp kâfirlerden olduğu anlatılmıştır.⁵⁰ Yine eşi Hz. Havva ile cennetten çıkarılmaları hâdisesi Kur'ân'da bahsedilmiştir.⁵¹ Şeytân, Hz. Âdem ile Havvâ'ya "Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı,⁵² diyerek onları aldatmıştır. Şeytânın aldatmasıyla Allah'ın yasağını çiğneyen Hz. Âdem, Hz. Havvâ ve şeytân birbirlerine düşman olarak cennetten çıkarılıp dünyaya indirilmiştir."⁵³ Kur'ân-ı Kerim'de yer almayan bâzı rivâyetlere göre

---

⁴⁰ Bkz. Süleymân Hayri Bolay, "Âdem", *DİA*, I, s. 358-363.

⁴¹ Bolay, "Âdem", s. 358.

⁴² el-Bakara 2/30.

⁴³ Âl-i İmrân, 59.

⁴⁴ Fâtır, 35/11; Mü'min, 40/67; Necm, 53/32; Âl-i İmrân, 3/59.

⁴⁵ Furkân, 25/54; Mü'minûn, 23/12.

⁴⁶ Mü'min, 40/67.

⁴⁷ Mü'min, 40/67.

⁴⁸ Bolay, "Âdem" s. 358-363.

⁴⁹ Bakara, 2/37.

⁵⁰ Sâd, 38/71-74.

⁵¹ A'râf, 7/19.

⁵² A'râf, 7/20.

⁵³ Bakara, 2/36.

cennetten yeryüzüne çıkarılan Hz. Âdem Hindistan'a, Hz. Havvâ ise Cidde'ye inmiştir.⁵⁴ Tevrat Hz. Âdem'in 930 yıl yaşadığını haber vermektedir.⁵⁵

Klasik Türk Edebiyatı şiirinde Hz. Âdem ilk insan olması, topraktan yaratılmış olması, meleklerin kendisine secde etmesi, Safiyyullah olması, cennete konulması, şeytânın aldatmasıyla eşi Hz. Havva ile yasak ağaçtan yemeleri, cennetten çıkarılmaları, Hindistan'a inmesi, tevbesinin kabul edilmesi gibi farklı münâsebetlerle zikderilmiştir.

Hz. Âdem, *Necâtî Bey Dîvânı*'nda farklı münâsebetlerle tespit edebildiğimiz yirmi beyitte zikredilmiştir. Bu beyitlerde Hz. Âdem'in cennette bulunduğu, şeytânın aldatmasıyla yasak dâneyi yiyip cennetten çıkarıldığı, kendisinin Hindistan'a eşi Havva'nın ise Cidde'ye⁵⁶ indiği, dünyada bin yıl kadar yaşadığı ve insanoğlunun onun neslinden geldiği gibi hususlara yer verilmiştir.⁵⁷ Ayrıca kırk beş beyitte ise “âdem” kelimesi “insan/insanoğlu” mânâsında kullanılmıştır.

a) Hz. Âdem'in Safiyyullah sıfatını taşıması münâsebetiyle:

Şol Âdem kim Safiyyullâh olubdur

Rıyâz-ı huld menzil-gâh olubdur

(NBD, s.5, Mesnevî-3)

Hz. Âdem, İslâmî kaynaklarda insanlığın atası olması sebebiyle ebü'l-beşer ve Kur'an'da Allah'ın seçkin kıldığı kişilerden olması münâsebetiyle “Safiyyullah” unvanlarıyla anılmıştır. Necâtî Bey bu beyitte, Hz. Âdem'in “Safiyyullah” olduğunu vurgulayarak onun manevî açıdan temiz, günahsız olduğunu söylemiştir. Bu sebeple de yanılarak işediği hatadan dolayı dünyaya indirilmiş olsa bile varacağı yerin yine cennet olduğunu dile getirmiştir.

---

⁵⁴ Bolay, “Âdem” s. 358-363.

⁵⁵ Tekvîn, 5/5.

⁵⁶ Ağâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı -Kelimeler ve Rezimler Mazmunlar ve Mefhumlar*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984, s.108.

⁵⁷ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s.45.

b) Şeytân'ın aldatmasıyla yasak dâneyi yiyip cennetten çıkarılması münâsebetiyle:

Âdem degülin aldanur isem cinâna ben

Ne dânesini isterem anuñ ne dâmını

(NBD, G.627/6)

(Eğer cennetlere aldanırsam Âdem değilim; onun ne tânesini ne de tuzağını isterim.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Âdem'in, cennette iken şeytânın aldatmasıyla yasak dâneyi yemesini hatırlatmış ve kendisi için de "Eğer ben cennetin nimetlerine aldanırsam adam değilim, onun nimetlerini de tuzaklarını da istemem" demiştir.

İdinür âdem olan cennet-i kûyuñda yirin

Meğer ey döst rakîbüñ gele şeytânlık ide

(NBD, G.518/3)

(Âdem olan kişi cennette kendine yer edinir fakat ey dost, rakibin gelip sana şeytânlık eder.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin mahallesini cennete, sevgilinin mahallesinde kendine yer edinen âşığı, Hz. Âdem'e ve rakibi şeytâna benzetmiş ve sevgilinin mahallesinde iken rakibin, binbir yalanla âşığı kandırarak sevgiliden uzaklaştırmaya çalışacağını haber vermiştir. Necâtî Bey beyitte şeytânın cennete girerek söylediği yalanlarla Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasına yol açtığı hâdiseye telmihte bulunmuştur.

c) Kendisini cennetten kovdurtan şeytâna lânet etmesi münâsebetiyle:

Sürdi çıkardı cennet-i kûyından ol mehün

Âdem rakîb-i dîve nice lâ'net itmesün

(NBD, G.427/5)

(O ay gibi güzel sevgilinin cennet misâli mahallesinden sürüp çıkardı. Âdem, rakibi olan Şeytân'a nice lânet eder.)

Şeytânın aldatmasıyla Hz. Âdem'in cennetten çıkarılması olayını hatırlatan bu beyitte âşık, mâşuk ve rakip ilişkisi, Hz. Âdem, Allah ve şeytân üzerinden kurgulanmıştır.

Beyitte Hz. Âdem'in şeytânın aldatmasıyla cennetten çıkarıldığı ve bu sebeple şeytâna nice lânetler ettiği belirtilmiştir.

d) Cennetten kovulduğunda Hindistan'a indirilmesi münâsebetiyle:

Kalem su'bân gibi olur bahâne
Atar ol Âdemi Hindûstâne

(NBD, M./B.6)

(Kalem yılan gibi bahâne olup o Âdem'i Hindistan'a atar.)

Levh-i mahfuzu yazan kalemin yılanı benzetildiği bu beyitte Necâtî Bey, Hz. Âdem'in, yılan kılığında cennete giren şeytânın hîlesiyle cennetten çıkarılmasının sâdece bir bahâne olduğunu, aslında alın yazısının bir gereği olarak Hz. Âdem'in cennetten çıkarılıp Hindistan'a indirildiğini söylemektedir.

e) Bin yıl yaşamış olması münâsebetiyle:

Sundılar bir cür'a kim biñ yıl yaşar içen temâm
Bu perî-rûlar Necâtî bizi âdem sandılar

(NBD, G.74/7)

(Necâtî, bu peri yüzlü güzeller bizi Âdem sanıp tam bin yıl yaşatacak bir yudumluk içki sundular.)

Necâtî Bey, bu beyitte peri yüzlü güzellerin kendisini Hz. Âdem sanarak insanı bin yıl yaşatacak bir içki sunduklarını söylerken Hz. Âdem'in bin yıl yaşamasına telmihte bulunmuştur.

Meclisi cennete döndürdi cemâl-i sâkî
Bir nefeste sanemâ biñ yaşar âdem bu gice

(NBD, G.533/4)

(Güzel yüzlü sâkî, meclisi cennete döndürdü. Ey dilber, âdem bu gece bir nefeste bin yıl yaşar!)

Necâtî Bey, bu beyitte güzel yüzlü sâkî olarak nitelendirdiği sevgilinin, eğlence meclisini cennete çevirdiğini ifâde ettikten sonra, sevgiliye hitâbenn böyle bir gecede insanın bir nefeste bin yıl yaşayacağını söylemekte ve Hz. Âdem'in bin yıllık ömrüne telmihte bulunmaktadır.

f) Bütün insanların onun neslinden gelmesi münâsebetiyle:

Yüzünü ey melek-sîret görürse diye hûriler

Bu sûretle beşer gelmiş degüldür nesl-i Âdemden

(NBD, G.392/4)

(Ey melek huylu güzel, hûriler yüzünü görürse diye Âdem neslinden kimse bu sûrette gelmiş değildir.)

Sevgilinin huycâ meleğe benzetildiği bu beyitte Necâtî Bey, hûrilerin, sevgilinin yüzünü görmemeleri için daha önce Hz. Âdem'in neslinden hiç kimsenin böyle güzel bir sûrette yaratılmadığını söylemektedir. Beyitte Hz. Âdem'in, insan neslinin atası olduğu anlatılmıştır.

Böyle olmaz nesl-i Âdem sen perisin yâ melek

Gör ki gözler görmediği gör ki gözler gözlerüm

(NBD, G.365/3)

(Âdemoğlu böyle olmaz, sen ya melek ya da perisin. Gör ki gözlerin görmediği güzel gözleri gözlerim.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin güzelliğini diğer insanlarla karşılaştırırken “nesl-i Âdem” diyerek bütün insanların Hz. Âdem'in soyundan geldiğini söylemekte ve hiçbir insanın bu kadar güzel olamayacağını, sevgilinin ya melek yâhut da peri olduğunu iddia etmektedir.

- g) Âdem kelimesinin “insan/insanoğlu” mânâsında kullanılması münâsebetiyle:
Sôfiyâ perhîzi ko nûş eyle câm-ı lâle-reng
Âdeme çün her zemân perhîz ‘illet arturur

(NBD, G.208/4)

(Ey Sofi, pehrizi bırak lâle rengindeki kadehten iç. Çünkü perhiz her zaman insanın hastalığını artırır.)

Necâtî Bey, dinin ibâdet kısmına, diğer yönlerinden daha çok önem veren, şer’î emir ve yasakları derinlemesine tefsir ve tefekküre lüzum görmeden uygulamaya çalışan kimselere seslendiği bu beyitte, sofilerin aşk pehrizini bırakıp aşk kadehinden içmelerini, aksi hâlde bu durumun insana kalbî hastalıklar getireceğini söylemektedir. Beyitte âdem kelimesi “âdemoğlu” yâni “insan” mânâsında kullanımıştır.

Bâğ-ı ruhuñda dâne-i hâlûñe ey perî
Meyl eylesek ‘aceb midür Âdem degül miyüz

(NBD, G.220/2)

(Ey peri, yanağının bağında dâne misâli benine meyletsek buna şaşılır mı, insan değil miyiz?)

Necâtî Bey bu beyitte tevriye ile peri gibi güzel sevgilinin yanağındaki benini, Hz. Âdem’in cennette yediği dâneye benzetmekte; âşîğın sevgilinin benine meyletmesinin tuhaf olmadığını zîra insanın cezbedici olana öteden beri meyilli olduğunu söylemektedir. Bu durumu Hz. Âdem’in yasak dâneyi yemesiyle açıklarken “Âdem değil miyiz” sözüyle insan neslini kastetmektedir.

Hz. Âdem, *Necâtî Bey Dîvânı*’nda olduğu gibi Ahmed Paşa *Dîvânı*’nda da “Safiyullah” unvanıyla anılmış; cennette iken şeytân tarafından aldatılması, cezâ olarak cennetten çıkarılması yönleriyle işlenmiştir. Bununla birlikte Hz. Âdem; şeytâna lânet etmesi, cennetten çıkarıldığında Hindistan’a indirilmesi ve bin yıl yaşamış olması münâsebetleriyle *Necâtî Bey Dîvânı*’nda anılmışken bu yönleriyle *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda zikredilmemiştir.

Âdem cerîmesine yüzüñ suyıdır şefî‘
Senden umar şefâ‘ati mecmu‘-ı asfiyâ

(APD, K.4/11)

(Hz. Âdem’in suçuna şefâat edici senin yüzünün suyudur. Saf ve temiz kimselerin tamamı şefâati senden umar.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Âdem’i “mecmu‘-ı asfiyâ” tâbirinden anlaşılacağı üzere “*Safiyullah*” lakabına gönderme yapmıştır. Beyitte Hz. Âdem’in cennette iken şeytânın aldatmasıyla yasak meyveden yemek sûretiyle suç işlediği hatırlatılarak onun bu kabahatinin bağışlanması için Hz. Muhammed’in şefâatçi olacağı zîra herkesin Hz. Muhammed’den şefâat umduğunu söylemiştir.

Cennet-i kûyında kalurdum ger olmasa rakîb
Ravzadan Âdem kaçan çıkardı şeytân olmasa

(APD, G.278/3)

(Eğer rakip olmasaydı cennet misâli olan mahallende kalırdım. [Zîra] şeytân olmasaydı Âdem cennetten nasıl çıkardı!)

Ahmed Paşa bu beyitte sevgilinin mahallesini cennete, rakibini şeytâna benzetmiş, şeytân yüzünden Hz. Âdem’in cennetten çıkarılması hâdisesine telmihte bulunup kendisinin de rakip yüzünden sevgilinin mahallesinden ayrı kalmak zorunda kaldığını söylemiştir.

Necâtî Bey’den farklı olarak *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda, Hz. Âdem’in çamurdan yaratılmasına, mayasının kırk gün boyunca çamur hâlinde bekletilmesine, meleklerin kendisine secde etmelerine rağmen şeytânın secde etmemesine değinilmiştir.

Ey melek-rû âb-ü-gilden çıkmadan Âdem henüz
Çâh-ı Bâbilde gözün Hârûta sihr-âmûz idi

(APD, G.311/3)

(Ey melek yüzlü [sevgili], Hz. Âdem henüz su ve çamurdan çıkmadan, senin gözün Bâbil kuyusunda Hârût’a sihir öğretirdi.)

Ahmed Paşa bu beyitte Hz. Âdem'in su ve çamurdan yaratılmasına telmihte bulunarak Hz. Âdem'in henüz yaratılmamışken sevgilinin gözlerinin Bâbil'deki kuyuda asılı, sihir öğretmesiyle meşhur Hârût'a sihir öğrettiğini söylemiştir.

Anuñ ile Âdem'e feyz oldu cûd
Anuñ için itdi melekler sücûd

(APD, s.1,6)

(Onunla Hz. Âdem'e cömertlik feyz oldu. Onun için melekler [Hz. Âdem'e] secdeler etti.)

Ahmed Paşa bu beytin ikinci mısraında “*bismillahirrahmanirrahim*” âzam-ı esmâsı vesîlesiyle meleklerin Hz. Âdem'e secde ettiklerini söylemiştir.

Âdem alnında eger görse cemâlûñ nûrını
Secde emrinde 'inâd itmezdi İblis-i la'în

(APD, K.24/18)

(Lânetlenmiş şeytân Hz. Âdem'in alnında senin yüzünün güzelliğinin nûrunu görseydi secde emrinde inat etmezdi.)

Ahmed Paşa Sultân II. Bâyezîd'e sunduğu kasîdenin bu beytinde şeytânın Hz. Âdem'e secde etmemesini hatırlatarak şeytânın Hz. Âdem'e secde etmekte inat etmesini sevgilinin güzel yüzündeki nûru görmemesine bağlamıştır.

1.1.2. Hz. Nûh⁵⁸

Ülü'l-azm peygamberlerden kabul edilen Hz. Nûh, Kur'ân-ı Kerim, Tevrat ve Kitâb-ı Mukaddes'te zikredilmiştir. Halk arasında Tûfan hâdisesiyle meşhur olmuştur. Kur'ân-ı Kerim'de yirmi sekiz sûrede Hz. Nûh hakkında bilgi verilmiş, kırk üç yerde ismen

---

⁵⁸ Bkz. Ömer Faruk Harman, “Nûh”, *DİA*, XXXIII, 224-227.

zikredilmiş olup 71. sûre onun adını taşımaktadır. Lakabı Neciyyullah (Cenâb-ı Hakk'ın kurtardığı) ve Şeyhü'l- enbiyadır (nebilere uzun ömürlüsü).⁵⁹

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Nûh'un Cenâb-ı Hakk tarafından seçildiği⁶⁰, kendisine vahyedildiği⁶¹, kavmine peygamber olarak gönderildiği⁶², 950 yıl kavminin arasında kaldığı⁶³ ve kavmini Cenâb-ı Hakk'a kulluğa dâvet ettiği⁶⁴ belirtilmektedir.⁶⁵ Allah Hz. Nûh'a "Gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır."⁶⁶ buyurarak ona bir gemi yapmasını emretmiştir. Hz. Nûh Allah'ın emri ile gemiyi yapmış, iman eden seksen kişiyi ve her cinsten hayvanlardan birer çift alarak gemiye bindirmiş, Tûfan başlayınca ona inanmayan kavmi helâk olmuş, nihâyet Allah'ın emriyle sular çekilmiş ve Hz. Nûh'un gemisi Cudi dağının üstünde karar kılmıştır.⁶⁷ Kur'ân-ı Kerim Hz. Nûh'un 950 yıl yaşadığını haber vermiş, onun çok şükreden bir kul olduğu⁶⁸ bildirilmiştir. İslâmî edebiyatlarda Tûfan, daha çok didaktik hikmetleri ortaya koymak amacıyla zikredilmiştir. Nûh peygamberin kavmini doğru yola çağırması, onları defalarca uyarması, netice itibâriyle kavminin bir Tûfan'da yok edilmesi şâirlere kendi zamanlarındaki birtakım uygulamalar hakkında teşbih imkânı vermiştir.⁶⁹ Klasik Türk edebiyatı şiirinde Hz. Nûh; Tûfan hâdisesi, ömrünün uzun olması, denizcilerin pîri olması gibi münâsebetlerle zikdedilmiştir.

Hz. Nûh, *Necâtî Bey Dîvânı*'nda tespit edebildiğimiz tek bir beyitte zikdedilmiştir. Uzun ömrüyle anılan Hz. Nûh'u Necâtî Bey de bin yıl yaşamış olmakla anmıştır.⁷⁰

---

⁵⁹ Rukiye Yakıt Gürel, "On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü'l-Azm Peygamberler" (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s.30.

⁶⁰ Âl-i İmrân 3/33.

⁶¹ Nisâ 4/163.

⁶² Nûh 71/1.

⁶³ Ankebût 29/14.

⁶⁴ Yûnus 10/71; Hûd 11/25-26; Şûrâ 26/106-110.

⁶⁵ Gürel, "On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü'l-Azm Peygamberler", s.30.

⁶⁶ Hûd 11/37.

⁶⁷ Levend, *Mazmunlar ve Mefhumlar*, s.109.

⁶⁸ el-İsrâ 17/3

⁶⁹ İskender Pala, "Tufân", *DİA*, XLI, 322-323.

⁷⁰ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 45.

Bir demi biñ yıl kadardır derd-i hecrün ey tabîb

Vasl umaruz ‘ömr-i Nûh-u-şiddet-i Eyyûb ile

(NBD, G.506/4)

(Ey tabib, ayrılık derdinin bir ânı bin yıl kadardır. Nûh’un ömrü ve Eyyûb’un sabrıyla kavuşmayı umarız.)

Necâtî Bey bu beytinde tabiplere seslenerek ayrılık derdinin diğer dertlere benzemediğini, onun bir ânının bile diğer dertlerle kıyaslandığında bin yıl kadar olduğunu vurgulamış, Hz. Nûh’un ömrü, Hz. Eyyûb’un sabrıyla sevgiliye kavuşmayı umduğunu söylemiştir. Beyitte Hz. Nuh’un uzun ömrü ve Hz. Eyyûb’un sabrını da dile getirmiştir.

Hz. Nûh, *Necâtî Bey Dîvânı*’nda ömrünün uzunluğu münâsebetiyle işlenmişken *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda bu yönüyle ele alınmayıp umûmiyetle Tûfan hâdisesiyle birlikte zikredilmiştir.⁷¹

‘Işk vâkıfdir ki ne içün yer yüzün gark eyler eşk

Nûh ‘âlimdür ki ne içün ‘âleme tufân olur

(APD, G.93/9)

(Gözyaşının yeryüzünü ne için suya batırıldığını aşk bilir. Dünyadaki tûfanın nedenini Nûh bilir.)

Ahmed Paşa, tûfanı âşğın göz yaşlarına benzettiği bu beytin ikinci mısraında bütün dünyayı kaplayan tûfanın nedenlerini ancak Hz. Nûh’un bildiğini söylemiştir.

Batmadan Nûh-ı vücûd al elüm ey Cûdî-i cûd

Taşdı tûfân-ı belâ kaynadı girdâb gibi

(APD, G.335/7)

(Ey cömert Cudi, belâ Tufanı girdab gibi kaynayıp taşdı; vücud Nûh’u batmadan elimi al.)

---

⁷¹ Harun Tolasa, *Ahmed Paşa’nın Şiir Dünyası*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973, s. 23.

Ahmed Paşa bu beyitte iham-ı tenâsüp ve cinas-ı nâkıs sanatlarıyla âşık için belânın tûfan hâlini aldığı durumlarda Hz. Nûh'u, belâ tûfanında batmak üzere olan vücuda benzetmiştir.⁷²

1.1.3. Hz. İbrâhim⁷³

Yahûdilik, Hristiyanlık ve İslâm'ın müştereken kabul ettiği, Kur'ân-ı Kerîm'de ismi bildirilip ulü'l-azm adı verilen beş büyük peygamberden biridir. Keldânî kavmine gönderilmiş olup Kur'ân-ı Kerim'de tevhid ve îman mücâdelesiyile sıklıkla zikredilmiştir. Hz. İbrâhim'den sonra gelen bütün peygamberler onun neslindedir. Oğulları, İsmâil ve İshâk 'ın soyundan daha birçok peygamber geldiği için "Ebü'l enbiyâ" da denilmiştir. Hz. İbrâhim'in adı, Kur'ân-ı Kerim'de altmış dokuz defa geçmektedir. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in 14. sûresi İbrâhim Sûresi'dir.⁷⁴

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrâhim'den uzunca bahsedilmiştir. Oğlunu kurban etmesi bahsinde Kur'ân-ı Kerim, Tevrat'ın aksine İshâk'ı değil İsmâil'in kurban edilmek istendiğini anlatmaktadır. Hz. İbrâhim'e rüyâsında oğlu İsmâil'i kurban etmesi emredilmiş, her ikisi de Allah'ın emrine teslim olmuş, bundan dolayı da Allah ikisine de müjde olarak bir kurban göndermiştir.⁷⁵ Kur'ân'da Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İsmâil ile Kâbe'nin temellerini yükselttiği zikredilmektedir.⁷⁶ Allah'ın Hz. İbrâhim'i kendine dost edindiği⁷⁷, onun Hanif dinine mensup bir Müslüman olduğu belirtilmiştir.⁷⁸ Putperest olan babası Âzer ile kavmini bu tutumlarından vazgeçirmeye çalışmış,⁷⁹ tevhid mücâdelesinin bir sonucu olarak putları kırmıştır.⁸⁰ Bu davranışıyla ateşe atılmış fakat Allah'ın emriyle ateş kendisine serin ve esenlik olmuştur.⁸¹ Kur'ân-ı Kerim'de Hz.

---

⁷² Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s.24.

⁷³ Bkz. Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", *DİA*, XXI, 266-272.

⁷⁴ Gürel, "On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü'l-Azm Peygamberler" s.40.

⁷⁵ es-Sâffât, 37/102-107.

⁷⁶ Bakara, 2/127.

⁷⁷ Nisâ, 4/125.

⁷⁸ Âl-i İmrân, 3/67.

⁷⁹ Nisâ, 4/54.

⁸⁰ el-Enbiyâ, 21/51-70.

⁸¹ el-Enbiyâ, 69/21.

İbrâhim'in vakur ve hilim sâhibi olduğu, varlığını Allah'a adadığı,⁸² âilesiyle birlikte Allah'ın rahmet ve bereketine kavuştuğu⁸³ ziyâdesiyle misâfirperver olup⁸⁴ sâdik bir peygamber olduğu,⁸⁵ bütün bunlardan ötürü onda müminler için güzel örnekler bulunduğu⁸⁶ zikredilmiştir. Kur'ân-ı Kerim, Hz. İbrâhim'in Hz. Nûh'un milletinden,⁸⁷ olduğunu bildirmiştir. O, inananların babası⁸⁸ ve Allah'ın dostudur.⁸⁹ Göklerin ve yerin melekûtu kendisine gösterilmiş⁹⁰ ve rabbinin emrettiği yere hicret etmiştir.⁹¹ Neslinden gelenlere peygamberlik ve kitap verilmiştir.⁹² Allah tarafından sınanmış ve imtihandan başarıyla çıkmıştır.⁹³ Hz. İbrâhim'in tevhid akîdesini tesis etmesi yanında oğlu İsmâil ile birlikte Kâbe'yi kurması da hem Kur'ân'da hem İslâm kültüründe Müslümanlardan biri olarak gösterilmesine⁹⁴ ve kendisine îtibarlı bir yer verilmesine vesîle olmuştur. Allah tarafından Beytullah'ın yeri bildirildikten sonra⁹⁵ İbrâhim, oğlu İsmâil ile berâber Beytullah'ın temellerini yükseltmiş⁹⁶ ve bir olan Allah'a adanan ilk mâbed olarak Kâbe inşâ edilmiş,⁹⁷ Hz.İbrâhim'den insanlar arasında haccı îlân etmesi, Beytullah'ı temiz tutması istenmiş, böylece bu kutsal mekân bütün Müslümanlar için hac yeri ve kible⁹⁸ yapılmıştır.⁹⁹

Dîvânlarda Hz. İbrâhim'den sıkça bahsedilmiştir. Şâirler şiirinde Hz. İbrâhim'i ve başından geçen olayları bir remiz olarak kabul etmiş; Hz. İbrâhim telmih, teşbih gibi söz sanatlarıyla sıkça anılmıştır.

---

⁸² et-Tevbe, 9/114; Hûd, 11/75.

⁸³ Hûd, 11/73.

⁸⁴ el-Hicr, 15/51.

⁸⁵ Meryem, 19/41.

⁸⁶ el-Mümtehine, 60/4.

⁸⁷ es-Sâffât 37/8.

⁸⁸ el-Hac 22/78.

⁸⁹ en-Nisâ 4/125.

⁹⁰ el-En'âm 6/75.

⁹¹ el-Ankebût 29/26; es-Sâffât 37/99.

⁹² en-Nisâ 4/54; el-Hadîd 57/26.

⁹³ el-Bakara 2/124.

⁹⁴ el-Bakara 2/135.

⁹⁵ el-Hac 22/26.

⁹⁶ el-Bakara 2/127.

⁹⁷ Âl-i İmrân 3/96.

⁹⁸ el-Bakara 2/125; el-Hac 22/26-28.

⁹⁹ Harman, "İbrâhim", s.266-272.

Hız. İbrâhîm edebî eserlerde babasına nisbetle İbrâhîm-i Âzer, İbn Âzer, Halîl, Halîlullah, Halîlürrahmân, Halîl-i Akdes adlarıyla da anılmıştır. Bu kitaplarda Nemrûd'un hizmetinde bulunan ve put ustası olarak tanınan babası Âzer, hanımları Hâcer ve Sâre, oğlu İsmâîl, Cebrâîl ve mücâdele ettiği Nemrûd'a da yer verilmiştir. Ayrıca doğumu ve doğumuyla ilgili olaylar, eşini ve çocuğunu Mekke'de bırakması, Allah'ın emri üzerine oğluyla birlikte Kâbe'yi inşâ etmesi, putları kırması, yıldızlarla alâkası, duâları, oğlu İsmâîl'i kurban etmeye teşebbüsü sebebiyle kurban ve sünnet olmayı başlatan kişî olması, mancınıkla ateşe atılması (mancınık-ateş), ateşin onu yakmaması (nâr-nur), düştüğü yerin cennet bahçelerinden bir gül bahçesi hâline dönüşmesi ve oradan soğuk bir su kaynaması (âteş-âb), burada bir göl meydana gelmesi (cennet-cehennem) gibi motifler telmih yoluyla zikredilmiştir.

Hız. İbrâhîm; tevhid mücâdelesî, Allah'a teslimîyeti, misâfirperverliğiyle tasavvufî ve edebî eserlerde geniş yer bulmuştur. Dîvân şiirinde âşık Hız. İbrâhîm'e benzetilmiştir.

Tespitlerimize göre *Necâtî Bey Dîvânı*'nda Hız. İbrâhîm'e yedi beyitte yer verilmiştir. Halîl, Halîlullah, İbrâhîm-i Âzer şeklinde zikredilen Hız. İbrâhîm, Kâ'be'yi binâ etmesi ve misâfirperverliğiyle anılmıştır.¹⁰⁰

a) Kâ'be'yi binâ etmesi münâsebetiyle:

Beñzedürken yâr işiğin ehl-i diller Kâ'beye

Başlamamış idi İbrâhîm-i Âzer Kâ'beye

(NBD, G.456/1)

(*Gönül ehli yâr eşîğini Kâ'be'ye benzetirken Âzer oğlu İbrâhîm henüz Kâbe'yi yapmaya başlamamıştı.*)

Necâtî Bey bu beyitte, âşîğın Kâbe'ye benzeyen sevgilinin eşîğini tavaf ettiği demlerde Âzer oğlu İbrâhîm'in henüz Kâbe'yi yapmaya başlamadığını söylemektedir. Necâtî Bey bununla âşık-mâşuk ilişkisinin çok eski zamanlara dayandığını vurgulamıştır.

---

¹⁰⁰ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 46.

Dil Halîli işigün Kâ'besini terk idemez
Men' ider hubb-ı vatan Veys Karenen çıkamaz
(NBD, G.231/2)

(Dil Halîl'i sevgilinin Kâbe'ye benzeyen eşiğini terk edemez, vatan sevgisi Veys'in Karen'den çıkmasına engel olur.)

Âşığın, sevgilinin kapısından ayrılamayacağını anlattığı bu beytin ilk mısraında Necâtî Bey, “Dil Halîli işigün Kâ'besini terk idemez” diyerek Kâbe'yi Hz. İbrâhim'in inşâ ettiğine ve Halîlullah olarak Allah'ın evi olan Kâbe ile aralarında kopmaz bir bağın varlığına işâret etmektedir.

b) Halîlullah sıfatı münâsebetiyle:

Her İbrâhim 'izzet Kâ'besinde
Halîlullâh ya hod Edhem olmaz
(NBD, G.230/6)

(Her İbrâhim izzet Kâ'besinde Halîlullâh yâhut Edhem olmaz.)

Şerefte, her İbrâhim'in, Hz. İbrâhim ve İbrâhim-i Edhem gibi olamayacağını dile getirdiği bu beytinde Necâtî Bey, Hz. İbrâhim'i, “Halîlullah” sıfatıyla anmıştır.

c) Misâfir severliği münâsebetiyle:

Kendüyi vakf eyleyüb yollar gözetmezdi müdâm
Ger Halîlullâh gibi sevmese mihmân Kapluca
(NBD, G.473/6)

(Eğer Kaplıca Hz. İbrâhim gibi misâfirsever olmasaydı kendini vakfedip sürekli misâfir yolu gözetmezdi.)

Kaplıcanın konu edinildiği bu beyitte Necâtî Bey, kaplıcalara olan ilginin fazlalığını, gelip giden insanların çokluğunu ve bu insanlara karşı kaplıcanın vaziyetini Hz. İbrâhim'in misâfirseverliği üzerinden anlatmıştır. Hz. İbrâhim'in misâfire olan düşkünlüğü ile kaplıcanın ziyâretçileri bekleyişi birbirine benzetilmiştir.

d) ‘Ades hâdisesi münâsebetiyle:

Ey Halîlüm ne ‘aceb hüsnuñ gülistânunda biz
Mezra‘-i lâ‘lünde cân ekdükce biter mercimek

(NBD, G.327/3)

(Ey dostum, biz güzelliğinin gülistanında lâl gibi dudağının mezasına can ektikçe onun yerine mercimeğin bitmesi acaba nedendir?)

Necâtî Bey bu beytinde “sevgili-halîl”, “güzellik-gül bahçesi”, “dudak-ekilecek yer” ve “ben-mercimek” arasında kurduğu ilgilerle Hz. İbrâhim’in ‘Ades kıssasının önemli unsurlarını zikrederek kıssaya telmihte bulunmaktadır.¹⁰¹

Ahmed Paşa Dîvânı’nda, Hz. İbrâhim’i daha kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Hz. İbrâhim, Halîlullah oluşu, Kâbe’yi inşâ etmesi, misâfirperverliği ve ‘Ades hâdisesi münâsebetleriyle Necâtî Bey ile Ahmed Paşa tarafından müştereken zikredilmiştir.

Yakma dil hânesin ey Yûsuf-ı sâni ki Hâlil
Böyle sünnet komadı Ka‘beyi bünyâd idecek

(APD, G.153/7)

(Ey ikinci Yûsuf, gönül evini yakma ki Hz. İbrâhim Kâbe’yi inşâ ettiğinde böyle bir âdet bırakmadı!)

Ahmed Paşa bu beytinde sevgiliyi Hz. Yûsuf’a benzeterek onu ikinci Yûsuf olarak anmıştır. Beyitte gönül, Kâbe’ye benzetilmiş ve Allah’ın dostu olması sebebiyle “Halîl” sıfatıyla anılan Hz. İbrâhim’in, Kâbe’yi inşâ ettiğinde onu yakmak gibi bir sünnette bulunmadığı belirtilmiş ve sevgilinden âşığının gönlünü yakmaması istenmiştir.

---

¹⁰¹ Gürel, “On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ülü’l-Azm Peygamberler”, s. 53.

Kim fülûle beñzetse beñûñ yûzi karadur
Kim fülûli yig gördi Halîlûñ ‘adesinden

(APD, G.235/6)

(Kim senin benini karabibere benzetse onun yüzü karadır. Kim Halîl’in mercimeğinden karabiberi üstün gördü!)

Ahmed Paşa bu beytinde sevgiliyle Hz. İbrâhim ve sevgilinin yüzündeki ben ile Hz. İbrâhim’in mercimeği arasında ilişki kurmak sûretiyle sevgilinin güzelliğine güzellik katan benini karabibere benzetenlerin yanılığında olduklarını söylemiştir.

Hz. İbrâhim, Necâtî Bey’den farklı olarak *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda Nemrûd tarafından ateşe atılması, Cebrail’in yardım teklifini Allah’a teslimiyetinden reddetmesi, O’nun lütfuyla ateşin gül bahçesine dönüşmesi, Kâbe’de “Makâm-ı İbrâhim” diye bir makamın varlığı ve İsmâil’i kurban etmek istemesi gibi münasebetlerle zikredilmiştir.¹⁰²

Yandum belâ-yi hecr ile Nemrûd nârından beter
Gel ey Halîlüm bir kadem tâze gülistan it beni

(APD, G.317/2)

(Ayrılık derdiyle Nemrûd’un ateşinden beter yandum. Ey Halîlim, bir adım gel, beni tâze gülistan eyle.)

Ahmed Paşa bu beytinde “Halîlullah” olan Hz. İbrâhim’in Nemrûd tarafından ateşe atılması hâdisesine telmihte bulunarak sevgilinin derdiyle acı çekip Nemrûd’un ateşinden beter yandığını belirtip sevgiliden kendisini bu ateşten kurtarmasını istemiştir.

Ey Halîlüm âteş-i sûzâna pertâb itseler
Hazret-i Cibrîlden ‘ışk ehli feryâd istemez

(APD, G.317/2)

(Ey Halîlim, yanan ateşe atsalar [bile] aşk ehli Hz. Cebrail’den yardım istemez.)

---

¹⁰² Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, s. 25.

Ahmed Paşa, sevgilisine seslenerek kendisini ateşe atsalar dahi kimseden medet ummayacağını dile getirdiği bu beyitte, telmih ile Hz. İbrâhim'in ateşe atıldığını, bu esnâda yardım teklifiyle gelen Cerâil'in bu teklifini reddedip Allah'a tam bir teslimîyetle bağlı olduğunu vurgulamıştır.

Gel gönül Kâ'besin ziyâret kıl
Ki olubdur makâm-ı İbrâhîm

(APD, G.188/3)

(Gel, gönül kâbesini ziyâret et; çünkü [o gönül] makâm-ı İbrâhim olmuştur.)

Ahmed Paşa bu beytinde Kâbe'ye benzettiği gönlün, makâm-ı İbrâhim olduğunu söylemiştir.

San İsmâ'îldür çeşmüñ ki yatur hançer altında
Yâ İbrâhîmdür zülfüñ ki olmuş gülistân âteş

(APD, G.128/3)

(Senin gözün sanki hançer altında yatan İsmâil'dir. Saçların sanki İbrâhim'dir ki [ona] ateş, gülbahçesi olmuştur.)

Ahmed Paşa sevgilinin gözlerini Hz. İsmâil'e, saçlarını ise Hz. İbrâhim'e benzettiği bu beytinde Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İsmâil'i kurban etme hâdisesine telmihte bulunmuştur.

1.1.4. Hz. Ya'kûb¹⁰³

Hz. İbrâhim'in torunu, İsrâiloğulları'nın atası olan Hz. Ya'kûb, Kur'ân-ı Kerim'e göre peygamberdir. Tevrat'a göre bizzat Tanrı veya meleğiyle güreştiği için İsrâil adı kendisine Tanrı tarafından verilmiştir.¹⁰⁴ Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyet-i kerimede

¹⁰³ Bkz. Ömer Faruk Harman, "Ya'kûb", *DİA*, XLIII, 274-276.

¹⁰⁴ Tekvîn, 32/22-32.

zikredilmiştir. Kur’ân-ı Kerim’de Hz.Ya’kûb bâzı âyetlerde İsrâil diye anılmaktadır. Ya’kûb adı, on altı defa geçmektedir.¹⁰⁵ Oğlu Yûsuf’un hasretiyle ağlayıp gözlerini fedâ eden¹⁰⁶ Hz. Ya’kûb, Kısas-ı enbiyâ kitaplarında, Yûsuf u Züleyhâ mesnevîlerinde, siyer ve mevlid gibi eserlerde Hz. Yûsuf ile birlikte zikredilmiş, dîvân edebiyatında gam ve hüznün sembolü olmuş ve âşıkların kendilerini benzettiği kişilerin başında yer almıştır. Şâirler onun sabrını örnek almıştır.¹⁰⁷

Necâtî Bey Dîvânı’nda, Hz. Ya’kûb’a; oğullarının Hz. Yûsuf’un kanlı gömleğini getirmeleri üzerine ağlamaya başlaması, kulübesinde (külbe-i ahzân) ızdırıp çekmesi, gözlerinden kanlı yaşlar dökmesi, Yûsuf’un gömleğinin kokusuyla gözlerinin açılması münâsebetleriyle tespit edebildiğimiz altı beyitte yer verilmiş.¹⁰⁸

a) Hz. Yûsuf’un ölüm haberinden duyduğu ızdırıp münâsebetiyle:

Dün gece beyt-ül-hazende fûrkati ile ah kim
Ol kadar ağlamışam kim yaş yirine kan gelür

(NBD, G.178/2)

(Dün gece hüznün evinde hicran ile âh edip o kadar ağlamışım ki gözümünden yaş yerine kan gelir.)

Sevgiliden hasretiyle ağladığını söyleyen Necâtî Bey bu hâlini, Hz. Yûsuf’tan ayrı düşmenin verdiği elemle evine kapanıp ağlayan Hz. Yakûb’a benzetmiş, sevgiliden ayrı kalmakla âh edip ağladığını, gözünden yaş yerine kan geldiğini söylemiştir.

Külbe-i ahzânumuz gamla müşerrefdür yine
Şâd ol ey dil şâd ki oldu döstlar mihmân-ı döst

(NBD, G.30/3)

(Hüznün kulübemiz yine gamla müşerreftir, ey gönül şâd ol ki dostlar dostla misâfir oldu.)

---

¹⁰⁵ Harman, “Ya’kûb”, s .275.

¹⁰⁶ Levend, *Mazmunlar ve Meşhumlar*, s. 114.

¹⁰⁷ Mustafâ Uzun, “Ya’kûb”, *DİA*, XLIII, s.276-277.

¹⁰⁸ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s. 46.

Necâtî Bey bu beytinde sevgiliden ayrı olmanın acısıyla hüznün evinden dışarı çıkmadığını, gam içinde olduğunu söylemiştir. Yine bu hâlini anlatırken “külbe-i ahzân” tâbirine yer vermiş ve kendini Hz. Yakûb’a benzetmiştir.

Gördi hûnîn-pîreheñ gül Yûsufını lâ-cerem

Pîr-i Ken‘ân gibi ider ‘andelîb efgân yine

(NBD, G.477/3)

(Besbelli ki gül Yûsuf’unun kanlı gömleğini gördü. Bülbül Pîr-i Ken‘ân gibi yine feryat eder.)

Âşık-mâşuk ilişkisini gül ile bülbül üzerinden anlattığı bu beyitte Necâtî Bey, kardeşlerinin Hz. Yûsuf’u kuyuya attıktan sonra kanlı gömleğini Hz. Yakûb’a getirmeleri hâdisesine telmihte bulunarak gülden ayrı düşen bülbülün, Hz.Yûsuf’unun kanlı gömleğini gören Hz. Yakûb’un feryadına benzer bir şekilde feryat ettiğini söylemiştir.

Hz. Ya‘kûb, gaybubeti üzerine görmeyen gözlerinin oğlu Yûsuf’un gömleğinin kokusuyla yeniden görmesi münâsebetiyle *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda anılmış, *Necâtî Bey Dîvânı*’ndan farklı olarak onun, oğlu Yûsuf’u sürekli olarak aradığına yer verilmiştir.¹⁰⁹ *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda külbe-i ahzândan ise bahsedilmemiştir.

Bûy-ı Yûsuf dîde-i Ya‘kûba virdi ise basar

Ahmede cân virdi yâruñ nûkhet-i pîrâheni

(APD, G.347/7)

(Yûsuf’un kokusu Yakûb’un gözlerine görme yetisi verdiyse sevgilinin gömleğinin hoş kokusu [da] Ahmed’e can verdi.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Yakûb’un ağlamaktan görmez olan gözlerinin oğlu Hz. Yûsuf’un gömleğinin kokusuyla yeniden görür duruma gelmesi hâdisesini hatırlatarak sevgilinin gömleğinin hoş kokusunun kendisine can verdiğini söylemiştir.

---

¹⁰⁹ Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, s. 27.

Tañ mıdır Ya‘kûb-ı dil añmazsa Yûsuf hûsnini

Ki âsumân-ı câna mi‘râc itmege ‘Îsâ yiter

(APD, G.89/4)

*(Gönlün Yakûb’u, Yûsuf’a [benzeyen] güzelliğini anmazsa şaşılacak şey midir?
Zîra Îsâ, sevgilinin göğüne çıkmak için kâfidir!)*

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Îsâ’nın göge yükselmesine ve Hz. Yakûb’un her vakit oğlu Yûsuf’u anarak aramasına telmihte bulunmuştur.

1.1.5. Hz. Yûsuf¹¹⁰

Hz. Yûsuf, Hz. Ya‘kûb’un oğlu, İsrâiloğulları’na gönderilen bir peygamberdir. Kıssası Kur’ân’da ayrıntılı biçimde anlatılmıştır. Kur’ân-ı Kerim’de diğer peygamberlere âit kıssalar farklı sûrelerde yer aldığı hâlde Hz.Yûsuf’un anlatıldığı kıssa “ahsenü’l-kasas” nitelemesiyle tek bir sûrede nakledilmiştir.¹¹¹ Hz.Yûsuf’un adı Kur’ân-ı Kerim’de yirmi yedi defa zikredilmiştir. Bunlardan yirmi beşi Yûsuf sûresinde, diğer ikisi ise En‘âm (6/84) ve Mü’min (40/34) sûrelerinde geçmektedir.¹¹² Hz. Yûsuf’un kıssası Kur’ân’da aynı adı taşıyan sûrenin 4-101. âyetleri boyunca (doksan yedi âyet) bir bütün olarak anlatılmıştır.¹¹³ Âgah Sırrı Levend, “*Divan Edebiyatı -Kelimeseler ve Rezimler Mazmunlar ve Mefhumlar*” adlı eserinde Hz. Yûsuf’un kıssasını şöyle özetlemiştir:

Yakûb peygamberin on iki oğlu vardı. Bunlardan Yûsuf kardeşlerinin en güzeli ve en akıllısı olduğu için babası onu bütün kardeşlerinden fazla severdi. Yûsuf’u kıskanan kardeşleri kendisini yok etmeye karar verdiler. Bir gün Yûsuf’u gezmeye götürmek vesilesiyle babalarından izin istediler. Yakûb evvelâ bırakmadı. Fakat Yûsuf’un arzusu üzerine izin verdi. Kardeşleri Yûsuf’u sahrada bir kuyuya attılar. Eve döndükleri zaman “Yûsuf’u kurt yedi.” diye babalarını aldattılar. Yûsuf kuyuda bir müddet kaldı. Birgün o civardan geçen bir kervan onu kuyudan çıkardı. Bu sırada kardeşleri gelerek Yûsuf’u kervan halkından birine sattılar. Yûsuf da

---

¹¹⁰ Bkz. Ömer Faruk Harman, “Yûsuf”, *DİA*, XLIV, 1-5.

¹¹¹ Harman, “Yûsuf”, s.1.

¹¹² Yûsuf, 12/4-101; el-En‘âm, 6/84; el-Mü’min, 40/34.

¹¹³ Yûsuf, 12/4-101.

kervanla birlikte Mısır'a gitti. Yûsuf satılmak için mezada çıkarılmıştı. Züleyhâ'nın ısrarı üzerine Azîz-i Mısır Yûsuf'u satın aldı. Züleyhâ Yûsuf'a meftun oldu. Onu kendine cezbetmek için bir çok ısrarda bulunduysa da Yûsuf râzî olmadı. Nihâyet bir gün Yûsuf'un yattığı bir sırada Züleyhâ yanına geldi. Tekrar ısrara başladı. Yûsuf kaçmak için kapıya koştu. Züleyhâ arkasından seğirderek gömleğine yapıştı. Gömlek yırtıldı. İki birden kapıdan dışarıya çıkınca, Azîz-i Mısır'ı kapı önünde buldular. Züleyhâ korkusundan Yûsuf'a iftirâ ederek onu zindana attırdı.¹¹⁴

Hız. Yûsuf kıssasının neredeyse bütün önemli motifleri *Necâtî Bey Dîvânı*'nda işlenmiştir. Güzelliği, kardeşleri tarafından kuyuya atılması, kanlı gömleğinin babasına getirilmesi ve babasının feryada başlaması, kuyudan çıkarılması, köle olarak satılması, iffeti, Zelîhâ'nın kendisine âşık olması ve eteğinin yırtılması, Mısır'a sultân yâhut azîz oluşu, kardeşlerinin mahçup olması¹¹⁵ bu motiflere örnek verilebilir.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Yûsuf-1 gül-pîrehan, Yûsuf-1 gül-çihre, Yûsuf-1 Ken'ân ve Yûsuf-1 Mısır-1 Melâhat ifâdeleriyle anılan Hız. Yûsuf tespit edebildiğimiz otuz üç beyitte zikredilmiştir.

a) Kardeşleri tarafından kuyuya atılması münâsebetiyle:

Esirge cânunuñ gel bağlama cihâna gönül

Esîr-i çâh-ı belâ itme Yûsufî kardaş

(NBD, MŞSA-1/2)

(*Gel esirge canını cihâna gönül bağlama; kardeş, Yûsuf'u belâ kuyusunun esiri etme!*)

Necâtî Bey bu beyitte dünya hayatının geçiciliği îmâsında bulunup sırf dünya hırsı yüzünden kardeşlerinin, Hız. Yûsuf'u kuyuya attıklarını hatırlatarak insanlara bu dünyaya gönül bağlamamaları, canlarını fânî lezzetlerinden korumaları çağrısında bulunmuş ve onları Hız. Yûsuf'u kuyuya atan kardeşlerine benzememeleri konusunda îkaz etmiştir.

¹¹⁴ Levend, *Mazmunlar ve Meşhumlar*, s.114-155.

¹¹⁵ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 46.

Gâlibâ çâha düşdi Yûsuf-vâr
Ol ‘azîz-i cihân olan arpa

(NBD, K.24/2)

(Dünyanın azîzi olan o arpa gâliba Hz. Yûsuf gibi kuyuya düşdü.)

Necâtî Bey “*Kasîde-i Arpa*”da kıtlık yüzünden arpanın pahalalanıp geçim sıkıntısına yol açtığını, arpasızlıktan atının güçsüzleştiğini, taşımacılığın aksadığını söylemiş,¹¹⁶ bu durumdan bahisle Hz. Yûsuf’un kuyuya atılması hâdisesine yer vererek arpanın da Hz. Yûsuf gibi kuyuya düşmüş olabileceğini alaycı bir üslûpla dile getirmiştir.

Togar ay gibi tulû‘ itdi Necâtî ruh-i dôt
Çeh-i Yûsuf dimelü oldu o şeh yakasına

(NBD, G.493/7)

(Necâtî, ay doğar gibi dostun yanağına doğdu. O şâhin yakasına Yûsuf’un kuyusu diyecek oldu.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgiliye vuslatından bahsederken kendisini Hz. Yûsuf’a sevgilinin koynunu ise Hz. Yûsuf’un atıldığı kuyuya benzetmiştir.

b) Güzelliği münâsebetiyle:

Kuluyuz kendümüzi satamazuz anuñ için
Bilmez ol Yûsuf-ı gül-çihre bizüm kıymetümüz

(NBD, G.223/3)

(Onun kulu olduğumuz için kendimizi satamayız. Ama gül yüzlü Yûsuf’a [benzeyen o sevgili] kıymetimizi bilmez.)

Sevgilinin kadir kıymet bilmemesinden yakınan Necâtî Bey bu beyitte, sevgiliyi gül yüzlü Yûsuf’a benzetmiş; Hz. Yûsuf’un köle olarak satılması hâdisesine telmihte bulunup kendisiyle Hz. Yûsuf arasında bir kıyaslamada bulunmuştur. Gül yüzlü Yûsuf’a

---

¹¹⁶ Ülkü Çetinkaya, “Divan Şiirinde Sosyal Hayattan Yansımalar: Necâtî ve Hayretî’nin Arpa Kıtlığını Anlatan İki Manzumesi”, *Türkbilig* 17 (2009), s. 47-55.

benzeyen sevgilinin kulu olduğu için, kendisini başkalarına satmadığını, buna rağmen kıymetinin bilinmediğini sitemle dile getirmiştir.

Ey Yûsuf-1 gül-çihre meseldür atalardan
Kim düşmân için kuyu kazan kaza boyunca

(NBD, G.475/2)

(Ey gül yüzlü Yûsuf [gibi güzel sevgili] atasözüdür ki düşmânı için kuyu kazan boyu kadar kazsın.)

Bir önceki beyitte olduğu gibi Necâtî Bey bu beyitte de sevgilinin güzelliğini ifâde etmek için onun yüzünü Hz. Yûsuf'un gül çehresine benzetmiştir.

Umaram düşde görem yüzini ey Yûsuf-1 'ahd
Kulları şâh-1 cihân gösterür uyhudur bu

(NBD, G.440/2)

(Ey devrin Yûsuf'u [olan sevgili], düşte yüzünü görmeyi umarım. Bu uyku ki köleleri cihân şâhı gösterir.)

Sevgilinin yüzünü görememekten şikâyet eden Necâtî Bey bu beytinde, en azından uykudayken rüyâ âleminde onun yüzünü görmeyi umduğunu dile getirmiş ve sevgiliye güzelliğinden ötürü zamanın Yûsuf'u diye seslenmiştir.

Teâlallah¹¹⁷ ne zîbâ hüsn olur bu
Bu hüsnü görmedi Yûsuf düşünde

(NBD, G.497/3)

(Aman Allah'ım! Bu ne süslü bir güzelliştir, bu güzelliği Yûsuf bile düşünde görmedi.)

---

¹¹⁷ Ali Nihat Tarlan *Necâtî Beg Divanı* neşrinde âyet-i kerime ve Arapça ibârelerin çevirisini yapmayıp Arapça asıllarını muhafaza etmiştir. Bu tez çalışmasında ise âyet-i kerimeler dışındaki Arapça ibâreler latinize edilmiştir.

Necâtî Bey bu beytinde, sevgilinin güzelliği karşısında hayret ve hayranlığını ifade ederken sevgiliyle Hz. Yûsuf'u güzellikleri yönüyle kıyaslamış ve Hz. Yûsuf'un bu denli güzelliği düşünce bile görmediğini iddia etmiştir.

c) Kanlı gömleğinin babasına götürülmesi münâsebetiyle:

Gördi hûnîn-pîrehan gül Yûsufını lâ-cerem

Pîr-i Ken'ân gibi ider 'andelîb efgân yine

(NBD, G.477/3)

(Besbelli ki gül yüzlü Yûsuf'un kanlı gömleğini gördüğü için bülbül, Hz. Yakûb gibi yine feryat eder.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Yûsuf'un kanlı gömleğini gören Hz. Yakûb'un feryat edip ağlamasına telmihte bulunup sevgiliden ayrı düşen âşğın, Hz. Yakûb gibi feryat edip ağladığını söylemiştir.

d) Zindanda kalması münâsebetiyle:

Demiş derd ile bir yâr-ı suhan-dân

Müşerrefdür bu Yûsufu bu zındân

(NBD, s.5, Mesnevî-9)

(Söz söylemesini bilen bir dost derd ile demiş [ki] bu zindan Yûsuf ile şereflenmiştir.)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Yûsuf'un, ömrünün bir bölümünü zindanda geçirdiğini belirtmiş ve zindanın onunla şereflendiğini söylemiştir.

Gönlüne gir ben kuluñ şâh ol ki sultân olmadı

Girmeyince Yûsuf-ı Ken'ân zındân koynına

(NBD, G.502/5)

(Ben kulunun gönlüne gir ki şâh olasın; çünkü Hz. Yûsuf zindâna girmeden sultân olmadı.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgiliden gönlüne girmesini, aşkına karşılık verip gönlünün sultânı olmasını istemiştir. Bu isteğini dile getirirken de Hz. Yûsuf'un ancak zindana girdikten sonra Mısır'a sultân olduğunu hatırlatıp gönlüyle zindan arasında bir benzetme yapmıştır.

Kamu Yûsuf mı olur hüsn ile Ken'an ehli
Kamu sultân mı olur Mısra ya zındân ehli

(NBD, G.619/1)

(Ken'an halkının tamamı bir araya gelse güzellikte bir Yûsuf eder mi, bütün zindana girenler Mısır'a sultân mı olur?)

Necâtî Bey, bu beyitte güzellikte eşi benzeri olmayan, bütün Mısır halkının toplam güzelliğinden daha güzel olan Hz. Yûsuf'un hayatının bir döneminde zindanda yaşadığını ve zindandan çıktıktan sonra Mısır'a sultân olduğunu söylemektedir.

e) Köle olarak satılması/kendini satması münâsebetiyle:

Biñ güzeller bulunur Yûsufa mânend ammâ
Bu kadar var ki bunlar kendülerin satmadılar

(NBD, G.198/6)

(Yûsuf'a benzeyen binlerce güzel bulunur ama şu kadar ki onlar kendilerini satmadılar.)

Necâtî Bey dünyada Hz. Yûsuf'un güzelliğine eş nice güzellerin bulunduğunu fakat hiçbirinin Hz. Yûsuf gibi kendilerini satmadıklarını belirttiği bu beytinde, Hz. Yûsuf'un Mısır'a geldikten sonra köle pazarında satılması hâdisesini telmihle anmıştır.

Ey 'azîzüm Yûsuf-ı bâzâr-ı hüsn
Kendüyi satmak diler aylak saña

(NBD, G.6/4)

(Ey azîzim güzellik pazarının Yûsuf'u kendini sana bedava satmayı diler.)

Necâtî Bey, sevgiliyi karşılık beklemezsizin sevdiğini söylediği bu beytinde Hz. Yûsuf'un Mısır'daki köle pazarında satılması hâdisesini telmihle anmıştır.

Öğünmeyi yerersin eğerçi Necâtîyâ
Umar mısın ki ehl-i cihâda temiz ola
Mısır-i hünerde kendüyi satmak gerek kişi
Yûsuf gibi dilerse ki vara 'azîz ola
(NBD, Kıt'a-79/2)

(Ey Necâtî gerçi sen övünmeyi sevmezsin ama vakıflardaki görevlilerin temiz olduğunu mu umuyorsun? [Unutma ki] kişi Yûsuf gibi azîz olmak dilerse hüner ülkesine varıp kendisini satması gerekir.)

Necâtî Bey bu kıtada övünmeyi sevmediğini, ama vakıfl görevlilerin dürüst olmadıklarından kendini öven kişilerin kârlı çıktıklarını söylemiş ve bir kişinin kendisini överek karşısındakine satmasını, Hz. Yûsuf'un köle pazarında satılmasıyla, övünme neticesinde elde ettiği kârı ise Hz. Yûsuf'un Mısır'a azîz olmasıyla ilişkilendirmiştir.

Söz Yûsufını müşğ ile tartardı Necâtî
Kıymet kosa sarrâf-ı cihân bu güher üzre
(NBD, G.479/7)

(Cihânın sarrafi bu gevher üzre değer biçse Necâtî söz Yûsuf'unu misk ile tartar idi.)

Necâtî Bey, bu beyitte şiirinin değerini anlatırken Hz. Yûsuf'un satılması olayına telmihte bulunup "söz Yûsufu" ifâdesiyle nitelediği şiirini misk ile tarttığını söylemiştir.

f) İffeti münâsebetiyle:

Hâşe lillâh çâk-dâmen olasın sen gül gibi

Yûsuf-ı gül-pîrehensin pâk-dâmen gibi

(NBD, G.587/1)

(Allah göstermesin sen gül gibi açılıp saçılmış değişin; gül gömleklili Yûsuf gibi iffetlisin.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin gül gibi açılıp saçılmadığını, bilakis iffeti münâsebetiyle pâk-dâmen olan Hz. Yûsuf'a benzediğini söylemiştir.

g) Züleyhâ'nın âşık oluşu ve eteğinin yırtılması münâsebetiyle:

Şöyle kim ardıncadır dâ'im Züleyhâ-veş sabâ

Sezmezem gül Yûsufinuñ kala dâmânı dürüst

(NBD, G.36/2)

(Sabâ rüzgârı Züleyhâ gibi her ân ardındadır. Bu yüzden gül Yûsuf'unun iffetli kalacağını sanmıyorum.)

Necâtî Bey bu beytinde, sabâ rüzgârıyla Züleyhâ arasında benzetme yaparak Züleyhâ'nın mütemâdiyen Hz. Yûsuf'un ardında dolaşması gibi sabâ rüzgârının da her ân gül yüzlü sevgilinin ardında olduğunu, bu sebeple de Hz. Yûsuf'a benzeyen sevgilinin iffetini korumasının zor olduğunu söylemiştir.

h) Gömleğinin yırtılması münâsebetiyle:

Bâğ-ı cinân zâhide dîdâr bendeye

Ken'ân aña-vü-Yûsuf-ı gül-pîrehen baña

(NBD, G.16/3)

(Cennet bahçesi zâhide, Allah'ın yüzü onun kuluna kalsın. Kenan memleketi onun ve gül gömleklili Yûsuf benim olsun.)

Necâtî Bey bu beytinde kendisini Hz. Yakûb'a, ayrı düştüğü sevgilisini Hz. Yûsuf'a ve kıskanç insanlar Hz. Yûsuf'un kardeşlerine benzetmiş, sevgiliye olan özlem ve muhabbetini ise "zâhit" ve "kul" kıyaslaması üzerinden anlatmıştır. Şöyle ki dindar

fakat kaba sofu olan kimseler için cennet bahçeleri onların olsun derken Allah'ın yüzünü görmenin ancak ona kulluk edenlerin olduğunu belirtmiş ve bunun gibi sevgiliden gayri her şeyin o kıskanç kimselerin olmasını zîra sevgilinin gül kokulu gömleğinin kendisine yeteceğini söylemiştir.

i) Mısır'a azîz veya sultân oluşu münâsebetiyle:

Mısır-ı 'izzetde el üzre tutmadılar Yûsufi
Zer gibi tesbîhi tekrâr itmeyince yâ 'Azîz

(NBD, G.226/5)

(Yâ 'Azîz tesbihini altın gibi tekrâr etmeyince Yûsuf'u İzzet Mısır'ında [yücelik ülkesinde] el üstünde tutmadılar.)

Yahûdi kaynaklarına göre Tanrı, Yûsuf'un hapiste on yıl kalmasını takdir etmiştir. Fakat bu süreye Tanrı'ya güvenmek yerine başsâkîye ümit bağladığı için iki yıl daha eklenmiştir.¹¹⁸ Necâtî Bey bu beyitte Hz. Yûsuf'un zindanda iken Allah'a değil de başsâkîye güvenmesi sebebiyle hapsolmaktan kurtulamadığını, daha sonra azîz olan Allah'ı çokça anıp îtibar kazanarak Mısır ülkesinin azîzi olduğunu dile getirmiştir.

Kamu Yûsuf mı olur hüsn ile Ken'ân ehli
Kamu sultân mı olur Mısra ya zındân ehli

(NBD, G.619/1)

(Bütün Ken'an halkı güzellikte Yûsuf olabilir mi? Bütün zindana girenler Mısır'a sultân olabilir mi?)

Hz. Yûsuf peygamberliğinin yanı sıra güzelliğiyle meşhur olmuştur. Öyle ki Mısır azîzinin eşi Züleyhâ kendisine âşık olmuş, Mısırlı kadınlar onu görünce ellerindeki turunc yerine parmaklarını doğramışlardır. Züleyhâ ona vâsıl olabilmek için planlar yapmış, Hz. Yûsuf'un gömleği yırtılmış, yine de isteğine ulaşamayan Züleyhâ Hz. Yûsuf'a iftirâ atmak sûretiyle zindana atılmasına sebep olmuştur. Ancak Hz. Yûsuf zindanda bir

---

¹¹⁸ Ömer Faruk Harman, "Yûsuf", *DİA*, XII, s.3.

müddet kaldıktan sonra Mısır tahtında önemli bir konuma getirilmiştir. Necâtî Bey de bu beytinde Hz. Yûsuf'un kıssasındaki bu hâdiselere telmihte bulunarak Mısır'daki her güzelin Hz. Yûsuf olamayacağını ve yine zindana girmiş her kişinin zindandan çıktıktan sonra Mısır'a sultân olamayacağını söylemiştir. Beyitte sevgili Hz. Yûsuf'a benzetilmiş ve onun diğer güzellere benzemediğine işâret edilmiştir.

Zîneti artar cemâlûñ zülf-i 'anber-fâm ile
Mısır Yûsuf tahtı iken buldu revnak Şâm ile

(NBD, G.495/1)

(Amber renkli saçla yüzünün süsü artar. Mısır, Yûsuf tahtta iken Şâm ile güzelleşti.)

Necâtî Bey bu beyitte amber renkli saçlarının sevgiliye güzellik kattığını söyleyip “Şâm” kelimesini tevriyeli kullanarak sevgilinin saçlarını renginden ötürü akşam karanlığına benzetmiş ve Hz. Yûsuf'un Mısır tahtında bulunduğu devirde akşam saatlerinin Mısır'ı her zamankinden daha güzel kılması gibi akşam karanlığını andıran saçlarının da sevgilinin güzelliğini artırdığı söylenmiştir.

j) Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan kıssası münâsebetiyle:

Âyet-i hüsnüñi dil hoş vech ile takrîr ider
San ki Yûsuf Sûresini Hazret-i 'Osmân okur

(NBD, G.196/4)

(Gönül güzelliğın işâretlerini hoş bir üslûp ile anlatır. Sanki Hazret-i Osman Yûsuf Sûresini okur.)

Necâtî Bey bu beyitte, gönlünü sevgiliye kaptıran âşğın, sevgilinin güzelliğının alâmetlerini hoş bir sûrette anlatmasını, Kur'ân-ı Kerim'i güzel okumasıyla bilinen Hz. Osman'ın ahsenü'l-kasas diye anılan ve Kur'ân-ı Kerim'in en güzel âyetleri olduğu söylenen Yûsuf sûresini okumasına benzetmiştir.

k) Rüyâları ta‘bîr etmesi münâsebetiyle:

Dün gece düşümde gördüm ağlar idüm derd ile
Yûsuf-ı Mısr-ı melâhat anı ta‘bîr eylesün

(NBD, G.425/4)

(Dün gece düşümde derd ile ağladığımı gördüm. Güzellik ülkesinin Yûsuf’u onu tâbir eylesin.)

Bu beyitte Necâtî Bey, rüyâsında sevgilinin derdiyle ağladığını gördüğünü söyledikten sonra Hz. Yûsuf’un rüyâları tâbir etmesine telmihte bulunarak güzellik ülkesinin Yûsuf’u olarak andığı sevgiliden gördüğü rüyâyı tâbir etmesini istemiştir.

Hz. Yûsuf, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda da en çok anılan peygamberlerden biridir. Ahmed Paşa da beyitlerinde onu umûmiyetle sevgili için bir timsal olarak ele almıştır. Hz. Yûsuf; güzelliği, kuyuya atılması, köle pazarında satılması yâhut kendini sattırması, Züleyhâ’nın kendine âşık olması, gömleğinin yırtılması, zindana atılması, rüyâları tâbir etmesi, Mısır’a sultân olması cihetiyle her iki şâir tarafından müştereken işlenmiştir.

Çâh-ı zenahdândan çeküb kurtarmağa cân Yûsufın
Ol halka halka asılan zencîr-i müşg-efşânı sun

(APD, G.223/3)

(Can Yûsuf’unu çene çukurundan çekip çıkarmak için o halka halka asılan misk kokulu zinciri sun.)

Ahmed Paşa bu beyitte Hz. Yûsuf’un kuyuya atılması hâdisesine telmihte bulunup sevgilinin çene çukurunu kuyuya, misk kokulu saçlarını kuyunun ipine benzetmiş, Hz. Yûsuf’un kuyudan kurtulması gibi sevgiliden kendine yardım etmesini istemiştir.

Eyledi ‘ışk Zelihâsı bu cân Yûsufına
Mısr-ı hüsnünde zenahdânuñı zındân-ı Mısr

(APD, G.85/4)

(Aşk Züleyhâ’sı güzelliğinin ülkesinde bu can Yûsuf’una çene çukurunu zindan eyledi.)

Ahmed Paşa bu beytinde telmih yoluyla Züleyhâ'nın, Hz. Yûsuf'a iftirâ atarak zindana atılmasına sebep olduğu hâdiseyi ele almıştır.

Necâtî Bey'den farklı olarak Ahmed Paşa, Hz. Yûsuf'u ay ve güneşin kendisine secde etmesi ve Mısır kadınlarının onu görünce turunç yerine ellerini doğramaları hâdiselerini de beyitlerinde işlemiştir.¹¹⁹ Kanlı gömleğinin babasına götürülmesi ve iffeti münasebetleriyle ise *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ele alınmamıştır.

Secde kılmasun mı ol Yûsuf-cemâle mihr-ü-mâh
Kim melâhat Mısırınun tahtında sultândır henüz

(APD, G.120/3)

(*Hâlihazırda güzellik Mısır'ının [ülkesinin] tahtında sultân olan o Yûsuf yüzlü [sevgiliye]ay ve güneş secde etmesin mi?*)

Ahmed Paşa bu beytinde güzelliği îtibâriyle sevgiliyi Hz. Yûsuf'a benzetmiş ve güzellik ülkesinin tahtında sultân olan sevgiliye ay ve güneşin secde etmesinin anormal olmadığını söylemiştir. Ayrıca beyitte Kur'ân-ı Kerim'de geçen "*Hani Yûsuf babasına şöyle demişti: Babacığım ben rüyâda, gerçekten on bir yıldızla, güneş ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.*"¹²⁰ âyetinin telmihle anıldığı söylenebilir.

Yâ felek Mısırında sultân oldu bir Yûsuf-cemâl
Yâ Züleyhâdur tutar nârenc-i zer-peyker güneş

(APD, K.20/7)

(*Ya Yûsuf yüzlü bir [güzel]gökyüzünün ülkesinde sultân oldu ya da Züleyhâ güneş [milsali] altın renkli turunç tutar.*)

Ahmed Paşa Dîvânı'nın birçok beytinde olduğu gibi burada da güzelliği münâsebetiyle sevgiliyi Hz. Yûsuf'a, benzetmiştir. Ayrıca beyitte Hz. Yûsuf'un güzelliği

---

¹¹⁹ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 28.

¹²⁰ Yûsuf, 12/4.

karşısında, onu gören Mısırlı kadınların, turunç yerine ellerini doğramaları hâdisesi telmih yoluyla hatırlatılmıştır.

1.1.6. Hz. Eyyûb¹²¹

Hz. Eyyûb, Kur'ân-ı Kerim'de anılan peygamberlerdendir. Kitâb-ı Mukaddes'te İyyôb şeklinde geçer. Kelimenin menşei ve anlamı tartışmalıdır. “Sabırla hastalığa katlanmak” anlamlarına geldiği kaydedilmektedir. Kur'ân'da Hz. Eyyûb'a vahiy gönderildiği,¹²² onun hidâyete erdirildiği¹²³ bildirilmiştir. Hastalığıyla ilgili olarak iki farklı sûrede bilgi verilmiştir. Kur'ân'da Hz. Eyyûb'un içinde bulunduğu durumu sâdece duâ şeklinde rabbine arz ettiği belirtilmiştir. O isyan eden ve günahkâr olan biri olarak anılmamıştır. Hz. Eyyûb'un hastalığının, insanları kendisinden nefret ettirecek kadar ağır ve tiksindirici olduğu yolundaki bilgiler Yahûdi menşelidir ve bir peygamberin saygınlığı ve sosyal prestijiyle bağdaşmamaktadır. Kur'ân'da ve güvenilir hadis kaynaklarında bu tür bilgiler bulunmamaktadır.

Hz. Eyyûb, sabır ve tahammül timsali olup manzum eserlerde daha çok bu özelliğiyle ele alınmıştır.¹²⁴ Umûmiyetle belâlara sabrı, bir imtihan olarak bedenine Allah tarafından musallat edilen kurtların yol açtığı acılara tahammülü ve Allah'a teslimîyetiyle anılan Hz. Eyyûb'a¹²⁵ *Necâtî Bey Dîvânı*'nda tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir. Bu peygamber her üç beyitte de sabrı ile anılmıştır.

Şol kadar çekdüm belâ-yi hecri kim

Sabr-ı Eyyûb itdi tahsîn el-gıyâs

(NBD, G.38/4)

(Ayrılık derdini o kadar çektim ki Eyyûb'un sabrı takdir etdi, el medet!)

---

¹²¹ Bkz. Ömer Faruk Harman, “Eyyûb”, *DİA*, XII, 16-17.

¹²² en-Nisâ 4/163.

¹²³ el-En'âm 6/84.

¹²⁴ Nurettin Albayrak, “Eyyûb”, *DİA*, XII, s.17.

¹²⁵ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 46.

Necâtî Bey bu beyitte sevgiliden ayrı düşmenin sıkıntısını fazlaca çektiğini, o kadar ki gösterdiği sabır dolayısıyla Hz. Eyyûb'un bile kendisini takdir ettiğini ileri sürmüş ve artık bu derdine derman dilemiştir.

Ten derdi gibi olmaz imiş derd-i dil-ü-cân

Eyyûb dahi dönmeye ben denlü belâya

(NBD, G.444/2)

(Can ve gönül derdi ten derdi gibi olmaz imiş. Eyyûb bile benim kadar belâya uğramamıştır.)

Necâtî Bey bu beyitte gönül derdi ile bedenî dertleri karşılaştırmış ve gönül derdinin bedenî hastalıklara benzemediğini söyleyerek kalbi ve dili dışında vücudunun her tarafını saran yara ve ağrılara sabreden Hz. Eyyûb'un bile kendisi kadar sıkıntı çekmediğini iddia etmiştir.

Bir demi biñ yıl kadardır derd-i hecrüñ ey tabîb

Vasl umaruz 'ömr-i Nûh-u-şiddet-i Eyyûb ile

(NBD, G.506/4)

(Ey tabib, ayrılık derdinin bir ânı bin yıl kadardır. Nûh'un ömrü ve Eyyûb'un sabrıyla kavuşmayı umarız.)

Necâtî Bey bu beytinde tabiplere seslenmekte ve ayrılık derdinin diğer dertlere benzemeyeceğini, onun bir ânının, diğer dertlerin bin yılına denk olduğunu vurgulayarak Hz. Nûh'un ömrü ve Hz. Eyyûb'un sabrıyla sevgiliye kavuşmayı umduğunu söylemiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı'nda Hz. Eyyûb'e dâir herhangi bir beyit bulunmamaktadır.

1.1.7. Hz. Mûsâ¹²⁶

Yahûdilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet'te büyük peygamberlerden kabul edilen Hz. Mûsâ, İsrâiloğulları'na gönderilmiş olup onları Fir'avun'un zulmünden kurtaran ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir. Hz. Mûsâ'ya "kelîmullah" denilmektedir. Çünkü Allah Mûsâ ile aracısız konuşmuş ve ona vahyini bildirmiştir. Hz. Mûsâ, Kur'ân-ı Kerim'in otuz dört sûresinde yüz otuz altı yerde zikredilmektedir. Kur'ân'da kendisinden en çok söz edilen peygamberdir. Kasas sûresinde Hz. Mûsâ'nın kaza ile bir kıbtîyi öldürdüğü, pişman olduğu ve Allah'ın onu bağışladığı anlatılmıştır.¹²⁷ Yine Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Mûsâ'nın Tûr dağı civarına geldiğinde dağda ateş gördüğü, ondan ateş almak için yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarması emredildiği ve peygamber olarak seçildiği bildirilmiş, kendisine asâ ve yed-i beyzâ mucizeleri verilmiştir.¹²⁸ Hz. Mûsâ, Hz. Hârûn ile İsrâiloğulları'nı kurtarmak için Fir'avun'a gönderilmiştir.¹²⁹ Fir'avun'a, Allah'ın elçisi olduğunu söyleyip îman etmesi için ona asâ ve yed-i beyzâ mucizelerini göstermiştir. Fir'avun îman etmek yerine Mısır'ın önde gelen sihirbazlarını toplayıp Hz. Mûsâ'ya meydân okumuştur. Allah Hz. Mûsâ'ya asâsını yere bırakmasını emretmiş, bu mucize karşısında sihirbazlar Hz. Mûsâ'ya îman etmişlerdir. Fakat Fir'avun onları, kol ve bacaklarını çaprazlama kestirerek cezâlandırmıştır.¹³⁰ Küfürde inat eden Fir'avun, İsrâiloğulları'na baskı ve zulmünü artırmıştır.¹³¹ Hz. Mûsâ'ya bir gece yanındakilerle yola çıkması emredilmiştir. Fir'avun ve adamları onları takip etmiştir. Yolları denize çıktığı vakit Hz. Mûsâ, Allah'ın emri ile asâsıyla denize vurmuş ve deniz yarılmıştır. Hz. Mûsâ ve İsrâiloğulları denizi geçerken Fir'avun ile askerleri denizin kapanmasıyla boğulmuşlardır.¹³²

Necâfî Bey Dîvânı'nda Hz. Mûsâ'ya tespit edebildiğimiz beş beyitte ve dîvânın dibâcesinde yer alan nesir bölümünde yer verilmiştir. Dîvânda Sâhib-i Tûr ve Kelîm

---

¹²⁶ Bkz. Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", *DİA*, XXXI, 207-213.

¹²⁷ Kasas, 28/15-16.

¹²⁸ Tâhâ 20/17-23; en-Neml 27/10-12; el-Kasas 28/31-32.

¹²⁹ el-A'râf 7/103; Yûnus 10/75; Tâhâ 20/25-35; Furkân 25/36; eş-Şuarâ 26/10-15; el-Kasas 28/32-35; el-Mü'min 40/23-24; ez-Zuhruf 43/46; en-Nâziât 79/16-17.

¹³⁰ el-A'râf 7/104-126; Yûnus 10/83; Tâhâ 20/47-76; eş-Şuarâ 26/16-51.

¹³¹ el-Bakara 2/49; İbrâhim 14/6; el-A'râf 7/127.

¹³² el-Bakara 2/50; el-A'râf 7/136; el-Enfâl 8/54; Yûnus 10/90, 92; el-İsrâ 17/103; Tâhâ 20/77-78; eş-Şuarâ 26/52, 53, 60-66; el-Kasas 28/40; ed-Duhân 44/23; ez-Zâriyât 51/40.

sıfatlarıyla da anılan Hz. Mûsâ; yed-i beyzâ, Kızıldeniz’i ikiye bölmesi ve Fir‘avun’un askerleriyle birlikte helâk olması mûcizeleriyle anılmaktadır. Ayrıca Hz. Mûsâ’nın kazâra öldürdüğü kıbtîden de bahsedilmiştir.¹³³

a) Bir kıbtîyi öldürmesi münâsebetiyle:

Kan itse müjeñ la’l-i güher-zâyi kınarlar

Mûsâ için olur bu ki ‘Îsâyı kınarlar

(NBD, G.155/1)

(Kirpiklerin kan akıtsa kırmızı elması andıran dudağını kınarlar. Bu Mûsâ için olmuştur ama Îsâ’yı kınarlar.)

Necâtî Bey bu beytinde “Mûsâ” kelimesini tevriye sanatıyla ustura anlamına gelecek şekilde kullanmış ve Hz. Mûsâ’nın ilk gençlik yıllarında ustura ile bir kıbtîyi öldürme hâdisesini hatırlatmıştır.¹³⁴

b) Yed-i beyzâ mûcizesi münâsebetiyle:

Bâğa gel kim eyledi peydâ Yed-i Beyzâ semen

Gözün aç kim gösterür ahdar şecerde nâr gül

(NBD, K.15/7)

(Bağa gel ki yasemin Yed-i Beyzâ gibi ortaya çıktı. Gözünü aç ki yeşil ağaçta gül kendini ateş gibi gösterir.)

Necâtî Bey bahar tasvirinde bulunduğu bu beytin birinci mısrasında yasemin çiçeğini beyazlığı ve parlaklığı nedeniyle “yed-i beyzâ” mûcizesine telmihte bulunarak Hz. Mûsâ’nın nur saçan eline, ikinci mısradaki ise renginden ötürü gülü, Hz. Mûsâ’nın Mısır’a dönüş yolculuğu esnâsında Tuva Vadisi’nde gördüğü yemyeşil bir ağacın tepesindeki ateşe telmihte bulunarak nâra benzetmiştir.¹³⁵

---

¹³³ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s.47.

¹³⁴ Nurgül Sucu, “Necâtî Divanı’nda Peygamberler”, I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu “Ölümünün 500. Yılında Şâir Necâtî Anısına”, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009, 612.

¹³⁵ Abdulmuttalip İpek, “Klâsik Türk Şirinde Gül Redifli Kasîdeler” (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), s.9.

Keff-i dür-bahşi kifâyetde hemân dest-i Kelîm

Tab‘-1 gevher-zâsı enfâs-1 Mesîhâdur yine

(NBD, K.23/15)

(İnci saçan avucu Hz. Mûsâ'nın eli gibidir. Gevher saçan yaradılışı Hz. İsa'nın nefesi gibidir.)

Necâtî Bey Mustafâ Paşa'ya sunduğu bu kasîdede, paşanın cömertliğini överken avucundan incilerin saçıldığını söylemiş, avucundaki incilerin parlaklığından dolayı “yed-i beyzâ” mûcizesine telmihte bulunarak paşanın elini Hz. Mûsâ'nın eline benzetmiştir. Hz. Mûsâ beyitte dest-i Kelîm olarak anılmıştır.

c) Kızıldeniz'i ikiye bölmek sûretiyle Fir'avunun ve askerlerinin helâk olması mûcizesi münâsebetiyle:

Yâ meger kim leşker-i Fûr'avnı iderler helâk

Nîl şakk olmuşdürür Mûsâ elinde bî-gümân

(NBD, G.431/5)

(Şüphesiz ki Nil, Fir'avun'un askerlerini helâk etmek için Mûsâ'nın elinde ikiye bölünmüştür.)

Necâtî Bey bu beyitte Kur'ân-ı Kerim'de: “Biz Mûsâ'ya asânı denize vur, diye vahyettik. Vurur vurmaz deniz yarıldı, öyle ki birer koridor gibi açılan her yolun iki yanında sular büyük dağlar gibi yükseldi.”¹³⁶ âyetlerinde anlatılan Hz. Mûsâ'nın elindeki asâsıyla Nîl'i ikiye bölmesi neticesinde Fir'avun'un askerleriyle birlikte helâk edilmesi mûcizesine yer vermiştir.

---

¹³⁶ Şuara, 26/63.

d) Allah ile konuşması (Sâhib-i Tûr olması) münâsebetiyle:

Zâhir oldu çü kelâmında Mesîh âsârı
Andan öğrense olur Sâhib-i Tûr etvârı

(NBD, s.3)

(Hz. İsa'nın eserleri kelâmında ortaya çıktığı için Hz. Mûsâ'nın konuşmayı ondan öğrenmesi uygundur.)

Necâtî Bey bu beytinde Sâhib-i Tûr sıfatıyla zikrettiği Hz. Mûsâ'nın, Tûr dağında Allah ile konuşması mûcizesine göndermede bulunmuştur. Hz. Mûsâ'nın Allah ile konuşması Kur'ân-ı Kerim'de şu şekilde anlatılmaktadır: “Mûsâ, belirlediğimiz yere gelip Rabbi de ona konuşunca, ‘Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım.’ dedi. Allah da ‘Beni (dünyada) katiyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin.’ dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, ‘Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim.’ dedi.”¹³⁷

e) Sihrin revaçta olduğu bir dönemde dünyayı aydınlatması münâsebetiyle:

“Meşhûrdur ki Sâhib-i Tûr sehhar'e eyyâmında zuhûr edüp... cihânı nûrânî itmişlerdür.”

(NBD, s.3)

Necâtî Bey, dîvânının dibâcesinde Hz. Mûsâ'nın sihrin ve sihirbazların revaçta olduğu bir zamanda cihânı nûruyla aydınlattığını söylemektedir.

Hz. Mûsâ hem *Necâtî Bey Dîvânı*'nda hem de *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda “*Kelîm*” sıfatıyla anılmış; Allah ile konuşması, Kızıl denizi ikiye bölmesi, yed-i beyzâ mûcizesi, Fir'avn ve askerlerinin suda helâk edilmesi ve kendisine görünen ateş (ateş-i Mûsâ) münâsebetleriyle ele alınmıştır.

---

¹³⁷ Â'raf, 7/143.

Gonca çü nikâb açdı ve keşf eyledi dîdâr
Bülbül çü Kelîm oldu ve gül âteş-i Mûsâ

(APD, K.38/26)

(Ne vakit ki gonca yüzünün örtüsünü açtı ve yüzü keşfeyledi. Ne vakit ki bülbül konuşur oldu gül de Mûsâ'nın ateşi oldu.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Mûsâ'nın Allah ile konuşmasına, Allah'ın tecellisine ve Hz. Mûsâ'nın Tuva Vadisi'nde yeşil bir ağacın tepesinde gördüğü ateşe telmihte bulunmuştur. Beyitte goncanın açılıp güle evrilmesiyle Allah'ın tecellisi anlatılırken Hz. Mûsâ, kelimullah olması sebebiyle bülbüle, gül ise renginden dolayı ateş-i Mûsâ'ya benzetilmiştir.

Ey sâkî-i gül-çihre dili kılmağa rûşen
Gel şâh-ı şükûfe gibi göster Yed-i Beyzâ

(APD, K.38/27)

(Ey gül yüzlü sâki, gönlü aydınlık eylemek için gel, çiçeklerin şâhı gibi Yed-i Beyzâ göster.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Mûsâ'nın yed-i beyzâ mûcizesine telmihte bulunarak sevgiliden çiçeklerin şâhı gibi açılıp gönlünü aydınlatmasını istemiştir.

San leşker-i Fir 'avn idi bu hatt-ı gubâruñ
Kim 'ârızûñ âbında helâk eyledi Mûsâ

(APD, G.9/3)

(Sanki bu [yüzündeki] ince ayva tüyleri Fir'avun'un askerleriydi ki Hz. Mûsâ yanağının suyunda [onları] helâk eyledi.)

Ahmed Paşa, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini Fir'avun'un askerlerine benzettiği beytinde Hz. Mûsâ'nın, Fir'avun ve askerlerini suda helâk etmesi mûcizesine telmihte bulunmuştur.

Necâtî Bey'den farklı olarak Ahmed Paşa, Allah'ın Hz. Mûsâ'ya bir nur şeklinde görülmesi ve âsasının büyük bir yılan (ejderhâ) dönüşmesi mucizelerini birer beyitte zikretmiştir.¹³⁸

Pertev-i nûr-i tecelliden ko yansun cân u dil
Var Ahmed ben bugün müştak-ı didâr olmuşam

(APD, G.216/5)

(Bırak can ve gönül tecelli eden nûrun ışığından yansın. Ahmed var, ben bugün sevgilinin yüzünü özlemişim.)

Ahmed Paşa bu beytinde sevgilinin yüzünü özlediğini dile getirirken Hz. Mûsâ'nın Tur'da Cenâb-ı Hakk'ın tecellisini istediği hâlde Allah'ın tecellisi karşısında tahammül edemeyip bayılması hâdisesine telmihte bulunulmuştur.¹³⁹

Mûsâ yapıştığı için eteğine lûtfuñuñ
Dest-i mübârekinde 'asâ oldu ejderha

(APD, K.4/9)

(Mûsâ senin lûtfunun eteğine yapıştığı için asâ, mübârek elinde büyük bir yılan dönüştü.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Muhammed'in lûtf eteğine tutunduğu için Hz. Mûsâ'ya elindeki âsanın büyük bir yılan dönüşmesi mucizesinin verildiğini söylemiştir.

1.1.8. Hz. İlyâs¹⁴⁰

Hz. İlyâs, Kur'ân'da üç kez ismen zikredilmiş, mümin kullardan olduğu, kavminin taptığı Ba'l inancıyla mücadele ettiği ve hayırla anıldığı belirtilmiştir. İslâmî literatürde çoğunlukla Yahûdi dinî literatüründen kaynaklanan rivâyetler yer almaktadır. Mesela

¹³⁸ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 29.

¹³⁹ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 58.

¹⁴⁰ Bkz. Ömer Faruk Harman, "İlyâs", *DİA*, XXII, 160-162.

onun hâlen hayatta olduğuna dâir Kur’ân’da ve hadislerde bilgi yokken İsrâiliyat türünde çeşitli rivâyetler vardır. *Kâ'b el-Ahbâr*'da nakledilen rivâyete göre dört peygamber hâlen sağdır. Bunlardan İlyâs ve Hızır yerde, İdrîs ve İsâ göktedir. Hz. İlyâs karalarda, Hızır ise denizlerde Muhammed ümmetinden darda kalanların imdadına yetişmekle mükelleftir. Bâzı tefsirlerde onun, İdrîs peygamber olduğu yönünde rivâyetler yer almaktadır.¹⁴¹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hz. İlyas'a ebedî hayata kavuşmuş olması¹⁴² münâsebetiyle tespit edebildiğimiz tek bir beyitte yer verilmiştir.

Lebûnden muciz-i 'Îsâ irişdi Hızr-u-İlyâsa
Yüzünden gün ziyâ almış ay alnuñdan münevverlik
(NBD, G.326/3)

(*Dudağından Hızır ve İlyâs'a İsâ'nın mûcizesi erişti. Güneş ışığını yüzünden, ay aydınlığını alından almış.*)

Necâtî Bey sevgilinin güzelliğini methelediği bu beyitte, sevgilinin âb-ı hayât misâli dudaklardan Hz. İsâ'ya ölüleri diriltme mûcizesini verdiğini, bu mûcize vesîlesiyle Hz. Hızır'ın ve Hz. İlyâs'ın ölümsüzlüğü elde ettiklerini dile getirmekte, ayrıca güneşin ışığını sevgilinin yüzünün parlaklığından ve ayın, aydınlığını sevgilinin alınının şavkından aldığını söylemektedir.

Hz. İlyas'ın ismi *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da tek bir beyitte geçmekle birlikte burada da Peygamber İlyas'a âit herhangi bir husûsiyet söz konusu değildir. Şâir bahsi geçen beytinde İlyas adındaki mahbûbundan bahsetmiştir.¹⁴³

1.1.9. Hz. Dâvûd¹⁴⁴

İsrâiloğulları'na gönderilen ve kendisine Zebur verilen peygamberdir. İbrânîce'de “en çok sevilen kişi, göz bebeği” anlamına gelen bu ismin sâdece Hz. Dâvûd'a ad olarak

¹⁴¹ Harman, “İlyâs”, s.60-162.

¹⁴² Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 47.

¹⁴³ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 27.

¹⁴⁴ Bkz. Ömer Faruk Harman, “Dâvûd”, *DİA*, IX, 21-24.

verildiği görülmektedir. Kur’ân-ı Kerim ve hadislerde Hz. Dâvûd’un çeşitli özellikleri belirtilmekle beraber gerek soy kütüğü gerekse hayat hikâyesiyle ilgili ayrıntılı bilgi yoktur. İslâmî kaynaklarda yer alan bilgiler de İsrâiliyat kaynaklıdır.¹⁴⁵ Başlıca mûcizesi demiri elinde bal mumu gibi yumuşatması ve sesinin lâhûtî olmasıdır.¹⁴⁶ Zebur’u okuduğu zaman bütün kuşlar üstüne yığılır, dağlar yankılanırdı.¹⁴⁷ Kur’ân-ı Kerim’de “Tâlût’un ve Câlût’un yaptığı savaşta Hz. Dâvûd’un Câlût’u öldürdüğü bildirilmiştir.¹⁴⁸ Câlût’u öldürdükten sonra kendisine hükümdârlık ve peygamberlik verilmiştir.¹⁴⁹ Hz. Dâvûd, kendisine peygamberlik ve hükümdârlık verilen ilk kişi olmuştur. Yine Kur’ân-ı Kerim’de Allah’ın Hz. Dâvûd’a savaşın şiddetinden korunması için zırh yapmayı öğrettiği, böylece Hz. Dâvûd’un demiri yumuşatarak işlediği ve geniş zırhlar yaptığı bildirmiştir.¹⁵⁰ Enbiyâ, Sebe’ ve Sâd sûrelerinde bildirildiğine göre de Allah’ın izniyle dağlar ve kuşlar Hz. Dâvûd’un buyruğuna girip onun tesbihine eşlik etmişlerdir.¹⁵¹ Bununla birlikte günahattan kendini koruyan Hz. Dâvûd’un Allah’ı çokça zikrettiği, ibâdete ve sâlih amele düşkün olduğu¹⁵² ve kendisine Zebûr’un verildiği bildirilmiş¹⁵³ ve yeryüzünün halîfesi olarak adâletle hükmetmesi emredilmiştir.¹⁵⁴

Necâtî Bey Dîvânı’nda Hz. Dâvûd’a tespit edebildiğimiz iki beyitte yer verilmiştir. Bunlardan birinde zırh münâsebetiyle doğrudan ismiyle anılmışken diğer beyitte ise kendisine indirilen Zebur’u okuması münâsebetiyle ismi anılmadan behsedilmiştir.

---

¹⁴⁵ Harman, “Dâvûd”, s.21.

¹⁴⁶ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, haz. Cemal Kurnaz, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s.117.

¹⁴⁷ Levend, *Mazmunlar ve Meşhumlar*, s.120.

¹⁴⁸ el-Bakara 2/250-251.

¹⁴⁹ el-Bakara 2/251.

¹⁵⁰ el-Enbiyâ 21/80; Sebe’ 34/10-11.

¹⁵¹ el-Enbiyâ 21/79; Sebe’ 34/10; Sâd 38/18-19.

¹⁵² Sâd 38/17.

¹⁵³ en-Nisâ 4/163; el-İsrâ 17/55.

¹⁵⁴ Sâd 38/20-26.

a) Zırhı münâsebetiyle:

Saçuñı çöz ki zırhı adın añmaya Dâvûd
Gözünü süz ki takınmaya Erdevân hançer

(NBD, K.7/2)

(Saçını çöz ki Dâvûd zırhın adını anmasın. Gözünü süz ki Erdevan hançer takınmasın.)

Necâtî Bey, Sultân Bâyezîd'e sunduğu kasîdenin bu beytinde sevgilinin saçlarını zırha, gözlerini ise hançere benzetmiş, sevgilinin saçlarını çözmesiyle Hz. Dâvûd'un, zırhın adını dahi ağzına almayacağını, gözlerini süzmesi durumunda ise *Şehnâme*'ye göre Eşkâniyân sülâlesinin son şâhı olan Erdevân'ın hançer takınmasına gerek kalmayacağını söylemiştir.

b) Zebur münâsebetiyle:

Mızrâb-ı 'ûd-ı şevk iken bülbülün dili
'İşkım Zebûrını okuyamaz dili çalar

(NBD, G.133/3)

(Bülbülün dili şevk udunun mızrabı olduğu hâlde dili tutulur da aşkımın Zebûr'unu okuyamaz.)

Zebûr, Hz. Dâvûd'a indirilen mukaddes kitabın adıdır. Hz. Dâvûd ise sesinin güzelliği ve gürlüğü ile meşhurdur. Dîvân şiirinde Zebûr, şâirin, aşkını ve şiirinin güzelliğini anlatmak için kullandığı bir kavram olmuştur.¹⁵⁵ Necâtî Bey de bu beytinde bülbülün sesiyle Hz. Dâvûd'ın sesi arasında bir benzerlik kurarak bülbülün dilinin şevk udunu çalmaya yarayan mızraba bezediğini fakat buna rağmen aşkının Zebûr'unu okuyamayıp bülbülün dilinin tutulduğunu söylemiştir.

---

¹⁵⁵ Serkan Bilgin, "Necâtî Bey Dîvânı'nda Sosyal Hayat" (Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), s. 60.

Hz. Dâvûd, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da sesinin güzelliği ve kendisine indirilen Zebur'u okuması münâsebetiyle ele alınmıştır.¹⁵⁶ Bu peygamber, Ahmed Paşa'nın beyitlerinde zırhı münâsebetiyle anılmamıştır.

Ahmed idelden Zebûr-ı 'ışkuñı cânına nakş
Nağme-i Dâvûd ile âvâzını demsâz ider

(APD, G.99/9)

(*Ahmed senin aşkının Zebur'unu canına nakşettiğinden beri sesini Dâvûd'un nağmesiyle dost eder.*)

Ahmed Paşa bu beytinde sevgilinin aşkını anlatan şiirlerini Zebur'a, yazdığı şiirleri okuması bakımından sesini Hz. Dâvûd'un sesine benzetmiştir.

1.1.10. Hz. Süleymân¹⁵⁷

Hz. Dâvûd'un oğlu olan Hz. Süleymân hem hükümdâr hem de peygamberdir.¹⁵⁸ Benî İsrail peygamberlerindedir. İsm-i a'zâm yazılı yüzüğü ile dünyaya, bütün mahlûkata ve rüzgârlara hükmetmiştir. Tahtını rüzgârlar taşımıştır. Menkıbesi edebiyatımızın belli başlı mazmunlarından.¹⁵⁹ Yahûdilik ve Hristiyanlık'ta kral, İslâm'da ise hükümdâr-peygamber kabul edilir. Kur'ân'da on altı yerde ismen geçmektedir. Bu âyetlerde Hz. Dâvûd'un vârisi olduğu, üstün kılındığı, şükreden, sâlih, hakîm, anlayışlı bir kul olduğu bildirilmiştir. Keskin zekâsı, engin bilgisi ve hikmetiyle karmaşık meseleleri çözüme kavuşturduğundan söz edilmiştir. Ayrıca Kur'ân, Süleymân'ın güzel bir kul olduğunu, dâima Allah'a yöneldiğini, Allah katında büyük değeri ve güzel yeri bulunduğunu ve Allah'ın onu doğru yola ilettiği belirtmektedir.¹⁶⁰ Babası Hz. Dâvûd gibi Hz. Süleymân'ın da peygamberlik, hükümdârlık, hikmet ve ilimle donatıldığı, kendisine saltanat ve nübüvvet verildiği belirtilmiş,¹⁶¹ rüzgâr onun emrine verilmiştir.¹⁶² Belkıs ve hüdhüd ile

¹⁵⁶ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 25.

¹⁵⁷ Bkz. Ömer Faruk Harman, "Süleymân", *DİA*, XXXVIII, 56-60.

¹⁵⁸ Levend, *Mazmunlar ve Meşhumlar*, s. 120.

¹⁵⁹ Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s.117.

¹⁶⁰ Harman, "Süleymân", s.56-60.

¹⁶¹ el-Bakara 2/251; el-Enbiyâ 21/79; en-Neml 27/15; Sâd 38/35-38.

¹⁶² el-Enbiyâ 21/81.

olan mükâlemesi Neml sûresinde anlatılmıştır.¹⁶³ Hz. Süleymân'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan ordulara sâhip bulunduğu,¹⁶⁴ emrindeki cinlerin yüksek, görkemli binâlar yaptıkları¹⁶⁵ bildirilmiştir. Hz. Süleymân'ın kıssası Doğu edebiyatlarında sıkça ele alınmış, telmih, teşbih, tenâsüp gibi sanatlarla şiirlerde yer almış ve mesnevî konusu olarak işlenmiştir.¹⁶⁶ Hz. Süleymân, göz yumup açma sûresinde Belkıs'ın tahtını Sebe ülkesinden Kudüs'e getiren ve ism-i a'zamı bildiği rivâyet edilen veziri Âsaf b. Berahyâ ile birlikte anılmış, dönemin sultânıyla vezirleri de onlara benzetilmiş, sâhip olduğu kudret ve saltanat ise (mülk-i Süleymân) mutlak bir ihtişamın sembolü sayılmıştır. Sarayı güçsüzlerin sığınağı, davaların adâletle hâledildiği yerdir, kendisi aynı zamanda adâletin sembolüdür. Ayrıca Klasik Türk edebiyatında Hz. Süleymân'ı konu alan Süleymânnâme ve Süleymâniyye adıyla birçok eser yazılmış, bâzı eserlerde de Süleymân adına bölümler oluşturulmuştur.¹⁶⁷

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hz. Süleymân'a Belkis, mührü, yüzüğü, saltanatı, cihângirliği, bütün mahlûkata hükmetmesi, kuş dilini bilmesi, karıncayla mükâlemesi, Dîv ve Âsaf ile olan münâsebeti¹⁶⁸ cihetiyle tespit edebildiğimiz otuz bir beyitte yer verilmiştir.

a) Zenginliği, cömertliği ve Belkıs ile olan münâsebetiyle:

Göricek taht-ı şerefde seni Belkıs-ı cihân
Didi uş mühr-i sehâ ile Süleymân-ı kerem

(NBD, K.18/12)

(Cihânın Belkıs'ı seni şeref tahtında gördüğünde senin için şimdi cömertliğin mührü ile iyiliğin Süleymân'ı dedi.)

Necâtî Bey bu beytinde, Şehzâde Mahmûd'un yüceliğini ve cömertliğini anlatırken Hz. Süleymân ile Belkıs'ın ilişkisine telmihte bulunarak Belkıs'ın Şehzâde

---

¹⁶³ en-Neml 27/17, 20-28.

¹⁶⁴ en-Neml 27/17.

¹⁶⁵ Sebe' 34/12-13.

¹⁶⁶ Hüseyin Akkaya, "Süleymân", *DİA*, XXXVIII, 60-62.

¹⁶⁷ Akkaya, "Süleymân", s. 60.

¹⁶⁸ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 47-48.

Mahmûd'u şeref tahtında görmesi hâlinde onu cömertlik ve keremde zamanın Süleymân'ı olarak adlandıracağını söylemiştir.

b) Cihângirliği münâsebetiyle:

Totalım öyküneler kani cihân-gîrlügi
Bir midür möhr-i Süleymân ile benzer hâtem

(NBD, K.19/38)

(Varsayalım ki seni taklit etsinler; cihângirlikleri nerededir? [Herhangi bir] mühür ile Hz. Süleymân'ın mührü bir midir?)

Necâtî Bey Ali Paşa'yı Hz. Süleymân'a benzettiği bu beyitte kimi insanların Ali Paşa'yı taklit etmeye çalıştığını fakat bunun beyhûde bir çaba olduğunu, zîra sıradan bir yüzükle Hz. Süleymân'ın mühürlü yüzüğünün denk olamayacağı gibi taklitçilerin de Ali Paşa'nın cihângirliğine sâhip olmayacağını söylemiştir. Beyitte ayrıca Hz. Süleymân'ın cihângirliğine de göndermede bulunmuştur.

c) Mührü münâsebetiyle:

İki zülfüñ iki ejder gibi görüdüğü için
Orta yirinde lebüñ möhr-i Süleymân görünür

(NBD, G.80/3)

(Yüzünün iki yanından sarkan saçların iki büyük yılan gibi görüdüğü için yüzünün ortasındaki dudağın Süleymân'ın mührü gibi görünür.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin yüzünün iki yanından sarkan saçlarını iki büyük yılanla benzetirken, yüzünün ortasındaki dudağının ise küçük ve güzel olması sebebiyle Hz. Süleymân'ın mührüne benzediğini söylemiştir.

Leblerüñ mühr-i Süleymân olduğı için ey perî
Her yandan ejderhâlardur nige-h-bânuñ senüñ

(NBD, G.331/2)

(Ey peri, dudakların Hz. Süleymân'ın mührü olduğı için senin koruyucuların dört bir yandaki büyük yılanlardır.)

Necâtî Bey benzer şekilde bu beytinde de sevgilinin dudaklarını Hz. Süleymân'ın mührüne benzetmiş ve bu sebeple yılan misâli saçlarının da dudağını korumak için dört bir yanında bekçilik yaptığını söylemiştir.

Ayağına varır ola biñ perî gün başına
Var ise bulmuşdürür Möhr-i Süleymân Kapluca

(NBD, G.473/2)

(Sanki kaplıca Süleymân'ın mührünü bulmuştur. Zira her gün bin peri onun ayağına varır.)

Necâtî Bey, bu beyitte insanların kaplıcaya ziyâdesiyle îtibar gösterdiklerini söylemiş, bu gözlemini kaplıcayı Hz. Süleymân'ın mührüne, oraya gelen insanları ise Hz. Süleymân'ın mührü etrafında toplanan binlerce periye benzetmek sûretiyle anlatmıştır.

d) Yüzüğü münâsebetiyle:

Yüzük urunmağ ile her kişi hem-ser olıma
Takınur ger çü Süleymân Peygamber hâtem

(NBD, K.19/37)

(Süleymân Peygamber yüzük takınır da yüzük takmakla her kişi müsâvî olamaz.)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Süleymân'ın yüzüğünü hatırlatarak yüzük takan her kişinin Hz. Süleymân ile müsâvî olmayacağını söylemiş ve Ali Paşa'yı Hz. Süleymân'a benzeterek Ali Paşa'nın, taktığı yüzüğün (*vezâret yüzüğü*) hakkını verdiğini söylemiştir.

Teşbîh olmasa idi Süleymân yüzüğüne
Halka musallat olmaz idi bu kadar nişân

(NBD, K.21/3)

(Nişân, Hz. Süleymân'ın yüzüğüne benzetilmeseydi halka bu kadar musallat olmazdı.)

Necâtî Bey Şehzâde Mahmûd'a sunduğu nişân redifli kasîdesinin bu beytinde, Şehzâde Mahmûd'a âit nişânın halk arasında bu denli tesirli olmasını Hz. Süleymân'ın mühürlü yüzüğüne benzemesine bağlamıştır.

e) Tahtı, hükümdârlığı münâsebetiyle:

Devlet-i 'ışkuñda umaram kapuñda yer bulam
Bahtı mûra gâh olur taht-ı Süleymân 'arz ider

(NBD, G.119/3)

(Aşkınin devletinde kapında yer bulmayı umarım. Zaman olur ki talihi karıncaya Hz. Süleymân'ın tahtını arz eder.)

Necâtî Bey bu beyitte, Hz. Süleymân'ın, tahtını karıncaya bırakmasını hatırlatıp bir ihtimal de olsa sevgilinin kapısında kendine yer bulmayı ümit ettiğini söylemektedir.

Göriccek halk Necâtî'yi der-i Âsafda
Didiler mûrı görüñ taht-ı Süleymân'a geçer

(NBD, G.134/6)

(Halk, Necâtî'yi Âsaf'ın kapısında gördüğünde dediler ki karıncaya bakın Süleymân'ın tahtına geçmiş.)

Necâtî Bey bu beytinde karınca ile Hz. Süleymân'ın hâdisesine telmihte bulunarak insanların, kendisini vezâret kapısında gördüklerinde Hz. Süleymân'ın tahtına geçen karıncaya benzettiklerini belirtmiştir.

f) Ülkesi münâsebetiyle:

Doyurdu hûn-ı ‘adû ile vahş-ü-tayrı temâm
Müsellem olmağ için milket-i Süleymânî

(NBD, K.25/5)

(Hz. Süleymân’ın memleketinin süvârisi olmak için vahşi hayvanların ve kuşların hepsini düşman kanıyla doyurdu.)

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd’in cihângirliğinden bahsederken onun Hz. Süleymân’ın hüküm sürdüğü ülkenin askeri olmak adına ülkenin bütün kuşlarının ve vahşi hayvanlarının karınlarını düşman askerlerinin kanlarıyla doyurduğunu söyleyerek II. Bâyezîd’in iyi bir savaşçı olduğuna dikkat çekmiştir.

g) Bütün mahlûkat üzerinde hükümdârlık kurması münâsebetiyle:

Cânâ güzeller ağzuña baksâ ‘aceb midür
İns-ü-perî nigîn-i Süleymâna oldu mum

(NBD, G.360/3)

(İnsanlar ve periler Hz. Süleymân’ın yüzüğü karşısında mum gibi donup kaldı; Ey sevgili, güzeller ağzına baksâ bunda şaşılacak ne var?)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin ağzını Hz. Süleymân’ın yüzüğüne benzeterek insanların ve perilerin Hz. Süleymân’ın yüzüğü karşısında mum gibi donup kalması gibi güzellerin de sevgilinin ağzına bakmalarında şaşılacak bir şeyin olmadığını söylemiştir.

Murg-u mâhî melek-ü-ins-ü-perî vahş ü-tuyûr
Ol Süleymân-ı zemân üstüne dir dir ditrer

(NBD, G.115/4)

(Kuşlar, balıklar, melekler, insanlar ve periler, vahşi hayvanlar, bütün mahlûkat zamanın Süleymân’ının üstüne tir tir titrerler.)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Süleymân’ın bütün mahlûkata hükmetmesi hâdisesine telmihte bulunmuş; kuşların, balık, melek, insan, peri, vahşi hayvanların hâsılı bütün mahlûkatın, zamanın Süleymân’ı olan sevgilinin üstüne tir tir titrediklerini söylemiştir.

h) Kuş dilini bilmesi münâsebetiyle:

Bu kuş dilinüñ oldu Süleymânı Necâtî
İletdi sözi hazret-i Selmâna berâber

(NBD, G.62/7)

(Necâtî bu kuş dilinin -şiiirin- Süleymân'ı -hükümdârı- oldu. Sözüñü Hazret-i Selmân'la eşit hâle getirdi.)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Süleymân'ın kuş dilini bilmesine telmihte bulunarak kendisinin şiiir sanatının Süleymân'ı olduğunu, bu konuda Selmân-ı Sâveci'yle eşit hâle geldiğini belirtmiştir.

i) Karınca münâsebetiyle:

Lûtfudur yârûñ Necâtî'ye itümdür didüğü
Adın añmakdur karıncaya Süleymân bahşışı

(NBD, G.605/6)

(Necâtî'ye 'itimdir' demesi sevgilinin lütfudur. Adını anması karınca için Hz. Süleymân'ın bahşışidir.)

Necâtî Bey bu beyitte, sevgiliyi Hz. Süleymân'a, kendisini karıncaya benzeterek Hz. Süleymân'ın, karıncanın adını anmasının karınca için bahşış olması gibi sevgilinin de kendisi için "itimdir" demesinin büyük bir lütuf olduğunu söylemiştir.

Bu cihândur güzelüm hüsnüñe magrûr olma
Bir zemân ola ki karınca Süleymânlık ide

(NBD, G.518/2)

(Güzelim, güzelliğinle gururlanma, zîra burası dünyadır. Gün gelir karınca Süleymânlık eder.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgiliye dünyanın fâniliğini hatırlatıp güzelliğiyle övünmemesini, Hz. Süleymân ile karınca arasındaki ilişkiye telmihte bulunup dünyada her şeyin değişebileceğini, gün olup karıncanın Süleymânlık edebileceğini söylemiştir.

j) Dîv münâsebetiyle:

Geh var didi dehânuña agyâr gâh yok
Ol hâtem oldı dîv-i Süleymân oyuncağı

(NBD, G.584/3)

(Ağyar ağzın için bâzen var, bâzen yok dedi. O yüzük Süleymân'dan yüzüğü çalan devin oyuncağı oldu.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin ağzını Hz. Süleymân'ın yüzüğüne, rakipleri ise Hz. Süleymân'dan yüzüğünü çalan deve benzeterek rakiplerin sevgilinin ağzı için bâzen var bâzen yok diyerek onu oyuncağa çevirdiklerini söylemiştir.

k) Âsaf münâsebetiyle:

Ko rusvâ eyleme 'aklı ki möhr-i mihr hânuñdur
Süleymân hâtemini saklayu bilmezler Âsaflar

(NBD, G.91/4)

(Akli bir kenara bırak, rezil eyleme ki güneşin mührü hanındır. Âsaflar, Süleymân'ın yüzüğünü saklayamazlar.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgiliden akla îtibar edilmemesini, onu bir kenara bırakmasını isterken akıl ile en büyük meziyeti akli olan vezirler arasında bir ilişki kurarak Âsaf'ın Hz. Süleymân'ın yüzüğüne sâhip çıkamayıp çaldırması gibi aklın da hakîkati kavramakta yetersiz kalacağından ötürü insanı rezil rüsvâ edeceğini söylemektedir.

Hz. Süleymân, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda *Necâtî Bey Dîvânı*'yla benzer münâsebetle ele alınmıştır: Karıncayla, Âsaf'la ve devle olan münâsebeti, hükümdârlığı, tahtı, mühürlü yüzüğü, mahlûkat üzerindeki hâkimiyeti bunlardan bâzıdır. Fakat Belkıs ile olan münâsebeti, kuş diline vukûfiyeti, cömertliği ve cihângirliği cihetiyle *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda anılmamıştır.

Sen Süleymânı ne dille öge bir mûr-ı za'îf
Getüre nutka meğer lûtfuñ ile anı kerem

(APD, K.21/23)

(Güçsüz bir karınca senin [gibi bir] Süleymân'ı hangi dille övsün! Meğer ki senin lûtfunun keremi onu konuşurabilir.)

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed'i Hz. Süleymân'a ve kendisini de güçsüz bir karıncaya benzeterek telmihle Hz. Süleymân ile karıncanın konuşmasını hatırlatmış ve şâir olarak Fâtih Sultân Mehmed gibi yüce bir pâdişâhı övmesinin yine Fâtih'in lûtfuyla mümkün olduğunu söylemiştir.

Hâsıl it künc-i ferâgatde kanâ'at gencin
Kim ola saltanatuñ milk-i Süleymândan yig

(APD, Mukatta'ât-19/2)

(Ferâgat köşesinde kanaat hazînesini elde et ki saltanatın Süleymân'ın memleketinden daha iyi olsun.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Süleymân'ın ülkesinden bahisle hâkimiyetini ve hükümdârlığını hatırlatarak kanaatin insana, Hz. Süleymân'ın saltanatından daha üstün bir hayat sunacağını dile getirmiştir. Beyitte Hz. Süleymân; ülkesi, saltanatı, hükümdârlığı münâsebetleriyle işlenmiştir.

Necâtî Bey Dîvânı'ndan farklı olarak Hz. Süleymân, askerleri münâsebetiyle ve rüzgârın emrinde olması, tahtının ve ordusunun rüzgâr tarafından taşınması yönleriyle *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda işlenmiştir.

Yil götürmişdür Süleymân tahtın ammâ şâhumuz
Bir Süleymândur kim anuñ rahtını deryâ çeker

(APD, Müfredat-30)

(Rüzgâr Hz. Süleymân'ın tahtını götürmüştür ama şâhumuz [öyle] bir Süleymân'dır ki onun koşum takımını deniz taşır.)

Ahmed Paşa bu beytinde dönemin pâdişâhıyla Hz. Süleymân'ı mukayese edip Hz. Süleymân'ın tahtını, rüzgârın; Hz. Süleymân'a benzettiği devrin pâdişâhının koşum takımını ise denizin taşıdığını söylemiştir.

1.1.11. Hz. 'Îsâ (Mesîh)¹⁶⁹

Hz. Îsâ, Kur'ân'da adı geçen peygamberlerden olup Îsâ, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilmiştir. Kendisine İncil'in verilen, Hz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen, "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilen ve kul olduğu vurgulanan peygamberdir.¹⁷⁰ Kur'ân'da doksan üç âyette ismiyle zikredilmiş, doğumunun müjdenmesi, dünyaya gelişi, tebliği, mucizeleri, dünyevî hayatının sonu ve Allah'ın katına yükseltilişiyle ilgili bilgiler verilmiştir.¹⁷¹ Cebrâil'in, Hz Meryem'e Hz. Îsâ'nın doğumunu müjdelediği anlatılmış,¹⁷² babası olmaksızın dünyaya gelmesi, Hz. Âdem'in yaratılışıyla açıklanmıştır.¹⁷³ Doğumundan sonra annesinin iffetsizlikle suçlanması üzerine bir mucize olarak bebek iken konuştuğu bildirilmiştir.¹⁷⁴ Kur'ân'da kendisine kitap verildiği, İsrâiloğulları'na gönderilen bir peygamber olduğu,¹⁷⁵ onları Allah'a kulluk etmeye dâvet ettiği¹⁷⁶ Hz. Îsâ'nın da bir insan ve kul olduğu¹⁷⁷ söylenmektedir. Hz. Îsâ senelerce İsrailoğullarını îmana dâvet etmiş, fakat onlar Hz. Îsâ'yı öldürmek üzere yakalayıp bir direğe bağlamışlardır. Allah'ın emri ile gökten inen melekler Hz. Îsâ'yı göğün dördüncü katına yükseltmişlerdir.¹⁷⁸

Hz. Îsâ, Türk edebiyatında kendine has beşerî vasıfları ve peygamberliğinin değişik yönleriyle ele alınmış ve Îsî, Îsâ Mesîh, Mesîh, Mesîh-i Meryem, Mesîh İbn Meryem, İbn Meryem, Îsâ-yı Meryem, Îsâ İbn Meryem, yetîm-i duhter-i İmrân, rûhullah, rûh-ı mücerred, kelimetullah gibi adlarla anılmıştır. Dîvân edebiyatında doğrudan veya

---

¹⁶⁹ Bkz. Ömer Faruk Harman, "Îsâ", *DİA*, XXII, 465-472.

¹⁷⁰ Harman, "Îsâ", s.465-472.

¹⁷¹ Gürel, "On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü'l-Azm Peygamberler" s. 73.

¹⁷² Meryem 19/22.

¹⁷³ Âl-i İmrân 3/59.

¹⁷⁴ Meryem 19/27-33.

¹⁷⁵ Âl-i İmrân 3/49; en-Nisâ 4/171.

¹⁷⁶ el-Mâide 5/117.

¹⁷⁷ en-Nisâ 4/172; el-Mâide 5/17, 75; Meryem 19/30; ez-Zuhruf 43/59.

¹⁷⁸ Levend, *Mazmunlar ve Mefhumlar*, s. 125.

dolaylı olarak Hz. Âsâ ile ilgili bilgilere yer verilmiş ve Hz. Âsâ birçok mazmuna konu edilmiştir. Cebrâil'in üflemesiyle (nefh-i Cibrîl) Hz. Meryem'den babasız olarak doğuşu, beşikte iken konuşmaya başlaması (i'câz-ı Mesîh, nutk-ı Mesîh-i'câz), nefesiyle (dem-i Âsî, nefh-i Âsâ, nefes-i Âsâ) hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi (ihyâ-i emvât) bunlardan bâzılarıdır. Ayrıca hiç evlenmediğinden "ehl-i tecrîd" diye adlandırılmış ve dünya malından hiçbir şeye sâhip olmadığı için tam bir tecerrüd örneği (rûh-ı mücerred) kabul edilmiştir. Buna rağmen semaya yükselirken yakasında unuttuğu bir iğneden dolayı dördüncü felekteki (çarh-ı çârümîn) güneş semasında kalışına da dikkat çekilmiştir. Gökyüzünde kıyâmete kadar bulunacak oluşundan kinâyeye uzun ömrü (ömr-i Mesîh) ve kıyâmetten önce tekrar dünyaya dönecek (nüzü'l-i Âsâ) olması da dîvân edebiyatındaki onunla ilgili belli başlı konulardır. Dîvân edebiyatında Hz. Âsâ ile ilgili mazmunların büyük bir kısmı beşerî planda ele alınmış, çeşitli vasıfları sevgiliyi, sevgilinin dudağını, nefesini ve sözlerini, şâirin övdüğü kişileri daha iyi anlatmak için kullanılmıştır.¹⁷⁹

Necâtî Bey Dîvânı'nda umûmiyetle beşerî planda ele alınan Hz. Âsâ'ya tespit edebildiğimiz altmış bir beyitte ve dîvânın dibâcesinde geçen bir nesirde yer verilmiştir. Hz. Âsâ peygamberliği, bir bâkire olan Hz. Meryem tarafından doğurulması, henüz bebeklik döneminde konuşması, nefesiyle (nefha-i Âsâ) hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi, bineği, göğes çıkışı, tecerrüdün simgesi olmasına rağmen yakasındaki iğneden dolayı dördüncü felekte olan güneşte kalması ve orada ebedi hayat üzere olması gibi hususlarla anılmıştır.¹⁸⁰

a) Bir bâkireden doğmuş olması münâsebetiyle:

Meryem-âsâ bîkr-i fikrûnden tevellüd eyledi

Hazret-i 'Âsâ gibi 'âlemleri ihyâ eyledi

(NBD, s.109, Terkib-bend 4/3)

(Hz. Meryem misâli yeni ve tâze fikrinden meydana gelip Hz. Âsâ gibi âlemleri ihyâ eyledi.)

¹⁷⁹ Mustafâ Uzun, "Âsâ", *DİA*, XXII, 472-473.

¹⁸⁰ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s.48.

Dîvân şiiirinde özgün ve tâze sözler, hayâller ve fikirler bekâret ve iffetin timsâli olan Hz. Meryem'e benzetilmiştir. Ayrıca Hz. Meryem'in Hz. İsâ'yı doğurmasıyla şâirlerin eser yaratma güçleri arasında ilgi kurulmuş¹⁸¹ bu, bikr-i Meryem mazmunuyla ifâde edilmiştir.¹⁸² Necâtî Bey bu beytinde Hz. Meryem'in, Hz. İsâ'yı bir bâkire olarak dünyaya getirmesine ve Hz. İsâ'nın dünyayı ihyâ etmesine telmihte bulunmuştur. Beyitte Mustafâ Paşa'nın orijinal fikirleriyle Hz. Meryem'in bekâreti, vezâret makamındaki başarısıyla da Hz. İsâ'nın dünyayı ihyâ etmesi arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur.

b) Babasız olarak dünyaya gelmesi münâsebetiyle:

Zâhir oldu çü kelâmında Mesîh âsârı
Andan öğrense olur Sâhib-i tûr etvârı

(s.3)

(Çünkü Mesîh'in eserleri [onun] kelâmında zâhir oldu, Hz. Mûsâ'nın nasıl davranacağını ondan öğrenmesi uygundur.)

Necâtî Bey bu beytinde kendisi doğmadan babası Abdullah'ın vefat etmesi sebebiyle Hz. Peygamber'i, "Kelimetullah" olan Hz. İsâ'ya benzetmiştir. Beyitte Hz. İsâ'nın babasız olarak dünyaya gelmesine işâret edilmiştir.

c) Daha bebek iken konuşması münâsebetiyle:

Dirler lebûne halk Mesîhâ küçücükken
Kim oldı Mesîhâ gibi gûyâ küçücükden

(NBD, G.401/1)

(Hz. İsâ gibi daha küçükken söz söylemesi sebebiyle halk, onun dudağına küçüklüğünden beri Mesîhâ dedi.)

Necâtî Bey, bu beytinde sevgilinin dudağıyla Hz. İsâ'nın dudağı arasında benzerlik kurarak Hz. İsâ'nın daha kundaktayken konuşması mûcizesine telmihte

---

¹⁸¹ Semra Tunç, "Klasik Türk Şiiirinde Kadın Şahsiyetler", *The Journal of International Social Research* Volume: 3 Issue: 15, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı (Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı), s.242.

¹⁸² Gürel, "On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü'l-Azm Peygamberler", s. 79.

bulunup sevgilinin, Hz. İsa gibi küçük yaşta konuşması sebebiyle ta küçüklüğünden beri halkın onu Mesihâ diye andıklarını söylemiştir.

d) Nefesi ile hastaları iyileştirip, güçsizleri canlandırması münâsebetiyle:

İşigün dâr-ı şifâsından umar dirliği halk
Kerem-i Şâh Mesihâ-yi zemân olsa gerek

(NBD, K.12/13)

(Şâh'ın keremi, zamanın Mesihî olsa gerek, [zîra] halk, eşiğinin hastanesinden sıkıntılardan kurtulmayı umar.)

Necâtî Bey bu beytinde, cömertliğini dile getirdiği Şehzâde Mahmûd'u nefesiyle hastalara şifâ dağıtan Hz. İsa'ya benzetmiştir. Şehzâde Mahmûd'un, zamanın Mesihî olduğunu dile getiren Necâtî Bey, halkın onun eşiğinden şifâ beklediğini söylemiştir.

Ben za'if-ü-nâ-tüvânuñ biñ belâya mübtelâ
Sen Mesihâsan senüñ biñ derde dermandur lebün

(NBD, G.310/3)

(Ben zayıf ve güçsüz ve de bin belâya tutulmuşum, şâyet sen Hz. İsa isen dudağın bin derde dermandır.)

Hz. İsa'nın çeşitli vesilelerle hastalara şifâ vermesi İncil'de farklı örneklerle anlatmıştır. Ölmek üzere olan bir çocuğu iyileştirmesi, döşekte yatan hastayı ayağa kaldırması, körlerin gözünü açması, cüzzamlıları tedâvi etmesi, felçli insanları, kötürümleri iyileştirmesi bunlardan bâzılarıdır. Hz. İsa'nın bu mucizeleri hastalara şifâ vermek noktasında temerküz etmiştir.¹⁸³ Necâtî Bey bu durumu "Hazret-i İsa aleyhisselâm hükemâ ve etibbâ hengâmında âlemi ihyâ kılıp ve Fahr-i Enbiyâ ve Senedi Asfiyâ Muhammed Mustafâ fusahâ ve bülegâ zamanında cihânı nûrânî etmişlerdir."¹⁸⁴ şeklinde açıklamıştır. Necâtî Bey bu beyitte Hz. İsa'nın nefesiyle hastaları iyileştirip

¹⁸³ Ömer Okumuş ve Muhsin Kalkışım, "Klasik Türk Şiirinde Hazret-i İsa Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/5, (2010), s. 534-546.

¹⁸⁴ Tarlan, *Necâtî Beg*, s. 3.

ölüleri diriltmesi mûcizesine göndermede bulunarak kendisinin güçsüz, zayıf ve aynı zamanda bin türlü sıkıntıya düştüğünü ifade edip sevgiliden “Şâyet sen Mesîhâ isen senin dudakların bin türlü derde dermandır.” diyerek derdine çâre olmasını istemiştir.

Söz ile ben hasteye biñ kez müdâvâ eyledüñ

İtmedüñ ey ‘Îsî-i şekker-leb ammâ bir yaña

(NBD, G.3/7)

(Ey şeker dudaklı Îsâ, ben hastayı söz ile bin defa tedâvi eyledin ama [bu] bir yana beni nefesinde tedâvi etmedin.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin dudaklarını Hz. Îsâ'nın dudaklarına benzetmiştir. Sevgilinin aşkıyla hasta olduğunu, tatlı sözleriyle kendisini bin defa tedâvi ettiğini ve fakat söz ile yapılan tedâvinin işe yaramadığını belirtip bir kez olsun Hz. Îsâ'ya benzeyen nefesiyle tedâvi etmediğini söyleyerek sevgilinin bu tutumundan yakınmıştır.

Dem-i ‘Îsâ komış Allah kelâmında ki olur

Lûtf-ı lâfzuñla senüñ memleket-i Rûm ihyâ

(NBD, K.2/25)

(Allah, Hz. Îsâ'nın nefesini [senin] kelâmına koymuş ki Rum memleketi -Anadolusenin lâfzının keremiyle canlanır.)

Necâtî Bey, Mehmed Paşa'ya sunduğu kasîdenin bu beytinde onun zamanın Îsâ'sı olduğunu söylemiş ve sözünün tesiriyle Anadolu'nun canlandığını belirtmiştir.

e) Nefesiyle ölüleri diriltmesi münâsebetiyle:

Gül-zâra gel ki kevser-i bâğ-u-nesîm-i subh

Emvât-ı hâki itdiler ihyâ Mesîh-vâr

(NBD, K.8/2)

(Gül bahçesine gel ki bağın kevseriyle sabah rüzgârı toprak olmuş ölüleri Mesîh gibi dirilttiler.)

Necâtî Bey bu beytinde gül bahçesinin insan üzerindeki tesirinden bahsederken nefesiyle ölüleri diriltten Hz. Âsâ gibi bağdaki kevser misâli suyun ve sabah rüzgârının, toprak olmuş ölüleri dahi diriltildiğini söylemiştir.

İhyâ-yi memât olduğunu bilse demünde
Cân vire idi irmek için bu deme ‘Âsâ

(NBD, G.18/2)

(Senin nefesinde ölülerin dirildiğini bilse Hz. Âsâ bu nefese erişmek için can verirdi.)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Âsâ'nın, sevgilinin hayat veren nefesiyle ölülerin dirildiğini bilmesi durumunda, bu nefese ermek için can vereceğini söylemiştir.

Mesîh-vâr virürken hayât mürdelere
‘Aceb budur leb-i cân-bahşı kan içer diri olur

(NBD, G.169/2)

(Hz. Âsâ gibi ölülere hayat verirken can bahşedici dudakların kanlı-canlı olması [ölülerin] kanından içmesinden midir?)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Âsâ'nın nefesiyle ölüleri diriltmesi mûcizesiyle sevgilinin dudağı arasında ilişki kurarak sevgilinin Hz. Âsâ misâli ölülere hayat verirken can bahşedici dudaklarının bu kadar kanlı-canlı olmasını “*acaba ölülerin kanından içmesinden midir?*” diyerek sorgulamıştır.

Hem ‘ömr-ü-hem hayât virür zülfüñ-ü-lebüñ
‘Âsî-i Meryem ider imiş hüküm bir deme

(NBD, G.545/10)

(Dudağın ve saçların hem ömür hem hayat verir, bir zamana Meryem oğlu Hz. Âsâ hükmedermiş.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin dudağı ve saçı ile Hz. Îsâ'nın nefesiyle ölüleri diriltmesi mûcizesi arasında ilişki kurarak, Hz. Îsâ'nın hüküm sürdüğü dönemde nefesiyle hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi gibi bugün de sevgilinin saçları ve dudaklarıyla benzer şekilde bir rolü üstlendiğini söylemiştir.

f) Körlerin gözünü açması münâsebetiyle:

Îzûñ tozını gün gözine tûtiyâ için
Gökden yire inerse Mesîhâya virmez

(NBD, G.405/4)

(Senin izinin tozunu güneşin gözüne sürme için Hz. Îsâ gökten yere inse bile ona dahi vermem.)

Hz. Îsâ'nın körlerin gözünü açma mûcizesi Kur'ân-ı Kerim'de: “Yine benim iznimle anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiriyordun.”¹⁸⁵ âyetinde anlatılmıştır. Necâtî Bey de bu beytinde Hz. Îsâ'nın bu mûcizesine telmihte bulunarak güneşin gözüne sürme yapmak için Hz. Îsâ'nın gökten yere inmesi durumunda dahi sevgilinin ayağının tozunu ona vermeyeceğini söylemiştir.

g) Bineği (eşegi) münâsebetiyle:

Neylersin işiğinde rakîb ile döstum
Çıkmadı göğe çünkü Mesîhâ harı ile

(NBD, G.462/5)

(Neylersin, dostum ve rakibim sevgilinin eşiğindedir. Oysa Hz. Îsâ göğe eşegi ile çıkmadı.)

İncil, Hz. Îsâ'nın bir merkebin sırtında Kudüs'e girdiğini haber vermektedir. Ayrıca merkep, klasik şiirde ise nefis-i emmâreyi ve âşîğın sevgiliye ulaşmasına engel olan rakibi temsil etmektedir.¹⁸⁶ Necâtî Bey de bu beytinde, sevgilinin eşiğini Hz. Îsâ'nın

---

¹⁸⁵ Mâide, 5/110.

¹⁸⁶ Okumuş ve Kalkışım, “Klasik Türk Şiirinde Hazret-i Îsâ Kavramı”, s. 539.

gökteki makamına ve rakibini de Hz. Âsâ'nın merkebine benzeterek rakibi ile sevgilinin birlikte bulunmalarına hayret ettiğini zîra Hz. Âsâ'nın eşiğiyle birlikte göğe çıkarılmadığı hâlde rakibin sevgilinin yanında olduğunu söylemiştir.

h) Göğe yükseltilmesi ve orada ebedi hayat üzere olması münâsebetiyle:

Ey perî âyîne kim göre tasvîrûñ senüñ

Âsumân olmuş sanır 'Âsî gibi yirüñ senüñ

(NBD, G.314/2)

(Ey peri, senin tasvirini aynada kim görse senin yerinin Hz. Âsâ gibi âsumân olduğunu sanır.)

Hz. Âsâ, uzun yıllar İsrailoğullarına tebliğde bulunmuş fakat onlar îman etmek yerine Hz. Âsâ'yı öldürmek niyetiyle bir ipe direğe bağlamışlardır. Bunun üzerine Allah'ın emri ile melekler onu göğün dördüncü katına yükseltmişlerdir. Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin güzelliğinden bahsederken Hz. Âsâ'nın göğe yükseltilmesi hâdisesine telmihte bulunarak aynada sevgilinin sûretini görenlerin onun, Hz. Âsâ gibi gökyüzünde olduğunu zannedeceklerini söylemiştir.

Sen melek-sîmâya cânlar virdüğüm 'ayb itme kim

Yirde buldu gökde isterken seni 'Âsâ bu gün

(NBD, G.428/6)

(Sen melek yüzlüye cânlar vermeme ayıplama ki bugün Hz. Âsâ seni gökte isterken yerde buldu.)

Necâtî Bey'in adı kaynaklarda Âsâ ve Nüh olarak anılsa da Mehmet Çavuşoğlu, onun asıl adının Âsâ olduğunu beyan etmiştir.¹⁸⁷ Necâtî Bey bu beytinde "Âsâ" kelimesini tevriyeli kullanarak kendisinden bahsetmiş, sevgilinin uğruna canını vermesinin ayıplanamayacağını zîra bunca güzel olan sevgiliyi gökte ararken yerde bulunduğunu belirtmiştir. Beyitte ayrıca Hz. Âsâ'nın gökyüzünde olduğu hatırlatılmıştır.

---

¹⁸⁷ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s.19.

Sen Mesîhâsın-u-ben genc-i gamuñla Kârûn
Senden ayırmağa turdu felek ey mâh beni

(NBD, G.618/2)

(Ey ay yüzlü güzel, sen Hz. Âsâ gibi göktesin ve ben senin gamının hazînesiyle Kârûn'um. Dünya beni senden ayırmak için dönmeyi bırakıp durdu.)

Sevgiliyle kendi hâlini karşılaştırdığı bu beyitte Necâtî Bey, güzelliği münâsebetiyle ay yüzlü sevgiliyi Hz. Âsâ'ya, sevgiliden ayrı düşmesinden dolayı gamla dolu olduğunu söylediği kendisini ise hazînesiyle yere geçirilmiş Kârûn'a benzetmiştir.

i) Göğе çıkışı esnâsında üzerindeki iğne münâsebetiyle:

Tâb-ı meh-tâb üstine pertâb olmuşdur şihâb
Sûzen-i 'Âsâdürür hurşîde virmiş âsumân

(NBD, G.431/8)

(Meteor, ay ışığının parıltısı üstüne atılmıştır. Gökyüzü güneşe Hz. Âsâ'nın iğnesini vermiştir.)

Dîvân şâirleri Hz. Âsâ'yı kozmik unsurlarla bir arada düşünmüşlerdir. Necâtî Bey bu beytinde mehtaplı gecelerde yıldız kayması şeklinde görülen meteoru, Hz. Âsâ'nın iğnesi olarak tasavvur etmiş,¹⁸⁸ ayrıca güneşin, ışığını gökyüzünde bulunan Hz. Âsâ'nın iğnesinden aldığını söylemiştir.

'Âsâ nitekim sûzen ile çıkdı semâya

Ol resme çıkar kulle-i kühsâra benefşe

(NBD, K.22/11)

(Nasıl ki Hz. Âsâ göğе iğne ile çıktı ise menekşe de ona benzer şekilde dağın zirvesinde açar.)

---

¹⁸⁸ Abdülhakim Koçan, "Divan Şiirinde Hz. Âsâ", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19, (2009), s. 94.

Klasik Türk edebiyatı şiirinde birbirinden farklı unsurlarla zikredilen Hz. İsa'nın bâzen manevî yükselişine engel olan iğneyle anıldığı görülmektedir.¹⁸⁹ Necâî Bey de bu beytinde menekşenin dağın zirvelerinde açmasıyla Hz. İsa'nın göğe çıkarılması mûcizesi arasında bağlantı kurup Hz. İsa'nın üzerindeki iğne ile göğün dördüncü katına çıkması gibi menekşenin de dağların zirvesine açtığını söylemiştir.

j) Tecerrüdün simgesi olması münâsebetiyle:

Pâk ol visâle ir ki tecerrüd eserleri
Gökde Mesîhi hem-dem ider âfitâb ile

(NBD, G.510/2)

(Temiz ol vuslata er ki tecerrüd eserleri Hz. İsa ile güneş gökyüzünde birlikte can ciğer arkadaşlık eder.)

Hz. İsa, divân edebiyatında tasavvufta dünyaya âit her şeyden vazgeçip Allah'a yönelme anlamına gelen tecerrüdün simgesi olarak anılmaktadır. Necâî Bey de bu beyitte Hz. İsa'nın tecerrüt hâliyle göğe yükseldiğini ve orada dördüncü kat semâda bulunan güneşle arkadaşlık ettiğini söyleyip sevgiliye Hz. İsa'nın tecerrüd hâlini tavsiye etmiştir.

Mâl-i dünyâ ile şerh eyler tecerrüd hâlini
Yerde Kârûn bir yaña gökde Mesîhâ bir yaña

(NBD, G.3/6)

(Dünya malı ile tecerrüd hâlini birbirinden ayırır. Yerde Kârûn bir yana, gökte Hz. İsa bir yanadır.)

Necâî Bey, sevgiliden ayrı düştüğünü anlattığı bu beytinde sevgiliyle aralarındaki mesâfeyi dünya malı ile tecerrüd hâlinin birbirinden uzaklığıyla anlatmış ve dünya malını, hazînesiyle yere geçirilen Kârûn'la; tecerrüd hâlini ise her türlü dünyalıktan arınıp gökyüzüne yükseltilen Hz. İsa ile ilişkilendirmiştir.

---

¹⁸⁹ Seydi Kiraz, "Türk İslâm Edebiyatında Bir Peygamber Portresi: Hz. İsa", *Ekev Akademi Dergisi* 60, (2014), s.273.

k) Gökten nüzûlü münâsebetiyle:

Bu karañu gece bu sohbet-i cân-bahş nedir

Yire mi indi ‘aceb ‘Îsâ-i Meryem bu gece

(NBD, G.534/5)

(Bu karanlık gece, bu can bahşeden sohbet nedir? Acaba bu gece Meryem oğlu Îsâ yeryüzüne mi indi?)

Hz. Îsâ'nın dîvân şiirinde ele alınan bir yönü de kıyâmete yakın bir zamanda yeryüzüne inerek insanları İslâm'a çağıracağına dâir olan inançtır.¹⁹⁰ Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin karanlık bir gecede kendisiyle can bahşedici bir sohbette bulunmasını hayretle karşılamış, acaba Meryem oğlu Îsâ bu gece gökten yere mi indi, diyerek bu sohbete vesîle olan sebebi sorgulamıştır.

l) Hristiyan dininde nasıl görüldüğü münâsebetiyle:

Ehl-i diller göricek âyinede tasvîrünü

Bağrına basmışdürür ‘Îsâ’yi Meryem sandılar

(NBD, G.74/3)

(Gönül ehli tasvirini aynada gördüğünde Hz. Îsâ’yi bağrına basmış Meryem sandılar.)

Dîvân şiirinde kilise duvarına resmedilen Hz. Meryem’in kucağındaki Hz. Îsâ’ya yer verilmiştir. Bu tasvir, buhûr-ı Meryem, rişte-i Meryem ve rûze-i Meryem gibi hususlara telmihlerle, genellikle söz, mânâ, şiir, tab‘, tabîat gibi kelimelerle teşbih ilgisi içinde geçmekte¹⁹¹ ve sevgilinin cana can katan dudağı Hz. Meryem’in kucağındaki Îsâ’ya benzetilmektedir.¹⁹² Necâtî Bey bu beytinde sevgiliyi Hz. Îsâ’ya benzeterek gönül ehlinin sevgilinin aynadaki yansımısını gördüklerinde onu Hz. Meryem’nin kucağındaki Îsâ sandıklarını söylemiştir. Necâtî Bey bu ilişkiyi kurarken kilise duvarlarında sık kullanılan Hz. Meryem’in kucağındaki Îsâ tasvirinden yararlanmıştır.

---

¹⁹⁰ Gürel, “On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü’l-Azm Peygamberler”, s.93.

¹⁹¹ Semra Tunç, “Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler”, s. 242.

¹⁹² Gürel, “On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü’l-Azm Peygamberler”, s. 80.

m) Getirdiği dinin hükmünün ortadan kalkması münâsebetiyle:

Kûyuña gelmeğe senden rahm umar bî-dîn rakîb

Cennete girmek için ‘Îsâya kâfer yasadur

(NBD, G.150/3)

(Dinsiz rakip senin mahallene gelmek için senden merhamet umar. Âciz kimseler cennete girmek için Hz. Îsâ’ya yaslanırlar.)

Kur’ân’da, Meryem oğlu Îsâ’nın peygamber olarak gönderildiği ve sakınanlara bir hidâyet ve öğüt olması için kendisine İncil’in verildiđi¹⁹³ anlatılmıştır. Ancak İncil de Tevrat gibi tahrifata uğramış, Hz. Muhammed’e indirilen Kur’ân-ı Kerîm; Zebûr, Tevrât ve İncil’in hükümlerini ve geçerliliklerini ortadan kaldırmıştır.¹⁹⁴ Necâtî Bey bu beytinde dinsiz olarak nitelendirdiği rakibinin sevgiliden merhamet umarak mahallesine girmek istemesi ile âciz kimselerin cennete girmek için Hz. Îsâ’dan destek beklemeleri arasında benzerlik kurmuş; İncil’in tahrif edilip Hz. Îsâ’nın getirdiği dinî hükümlerin geçersiz kılınması sebebiyle Hristiyanların cennete giremeyeceği gibi dinsiz rakibin de sevgilinin mahallesine giremeyeceğini söylemiştir.

Hz. Îsâ *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda da çok zikredilen peygamberlerdendir. Yine Hz. Îsâ, Necâtî Bey’de olduğu gibi Ahmed Paşa tarafından da Mesîh olarak anılmış; nefesiyle ölüleri diriltip hastaları iyileştirmesi, göğe yükselmesi, ebedî hayat üzere olması, beşikte iken konuşması gibi münâsebetlerle ve genellikle beşeri planda işlenmiştir.¹⁹⁵ Bununla birlikte Necâtî Bey’in bu peygamberi Ahmed Paşa’ya nispetle daha kapsamlı ele alıp farklı yönleriyle işlediği söylenebilir. Hz. Îsâ’nın tecerrüdün simgesi oluşu, bâkire bir anneden dünyaya gelmesi, üzerindeki iğne sebebiyle göğün dördüncü katını geçemeyip orada güneş ile berâber olması, gökten nüzulü, Hristiyanlık dinindeki tasavvuru, bineğiyle münâsebeti gibi yönleri *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda işlenmemiştir.

---

¹⁹³ Mâide, 5/46.

¹⁹⁴ Gürel, “On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü’l-Azm Peygamberler”, s.89.

¹⁹⁵ Tolasa, *Ahmet Paşa’nın şiir Dünyası*, s. 23.

İhyâ-yı meyyit eylese ‘Îsâ ‘aceb mi kim
Câna virür hayât makâli Muhammedüñ

(APD, s.14,7-I/3-2)

(Hz. Îsâ ölüyü diriltse şaşılır mı ki Hz. Muhammed’in sözü câna hayat verir.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Îsâ’nın nefesiyle ölüleri diriltmesi mûcizesini hatırlatmış ve bunun hayret edilecek bir şey olmadığını zîra Hz. Muhammed’in, sözleriyle insana hayat verdiğini söylemiştir.

Senüñdür nutk-ı ‘Îsâ hüsn-i Yûsuf
Ki hem cân-bahşsın hem dil-rübâsın

(APD, K.10/4)

(Hz. Îsâ’nın sözü ve Hz. Yûsuf’un güzelliği senindir; çünkü sen hem can bahşedensin hem de sevgilisin.)

Ahmed Paşa, Şeyh Vefâ’ya yazdığı kasîdenin bu beytinde onu, hitâbeti îtibâriyle Hz. Îsâ’ya ve güzelliği îtibâriyle Hz. Yûsuf’a benzetmiştir. Bunlardan mülhem onun aynı zamanda insana can bahşeden ve insanı kendine âşık eden vasıflarını dile getirmiştir. Beytin ilk mısraıda geçen “nutk-ı ‘Îsâ” ifâdesiyle ise Hz. Îsâ’nın daha kundaktayken konuşmasına işâret edilmiş olmalıdır.

Ahmed Paşa, Necâtî Bey’den farklı olarak dîvânında Hz. Îsâ’nın, Hz. Muhammed’in peygamberliğini müjdelediğini söylemiştir.

Vasluñ beşâreti haberin söyledi Mesîh
Yümninden ol sözüñ nefesi oldu cân-fezâ

(APD, K.4/8)

(Mesîh senin gelişinin müjdeli haberini verdi. O sözünün bereketiyle nefesi can başışlar oldu.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Îsâ’nın, Hz. Muhammed’in gelişini müjdelediğini ve nefesiyle ölüleri diriltme mûcizesinin bu sebeple kendisine bahşedildiğini söylemiştir.

1.1.12. Hz. Muhammed¹⁹⁶

Hz. Muhammed son peygamberdir. İslâm kaynaklarınca zikredilen soy kütüğü şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib (Şeybe) b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri (Kureys) b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân. Hz. Muhammed, miladî 571 yılında, Mekke-i Mükerrerme'de Rebiulevvel (Nisan) ayının on ikisinde, pazartesi günü dünyaya gelmiş ve âlem nûra gark olmuştur.¹⁹⁷ Doğumunda Tâk-ı Kısra yıkılmış, Mecûsîlerin ateşleri sönmüş, Sâve gölü kurumuş, Semâve vadisinin suları taşmıştır.¹⁹⁸ Doğmadan babası, altı yaşında iken de annesi vefat etmiştir. Kırk yaşlarında nübüvvet, kırk üç yaşlarında risâlet verilmiştir.¹⁹⁹ İki küreği arasında kalbinin hizasında peygamberlik nişânesi (Hâtem-i Nübüvvet) vardır.²⁰⁰

Kur'ân-ı Kerim'de Ahmed, Emîn, Beşîr, Bürhân, Hâtem, Dâî, Resûlü'r-Rahme, Sirâc, Münîr, Sırât-ı Müstakim, Tâ-Hâ, Yâ-Sîn, Hâ-Mîm, Abd, Urvetü'l-Vüskâ, Kademü's-Sıdk, Muhammed, Müddessir, Müzzemmil, Mustafâ, Müctebâ, Nebiyyü'l-Ümmî, Nezîr, Ni'metu'llâh, Hâdî isimleriyle zikredilen Hz. Peygamber²⁰¹, Cenâb-ı Hakk'ın insanlığa gönderdiği son dinin ve son kitabın temsilcisi olarak anılmıştır.²⁰² İsmi Kur'ân-ı Kerim'de bir kez Ahmed²⁰³ dört kez de Muhammed şeklinde zikredilmiştir.²⁰⁴ Kur'ân-ı Kerim'de O'nun bir şâhit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderildiği,²⁰⁵ peygamberlerin sonuncusu olduğu,²⁰⁶ bizzat Allah'ın kendisine yardım ettiği,²⁰⁷ Hz. Muhammed'in âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek olduğu,²⁰⁸ yüce bir ahlâk üzere bulunduğu,²⁰⁹ âlemlere rahmet olarak

¹⁹⁶ Bkz. Mustafâ Fayda, "Muhammed", *DİA*, XXX, 408-423.

¹⁹⁷ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 330.

¹⁹⁸ Levend, *Mazmunlar ve Mefhumlar*, s. 126.

¹⁹⁹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.330.

²⁰⁰ Levend, *Mazmunlar ve Mefhumlar*, s.127.

²⁰¹ Emine Yeniterzi, *Divân Şiirinde Na't*, Ankara: TDV Yay., 1993, s.323.

²⁰² Ahzab, 33/40.

²⁰³ Saff, 61/61.

²⁰⁴ Âl-i İmran, 3/144; Ahzab, 33/40; Muhammed, 47/7; Fetih, 48/29.

²⁰⁵ Ahzab, 33/45-46.

²⁰⁶ Ahzâb, 33/40.

²⁰⁷ Tevbe, 9/40.

²⁰⁸ Ahzâb, 33/21.

²⁰⁹ Kalem, 68/3-4.

gönderildiği,²¹⁰ O'na tâbi olanları Allah'ın sevip affedeceği,²¹¹ müminlere karşı çok şefkatli ve merhametli olduğu,²¹² müminlere şahitlik edeceği²¹³ bildirilmiştir.

Türk-İslâm edebiyatı Hz. Peygamber ağırlıklı bir edebiyattır. Resûl-i Ekrem'den bahseden âyetlerin iktibas ve telmih yoluyla intikal ettiği edebî eserlerde Resûlullah'ın isim ve sıfatları, fizikî, ruhî ve ahlâkî vasıfları, âile hayatı, mucizeleri hakkında verilen bilgiler Türk edebiyatının bu hususta ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Resûlullah'a dâir edebî eserlerle çeşitli şiirler kaleme alınmıştır. Ayrıca din dışı kitaplarda aşk, âşık-mâşuk ilişkisi gibi hususlar işlenirken sevgilinin güzelliğine âit vasıfların pek çoğu ideal ölçüleri itibâriyle Resûlullah'ın şahsında toplandığından onunla berâber ele alınarak teşbih, tevriye, tenâsüp gibi edebî sanatlar içinde değişik mazmunlarla anlatılmıştır.²¹⁴ Dîvân şiirinde Ahmed, Ahmed-i Muhtâr, Bahr-i Kerem, Fahrü'l-Kiram, Fahr-i Cihân, Habibullah, İki Cihân Serveri, İmamü'l-Enbiyâ, Mahbub-ı Huda, Mahmûd, Mustafâ, Resûl, Resûlullah, Ümmî, Hazret gibi isim ve sıfatlarla anılmıştır.²¹⁵

Eski Türk edebiyatında Hz. Peygamber'le ilgili çeşitli olaylar, mekânlar, Ehl-i beyt'i ve ashâbı remiz ve mazmun hâlinde beyitlere girmiştir. Resûl-i Ekrem'in özel isimleri yanında gül, bülbül, âyîne, servi, nihâl, şems, kamer, mâh, چراغ, nur, kimya, muallim, imam, fahr-i kâinat, ekmel-i âdem, şefî-i ümmet, sultân-ı kevneyn gibi kelime ve terkipler de remiz veya mazmun şeklinde kullanılmıştır. Gül, Hz. Peygamber'i ifâde etmekte en çok rağbet edilen çiçek olmuştur.²¹⁶ Doğduğu zaman meydana gelen mucizeler, üzerinde dâimî olarak bir bulutun bulunması, ayı ikiye bölmesi (şakku'l-kamer), Miraç hâdisesi, hicreti, Çâr-yâr ile olan münâsebeti, Habibullah oluşu, şefâati, sancağı, makamı (makâm-ı mahmûd), ümmetine düşkünlüğü, Hz. Ebû Bekir ile dostluğu, Ebû Leheb'in kendisine düşmanlık etmesi, sîret ve sûretteki güzelliği, kevserin sâhibi oluşu ve belâgatiyle dîvân edebiyatında sıkça anılmıştır.

---

²¹⁰ Enbiyâ, 21/107.

²¹¹ Âl- i İmrân, 3/31.

²¹² Tevbe, 9/128.

²¹³ Bakara, 2/143.

²¹⁴ Mustafâ Uzun, "Muhammed", *DİA*, XXX, s.458.

²¹⁵ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 331.

²¹⁶ Uzun, "Muhammed" s.458.

Hz. Muhammed, *Necâtî Bey Dîvânı*'nda âlemlere rahmet olarak gönderilişi, kâinatın ve bütün nebîlerin iftiharî oluşu, güzelliği, ahlâkı, son peygamberlik vasfı, kıyâmette livâ-yı Muhammedî'nin altında ümmetine şefâat edişi hususiyetleri ve Mîraç, ayın ikiye bölünmesi, başında dâimî olarak bir bulut bulunuşu mucizeleriyle zikredilmiştir. Ayrıca 'belâgatin revâcda bulunduğu bir zamanda gelmiş bulunduğu işâret olunmuştur. Âdemün ekmeli, Müsâfir-i Leyletü'l-esrâ, Zâ'ir-i Sidretü'l-müntehâ, Semere-i şâhsâr-ı tekarrub, Hâtemü'n-nebiyyîn, Sâkî-i rahmet, Efdalü's-salavât, Şefî'-i ümmet, Fahr-i 'âlem, Fahr-i enbiyâ, Sened-i asfiyâ, Resûl, Nebî, Muhammed-i Arabî, Muhammed Mustafâ, Ahmed, Ahmed-i Muhtâr²¹⁷ gibi pek çok isim ve sıfatlarıyla anılan Hz. Muhammed'e tespit edebildiğimiz doksan üç beyit, iki kıt'a, iki kısa mesnevî ile dîvânının dibâcesinde yer alan pek çok nesirde yer verilmiştir.

a) Habibullah olması münâsebetiyle:

Gel ey hulâsa-i kevneyn-ü-fahr-i mahlûkât
Habîb-i Hazret-i Bârî mu'în-i ümmet-i dâl

(NBD, KNR/20)

(Ey dünya ve âhiretin özü ve yaratılmışların önüncü; yüce yaratıcının sevgilisi, ümmetin yardımcısı, yol göstereni gel.)

Necâtî Bey bu beyitte, “*Habibullah*” olarak andığı Hz. Muhammed'i dünya ve âhiretin özü, yaratılmışların önüncü, yüce yaratıcının sevgilisi, ümmetin yardımcısı ve yol göstereni olarak zikredip O'na sevgi ve özlemini dile getirmiştir.

b) Getirdiği din münâsebetiyle:

'Alelhusûs bu tertîb ola kıyâmete dek
Zihî nihâyet-i kudret kemâl-i istiklâl

(NBD, KNR/7)

(Hürriyetin kemâli, kudretin nihâyetinin en iyisi, özellikle kıyâmete kadar bu düzen devam etsin.)

---

²¹⁷ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 49.

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Muhammed'in getirdiği şeriatın kurduğu bu düzenin kıyâmete kadar devam edeceğini söylemektedir.

Hilm-ü-‘ilm-ü-dîn-ü-devlet Çâr-yâr oldu saña

Eyledüñ dîn-i Nebî ihyâsını مِنْ كُلِّ بَابٍ²¹⁸

(NBD, K.4/7)

(Hilim, ilim, din ve devlet dört dostun oldu. Bunlar ile Hz. Muhammed'in dinini ihyâ ettin.)

Necâtî Bey, Müeyyedzâde Abdurrahmân Efendi'ye sunduğu kasîdesinin bu beytinde onun hilim ve ilim sâhibi olduğu din ve devlet işlerindeki muvaffakiyetiyle de Hz. Muhammed'in getirdiği dini ihyâ ettiğini söylemiştir.

Ne âsaf Hazret-i Pâşâ-yi a'zam

Mesîh-i dîn-i Ahmed fahr-ı kişver

(NBD, K.10/17)

(Büyük Paşa hazretleri öyle bir vezirdir ki ülkenin iftihar, İslâmiyet'in Mesîhidir.)

Necâtî Bey, Mesîh Paşa'ya sunduğu kasîdenin bu beytinde ülkenin övünç vesilesi olan Paşa'nın Hz. Muhammed'in getirdiği dini ihyâ ettiğini söylemiştir. Ayrıca "Mesîh" kelimesini tevriyeli kullanarak Paşayı, bu yönüyle Hz. İsa'ya benzetmiştir.

'Alelhusûs Cenâb-ı bülend-i Sıddîkî

Ki buldı anuñ ile dîn-i Ahmed istikmâl

(NBD, KNR/43)

(Özellikle sadâkati yüce Hazret-i Ebû Bekir ki onunla İslâmiyet tamamlandı.)

Necâtî Bey, bir önceki beyitte Hz. Muhammed'in ümmeti arasında pek kıymetli dostlarının bulunduğu söyledikten sonra bu beyitte özellikle Hz. Ebû Bekir-i Sıddık ile

---

²¹⁸ Ra'd, 13/23.

Hz. Muhammed'in getirdiği İslâmiyetin *-din-i Ahmed'in-* noksanlarının tamalandığını, dinin itmam olduğunu söylemektedir.

c) Şâir olmaması münâsebetiyle:

“Töhmet-i şî'rden mu'arrâ ve müberrâdur. Nebîye şâ'irdür dimek muhâldür.”

(NBD, s.4)

Necâtî Bey, dîvânın başında yer verdiği bir nesirde Hz. Muhammed'in şîir okuduğu, şâir olduğu suçlamalarından arındığını ve temizlendiğini ifâde ederek O'na şâir demenin imkânsız olduğunu söylemektedir.

ç) Nübüvveti münâsebetiyle:

Nübüvvetiñe şehâdetler itdi dört kitâb
Egerçi şâhid-i şer' ikidür bilâ-işkâl

(NBD, KNR/22)

(Her ne kadar İslâm şerîatının şâhidi şüphesiz ikidir ama Onun peygamberliğine dört kitap şâhitlik etti.)

Necâtî Bey bu beyitte İslâm şerîatının Kur'ân-ı Kerim ve sünnet-i seniyyeden ibâret olmasına rağmen Hz. Muhammed'in risâletine ve getirdiği şerîatına Hz. Îsâ, Hz. Mûsâ gibi ulû'l azm peygambere indirilen Zebûr, Tevrat, İncil ve Kur'ân-ı Kerim'in yâni dört kitabın şâhit olduğunu söylemiştir.

d) Mi'râç hâdisesi münâsebetiyle:

Tapuñu eyledi 'âlemde sâhib-ül-mi'râc
Zihî 'inâyet-i Perverdigâr *celle celâl*

(NBD, KNR/11)

(Ne güzel [ki] Allah celle celâlin ihsanı [daha] dünyada iken mertebeni sâhibü'l-mîraç eyledi.)

Necâtî Bey bu beyitte, Allah'ın inâyeti ve ihsanıyla Hz. Muhammed'i insanoğlu için âlemdeki en yüce mertebeye yâni kendi katına yükseltmesinin ne kadar güzel ne kadar hoş olduğunu söylemiştir.

Du'â gibi çıkarub bir nefeste gök yüzine
Yine yir ehline rahmet gibi ider inzal

(NBD, KNR/14)

(Duâ gibi bir nefeste gökyüzüne çıkarıp yine yeryüzündeki yaratılmışlar için rahmet gibi indirir.)

Necâtî Bey bu beytinde Mîraç mûcizesinde Allah'ın, Hz. Muhammed'i duâ hızında katına yükselttiğini söylemiştir. Beytin ikinci mısraında ise Hz. Muhammed'i yağmura bezeterek Allah'ın yeryüzü canlılarına -*insanlar, hayvanlar, bitkiler vs.*- rahmet olsun diye O'nu gökyüzünden tekrar yeryüzüne indirdiğini dile getirmiştir.

Ol gice kim gel didi mi'râca Hak
'Arşa çıkub Kürsiye basdı ayak
Yüzini na'leynine sürdü kamer
Var dahi yüzinde tozundan eser
Kabza-i Kavseyne el urub hemân
Oldı bu meydânda cihân-pehlevân

(NBD, s.2, Mesnevî)

(O gece ki Hak, mirâca gel dedi. Arş'a çıkıp Kürsiye ayak basdı. Ay yüzünü naleynine sürdü. [Zîra] ayağının tozundan ayda eser var. Kabza-ı Kavseyne hemen el vurup bu meydanda cihân pehlivanı oldu.)

Necâtî Bey Mîraç hâdisesini anlattığı bu mesnevîde Allah'ın dâvetiyle Hz. Muhammed'in Mîraç ile Arş'a çıkıp Kürsiye ayak bastığını, o gece ayın Hz. Muhammed'in takunyasına yüz sürdüğünü ve hâlâ ayın yüzünde Hz. Muhammed'in ayağının tozundan iz bulunduğunu ve Hz. Muhammed'in gerilmiş yayın iki ucu

mesâbesinden daha az bir mesâfede Allah ile görüşerek meydanın pehlivanı olduğunu söylemektedir.

e) İsrâ hâdisesi münâsebetiyle:

Müsâfir-i şeb-i أسرى²¹⁹ mukîm-i أدنى²²⁰

Saňa denildi saňa *merhabâ te'âl te'âl*

(NBD, KNR/12)

(İsra gecesinin misâfiri, Edna'nun mukîmi, sana denildi sana haydi gel, merhaba!)

Mîraç hâdisesi, Hz. Muhammed'in Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya gidiş ve oradan da yükseklere çıkış şeklinde yorumlandığından kaynaklarda daha çok İsrâ ve Mîraç şeklinde geçmektedir.²²¹ Özetle söylemek gerekirse Hz. Muhammed'in bir gece Mescid-i Harâm'dan Mescid-i Aksâ'ya yaptığı yolculuğa İsrâ denir. Necâtî Bey bu beytin sadrında isrâ hâdisesini, arûzunda ise “mukîm-i ev-ednâ” ifâdesinden anlaşıldığı üzere Mîraç olayını anlatmaktadır. Beytin tamamına bakıldığında ise Allah'ın İsrâ gecesini “Hadi gel!” diye çağırıldığı Hz. Muhammed'i birtakım vâsıtalarla Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya getirip orada misâfir ettiğini, daha sonra ise Mîraç hâdisesiyle katına yükselttiği Hz. Muhammed'i huzuruna kabul edip “قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى”²²² mesâfesinde onunla görüştüğünü söylemektedir.

f) Âlemlerin O'nun hürmetine yaratılmış olması münâsebetiyle:

Yiri gögi yaradurken eyâ bihîn-i beşer

Hudâ bilür ki vücûd-i lâtîfüñ idi me'âl

(NBD, KNR/10)

(Ey insanoğlunun en çok beğenileni, Allah bilir ki yeri göğü yaratırken asıl maksat senin latif vücudundu.)

---

²¹⁹ İsra, 17/1.

²²⁰ Necm, 53/9.

²²¹ Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, *DİA*, VI, s. 513-514.

²²² Necm, 53/9.

Necâtî Bey bu beytinde yeryüzü ve gökyüzünün yaratılmasındaki asıl gâyeyi insanoğlunun en şerefli kişisi olan Hz. Muhammed'in yaratılmasına bağlamaktadır.

g) Âlemlere rahmet olarak gönderilişi ve âlemlerin onun hürmetine yaratılmış olması münâsebetleriyle:

“وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ” armağanı ile rûy-i zemîni teşrîf ve tezyîn eyledi.”

(NBD, s.2)

Necâtî Bey, dîvânının dibâcesinde “(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.”²²³ âyet-i kerimesine yer verdikten sonra, bu âyet-i kerimenin bir armağan olduğunu ve Hz. Muhammed'in yeryüzünü şerefendirip süslediğini söylemiştir.

Cemi'-i 'âlemüñ oldur du'ası cân ile kim
Bu intizâm ola tâ haşredek ber-în-minvâl

(NBD, KNR/67)

(Bütün âlemin gönülden duâsı odur ki bu düzen bu şekilde tâ mahşere kadar devam etsin.)

Necâtî Bey bu beyitin öncesinde Hz. Muhammed'e ümmet olan kişilerin, O'nun koruması altında olduklarını ve bu sebeple hem dünyada hem de âhirette huzura, saâdete kavuştuklarını söyledikten sonra bu beyite, bütün âlemin, bütün insanların bu düzenin tâ mahşere kadar devam etmesi için gönülden duâ ettiklerini söylemiştir.

---

²²³ Enbiyâ, 21/107.

ğ) Mahlûkatın ve bütün âlemin övünç vesilesi olması münâsebetiyle:

Anuñla buldı şeref âhır-üz-zemân nitekim

Cemâl-i 'îd-i hümâyûn ile meh-i şevvâl

(NBD, s.3)

(Nasıl ki mübârek bayramın güzelliği ile Şevval ayı [şeref bulduysa] âhir zaman da O'nunla şeref buldu.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Muhammed'i Ramazan Bayramı'na, âhir zamanı da Şevval ayına benzeterek Şevval ayının Ramazan Bayramı'yla şeref bulması gibi bütün âhir zamanın da Hz. Muhammed'in doğumuyla şeref bulduğunu ve O'nunla îtibar kazandığını söylemiştir.

Gel ey hulâsa-i kevneyn-ü-fahr-i mahlûkât

Habîb-i Hazret-i Bârî mu'în-i ümmet-i dâl

(NBD, KNR/20)

(Ey dünya ve âhiretin özü ve yaratılmışların övüncü; yüce yaratıcının sevgilisi, ümmetin yardımcısı, yol göstereni gel.)

Necâtî Bey bu beyitte dünya ve âhiretin özü ve yaratılmışların övüncü, yüce yaratıcının sevgilisi, ümmetin yardımcısı diye nitelendirdiği Hz. Muhammed'e seslenerek O'ndan gelmesini istemiştir.

h) İnsanların en fazîletlisi, bütün peygamberlerin en üstünü olması münâsebetiyle:

Ne şübhe fahr-i rüsül efdal-ül beşer sensin

Cemî'-i kevn-ü-mekân zerre zerre şâhid-i hâl

(NBD, KNR/21)

(Şüphe yok ki peygamberlerin iftihar insanlığın en hayırlısı sensin. Zerre zerre kâinatın tamamı bu duruma şâhittir.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Muhammed'e hitap ederek O'nun bütün peygamberlerin iftihar kaynağı ve bütün insanların en hayırlısı olduğunu dile getirmiş ve

bu konuda hiçbir şüphe bulunmadığını, kâinatın her bir zerresinin O'nun bu durumuna şahit olduğunu söylemiştir.

1) Yüceliği, seçkinliği ve övgüye lâyık oluşu münâsebetiyle:

Sezâdürür ki ola bezl-i medâyah-i Ahmed

Senâ-vü-mekrûmet-ü mahmidet *'aleyh ü âl*

(NBD, KNR/3)

(Hz. Muhammed'in bol bol methedilmesi uygundur. Övgü, lütuf ve şükür O'na ve âilesinedir.)

Necâtî Bey bu beyitte övgünün, lutfun ve şükrün Hz. Muhammed ve O'nun âilesine olduğunu belirttikten sonra, Hz. Mumammed'i bol bol methetmenin yerinde bir davranış olduğunu söylemiştir.

Senüñle buldu safâ Ka'be Yâ Nebiyyallâh

Senüñçün itdi bu halkı Müheymin-i müte'âl

(NBD, KNR/9)

(Ey Allah'ın peygamberi, Kâbe seninle safâ buldu. Yüce Allah her şeyi senin için yarattı.)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Muhammed'e "Ey Allah'ın peygamberi" diye hitap ettikten sonra Kâbe'nin O'nunla safâ bulduğunu ve Yüce Allah'ın her şeyi O'nun hürmetine yarattığını söylemiştir.

Saña mütaba'at için kıyâma turdı şecer

Rükû'a vardı sipihr-ü-sücûda indi cibâl

(NBD, KNR/24)

(Sana tâbi olmak için ağaçlar kıyama durdu, gökyüzü rükû'a vardı ve dağlar secdelere kapandı.)

Necâtî Bey bu beytinde ağaçların, gökyüzünün ve dağların vaziyetini namazın rükûnlarıyla ilişkilendirerek Hz. Muhammed'e tabi olmakla ağaçların sürekli kıyamda, göğün rükûda ve dağların secde olduğunu söylemiştir.

i) Ahlâkı münâsebetiyle:

Çü lûtfî Hızrdur hulki Muhammed
Mesîhâ gibi olsun 'ömri sermed

(NBD, s.7, Mesnevî-6)

(Çünkü onun huyu Hz. Muhammed, muâmelesi Hızır gibidir. Ömrü de Hz. İsa gibi ebedî olsun.)

Necâtî Bey bu beyitte II. Bâyezîd'in iyi muâmelede Hızır'a, ahlâkının güzelliğinde Hz. Muhammed'e benzediğini söyleyip ömrünün Hz. İsa'nın ömrü gibi uzun olmasını duâ ile dilemiştir.

j) Son peygamber olması münâsebetiyle:

Fahr-i 'âlem Muhammed-i 'Arabî
Enbiyâya egerçi hâtemdür

(NBD, s.3)

(Arap olan Hz. Muhammed âlemin iftihar kaynağı olduğu gibi peygamberlerin de sonuncusudur.)

Necâtî Bey bu beytinde soyca Arap olan Hz. Muhammed'in bütün âlemin iftihar kaynağı, aynı zamanda peygamberlerin sonuncusu olduğunu söylemiştir.

k) Ümmetine şefâat edecek olması münâsebetiyle:

Şefâ'atüñ demidür geldi yâ Rasûlallâh
'inâyet eyle ki gelmez 'inâyetiñe zevâl

(NBD, KNR/53)

(Ey Allah'ın resûlü şefâatinin vakti geldi, inâyet eyle ki senin inâyetinin sonu yoktur.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Muhammed'e seslenerek şefâatinin vaktinin geldiğini söyleyip kendisine yardım etmesini istemiş, sonra da "inâyetine zevâl gelmez" diyerek Hz. Muhammed'in kıyâmet gününde şefâatin sâhibi olduğunu vurgulamıştır.

Ümîddür ki şefâ'at elini çekmeyesin
Cezâ gününde diğer-gün olur ise ahvâl

(NBD, KNR/57)

(Cezâ gününde vaziyet başka türlü [beklenenin aksi] olursa ümidimdir ki şefâat elini benden çekmeyesin.)

Necâtî Bey bu beytinde, olur da mahşer günü sorgu sual esnâsında aksi bir durumla karşılaşacak olursa Hz. Muhammed'in kendisine şefâat etmesini ümit ettiğini söylemiştir.

1) Ümmetiyle olan ilişkisi ve ümmetine düşkünlüğü münâsebetiyle:

Za'if ümmeti zulmetde komamağ için
Ziyâ-vü-nûruñ ile 'arş-ü-ferş mâlâmâl

(NBD, KNR/26)

(Gücsüz ümmetini karanlıkta koymamak için yer gök senin nûrunla baştanbaşa doludur.)

Necâtî Bey bu beyitte zayıf, çâresiz, gücsüz ümmetini karanlıkta bırakmamak için Hz. Muhammed'in, nûruyla yeri ve göğü bir uçtan bir uca aydınlattığını söyleyerek O'nun ümmetine olan düşkünlüğünü anlatmıştır.

Delîl-i vâzih-ü-rûşen değül midür bu kim
Hûzur-ı ümmet için ol şefî'-i yevm-i su'âl

(NBD, KNR/60)

(O sorgu gününün şefâatçisi [olan Hz. Muhammed] ümmetinin huzuru için açık ve âşikâr bir rehber değil midir?)

Necâtî Bey, bu beytinde Hz. Muhammed'in Allah'ın, kullarını hesaba çekeceği günde zayıf ve çâresiz ümmetine şefâat edeceğini zîra Hz. Muhammed'in, ümmetinin huzuru için apaçık bir rehber olduğunu söylemiştir.

Aña ra'ıyyet olub Mustafâya ümmet olan
Mukarrer iki cihân devletine buldu visâl

(NBD, KNR/66)

(Ona tebaa olup Hz. Muhammed'e ümmet olan kişi kuşkusuz ki iki cihân mutluluğuna kavuştu.)

Necâtî Bey, Kasîde-i Na't-i Resûl'un bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'in tebaası olup Hz. Muhammed'in ümmetinden olan kişinin dünya ve âhirette mutluluğa kavuştuğunu anlatmıştır.

m) Gösterdiği mûcizeleri münâsebetiyle:

Engüş-t-i Ahmed olmasa gül yüzde zanbağın
Bedr ayı eylemez idi ey döst iki şak

(NBD, G.272/4)

(Ey sevgili, gül gibi güzel olan yüzünde yaran olmasaydı Hz. Muhammed parmağı ile dolunayı ikiye bölünmezdi.)

Zambak, dîvân edebiyatında çağrışım alanı zengin olmakla berâber nispeten az kullanılmış bir çiçektir. Beyazlığı ve zarafetiyle ön plana çıkan²²⁴ zambak, dîvân edebiyatında, ince ve uzun, beyaz taç yapraklı, güzel bir çiçek olarak düşünülmüştür. Zambağın anlam çerçevesini; güzel, serdâr, yüz, zekân, parmak, yara, kirpik gibi öğelerin oluşturmasında bu ince, uzun, beyaz, güzel ve zarif özellikleri etkili olmuştur.”²²⁵ Necâtî Bey de bu beyitte Hz. Muhammed'in ayı ikiye bölme (şakku'l-kamer) mûcizesine yer

---

²²⁴ Berat Açı, “Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5, (2015), s. 22.

²²⁵ Yavuz Bayram, “Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4 Fall, (2007), s. 209-219.

verirken sevgilinin yüzünü dolunaya, zambakla ilişkilendirdiği yüzündeki yarayı veyâhut çene çukurunu ise Hz. Muhammed'in dolunayı ikiye bölmesi sonucu ayda oluşan yarığa benzetmiştir.

Gün yüzinde zülf-i 'anber-bâr-ı misk-âsâ-yı dost
Ebr gibidir ki cism-i Mustafâ üstindedür

(NBD, G. 121/2)

(Dostun gün yüzündeki misk kokulu anber saçan saçları Hz. Muhammed'in başı üstünde dolaşan bulut gibidir.)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Muhammed'in başının üstünde dâimî olarak bir bulutun bulunması mûcizesine yer vermiştir. Sevgilinin saçlarının onun gün yüzünü gölgelemesini, Hz. Muhammed'in başının üstünde dolaşan ve O'nu gölgeleyen buluta benzetmiştir.

Cihâna geldi bülend itdi dînüñ eyvânın
Revâk-u-tâkını Kistrâlaruñ idüb pâ-mâl

(NBD, KNR/5)

(Cihâna geldi, Kistrâların revâk ve kemerlerini yerle bir eyleyip dinin köşkünü yükseltti.)

Bu beyitte Necâtî Bey, Hz. Muhammed'in doğduğunda meydana gelen Kistrâ'nın sarayının yıkılması mûcizesine yer vermiş ve Hz. Muhammed'in doğumuyla dinin köşkünün yüceldiğini söylemiştir.

n) Belâgatin revacda olduğu bir zamanda gönderilmiş olması münâsebetiyle:

“... ve Fahr-i 'Enbiyâ ve sened-i asfiyâ Muhammed Mustafâ fusahâ ve bûlegâ zemânında cihânı nûrânî itmişlerdür.”

(NBD, s.4)

Necâtî Bey, dîvânının başında yer verdiği bir nesirde peygamberin övünç kaynağı ve erenlerin dayanağı olan Muhammed Mustafâ'nın belâgatın revaçta olduğu bir zamanda cihânı şereflendirdiğini söylemiştir.

o) Gül-Hz. Muhammed münâsebetiyle:

Yılda bir kerre menâr-ı şâhdan dîdâr gül

Gösterür nite ki nûr-ı Ahmed-i Muhtâr gül

(NBD, K.15/1)

(Gül, yılda bir kere dallarının minâresinden yüzünü gösterir; nitekim o, Hz. Muhammed'in nûrudur.)

Necâtî Bey bu beyitte, Hz. Muhammed'le gül ilişkisinden hareketle güzelliğini ve ışığını Hz. Muhammed'den alan gülün yılda sâdece bir kere yüzünü gösteretip açtığı gibi gül yüzlü Hz. Muhammed'in de âlemi bir kez şereflendirdiğini, bu yönüyle hem "gül"ün hem de Hz. Muhammed'in biricik olduğunu söylemektedir. Buna ek olarak gül ağacının dallarının eskiden her Ramazan-ı Şerif'te minârelerde yakılan kandilleri çağrıştırdığı yorumunun yapılması da beyitteki anlam derinliğini gösteren unsurlardan biri olarak dikkati çekmektedir. Aynı zamanda güller ve kandiller arasında kurulan benzerliğin gülün açılma hâdisesi ile birlikte Hz. Muhammed'in nûruna işâret ediyor olması da meselenin beşerî, dinî, sosyal ve kültürel olarak çok veçheli olduğunu göstermektedir.²²⁶

ö) Hadisleri münâsebetiyle:

Her tañla Şeh cenâbına 'arz it niyâzı kim

Gökler kapısı açılır ey meh-likâ seher

(NBD, K.9/17)

(Ey ay yüzlü güzel, her şafak vakti duânı Hazret-i Allah'a arz et ki göklerin kapısı seherde açılır.)

---

²²⁶ İpek, "Klâsik Türk Şirinde Gül Redifli Kasideler", s. 6.

Seher dîvân şiirinde çeşitli ilgilerle; seher vakti, vakt-i seher, bir vakt-i seher, her vakt-i seher, beher vakt-i seher, seher demi, dem-i seher, hengâm-ı seher, seher-gâh gibi birçok şekilde ifâde edilmiştir. Seherde tabiatta olup bitenler çeşitli tasavvurlarla, benzetme, mübâlaa, hayâlî ve güzel sebeplerle dile getirilmiştir. Öte yandan seherle ilgili yansımalar, dîvân şiirinde din, tasavvuf ve ahlâk, cemiyet, tabiat, zaman vb. şekilde ele alınmıştır.²²⁷ Necâtî Bey ise bu beyitte sevgiliye “ey ay yüzlü güzel” diye seslenmiş, Hz. Muhammed’in “Gökler kapusu seher vakti açılır.” hadis-i şerifine telmihte bulunarak²²⁸ her şafak vakti duâsını Hazret-i Allah’a arz etmesini çünkü göklerin kapısının seherde açıldığını söylemiştir.

‘İzzet deñizinde gevher-i pâk
Levlâke lemâ halaktü’l eflâk

(NBD, s.4)

(O [Hz. Muhammed] izzet denizinde tertemiz incidir. Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım, buyurulmuştur.)

Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım, anlamına gelen “Levlâke levlâk lemâ halaktü’l-eflâk”²²⁹ hadis-i kudsîsi klasik şiirimizde çokça kullanılmıştır. Bâzen vezinden dolayı, bâzen ayırıcı bir özellik arz etmesi bakımından “levlâk” kelimesi yalın hâliyle tercih edilmiş, bâzen de hadisin tamamı iktibas edilmiştir. Levlâk kelimesini nitelemek için şah, taç, taht, sır, hutbe, sera-perde, otağ, ayna, gül, hazîne, lütuf, berat, sikke, hil’at gibi kelimelerin kullanıldığı da görülmüştür.²³⁰ Necâtî Bey, Hz. Muhammed’i izzet denizinin tertemiz incisi olarak nitelendirdiği bu beyitin ikinci mısraında yukarıda bahsi geçen hadis-i kutsîyi iktibas eylemiştir. Vezin zarûretinden dolayı “levlâk” kelimesi tekrar edilmeksizin kullanılmıştır.

---

²²⁷ Hüseyin Güftâ, “Divan Şiirinde Vakt-i Seher”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume: 3 Issue: 15, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı, s. 94.

²²⁸ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Dîvânı’nın Tahlili*, s. 45.

²²⁹ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Dîvânı’nın Tahlili*, s. 45.

²³⁰ Ali Yıldırım, “Sen Olmasaydın Felekleri Yaratmazdım Hadis-i Kudsîsinin Klasik Şiire Yansımaları”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1/1, (2018), s. 166.

Gel ey sa‘adet-i fakr ile fahreden hâce
Şefa‘atüñdürür ümmet içinde re’s-ül-mâl

(NBD, KNR/31)

(Gel ey fakirliğin mutluluğuyla övünen efendi, ümmet içinde şefâatin sermâyesidir.)

Necâtî Bey bu beytinde “*El fakru, fahrî -Fakirlik övüncümdür*” hadis-i şerifine yer vermiş ve Hz. Muhammed’in en büyük sermâyesinin ümmetine edeceği şefâat olduğunu söylemiştir.

p) Hicreti ve kabr-i şerifinin Medine-i Münevvere’de oluşu münâsebetiyle:

Gülşen münevver oldı serâser Medîne-vâr
Kumrular anda mukri’ olurlar menâr serv

(NBD, K.21.2/9)

(Gülbahçesi Medine gibi baştan başa aydınlandığı için kumrular orada ötürler.)

Necâtî Bey bu beytinde Medine-i Münevvere’yi gülhabçesine benzetip gül bahçesinin Medine gibi baştan başa münevver olduğunu dile getirerek Yesrîb diye anılan Medine şehrine hicret eden Hz. Muhammed’in şehri münevver kıldığını belirtmiştir.

Ey kalbi tîre sürmeğe cehd eyle sûretüñ

Yesrîb diyarı hâkine var ise devletüñ

Ol hâki başdan ayağa müşg-ü-‘abîr olan

Ol revnak-u-safâda nümûdârı cennetüñ

Dünyâ içinde Bâğ-ı İrem görmek isteyen

Sürsün yüzün mezarına ol yüce Hazretüñ

(NBD, s.13, Kıt‘a)

(Ey kalbi kara, günâhkâr; tâlihin varsa Yesrîb memleketinin toprağına yüzünü sürmek için çabala. / O, toprağı baştan ayağı misk ve abirdir. O, letâfet ve huzurda cennetin örneğidir. / Dünya içinde İrem bağı görmek isteyen o yüce Hazretin [Hz. Muhammed’in] mezarına yüzünü sürsün.)

Necâtî Bey, dîvânının dibâcesinde yer verdiği bu kıt‘ada Hz. Muhammed’in kabri-i şerifinin bulunduğu Medine-i Münevvere şehrini cennete, kabri-i şerifini ise İrem bağına benzetmiş ve daha dünyada iken İrem bağını görmek isteyen kişilerin Hz. Muhammed’in kabrini ziyâret edip mezarına yüz sürmelerini tavsiye etmiştir. Necâtî Bey bu beytinde kurduğu ilişkide Hz. Muhammed’in “Evimle minberimin arası, cennet bahçelerinden bir bahçedir ve minberim havzımın üzerindedir.” hadis-i şerifinden yararlanmış olabilir.

r) Sancağı münâsebetiyle:

Yâ Rab kıyâmet ışları oldukça haşrde

Ahmed livâsı şukkaları sâye-bân ola

(NBD, MŞSM-7/4)

(Ey Allah’ım, mahşerde kıyâmet ışıkları olduğu müddetçe Hz. Muhammed’in sancağının kumaşı gölgelik olsun.)

“Övmek” anlamındaki hamd ile “sancak” mânasındaki livâ kelimesinden oluşan livâü’l-hamd, İslâm literatüründe kıyâmet gününde hesabın başlamasından önce herkesin sıkıntıda bulunduğu sırada müminlerin altında toplanacağı Hz. Muhammed’in sancağını ifade etmektedir. Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde, Tirmizî’nin es-Sünen’inde rivâyet edilen hadislerde livâü’l-hamd tâbiri yer almaktadır. Bu rivâyetlerde Resûl-i Ekrem, kendisinin Allah’ın habibi ve Âdem evlâtlarının en değerlisi olduğunu, kıyâmetin vukûu sırasında kabrinden ilk çıkacak kişinin kendisi olacağını, Âdem’den itibâren bütün peygamberlerin altında yer alacakları livâü’l-hamdin kendi elinde bulunacağını, fakat bunlarla övünmediğini ifade etmektedir. Bu rivâyetlerde Resûlullah’ın şefâat özelliğine temas edilmektedir.²³¹ Necâtî Bey bu beyitte *Ahmed livâsı* derken *livâü’l-hamd*’ı kastetmekte, Allah’tan niyaz ile mahşerde kıyâmetin yakıcı ışıklarının var olduğu zaman zarfında Hz. Muhammed’in sancağının kumaşının müminlere gölgelik oluşturmasını istemektedir. Başka bir deyişle insanı korkutan ve ona sıkıntı veren mahşerin zorluklarının sona ereceği vakte dek Hz. Muhammed’in şefâatinin devam etmesini Allah’tan duâ ile dilemektedir.

---

²³¹ Salih Sabri Yavuz, “Livâü’l-Hamd”, *DİA*, XXVII, s. 200.

s) Sünneti münâsebetiyle:

Okunduğı yire varur hemânâ
Resûlûñ sünnetini ider ihyâ

(NBD, s.6, Mesnevî-17)

(Derhâl okunduğı yere varıp Hz. Muhammed'in sünnetini ihyâ eder.)

Necâtî Bey bu beytinde söz söylemedeki başarısını Hz. Muhammed'in güzel ve etkili konuşmasına benzetmekte ve bu yönüyle Hz. Muhammed'in sünnetini ihyâ ettiğini söylemektedir.

ş) Torunları münâsebetiyle:

İki güher ki Hasendür biri Huseyn-i şehîd
Kim anlaruñla iderdi zemâne def'-i melâl

(NBD, KNR /47)

(Hz. Hasan ve şehit edilen Hz. Hüseyin iki incidir ki Hz. Muhammed hayatta iken hüznünü onlarla giderirdi.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Muhammed'in iki torununu iki inciye benzetirken Hz. Hüseyin'in şehit edildiğini de vurgular. Hz. Muhammed'in bütün sıkıntılarını ve hüznünü onlarla giderdiğini söylemiştir.

t) Siret ve sûretindeki güzellik münâsebetiyle:

'Ârızuñ âyet-i lûtf u hatuñ i'râb gibi
Yanağın nûr-ı Nebî beñleruñ ashâb gibi

(NBD, G.614/1)

(Yanağın iyilik âyeti, incecik ayva tüyün irâb gibi; yanağın Peygamber'in nûru, benlerin sahâbeler gibidir.)

Necâtî Bey sevgilinin güzelliğini tasvir ettiği bu beytin ilk mısramında sevgilinin yanaklarını lutûf âyetlerine, yüzündeki incecik ayva tüylerini âyetin irâbına, ikinci mısradada ise bu defa sevgilinin yüzünü Hz. Muhammed'in nûruna, yüzündeki benlerini ise ashâb-ı kirâma benzetmiştir.

u) Belâgati münâsebetiyle:

Nice eş‘âr-ı mahbûb-ı hoş-âvâz
‘Arab içinde kopmuş türk-i tannâz
Okunduğı yire varur hemânâ
Resûlüñ sünnetini ider ihyâ

(NBD, s.5-6, Mesnevî-16,17)

(Arap içinde alay edici bir Türk çıkmış, güzel sesli sevgiliye benzeyen nice şiiirleriyle okunduğı yere hemen varıp Resûlün sünnetini ihyâ eder.)

Necâtî Bey bu beyitte şiiirini Arap şâirlerin şiiirleriyle karşılaştırmış ve güzel sesli sevgililerin sesine benzettiğı şiiirleriyle Arap şâirlere göre ön plana çıktığını söylemiştir. Söz söylemedeki bu başarısını Hz. Muhammed’in güzel ve etkili konuşmasına benzetip bu yönüyle Hz. Muhammed’in sünnetini ihyâ ettiğini anlatmıştır.

Eyâ güzîn-i beşer sen Habîb-ü-ben ‘acemî
Ve yâ Emîn-i zemân sen fasih-ü-bendeñ lâl

(NBD, KNR/37)

(Ey insanların seçkini sen Allah’ın sevgilisisin, ben ise yabancıyım. Ve ey zamanın güvenilir kişisi [Hz. Muhammed] sen açık, anlaşılır ve ahânkli bir şekilde düzgün ve yanlışsız söz söyleyensin ve kulun [Necâtî] ise dilsizdir, konuşmayı beceremez.)

Necâtî Bey bu beytinde güzel, âhenkli, açık ve anlaşılır şekilde düzgün ve yanlışsız söz söyleyen Hz. Muhammed karşısında O’nun kulu olan kendisinin lâl olduğunu söylemiştir.

ü) Dürr-i yetîm olması münâsebetiyle:

Necâtî şî ‘rûñe zînet hayâl-i hâs virür
Ne bahr olur ki bu ki Dürr-i Yetîm ider ta‘rîf

(NBD, G.270/5)

(Necâtî’nin şiiirine özgün hayâller süs verir. Bu öyle bir denizdir ki [onu] eşsiz inci târif eder.)

Dîvân edebiyatında “dürr-i yetîm” tâbiri sedefteki tek inciden kinâyedir ve dünyanın yegâne incisi deyimi Hz. Muhammed için kullanılmıştır.²³² Necâtî Bey bu beytinde şiirinin özgün hayâllerle süslü olduğunu ifade ederek bu mânâda şiirinin biricik olduğunu, onu ancak denizdeki eşi benzeri bulunmayan incinin tanımlayacağını söylemektedir. Ayrıca Necâtî Bey biricik inci mânâsına gelen “dürr-i yetîm” ifâdesiyle Hz. Peygamberin yetîm olduğuna telmihte bulunmuş ve şiirinin Hz. Muhammed gibi biricik olduğunu iddia etmiştir.

v) Kâbe'nin kible olması münâsebetiyle:

Kible iken dostum her-câyî olmağın güneş
Döndürübdür secde-gâhını Peyem-ber Ka'beye

(NBD, G.456/5)

(Dostum kararsız olan güneş kible iken Peygamber secdegâhını Kâbe'ye döndürmüştür.)

Necâtî Bey bu beyitin ikinci mısraında Hz. Muhammed'in Allah'ın izniyle kibleyi Kâbe'ye döndürdüğünden bahsetmektedir.

y) Adının anıldığı yere İblis'in yaklaşmaması münâsebetiyle:

Şeref degül mi ki nâm-ı şerîfûñi ananı
Hezar cehd ile İblîs idemeye ıdlâl

(NBD, KNR/41)

(Şerefli adını anan kimseyi İblis'in binlerce uğraşıyla bile doğru yoldan çıkaramaması onur değil midir?)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Muhammed'in şerefli olduğunu zîra O'nun yüce ismini anan kimseyi binlerce uğraş verse dahi şeytânın asla doğru yoldan çıkaramayacağını söylemiştir.

---

²³² Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 126.

Hız. Muhammed, Necâtî Bey’de olduğu gibi *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda da en çok bahsedilen peygamberdir. Bununla beraber *Necâtî Bey Dîvânı*’na nispetle *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda Hız. Muhammed, daha çok beyitle ele alınmışsa da Necâtî Bey, Ahmed Paşa’ya oranla onu çok daha farklı yönleri ve münâsebetleriyle zikretmiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı’nda Hız. Muhammed için otuz beyitlik müstakil bir na’t mevcuttur. Yine dîvânın dibâcesinde yirmi üç beyitlik başka bir na’t daha bulunmaktadır. Gerek bu na’tlarda gerekse muhtelif beyitlerde işlenen Hız. Muhammed; Allah’ın sevgili kulu ve peygamberi, peygamberlerin sonuncusu ve en üstünü, insanların efendisi ve mükemmeli olarak zikredilmiştir. Âlem’in onun için yaratılmasından, onun yaratılışın başlangıcı olmasından ve cihânın onun güzelliğinin tecellisi olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca *Ahmed Paşa Dîvânı*’na göre Hız. Muhammed, ezelden ebede kadar bütün olacıklara vâkıftır. İncil onun derecesini taktir etmiş, Hız. İsâ ise gelişini haber vermiştir. O, arşa çıkmıştır; bütün mevcudât ona secde etmiştir. Allah’ın dâvetiyle Mîrac’a çıkmış, Allah onunla konuşmuş, peygamberlere pişva olmuş, hediye olarak ümmetine Hakk’ın rahmetini getirmiştir. O, en büyük şefâatçidir. Onun üzerine refi ve şefi’ yoktur. Makâm-ı Mahmûd’un sâhibidir. Hız. Mûsâ’nın da Hız. İsâ’nın da mucizeleri onun keremi sâyesindedir. Ümmeti hayrû’l-ümemdir. O, yaratılmışların en yücesidir. Kimse onun vasıflarını anlatmaya muktedir değildir. O, her şeydir. Allah’ın nûrudur. Dünyanın süsleri ve zenginliği onu aldatamamıştır. O, fakirliğiyle övünmüştür. Açlığını hissetmemek için kemerine taş bağlamıştır. Onun gölgesi toprağa düşmemiştir. O, ayı ikiye bölmüştür. O, ağacı yürütmüştür. *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda Hız. Muhammed şu kelime ve tâbirlerle tavsif ve temsile çalışılmıştır: Hakkın’ın aynası, dibâce-i aferiniş, sekaleyn muallimi, mürebba-yı Hak, mürebbi-yi halk, dürc-i dürr-ikram, rakamsaz-ı mecmu’a-i gayb, möhürdâr-ı tevki-i lâ-rayb, Hakkın konuğu, sultân-ı rusûl, şehd-i şifâ-yi ruh, hane-i nübüvvete kedhuda, gül, چراغ, kilid-i der-i genc-i raz, hân-ı naz, bab-ı rahmet, hacib-i dergâh-ı Kibriya ve nihan. Hız. Muhammed zatı itibâriyle kimyadır, insanların ve cinlerin muallimidir, peygamberlerin imamıdır, sözleri şehd-i şifâ-yı ruhtur, boyu nihandır. O, resûl-i emindir, güvenilirirdir. Ayrıca Mustafâ, Mahmûd, Ebül-Kasım, Ahmed-i Muhtar, Resûl-i emin, Hayrû’l-mürselin gibi isim ve sıfatlarıyla anılmıştır.²³³ Görüldüğü üzere

---

²³³ Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, s. 30-31.

Hz. Muhammed, birçok cihetle Necâtî Bey ile Ahmed Paşa tarafından müştereken zikredilmiştir. Öte yandan *Necâtî Bey Dîvânı*'nda hicreti, sünneti, torunlarıyla münâsebeti, daha doğmadan babasının vefat etmesi, Kâbe'nin onun isteğiyle kible tayin edilmesi, İsrâ hâdisesi, Gül-Hz. Muhammed münâsebeti, şâir olmaması gibi yönleriyle anılmışken *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda bu yönlerine dâir herhangi bir beyte rastlanmamıştır.

Sen şol Habîbsin ki görenler cemâlünü
Feyz-i nazarla eylediler hâki kîmyâ

(APD, K.4/12)

(Sen şu Habîbsin ki senin yüzünün güzelliğini görenler bakıştaki feyizle toprağı kimya eylediler.)

Hz. Muhammed bu beyitte Allah'ın sevgilisi mânâsına gelen Habibullah sıfatıyla zikredilmiştir.

Sen olsun ki saña selâm itdi Hak
Senüñle hezârân kelâm itdi Hak

(APD, K.3/30)

(Sen osun ki Allah sana selâm etti. Allah seninle binlerce kelâm etti.)

Ahmed Paşa bu beyitte Hz. Muhammed'in miraca yükselmesinden ve orada Allah'ın kendisine selâm edip konuşmasından bahsetmiştir.

Senüñçün yaraklandı havz u livâ
Senüñçün yaradıldı arz u semâ

(APD, K.3/30)

(Kevser ve sancak senin için hazırlandı. Yeryüzü ve gökyüzü senin için yaratıldı.)

Ahmed Paşa bu beyitte cennetteki kevser havuzunun ve livâ-yı hamdin Hz. Muhammed için hazırlandığını ve yine yeryüzünün ve gökyüzünün onun hürmetine yaratıldığını söylemiştir.

Bu dergêhde kim oldı böyle refî‘
Muhammedden özge kim ola şefî‘

(APD, K.3/38)

(Bu dergâhda îtibarı bu kadar yüce kim oldu? Hz. Muhammed’den başka şefâat edici kim olabilir?)

Ahmed Paşa bu beyitte Allah katında Hz. Muhammed’den daha yüce, daha îtibarlı kimsenin olmadığını ve ondan gayri şefâat edecek kimsenin bulunmadığını söylemiştir.

Hz. Muhammed, Necâtî Bey’den farklı olarak *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda yaratılan ilk varlık oluşu, Hz. İsâ’nın onun geleceğini müjdelemiş olması, ilmi, feyzi, gâibi bilmesi, sakaleynin muallimi olması münâsebetleriyle ve nûr-ı Muhammedî kavramıyla anılıp işlenmiştir.

Pâk olmamışdı gilden eli Âdemüñ henüz
Sen hâne-i nübüvete oldukda kedhüda

(APD, K.4/28)

(Sen peygamberlik evinde vazîfeye başladığında Âdem’in eli henüz balçıktan temizlenmemişti.)

Hz. Muhammed “Allah ilk defa benim nûrumu yarattı.” ve “Âdem toprakla su arasında iken ben peygamber idim.” meâlindeki hadisleriyle her şeyden evvel kendi nûrunun yaratıldığını, kendisi peygamber iken Hz. Âdem’in henüz toprakla su arasında yâni yaratılma merhalesinde olduğunu buyurmuştur.²³⁴ Ahmed Paşa bu beytinde hadislerdeki mevzûbahis edinmiştir.

---

²³⁴ Mehmet Demirci, “Hakikat-i Muhammediyye”, *DİA*, XV, s.179.

Muhammed ki mahlûkuñ a‘lâsıdur
Cihân nûr-ı hüsni tecellâsıdur

(APD, K.3/16)

(Hz. Muhammed ki yaratılmışların en üstünüdür. Kâinat onun güzel nûrunun tecellisidir.)

Allah’ın, Hz. Muhammed’i kendi nûrundan yarattığını anlatan Nûr-ı Muhammedî kavramına göre Hz. Peygamber’in altmış üç senelik cismanî hayatından ayrı bir varlığı daha mevcuttur. Allah’tan başka hiçbir şey yokken ilk defa hakikat-i Muhammediyye var olmuş, bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için halkedilmiştir. Âlemin var olma sebebi, maddesi ve gâyesi bu hakikattir.²³⁵ Ahmed Paşa bu beytinde nûr-ı Muhammedî kavramını bu mânâda kullanmıştır.

‘İlmüñ kitabı noktasıdur levh ile kalem
Feyzüñ bihârı katresidür arz ile semâ

(APD, K.4/20)

(Levh ile kalem senin ilim kitabının noktasıdır. Yüryüzü ve gökyüzü, senin feyzinin denizlerinin katresidir.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Muhammed’in ilmine nispeten levh-ı mahfuzun ve onu yazan kalemin kitaptaki bir nokta kadar yer kapladığını, feyzi karşısında ise bütün yeryüzü ve gökyüzünün denizdeki bir damla mesâbesinde olduğunu belirtmiştir.

Emîn-i cenâb-ı mu‘allâ-yı Hak
Mürebbî-i halk ü mürebbâ-yı Hak

(APD, K.3/20)

([Hz. Muhammed]yüce Allah’ın kendisine güvendiği kişidir. [O,] halkın eğitimcisi ve Allah’ın kendisinin eğittiği kimsedir.)

---

²³⁵ Demirci, “Hakikat-i Muhammediyye”, s.179-180.

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Muhammed'i "Emîn" sıfatıyla anıp onu Allah'ın; kendisinin de bütün insanları eğittiğini söylemiştir.

1.1.13. *Necâtî Bey Dîvânı*'nda Bulunmayıp *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Geçen

Peygamberler

Ahmed Paşa Dîvânı'nda Necâtî Bey'den farklı olarak Hz. İsmâil ve Hz. İshâk birer beyitte zikredilmiştir. Her ikisi de babaları Hz. İbrâhim ile birlikte anılmıştır. Hz. İshâk'ın peygamberliğine veya kıssasına dâir herhangi bir bilgiye rastlanmamışken Hz. İsmâil'in, Hz. İbrâhim tarafından kurban edilmek istenmesi üzerine bıçak altına yatması hâdisesi telmihle anılmış ve bu hâli sevgilinin gözü için benzetilen unsur olarak kullanılmıştır.²³⁶

Gül olmuş nâr-ı ruhsârı yatur gördüm gül üstünde

San İbrâhîmdür gîsû-yi 'anber-sâsı İshâkuñ

(APD, G.156/5)

(*Gördüm [ki] yanağın ateş gül olmuş, gül üstünde yatıyor. Sanki İshâk'ın amber kokulu saçları İbrâhim'dir.*)

Ahmed Paşa, "İshâk" isimli mahbubunu konu edindiği gazelin bu beytinde, bu ismi tevriyeli kullanmak sûretiyle Hz. İshâk ile babası Hz. İbrâhim'i birlikte zikretmiştir. Mahbubu İshâk'ı gül gibi kızaran yanaklarıyla gül üstünde yatarken hayâl etmiş ve bu hâlini Hz. İshâk'ın babası Hz. İbrâhim ile olan münâsebetine benzetmiştir.

---

²³⁶ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 25.

San İsmâ'îldür çeşmüñ ki yatur hançer altında

Yâ İbrâhîmdür zülfüñ ki olmuş gülistân âteş

(APD, G.128/3)

(Gözün ki sanki hançer altında yatan İsmâîl'dir. Saçların ki İbrâhim'dir ateş gülbahçesi olmuştur.)

Ahmed Paşa sevgilinin gözlerini Hz. İsmâîl'e, saçlarını Hz. İbrâhim'e benzettiği bu beyitte Hz. İbrâhim'in oğlu Hz. İsmâîl'i kurban etme hâdisesine telmihte bulunmuştur.

Tablo 1
NBD ve APD'de Peygamberler

No	Pegamberler	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Hız. Âdem	20	11
2	Hız. Nûh	1	2
3	Hız. İbrâhim	8	11
4	Hız. İsmâîl	-	1
5	Hız. İshâk	-	1
6	Hız. Ya'kûb	6	2
7	Hız. Yûsuf	33	33
8	Hız. Eyyûb	3	-
9	Hız. Mûsâ	5	8
10	Hız. İlyâs	1	-
11	Hız. Dâvûd	2	3
12	Hız. Süleymân	31	14
13	Hız. İsâ	60	21
14	Hız. Muhammed	93	105
Toplam Kişi		12	12
Toplam Beyit		263	212

1.2. MAVÎ KİTAPLARDA ZİKREDİLEN DİĞER ŞAHISLAR

Dîvân şiirinde en başta gelen konulardan biri din ve tasavvufudur. Dîvân edebiyatının kaynakları arasında önemli bir yer tutan Kur'ân-ı Kerim'in sûreleri, âyetleri, kıssaları dîvân şâirlerinin temas ettikleri konularda belirleyici olmuştur. Dîvân şâirleri, hem Kur'ân'ın inanç ve ibâdetlerle ilgili konularını hem de Hz. Muhammed ve ondan önceki peygamberlerle ilgili âyet ve kıssaları iktibas ve telmih yoluyla kullanmışlardır. Dîvân şiirinde zikredilen peygamber kıssalarının çoğunun kaynağı Kur'ân-ı Kerim'dir. Hz. Muhammed'den önceki peygamberlerin birçoğunun adı Kur'ân-ı Kerim'de anılmışsa da bunlarla ilgili hikâyelerin ayrıntıları anlatılmamıştır. Dîvân şiirinde kullanılan malzeme daha çok meşhur Kur'ân tefsirlerinde ve genellikle XIV. ve XV. yüzyıllarda kaleme alınan kısas-ı enbiyâlarda yer alan menkıbelere dayanmaktadır. Dîvân şiirine bakıldığında Kur'ân-ı Kerim'de anılan ve ayrıntılarına mezkur eserlerde yer verilen peygamberlerin genellikle tek başlarına değil, bir şekilde kendileriyle bağlantısı olan kişi veya varlıklarla birlikte işlendiği görülür. Mesela Hz. Âdem, bâzen eşi Hz. Havva ile bâzen de şeytânla birlikte onun aldatmasıyla cennetten çıkarılması hâdisesiyle anılmıştır. Hz. Mûsâ, Kârûn ve Firâvun ile birlikte, Hz. Süleymân ise Belkıs ve Âsaf'la münâsebetiyle zikredilmiştir. Yine Hz. İbrâhim babası Âzer yâhut kendisini ateşe attıran Nemrûd ile, Hz. Yûsuf ise kendisini satın alan Mısır Azîz'i ve kendisine âşık olan Züleyhâ ile birlikte anılmıştır.²³⁷ Bundan başka Cebrâil'in peygamberlerle ilişkisi de dîvân şiirinde işlenmiştir. Bütün bu şahıs ve varlıklar, dîvânlarda genellikle peygamberlerle birlikte anılmış, bununla birlikte bâzı beyitlerde tek başlarına da zikredilmişlerdir.

Semavî kitaplarda zikredilen bu şahıs ve varlıklar *Necâtî Bey Dîvânı*'nda genellikle peygamberlerle birlikte anılmışlardır. Âzer, Hz. İbrâhim'in babası olması münâsebetiyle; Sebe melikesi Belkıs ve Âsaf b. Berahyâ, Hz. Süleymân ile; Mısır Azîzi ve Züleyhâ, Hz. Yûsuf ile; Hz. Meryem, genellikle oğlu Hz. İsâ ile; Firâvun, Hz. Mûsâ ile birlikte zikredilmiştir. Bunlardan başka Kârûn, Hz. Mûsâ zamanında yaşamış olmasına rağmen bu peygamberle birlikte işlenmemiş, daha çok, hazînesinin büyüklüğü ve yine hazînesinin yere geçirilmesi sebebiyle, tecerrüdün simgesi olup göğün dördüncü katında

---

²³⁷ İsmail Hakkı Aksoyak, "Muhtevâ Yapısı" *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, ed. Mustafâ İsen, Ankara: Grafiker Yay., 2014, s.317-318.

bulunan Hz. İ̇sâ ile bir kıyas unsuru olarak ele alınmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Mûsâ ile yaptığı yolculuğu anlatılan ve kendisine hikmet verildiği belirtilen Hz. Hızır da Hz. Mûsâ ile değil, âb-ı hayâttan içip ebedî hayat üzere olması sebebiyle Hz. İ̇sâ ile birlikte anılmıştır. Yine Hz.Hızır, âb-ı hayâtı birlikte aramaları nedeniyle İ̇skender'le birlikte zikredilmiştir. Hz. Hûd Peygamber zamanında yaşamış ve Yemen'deki Âd kavminin reisi olan şeddâd bin Âd bu peygamberle birlikte anılmaksızın Kârûn ile birlikte zikredilmiştir. Son olarak Kur'ân-ı Kerim'de fitnesiyle anılan Ye'cûc, *Necâtî Bey Dîvânı*'nda Zülkarneyn ile birlikte ele alınıp işlenmiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı'nda ise Âzer, Belkis, Kârûn ve şeddâd bin Âd anılmamıştır. Necâtî Beyden farklı olarak Ahmed Paşa, Nemrûd'u Hz. İbrâhim'i ateşe attırması mûnâsebetiye tek bir beyitte ve Kur'ân-ı Kerim'de zikredilip peygamberliği kesin olarak söylenemeyen Hz. Lokman'ı ise tabipliği ve kendisine hikmet verilmiş olması mûnâsebetleriyle üç beyitte zikretmiştir.

1.2.1. şeddâd bin Âd

şeddâd bin Âd, Hz. Hûd peygamber zamanında yaşamış olan Yemen'deki Âd kavminin hükümdârıdır.²³⁸ Kur'ân-ı Kerim'de ismiyle anılmamakla birlikte zorba bir emir olduğu, kavmiyle birlikte Allah'ı inkâr ettiği için helâk edildiği bildirilmiştir.²³⁹ şeddâd, Hûd Peygamber zamanında birçok yapı ve bentler inşâ ettirmiş, bunlarla kibirlenerek tanrılık iddiasında bulunmuştur.²⁴⁰ Bunun için Aden'de²⁴¹ Bağ-ı İrem denilen bir bahçe ve içine bir saray yaptırmıştır. Bahçesi ve sarayı o derece güzelmiş ki şeddâd buranın cennetten daha güzel olduğunu söylermiş.²⁴² Fecr sûresinde Allah'ın, şehirler içinde benzeri kurulmamış olan, sütunlarla dolu İrem'i yok ettiği anlatılmaktadır.²⁴³ Edebiyatımızdaki mazmunlarda İrem mühim bir yer tutmaktadır.²⁴⁴

---

²³⁸ Pala, *Divân şiiri Sözlüğu*, s. 423.

²³⁹ Hûd, 11/58-60.

²⁴⁰ Pala, *Divân şiiri Sözlüğu*, s.423.

²⁴¹ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s.393.

²⁴² Pala, *Divân şiiri Sözlüğu*, s.423.

²⁴³ el-Fecr, 89/6-8.

²⁴⁴ Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s.393.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Şeddâd bin Âd'a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, o da bütün mülküyle helâk olması münâsebetiyle yer verilmiştir.

İşidürüz gam-ı Şeddâd-ü-mâl-ı Kârûnı
Nedür bu mülke heves yâ nedür bu mâle tama'
(NBD, G.263/7)

(Şeddâd'ın gamı ve Kârûn'un malını işitiriz. Bu mülke heves ve bu mal mülke tamah etmek nedendir?)

Âd kavminin hükümdârı olan Şeddâd bin Âd, Kârûn gibi büyük bir servetin sâhibiydi. Yüksek yerlere alâmetler diken, ebedî kalmayı düşünerek sağlam yapılar yapan, mallara ve sürülere, eşsiz bağ ve bahçelere sâhip olan²⁴⁵ Âd kavminin hükümdârı Şeddâd, servetine ve gücüne güvenerek gurur ve kibire kapılmış, putperestliğe sapmıştır. Necâtî Bey bu beytinde Şeddâd ve Kârûn'u birlikte anmış ve onların âkıbetlerini işittikleri hâlde insanların mala ve mülke bu denli çok tamah etmelerini tuhaf karşılayıp bunun sebebini sorgulamıştır.

Şeddâd bin Âd, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

1.2.2. Âzer²⁴⁶

Kur'ân-ı Kerim'e göre Âzer, Hz. İbrâhim'in babasıdır.²⁴⁷ Âzer'in hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Tevrat tefsirlerinde Âzer'in (Terah) put ustası olduğu, yokluğunda yerine oğlu İbrâhim'i bıraktığı, fakat İbrâhim'in bütün putları kırması üzerine onu Nemrûd'a götürdüğü kaydedilir. Kur'ân-ı Kerim, Hz. İbrâhim'in babası Âzer'i hak dine dâvet ettiğinden bahsetmektedir. Hz. İbrâhim, babasını hak dine dâvet ederken ona putlara tapmanın mantıksızlığını anlatmış²⁴⁸ lâkin Âzer oğlu Hz.İbrâhim'in söylediklerini kabul etmeyip onu putperestliğe dâvet etmiştir.²⁴⁹ Aksi hâlde yanından ayrılmasını söylemiş,²⁵⁰

---

²⁴⁵ eş-Şuarâ 26/128-134.

²⁴⁶ Bkz. Günay Tümer, "Âzer" *DİA*, IV, 316-317.

²⁴⁷ el-En'âm 6/74.

²⁴⁸ Meryem 19/42-45; el-Enbiyâ 21/52-57.

²⁴⁹ Meryem 19/46.

²⁵⁰ Meryem 19/46.

Hız. İbrâhîm de bunun üzerine babası Âzer'den uzaklaşmıştır.²⁵¹ Hız. İbrâhîm bir gün hiç kimseye görünmeksizin kavminin taptığı putları kırmıştır.²⁵² Babası Âzer'in putlara tapmakta ısrar etmesi üzerine mağfireti için Allah'a duâ etmiş²⁵³ fakat Allah onun bu isteğini kabul etmeyip Âzer'in, Allah'ın düşmanı olduğunu bildirmiştir.²⁵⁴

Necâtî Bey Dîvânı'nda Âzer'e tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, Hız. İbrâhîm'in babası olması münâsebetiyle yer verilmiştir.

Beñzedürken yâr işiğîn ehl-i diller Ka'beye
Başlamamış idi İbrâhîm-i Âzer Ka'beye

(NBD, G.456/1)

(Gönül ehli yâr eşiğini Kâ'be'ye benzetirken Âzer oğlu İbrâhîm henüz Kâbe'yi yapmaya başlamamıştı.)

Âşık ve sevgili münâsebetinin anlatıldığı bu beyitte Necâtî Bey, âşığın Kâbe'ye benzeyen sevgilinin eşiğini tavaf ettiği demlerde Âzer oğlu İbrâhîm'in henüz Kâbe'yi yapmaya başlamadığını söylemiştir. Necâtî Bey bununla âşık-mâşuk ilişkisinin çok eski zamanlara dayandığını vurgulamıştır.

Âzer, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

1.2.3. Züleyhâ²⁵⁵

Kur'ân'da Yûsuf sûresinde Mısır azîzinin eşi ve Yûsuf'a âşık olan kadın olarak anılmıştır. Türkçe mesnevîlerde Zelîha ismi daha yaygın biçimde kullanılmıştır. Yûsuf sûresinde Züleyhâ'ya dâir bilgiler şöyledir: Yûsuf, Mısır'da köle olarak satıldığında dönemin veziri onu evlât edinmek maksadıyla satın alır ve karısına ona iyi bakmasını söyler. Züleyhâ, güzelliği karşısında hayran olduğu Yûsuf'u elde etmeyi arzular. Günün birinde fırsatını

²⁵¹ et-Tevbe 9/114.

²⁵² el-Enbiyâ 21/57-68; es-Sâffât 37/89-96.

²⁵³ Meryem 19/47; eş-Şuarâ 26/86; el-Mümtehine 60/4.

²⁵⁴ et-Tevbe 9/114.

²⁵⁵ Bkz. Zehra Öztürk, "Züleyha" *DİA*, XLIV, 552-553.

bulup Yûsuf'u mahremine dâvet eder. Yûsuf, efendisine ihanet edemeyeceğini belirterek ondan kaçır. Arkasından koşan Züleyhâ, Yûsuf'a yetişir. Yûsuf'u yakalamak için hamle yapsa da gömleği yırtılan Yûsuf ondan kurtulur. Züleyhâ o sırada kocasıyla karşılaşır ve Yûsuf'un kendisine saldırdığını iddia eder. Fakat gömleğinin arkadan yırtılmış olması Yûsuf'un mâsûmiyetini ortaya çıkarır. Öte yandan şehrin ileri gelen kadınları, Züleyhâ'nın kölesinden murat almak istediğine dâir dedikoduya başlarlar. Züleyhâ, bir gün onları evine çağırır. Önlerine meyve koyup ellerine de birer bıçak verir. Kadınlar meyveleri soyarken Yûsuf'u karşlarına çıkarır. Yûsuf'un güzelliği karşısında kendilerinden geçen kadınlar, bıçakla ellerini doğrarlar. Züleyhâ, bununla kendini savunup dedikoduların önüne geçmek istese de dedikodular durmaz. dedikoduları önlemek amacıyla Yûsuf zindana atılır. Zindanda iken Mısır hükümdârının gördüğü bir rüyâyı tâbir etmesi için saraya çağrılınca ellerini kesen kadınlar suçsuzluğunu açıklığa kavuşturmadıkça zindandan çıkmayacağını söyler. Hükümdârın huzuruna getirilen kadınlar Yûsuf'un suçsuz olduğunu bildirirler; azîzin karısı da kendisinin ondan murat almak istediğini, ancak bunu kabul etmediğini söyler.²⁵⁶

Dîvân edebiyatında Züleyhâ'nın aşkı, rüyâları, güzelliği, hîlekarlığı, Yûsuf'u zindana attırması, Yûsuf'un eteğinin yırtılması gibi olaylar birer mazmun hâlinde çeşitli bağlantılarla şiirlere girmiştir.²⁵⁷

Necâtî Bey Dîvânı'nda Züleyhâ'ya tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, Hz. Yûsuf'a ile olan münâsebetiyle yer verilmiştir.

Şöyle kim ardıncadur dâ'im Züleyhâ-veş sabâ

Sezmezem gül Yûsufınuñ kala dâmânı dürüst

(NBD, G.36/2)

(Şöyle ki sabâ rüzgârı Züleyhâ gibi dâima ardıncadır. Bu yüzden gül Yûsuf'un dâmânının dürüst kalacağını sezmiyorum.)

---

²⁵⁶ Öztürk, "Züleyha", s.552.

²⁵⁷ Öztürk, "Züleyha", s.553.

Bu beyitte Necâtî Bey, sabâ rüzgârıyla Züleyhâ arasında benzetme yaparak Züleyhâ'nın mütemâdiyen Hz. Yûsuf'un ardında dolaşması gibi sabâ rüzgârının da dâima gül yüzlü güzelin ardında olduğunu, bu sebeple de Hz. Yûsuf'a benzeyen gül yüzlü güzelin iffetini korumasının zor olduğunu söylemiştir.

Necâtî Bey'in tek bir beyitte andığı Züleyhâ, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda beş beyitte zikredilmiştir. Kadın olmakla birlikte aşk ve güzellik karşısında içtimâî ve ahlâkî kuralları hiçe sayan bir âşık timsali olarak görülen²⁵⁸ Züleyhâ, Hz.Yûsuf'a âşık olması, onu zindana attırması, onun hasretiyle ihtiyarlaması ve sonrasında onun duâsıyla yeniden gençleşmesi gibi farklı münâsebetlerle anılmıştır.

Eyledi 'ışk Zelihâsı bu cân Yûsufına

Mısr-ı hüsnünde zenahdânuñı zindân-ı Mısr

(APD, G.85/4)

(Aşk Züleyhâ'sı bu cân Yûsuf'una güzelliğinin ülkesinde çene çukurunu Mısr zindanı eyledi.)

Ahmed Paşa bu beyitte telmihle Züleyhâ'nın Hz. Yûsuf'u iftirâ ile zindana attırmasını anmıştır.

Yâ felek Mısrında sultân oldu bir Yûsuf-cemâl

Yâ Züleyhâdur tutar nârenc-i zer-peyker güneş

(APD, K.20/7)

(Ya Yûsuf yüzlü bir [güzel], gökyüzü ülkesinde sultân oldu. Ya da güneş, altın renkli turunç tutan Züleyhâ'dır.)

Ahmed Paşa bu beytinde, Hz. Yûsuf'un güzelliği karşısında onu gören Mısırlı kadınların turunç yerine ellerini doğramaları hâdisesini hatırlatmıştır.

---

²⁵⁸ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 76.

Çoğ idi ki gül Yûsufî hecrinde zemâne
Pîr olmuş idi hasret ile hemçü Züleyhâ
Vuslat haberin tuydı bu gün Mısır-ı çemende
Kim tâze cuvân gibi yine oldu muhallâ
(APD, G.38/4-5)

*(Çok oldu ki devir, gül Yûsuf'un ayrılığında Züleyhâ gibi hasretle ihtiyarlamıştı.
Bu gün çimen ülkesinde (Mısır'ında) vuslat haberini duyarak bir genç gibi yine süslendi.)*

Ahmed Paşa burada birinci beyitte Züleyhâ'nın Hz. Yûsuf'un hasretiyle ihtiyarlayıp, ikinci beyitte ise vuslat haberiyle ihtiyarlıktan kurtulup yeniden gençleşmesi hâdisesine telmihte bulunmuştur.

1.2.4. Mısır 'Azîzi²⁵⁹

Kur'ân-ı Kerim'de Yûsuf sûresinde ismi anılmadan zikredilen ve Züleyhâ'nın kocası olan kişidir. İlgili sûrenin 21. âyetinde "Mısır'da Yûsuf'u satın alan (vezir), hanımına: 'Ona güzel bak, belki bize faydası dokunur yâhut onu evlat ediniriz.'²⁶⁰ şeklinde unvanıyla zikredilmiştir. Tevrat'ta da Mısır azîzinden Potifar adıyla söz edilmiş, Arapça kaynaklar da ise Itfîr, Kıtîr, Katîr, Kutayfer şeklinde anılmıştır.²⁶¹ Hz. Yûsuf'un devrinde Mısır hükümdârları, "Fir'avun" yerine "melik" unvanıyla anılıyorlardı. Kur'ân-ı Kerim'de Yûsuf sûresinde bu unvan kullanılmıştır.²⁶² Bu da Hz. Yûsuf'u satın alan kişinin Mısır'ın hükümdârı değil vezirinin olduğu anlamına gelir. Zira "azîz" kelimesi Mısır kralının adı değil, vezirin unvanıdır. Züleyhâ da kraliçe değil, Azîz unvanıyla anılan vezirin hanımıdır.²⁶³ Vezirin ölümünden sonra Hz. Yûsuf melik tarafından vezirlik makamına getirilmiş,²⁶⁴ bundan sonra "Azîz" unvanı Hz. Yûsuf için de kullanılmıştır.²⁶⁵ Bu sebeple

---

²⁵⁹ Bkz. Zehra Öztürk, "Züleyha" *DİA*, XLIV, 552.

²⁶⁰ Yûsuf, 12/21.

²⁶¹ Öztürk, "Züleyha", s.552.

²⁶² Yûsuf, 12/ 43, 50, 54, 76.

²⁶³ Yûsuf, 12/51.

²⁶⁴ Yûsuf, 12/54-56.

²⁶⁵ Yûsuf, 12/78.

dîvân şiiirinde zikredilen Mısır Azîzi (Azîz-ı Mısır) ifâdesiyle kastedilen kişinin Hz. Yûsuf olabileceği gibi Hz. Yûsuf'u satın alan vezirin de olabileceği hatırlanmalıdır.

Necâtî Bey Dîvânî'nda Mısır 'Azîzi'ne tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, Hz. Yûsuf'u satın alması münâsebetiyle yer verilmiştir.

Ey 'azîzüm Yûsuf-ı bâzâr-ı hüsn
Kendüyü satmak diler aylak saña

(NBD, G.6/4)

(Ey Azîzim, güzellik pazarının Yûsuf'u kendisini köle olarak sana satmak ister.)

Necâtî Bey bu beyitte "Mısır'da Yûsuf'u satın alan (vezir), hanımına: 'Ona güzel bak, belki bize faydası dokunur yâhut onu evlat ediniriz.'²⁶⁶ âyet-i kerimesinde bahsi geçen dönemin vezirine benzettiği sevgiliye seslenerek Hz. Yûsuf'un kendisini Mısır Azîzi'ne sattığı gibi kendini sevgiliye satmayı dilediğini söylemektedir.

Mısır Azîzi, *Ahmed Paşa Dîvânî*'nda da Hz. Yûsuf'u satın alması münâsebetiyle tek bir beyitte anılmıştır.

Gam degül bende iseñ Mısır-ı dile sultânsın
Bir 'azîzüñ kuludur Yûsuf-ı Ken'ân-ı Mısır

(APD, G.85/3)

(Şâyet sen köle isen gam değil; [zîra] gönül ülkesinin sultânısın. Kenan diyarının Yûsuf'u [da] bir azîzin kuludur.)

Ahmed Paşa bu beytin ikinci mısraında Hz. Yûsuf'un Mısır Azîzi'nin kölesi olduğundan bahsetmiştir.

---

²⁶⁶ Yûsuf, 12/21.

1.2.5. Fir‘avun²⁶⁷

Fir‘avun, Mısır’daki eski imparatorluk döneminden itibaren krallık sarayını ve orada oturanları ifade etmektedir. Bu kelime m.ö. 950-730 yılları metinlerinde kralın adının başında bir unvan olarak yer almıştır. Kur‘ân-ı Kerim’de Hz. Mûsâ’nın peygamberlik devrinde Mısır kralı anlatılırken yer verilmiştir. Kur‘ân’da yetmiş dört yerde geçen Fir‘avun; Hz. Mûsâ’nın karşısında yer alan, büyüklük taslayan, ilâhlık iddiasında bulunacak kadar kendini beğenen, Mûsâ’nın tanrısına ulaşmak için kuleler yaptıracak kadar taşkınlık gösteren, zayıfları ezen, gerçeklere sırt çeviren bir kral olarak tasvir edilmektedir. Fir‘avun’un âilesi (âl-i Fir‘avn), avenesi, kavmi ve askerleriyle birlikte anılması onun daha çok bir sembol olarak takdim edildiğini göstermektedir.²⁶⁸ Kur‘ân-ı Kerim’de Fir‘avun ve âilesinin Hz. Mûsâ’ya karşı gelmeleri sebebiyle uzun yıllar kıtlıkla²⁶⁹ ve kendilerine tûfan, çekirge, kurbağalar ve kan gönderilmek sûretiyle çeşitli şekillerde imtihan edildiklerinden bahsedilmektedir.²⁷⁰ Bunlardan ders çıkarmayan Fir‘avun’un berâberindekilerle denizde boğulduğu bildirilmiştir.²⁷¹ Kur‘ân-ı Kerim’de Fir‘avun’un boğulmak üzere iken îman ettiği ancak îmanının kabul edilmediği²⁷² ve cesedinin sonradan gelecek nesillere ibret olmak için saklandığı da bildirilmiştir.²⁷³

Necâtî Bey Divânî’nda Fir‘avun’a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte askerleriyle birlikte helâk olması münâsebetiyle yer verilmiştir.

Yâ meğer kim leşker-i Fir‘avunı iderler helâk
Nîl şakk olmuşdürür Mûsâ elinde bî-gümân

(NBD, G.431/5)

(Şüphesiz Nil Mûsâ’nın elinde ikiye bölünmüştür. Meğer ki Fir‘avun askerini helâk ederler.)

---

²⁶⁷ Bkz. Ömer Faruk Harman, “Fir‘avun” *DİA*, XIII, 121-122.

²⁶⁸ Harman, “Fir‘avun” s.121-122.

²⁶⁹ el-A‘râf 7/130.

²⁷⁰ el-A‘râf 7/133.

²⁷¹ el-Bakara 2/50; el-A‘râf 7/136; el-Enfâl 8/54.

²⁷² Yûnus 10/90.

²⁷³ Yûnus 10/92.

Necâtî Bey bu beyitte Kur'ân-ı Kerim'de: "Biz Mûsâ'ya asânı denize vur, diye vahyettik. Vurur vurmaz deniz yarıldı, öyle ki birer koridor gibi açılan her yolun iki yanında sular büyük dağlar gibi yükseldi."²⁷⁴ âyetlerinde anlatılan Hz. Mûsâ'nın elindeki asâsıyla Nîl'i ikiye bölmesi neticesinde Fir'avun'un askerleriyle birlikte helâk edilmesi mucizesine yer vermiştir.

Fir'avun'a *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda benzer münâsebetle bir beyitte yer verilmiştir.

San leşker-i Fir'avun idi bu hatt-ı gubâruñ
Kim 'ârızûñ âbında helâk eyledi Mûsâ

(APD, G.9/3)

(Yüzündeki bu ayva tüyleri sanki Fir'avun'un askerleriydi. Bu yüzden Hz. Mûsâ yanağının suyunda [onları] helâk eyledi.)

Ahmed Paşa sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini tasvir ettiği bu beytinde Hz. Mûsâ'nın Fir'avun ve askerlerini suda helâk etmesi mucizesine telmihte bulunmuştur.

1.2.6. Kârûn²⁷⁵

Hazînelerinin çokluğu ve kibriyle bilinen Kârûn'un, Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Mûsâ'nın kavmine mensup olduğu, azgınlık ettiği, kendisine anahtarını ancak kuvvetli ve büyük bir topluluğun taşıyabileceği hazîneler verilen çok zengin bir kişi olduğu anlatılmıştır.²⁷⁶ Gösterişi seven Kârûn, kavminin kendisine "Böbürlenme! Çünkü Allah böbürlenip şımaranları sevmez." demesine aldırmayıp sâhip olduğu serveti kendi bilgisi sâyesinde elde ettiğini ileri sürmüştür. Sonuç olarak Allah malıyla birlikte kendisini helâk etmiştir. Kârûn, Ankebût ve Mü'min sûrelerinde ise Fir'avun ve Hâmân ile birlikte alınmış ve Hz. Mûsâ'nın kendilerine apaçık delillerle geldiği hâlde onların, Hz. Mûsâ'yı yalancı bir sihirbaz olarak nitelendirmeleri ve yeryüzünde büyüklük taslamaları nedeniye farklı

²⁷⁴ Şuara, 26/63.

²⁷⁵ Bkz. Ömer Faruk Harman, "Kârûn" *DİA*, XXIV, 519-520.

²⁷⁶ el-Kasas 28/76-81; el-Ankebût 29/39; el-Mü'min 40/23-24.

şekillerde cezâlandırıldığı bildirilmiştir.²⁷⁷ Türk edebiyatında atasözü ve deyimlerde genellikle hazîneleri, zenginliği ve cimriliğiyle söz konusu edilmiştir. Kârûn'un hazîneleri “genc-i Kârûn, mâl-i Kârûn” diye anıldığı gibi her gittiği yere hazînesini de berâberinde götürdüğü için “genc-i revân” olarak da adlandırılmıştır. Kârûn, cimriliği ve zenginliği sebebiyle gururlanmasından dolayı yerin dibine batırılınca çok güvendiği hazîneleri de kendisiyle birlikte yok olmuştur.²⁷⁸

Necâtî Bey Divânı'nda Kârûn'a tespit edebildiğimiz yedi beyitte yer verilmiştir.

a) Hazînesi, mal ve mülkünün çokluğu münâsebetiyle:

Hôş kuşatmışdur miyânuñ çevresin cânâ kemer
Ejderhâdur kim tolanmış genc-i Kârûn üstine

(NBD, G.548/3)

(Ey sevgili, gerçi kemer, Kârûn'ın hazînesinin üstüne dolanmış büyük bir yılan gibi belinin çevresini kuşatmıştır.)

Büyük yılan anlamına gelen ejderhanın tılsımlı hâzineleri beklediğine dâir bir inanç vardır.²⁷⁹ Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin beline doladığı kemeri büyük bir yılan benzeterek yılanın Kârûn'un hazînesinin üstünde bulunması gibi kemerin de sevgilinin belini sarmak sûretiyle onu koruduğunu söylemiştir.

b) Hazînesiyle birlikte yere geçirilmesi münâsebetiyle:

Geçer yerden yere emvâl-i Kârûn
Olalı halk cûduñla tûvân-ger

(NBD, K.10/25)

(Senin cömertliğine halk zengin olalı Kârûn'un bütün malı yerden yere geçer.)

Mesih Paşa'yı cömertliği münâsebetiyle metheylediği bu beytinde Necâtî Bey, paşanın cömertliğiyle halkın zenginleştiğini öyle ki halkın zenginliğine nispetle

---

²⁷⁷ el-Ankebût 29/39; el-Mü'min 40/24.

²⁷⁸ H. İbrâhim Şener, “Kârûn” *DİA*, XXIV, s.520.

²⁷⁹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 136.

Kârûn'un hazînesinin azıcık kalıp malının mülkünün yerden yere geçtiğini söylemiştir. Beyitte Kârûn'un hazînesinin yere geçirilmesine telmih yapılmıştır.

Sen Mesîhâsın-u-ben genc-gamuñla Kârûn

Senden ayırmağa turdu felek ey mâh beni

(NBD, G.618/2)

(Ey ay yüzlü güzel, sen Hz. İsâ gibi göktesin ve ben senin gâm yükünle Kârûn gibi yerdeyim. Dünya, beni senden ayırmak için devrini bırakıp durdu.)

Necâtî Bey sevgiliden ne denli uzak düştüğünü anlattığı bu beyitte sevgiliyi Hz. İsâ'ya, kendisini ise Kârûn'a benzeterek sevgilinin Hz. İsâ gibi göklerde, kendininse Kârûn gibi yerin dibinde olduğunu, bu yetmezmiş gibi ay yüzlü sevgiliye kavuşmasını engellemek için dünyanın dönmeyi bırakıp durduğunu söylemiştir.

Mâl-i dünyâ ile şerh eyler tecerrüd hâlini

Yerde Kârûn bir yaña gökde Mesîhâ bir yaña

(NBD, G.3/6)

(Dünya malı ile tecerrüd hâlini birbirinden ayırır. Yerde Kârûn bir yana, gökte Hz. İsâ bir yanadır.)

Necâtî Bey, sevgiliden ayrı düştüğünü anlattığı bu beytinde sevgiliyle aralarındaki mesâfeyi dünya malı ile tecerrüd hâlinin birbirinden uzaklığıyla anlatmış ve dünya malını, hazînesiyle yere geçirilen Kârûn'la; tecerrüd hâlini ise her türlü dünyalıktan arınıp gökyüzüne yükseltilen Hz. İsâ ile ilişkilendirmiştir.

Ol itdi milketi vîrân ol itdi genci nihân

Ne mülk mülk-i Karaman ne genc genc-i revân

(NBD, MŞSA-1/8)

(O, memleketi harap etti; o, hazîneyi sakladı. [Artık] ne o memleket, Karaman memleketidir ne de o hazîne, Kârûn'un yürüyen hazînesidir.)

Şehzâde Abdullah Karaman sancağında iken vefat etmiştir. Necâtî Bey, Şehzâde Abdullah'ın ölümü üzerine yazdığı mersiye'nin bu beytinde, daha genç iken toprağa düşen şehzâdeyi hazînesiyle birlikte yere geçirilen Kârûn'a benzeterek şehzâdenin ölümüyle bütün memleketin harap olduğunu, böylece Kârûn'un hazînesinden geriye eser kalmadığı gibi şehzâdenin ölümüyle de ne şehzâdenin kendisinden bir eser ne de Karaman ülkesinin bir anlamının kaldığını söylemektedir.

Kârûn, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

1.2.7. Hz. Hızır²⁸⁰

Hızır adı, Kur'ân-ı Kerim'de geçmemekle birlikte müfessirler tarafından Kehf sûresinde Hz. Mûsâ ile ilgili kıssada bahsi geçen ve Allah'ın "Biz ona katımızdan bir rahmet vermiş, kendisine tarafımızdan bir ilim öğretmiştik." diye târif ettiği kişinin Hızır olduğu söylenmiştir.²⁸¹ Hızır, âb-ı hayâtta içerek ebedî hayata kavuşmuştur. Âb-ı hayâtla îman, ilim, aşk vb. kastedilmiştir. İman ölümsüzlük, küfür ise ölümdür.²⁸² Bunun dışında onun târihî kişiliğine dâir pek çok rivâyet vardır. Dîvân şiiirinde şâirler, kavuşamadığı sevgiliyle Hızır'ın yüce kişiliği arasında ilgi kurarak onu genellikle zulmet ve âb-ı hayât münâsebetiyle anarak istiâre, telmih ve tevriyelere konu ettikleri görülür.

Dîvân edebiyatında Hızır'ın İlyâs ve İskender'le birlikte âb-ı hayâtı araması, zulümâta gidişi, İlyâs ile birlikte âb-ı hayâtta içip ölümsüzlüğe kavuşması gibi motifler telmih konularındandır. Hızır'ın insanlara yardım etmesi, denizde darda kalanların imdadına yetişmesi, dâima yeşil elbiseler giyinmesi, İsâ peygamber gibi ebedî hayata kavuşmuş olması gibi inanç ve telakkiler şâirin hasretini çektiği, fakat bir türlü iltifatını göremediği sevgiliyi hatırlatan özellikleridir.²⁸³ Hızır, sevgili etrafında söz konusu edilirken kelime "yeşillik, tâzelik" anlamından hareketle hayâlî unsurlarla bezenerek kullanılmıştır. Ayva tüyleri bu sebeple renk bakımından Hızır'a benzetilmiş, kelime

---

²⁸⁰ Bkz. İlyas Çelebi, Süleymân Uludağ, "Hızır" *DİA*, XVII, 406-412.

²⁸¹ Kehf, 18/65.

²⁸² Âmil Çelebioğlu, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998, s.682.

²⁸³ Cemal Kurnaz, "Hızır" *DİA*, XVII, s.411-412.

tevriyeli kullanılarak Hızır kıssasıyla ilgili hususlara işâret edilmiştir. Ayrıca şâirler kendilerini “mâna ve söz Hızır’ı” olarak nitelemişlerdir.²⁸⁴

Necâtî Bey Dîvânı’nda Hz. Hızır’a tespit edebildiğimiz yirmi dokuz beyitte yer verilmiştir. Necâtî Bey onu daha çok zulmet ve âb-ı hayât münâsebetleriyle anmıştır.²⁸⁵ Bundan başka *Necâtî Bey Dîvânı*’nda bir peygamber olarak da anılan Hz. Hızır’ın darda kalanlara yardım etmesi, denizdekilerin imdadına koşması, karşılaştığı insanlara uğur getirmesi, dâima yeşil kıyafetler giyinmesi ve ebedî hayata mazhar olması yönleri ile de zikredilmiştir.

a) Denizde boğulanlara yardım etmesi, her yerde hazır olması münâsebetiyle:

Gussa deñizi garkasını itmeğe halâs

Hak hâzır itdi sebzeyi her yerde Hızır-vâr

(NBD, K.6/5)

(Hakk, gam denizinde boğulanları kurtarmak için yeşilliği Hızır gibi her yerde hazır kıldı.)

Necâtî Bey bu beyitte Allah’ın insanları kederden arındırmak için dört bir yanı yeşilliklerle donattığını söylemektedir. Zîra tabiatın yeşile bürünmesi insana ferahlık vermektedir. Beyitin ikinci dizesinde ise bu yeşil örtünün dört bir yanda bulunmasını yeşillik, yeşerme, tâzelik anlamlarına²⁸⁶ gelen Hızır’ın her ân istediği yerde hazır ve nâzır bulunmasına benzetmektedir. Bu benzerliğin kurulmasında Hızır’ın darda kalanların imdadına yetişmesi inancı yaygın olup bu inanç “Kul bunalmayınca Hızır yetişmez.” şeklinde kalıplaşmıştır.²⁸⁷ Beyitte Hızır’ın denizde boğulanaları kurtardığına da işâret edilmiştir. Ayrıca Çavuşoğlu, bunun hakîkatte Hızır’ın değil Hz. İlyas Peygamberin bir vasfı olduğunu belirtmiştir.²⁸⁸

---

²⁸⁴ Kurnaz, “Hızır”, s. 412.

²⁸⁵ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s. 47.

²⁸⁶ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 204.

²⁸⁷ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 204.

²⁸⁸ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s. 47.

b) Âb-ı hayâtı içip ölümsüzlüğü elde etmesi münâsebetiyle:

Devrân Sikenderinüñ elinden Hızır gibi
Her dem Hayât Suyun içer kana kana tığ

(NBD, K.11/18)

(Kılıç, zamanın İskender'inin elinden her vakit Hızır gibi ölümsüzlük suyunu kana kana içer.)

Necâti Bey Sultân II. Bâyezîd'in savaçılığını anlattığı bu beyitte onu zamanın İskender'i olarak niteleyerek elindeki kılıcın, Hızır'ın ölümsüzlük suyundan içmesi gibi düşman kanıyla beslendiğini söylemiştir. Beyitte Hızır ile İskender birlikte anılmış ve âb-ı hayâtı aramaları, bu sudan içmenin Hızır'a nasip olduğu hatırlanmıştır.

Sikenderâne elinden Hayât Suyun içer
Girürse Hızır gibi zulmete revân hançer

(NBD, K.7/18)

(Hançer, Hızır gibi karanlıklar ülkesine girerse hayat suyunu İskender'in elinden içer gibi içer.)

Necâti Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'in savaçılığını anlatırken sultânın elindeki hançeri Hızır'a, Sultân II. Bâyezîd'i ise İskender'e benzetmiş ve hançerin düşmanın gövdesine saplanıp kanını akıtmasıyla Hızır'ın karanlıklar ülkesine girerek ölümsüzlük suyunu içmesi arasında ilişki kurmuştur.

Lebünden muciz-i 'Îsâ irişdi Hızır-u-İlyâsa
Yüzünden gün ziyâ almış ay alnuñdan münevverlik

(NBD, G.326/3)

(Dudağından Hızır ve İlyâs'a 'Îsâ'nın mucizesi erişti. Güneş ışığını yüzünden, ay aydınlığını alnından almış.)

Necâti Bey bu beytinde sevgilinin dudağını âb-ı hayâta benzetmiş ve Hz. 'Îsâ'nın ebedî hayat üzere oluşu mucizesinin sevgilinin dudaklarından Hızır ve İlyas'a verildiğini söylemiştir.

Çeşme-i Hızır ey habîbüm leblerüñe cân virür
Söyledüğüñ derdüme lezzet virür dermân virür

(NBD s.128, Matla-40)

(Ey sevgilim, ölümsüzlük suyu dudaklarına can verir, sözlerin derdime lezzet ve derman verir.)

Necâtî Bey bu beytinde âb-ı hayâtın sevgilinin dudaklarına ölümsüzlük verdiğini, böylece sevgilinin dudaklarından dökülen sözlerin derdine derman olduğunu söylemiştir.

Olıgör Hızır gibi sâhib-i iklîm-i hayât
Yohsa devlet bulınur milk-i Skender çoğ olur

(NBD, G.110/5)

(Hızır gibi ölümsüzlük suyunun sâhibi ol, yoksa İskender'in ülkesinde saâdet çoktur.)

Necâtî Bey bu beytinde, ölümsüzlük suyunu birlikte aramalarına rağmen bu sudan sadece Hızır'ın içip çok istemesine rağmen İskender'in içememesi hâdisesini hatırlatarak gerçek saâdetin Hızır gibi ölümsüzlüğe kavuşmakta olduğunu söylemiştir.

Nolduñ ölürsin Necâtî lâ'l-i rûh-efzâ-yı döst
Âb-ı Hızır ile leb-â-leb câm-ı İskender sunar

(NBD, G.184/9)

(Necâtî, ne oldu da ölüyorsun! Sevgilinin can veren dudakları ağzına kadar dolu olan İskender'in kadehinde ölümsüzlük suyu sunar.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin dudaklarını İskender'in kadehine, ağzından dökülen hoş sözlerini ise Hızır'ın içtiği ölümsüzlük suyuna benzetmiş ve sevgilinin kendisine İskender'in kadehinde âb-ı hayât sunduğunu söylemiştir.

Zulmetde kaldı tâlib-i Mâ'-ül-Hayât-ı 'ışk

Ey Hızır-ı dil-nevâz-ü-Skender-likâ yetiş

(NBD, G.253/2)

(Aşkın ölümsüzlük suyunu talep eden karanlıklar ülkesinde kaldı. Ey gönül okşayan Hızır ve İskender yüzlü [olan sevgili] yetiş.)

Necâtî Bey bu beyitte İskender ile Hızır'ın ölümsüzlük suyunu ararken karanlıklar ülkesine dalmaları hâdisesini hatırlatıp sevgilinin insana ölümsüzlük bağışlayan aşkını talep ederken çâresiz kaldığını söylemiş ve Hızır'a ve İskender'e benzettiği sevgiliden, kendisini içine düştüğü bu sıkıntılı durumdan kurtarması için yardım dilemiştir.

Hat belürmiş lâ'1-i nâbuñ çevresinde ey dost

Çıka gelmiş gûyîyâ Hızır Âb-ı Hayvân üstüne

(NBD, G.535/6)

(Ey dost, tertemiz dudaklarının çevresinde ayva tüyleri belirmiş. Sanki Hızır, ölümsüzlük suyu üstüne gelmiş.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin dudaklarını ölümsüzlük suyuna, dudağının etrafındaki ayva tüylerini ise ölümsüzlük suyunu içmek için gelen Hızır'a benzetmiştir.

c) Dâima yeşil kıyafetler giymesi münâsebetiyle:

Üftâdesine kâmetüññ dest-gîr olur

Dâ'im yeşil giyerse nola Hızır-vâr serv

(NBD, K.21/20)

(Servi, Hızır gibi dâima yeşil giyiyorsa ne olmuş. [Olur ki bununla] endamının âşığına yardım etmiş olur.)

Servi, kışın yapraklarını dökmeyen, ince, uzun, koyu yeşil yapraklı bir ağaçtır. Necâtî Bey bu beytinde servi ağacının dâima yeşil olmasını Hızır'ın dâima yeşil kıyafetler giymesine benzetmiştir. Böylece sevgili ile Hızır arasında ilişki kurup sevgiliden Hızır gibi kendisine yardım etmesini istemiştir.

d) Darda kalanlara yardım edip karşılaştıklarına uğur getirmesi münâsebetiyle:

Ey Hızır gel yetiş ki harâb oldı rûzigâr

Âb-ı hayâtı itmedi İskender ihtiyâr

(NBD, MŞSM- 3/8)

(Ey Hızır gel yetiş ki devir harap oldu. [Devrin] İskender’i ölümsüzlük suyunu seçmedi.)

Necâtî Bey, ölümü üzerine yazdığı mersiyeinin bu beytinde Şehzâde Mahmûd’u zamanın İskender’i olarak nitelendirmiş ve onun, ebedîliği değil ölümü seçtiğini ve ölümüyle zamanın harap olduğunu söyleyerek Hızır’dan yardım dilemiştir.

Gark oldı bahr-ı mihnete dil zevrakı meded

Ey Hızır-ı pey-huceste yetiş dil-rübâlıg it

(NBD, G.31/6)

(Gönül kayığı mihnet denizine gark oldu medet; yetiş ey ayağı uğurlu Hızır, dilrübâlık et.)

Halk arasında Hızır’ın darda kalanların imdadına yetiştiğine dâir bir inanç vardır. Bu inanç “*Kul bunalmayınca Hızır yetişmez.*” ifâdesiyle kalıplaşmıştır.²⁸⁹ Necâtî Bey bu beyitte Hızır’ın karanlıklar ülkesini geçmesi hâdisesine telmihte bulunarak gönlünün sıkıntı içinde olduğunu söyleyip Hızır’dan kendisine yardım etmesini istemiştir. Beyitte sevgili Hızır’a benzetilmiştir.

e) Peygamber olarak da anılması münâsebetiyle:

Necâtî’ye meğer ki itdi ta’lîm

Mesîh-i Meryem-ü-Hızır-ı Peyember

(NBD, K.10/33)

(Meğer ki Meryem oğlu İsâ ve Hızır peygamber Necâtî’ye öğretti.)

---

²⁸⁹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 204.

Necâtî Bey Mesih Paşa'ya sunduğu kasîdenin fahriye bölümde Meryem oğlu Hz. İsa ile Hızır peygamberin kendisine ders verdiğini söylemiştir. Zîra aynı zamanda hat sanatıyla da ilgilenen Necâtî, paşaya sunduğu kasîdeyi bizzat kâğıda yazmış ve bir önceki beytin “Bu hatt ile bu ma'nâ-yı güzide” mısraında bunu dile getirmiştir. Bu bağlamda hattı Hızır'dan ve güzel söz söylemeyi de Hz. İsa'da öğrendiğini belirtmiştir.

Lebleri ölümlüsi bir ben degül
Çeşme-i Hızır-ı Peyember cân virür

(NBD, G.71/6)

(Dudaklarının ölümlüsü sâdece ben değilim, Peygamber olan Hızır'ın ölümsüzlük suyu da can verir.)

Necâtî Bey, sevgilinin güzelliğinden bahsettiği bu beytinde onun dudakları için can verebileceğini söylemiş hatta bu konuda yalnız olmadığını, Hızır Peygamber'in çeşmesinin -ölümsüzlük suyunun- dahi can vermek için hazır olduğunu iddia etmiştir. Beyitte Hızır, peygamber olarak anılmıştır.

Hz. Hızır, âb-ı hayâtı araması, İskenderle birlikte zulümata girmesi, âb-ı hayâtı içip ölümsüzlüğü elde etmesi, darda kalanlara yardım etmesi, yeşil kıyafetler giyinmesi münâsebetleriyle *Ahmed Paşa Dîvânî*'nda da anılmıştır. *Ahmed Paşa Dîvânî*'nda Hızır mefhumu, bütün hâl ve vasıflarıyla memduhun ve sevgilinin etrafında ele alınmıştır. Memduh dâima Hızır'dan üstün gösterilmiş, sevgili etrafında toplanan Hızır mefhumunun ağırlık noktasını ise sevgilinin hattı, yâni ayva tüyleri oluşturmuştur.²⁹⁰ Bununla birlikte Necâtî Bey'in Hz. Hızır'ı hem daha çok hem de daha farklı münâsebetlerle işlediği görülür. Meselâ her yerde hazır ve nâzır oluşu, karşılaştığı insanlara uğur getirmesi ve bir peygamber olarak anılması münâsebetleriyle Necâtî Bey'de anılmasına rağmen bu yönleri *Ahmed Paşa Dîvânî*'nda yer almamıştır.

---

²⁹⁰ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 27.

Yâ Rab çü sözi menba‘-ı Âb-ı Hayâtdur

Hızır-ı zemâne gibi ola ‘ömri bî-şümâr

(APD, K.34/37)

(Yâ Rab, çünkü sözü ölümsüzlük suyunun kaynağıdır. Zamanın Hızır’ı gibi ömrü sonsuz olsun.)

Ahmed Paşa bu beytinde II. Bâyezîd’in sözünün insana ölümsüzlük bahşeden suyun kaynağı olduğunu belirterek bu vesîleyle ömrünün sonsuz olması niyazında bulunmuştur. Beyit, âb-ı hayâtı içip ölümsüzlüğe ulaşan Hızır üzerinden kurulmuştur. Sultân II. Bâyezîd, sözü ile âb-ı hayât, ömrü ile Hızır ile ilişkilendirilmiştir.

Ey Hızır-hat gel ki çeşmim zevrakı

Oldu eşküm bahrinüñ müstağrakı

(APD, s.357, Arabiyyat-9)

(Ey Hızır-hat, gel ki gözümün kayığı gözyaşımın denizinde battı.)

Gözyaşı denizinde boğulmak üzere olan âşık, bâzen “Hızır-hat” diye adlandırılan sevgiliyi imdadına çağırır.²⁹¹ Ahmed Paşa bu beytinde, sevgiliye darda kalanlara yardım ettiği inancı sebebiyle “Hızır-hat” tâbiriyle seslenmiş ve ağlamaktan gözbebeğinin görünmez olduğunu ifâde ederek sevgiliden yardım istemiştir.

Necâtî Bey Divânı’ndan farklı olarak Ahmed Paşa, Hz. Hızır’ı seccadesini suya sermesi ve kendisine hikmet verilmiş olması cihetleriyle zikretmiştir.

Ne kerâmet gösterür zâhid bu zülf-i hırka-pûş

Kim salubdur Hızır-veş seccâdesin âb üstüne

(APD, K.17/10)

(Zâhit, bu hırka giyen saçların ne kerâmetler gösterir ki seccadasını su üstüne [seren] Hızır gibi salınır.)

---

²⁹¹ Kurnaz, “Hızır”, s. 411.

Ahmed Paşa bu beytinde sevgilinin yüzünü suya, saçlarını ise bu su üzerinde dolaşan bir ermiş benzetiş Hızır'ın seccadesini suya serip üzerinde salınması hâdisesine telmihte bulunmuştur. Sevgilinin saçları, seccadesini suya serip gezen Hızır gibi bir derviş olarak ele alınmıştır.²⁹²

1.2.8. Âsaf b. Berahyâ

Âsaf b. Berahyâ b. Şimea b. Mikael b. Baaseya b. Malkiya, Gerşom âilesinden Berekya'nın oğludur. İslâmî kaynaklarda Âsaf b. Berahyâ Hz. Süleymân'ın teyzesinin oğlu, çok güvendiği bir kişi, hatta Hz. Süleymân'ın kâtibi ve veziri olarak anlatılmakta, ism-i a'zamı bildiği, duâsının kabul edildiği, kerâmet sâhibi olduğu nakledilmektedir. Târihçiler ve müfessirler Kur'ân-ı Kerim'de nakledilen Hz. Süleymân'la ilgili bir vak'ayı izah ederken onun adını zikretmişlerdir. Hz. Süleymân'ın Sebe melikesinin tahtının kendisine getirilmesini istemesi üzerine, Hz. Süleymân gözünü açıp kapayınca kadar onu getirebileceğini söyleyen ve kendisinde kitaptan ilim bulunduğu bildirilen²⁹³ kişinin Âsaf b. Berahyâ olduğu rivâyet edilmiştir. Âsaf b. Berahyâ Hz. Süleymân'ın mührünü kaybetmesi hâdisesiyle ilgili olarak da zikredilmektedir.

Necâtî Bey Divânî'nda Âsaf b. Berahyâ'ya tespit edebildiğimiz on bir beyitte yer verilmiştir. Bunlardan sâdece iki tânesi Hz. Süleymân'ın konu edildiği beyitlerde olmak üzere diğer beyitlerin tamamında vezir anlamında dönemin vezirlerini karşılamak için kullanılmıştır.

Ko rusvâ eyleme 'aklı ki möhr-i mihr hânuñdur

Süleymân hâtemini saklayı bilmezler Âsaflar

(NBD, G.91/4)

(Aklı bir kenâra bırak, rezil eyleme ki güneşin mührü hânındır. Âsaflar, Süleymân'ın yüzüğünü saklayamazlar.)

²⁹² Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s.27.

²⁹³ en-Neml 27/38-40.

Necâtî Bey bu beyitte sevgiliden akla îtibar edilmemesini, onu bir kenara bırakmasını isterken akıl ile en büyük meziyeti akıllı olan vezirler arasında ilişki kurarak Âsaf'ın Hz. Süleymân'ın yüzüğüne sâhip çıkamayıp çaldırması gibi aklın da hakikâti kavramakta yetersiz kalacağından ötürü insanı rezil rüsvâ edeceğini söylemektedir.

Ey Âsaf-1 zemîn-ü-zemân lûtf-1 Zü-l-minen

Zât-1 şerîfûñ eyledi manzûr-1 Kibriyâ

(NBD, s.117, Kıt'a-1/1)

(Ey Allah'ın ihsanı [olan], dünyanın ve zamanın veziri, şerefli zâtına Cenâb-ı Hakk'ın nazarı dokundu.)

Necâtî Bey bu beyitte Âsaf ismini vezir anlamında kullanarak Allah'ın ihsanı olarak gördüğü Mustafâ Paşa'nın zamanın bütün dünyanın veziri olduğunu ve onun yüce zâtına Allah'ın nazarının iliştiğini söylemiştir.

Âsaf b. Berahyâ, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda iki beyitte anılmıştır. Bunların her ikisi de “Âsaf-1 devran” ifâdesiyle zamanın veziri mânâsındadır. Bununla birlikte Ahmed Paşa Karaman fethine târih düşürdüğü şiirinde “Âsaf-1 devran” ile “Süleymân-1 zemân” ifâdelerini aynı beyitte zikrederek Hz. Süleymân ile Âsaf arasındaki münâsebe de göndermede bulunmuştur.

Ümerâ saflarını Âsaf-1 devrâna koşub

Karaman fethine emr itdi Süleymân-1 zemân

(APD, s.371, Târîh-19)

(Zamanın Süleymân'ı, komutanların saflarını devrin Âsaf'ının saflarına katıp Karaman'ın fethini emretti.)

Fâtih devri vezirlerinden olan Rum Mehmed Paşa Karaman'ın fethinde önemli rol oynamış;²⁹⁴ Ermenek, Aksaray ve İçel'in Osmanlı topraklarına katılmasını sağlamıştır. Ahmed Paşa bu beyitte Fâtih'in veziri Rum Mehmed Paşa'yı Karaman seferini komuta

---

²⁹⁴ Hedda Reindl-Kiel, “Rum Mehmed Paşa”, *DİA*, XXXV, 226.

etmeye memur kıldığını anlatmıştır. Beyitte Fâtih Hz. Süleymân'a ve Rum Mehmed Paşa da Hz. Süleymân'ın veziri Âsaf b. Berahyâ'ya benzetilmiştir.

1.2.9. Belkıs (Sebe Melikesi)²⁹⁵

Belkıs, Sebe ülkesinin melikesidir. Kur'an'ı Kerim'de tevhid dinini kabul ettiği bildirilmiştir.²⁹⁶ Hz. Süleymân devrine âit İsrail Krallığı'nın yazılı belgelerinde böyle bir şahsiyete rastlanmamaktadır.²⁹⁷ Kur'an-ı Kerim'de hüdhüd, Hz. Süleymân'a güneşe tapan Sebe halkının kadın hükümdârlarından haber verir.²⁹⁸ Hz. Süleymân Belkıs'a hüdhüd ile mektup göndermek sûretiyle Belkıs'ı ve halkını hak dine dâvet eder.²⁹⁹ Belkıs mektubu alınca kavminin ileri gelenlerine mektubun içeriğinden bahseder.³⁰⁰ Onlarla istiâre ettikten sonra Hz. Süleymân'a net açık bir cevap vermek yerine bâzı hediyeler gönderir. Hz. Süleymân, Belkıs'ın hediyelerini elçileriyle birlikte geri yollar ve onu üzerine yürümele tehdit eder.³⁰¹ Sonrasında ise yanındakilere: “Ey ileri gelenler! Onlar bana teslim olmadan önce hanginiz bana onun (kraliçenin) tahtını getirebilir?”³⁰² diye sorar. Cinlerden bir ifrit bunu üstlenerek görevi yerine getirir.³⁰³ Böylece Belkıs Hz. Süleymân'ın yanına gelerek zâten Hz. Süleymân'ın dâvetine teslim olduğunu bildirir.

Dîvân edebiyatında Belkıs, Hz. Süleymân ile ilgili türlü rivâyetlerde çeşitli motiflerle işlenmiştir. Kıssada adları geçen Hz. Süleymân, veziri Âsaf ve su ararken Belkıs'ın ülkesini bulan hüdhüd gibi diğer kahramanlarla Belkıs'ın ülkesi Sebe, tahtı, Hz. Süleymân'ın mührü ve Belkıs'a gönderilen mektup arasında değişik ilişkiler kurulmuş ve bu ilişkiler çeşitli telmih, teşbih, tevriye ve istiâre konu edilmiştir.³⁰⁴

---

²⁹⁵ Bkz. Orhan Seyfî Yüçetürk, “Belkıs” *DİA*, V, 421-422.

²⁹⁶ Neml, 27/42.

²⁹⁷ Yüçetürk, “Belkıs”, s. 421.

²⁹⁸ Neml, 27/23-24.

²⁹⁹ Neml, 27/28.

³⁰⁰ Neml, 27/29-30.

³⁰¹ Neml, 27/35-36.

³⁰² Neml, 27/38.

³⁰³ Neml, 27/39-40.

³⁰⁴ Cemal Kurnaz, “Belkıs” *DİA*, V, s. 422.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Belkıs'a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, Hz. Süleymân ile olan ilişkisi münâsebetiyle yer verilmiştir.

Göricek taht-ı şerefde seni Belkîs-i cihân

Didi uş mühr-i sehâ ile Süleymân-ı kerem

(NBD, K.18/12)

(Cihân Belkıs'ı seni şeref tahtında görünce işte cömertliğin mührü ile cömertliğin Süleymân'ı dedi.)

Necâtî Bey, Şehzâde Mahmûd'un şerefini, cömertliğini anlattığı bu beyitte cihân Belkıs'ının Şehzâde Mahmûd'u şeref tahtında gördüğünde cömertlikte ve keremde onu bugünün Süleymân'ı olarak adlandıracağını söylemiştir.

Belkıs, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

1.2.10. Hz. Meyrem³⁰⁵

İslâmiyette yüce vasıflarıyla anılan, iffet ve itâatin simgesi olarak gösterilen ve Kur'ân-ı Kerim'de kendi adıyla yirmi üç, İsâ b. Meryem şeklinde on bir kez olmak üzere toplamda otuz dört defa zikredilen Meryem'e bu adı annesi vermiştir.³⁰⁶ Ayrıca Kur'ân-ı Kerim'in on dokuzuncu sûresi onun ismiyle anılmaktadır. Hz. Meryem Kur'ân'da ismiyle anılan yegâne kadındır. Babasının adı İmrân'dır. Annesinden adı verilmeksizin İmrân'ın karısı diye bahsedilmektedir. Kur'ân'da İmrân'ın karısının doğacak çocuğunu rabbe adadığı, kız olunca ona Meryem adını verdiği, kovulmuş şeytâna karşı onun ve soyunun korunmasını dilediği ve Allah'ın bu dileği kabul ettiği nakledilmektedir.³⁰⁷ Kur'ân-ı Kerim'de anlatıldığına göre melekler Meryem'e: “Ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz yarattı ve seni bütün dünya kadınlarına üstün kıldı. Rabbine ibâdet et, secdeye kapan, eğilenlerle berâber sen de eğil.”³⁰⁸ şeklinde tembihte bulunmuşlardır. Yine

³⁰⁵ Bkz. Ömer Faruk Harman, “Meryem” *DİA*, XXIX, 236-242.

³⁰⁶ Âl-i İmrân 3/36.

³⁰⁷ Harman, “Meryem”, s.236-242.

³⁰⁸ Âl-i İmrân 3/37, 42-43.

Kur'ân-ı Kerim, insan sûretine bürünen Cebrâil'in Meryem'e bir erkek çocuk doğuracağını müjdelediğini, Meryem'in kendisine erkek eli değmemişken bunun nasıl olacağını sorduğunu³⁰⁹ ve kendisine cevap olarak Allah'ın, bir işin olmasını murâd ettiğinde “ol” demesinin yeterli olduğunun, onun da anında olacağını bildirildiğini haber vermektedir. Kur'ân'da övülen kadınların başında gelen Hz. Meryem iffet, ismet ve takvâ gibi fazîletleri kendinde toplamış bir şahsiyettir. Bedenî ve ruhî saflığı, kendini Allah'a ibâdete adanması, iffet ve namusunu koruması sebebiyle “Betûl” olarak adlandırılmıştır. Ebü'l-Hasan el-Eş'arî peygamberliğini kabul ettiği altı kadın arasında Meryem'i de saymıştır. Meryem'in tertemiz olması, onun maddî ve mânevî kötülük ve günahlardan uzak olduğu şeklinde anlaşılmaktadır.³¹⁰

Dîvân şiirinde umûmiyetle Hz. Âsâ'yı doğurması ve Cebrâil tarafından üfürme yoluyla gebe kalması gibi yönleriyle anılan³¹¹ Hz. Meryem'e *Necâtî Bey Dîvânı*'nda tespit edebildiğimiz sekiz beyitte yer verilmiştir. Bunların bir kısmında Hz. Âsâ ile birlikte anıldığından burada ilgili beyitlerin birkaçına yer verilmiştir. (Bkz. Hz. Âsâ)

a) Hz. Âsâ'nın annesi olması münâsebetiyle:

Necâtî'ye meğer ki itdi ta'lim

Mesîh-i Meryem-ü-Hızır-ı Peyember

(NBD, K.10/33)

(Öyle anlaşılıyor ki Meryem oğlu Âsâ ve Hızır peygamber Necâtî'ye öğretti.)

Necâtî Bey Mesih Paşa'ya sunduğu kasîdenin fahriye bölümünde kendini methederken Meryem oğlu Hz. Âsâ ile Hızır peygamberin kendisine ders verdiğini söylemiştir. Hat sanatıyla da ilgilenen Necâtî Bey, paşaya sunduğu kasîdeyi kâğıda bizzat yazmış ve bir önceki beytin “*Bu hatt ile bu ma'nâ-yı güzide*” mısraında bunu dile getirmiştir. Hz. Meryem, beyitte Hz. Âsâ'nın annesi olması sebebiyle anılmıştır.

³⁰⁹ Meryem 19/16-21.

³¹⁰ Harman, “Meryem”, s.236-242.

³¹¹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 308.

Ehl-i diller göricek âyinede tasvîrûñi
Bağrına basmışdürür ‘Îsâ’yi Meryem sandılar

(NBD, G.74/3)

(Gönül ehli tasvirini aynada gördüğünde Hz. Îsâ’yı bağrına basmış Meryem sandılar.)

Dîvân şiirinde kilise duvarına resmedilen Hz. Meryem’in kucagındaki Hz. Îsâ’ya yer verilmiş ve sevgilinin cana can katan dudağı Hz. Meryem’in kucagındaki Îsâ’ya benzetilmiştir³¹² Necâtî Bey de bu beytinde sevgiliyi Hz. Îsâ’ya benzeterek gönül ehlinin sevgilinin aynadaki yansımaları gördüklerinde onu Hz. Meryem’in kucagındaki Hz. Îsâ sandıklarını söylemiştir.

b) Bekâreti münâsebetiyle:

Meryem-âsâ bîkr-i fikrûnden tevellüd eyledi
Hazret-i ‘Îsâ gibi ‘âlemleri ihyâ eyledi

(NBD, s.109, Terkib-bend 4/3)

(Hz. Meryem misâli yeni ve tâze fikrinden meydana gelip Hz. Îsâ gibi âlemleri ihyâ eyledi.)

Dîvân şiirinde özgün ve tâze sözler, hayâller ve fikirler bekâret ve iffetin timsâli olan Hz. Meryem’e benzetilmiştir.³¹³ Necâtî Bey bu beytinde, Hz. Meryem’in bâkire olarak dünyaya getirdiği Hz. Îsâ’nın dünyayı ihyâ etmesi hâdisesiyle Mustafâ Paşa’nın yeni ve tâze fikirleriyle âlemlere yeni bir canlılık katması arsında ilişki kurmuş, Mustafâ Paşa’nın tâze fikirlerini Hz. Îsâ’yı bâkire iken dünyaya getirmesi cihetiyle Hz. Meryem’e benzetmiştir.

---

³¹² Gürel, “On Beşinci Yüzyıl Divanlarında Ulü’l-Azm Peygamberler”, s. 80.

³¹³ Tunç, “Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler”, s. 242.

c) Siyah elbiseler giyinmesi münâsebetiyle:

Meryem-âsâ karalar giymiş salınur nâz ile

Yırde sürür dâmenin zülf-i perîşânuñ senüñ

(NBD, G.311/5)

(Senin darmadağınk, perîşan saçların, karalar giymiş Hz. Meryem gibi eteğini yerlerde sürüyüp, naz ile salınıp gelir.)

Hz. Meryem, dîvân şiirinde kara ve uzun etekli elbise giymiş şekilde tasvir edilmiştir. Bu kıyafeti iffet ve mâsûmiyetini temsil eder.³¹⁴ Necâtî Bey bu beytinde Hz. Meryem'in siyah elbise giymesine telmihte bulunmuş, sevgilinin yerlere kadar uzanıp savrulan siyah saçlarını Hz. Meryem'in yerde salınan uzun siyah eteğine benzetmiş ve sevgilinin iffet ve mâsûmiyetini dile getirmiştir.

Hz. Meryem, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tek bir beyitte o da Cebrâil vâsıtasıyla gebe kalması hâdisesi münâsebetiyle zikredilmiştir.

Yıl Rûh-ı Kudüsdür kim irüb yiñine şâhuñ

Meryem gibi bir demde anı eyledi hublâ

(APD, K.38/3)

(Rüzgâr, [sanki] Cebrâil'dir ki [o] dalın, budağın yanına varıp bir ânda Meryem gibi onu gebe eyledi.)

Ahmed Paşa bu beytinde, bitkilerin tozlaşır döllemesine yardım etmesi ve bunun bir sonucu olarak ağaçların tomurcuklanıp çiçek açmasını, meyve vermesini sağlaması sebebiyle rüzgârı Cebrâil'e benzetmiştir. Zîra Cebrâil, Hz. Meryem'in nefha-i ilâhîyle gebe kalmasına vesîle olmuştur.

---

³¹⁴ Semra Tunç, "Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler", s.243.

1.2.11. Ye'cûc³¹⁵

Esâsen Ye'cûc tek bir şahsiyet değil Me'cûc ile birlikte anılan iki kavimden biridir. Ancak dîvân şiirinde genellikle bir kişi gibi anılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de Ye'cûc ve Me'cûc, biri geçmişte vukû bulmuş, diğeri gelecekte vukû bulacak olaylarla ilişkili olarak iki defa zikredilmiştir. Kehf sûresinde Ye'cûc ve Me'cûc'un geçmişte yaşamış bir topluluk olarak etrafa zarar verdikleri anlatılmıştır ve Zülkarneyn'in, yaptırdığı büyük set sâyesinde onları engellediğinden bahsedilmiştir.³¹⁶ Dîvân şâirleri "sedd-i İskender"i bir kişinin ortaya koyabileceği en muhteşem eser diye nitelemişlerdir.³¹⁷ Yine Kur'ân-ı Kerim'de Ye'cûc ve Me'cûc'dan gelecekte ortaya çıkacak bir topluluk olarak söz edilmekte ve kiyâmetin yaklaştığı vakitte Ye'cûc ve Me'cûc'ün önünün açılacağı anlatılmaktadır.³¹⁸

Ahmet Talât Onay, "*Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*" adlı eserinde Ye'cûc ile Me'cûc hakkında Hz. Nûh'un oğlu Yâfes'in evlatlarından iki kabilenin babası iki kardeş olduklarını, etrafa dağıldıklarından bu adla anıldıklarını ve gerçek kişiliklerine dâir herhangi bir bilginin târih kitaplarında bulunmadığını söylemiştir.³¹⁹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Ye'cûc'a tespit edebildiğimiz iki beyitte, fitne yayması münâsebetiyle yer verilmiştir.

Eyledi âhir zemânuñ fitnesi Ye'cûcına

Devletüñ Sedd-i Skender gibi hısn-ı hasîn

(NBD, K.20/45)

(*Devletin âhir zamanın Ye'cûc fitnesine İskender'in seddi gibi sağlam bir kale oldu.*)

---

³¹⁵ Bkz. İlyas Çelebi, "Ye'cûc" *DİA*, XLIII, s.373-375.

³¹⁶ Kehf, 18/93-97.

³¹⁷ Bkz. İlyas Çelebi, "Ye'cûc", s.373.

³¹⁸ Enbiyâ, 21/96-97.

³¹⁹ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s. 435.

Sultân II. Bâyezîd'e sunduğu kasîdenin bu beytinde Necâtî Bey, Sultân II. Bâyezîd'i yaptırdığı kale sebebiyle İskender'e benzetmiş ve saltanatı devrinde zamanın fitnesine engel olduğunu söylemiştir.

Neye dirlerdi kim olmaz yalûñuz taş dîvâr

Fitne Ye'cûcına ey Sedd-i Skender hâtem

(NBD, K.19/3)

(Ey İskender seddi olan hükümdâr, Ye'cûc fitnesine niçin derlerdi ki yalnız taş duvar olmaz.)

Necâtî Bey Ali Paşa'yı methylediği kasîdesinin bu beytinde paşayı, yaptırdığı duvarla Ye'cûc'un fitnesine engel olan İskender'e bezetmiş ve “Tek taşla duvar olmaz.” sözünün neden söylendiğine bir anlam veremediğini zîra Ali Paşa'nın tek başına fitneye engel olduğunu söylemiştir.

Ye'cûc, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tek bir beyitte ve Necâtî Bey'de olduğu gibi fitnesi münâsebetiyle anılmıştır.

Ye'cûc-i zulm ü fitnenüñ sedd-i sedîdin çekmege

Ol mefhar-ı İskender-i Yûnâna sıhhat yaraşur

(APD, K.33/6)

(Fitnenin ve zulmün Ye'cûc'una adâletin duvarını çekmek için Yunanlı İskender'in kendisiyle övündüğü o kişiye sıhhat yarışır.)

Ahmed Paşa devrin sultânına yazdığı kasîdenin bu beytinde Ye'cûc'tan zulüm ve fitnesi itibâriyle bahsetmiş, Ye'cûc'un zulüm ve fitnesini önlemek için İskender'in sedd-i İskender'i yaptırdığını telmih sanatıyla işlemiştir.

1.2.12. *Necâtî Bey Dîvânı*'nda Bulunmayıp *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Bahsi

Geçen Semavî Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar

Necâtî Bey Dîvânı'ndan farklı olarak *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Hz. Lokman'dan üç, Nemrûd'dan tek bir beyitte bahsedilmiştir. Bu beyitlerde Hz. Lokman kendisine hikmet verilmesi ve tabipliği münâsebetiyle anılmıştır.

Sû'-ı mizâcın 'âlemüñ hikmetle ıslâh etmeğe

Sen Hızır-dem 'Îsâ- nefes Lokmâna sıhhat yaraşur

(APD, G.33/8)

(Âlemin kötü mizacını hikmetle ıslah etmek için Hızır ve Îsâ nefesli Lokman'a [benzeyen] sana sıhhat vermek yaraşır.)

Ahmed Paşa, devrin pâdişâhına hitâben yazdığı kasîdenin bu beytinde onu, Hz. Lokman'a benzetmiştir. Kendisine hikmet verilen ve Hızır ile Hz. Îsâ nefesine sâhip olan Hz. Lokman'a benzettiği pâdişâhın, âlemin her türlü kötü mizacına hikmetiyle derman olacağını dile getirmiştir.

Ahmed ağzından işit cânâ cemâlüñ vasfını

Diñlemek hoşdur kişi Lokmân dilinden hikmeti

(APD, G.350/11)

(Ey sevgili, güzelliğinin vasfını Ahmed'in ağzından işit. [Zîra] insanın Lokman'ın dilinden hikmet dinlemesi güzeldir.)

Ahmed Paşa bu beyitte sevgiliye seslenerek sevgiliden güzelliğinin niteliğini onun için yazdığı şiirinden dinlemesini istemiş; bu durumu insanları Hz. Lokman'ın dilinden hikmet dinlemeleriyle bir tutmuştur. Beyitte Hz. Lokman, hakîm oluşuyla anılmışken Ahmed Paşa da şiirlerinin hikmetli oluşuna dikkat çekmiştir.

Nemrûd, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Hz. İbrâhim'i ateşe attırması münâsebetiyle zikredilmiştir.

Yandum belâ-yi hecr ile Nemrûd nârından beter

Gel ey Halilüm bir kadem tâze gülistan it beni

(APD, G.317/2)

(Ayrılık derdiyle Nemrûd'un ateşinden beter yandım. Ey dostum, bir adım yaklaş [da] beni tâze gülistan eyle.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. İbrâhim'in Nemrûd tarafından ateşe atıldığı ve fakat ateşin kendisine gül bahçesi kılındığı hâdisesine telmihte bulunmuştur. Sevgiliden ayrı kalmanın derdiyle acı çektiğini, öyle ki Nemrûd'un ateşinden daha beter yandığını belirterek sevgiliden kendisini bu ateşten kurtmasını istemiştir.

Tablo 2

NBD ve APD'de Semavî Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar

No	Şahıslar	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Şeddâd bin Âd	1	-
2	Âzer	1	-
3	Nemrûd	-	1
4	Züleyhâ	1	5
5	Mısır 'Azîzi	1	1
6	Fir'avun	1	1
7	Kârûn	7	-
8	Hızır	29	25
9	Lokman	-	3
10	Belkıs	1	-
11	Âsaf b. Berahyâ	11	2
12	Meryem	8	1
13	Ye'cûc	2	1
Toplam Kişi		11	9
Toplam Beyit		63	40

1.3. İSLÂMİYET AÇISINDAN ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

Din ve tasavvuf, dîvân şiirinin öncü konularından birini oluşturduğundan gerek dîvânlarda gerek mesnevîlerdeki tevhid, münâcat ve na'tlarda Allah'ın sıfatları ve Hz. Muhammed ile ilgili hâdiseler üzerinde yoğun olarak durulmuştur. Dîvân şiirinde hayatına telmihte bulunulan peygamberlerin başında Hz. Peygamber gelir. Öyle ki Hz. Muhammed'in hayatını konu edinen siyer adında başlı başına bir tür oluşmuştur. Hâsılı dîvân şiirinde Hz. Muhammed'in hayatının pek çok kesitine telmihte bulunulmuş ve onunla birlikte soyu, âilesi, annesi, babası, büyük babası, ashâbı, çocukları, eşleri ve “Çâr-yâr” olarak anılan yakın arkadaşlarına da yer verilmiştir.³²⁰ Bu sebeple de bu bölümde daha çok İslâm târihi açısından önemli kabul edilen ve Hz. Muhammed'in yakın çevresinde bulunan şahıslar incelenmiştir.

Necâtî Bey Dîvânı'nda başta Hz. Muhammed'e yakınlığıyla bilinen ve “Çâr-yâr” olarak da anılan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye yer verilmiştir. Bu dört halîfeden başka Hz. Muhammed'in sahâbelerinden sâdece Bilâl-i Habeşî ismen anılmıştır. Yine torunları olmaları münâsebetiyle Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Necâtî Bey tarafından bâzı beyitlerde ismen anılmış bâzılarında ise ismen anılmadan kendilerinden bahsedilmiştir. Bunlardan başka Hz. Peygamber'in âilesi, yakın arkadaşları ve ashâbı “âl-i abâ”, “âl-i Mustafâ”, “Çâr-yâr” ve “ashâb” gibi tâbir ve terkiplerle anılmışlardır.

Ahmed Paşa Dîvânı için de benzer bir durum söz konusudur. Yalnız *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin zikredilmemiştir. Bundan başka Hz. Muhammed'in ashâbı bir beyitte “Ensar” ve “Muhâcir” olarak ele alınmıştır.

1.3.1. Âl-i Mustafâ (Âl-i Abâ)³²¹

Âl-i Mustafâ, Hz. Peygamber'i ve yakın akrabasından belli kişileri ifâde eden ve daha çok Fars ve Türk edebiyatında kullanılan bir tâbirdir. Kur'ân-ı Kerim'de, “Ey Peygamberin ev halkı! Allah sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak

---

³²⁰ İsmail Hakkı Aksoyak, “Muhtevâ Yapısı” *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, s.317-318.

³²¹ Bkz. Süleymân Uludağ, “Âl-i Âbâ” *DİA*, II, 306-307.

istiyor.”³²² buyurulmuş, âyette zikredilen “ehl-i beyt” ifâdesinin “âl-i abâ” olduğu söylenmiştir.³²³ Hz. Muhammed’in bir gün torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i ve sonra kızı Hz. Fatma ve damadı Hz. Ali’yi abaları altına aldığı için onlara bu isim verilmiştir.³²⁴ Âl-i Mustafâ olarak da zikredilen Âl-i Âbâ yerine bâzen Ehl-i Kisa” veya Pençten-i âl-i âbâ” tamlamaları da kullanılmıştır.³²⁵

Necâtî Bey Divânı’nda Hz. Muhammed’in âilesine tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir. Bununla birlikte bu beyitlerin hiçbirinde “âl-i abâ”, “âl-i Mustafâ” veya “âl-i Muhammed” tâbirinden birine rastlanmamış, sâdece âile anlamına gelen “âl” kelimesine yer verilmiştir.

Îlâhî âline ashâbına *bâ cem ‘ahüm*
Hezâr bâr salât-ü-selâm ola irsâl

(NBD, KNR/49)

(Ey Allah’ım, Hz. Muhammed’in âilesine ve ashâbına cümlesiyle bin defa salât ve selâm olsun.)

Necâtî Bey Hz. Peygamber’e yazdığı kasîdenin bu beytinde Allah’a yakarıyla seslenerek O’ndan Hz. Muhammed’in âilesinin ve ashâbının tamamına binlerce kez salât ve selâm eylesini dilemektedir.

Sezâdürür ki ola bezl-i medâyh-i Ahmed
Senâ-vü-mekrûmet-ü mahmidet *‘aleyh ü âl*

(NBD, KNR/3)

(Hz. Muhammed’in bol bol methedilmesi uygundur. Övgü, lütuf ve şükür ona ve âilesinedir.)

---

³²² Ahzâb, 33/33.

³²³ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 20.

³²⁴ Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s.37.

³²⁵ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.20.

Necâtî Bey bu beyitte övgünün, lutfun ve şükrün Hz. Muhammed ve O'nun âilesine olduğunu belirttikten sonra, Hz. Mumammed'i bol bol methetmenin yerinde bir davranış olduğunu söylemektedir.

Ahmed Paşa Dîvânı'nda ise "âl-i abâ" üç beyitte zikredilmiştir. Yalnız Necâtî Bey'de olduğu gibi bu tâbirle asıl âl-i abâ değil, onlardan sonra gelen Peygamber sülâlesi kastedilmiştir. Ahmed Paşa, bu tâbirle bir beyitte kendisini başka bir beyitte ise Emîr Sultân'ı anmıştır.³²⁶

Âl-i Muhammede salevâtı çoğ eyle kim

Biri Emîr Efendidür âli Muhammedüñ

(APD, s.15, Tercî-bend I/17)

(Hz. Muhammed'in âilesine salavatı çok eyle ki Hz. Muhammed'in âilesinden bir Emîr Efendi'dir.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Peygamber'e çok salavat edilmesini belirttiğinden sonra onun âilesinden birinin de Emîr Sultân olduğunu söylemiştir.

‘İşkuñ eger günâh ise uşda günâhkârüñam

Şefkat idüb şefâ‘at it ki olmuşam âl-i Mustafâ

(APD, G.293/6)

(Eğer senin aşkın günah ise işte günahkârım. Şefkat edip şefâat et ki ben Mustafâ'nın âilesinden olmuşum.)

Ahmed Paşa bu beytinde ise kendisinin Hz. Peygamber'in âilesinden olduğunu belirtmiştir.

---

³²⁶ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 33.

1.3.2. Çâr-yâr (Çehâr-yâr-ı Güzîn /Hulefâ-yı Râşidîn)³²⁷

Dört dost anlamına gelen³²⁸ bu tâbir Hz. Peygamber'den sonra sırasıyla halîfelik görevini üstlenen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali için kullanılmıştır. Bu dört zât Hz. Muhammed'in ashâbının ileri gelenlerindedir ve O'na peygamberlik mücâdelesinde en büyük desteği veren sahâbelerindedir. Hulefâ-yı Râşidîn devri, İslâm târihinde Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e bîat edilmesiyle başlayıp, sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin halîfelik yaptığı döneme verilen isimdir. Hulefâ halîfe kelimesinin, râşidîn ise, “doğru yolda olan, doğruya ve hakka sımsıkı sarılan, kemâle ermiş” anlamındaki râşid kelimesinin çoğuludur. Râşit halîfelerin sayısı Sünnî İslâm dünyasında dört halîfe veya “dört seçkin dost” (Çehâr yâr, Çehâr yâr-ı güzîn, Çihâr dost) denilerek dört rakamıyla sınırlı tutulmuştur.³²⁹

Necâtî Bey, Müslümanlar için önemi büyük olan bu dört şahsiyetin tamamını isimleriyle dîvânında anmıştır. Bununla birlikte tespit edebildiğimiz iki beyitte ise “Çâr-yâr” tâbirine yer verilmiştir. Bunlardan beyitlerin birinde Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin, diğesinde ise II. Bâyezîd'in vasıflarından bahsedilmiştir.

Dört yanında du'a-yi Çâr-yâr-i bâ-safâ
Hem nasîr-ü-hem zahîr-ü-hem şefî'-ü-hem mu'în
(NBD, K.20/60)

(Safâlı dört dostun duâsıyla dört yanında yardımcındır.)

Necâtî Bey, Sultân II. Bâyezîd'e sunduğu kasîdenin bu beytinde Hz. Muhammed'in safâ sâhibi dört dostu Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin duâsıyla onu dört bir yandan kuşatıp kendisine yardımcı olduğunu söylemektedir.

³²⁷ Bkz. Mustafâ Fayda, “Hulefâ-yı Râşidîn” *DİA*, XVIII, 324-338.

³²⁸ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 99.

³²⁹ Fayda, “Hulefâ-yı Râşidîn”, s. 325.

Hilm-ü-‘ilm-ü-dîn-ü-devlet Çâr-yâr oldu saña

Eyledüñ dîn-i Nebî ihyâsını مِنْ كُلِّ بَابٍ³³⁰

(NBD, K.4/7)

(Hilim, ilim, din ve devlet dört dostun oldu. Bunlar ile Hz. Muhammed'in dinini bir yönüyle ihyâ ettin.)

Necâtî Bey bu beytinde Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'yi methederken hilmi, ilmi, din ve devlet işerindeki başarısının kendisine Çâr-yâr olduğunu ve böylece Hz. Muhammed'in dinini ihyâ ettiğini söylemektedir. Beyitte geçen ve Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'ye Çâr-yâr olan kelimelerle Hz. Muhammed'in dört dostu olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali arasında ilişki kurulmuştur. Bu bağlamda hilim sâhibi olmasıyla Hz. Osman, ilim sâhibi olmasıyla Hz. Ali, Hz. Muhammed'in vefatından sonra Müslümanları birleştirmek için gayret etmesi cihetiyle din işleriyle Hz. Ebû Bekir ve devlet işleriyle Hz. Ömer kast edilmiş olabilir.

*Ahmed Paşa Dîvânı'*nda da Hulefâ-yı Râşidîn'in tamamı ismen anılmakla birlikte iki beyitte de "Çâr-yâr" olarak işlenmiştir. Ahmed Paşa, Necâtî Bey'den farklı olarak bu tâbiri, herhangi bir benzetme unsuru olarak değil, doğrudan Hz. Muhammed ile birlikte ona yakınlıkları münâsebetiyle kullanmıştır.

Dahî Çâr Yâruña olsun dürûd

Vücûd ehline Hakdan oldukça cûd

Ki anuñ her birin eyledüñ bî-gümân

Zemîn ehline hüccet-i âsumân

(APD, K.3/25-26)

(Allah'tan vücûd ehline lütuf oldukça senin Çâr Yârına da selâm olsun. Ki sen onların herbirini şüphesiz zemin ehline gökyüzünün delili eyledin.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'yi anarken Hz. Muhammed'in dört dostu mânâsına gelen Çâr-yâr tâbirini kullanmıştır.

---

³³⁰ Ra'd, 13/23.

1.3.3. Ashâb-ı Kirâm (Sahâbeler)³³¹

Arkadaşlar anlamına gelen ashâbla Hz. Peygamber'in en yakın dostları kastedilmiştir. Daha sonraları ise Hz. Muhammed'in yüzünü bir defa olsun gören kişilere dahi bu isim verilmiştir.³³² Ashâb kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de pek çok âyette geçmektedir. Hicret esnâsında Hz. Muhammed'in, yol arkadaşı Hz. Ebû Bekir'e (li-sâhibihî), "Üzülme, Allah bizimle berâberdir." dediği belirtilmektedir.³³³ Ashap kelimesi İslâmiyet'le birlikte, Resûl-i Ekrem'i görüp ona inanan kimseler için kullanılmıştır. Sahâbe ve tâbiîn döneminde "sâhibü'n-nebî, ashâbü Resûlillâh, ashâbü Muhammed" gibi tamlamalarla kullanılması kelimenin erken bir dönemde terim anlamı kazandığını göstermektedir. Ashâb'ın Hz. Peygamber'in vefatları zamanında 424 bin civarında olduğu sanılmaktadır. Hz. Muhammed "Ashâb'ımın her biri gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarmanız selâmete kavuşursunuz." buyurarak ashâbın önemini vurgulamıştır.³³⁴

Necâtî Bey Dîvânı'nda Ashâb-ı Kirâm'dan beş tânesi ismen zikredilmiştir. Bunlardan dört tânesi Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. İsmen anılan diğer sahâbe ise Bilâl-i Hâbeşî'dir. Bunlardan başka iki beyitte ise Hz. Peygamber'in arkadaşları "Ashâb-ı Kirâm" olarak anılmıştır.

İlâhî âline ashâbına *bâ cem 'ahüm*

Hezâr bâr salât-ü-selâm ola irsâl

(NBD, KNR/49)

(*Ey Allah'im, Hz. Muhammed'in âilesine ve ashâbına cümlesiyle bin defa salât ve selâm olsun.*)

Necâtî Bey bu beytinde Allah'a yakarıшта bulunarak O'ndan Hz. Muhammed'in âilesinin ve ashâbının tamamına binlerce kez salât ve selâm eylemesini dilemektedir.

---

³³¹ Bkz. Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe" *DİA*, XXXV, 491-500.

³³² Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 34.

³³³ et-Tevbe, 9/40.

³³⁴ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 34.

‘Ârızuñ âyet-i lûtf u hatuñ i‘râb gibi
Yañağın nûr-ı Nebî beñleruñ ashâb gibi

(NBD, G.614/1)

(Yanağın iyilik âyeti, incecik tüyün irâb gibi; yanağın Peygamber’in nûru, benlerin sahâbeler gibidir.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin yüzünü parlaklığı münâsebetiyle Hz. Muhammed’e, yüzündeki benleri ise Hz. Muhammed’in etrafından ayrılmayan ashâbına benzetmektedir.

Ashâb-ı Kirâm, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda iki beyitte zikredilmiştir. Bunlardan birinde Muhâcir ve Ensar olarak Hz. Muhammed’in yüzünü görmekle şereflenmeleri münâsebetiyle anılmıştır.

Muhâcîrlerüñe ve ensâruña
Ki gark oldılar nûr-ı dîdâruña

(APD, K.3/24)

(Senin muhâcirine ve ensarına selâm olsun ki senin nurlu yüzüne gark oldular.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Muhammed’in nurlu yüzünü görmekle müşerref olmuş muhâcirleri ve ensarı selâmlamıştır.

1.3.4. Hz. Ebû Bekir³³⁵

Hz. Ebû Bekir, ilk Müslümanlardandır ve Hulefâ-yi Râşidîn’in birincisidir. Asıl adı Abdullah, künyesi Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî’dir. Mekke’de doğmuştur. Nesebi Hz. Peygamber’in nesebiyle birleşir. Kaynaklarda Atîk lakabıyla anılmıştır. Câhiliye döneminde adı Abdü’l-Kâ‘be’dir. Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Abdullah olarak değiştirildiği rivâyet edilmiştir. Servetini Allah yolunda harcayıp eski elbiseler giydiği için “Zü’l-

---

³³⁵ Bkz. Mustafâ Fayda, “Ebû Bekir” *DİA*, X, 101-108.

hilâl”, çok merhametli olduğu için “Evvâh” lakaplarıyla anılmışsa da en meşhur lakabı Sıddîk’tır. “Çok samimi, çok sadık” anlamına gelen bu lakap kendisine, Mîraç olayı başta olmak üzere gaybta ilgili haberleri hiç tereddütsüz kabul ettiği için bizzat Resûl-i Ekrem tarafından verilmiştir. Hz. Peygamber’in vefatından sonra devletin yönetimini üstlendiği için “Halîfetü Resûlillâh” unvanıyla anılmıştır.³³⁶ Hicret münâsebetiyle Hz. Muhammed ile çıktığı yolculukta Kur’ân’da Kerim’de Hz. Peygamber’den iki kişiden biri olarak bahsedilmektedir. İki kişiden ikincisi olan Hz. Ebû Bekîr ise “sani el-isneyn” olarak anılmıştır. Âyetin devamında Hz. Muhammed’in arkadaşı Hz. Ebû Bekîr’e “Üzülme, çünkü Allah bizimle berâberdir” dediği bilinir.³³⁷ Hz. Ebû Bekîr, bütün savaşlarında Hz. Peygamber’in yanında bulunmuş, hastalığında imamlığı, âhirete irtihaliyle de hilâfeti üstlenmiştir. İki senelik hilâfet devrinde Müslümanları birleştirmek için çalışmış, bir çok fetihler gerçekleştirmiştir. Kur’ân-ı Kerim’i ilk defa bir araya toplayan odur. Vefatından sonra Hz. Peygamber’in yanına defnedilmiştir.³³⁸

Necâtî Bey Dîvânı’nda Hz. Ebû Bekir’e tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir. Hz. Ebû Bekir bu beyitlerde Hz. Muhammed’e her bakımdan bağlı oluşu, özellikle de mirâc hâdisesini duyduğunda takındığı tavırla ve söylediği söz dolayısıyla “*Sıddîk*” olarak vasıflandırılmıştır.³³⁹

‘Alelhusûs Cenâb-ı bülend-i Sıddîkî
Ki buldı anuñ ile dîn-i Ahmed istikmâl

(NBD, KNR/43)

(Özellikle sadâkati yüce Hazret-i Ebû Bekir ki onunla İslâmiyet tamamlandı.)

Necâtî Bey, bir önceki beyitte Hz. Muhammed’in ümmeti arasında pek kıymetli dostlarının bulunduğunu söyledikten sonra bu beyitte özellikle Hz. Ebû Bekir-i Sıddîk ile Hz. Muhammed’in getirdiği İslâmiyet’in noksanlarının tamalandığını, dinin itmam olduğunu söylemiştir.

---

³³⁶ Fayda, “Ebû Bekir”, s. 101.

³³⁷ et-Tevbe, 9/40.

³³⁸ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.129.

³³⁹ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s. 50.

Âfâkı tutdı da‘vet-i Ahmed gibi güneş
Sıddık oldu sâhib-i sıdk-u-safâ seher

(NBD, K.9/2)

(Güneş Hz. Muhammed’in dâveti gibi ufukları kapladı. Safâ ve sadâkat sâhibi seher de Sıddık oldu.)

Hz. Ebû Bekir Hz. Muhammed’in en yakın dostudur. Hz. Peygamber’e dâima tam bir güvenle hayatının sonuna değin bağlı kalmıştır.³⁴⁰ Öte yandan seher, güneşin doğumuna yakın bir vakittir ve güneşin doğacağını haber verir. Ayrıca iki çeşit fecir vardır. Bunlardan birincisi “*fecri-kâzib*”dir ki güneş doğmadan önce gün doğusunda görülüp sonra kaybolan geçici aydınlığı ifâde eder. Bu yönüyle yalancı fecir denilmiştir. İkincisi fecir olarak anılan “*fecri-sadık*” ise tan yerinde ufuk boyunca görülen ve gittikçe yayılarak güneşin doğuşuna kadar kesintisiz devam eden aydınlık, hakîkî fecirdir.³⁴¹ Necâtî Bey bu beyitte “güneş” ile “seher” arasındaki ilişkiyi Hz. Muhammed ile Hz. Ebû Bekir arasındaki ilişkiye benzetmiş ve güneşin Hz. Peygamber’in dininin bütün dünyaya yayıldığı gibi ufukları kapladığını ve güneşin doğmasına yakın bir zamanı ifâde eden seher vaktinin de güneşe bağlılığıyla Hz. Ebû Bekir gibi Sıddık olduğunu söylemiştir.

Sıddık gibi ki ola mukârin Muhammede
Mîhr ile tutdı ülfet-i vahşet-zedâ seher

(NBD, K.9/16)

(Hz. Muhammed’e yakın olan Sıddık unvanlı Hz. Ebû Bekir gibi, seher de yalnızlığın karanlığını ortadan kaldıran güneş ile dostluk kurdu.)

Necâtî Bey bir önceki beyitte olduğu gibi bu beytinde de Hz. Muhammed ile Hz. Ebû Bekir arasındaki ilişkiden yararlanarak “güneş” ile “seher” arasında benzer bir ilişki olduğunu söylemiştir.

---

³⁴⁰ Mehmet Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Dîvânı (Seçmeler)*, İstanbul: Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser, s.53.

³⁴¹ Çağbayır, *Ötüken Sözlük*, C.2.

Hz. Ebû Bekir, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ismen tek bir beyitte Hz. Muhammed'e yakınlığı münâsebetiyle sevgi, takdir ve ihtiramla anılmıştır.³⁴² *Necâtî Bey Dîvânı*'na nipetle derine inmeksizin işlenmiştir.

Bu-Bekre muhibdürür dil-ü-cân
Kim mûcib-i ihtirâmumuzdur

(APD, s.14, 6/2)

(*Ebû Bekir candan ve gönülden sevgilidir ki [bizim için] saygıya değerdir.*)

Ahmed Paşa bu beyinde Hz. Ebû Bekir'i sevgi ve ihtiramla anmıştır.

1.3.5. Hz. Ömer³⁴³

Hz. Ömer, Hulefâ-yi Râşidîn'in ikincisi, cennetle müjdelenen on kişiden biridir.³⁴⁴ Künyesi, Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî'dir. 591 yılında Mekke-i Mükerrreme'de doğmuştur. İyi bir binici olduğu, silâhı iyi kullandığı ve pehlivan yapılı olduğu belirtilmiştir. Kaynaklarda uzun boylu, gür sesli ve heybetli bir kişi olarak tasvir edilmiştir. Mizacı serttir. Şiire meraklı olduğu, güzel konuştuğu, okuma yazma bildiği, ensâb bilgisini öğrendiği, ticaret yaptığı rivâyet edilmiştir. Önceleri İslâm düşmanı iken 26 yaşında kırkıncı kişi olarak Müslüman olmuş ve onun İslâm'ı seçmesiyle İslâm açıktan açığa anlatılır olmuştur.³⁴⁵ Katıldığı seriyyeler dışında Resûl-i Ekrem'in yanından hiç ayrılmayan Hz. Ömer, Resûlullah'ın yaptığı bütün savaşlarda, Hudeybiye Antlaşması, Umretü'l-kazâ ile Vedâ haccında bulunmuştur. Mekke'nin Fethi'nde Kâbe'deki resimleri imha vazifesini yerine getirmiştir. Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini yapmıştır. Resûl-i Ekrem kendisiyle birçok konuda istişâre etmiştir. Onun bâzı görüşlerinin nâzil olan âyetlerle teyit edildiği görülmüştür. Bu sebeple bu âyetlere "Muvâfakât-ı Ömer" denmiştir. Hz. Ebû Bekir, vefatından önce onu hâlife olarak

³⁴² Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s.33.

³⁴³ Bkz. Mustafâ Fayda, "Ömer" *DİA*, XXXIV, 51-53.

³⁴⁴ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.367.

³⁴⁵ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.367.

göstermiştir. Hilâfet devrinde birçok yerler fethedilmiş, dört bin cami ve mescit yaptırılmış, büyük işler başarılmıştır. Divân ve kadılık müessesesi onun devrinde kurulmuştur.³⁴⁶ Hz. Ömer'in en meşhur lakabı "Fârûk"tur. "Hak ile bâtılı birbirinden ayıran" anlamındaki bu lakabı kendisine Hz. Peygamber'in vermiş olduğu rivâyet edilmiştir. Halîfelik vazifesini yerine getirmekte çok büyük hassasiyet gösteren Hz. Ömer bütün emir ve yasakları önce kendi şahsında uygulamıştır. İslâm'da "emîrü'l-mü'minîn" tâbiri ilk defa onun için kullanılmıştır.³⁴⁷ Hicretin 23. yılı Basra vâlisi Muggîre b. Şu'be'nin Hristiyan kölesi Ebu Lü'lü'a tarafından bıçaklanarak şehit edilmiş, Hz. Ebû Bekir'in yanına defnedilmiştir.³⁴⁸

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hz. Ömer'e tespit edebildiğimiz iki beyitte yer verilmiştir. Bunlardan biri onun eşsizliği diğeri ise adâleti münâsebetiyledir.

a) Hz. Muhammed'e yakınlığı münâsebetiyle:

Kim ola bir dahi mânend-i Hazret-i Fârûk

Ki turrası ola dîn 'ârızına zülf-i cemâl

(NBD, KNR/44)

(Bir daha Hazret-i Ömerü'l-Fârûk'un benzeri kim olabilir ki onun kıvırcık saçları dinin yanağına dökülen güzel saçlar olmuştur.)

Hz. Muhammed'in bir defasında şöyle duâ ettiği rivâyet edilmiştir. "Allah'ım, şu iki adamdan -Ebû Cehil ile Ömer b. Hattâb'tan- sana en sevimli olanı ile İslâm'ı güçlendir."³⁴⁹ Nitekim Hz. Ömer'in İslâm'ı kabulüyle İslâmiyet alenen anlatılmaya başlanmıştır.³⁵⁰ Necâtî Bey Hz. Peygamber için yazdığı kasîdenin bu beytinde O'nun dört dostundan Faruk unvanlı Hz. Ömer'in bir benzerinin daha olamayacağını söylemektedir. Onun güzel kıvırcık saçlarının dinin yanağına döküldüğünü söylemekle de Hz. Ömer'in İslâmiyeti kabulüyle birlikte dinin güçlendiğini, alenen anlatılmaya başlandığını dile getirmektedir.

---

³⁴⁶ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.367.

³⁴⁷ Fayda, "Ömer", s.51-52.

³⁴⁸ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.367.

³⁴⁹ Kadı İyâz, eş-Şifâ, 1/327.

³⁵⁰ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.367.

b) Adâleti münâsebetiyle:

‘Osmân Oğullarında sen ey Şâh-ı muhterem

Cûd-ı ‘Alî ‘âlemsin-ü-‘adl-i ‘Ömer-nişân

(NBD, K.21/33)

(Ey saygıdeğer Pâdişâh, Osmanoğulları içinde sen Hz. Ali’nin cömertliği, Hz. Ömer’in adâleti hâletindedir.)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd Han’ın oğlu Şehzâde Mahmûd’u saygıya lâyık bir pâdişâh olarak nitelemiş ve onun Osmanoğulları içinde cömertlikte Hz. Ali, adâlette ise Hz. Ömer’in hâletinde olduğunu söylemiştir.

Hz. Ömer, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda ismen tek bir beyitte Hz. Muhammed’e yakınlığı münâsebetiyle ihtiramla anılmıştır.

Fazl-ı ‘Ömerye kâ’ilüz biz

Kim mes’ele-i kelâmumuzdur

(APD, s.14, 6/3)

(Biz, fazîlet sâhibi iki Ömer’e inanmışız ki [onlara inanmak] bizim inanç meselemizdir.)

Ahmed Paşa bu beytin geçtiği manzumenin başlığında bu şiirini Rafizileri reddetmek gâyesiyle yazdığını belirtmiştir.³⁵¹ Beyitteki “Ömeryn” ifâdesi iki Ömer’den bahsedildiğini göstermektedir. Bunlardan ilki açık olduğu üzere Hz. Ömer’dir. Diğeri ise muhtemelen Emevî halîfesi Ömer b. Abdulazîz olmalıdır.

---

³⁵¹ Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, s.33.

1.3.6. Hz. Osman³⁵²

Hz. Osman, Hulefâ-yi Râşidîn'in üçüncüsü ve cennetle müjdelenen on kişiden biridir.³⁵³ Künyesi, Ebû Abdillah, Zü'n-nûreyn Osmân b. Affân b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye el-Kureşî el-Ümevî şeklindedir. Tâif'te doğmuştur. Hz. Ebû Bekir'in delâletiyle ilk on Müslüman arasında yer almıştır. Hz. Peygamber'in kızı Rukiyye ile evlenmiş, İslâmiyet'in 5. yılında Habeşistan'a hicret etmiştir. Bir yıl sonra Habeşistan'dan Mekke'ye dönmüş ve ardından Medine'ye hicret etmiştir. Hanımı Rukiyye vefat edince Hz. Peygamber onu diğer kızı Ümmü Külsûm ile evlendirmiş ve kendisine iki nur sâhibi anlamına gelen "zinnûreyn" denmiştir. Hz. Peygamber'in vahiy kâtipliğini yapmış,³⁵⁴ Hz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra hâlife olmuştur. İlk defa Kur'ân-ı Kerim'i çoğalttırıp önemli İslâm merkezlerine göndermiştir. Haya ve hilim sâhibi bir kişiğe sâhiptir.³⁵⁵ İlmî bakımdan temayüz etmiştir. Hac menâsiki konusunda onun en bilgili kişi olduğu söylenmiştir. Kur'ân'ı ezberleyen ve Hz. Peygamber'in sağlığında fetva veren birkaç sahâbî arasında yer almıştır.³⁵⁶ Milâdî 656 yılında Kur'ân-ı Kerim okurken şehit edilmiştir. Kabri Medine-i Münevvere'dedir.³⁵⁷

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hz. Osman'a tespit edebildiğimiz sâdece iki beyitte yer verilmiştir. Bunlardan birinde Hz. Muhammed'in iki kızıyla evlenmiş olmasından dolayı kendisine verilen "Zinnûreyn" lakabıyla anılmış diğerinde ise Kur'ân-ı Kerim'i güzel okuması münâsebetiyle zikredilmiştir.

- a) Hz. Muhammed'e yakınlığı, 'ilm ve hilm sâhibi oluşu, ibâdetinden herhangi bir eksikliğin bulunmayışı münâsebetiyle:

Emîr-i memleket-i 'ilm-ü-hilm Zinnûreyn
'İbâdetinde bulunmadı zerrece ihmâl

(NBD, KNR/45)

(Memleketin emiri, ilim ve hilim sâhibi olan Zinnureyn, ibâdetinde zerre kadar ihmâl olmadı.)

³⁵² Bkz. İsmail Yiğit, "Osman" *DİA*, XXXIII, 438-443.

³⁵³ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.365.

³⁵⁴ Yiğit, "Osman" s.438.

³⁵⁵ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.365.

³⁵⁶ Yiğit, "Osman" s.443.

³⁵⁷ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.365.

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Peygamberin dört dostundan biri olan Hz. Osman'ı “Zü'n-nûreyn” unvanıyla anarak onun ilim ve hilim sâhibi bir emir (hâlife) olduğunu ve ibâdetinde titiz olduğunu bu hususuta zerre kadar olsun ihmalkâr olmadığını söylemiştir.

b) Kur'ân-ı Kerim okuması münâsebetiyle:

Âyet-i hüsnüñi dil hõş vech ile takrîr ider
San ki Yûsuf Sûresini Hazret-i ‘Osmân okur

(NBD, G.196/4)

(Gönül senin güzelliğinin işâretlerini hoş bir üslûp ile anlatır. Sanki Hazret-i Osman Yûsuf Sûresini okur.)

Yûsuf kıssası “Ahsenü'l-Kasas” olarak bilinir. Hz. Osman da Kur'ân'ı güzel okumasıyla meşhurdur. Necâtî Bey bu beyitte gönlünün, sevgilinin güzelliğini anlattığını söylemiş ve bu hâli Hz. Osman'ın Yûsuf sûresini okumasına benzetmiştir.

Hz. Osman, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ismen tek bir beyitte Hz. Ali'nin kendisine bîat etmesi münâsebetiyle anılmıştır.

‘Osmâna ‘Alî çü bey‘at itdi
Mehtâb-ı şeb-i zalâmumuzdur

(APD, s.14, 6/4)

([O] karanlık gecemizin mehtabıdır. Bu yüzden Hz. Ali, Hz. Osman'a bîat etti.)

Ahmed Paşa bu beytinde karanlık gecelerin mehtabı olarak nitelendirdiği Hz. Osman'a Hz. Ali'nin bîat ettiğini söylemiştir. Beyitte Hz. Osman'ın “zinnureyn” lakabına da işâret edilmiştir.³⁵⁸

---

³⁵⁸ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s.33.

1.3.7. Hz. Ali³⁵⁹

İlk Müslümanlardan olan Hz. Ali, Hz. Peygamber'in damadı ve Hulefâ-yi Râşidîn'in dördüncüsüdür. Künyesi, Ebü'l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî şeklindedir. Beş yaşından hicrete kadar Hz. Peygamber'in himâyesinde büyümüştür. Hz. Muhammed'in peygamberliğine çocuklar arasında ilk inanan odur. Hz. Peygamber tarafından verilen "Ebû Tûrâb" lakabından başka "el-Murtazâ" ve "Esedullâhi'l-gâlib" gibi lakapları vardır. Çocukluğunda puta tapmadığı için "*Kerremallahu vecheh*" diye anılmıştır. Onun, İslâm'ın yayılış târihinde ve Müslümanlar arasındaki ilim, takvâ, ihlâs, samimiyet, fedâkârlık, şefkat, kahramanlık ve şecaat gibi yüksek ahlâkî ve insanî vasıflar bakımından müstesnâ bir mevkie sâhip bulunduğunu, Kur'ân ve Sünnet'i en iyi bilenlerden biri olduğunu Sünnî ve Şiî kaynaklar ittifakla belirtmişlerdir. Medine'ye hicret etmeye karar veren Hz. Peygamber, onu müşrikleri oyalamak maksadıyla Mekke'de bırakmış, geceyi Peygamber'in yatağında geçirmiştir. Muhâcirler ile ensar arasında yakınlık ve dayanışma sağlamak amacıyla kurulan muâhâtta Hz. Peygamber, onu kendisine kardeş seçmiş, kızı Fâtıma ile evlendirmiştir. Hz. Ali, Resûl-i Ekrem'in sancaktarlığını yapmış, kahramanlıklar göstermiş, Uhud'da ve Huneyn'de yaralanmasına rağmen Hz. Peygamber'i bütün gücüyle korumuş, Hayber'de ağır bir demir kapıyı kalkan olarak kullanıp seferin zaferle sonuçlanmasında büyük payı olmuştur. Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği yapmış, Hudeybiye Antlaşması'nı o yazmıştır. Mekke'nin fethinden sonra Kâbe'deki putları imha etme görevi ona verilmiştir. Kur'ân ve hadis konusunda derin bir ilme sâhiptir. Hz. Osman'ın şehit edilmesiyle hilâfet makamına seçilmiş, Hâricî Abdurrahman b. Mülcem tarafından zehirli bir hançerle sabah namazında yaralanmış, o yaranın tesiriyle 40'ta (661) vefat etmiş ve Kûfe'ye (bugünkü Necef) defnedilmiştir.³⁶⁰

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hz. Ali hakkında müstakil bir na't bulunmakla birlikte dîvânın çeşitli beyitlerinde de anılmıştır. Tespitlerimize göre yirmi iki beyitte yiğitliği, cömertliği, sırr-ı pinhân oluşu, ilm-i ledünnü bilmesi, imâmeti, velâyeti, "Ebû Tûrâb" lakabıyla anılışı ve kabrinin Necef'te oluşu münâsebetleriyle işlenmiştir.

---

³⁵⁹ Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Ali" *DİA*, II, 371-374.

³⁶⁰ Fığlalı, "Ali", s. 371.

a) Cesâreti, yiğitliği ve kahramanlığı münâsebetiyle:

Yegâne Haydar-ı saf-der Gazanfer-i Bârî

‘Alî ki nâm-ı şerîfi olur mübârek-fâl

(NBD, KNR/46)

(Allah’ın arslanı, yiğitlerin yegânesi Hz. Ali’dir ki onun şerefli adı hürmete lâyıktır.)

Necâtî Bey Hz. Peygamber için yazdığı kasîdenin bu beytinde Hz. Ali’nin Allah’ın arslanı, yiğitlerin yegânesi olduğunu söylemiş ve onun şerefli adının hürmete lâyık olduğunu vurgulamıştır.

Esselâm ey Şâh-ı merdân esselâm

Esselâm ey sırr-ı pinhân esselâm

(NBD, s.22, NA/1)

(Ey yiğitlerin hükümdârı sana selâm olsun. Ey sırların sırrına sâhib olan sana selâm olsun.)

Necâtî Bey yazdığı “Na ‘t-i ‘Alî” kasîdesinin bu beytinde Hz. Ali’nin yiğitlerin hükümdârı olduğunu, aynı zamanda ilimdeki derinliği veçhiyle sırların sırrına sâhip olduğunu söylemiştir.

Esselâm ey Haydâr-ı Düldül-süvâr

Esselâm ey halk-ı Rahmân esselâm

(NBD, G.349/6)

(Ey Düldül’ün binicisi olan arslan [Hz. Ali] sana selâm olsun. Ey Rahman’ın kulu sana selâm olsun.)

Düldül, Hz. Peygamber’in katırının adıdır. Hz. Muhammed târihi kaynaklarda kır veya beyaz renkte olduğu rivâyet edilen bu bineği sonraları damadı Hz. Ali’ye hediye

etmiştir. Hz. Ali halîfeliği esnâsında Döldül'e binerek Haricîler ile savaşmıştır.³⁶¹ Necâtî Bey bu beytinde Hz. Ali'yi Döldül'ün binicisi olan arslan olarak nitelendirmiştir.

Nice bir kîn-i peleng ide Necâtî ile felek

Demi geldi ki 'Âlîlik idesin arslanum

(NBD, s.132, Müfred)

(Felek Necâtî ile nicedir sona ermeyen bir kin besler [kaplan kini]. Arslanım, Alilik etmenin vakti geldi.)

Hz. Ali'nin bir lakabı da aslan anlamına gelen "Haydar"dır.³⁶² Necâtî Bey, çektiği dünya meşakkatini dile getirirken talihinin nicedir yüzüne gülmediği, feleğin kendisine sonsuz bir kin beslediğini söylemiş; talihinin bunca zamandır bozuk olmasını, kindârlığıyla meşhur olan kaplanın kiniyle (kîn-i peleng) anlatılmıştır. Bozuk talihi tersine çevirmenin vaktinin geldiğini söyleyen Necâtî, kendisine Hz. Ali gibi cesur davranması gerektiğini telkin etmiştir. "Alilik etmek" arslan kesilmek anlamındadır. Arslan, kaplandan (peleng) güçlü olduğundan beytinde böyle bir ilişki kurmuştur.

Yakışubdur zâtuña fazl-u-kemâl-i ma'rifet

İtdi gûyâ Şah-ı Merdân şecâ'at intisâb

(NBD, K.4/22)

(Mârifetin fazîleti ve kemâlatı zatına yakışmıştır; sanki yiğitlikte Hz. Ali'ye intisap etti.)

Necâtî Bey bu beytinde mârifet ve ilimdeki fazîletini ve kemâlatını methylediği Müeyyibzâde Abdurrahman Efendi'nin yiğitlikte Hz. Ali'ye intisap ettiğini söylemiştir. Beyitte Hz. Ali yiğitlerin şâhı anlamına gelen "Şâh-ı Merdân" ifâdesiye anılmıştır.

---

³⁶¹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 125-126.

³⁶² Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.125.

b) İlmi münâsebetiyle:

Esselâm ey kâşif-i ‘ilm-i ledün

Esselâm ey cümle bürhân esselâm

(NBD, s.21, NA/2)

(Ey ledün ilminin kâşifi sana selâm olsun. Ey bürhânın tamamı sana selâm olsun.)

Necâtî Bey yazdığı “Na ‘t-i ‘Ali” kasîdesinin bu beytinde Hz. Ali’nin ledün ilminin (İlâhî sırlara âit ilim) kâşifi, bütün burhanın sâhibi olduğunu söylemiştir.

Yemîninde yesârında eger tîğ-u-eger hâme

Bihamdillâh ki cem‘ itmiş kemâlin Şâh-ı Merdânuñ

(NBD, K.13/15)

(Sağında ve solunda ister kılıç ister kalem vadır. Hamdolsun ki Hz. Ali’in kemâlini kendinde toplamıştır.)

Hz. Ali hem ilimde hem de kılıç kullanmada mâhirdir. Yiğitliği sebebiyle kendisine “Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfekâr” denmiştir. İlimdeki derinliği sebebiyle de Hz. Peygamber’in “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır. O hâlde ilim isteyen kimse kapıya gelsin.” buyurmuştur.³⁶³ Necâtî Bey, Dâvûd Paşa’ya sunduğu kasîdenin bu beytinden onun, Hz. Ali gibi hem ehl-i kalem hem de elh-i kılıç olduğunu, bu ve diğer yönleriyle Hz. Ali’nin bütün kemâlatını üzerinde topladığını söylemiştir.

Esselâm ey zâhir-ü-bâtın ‘ayân

Esselâm ey sırr-ı pinhân esselâm

(NBD, G.349/7)

(Ey gizli ve âşikâr olan her şeyi bilen sana selâm olsun. Ey sırların sırrına sâhib olan sana selâm olsun.)

---

³⁶³ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 18.

Necâtî Bey bu beyitte de Hz. Ali'nin zâhirî ve bâtinî ilimleri bildiğini ve bu yönüyle onun sırların sırrına sâhip olduğunu söylemiştir.

c) İmâmeti münâsebetiyle:

Esselâm ey sâkî-i kevser İmâm

Esselâm ey kible-i cân esselâm

(NBD, s.22, NA/5)

(Ey kevserin sâkisi olan İmâm sana selâm olsun. Ey canların -mahlûkatın- sığınağı sana selâm olsun.)

İmâmet, Resûl-i Ekrem'den sonra İslâm toplumunun idâresini en yüksek seviyede üstlenen kişinin görev ve makamını ifâde eder. Şi'a inancına göre imâmet Hz. Ali/Fâtıma soyundan gelenlere âittir.³⁶⁴ Zîra "Na 't-i 'Ali" kasidesinde Şi'a itikadı ve bâtinî tellakiler ile iltibas arz eden hususlar vardır.³⁶⁵ Necâtî Bey de bu beytinde Hz. Ali'yi kevserin sâkisi olan "İmam" ve canların -mahlûkatın- sığınağı/kiblesi ifâdeleriyle anmıştır.

d) Hz. Muhammed'e yakınlığı, ehl-i beyt olması münâsebetiyle:

Esselâm ey zât-ı pâk-i Mustafâ

Esselâm ey nûr-i îmân esselâm

(NBD, s.22, NA/4)

(Ey zatı temiz Hz. Muhammed (sav.) sana selâm olsun. Ey nûr-i iman sana selâm olsun.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Muhammed'in âilesinden olması sebebiyle Hz. Ali'yi "zât-ı pâk-i Mustafâ" diye anmakta ve onu îmanın nûru olarak görmektedir.

---

³⁶⁴ Mustafâ Öz ve Avni İlhan, "İmâmet" *DİA*, XXII, 201-203.

³⁶⁵ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 50.

e) Velâyeti münâsebetiyle:

Esselâm ey pişvâ-yi evliyâ

Esselâm ey Âl-i ‘İmrân esselâm

(NBD, s.22, NA/7)

(Ey evliyânın önderi sana selâm olsun. Ey âl-i İmrân sana selâm olsun.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Muhammed’e yakınlığından dolayı “Âl-‘İmrân” diye andığı Hz. Ali’yi “evliyânın önderi” (pişvâ-yı evliyâ) olarak zikretmiştir.

f) Cömertliği münâsebetiyle:

‘Osmân Oğullarında sen ey Şâh-ı muhterem

Cûd-ı ‘Alî ‘âlemsin-ü-‘adl-i ‘Ömer-nişân

(NBD, K.21/33)

(Ey saygı değer Pâdişâh, Osmanoğulları içinde sen Hz. Ali’nin cömertliği, Hz. Ömer’in adâleti hâletindesin.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd’u saygıya lâyık bir pâdişâh olarak nitelmiş ve onun Osmanoğulları içinde cömertlikte Hz. Ali, adâlette ise Hz. Ömer’in hâletinde olduğunu söylemiştir.

Esselâm ey sâhib-i lûtf-u-kerem

Esselâm ey kân-ı ihsân esselâm

(NBD, s.22, NA/6)

(Ey Kerem ve iyiliğin sâhibi sana selâm olsun. Selâm olsun sana ey ihsanın kaynağı sana selâm olsun.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Ali’yi “kerem ve iyiliğin sâhibi” ve “ihsanın kaynağı” olarak zikretmiş; “Sana selâm olsun!” diyerek ona saygısını göstermiştir.

g) Ebu Tûrab lakabıyla anılması münâsebetiyle:

Miskîn Necâtî'yi hat-ı hûş-bû tûrâb (Bû Tûrâb) ider

Ey zûlfi kara irmez ise Şâhdan meded

(NBD, G.52/7)

(Ey siyah saçlı [sevgili] şâyet Şâhtan yardım gelmezse güzel ayva tüylerin miskin Necâtî'yi toprak edecektir.)

Necâtî Bey bu beyitte, siyah saçlarıyla nitelediği sevgiliye seslenmiş ve Hz. Ali'den kendisine yardım gelmemesi hâlinde sevgilinin güzelliğine güzellik katan ayva tüylerinin miskin Necâtî'yi toprak edeceğini yâni öldüreceğini söylemiştir.

h) Kabrinin Necef'te bulunması münâsebetiyle:

Redd itme derd mendi eyâ Sâhibü'n-Necef

Virsün harîm-i hürmetüne hastalar tuhaf

(NBD, G.269/1)

(Ey Hz. Ali dertliyi reddetme, hastalar hürmetli harimine hediyeler versin.)

Şia inancının önemli yerlerinden bir Necef'tir. Zîra Hz. Ali'nin türbesi buradadır. Bu sebeple Hz. Ali için "Sâhibü'n-Necef" ve "Şâh-ı Necef" de denmiştir. Bu beyitte ise Necâtî Bey, Hz. Ali'den, kabrinin bulunduğu yerin hürmetine şifa umuduyla hediyeler veren hastaların bu hediyeleri reddetmemesini istemektedir.

Bâb-ı keremdür işiğün geldi Necâtî yüz sürer

Anuñ uñulmaz derdine himmet gerek Şâh-ı Necef

(NBD, G.268/6)

(Senin eşiğin kerem kapısıdır, Necâtî gelip yüz sürer. Zîra onun onulmaz derdine Hz. Ali'nin yardımı gerekir.)

Bu beyitten hareketle Necâtî Bey'in kerem kapısı olarak gördüğü Hz. Ali'in kabrini ziyâret ettiği ve Hz. Ali'den iyileşmeyen derdine himmet etmesini dilediği söylenebilir.

Hz. Ali, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Hulâfa-i Râşidîn içerisinde üzerinde en çok durulan kişidir. Hz. Osman'a bîat etmesinden başka bâzı beyitlerde "Haydar" lakabıyla anılıp cesâreti ve kahramanlığı, başka bir beyitte ise velâyeti ve imâmeti münâsebetiyle zikredilmiştir.³⁶⁶ Bütün bunlara rağmen Necâtî Bey'e göre pek de derin olmayan bir şekilde işlenmiştir.

Zîra ki velâyet-i 'Âlî'ye
Münkir degüliz imâmumuzdur

(APD, s.14, 6/5)

(Çünkü Hz. Ali'nin velîliğini reddetmiyoruz, [o] bizim imamımızdır.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Ali'nin velîliğini reddetmediğini bilakis onun imâmetini kabul ettiğini belirtmiştir.

Cihân-güşây-ü-memâlik-sitân-ı heft iklîm
Muhammed-âyet-ü-Yûsuf-cemâl-ü-Haydar-ceng

(APD, K.22/15)

(Yedi diyar ülkesini ve cihânı fetheden, Hz. Muhammed alâmetli, Hz. Yûsuf yüzlü ve Hz. Ali gibi savaşçı olan Sultân Mehmed [çelik kale misâli olan kılıcıyla İslâm'ı düzeltti.]

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed'i betimlerken onu yaptıklarıyla Hz. Muhammed'e, güzelliğiyle Hz. Yûsuf'a ve savaşçılığı itibâriyle de Hz. Ali'ye benzetmiştir.

---

³⁶⁶ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 32.

1.3.8. Bilâl-i Habeşî³⁶⁷

Hz. Peygamber'in ilk müezzini olan sahâbîdir. Künyesi, Ebû Abdillâh (Ebû Abdilkerîm veya Ebû Amr) Bilâl b. Rebâh şeklindedir. Habeş asıllı bir köle olarak dünyaya gelmiştir. Uzun boylu, zayıf, gür ve kır saçlı, siyah tenlidir. Müslüman olduğunu açıkça söyleyen ilk yedi kişiden biridir, bu sebeple Ümeyye b. Halef öğle vakitlerinde onu kızgın güneş altında sırt üstü yatırıp büyük bir kaya parçasını göğsü üzerine koydurarak İslâmîyet'ten vazgeçmesine zorlamıştır. Fakat o, her defasında, "Rabbim Allah'tır; O birdir." diyerek bu dayanılmaz işkenceye îmanıyla göğüs germiştir. Hz. Peygamber'in isteğiyle Hz. Ebû Bekir Müslüman olmayan güçlü siyahî bir köleyi vererek Bilâl'i Ümeyye b. Halef'in elinden kurtarıp âzat etmiştir.

Bilâl-i Habeşî, hicretin birinci yılında Hz. Peygamber'in öğrettiği ezânı onun emriyle ilk defa okumakla meşhur olmuş, hayatı boyunca Hz. Peygamber'in müezzinliğini yapmıştır. Bedir başta olmak üzere Hz. Peygamber'in bütün gazvelerine katılmıştır. Mekke'nin fethedildiği gün Resûlullah'ın emri üzerine Kâbe'nin damına çıkarak fetih ezânını okumuştur. Bilâl-i Habeşî hayatı boyunca Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmayıp pek çok hususta O'na yardımcı olmuştur. Yaygın olan rivâyetlere göre Bilâl-i Habeşî Hz. Peygamber'in vefatından sonra bir daha ezân okumamıştır. Hz. Ömer halife olunca Medine'den ayrılarak Suriye'de birçok şehir ve bölgenin fethine iştirak etmiştir. Bâzı Müslümanlar ezân okuması için halîfeye mürâcaat etmiş, halîfenin isteği üzerine Suriye'de bir defa ezân okumuş ve dinleyenleri ağlatmıştır. Altmışlı yaşlarında Dımaşk'ta vefat etmiş, Bâbüsagîr'deki kabristana defnedilmiştir.³⁶⁸

Necâtî Bey Dîvânı'nda Bilâl-i Habeşî'ye tespit edebildiğimiz dört beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde ezân-ı Muhammedî'yi okuması, sesinin güzelliği, teninin siyah oluşu, mûteber hizmetlerinden ötürü Hakk'a yakınlığı ve cennette müminlere Kevser suyundan ikram edeceği inancıyla anılmıştır.

---

³⁶⁷ Bkz. Mustafâ Fayda, "Bilâl-i Habeşî" *DİA*, VI, 152-153.

³⁶⁸ Fayda, "Bilâl-i Habeşî", s.152-153.

a) Hakk'a yakınlığı münâsebetiyle:

Garazları bu ki makbûl-i hıdmeti olalar
Hemîşe bâr-geh-i Kibriyâda misl-i Bilâl

(NBD, KNR /19)

(Mûteber hizmetleri olanların gâyeleri şudur ki: [Onlar] Hz. Bilâl misâli her zaman Allah'ın huzurunda olmak isterler.)

Bilâl-i Habeşî ömrü boyunca Hz. Peygamber'in yanından ayrılmayıp O'nun abdest suyunu temin etmek, şahsî ihtiyaçlarını karşılamak, savaşta geceleri korunmasını, gündüzleri ise gölgelenmesini sağlamak, yemek hazırlamak, beytümâl işlerine bakmak, Hz. Peygamber'in emriyle ödemeler yapmak, elçileri ağırlamak, seriyeye kumandanlarına sancak vermek, Resûl-i Ekrem'in emirlerini halka duyurmak gibi işlerde görev almıştır.³⁶⁹ Bu sebeple Necâtî Bey bu beytinde değerli hizmetlerde bulunan kimselerin, yaptıkları bu hizmetlerle Bilâl-i Habeşî gibi Allah'ın rızasını kazanmayı ve her ân O'nun huzurunda olmayı gâye edindiklerini söylemektedir.

b) Ezân-ı Muhammedî veya salâ okuması münâsebetiyle:

Câmi'-i hüsne salâ itmez ise ne eyler ola
Zülfi gûşunda çü engüşt-i Bilâl-i Habeşî

(NBD, G.590/5)

(Bilâl-i Habeşî'nin eli gibi, saçlarının kulaklarından dökülmesi güzelliklerin toplanması için yapılan bir çağrı değilse başka ne olabilir?)

Necâtî Bey bu beytinde bütün güzellikleri sevgilide toplamak için kulakların üstünden yüzüne dökülen saçlarını Bilâl'i Habeşî'nin elini kulağına götürüp ezân/salâ okumasına benzetmektedir.

---

³⁶⁹ Fayda, "Bilâl-i Habeşî", s.153.

c) Sesinin güzelliği münâsebetiyle:

Okusun medhüni kapuñda Necâtî bendeñ

Yaraşur Kâ'be harîminde nevâ kılrsa Bilâl

(NBD, K.16/43)

(Hz. Bilâl'in Kâbe'de ezân okuması gibi Necâtî bendenin kapına gelip seni övmesi münâsıptır.)

Bilâl-i Habeşî Mekke'nin fethedildiği gün Resûlullah'ın emri üzerine Kâbe'nin damına çıkarak fetih ezânını okumuştur.³⁷⁰ Bu hâdiseden hareketle Necâtî Bey, Şehzâde Mahmûd'un kapısını Kâbe'ye, kendini de Bilâl-i Habeşî'ye benzeterek onun kapısına gelerek onu övmesinin münâsıp olacağını söylemiştir.

d) Teninin rengi münâsebetiyle:

Didi lâ'linde görüb dâne-i hâl-i siyehin

Âb-ı Kevserde karâr itdi Bilâl-i Habeşî

(NBD, G.644/4)

(Dudağında siyah beni görünce Bilâl-i Habeşî, Kevser suyunda karar kıldı, dedi.)

Habeş asıllı bir köle olarak dünyaya gelen Bilâl-i Habeşî siyah tenlidir. Necâtî Bey sevgilinin güzelliğini tasvir ederken onun kevseri andıran dudaklarındaki beni, siyahî olması sebebiyle Bilâl-i Habeşî'ye benzetmiştir.

Hz. Bilâl, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da dört halîfeden başka ismen anılan tek sahâbedir. Üç beyitte zikredilen Hz. Bilâl umûmiyetle siyahî olması münâsebetiyle sevgilinin dudağındaki bene benzetilerek kullanılmıştır.³⁷¹ Hz. Bilâl'in cennete girip orada müminlere kevser suyundan dağıtacağı inancı hem *Necâtî Bey Dîvânı*'nda hem de *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda işlenmişken; sesinin güzel oluşu ve ezân-ı Muhammedî'yi okuması hâdisesiyle *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ele alınmamıştır. Ayrıca *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Rıdvân adlı meleğin Bilâl-i Habeşî için cenneti süslediği zikredilmiştir.

³⁷⁰ Fayda, "Bilâl-i Habeşî", s.152.

³⁷¹ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 33.

Hâl-i lebûñi gülşen-i hüsnüñde gören dir
Cennetde Bilâl-i Habeşî Kevsere düşdi

(APD, G.346/3)

(Senin güzelliğinin gül bahçesinde dudağındaki beni gören kişi, Bilâl-i Habeşî cennette Kevser'e düştü, der.)

Ahmed Paşa sevgilinin dudağını havz-ı Kevser'e, sevgilinin dudağındaki beni ise siyâhî renginden ötürü Bilâl-i Habeşî'ye benzetmiştir. Ayrıca beytinde Bilâl-i Habeşî'nin cennette girip orada müminlere Kevser suyu dağıtacağı inancına işârette bulunmuştur.³⁷²

Rıdvân behiştî bu kadar ârâyîş itdüğü
Budur ki ide kabul Bilâli Muhammedüñ

(APD, s.15, Tercî-bend 7-I/14)

(Rıdvân'ın cenneti bu kadar süslemesi, Hz. Muhammed'in Bilâl'i, [cenneti] kabul etsin diyedir.)

Ahmed Paşa bu beytinde cennetin bekçisi olan Rıdvân'ın Hz. Muhammed'e yakınlığıyla bilinen Hz. Bilâl-i Habeşî için cenneti süslediğinden bahsetmiştir.

1.3.9. Hz. Hasan³⁷³

Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin büyük oğludur. Künyesi, Ebû Muhammed el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî şeklindedir. Medine'de doğmuştur. Hz. Peygamber Hasan adını ve Ebû Muhammed künyesini vermiştir. "Müctebâ" lakabıyla tanınan Hz. Hasan halim selim, cömert, sakın, vakarlı, siyâset ve fitneden kaçınan bir yaratılışa sâhiptir. Resûl-i Ekrem'in "cennetin efendileri" dediği ve "Allahım, ben onları seviyorum, sen de sev!" diye duâ ettiği iki torununu çok sevdiğini, gösteren birçok rivâyet nakledilmiştir. Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle halîfe olarak Kûfe'de kendisine bîat edilmiştir. Muâviye onu halîfe olarak kabul etmemiş, Hz. Hasan hilâfeti

³⁷² Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 33.

³⁷³ Bkz. Ethem Ruhi Fırlalı, "Hasan" *DİA*, XVI, 282-285.

Muâviye'ye teslim etmek için belirlediği şartları kendisine bildirmek zorunda kalmıştır. Muâviye, Hz. Hasan'ın şartlarını mühürleyip îade etmiştir. Şartların kabul edilmesinden memnun olan Hz. Hasan, yetkilerini Muâviye'ye devretmiş, Müslümanlar arasında kan dökülmesini önlemiştir. Hayatının geri kalanını Medine'de geçirmiştir. Rivâyete göre Yezîd b. Muâviye ile evlendirilmek vaadiyle kandırılan eşlerinden Ca'de bint Eş'as tarafından zehirlenip 49 (669) târihinde vefat etmiştir.³⁷⁴

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hz. Hasan'a tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir. Bunların tamamında kardeşi Hz. Hüseyin ile birlikte ve Hz. Muhammed'in torunu olmaları münâsebetiyle zikredilmiştir.

İki güher ki Hasendür biri Huseyn-i şehîd
Kim anlaruñla iderdi zemâne def'-i melâl

(NBD, KNR /47)

(Hz. Hasan ve şehit edilen Hz. Hüseyin ki iki incidir. [Zîra] Hz. Muhammed hayatta iken hüznünü onlarla giderirdi.)

Kaynaklarda Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'le oyun oynadığı, onları sırtına bindirip gezdirdiği, secdede iken sırtına bindiklerinde ininceye kadar kalkmadığı rivâyet edilmiş ve onlara olan düşkünlüğü anlatılmıştır.³⁷⁵ Necâtî Bey, bu beytinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i iki inciye benzetmiş ve Hz. Muhammed'in hayatta iken hüznünü onlarla giderdiğini söylemiştir.

Bebekleridürür İslâm gözinüñ ikisi
Hôşâ sipihr-i sa'adetde rûşenân-ı celâl

(NBD, KNR /48)

(İkisi İslâm'ın göz bebekleridir. Ne güzel [ki onlar] mutluluk göğünde yücelik parıltılarıdır.)

---

³⁷⁴ Fığlalı, "Hasan", s.282-285.

³⁷⁵ Fığlalı, "Hasan", s.284.

Resûl-i Ekrem'in Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için "cennetin efendileri" dediği rivâyet edilmiştir.³⁷⁶ Necâtî Bey bu beytinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in İslâm'ın iki göz bebeği ve mutluluk göğünde yücelik parıltıları olduklarını söylemiştir.

Cânâ 'alelhusûs ki Dürreyn-i Ezhereyn
Emsâlini getürmedi bu nil-gûn sadef

(NBD, G.269 /2)

(Ey sevgili, özellikle iki parlak incinin [Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin] benzerini bu nilgün renkli sadef getirmedi.)

Deniz hayvanlarının kabuklarının iç tarafında teşekkül eden ve süslemelerde, süs eşyâlarında kullanılan beyaz menevişli, çok sert, parlak maddeye³⁷⁷ sedef denir. Necâtî Bey bu beyitte iki parlak inci diye târif ettiği Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in benzerlerinin olmadığını, koyu ve parlak mâvi sedefin içinden dahi bu kıymette incinin çıkmayacağını söylemiştir.

Hz. Hasan, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

1.3.10. Hz. Hüseyin³⁷⁸

Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin küçük oğlu ve Kerbelâ şehididir. Künyesi, Ebû Abdillâh el-Hüseyin b. Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî eş-Şehîd şeklindedir. "Şehîd" lakabıyla meşhurdur. Babasının halîfeliği devrinde Kûfe'ye gitmiş, onun bütün seferlerine katılmıştır. Hz. Hasan'ın vefatından sonra Yezîd'in hilâfet makamına gelişine kadar zühd ve takvâya dayalı bir hayat sürmüştür. Yezîd'e biat etmemiştir. Kûfeliler kendisini hilâfete getirmek istemiş, dâvetleri üzerine yakınlarıyla Kûfe'ye yola çıkmıştır. Yolda Kûfelilerin biatlarından döndüğünü öğrense de yola devam etmiştir. Kerbelâ mevkiinde Yezîd'in ordusu tarafında savunmasız olarak kuşatılmış,

³⁷⁶ Fığlalı, "Hasan", s.284.

³⁷⁷ Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2011.

³⁷⁸ Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, "Hüseyin" *DİA*, XVIII, s.518-521.

uzun bir süre susuz bırakılmışlardır. Hz. Hüseyin başı kesilmek sûretiyle yakınlarıyla birlikte Muharrem ayında şehit edilmiştir. Şiîliğin temel şahsiyeti Hz. Ali olmakla birlikte, Hz. Hüseyin'in şehâdetini Şiîliğe hayat veren bir kaynak telakki ederek içtimaî ve siyâsî hayatın parolası hâline getirmiştir.³⁷⁹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hz. Hüseyin'e tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir. Bunların tamamında abisi Hz. Hasan ile birlikte anılmıştır. Bu sebeple burada aynı beyitlerin tekrar edilmesi gereksiz görülmüştür. (Bkz. Hz. Hasan)

Hz. Hüseyin, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

1.3.11. *Necâtî Bey Dîvânı*'nda Bulunmayıp *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Geçen İslâmiyet Açısından Önemli Şahsiyetler

İslâm dini açısından önemli şahsiyetlerden biri olan Ömer b. Abdulazîz *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tek bir beyitte, Hz. Ömer ile birlikte “Ömereyn” ifâdesiyle anılmıştır.

Fazl-ı 'Ömeryne kâ'ilüz biz
Kim mes'ele-i kelâmumuzdur

(APD, s.14, 6/3)

(Biz, fazîlet sâhibi iki Ömer'e inanmışız ki [onlara inanmak] bizim inanç meselemizdir.)

Ahmed Paşa, bu beytin geçtiği şiirini Rafizileri reddetmek gâyesiyle yazmıştır.³⁸⁰ Beyitte geçen “Ömereyn” ifâdesi onun iki farklı Ömer'den bahsettiğini göstermektedir. Bu ifâdenin geçtiği manzumenin diğer beyitlerinde Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Hz. Ali'nin de anılmasından hareketle bahsi geçen iki Ömer'den ilkinin Hz. Ömer olduğu kolaylıkla söylenebilir. Diğerisi ise hilâfeti devrinde ehl-i sünnet inancının koruyucusu olan Rafizi faâliyetleriyle mücâdele eden Emevî halîfesi Ömer b. Abdulazîz olmalıdır.

³⁷⁹ Fığlalı, “Hüseyin”, s.518-521.

³⁸⁰ Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s.33.

Tablo 3
NBD ve APD’de İslâmiyet Açısından Önemli Şahsiyetler

No	Şahıslar	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Âl- Âba/Âli Mustafâ	3	3
2	Çâr-yâr	2	2
3	Ashâb-ı Kiram	2	2
4	Hz. Ebû Bekir	3	1
5	Hz. Ömer	2	1
6	Hz. Osman	2	1
7	Hz. Ali	22	5
8	Bilâl-i Habeşî	4	3
9	Hz. Hasan	3	-
10	Hz. Hüseyin	3	-
11	Ömer b. Abdulazîz	-	1
Toplam Kişi		10	9
Toplam Beyit		46	19

1.4. MUTASAVVIF ŞAHSİYETLER

Tasavvuf, dîvân edebiyatının kaynakları arasında önemli bir yere sâhiptir. Özellikle Fars edebiyatının etkisiyle dîvân şiirinde tasavvufî konular yoğun olarak ele alınmıştır. Bu durum şâirlerin, şiirlerinde mutasavvıf şahsiyetleri de anmalarına, onlara âit hâdise ve hâllere, menkıbe ve fazîletlerine dâir ayrıntıları konu edinmelerine sebep olmuştur.

Necâtî Bey Dîvânı'nda mutasavvıf şahsiyetlerden Veysel Karanî, İbrâhim-i Edhem, Hallâc-ı Mahsur ile Şâh Handân ve Nimetullah-ı Velî'ye yer verilmiştir. Üveysî olarak da anılan Veysel Karanî vatan sevgisiyle, İbrâhim-i Edhem zâhidâne kişiliğiyle ve Hallâc-ı Mansûr "ene'l-Hakk" sözüyle mevzûubahis edilmiştir. Necâtî Bey, Nimetullah tarikatının kurucusu Nimetullah-ı Velî ile muhtemelen bu tarikata intisaplı olan Şâh Handân'ı tek bir beyitte birlikte anmıştır. Her ikisi de sevgilinin tavsifinde benzetme unsuru olarak zikredilmiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı'nda Necâtî Bey'in ele aldığı mutasavvıf şahsiyetlerden sâdece Hallâc-ı Mansûr'a aynı münâsebetle yer verilmiştir. *Necâtî Bey Dîvânı*'ndan farklı olarak Ahmed Paşa; Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Emîr Sultân, Şeyh Vefâ ve Şeyh Taceddin gibi genellikle devrin âlim ve mutasavvıflarını beyitlerinde işlemiştir.

1.4.1. Veysel Karanî³⁸¹

Tâbiîn neslinden Yemenli bir zâhittir. Künyesi Ebû Amr Üveys b. Âmir b. Cez' b. Mâlik el-Karanî, şeklidir. Veysel Karanî diye anılan Üveys el-Karanî, Yemen'deki Murâd kabilesinin Karan aşiretine mensuptur. Yemen'e giden Müslümanlar vesîlesiyle İslâmiyet'i kabul etmiş, Hz. Peygamber'i ziyâret etme arzusuna rağmen yaşlı annesini bırakamamış, fakat daha sonra annesinden kısa süreliğine izin alıp Medine'ye gelmiş, ancak Resûl-i Ekrem'i o gün evde bulamadığından görüşememiş ve aynı gün Yemen'e dönmek zorunda kalmıştır. Bâzı kaynaklara göre Hz. Peygamber vefatından kısa bir süre önce hırkasını çıkarıp Hz. Ömer'e ve Hz. Ali'ye vermiş, onu Üveys el-Karanî'ye vermelerini söylemiş, onlar da Veysel'in Kûfe'ye yerleşmesinden sonra hırkayı ona

---

³⁸¹ Bkz. Necdet Tosun, "Veysel Karanî" *DİA*, XLIII, 74-75.

götürmüştür. Kûfe’de münzevi bir hayat yaşayan Veysel’in 37 (657) yılında vukû bulan Sıffîn Savaşı’na Hz. Ali’nin saflarında katıldığı ve bu savaşta şehit olduğu kabul edilir. Zâhidâne hayatı dolayısıyla Veysel Karanî tasavvuf ehli tarafından örnek bir şahsiyet kabul edilmiş, Hz. Peygamber’i zâhiren görmemekle birlikte mânen kendisinden feyiz aldığı ileri sürülmüştür. Bu sebeple ileriki asırlarda Resûl-i Ekrem’i, Veysel Karanî’yi veya herhangi bir şeyhi görmeden rüyâ gibi mânevî bir yolla onlardan eğitim alan kişilere Üveysî denmiş, bu şekilde eğitim almaya Üveysîlik adı verilmiştir. Hayatına dâir müstakil menâkıbnâmeler ve şiirler kaleme alınan Veysel Karanî’nin gerçek hayatı ile efsânevî kişiliği birbirine karışmıştır.³⁸²

Necâtî Bey Dîvânı’nda Veysel Karanî’ye tespit edebildiğimiz tek bir beyitte yer verilmiştir. Mehmed Çavuşoğlu Veysel Karanî’yi sahâbeler bölümünde zikretmişse de onun sahâbe olup olmadığı meselesi tartışmalı olduğundan bu tez çalışmasında mutasavvıf şahsiyeler altında ele alınması uygun görülmüştür.

a) Vatan sevgisi münâsebetiyle:

Dil Halîli işigüñ Kâ‘besini terk idemez

Men‘ ider hubb-ı vatan Veys Karenen çıkamaz

(NBD, G.231/2)

(Dil Halîl’i sevgilinin Kâbe’ye benzeyen eşiğini terk edemez, vatan sevgisi Veys’in Karen’den çıkmasına engel olur.)

İnsanın sevip emek verdiği yerden, vatandan ayrılmasının imkânsızlığını anlattığı bu beytinde Necâtî Bey, Veysel Karanî’nin vatan sevgisinden dolayı memleketinden ayrılamadığı söylenmiştir. *Necâtî Bey Dîvânı*’ndan onun memleketinden ayrılmadığı söylenmişse de târihi kaynaklarda, Medine’ye gittiği fakat Hz. Muhammed’in evde olmaması nedeniyle onu göremeden memleketine döndüğü belirtilmiştir.

Veysel Karanî, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda zikredilmemiştir.

---

³⁸² Tosun, “Veysel Karanî”, s. 74-75.

1.4.2. İbrâhim-i Edhem³⁸³

İbrâhim-i Edhem, zâhit, sûfî ve muhaddistir. Künyesi Ebû İshâk İbrâhim b. Edhem b. Mansûr, şeklinde zikredilmiştir. Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. Genç yaşta zühd yoluna girip memleketinden ayrılmadan önce birçok hizmetçisi bulunan zengin ve itibarlı bir âilenin çocuğu olduğuna dâir kayıtlar, Belh hükümdârı veya hükümdârın oğlu ya da torunu olduğu şeklindeki rivâyetlerden daha doğru görünmektedir. Bütün dünya nimetlerinden vazgeçip zühd yolunu seçmesi sebebiyle destanlaşan şahsiyetiyle târihî kimliği arasında ciddi uyumsuzluklar vardır. Rivâyete göre İbrâhim b. Edhem gençlik çağında avlanırken “Sen bunun için mi yaratıldın, bunu yapmakla mı emrolundun?” şeklinde gâipten bir ses duyması sebebiyle bütün malını mülkünü terkedip zühd yoluna girmeye karar vermiştir. Başlangıçta, sâhip olduğu geniş imkânları bırakıp vatanından ayrılmak kendisine ağır gelmişse de nefsine karşı çetin bir mücâdele vermiş ve kararında sebat etmeyi başarmıştır. Çölde tek başına aylarca seyahat etmiştir. Daha hayatta iken şöhreti geniş bir çevreye yayılmıştır. Kurduğu sohbet meclislerinde dostlarına nasîhat etmiş, uzakta bulunanların sorularına cevap yazmıştır. Onun çok fasih konuştuğu ve zaman zaman şiir söylediği belirtilmiş, geceleri genellikle tefekkürle geçirdiği, çok az uyuduğu, gündüzleri ise sürekli oruç tuttuğu söylenmiştir.³⁸⁴

Necâtî Bey Dîvânı'nda İbrâhim Edhem'e tespit edebildiğimiz dört beyitte yer verilmiştir. Bunların tamamında menkıbesine uygun şekilde zâhitlik yolunu seçerek tâcından ve tahtından vazgeçip fakr ve riyâzet³⁸⁵ ile yaşaması konu edilmiştir.

Çâk çâk itdi kara zülfüñle Ka'be cübbesin

Jendeler geymişdür İbrâhîm Edhem sandılar

(NBD, G.74/4)

(Siyah saçlarıyla Kâbe'nin örtüsünü paramparça etti. Öyle ki onu yırtık, yamalı giyisiler giyinmiş İbrâhim-i Edhem sandılar.)

³⁸³ Bkz. Reşat Öngören, “İbrâhim b. Edhem”, *DİA*, XXII, 293-295.

³⁸⁴ Öngören, “İbrâhim b. Edhem”, s.293-295.

³⁸⁵ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 51.

Gençliğinde tahta çıkğı rivâyet edilen İbrâhim-i Edhem kısa zaman sonra tâcını ve tahtını bırakıp zâhitlik yolunu seçmiştir.³⁸⁶ Uzun bir müddet çöllerde yaşayan İbrâhim-i Edhem'in üzerindeki elbisesi yırtılıp paramparça olmuştur. Necâtî Bey bu beyitte, sevgilinin savrulan saçlarıyla Kâbe örtüsünün parçalandığını ve buna şahit olanların onu, yırtık ve yamalı giyisiler giyinmiş İbrâhim-i Edhem sandıklarını söylemiştir.

Her İbrâhîm 'izzet Kâ'besinde
Halîlullâh ya hod Edhem olmaz

(NBD, G.230/6)

(Her İbrâhim izzet Kâ'besinde Halîlullâh yâhut Edhem olmaz.)

Manevî mertebe, şeref ve rütbe yüksekliğinde her İbrâhim'in, Hz. İbrâhim ve İbrâhim-i Edhem gibi olamayacağını anlatıldığı bu beyitte Necâtî Bey, Hz. İbrâhim'i, Allah'ın dostu mânâsına gelen "*Halîlullah*" sıfatıyla anmaktadır.

Şol ki tecrîd olımaz tâc ü kabâdan geçemez
Halka-i bezm gibi ehl-i safâdan geçemez

(NBD, G.224/1)

(Şu kişi ki taçtan, kaftandan, eğlence meclislerindeki gibi zevk düşküllüğünden -masivâ- vazgeçmedikçe arınamaz.)

Necâtî Bey bu beyitte insanın; zevk ü sefadan, makam ve mevki sevdasından vazgeçmedikçe arınamayacağını söylemiştir. Beyitte telmih sanatıyla "tâc u kabâdan" geçmekle İbrâhim-i Edhem hatırlatılmış olmalıdır.

---

³⁸⁶ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 133.

Gözlerün ırmaya hâlün gibi ruhsâruñdan
Ger bu hüsn ile göre hâlünü İbn-i Edhem

(NBD, G.355/3)

(Bu güzelliğınle Edhem oğlu [İbrâhim] seni görse [o da] benim gibi gözlerini yüzünden ayıramaz.)

Necâtî Bey, sevgilinin güzelliği karşısında gözlerini ondan ayıramadığını söylerken zâhitliğıyle meşhur İbrâhim-i Edhem'in bile bu güzellik karşısında gözlerini sevgilinin yüzünden ayıramayacağını söylemektedir.

İbrâhim-i Edhem, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda zikredilmemiştir.

1.4.3. Hallâc-ı Mansûr³⁸⁷

Hallâc-ı Mansûr, tasavvufun gelişmesine önemli katkıları olan ünlü bir mutasavvıftır. Adı Hüseyin olduğu hâlde İran'da ve Osmanlılar'da Mansûr ve Hallâc-ı Mansûr şeklinde anılmıştır. Künyesi, Ebü'l-Mugîs el-Hüseyin b. Mansûr el-Beyzâvî olarak zikredilmiştir. 244'te (858) İran'ın Fars eyâletindeki Tûr'da doğmuş, babasının mesleğinden dolayı "Hallâc" diye tanındığını söylenmiştir. Oğlu Hamd'e göre ise insanların gönüllerindeki sırları pamuk gibi atıp altüst ettiğinden "Hallâc-ı Esrâr" unvanını almıştır. Vaazlarıyla halkın ve aydınların teveccühüne mazhar olmuştur. Onun tesiriyle Müslüman olanlara Mansûrî denilmiş, bu durum kendisini büyük bir üne kavuşturmuştur. Bir menkıbeye göre Bağdat'ta açıkça Hak yolunda canını fedâ etmek istediğini, kanının dökülmesinin halk için helâl olduğunu îlân etmiş ve bu sözleri halk ve ulemâ arasında huzursuzluk meydana getirmiştir. Bâzıları onun sihirbaz, şarlatan veya deli olduğunu ileri sürerken bâzıları da kerâmet sâhibi bir velî olduğunu söylemiştir. Aleyhindeki faâliyetler artınca Ahvaz'a kaçmış, orada bir yıl saklandıktan sonra yakalanarak Bağdat'a getirilmiş, îdam talebiyle mahkeme edilse de hapsedilmesi yeterli görülmüştür. Sekiz yıl süren hapis hayatı bir odada göz hapsi şeklinde geçmiştir. Hapisteyken Bağdat ve çevresinde etkisi giderek artmış; fakat aleyhindeki faâliyetler de bütün şiddetiyle devam etmiştir. Nihâyetinde sahte

---

³⁸⁷ Bkz. Süleymân Uludağ, "Hallâc-ı Mansûr" *DİA*, XV, 377-381.

kerâmetler gösteren bir hokkabaz olduğu gerekçesiyle îdamı için tekrar hâkimler heyetinin önüne çıkarılmıştır. Hallâc, 309'da (922) Bağdat'ın Bâbüttâk semtinde önce kırbaçlanmış; burnu, kolları ve ayakları kesilmiş ve îdam edilmiştir. Öldürülme sebebi hakkında, "ene'l-Hakk" sözüyle ulûhiyyet iddiasında bulunduğu, haccın farziyetini inkâr edip yeni bir hac anlayışı ortaya koyduğu şeklinde iddialar ileri sürülmüştür.

Tasavvuf târihi bakımından birinci derecede önemli büyük mutasavvıflardan olan Hallâc'ın sözleri ve menkıbeleri çağlar boyunca Müslümanlar arasında yankılanmış ve İslâm toplumu üzerinde derin izler bırakmıştır. İbnü'n-Nedîm'in adlarını vererek Hallâc'a nisbet ettiği kırk altı eser günümüze ulaşmamıştır.³⁸⁸

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hallâc-ı Mansûr'a tespit edebildiğimiz iki beyitte yer verilmiştir.

a) Zâhit olması münâsebetiyle:

'İşk meydânına Mânsûr olımaz zâhid-i saht
Çekemez her nice nerm ise kemânı hallâc

(NBD, G.41/3)

(En katı zâhitler aşk meydanında Mânsûr olamaz, her ne kadar yumuşak olsa da hallâc yayını çekemez.)

Hallâc-ı Mansûr önce kırbaçlanmış; burnu, kolları ve ayakları kesildikten sonra da îdam edilmiştir. Başı kesilerek Dicle üzerindeki köprüye dikilmiş, gövdesi yakılıp külleri nehrin sularına savrulmuş, kesik başı iki gün köprüde dikili bırakıldıktan sonra Horasan'a gönderilerek bölgede dolaştırılmıştır. Bu münâsebetle Necâtî Bey, zâhitlik yolunda Hallâc-ı Mansûr'un bir başka eşinin olamayacağını, en katı zâhitlerin dahi her ne kadar yumuşak olursa olsun onun hallâcının yayını çekemeyeceğini söylemektedir.

---

³⁸⁸ Uludağ, "Hallâc-ı Mansûr", s. 377-381.

b) Ene'l-Hakk sözü münâsebetiyle:

Tende her kılum *ene'l-Hakk* diye Mansûr gibi
Zülfüññ ucına ger eylesin dâr beni

(NBD, G.633/4)

(Tenimde her bir tüyüm Mansûr gibi ene'l-Hakk diye. Saçının ucuna takıp beni idam et.)

Hallâc-ı Mansûr'un "*ene'l-Hakk*" diyerek ulûhiyyet iddiasında bulunması îdam edilmesinin gerekçeleri arasında rivâyet edilmiştir. Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin güzelliği karşısında vücudundaki her bir tüyünün Mansûr gibi "*ene'l-Hakk*" dediğini, bu sebeple de sevgiliden kendisini, saçlarının ucuna bağlayıp asmak sûretiyle idâm etmesini istemektedir.

Hallâc-ı Mansûr, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da iki beyitte zikredilmiştir. Necâtî Bey de olduğu gibi bu beyitlerin birinde "*ene'l-Hakk*" demesi diğesinde ise öldürülmesi münâsebetiyle işelenmiştir.

Fâş eylemezdi sırrın ene'l-Hakk rumûzınıñ
Mansûra irse mürşîd-i dâna senüñ gibi

(APD, s.17, Tercî-bend, IV/7)

(Senin gibi bilgin bir mürşîd Mansûr'a yetişseydi [o,] ene'l-Hakk sırrını ifşa eylemezdi.)

Ahmed Paşa bu beytinde Emîr Sultân'ın irşâttaki başarısını anlatırken Hallâc-ı Hallâc-ı Mansûr'un Emîr Sultân gibi bir mürşîdi tanınması hâlinde ene'l-Hakk sırrını ifşâ etmeyeceğini söylemiştir.

1.4.4. Ni'metullâh-ı Velî

Ni'metullâh-ı Velî, Ni'metullâhiyye tarikatının kurucusu ve mutasavvıf şâirdir. Künyesi Şâh Ni'metullâh-ı Velî Muhammed b. Abdillâh el-Hüseynî el-Kirmânî, şeklinde zikredilmiştir. 731'de (26 Aralık 1330) Halep'te doğmuştur. Seyyid olması ve uzun süre

Kirman'da kalmasından dolayı Şâh Ni'metullâh-ı Kirmânî diye tanınmıştır. İbnü'l-Arabî'nin fikirlerini öğrenme imkânı bulmuş, seyrüsülûkunu tamamlayıp Mısır'a ardından Suriye, Irak, İran ve Azerbaycan şehirlerini dolaşp Mâverâünnehir bölgesine gitmiştir. Ehl-i beyt muhabbetini buradaki üstatlardan öğrenmiştir. İsmi etrafında teşekkül eden olağanüstü haberler bölgedeki Türkmenler'in Müslümanlaşmasında etkili olmuştur. Latîfî, Seyyid Nesîmî'nin onun müridlerinden olduğunu söylemiştir. 100 yılı aşan hayatının son yirmi küsur yılını Mâhân'da açtığı dergâhta irşat faâliyetiyle geçirmiş, 834'te (1431) burada vefat etmiştir. Ni'metullâh-ı Velî'nin beş yüz eseri olduğu kaydedilir. Kasîde, gazel, terciler, na't, mesnevî, rubâî ve müfredlerden meydana gelen yaklaşık 12.000 beyit hacmindeki dîvânının birçok baskısı yapılmıştır.³⁸⁹

Necâtî Bey Dîvânî'nda Ni'metullâh-ı Velî'ye tek bir beyitte yer verilmiştir.

Ni'metullâhî değül mi bûseler
Şâh Handânı değül mi leblerüñ

(NBD, G.301/2)

(*Öpücükler Ni'metullâhî, dudakların Şâh Handânı değil midir?*)

Necâtî Bey'in "Şâh Handân" ile "Ni'metullâhî" kelimelerini birlikte kullanmakla Şâh Handân'ın, Ni'metullâhî tarikatına bağlı olabileceğine işâret ettiğini belirtilmiştir.³⁹⁰ Beyitte Ni'metullah-ı Velî ile Şâh Handân arasındaki ilişkiden hareketle sevgilinin dudaklarını Şâh Handân'a ve buselerini Ni'metullah-ı Velî'ye benzetilmiştir.

Ni'metullah-i Velî, *Ahmed Paşa Dîvânî*'nda anılmamıştır.

1.4.5. Handân (Şâh Handân-ı Jülîde-mûy)

Şâh Handân, Seyyid Nesîmî'nin kardeşidir. Hayatı hakkında pek az bilgi bulunmaktadır. Şirvan'da doğmuş, yine orada vefat etmiştir. Şemahi'nin güney batısında, kendi adıyla

³⁸⁹ Bkz. Mahmud Erol Kılıç, "Ni'metullâh-ı Velî", *DİA*, XXXIII, 133-135.

³⁹⁰ Seadet Şihyeva, ""Necâtî Şiirinde Nesîmî'den Etkilenmenin Boyut ve Biçimleri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2012): s.80-81.

anılan Şâh Handân kabristanında yatmakta olup kabri ziyârete açıktır. Halk arasında Şâh Handân adı tahrif olmuş ve zamanla Şahandan hâlini almıştır.³⁹¹ Şâh Handân, şiirlerini Türkçe olarak kaleme almış, kardeşi Seyyid Nesîmî gibi ilim tahsil ettikten sonra dervişlik eylemiş, üstünün başının güzelliğine kıymet vermeyip saçının sakalının birbirine karışmış olmasından ve dünyevî arzulardan uzak mütevekkil bir ârif olduğundan zamanında “Şâh-ı Handân-ı jülîde-mûy” lakabıyla tanınmıştır.³⁹² Şâh Handân, zamanının önemli şâirleriyle yakınlık kurmuştur. İki dilde şiir söylemeye yetkin biridir.³⁹³ Türkçe ve Farsça şiirler yazmışsa da eserleriyle ilgili bilgi bulunmamaktadır. Rivâyete göre Nesîmî, “Deryâ-yı muhît cûşa geldi/Kevn ile mekân hurûşa geldi” beytiyle başlayan meşhur mesnevîsini kendisine öğüt veren kardeşi Şâh Handân’a cevap olarak yazmıştır. Zîra dîvânında yer alan bâzı beyitler sebebiyle kardeşi Nesîmî’yi başına gelecek tehlikelerden dolayı uyarmak isteyen Şâh Handân “Gel bu sırrı kimseye fâş eyleme/Hân-ı hassı ‘ammeye aş eyleme” beytini yazarak ona göndermişse de Nesîmî kardeşinin bu çağrısına yukarıdaki beyitle başlayan mesnevîsiyle karşılık vermiştir.³⁹⁴

Necâtî Bey Dîvânı’nda Şâh Handân’a tek bir beyitte yer verilmiştir.

Ni‘metullâhî değül mi bûseler
Şâh Handânı değül mi leblerüñ

(NBD, G.301/2)

(Öpücüklerin Ni‘metullâhî, dudakların Şâh Handânı değil midir?)

Necâtî Bey de bu beyitte Ni‘metullah-ı Velî ile Şâh Handân arasındaki ilişkiden hareketle sevgilinin dudaklarını Şâh Handân’a bûselerini ise Ni‘metullah-ı Velî’ye benzetmektedir.

Şâh Handân, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

³⁹¹ Hüseyin Ayan, *Nesîmî Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanı’nın Tenkitli Metni*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2002, s.14.

³⁹² Ali Emîrî, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Âmid*, haz. İdris Kadioğlu, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018, s. 352.

³⁹³ Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâsı (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yay., 2005, s.297.

³⁹⁴ Ayan, *Nesîmî Hayatı*, s.14.

1.4.6. *Necâtî Bey Dîvânı'nda Bulunmayıp Ahmed Paşa Dîvânı'nda Geçen*

Mutasavvıf Şahsiyetler

Necâtî Bey, Veysel Karanî, İbrâhim-i Edhem ve Hallâc-ı Mansûr gibi evvelce yaşamış olan mutasavvıf şahsiyetleri dîvânında anmışken *Ahmed Paşa* için durum neredeyse bütünüyle farklıdır. Ahmed Paşa, Hallâc-ı Mansûr ile Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî hâricinde dîvânında Emîr Sultân, Şeyh Vefâ ve Şeyh Taceddin gibi kendi devrinin âlim ve mutasavvıflarını işlemiştir. Ahmed Paşa, bu şahsiyetler için dîvânında methiye mahiyetinde manzumeler kaleme almıştır.³⁹⁵

Ahmed Paşa, tercî-bend tarzında yazdığı şiirinde Emîr Buharî'yi Hz. Peygamber'in soyundan olması, Buhara'da doğup oradan Anadolu'ya gelmesi, insanî meziyetleri, mânevî yüceliği gibi hâl ve nitelikleriyle anmıştır.

Âl-i Muhammede salevâtı çoğ eyle kim

Biri Emîr Efendidür âli Muhammedüñ

(APD, s.15, Tercî-bend 7-I/17)

(Hz. Muhammed'in âilesine salavatı çok eyle ki Hz. Muhammed'in âilesinden biri Emîr Efendi'dir.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Peygamber'e çok salavat edilemesini belirttiikten sonra onun âilesinden birinin de Emîr Sultân olduğunu söylemiştir.

Ne akdı Rûma bir ulu deryâ senüñ gibi

Ne 'âleme getürdi Buhâra senüñ gibi

(APD, s.17, Tercî-bend 7-IV/1)

(Ne senin gibi birini Buhâra dünyaya getirdi ne de senin gibi büyük bir deniz Anadolu'ya aktı.)

---

³⁹⁵ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 71.

Ahmed Paşa bu beyitte Emîr Sultân'ın Buhâra gibi üstün meziyetlere sâhip başka bir kişinin Buhâra'da doğmadığını, ilim ve mâneviyatıyla büyük bir denizi andıran başka bir âlimin Anadolu'ya gelmediğini söylemiştir.

Ey 'âlem-i vilâyete sultân olan Emîr
Vey milk-i Rûma rahmet-i Rahmân olan Emîr

(APD, s.12, Tercî-bend 7-I/18)

(Ey velîlik âlemine sultân olan Emîr ve ey Anadolu ülkesine Allah'ın rahmeti olan Emîr!)

Ahmed Paşa, bu beytinde Emîr Sultânı'nın velîlik makamında zirvede olduğunu ve Anadolu insanı için Allah'ın bir rahmeti olduğunu söylemiştir.

Hem Şeyh Vefâ hem de Şeyh Taceddin, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Emîr Sultân ile benzer vasıflar ve hususlarla ele alınmış, daha çok sâhip oldukları ve ulaştıkları manevî değerlerle işlenmişlerdir. Manevî ikbale erişmiş olmaları sebebiyle Ahmed Paşa, Emîr Sultân'da olduğu gibi kendilerinden himmet beklediğini dile getirmiştir.³⁹⁶

Himmet-i Şeyh Vefâdan meded irmezse diriğ
Ahmedüñ haddi degül midhati dervişlerüñ

(APD, K.8/12)

(Eğer Şeyh Vefâ'nın himmetinden yardım erişmezse dervişleri methetmek Ahmed'in haddi değildir.)

Ahmed Paşa bu beytinde Şeyh Vefâ'nın himmeti olmaksızın dervişleri methedemeyeceğini söyleyerek bunun için Şeyh Vefâ'dan himmet istemiştir.

---

³⁹⁶ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 71.

Hücûm-ı leşker-i gamdan halas olur Ahmed

Olur ise aña gam-hâr Şeyh Tâc-üd-dîn

(APD, K.11/15)

(Şeyh Taceddîn, onun için gam çekerse Ahmed gam askerinin hücumundan kurtulur.)

Ahmed Paşa bu beytinde Şeyh Taceddîn'in kendisiyle manen ilgilenip himmet buyurmasıyla her türlü sıkıntıdan kurtulacağını söylemiştir. Beyitte geçen “gâm-hâr olmak”dan maksat “himmat etmek” olsa gerektir.

Kâmetüñ vasfın sabâ zikr itse serv eyler semâ'

Raks urur lâbüd Hudâvend-gâr añılsa mevlevî

(APD, G.333/4)

(Sabâ yeli, senin endamının niteliğinden bahsetse servi semâ eyler. Hüdâvendigâr anılsa mevlevî mutlaka raks eder.)

Ahmed Paşa bu beytinde Mevlânâ Celâleddin'i “Hüdâvendigâr” sıfatıyla anmış, mevlevîlerin onun isminin anılmasıyla semâ etmeleri gibi sevgilinin endamından bahsedilmesiyle de servinin bir mevlevî gibi semâ edeceğini söylemiştir.

Tablo 4

NBD ve APD'de Mutasavvıf Şahsiyetler

No	Şahıslar	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Veysel Karanî	1	-
2	İbrâhim-i Edhem	4	-
3	Hallâc-ı Mansûr	2	2
4	Nimetullâh-ı Velî	1	-
5	Şâh Handân	1	-
6	Emîr Sultân	-	46
7	Şeyh Vefâ	-	14
8	Şeyh Taceddîn	-	15
9	Mevlânâ Celâleddin	-	1
Toplam Kişi		5	5
Toplam Beyit		9	78

1.5. SEMAVÎ KİTAPLARDA ZİKREDİLEN DİĞER VARLIKLAR

Semavî kitaplarda zikredilip dîvân edebiyatı şâirlerince umûmiyetle insan şeklinde tasavvur edilen birtakım varlıklar, çoğunlukla peygamberle birlikte anılmıştır. Özellikle Cebrail, Rıdvân, Hârut, Şeytân gibi varlıklar, dîvân edebiyatında çeşitli söz sanatlarıyla birlikte anılmışlardır.³⁹⁷

Necâtî Bey Dîvânı'nda Cebrâil'den üç, Hârut'tan iki ve Şeytân'dan on iki beyitte bahsedilmiş; *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ise bu üçüne ilâveten cennetin bekçisi ve bakıcısı olan Rıdvân'a da yer verilmiştir.

1.5.1. Cebrâil³⁹⁸

Cebrâil, Hz. Peygamber'e ilâhî emirleri bildiren vahiy meleği ve dört büyük melekten biridir. Kur'ân-ı Kerim'de Cibrîl, Rûhulkudûs, Rûhulemîn, Rûh ve Resûl şeklinde ifâde edilmiştir. Karşı konulamayan bir güce, üstün bir akla ve kesin bilgilere sâhiptir. Hz. Meryem'e insan şeklinde görünmüştür. Hz. Peygamber'e Kur'ân-ı Kerim'i vahyedip öğretmiştir. Kadir gecesinde meleklerle birlikte yeryüzüne inmektedir. İslâmî kaynaklara göre Cebrâil, “*mukarrebîn*” meleklerindedir. Nurdan yaratılmış olup görünüşü son derece güzeldir. Mânevî bir varlık olmasına rağmen, cismanî varlık şeklinde tasvir edilmiştir. Buna göre onun yüzü beyaz, saç mercan gibidir. İnci ve yâkutlarla süslenmiş, yeşil renkli 600 kanadı vardır. Makamı yedinci kat gökteki sidretü'l-müntehâdır. Allah nezdinde üstün makam sâhibi olmasına rağmen O'nu göremez. Son derece süratli hareket eder. Resûlullah'a peygamberliği süresince 26.000 defa vahiy getirmiştir. Hz. Âdem'e harfleri ve ziraatçılığı öğretip onu Mekke'ye götürmüş, Hz. Nûh'a gemi yapımında yardımcı olmuş, Lût kavmiyle diğer isyankâr ümmetleri çeşitli felâketlere uğratmış, Hz. İbrâhim'i ateşten korumuş, Hz. Mûsâ'ya Mısırlı sihirbazlar karşısında yardım etmiştir.³⁹⁹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Cebrâil'e tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir.

---

³⁹⁷ Ozan Kolbaş, “Hayâlî Beg Dîvânı'nda Şahıslar” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2016), s.223.

³⁹⁸ Bkz. Yusuf Şevki Yavuz ve Zeki Ünal, “Cebrâil” *DİA*, VII, 202-204.

³⁹⁹ Yavuz ve Ünal, “Cebrâil”, s. 202-204.

a) Vahiy meleği olması münâsebetiyle:

Şeh-per-i Rûh-ül Emîndür ki Cenâb-ı Hakdan
Müjde-i rahmet için halka gelür açub bâl

(NBD, K.16/4)

(Büyük kanatlı Rûhü'l- Emîn'dir ki halka Cenâb-ı Hakk'tan rahmet müjdesini getirmek için kanat açıp gelir.)

Necâtî Bey bu beytinden Cebrâil'i, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Muhammed'e Kur'ân-ı Kerim'i taşıması sebebiyle "Rûhu'l-Emîn" lakabıyla zikretmiş, Cebrâil'in insanlara Cenâb-ı Hakk'dan müjde-i rahmet olan Kur'ân-ı Kerim'i getirdiğini söylemiştir.

b) Aşk şehitlerinin cenazesinden bulunması münâsebetiyle:

Tîğ-i mahabbet ile kim oldu şehîd kim
Rûh-ül Kudüs cenâzesine hâzır olmadı

(NBD, G.600/4)

(Kim muhabbet kılıcıyla şehit oldu da cenâzesinde Rûh-ül Kudüs hazır olmadı.)

Necâtî Bey bu beyitte muhabbet kılıcıyla şehit olanların cenâzesinde Rûh-ül Kudüs'ün yâni Cebrâil'in hazır bulunduğunu söylemiştir.

Cebrâil, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tespit edilen on yedi beyitte ve çok daha kapsamlı bir şekilde işlenmiştir. Cibril-i Emin, Cibril-i ruh, Ruh-ul-Kuds, Ruh-ı Kudsi, Hüma-yı Kudsi, Tuti-i Kudsi Bülbül-i Kudsi, Ruh-ül-emin ve Cibril gibi isimlerle anılan bu melek muhtelif beyitlerde kanatları, uçuşu, Hz. Muhammed'e vahiy getirmesi, Hz. İbrâhim'in ateşe atılması esnâsında yardım teklifinde bulunması, Hz. Meryem'i nefesle gebe bırakması münâsebetleriyle zikredilmiştir.

Yıl Rûh-ı Kudüsdür kim irüb yiñine şâhuñ
Meryem gibi bir demde anı eyledi hublâ

(APD, K.38//3)

(Rüzgâr, [sanki] Cebrâil'dir ki daldaki çiçek yaprağına varıp bir ânda Meryem gibi onu gebe eyledi.)

Ahmed Paşa bu beytinde rüzgârın, ağaçların dallarındaki çiçekleri döllemesiyle Hz. Meryem'in Cibril vâsıtasıyla nefha-i ilâhîyle gebe kalması hâdisesi arasında ilişki kurup rüzgârın dallardaki çiçeklerin tozlaşma ve döllemesini sağladığını söylemiştir.

Ey Halîlüm âteş-i sûzâna pertâb itseler
Hazret-i Cibrîlden 'ışk ehli feryâd istemez

(APD, G.317/2)

(Ey Halilim, yanan ateşe atsalar [bile] aşk ehli Hz. Cebrail'den yardım istemez.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. İbrâhim'in ateşe atıldığı esnâda Cebrâil'in yardım teklifini reddedip Allah'a tam bir teslimiyetle bağlı olduğunu telmih sanatıyla anmıştır.

Vey cemâlûñ sâyebân-ı şehper-i Rûh-ül-Emîn
'Aks-i haddüñden cihân yüzi cinân bostânıdır

(APD, K.16/9)

(Ve ey Cebrâil'in kanatları güzel yüzünün gölgesi [olan sevgili], yanağının aksinden yüzyüzü cennet bahçesindedir.)

Ahmed Paşa, bâzı beyitlerinde Cebrâil'i kanatları münâsebetiyle anmıştır. Bu beytinde Cebrâil'in kanatlarının sevgilinin güzel yüzünün gölgesi olduğunu söylemiştir.

1.5.2. Hârût⁴⁰⁰

Hârût, Kur'ân-ı Kerim'de adları geçen ve insanlara sihir öğrettiklerine inanılan iki melekten biridir. Diğeri de Mârût'tur. Bâbil'de buldukları ve günah olduğu konusunda uyarıda bulunarak insanlara sihir öğrettikleri⁴⁰¹ zikredilmiştir. Haklarında İsrâiliyat'a dayanan pek çok rivâyet vardır. Buna göre Bâbil'de İdrîs Peygamber zamanında yaşamış, kıyâmete kadar saçlarından asılma cezâsına çarptırılmışlardır. Müfessirlerin çoğu bu

---

⁴⁰⁰ Bkz. Kürşat Demirci, "Hârût ve Mârût" *DİA*, XVI, 262-264.

⁴⁰¹ el-Bakara 2/102.

rivâyetlerin asılsız olduğunu kabul etmektedir. Hârût ve Mârût’la ilgili rivâyetler klasik Türk edebiyatına da yansımış, Bâbil, Hârût ve Mârût ile öğrettikleri büyü etrafında birçok mazmun oluşmuştur. Dîvân şiirinde sevgilinin gözleri, gamzesi ve saçları sihir hususunda Hârût ve Mârût’un üstâdı sayılır. Sihir öğretmek ve büyücülüğün pîri olmak îtibâriyle Hârût ve ondan kinâye olarak sevgili bir cadı (câdû) şeklinde tasvir edilmiştir. Bu durumda sehâr sevgilinin âşıklarını büyüler ve onların gönüllerini ya zülfünün ucuna asar yâhut çene çukurunun zindanına atar.⁴⁰²

Necâtî Bey Dîvânı’nda Hârût’a tespit edebildiğimiz iki beyitte, Bâbil’deki kuyuda baş aşağı asılı olup sihir öğretmesi münâsebetiyle yer verilmiştir.

Asılır ser-nigûn Hârût gibi
Çeh-i zulmânî-i Bâbilde ekser
Şu veche sihr ider kim sihrin anun
Melek-rûlar iderler dâim ezber
(NBD, K.10/4-5)

(Genellikle Bâbil’in karanlık kuyusunda Hârût gibi baş aşağı asılıp / sihir eder; zîra melek yüzlü [güzeller] dâima Hârût’un sihrini ezberlerler.)

Necâtî Bey bu beyitte, melek yüzlü güzellerin, Bâbil’deki karanlık kuyuda asılı duran Hârût gibi baş aşağı asılı durduklarını ve Hârût’un sihirlerini ezberleyip sihir yaptıklarını söylemiştir.

Hârût, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda da Bâbil kuyusunda bulunup burada büyücülüğün üstâdı olarak başkalarına büyü öğretmesi münâsebetiyle anılmıştır.

Sihr ta’lîm eylemekte gamze-i câdû-yı dost
Çâh-ı Bâbilde ider Hârût-ı fettân ile bahs
(APD, K.16/9)

(Sevgilinin büyüleyici bakışları, Bâbil kuyusunda fitneci Hârût ile konuşup [ona] sihir öğretmektedir.)

---

⁴⁰² Demirci, “Hârût ve Mârût”, s. 262-264.

Ahmed Paşa bu beyitte sevgilinin büyü konusunda Hârût'tan daha üstün olduğunu dile getirip Bâbil kuyusunda sevgilinin, büyüleyici bakışlarıyla Hârût'a sihir öğrettiğini söylemiştir.

1.5.3. Şeytân (İblis)⁴⁰³

Şeytân, insana musallat olup onu saptırmaya çalışan rûhânî bir varlıktır. Kur'ân-ı Kerim'de şeytânın azgın, sinsî, yanıltıcı ve kışkırtıcı olduğu haber verilmiş, hîle ve aldatmalarına dikkat çekilmiş, ondan uzak durulması emredilmiş, şerrinden Allah'a sığınmanın gereği vurgulanmıştır. Onun cinlerden olduğu⁴⁰⁴ ve ateşten yaratıldığı⁴⁰⁵ bildirilmiştir. Âdem'in yaratılışının ardından meleklerden ona secde etmelerinin istendiğine dâir dokuz âyette iblîs, Âdem ile eşinden üreyip çoğalan insan türüne düşmanlık ederek onları çeşitli hîle ve desiselerle aldattığını bildiren âyetlerde ise şeytân kelimesi geçmektedir. Kur'ân'da şeytânla insan arasındaki mücâdeleye temas eden birçok âyet bulunmaktadır. Âdem'e melekler secde ettiği hâlde şeytân kibirlenip ilâhî emre karşı çıkmış, gerekçe olarak da kendisinin ateşten, Âdem'in çamurdan yaratıldığını ileri sürmüştür. Allah'ın uyarmasına rağmen Âdem ile eşi Havvâ'yı aldatıcı sözlerle kandırıp yasak meyveden yemelerine ve cennetten çıkarılmalarına sebep olmuştur.⁴⁰⁶

Necâtî Bey Dîvânı'nda Şeytân'a tespit edebildiğimiz on iki beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde onun hastaya su verip îmanını almak istemesi, açık olan Kur'ân-ı Kerim'i okuduğu, onun şerrinden kurtulmak için Mühr-i Süleymân yazıldığı, karanlık gecelerde gök taşlarıyla oynadığı, Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten çıkarılmaları hâdisesinde yılanın delâletiyle cennete girdiği, Hz. Âdem'in kendisine lânet okuması işlenmiştir.⁴⁰⁷ Bâzı beyitlerde ise rakip şeytâna benzetilmiştir.

---

⁴⁰³ Bkz. İlyas Çelebi, "Şeytan" *DİA*, XXIV, 99-101.

⁴⁰⁴ el-Kehf 18/50.

⁴⁰⁵ el-A'râf 7/12; el-Hicr 15/27.

⁴⁰⁶ Çelebi, "Şeytan", s. 99-100.

⁴⁰⁷ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 55.

a) İnsanları doğru yoldan saptırması münâsebetiyle:

Ölcek üstümde bulunsun îmân-ı ‘ışk kim

Kurtaran Şeytândan îmânım anuñ telkînidür.

(NBD, G.167/6)

(Ölünce aşk îmanı üstümde bulunsun ki îmanımı şeytândan kurtaracak onun telkinidir.)

Necâtî Bey burada, öleceği vakit aşk îmanının üstünde bulunmasını isteyip ölüm ânında şeytânın elinden îmanını kurtaracak tek şeyin onun telkini olduğunu söylemiştir.

b) İsyan edip lânetlenmesi münâsebetiyle:

Devletüñde düşmana mahsûs olubdur inhizâm

Nitekim şeytân-ı mârid hakkına lâfz-ı lâ‘în

(NBD, K.20/43)

(Devletinde hezîmete uğramak düşmana mahsusdur. Nitekim lânet sözü inatçı şeytân içindir.)

Allah, Hz. Âdem’i yaratıp da bütün meleklere secde etmelerini buyurduğunda hepsi birden secde etmiş yalnız o zamanlar meleklerin en ulusu ve onların hocası olan Şeytân, kendisinin ateşten yaratıldığını ve topraktan yaratılan Âdem’den üstün olduğunu söyleyerek Allah’a âsî olmuş, Allah’a isyanında inat edince de lânetlenmiştir.⁴⁰⁸ Necâtî Bey de bu beyitte, isyanında inat eden şeytânın lânetlendiğini söylemektedir.

c) Ölüm anında hastaya su vererek îmanını alması münâsebetiyle:

Aldı sôfinüñ karârın gösterüb yüzün rakîb

San kim şeytân hastaya su gösterüb îmân alur

(NBD, G.202/3)

(Rakip, yüzünü gösterip sofinin kararını aldı. Sanki şeytân hastaya su gösterip îmanını alır.)

---

⁴⁰⁸ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 431.

Rivâyete göre Şeytân, insanın son nefesinde susuzluğunu fırsat bilerek su teklif edip karşılığında îmanını istermiş. Ayrıca dîvân şiirinde rakip şeytâna benzetilmiştir.⁴⁰⁹ Necâtî Bey bu beytinde ölmek üzere olan bir kimseye su gösterip ondan îmanını isteyen şeytâna benzettiği rakibinin, benzer şekilde yüzünü göstererek ham sofuları kandırıp onlardan olumlu hükümler aldığını söylemiştir.

Yâr derdi ile ölürken baña şerbet ey hakîm
Şol sudur ki îmân için bîmâra şeytân ‘arz ider

(NBD, G.119/4)

(Ey doktor, sevgilinin derdiyle ölürken bana şerbet ver. [Zîra] şeytân îmanını almak için hastaya şu suyu sunar.)

Necâtî Bey bu beyitte ise doktorlardan sevgilinin derdiyle ölürse kendisine şerbet vermelerini, zîra şeytânın insanı su ile kandırıp îmanını elinden aldığını söylemiştir.

d) Şeytân’a cennet kapısının bir yılan tarafından açılması münâsebetiyle:

Yüzünü göstermesün ağyâra zülfüñ key sakın
Mâr olan şeytâna cennet kapusın derhâl açar

(NBD, G.162/3)

(Yüzünü ağyara göstermemesi için saçlarını iyice sakın. Yılan olan, şeytân cennetin kapısını hemen açar.)

İsrailiyat kaynaklı bir rivâyete göre şeytân lânetlendikten sonra cennete girmesi yasaklanmıştı. Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı aldatmak isteyen şeytân, o zamanlar cennetin bekçisi olan yılanı aldattı ve yılan cennetin kapılarını şeytâna açtı.⁴¹⁰ Necâtî Bey bu beyitte rakibini şeytâna, sevgilinin saçlarını ise ona cennetin kapısını açan yılanı benzetmiş ve sevgiliden saçlarını iyice saklaması, aksi hâlde şeytâna cennet kapısını açan yılan gibi saçlarının da rakibine yüzünü göstereceğini söylemiştir.

⁴⁰⁹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 431.

⁴¹⁰ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 431.

e) Cennette Hz. Âdem'i kandırması münâsebetiyle:

İdinür âdem olan cennet-i kûyuñda yirin
Meğer ey dôst rakîbüñ gele şeytânlık ide

(NBD, G.518/3)

(Âdem olan kişi cennette kendine yer edinir fakat ey dost, rakibin gelip sana şeytânlık eder.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgilinin mahallesini cennete, sevgiliye olan muhabbetinden dolayı onun mahallesinde kendine yer edinen âşığı, Hz. Âdem'e ve rakibi şeytâna benzetmiş ve sevgilinin mahallesinde iken rakibin binbir çeşit yalanla âşığı kandırmak sûretiyle sevgiliden uzaklaştırmaya çalışacağını dostlarına haber vermiştir. Necâtî Bey beyitte şeytânın cennete girerek söylediği yalanlarla Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasına yol açtığı hâdiseye telmihte bulunmuştur.

Âdem degülin aldanur isem cinâna ben
Ne dânesini isterem anuñ ne dâminı

(NBD, G.627/6)

(Eğer cennetlere aldanırsam Âdem değilim; onun ne tânesini ne de tuzağını isterim.)

Necâtî Bey bu beyitte Hz. Âdem'in, cennette iken şeytânın aldatmasıyla yasak dâneyi yemesini hatırlatmış ve kendisi için de "Eğer ben cennetin nimetlerine aldanırsam adam değilim, onun nimetlerini de tuzaklarını da istemem" demiştir.

f) Cennetten kovulması münâsebetiyle:

Kendüyi gördü cennet-i kûyuñda ol rakîb
Şeytân gibi sürülmedi der-gâhdan meded

(NBD, G.52/6)

(O rakip kendini cennet misâli olan mahallende gördü. Fakat şeytân gibi dergâhtan sürülmedi, medet!)

Şeytân âsî olup Allah da ona lânet edince cenneten çıkarılmış ve bir daha cennete girmesi yasaklanmıştı.⁴¹¹ Necâtî Bey bu beyitlerde sevgilinin mahallesi cennete ve rakibi şeytâna benzetmiş ve şeytânın Allah'a isyanından dolayı cennetten sürülmesine rağmen rakibin sevgilinin mahallesinden sürülmemesine bir anlam veremediğini söyleyip şaşkınlığını dile getirmiştir

g) Diğer münâsebetlerle:

Bî-nikâb olma habîbüm görmesün yüzün rakîb

Mushâf açık olıcak dirler anı şeytân okur

(NBD, G.196/5)

(Sevgilim örtüsüz olma, rakip yüzünü görmesin. Derler ki Kur'ân-ı Kerim açık olduğunda onu şeytân okur.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgiliye seslenerek ondan yüzünü kapamasını istemektir. Zîra şeytâna benzettiği rakibin yüzünü göreceğini söylemektedir. Beyitte şeytânın açık kalan Kur'ân-ı Kerim'i okuduğu söylenmektedir.

Gamuñla ahımı görüp rakîb raks eyler

Karañu gicede Şeytân şihâb ile oynar

(NBD, G.163/6)

(Rakip senin gamınla ahımı görüp dans eder. Şeytân karanlık gecede ateş parçasıyla oynar.)

Benzer şekilde bu beyitte de rakip şeytâna benzetilmiştir. Sevgiliden ayrı kalan âşığın gamını gören rakibin raks edip oynaması karanlık gecelerde şeytânın ateş parçasıyla oynamasına benzetilmiştir.

Şeytân, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda benzer yönleriyle anılmıştır. Müminin îmanını çalmak istemesi, Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasındaki rolü bunlara örnek verilebilir.

---

⁴¹¹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 431.

Âdem alnında eger görse cemâlûñ nûrını
Secde emrinde ‘inâd itmezdi İblis-i lâ‘in

(APD, K.24/18)

(Senin yüzünün güzelliğinin nûrunu Hz. Âdem’in alnında görseydi eğer lânetlenmiş şeytân secde emrinde inat etmezdi.)

Ahmed Paşa Sultân II. Bâyezîd’e sunduğu kasîdenin bu beytinde şeytânın Hz. Âdem’e secde etmemesini hatırlatarak şeytânın Hz. Âdem’e secde etmekte inat etmesini sevgilinin güzel yüzündeki nûru görmemesine bağlamıştır.

Cennet-i kuyunda kalurdum ger olmasa rakîb
Ravzadan Âdem kaçan çıkardı şeytân olmasa

(APD, G.278/3)

(Nasıl ki Hz. Âdem şeytân olmasaydı cennet bahçesinden çıkmazdı; eğer rakip olmasaydı [ben de]sevgilinin cennete benzeyen mahallesinde kalırdım.)

Ahmed Paşa bu beytinde Hz. Âdem’in cennetten çıkarılmasında şeytânın rolünü hatırlatarak şeytâna benzettiği rakibi yüzünden sevgilinin mahallesinden ayrı düştüğünü dile getirmiştir.

Ahmed Paşa, Necâtî Bey’den farklı olarak şeytânın Ramazan ayında faâliyetle bulunamaması, gaybın sırlarını öğrenmek için uğraşması, meleklerle yaklaşmaması ve hamamların onun menzili olduğu⁴¹² hususlarını beyitlerinde ele almıştır.

Çün tulû’ itdi kaşuñ ayı rakîbi eyle bend
Lâcerem görünse mâh-ı rûze şeytân bağlanur

(APD, G.103/3)

(Rakibi köle eylemek için senin kaşının ayı doğdu. Şüphesiz Ramazan ayı görünürse şeytânlar bağlanır.)

---

⁴¹² Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, s. 41.

Ahmed Paşa bu beyitte sevgilinin kaşını Ramazan hilâline benzetmiş ve Ramazan ayının başlamasıyla birlikte şeytânların bağlanıp faâliyetlerine devam edemediği gibi sevgilinin hilâl kaşlarının rakibin elini kolunu bağlayacağını söylemiştir.

1.5.4. *Necâfî Bey Dîvânı*'nda Bulunmayıp *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Geçen Semavî Kitaplarda Zikredilen Diğer Varlıklar

Semavî kitaplarda zikredilen ve cennetin kapıcısı ve bakıcısı olan Rıdvân, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tespit edebildiğimiz yedi beyitte anılmıştır. Bir beyitte ise mecâz-ı mürsel yapılarak “hûr-ı Rıdvâne” ile cennet kastedilmiştir.

Rıdvân behiştî bu kadar ârâyîş itdüğü

Budur ki ide kabul Bilâli Muhammedüñ

(APD, K.7/14)

(Rıdvân'ın cenneti bu kadar süslemesi, Hz. Muhammed'in Bilâl'i, [cenneti] kabul etsin diyedir.)

Ahmed Paşa bu beytinde cennetin bekçisi olan Rıdvân'ın Hz. Muhammed'e yakınlığıyla bilinen Hz. Bilâl-i Habeşî için cenneti süslediğinden bahsetmiştir.

Ne melek-hûy meliksin ki dem-i lûtfuñ ile

Kevser-i cûd akıdur ravza-ı Rıdvân-ı kerem

(APD, K.21/10)

(Öyle melek huylu bir meliksin ki lütfunun nefesiyle cennetin kerem sâhibi Rıdvân'ı [orada] bereketli kevseri akıtır.)

Ahmed Paşa bu beytinde, Rıdvân'ı cennetten sorumlu melek olarak anmış ve kevserin onun denetiminde akıtıldığını söylemiştir.

Tablo 5

NBD ve APD’de Semavî Kitaplarda Zikredilen Diğer Varlıklar

No	Varlıklar	Necâfî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Cebrâil	3	10
2	Hârût	2	6
3	Rıdvan	-	7
4	Şeytân (İblis)	12	9
	Toplam Kişi	3	4
	Toplam Beyit	17	32

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHÎ ŞAHSİYETLER

2.1. DEVLET ADAMLARI

Kasîde türünün ön plana çıktığı 15. yüzyılla birklikte şâirler dîvânlarında gerek çağdaşları olan şahsiyetlere gerek evvelce yaşamış olan târihî şahsiyetlere daha sık yer vermeye başlamışlardır. Özellikle hükümdârlar başta olmak üzere diğer devlet adamlarının şâirleri himâye etmesi, şâirlerin kendilerine kasîdeler sunmasını temin etmiş; bu da dîvân şiirinde hükümdâr, sadrazam ve vezir gibi devlet adamlarının yoğun olarak işlenmesine neden olmuştur. Bâzen de şâirler, hâmisî pozisyonundaki hükümdârları, vezirleri vs. methetmek için evvelce yaşamış ve cömertliğiyle, adâletiyle, savaççılığıyla, sanatçıları himâye etmesiyle vs. ön plana çıkan hükümdâr ve diğer devlet adamlarını birer mukayese unsuru olarak ele almışlardır. Nâdiren târihî hâdiselere dîvânlarında yer veren şâirler, hükümdâr ve diğer devlet adamlarını, aralarındaki mücâdeleler münâsebetiyle de anmışlardır.

Necâtî Bey Divânı'nda hükümdârlardan Fâtih Sultân Mehmed ve Sultân II. Bâyezîd başta olmak üzere özellikle Sultân II. Bâyezîd devrinin önemli iki hükümdârı Şâh İsmâîl'e ve Alâü'd-Devle'ye yer verilmiştir. Hükümdâr olarak bunlardan başka, Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Gâzi, Fâtih'in babası II. Murâd bir de Mahmûd-ı Gaznevî anılmıştır. Şâirlik yıllarının büyük bölümünü II. Bâyezîd'in saltanat devrinde geçiren Necâtî Bey, bu pâdişâhın Abdullah ve Mahmûd adlarındaki iki şehzâdesiyle birlikte sancakta bulunmuş, onlara kasîdeler sunmuştur. Özellikle de Şehzâde Mahmûd'a birçok kasîde yazmıştır. Necâtî Bey bundan başka Fâtih ve II. Bâyezîd devri vezirlerinden altı tânesine kasîdeler sunmuştur. Ahmed Paşa da kasîdelerini Fâtih Sultân Mehmed'e ve Sultân II. Bâyezîd'e sunmuş, beyitlerinde bu iki pâdişâhı ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Benzer şekilde bâzı beyitlerinde Osman Gâzi'yi, II. Murâd'ı ve Mahmûd-ı Gaznevî'yi anmıştır. Fakat Ahmed Paşa, devrin hiçbir vezir veya vezir-i âzamına kasîde sunmamıştır.

Necâtî Bey'den farklı olarak *Ahmed Paşa Dîvânî*'nda Fâtih Sultân Mehmed'in iki şehzâdesi Cem Sultân ve Şehzâde Mustafâ da anılmıştır.

2.1.1. Mahmûd-ı Gaznevî

Mahmûd-ı Gaznevî, Gazneli hükümdâridir. Künyesi, Ebü'l-Kâsım Yemînü'd-devle ve emînü'l-mille Kehfü'l-İslâm Nizâmü'd-dîn Gâzî Mahmûd b. Sebük Tegin şeklindedir. Buhara'da 361 (971) târihinde doğmuştur. Küçük yaştan itibâren dinî tahsilini yapmış ve Kur'ân'ı ezberlemiştir. Siyâsî eğitimi ihmal edilmemiş, iyi bir devlet adamı olarak yetiştirilmiştir. Dindar, zeki, ileri görüşlü, ihtiyatlı ve âdil bir hükümdârdır. İdarî kabiliyeti, siyâseti ve muazzam fütühatı ile Türk-İslâm dünyasının müstesnâ devlet adamlarından biri olan Mahmûd, hayatının büyük kısmını savaş meydanlarında geçirmiştir. Saltanatı devrinde Hint ülkesine on yedi sefer düzenlemiştir. Hâkimiyet sağladığı bölgelere mescidler yaptırmış, İslâm esaslarını öğretmeleri için din âlimleri göndermiştir. Hindistan seferlerinin bir amacı da Sünnîliği korumak ve güçlendirmektir. Düzenlediği seferlerle Hint ülkesinde Türk-İslâm hâkimiyetinin temellerini atmış, hâkimiyeti altındaki bölgelerde İslâm dini yayılmıştır. Seferler sırasında kendisine “Gâzi”, “Nizâmeddin” ve “Kehfüdevle ve'l-İslâm” lakapları verilmiştir. Âlimleri himâye eden Sultân Mahmûd'un adâleti ve iyi yönetimi gerek kendi döneminde gerekse sonraki devirlerde şâirler tarafından övülmüş, Fars edebiyatında adâlet ve insafın timsali olarak gösterilmiştir. Firdevsî başta olmak üzere Unsurî, Ferruhî gibi şâirler onun ihsanlarına nâil olmuşlardır. Bir rivâyete göre de Firdevsî *Şehnâme*'yi Gazne'ye giderek bizzat ona sunmuştur. Sultân Mahmûd, 421'de (1030) Gazne'de vefat etmiştir.⁴¹³

Necâtî Bey Dîvânî'nda Mahmûd-ı Gaznevî'ye tespit edebildiğimiz yedi beyitte yer verilmiştir. Tek bir beyit hariç diğer bütün beyitlerde nedimi Ayaz ile birlikte zikredilmiştir. Bir beyitte ise Firdevsî ile birlikte anılmış, *Şehnâme*'nin her bir beyti için bir altın vermeyi vâdettiği hâlde sözünde durmayıp Firdevsî'nin zorluklara katlanmasına sebep olması hâdisesine telmihte bulunulmuştur.⁴¹⁴

⁴¹³ Bkz. Erdoğan Merçil, “Mahmûd-ı Gaznevî”, *DİA*, XXVII, 362-365.

⁴¹⁴ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 69.

a) Firdevsî ile olan münâsebetiyle:

Umarız ide ‘atâ fâris-i meydân-ı kerem
Câme kim olmuş idi arkalarından ma‘hûd
Umarız eyleme Şâh Necâtî kulına
Anı kim eyledi Firdevsî’ye Sultân Mahmûd

(NBD, s.121-122, Kıt‘a-16)

(Umarız ki cömertlik meydanının ustası elbisesini ihsan eylesin ki arkalarından bilinir olmuştu. Pâdişâhım, umarız ki Sultân Mahmûd’un Firdevsî’ye yaptığı sen Necâtî kuluna yapmazsın.)

Necâtî Bey, uzun yıllar Sultân II. Bâyezîd Han’ın oğlu Şehzâde Mahmûd’un yanında bulunmuş ve ona şiirler yazıp kasîdeler sunmuştur. Bu kıt‘ada ise ondan eski bir elbisesini istemiş ve Mahmûd-ı Gaznevî’nin Firdevsî’ye söz verdiği ihsanı ödememesini hatırlatarak benzer bir durumu yaşamamayı ümit ettiğini söylemiştir.

b) Ayaz ile olan münâsebetiyle:

‘Işkî hâlî görme kim Mahmûd Şâh
Şöhreti bulmazdı Ayaz olmasa

(NBD, G.532/2)

(Aşkî boş görme ki Ayaz olmasa Sultân Mahmûd şöhreti bulamazdı.)

Necâtî Bey bu beyitte aşkın öneminden bahsederken ömrünün büyük bir bölümünü savaş meydanlarında geçirip büyük başarılar elde eden Sultân Mahmûd’un Ayaz’a olan muhabbetinden dolayı şöhrete kavuştuğunu, aksi hâlde yaptığı diğer işlerin onu meşhur edemeyeceğini söylemiştir.

‘Işk eger dâ’im ola Leylîyi Mecnûn eyleye
Hüsn eger bâkî kala Mahmûd Ayaza kul yeter

(NBD, G.76/4)

(Eğer aşk devamlı olsaydı Leylâ’yı Mecnûn eylerdi. Güzellik eğer bâkî kalsaydı Ayaz’a kul olarak Mahmûd yeterdi.)

Beyitte aşkın ve güzelliğin gelip geçici olduğuna dikkat çeken Necâtî Bey, aşkın dâimîliğinin söz konusu olması hâlinde Leylâ'nın Mecnûn olacağını, güzelliğin bâkî kalması hâlinde ise Sultân Mahmûd'un Ayaz'a kul olacağını söylemiştir.

Gam-ı 'ıŖkuñ kuluyuz begligümüz var bizüm
Bize virildi meğer devlet-i Mahmûd-u-Ayaz

(NBD, G.235/4)

(Aşk gamının kuluyuz bizim beyliğimiz vardır. Ŗu kadar ki Sultân Mahmut ve Ayaz'ın mutluluğu bize verildi.)

Necâtî Bey bu beyitte aşk gamının kulu olarak beylik elde ettiğini ve bu aşk sâyesinde Sultân Mahmut ve nedimi Ayaz arasındaki saâdetin kendilerine verildiğini söylemektedir.

Mahmûd-ı Gaznevî, *Ahmed PaŖa Dîvânı*'nda ise iki beyitte ve Necâtî Bey'de olduğu gibi nedimi Ayaz ile birlikte, ona olan muhabbetine telmihte bulunularak anılmıştır. Beytin birinde ise Mahmûd kelimesinin sözlük anlamı olan "övülmüş" ile tevriyeli bir şekilde zikredilmiştir.

Ger dilerseñ kim tapuñ mahmûd-ı hâs u 'âm ola
Ahmed'i ko işiğünde kim Ayaz olsun begüm

(APD, G.194/5)

(Beyim, eğer katının herkes tarafından ve husûsî olarak övülen yer olmasını dilersen Ahmed'i eşiğinden bırak ki Ayaz olsun.)

Ahmed PaŖa bu beytinde "mahmûd" kelimesini tevriyeli kullanıp sevgilinin herkes tarafından övülen bir kata sâhip olmasını istemesi hâlinde Mahmûd-ı Gaznevî'nin yanından ayırmadığı Ayaz gibi eşiğinde kalmasına izin vermesi gerektiği söylemiştir.

2.1.2. Osman Gâzi

Osman Gâzi olarak da bilinen I. Osman, Osmanlı Devleti'nin ve hânedanlığının kurucusudur. Söğüt uç bölgesine yerleşen Ertuğrul Gazi'nin oğludur. Osman, gençliğinde babası Ertuğrul ile Söğüt'te oturmuştur. Türkmenler'i gazâ savaşları için örgütleyen bir alp gazidir. Fıkıh okumuş Edebâli ve Dursun Fakih danışmanlarıdır. Osman Gazi önemli başarılar kazanıp sivrilince uçlarda alplar onun kumandası altına girmiştir. Bir bölgeyi ele geçirdikten sonra burayı nasıl örgütleyeceğini ve dinî kuralları fakihlerden sormaktadır. 1299 yılında Bilecik'i fethedip bağımsızlığını îlân etmiştir. Şimdiye kadar târihçiler, eski rivâyeti izleyerek 1299 târihini Osmanlı hânedan ve devletinin gerçekten ve hukuken kuruluş târihi kabul etmişlerdir. Osman Gâzi, beyliği âilenin diğer üyeleriyle birlikte idâre etmiştir. Hastalanınca son yıllarında beyliği fiilen oğlu Orhan'a bırakmış, 724'te (1324) ölmüştür.⁴¹⁵

Necâtî Bey Dîvânî'nda Osman Gâzi'ye tespit edebildiğimiz dört beyitte yer verilmiştir. Bunların hiçbirinde hususen üzerinde durulmuş değildir.

a) Soyunun ve devletinin adıyla anılması münâsebetiyle:

Sezâdür serzeniş sâ'ir salâfîne vücûduñla

Revâdur iftihâr iderse fahrî Âl-i 'Osmânuñ

(NBD, K.13/25)

(Diğer sultânların sitem etmeleri normaldir zîra varlığıyla Osman âilesinin iftihar etmesi münâsiptir.)

Vezir Dâvûd Paşa'nın övüldüğü bu beyitte diğer ülke sultânlarının Dâvûd Paşa gibi bir vezire sâhip olamadıklarından ötürü serzenişte bulunmalarının normal olduğunu, zîra Osman âilesinin onun varlığıyla övündüğünü söylemektedir. Osman Gâzi beyitte Osmanlı âilesi ifâdesinde devletin kurucusu olması sebebiyle zikredilmiştir.

---

⁴¹⁵ Bkz. Halil İnalçık, "Osman I" *DİA*, XXXIII, 443-453.

Hôş aldı Hazret-i Hân Bâyezîd-i ‘Osmânî
Kili ile Kara Buğdandan Akkermanı

(NBD, K.25/1)

(Gerçi Osmanoğullarından olan Hazreti Bâyezîd Han, Kara Boğdan’dan Kili’yi ve Akkirman’ı aldı.)

Necâtî Bey bu beytinde II. Bâyezîd’in Kili ve Akkirman kalelerini fethettiğini söylemiş, beyitte Sultân II. Bâyezîd, Osman Gâzi’nin soyundan gelmesi münâsebetiyle “Bâyezîd-i ‘Osmânî” şeklinde anılmıştır.

b) Kurduğu devletin adı münâsebetiyle:

Beni ser-defter-i ‘ışk iden erenler umarın
Sen Şehi Pâdişeh-i milket-i ‘Osmân yazalar

(NBD, G.206/7)

(Beni aşkın önderi yapan erenler, umarım ki sen gibi şâhı, Osmanlı mülkünün pâdişâhı yazalar.)

Osman Gâzi bu beyitte ise kurduğu devleti münâsebetiyle “milket-i ‘Osmân” şeklinde zikredilmiştir.

Osman Gâzi, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda ise sekiz beyitte ve Necâtî Bey’de olduğu üzerinde durulmadan “milket-i Osman” ve “diyâr-ı Osmânî” gibi tâbirlerle zikredilmiştir.

Mâh-ı bürc-i sipihr-i sultânî
Şehriyâr-ı diyâr-ı ‘Osmânî

(APD, s.109, Tercî-bend 39-I/8)

(Saltanat göğünün burcundaki aysın. Osman’nın ülkesinin pâdişâhısın.)

Ahmed Paşa yedi beyitlik tercî-bendin bu beytinde Osman Gâzi’yi, kurucusu olduğu devlet münâsebetiyle işlemiş, devrin pâdişâhına yazdığı anlaşıl原因 bu tercî-bendde zamanın hükümdârını, saltanat göğünün burcundaki aya benzeterek onun Osmanlı ülkesinin hükümdârı olduğunu söylemiştir.

2.1.3. II. Murâd

Osmanlı'nın 6. pâdişâhıdır. 806'da (m.1404) Amasya'da doğmuştur. I. Mehmed'in oğludur. Babasının ölümüyle on yedi yaşında Osmanlı tahtına çıkmıştır. Batı'da ve Doğu'da bir çok önemli yeri ele geçiren II. Murâd, devleti tehlikeli durumdan kurtarmak amacıyla barış sağladığına inanarak fethettiği yerlerden çekilmiştir. 848'de (1444) oğlu II. Mehmed lehine tahttan inmiş, kendisini zühd ve takvâ hayatına vermiştir. Tahtını on iki yaşındaki oğluna bırakması devleti ağır bir bunalıma sürüklemiş, bu kötü gidişatı sonlandırmak için yeniden Edirne'ye gelmiş, Varna Meydan Savaşı'na katılmıştır. Savaş zaferle neticelenmiş, bu zafer bütün İslâm memleketlerine beşâretnâmelerle duyurulmuş, Türk hâkimiyeti Balkanlar'da kesinleşmiştir. Oğlu Mehmed'in durumunu sarsmak istemediğinden yine Manisa'ya dönmüştür. Fakat dış tehlike bütünüyle ortadan kalkmamıştır. Macarlar Tuna üzerine harekete geçmiş, yeniçeri isyanı patlak vermiştir. Bunun üzerine II. Murâd iki yıllık aradan sonra tekrar saltanata geçmiş, Arnavutluk isyanını bastırmıştır. 854 (1450) senesinde hastalanarak 48 yaşında vefat etmiştir.⁴¹⁶

Necâtî Bey Dîvânı'nda II. Murâd'a tespit edebildiğimiz bir beyitte yer verilmiştir. Bu beyitte de hususen üzerinde durulmayıp Fâtih Sultân Mehmed'in babası olması münâsebetiyle "Sultân Muhammed ibn-i Murâd" terkininde zikredilmiştir.

Sultân Muhammed ibn-i Murâd eşref-i mülûk

Dârâ-yi tâc-bahş-ı salâtîn-i rûzigâr

(NBD, K.6/27)

(Meliklerin en şerefli Sultân Murâd oğlu Sultân Mehmed, zamanın sultânlarına Dârâ'nın tâcını bahşeder.)

Fâtih Sultân Mehmed'in övüldüğü bu beyitte II. Murâd, "Sultân Muhammed ibn-i Murâd" terkininde Fâtih Sultân Mehmed'in babası olarak anılmıştır.

---

⁴¹⁶ Halil İnalçık, "Murâd II" *DİA*, XXXI, 164-172.

II. Murd, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Necâtî Bey'de olduğu gibi tek bir beyitte ve hususen üzerinde durulmadan “Sultân Muhammed ibn-i Murâd” tâbiriyle Fâtih Sultân Mehmed'in künyesi içinde zikredilmiştir.

Sultân Muhammed ibn-i Murâd ol ki hulkinuñ
Bir şemmesi ile tutdı meşâm-ı cihânı misk

(APD, K.14/15)

(Murâd oğlu Sultân Mehmed odur ki onun huyunun çok az bir miktarıyla dünyanın burnu misk kokusuyla doldu.)

Ahmed Paşa, Fâtih Sultân Mehmed'i methelediği bu beyitte babası olması hasebiyle II. Murâd'ı onun künyesinde zikretmiştir.

2.1.4. Fâtih Sultân Mehmed

Fâtih Sultân Mehmed, 7. Osmanlı pâdişâhıdır. 835 (1432) târihinde Edirne'de doğmuştur. II. Murâd'ın dördüncü oğludur. Mehmed on iki yaşındayken babası II. Murâd tahtı resmen ona bıraktığını îlân etmiş, kendisi inzivâ hayatına çekilmiştir. Devletin tecrübesiz bir gencin eline bırakılması içeride ve dışarıda büyük buhranlara yol açmıştır. Çıkan karışıklıklar neticesinde iki yıl aradan sonra II. Murâd yeniden tahta çıkmış, Mehmed de Manisa Sancağı'na gönderilmiştir. Mehmed, 855'te (1451) on dokuz yaşında ikinci defa Osmanlı tahtına çıkmıştır. Cülûsu düşmanları ümitlendirmiştir. Boğazkesen Hisarı'nı inşâ ettirip Bizans imparatoruna İstanbul'u teslim etmesi, aksi hâlde savaşa hazırlanması gerektiğini bildirerek savaş îlân etmiştir. 26 Rebûlevvel - 20 Cemâziyelevvel 857 (6 Nisan - 29 Mayıs 1453) târihleri arasında elli dört gün süren İstanbul muhasarası esnâsında toplanan harp meclisinde Çandarlı Halil Paşa Batı âlemini tahrik etmenin tehlikeleri hakkında açıklamalar yapıp uzlaşma gereğini söylemiş, ilgili sözleri Zağanos tarafından cevaplandırılmıştır. Genel saldırı kararı verilerek günün tayini Zağanos Paşa'ya bırakılmıştır. Saldırı günü ilkin Edirnekapı tarafında beş on gazi duvar üzerine çıkıp sancak dikmiştir. İstanbul'un fethi, Osmanlı Devleti'nin kesin kuruluşunu ve pâdişâhın durumundaki değişiklikle sonraki büyük fütûhatı hazırlayan esas olaydır. Fetih

sâyesinde II. Mehmed kendini bir dünya imparatorluğunun sâhibi olarak görmüş, mutlak ve sınırsız bir iktidar kazanmıştır. Bu inancı onun bir taraftan sürekli fütûhat faâliyetinin, diğer taraftan merkeziyetçi hükümetinin temeli ve hareket noktası olmuştur.⁴¹⁷

Necâtî Bey Dîvânı'nda Fâtih Sultân Mehmed'e tespit edebildiğimiz elli yedi beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde çeşitli sıfatlarla ele alınan Fâtih Sultân Mehmed, idealize edilerek ele alınmıştır. Bu sebeple Necâtî Bey onu efsânevî varlıklarla ve efsânevî şahıslarla karşılaştırmış onun her açıdan üstün olduğunu dile getirmiştir. Beyitlerde genel olarak onun kahramanlığı ve fetihleri, hükümdârlığı ve yüceliği, adâleti, cömertliği ve güzel ahlâkı üzerinde durulmuştur. Fâtih Sultân Mehmed Han devri, bolluğun hüküm sürdüğü, her isteğin gerçekleştiği bir devir olarak ifade edilmiştir. Bütün memleketin adâlet ve emniyet içerisinde olduğu belirtilmiştir.⁴¹⁸

a) Kahramanlığı, fetihler yaparak zaferler kazanması münâsebetiyle:

Feth-ü-zafer-i devlet-i Sultân Muhammed

Küfr ehlinüñ eyledi bu gün başın aşğa

(NBD, K.1/12)

(Sultân Muhammed'in devletinin fetih ve zaferi, bugün kâfirlerin başını önüne eğdirdi.)

Necâtî Bey bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed'in yaptığı fetihler ve kazandığı zaferlerle ehl-i küfrün başını öne eğdirdiğini söylemektedir. Beyitte bahsi geçen fethin İstanbul'un fethi olduğuna dâir herhangi bir emâre bulunmamaktadır.

Dâ'im sinân-ü-gürzi ser-efrâz-ü-saf-şiken

Her dem kemend-ü-tîri 'adû-bend-ü-cân-şikâr

(NBD, K.6/30)

(Dâima mızrağı başını yükseltmiş ve güzü safları yarmıştır. Her zaman kemendi düşmanı bağlamış ve oku can almıştır.)

---

⁴¹⁷ Bkz. Halil İnalçık, "Mehmed II" *DİA*, XXVIII, 395-407.

⁴¹⁸ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 69.

Necâtî Bey bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed’i savaş âletleriyle birlikte anmış ve onun sürekli olarak şavaş meydanında olduğunu örneklerle vurgulamıştır.

Küre-i hâke düşer zelzele dıtrer hurşîd
Na‘ra-i tûpuñ ile hasmuñ olur lâ-ya‘kıl

(NBD, K.14/29)

(Topunun narasıyla düşmanın akli başından gider, yeryüzüne zelzele düşer, güneş titrer.)

Necâtî Bey bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed’in toplarının sesiyle düşmanlarının aklının başından gittiği, yerin sarsıldığını ve güneşin titrediğini söylemektedir. Beyitte bahsedilen “top” ile İstanbul fethinde kullanılan toplar kastedilmiş olabilir.

b) Hükümdârlığı, yüceliği, azametli oluşu münâsebetiyle:

Hân Muhammed ki o gerdûn-‘azamet der-gehinûñ
Bendesi olmağa Keyhusrev-ü-Dârâ kâyil

(NBD, K.14/18)

(Han Muhammed ki onun felekler kadar büyük dergâhının bendesi olmaya Keyhüsrev ve Dârâ râzı olmuştur.)

Necâtî Bey Fâtih Sultân Mehmed’in yüceliğini anlattığı bu beyitte İran’ın efsânevî hükümdârlarından olan Keyhüsrev ve Dârâ’nın, onun felekler kadar büyük dergâhının kapısında kul olmaya râzı olduklarını söylemektedir.

Ey şâh-ı cihân gerd-i rehûñ gibi görünür
Dâmân-ı celâlünde bu nüh tâk-ı mu‘allâ

(NBD, K.1/17)

(Ey cihânın şahı bu dokuz yüce tabaka senin yüceliğinin eteğinde yolunun tozu gibi görünür.)

Necâtî Bey bu beyitte ise Fâtih Sultân Mehmed’i cihân şahı olarak niteleyerek dokuz kat semanın onun yüceliği karşısında ancak yolunun tozu kadar küçücük göründüğünü söylemektedir.

Kapuñ görelî gökde karâr eylemeyüb gün
Dünyâyı dolanur idemez bir yeri me’vâ

(NBD, K.1/21)

(Güneş, kapını görelî gökyüzünde karar eylemeyip dünyayı dolanır da hiçbir yeri mesken tutamaz.)

Necâtî Bey, Fâtih Sultân Mehmed’in yüceliğini anlatırken güneşin, onun kapısını gördükten sonra yerinde duramayıp dünyayı dolanıp durduğunu ve fakat yine de kendine bir mesken tutamadığını söylemektedir.

Sultân Muhammed ibn-i Murâd eşref-i mülûk
Dârâ-yî tâc-bahş-ı saltâtîn-i rûzigâr

(NBD, K.6/27)

(Meliklerin en şerefli si Sultân Murâd oğlu Sultân Mehmed, zamanın sultânlarına tac giydiren Dârâ’dır.)

Necâtî Bey bu beytinde ise Fâtih Sultân Mehmed’i, babası II. Murâd ile birlikte “Sultân Muhammed ibn-i Murâd” ifâdesiyle anmış ve onun bütün meliklerin şahı/şahlar şahı olduğunu, kendi zamanının sultânlarına Dârâ gibi tac giydirdiğini yâni onun elinden tac giymekle ona tâbi olduklarını söylemiştir.

Mihr-i İslâmdürür tâc-ı direfşüñ Şehâ
Kim ider küfr şebîn rûy-i cihândan zâ’il

(NBD, K.14/25)

(Ey Şâh, senin sancağının tâcı İslâm’ın güneşidir ki küfrün gecesini cihânın yeryüzünden siler.)

Necâtî Bey bu beyitte İslâm âlemine yaptığı hizmetlerden dolayı Fâtih Sultân Mehmed'in tâcının ve sancağının, ki bunlar hümümdarlık âlametleridir, dolayısıyla bizzat kendisinin İslâm'ın güneşi olduğunu, o güneş vesîlesiyle de küfrün karanlığının yüryüzünden silindiğini söylemektedir.

Yüz safâ ile güneş dahi gelür baş üzre
Kapuñ üftedâsi Şâhâ yaluñuz mâh degül

(NBD, K.14/34)

(Ey Şâh kapının kölesi ay değildir. Yüz safâ ile güneş bile baş üzre gelir.)

Necâtî Bey bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed'in yüceliğini anlatırken güneşin ve ayın onun kapısında köle olduklarını söylemektedir.

Ola sefâ vü 'ayş ü murâd ile ber-devâm
Nite ki 'ahd-i Husrev-i Cemşîd-iktidâr

(NBD, K.6/26)

(Hükümdâr Cemşîd'in iktidar devrinde olduğu gibi zevk ü sefâ ve murat ile devam etsin.)

Necâtî Bey bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed'in saltanatının Cemşîd'inki gibi uzun ömürlü olmasını, Cemşîd gibi kudret ve sefâ dolu pâdişâhlığının devamlı olmasını dilemektedir.

c) Adâletli oluşu münâsebetiyle:

Zülfüññ zulmini ey döst nice bir çekeyin
Demidür hâlüme vâkıf ola Şâh-ı 'âdil

(NBD, K.14/16)

(Ey dost saçlarının adâletsizliğini nicedir çekmekteyim, artık adâletli Şah'ın hâlimden haberdâr olmasının zamanıdır.)

Necâtî Bey bu beytinde uzun zamandır adâletsizliğe mâruz kaldığını söyleyip bu durumdan şikâyetçi olmuştur. Bu hâlinden adâletli şâh diyerek andığı Fâtih Sultân Mehmed'in haberdâr olup buna bir çâre bulmasının zamanın geldiğini vurgulamıştır.

d) Cömert oluşu ve iyilikseverliği münâsebetiyle:

Kân anuñ tab'-ı sehâ-pîşesine göre le'îm
Bahr anuñ keff-i güher-pâşına göre sâ'il

(NBD, K.14/23)

(Mâden ocağı onun cömertçe davranışlarına nispetle cimridir, okyanus onun mücevher saçan eline kıyasla dilencidir.)

Necâtî Bey bu beytinde de Fâtih Sultân Mehmed'in cömertliği ile mâden ocağı ve denizi karşılaştırmış ve mâden ocağının Fâtih'in cömertliği yanında zayıf kaldığını, denizin ise onun inciler saçan eline bakan bir dilenci hükmünde olduğunu söylemiştir.

Cûduñ işidüb gördi gider kendünden âhir
Urur yüzine dest-i sehâb ile şu deryâ

(NBD, K.1/26)

(Cömertliğini işitip gördü de sonunda kendinden geçti. Bulutun eliyle şu derya yüzüne su vurur.)

Necâtî Bey bu beytinde denizin Fâtih Sultân Mehmed'in cömertliğini işitince kendinden geçtiğini ve kendine gelmek için de bulutun eliyle yüzüne su serptiğini söylemiştir.

Dest-i cevâduñ ile da'vî itdi kim
Şermende oldu yüzine tutar kefin bihâr

(NBD, K.6/33)

(Cömert elin ile denizler iddialaştı ki [sonunda] mahçup olup yüzüne kefen tutar.)

Necâtî Bey bu beyitte, Fâtih Sultân Mehmed'in cömertliğini denizle kıyaslamış, denizin cömertlik mevzûunda onun cömert eliyle iddialaştığını fakat sonunda bu iddiası yüzünden mahçup olup yüzünü saklamak için kefenle kapattığını söylemiştir.

Eline göñline nisbet ola mı bahr ile kân
Şol kerîmüñ ki ola 'aleme cûdı şâmil

(NBD, K.14/21)

(Şu kerem sâhibi kişinin ki cömertliği âlemi kapsamıştır. Deniz ile mâden ocağı onun eline, gönlüne ölçü olabilir mi?)

Bu beyitte Necâtî Bey, Fâtih'in cömertliğinin sınırsızlığını dile getirmiş, Fâtih'in cömertliğinden herkesin nasiplendiğini söylemiş ve onun cömertliği ile denizin ve mâden ocağının bir tutulamayacağını ifâde etmiştir.

e) Ahlâkı münâsebetiyle:

Mizân-ı vakâruñda sebük sengi cibâlüñ
Mi'yâr-ı zamîründe seher simi key ednâ

(NBD, K.1/22)

(Haysiyetinin, şerefının ölçüsünde dağların taşı hafiftir. Gönlünün ölçüsünde seher simi iyice aşığdır.)

Necâtî Bey bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed'in vakarlı bir kişiliğe sâhip olduğunu öyle ki onun bu vakarı karşısında dağların hafif kalacağını söylemektedir.

f) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Husrevâ çarh-ı sitem-gâr Necâtî kuluñı
Ağladur dâmen-i rahm ile gözi yaşın sil

(NBD, K.14/35)

(Ey pâdişâh, zâlim dünya Necâtî kulunu ağlatmaktadır, merhamet eteğiyle gözünün yaşını sil.)

Necâtî Bey bu beytinde, pâdişâhın kendisine şefkat ve iltifat göstermesini beklemektedir. Feleğin kendisini çeşitli sıkıntılardan dolayı ağlattığını ve gözünün yaşına ancak Fâtih'in cömertlik gösterip bir çâre olacağını dile getirmektedir.

Şâirlik yıllarının çoğunu Fâtih Sultân Mehmed devrinde geçiren Ahmed Paşa ise Necâtî Bey'e nispetle ona daha fazla kasîde sunmuş, doğal olarak onu daha fazla beyitte ve daha kapsamlı bir şekilde işlemiştir. *Necâtî Bey Dîvânı*'nda olduğu gibi *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da idealize edilerek işlenmiştir. İnsânî değerlerin ve meziyetlerin tamamı en iyi, en yüksek şekilde onda toplanmıştır. Yüceliğin, cesâretin, cömertliğin, güzelliğin, tedbir ve tefekkürün en yüksek mertebesi ondan tecelli etmiştir. Necâtî Bey'in beyitlerinde olduğu gibi Ahmed Paşa da bâzı beyitlerinde Fâtih'in hayatını ve icrâatlarını dîvânında işlemiştir. Necâtî Bey'den farklı olarak Ahmed Paşa kasîdelerinin birinde ise onun Sarayburnu'nda yaptırdığı "*Yeni Saray*"dan bahsetmiştir.⁴¹⁹

Zıll-ı Hak Sultân Muhammed Hân ki olmuşdur anuñ
İşigi toprağınuñ her zerresi enver güneş

(APD, K.20/17)

(Sultân Mehmed Han, yeryüzünde Allah'ın gölgesidir ki onun eşiği toprağının her zerresi parlak bir güneş olmuştur.)

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed'in Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olduğunu söylemiş, bu sebeple onun kapısındaki toprağın her zerresini parlak bir güneşe benzeterek yüceliğini vurgulamıştır.

Sultân-ı salâtîn-i cihân Şâh Muhammed
Cemşîd-i kader-kadr ü Ferîdun-ı kazâ-râ

(APD, K.12/46)

(Cihân sultânlarının sultânı Şâh Muhammed kaderin kudretli Cemşîd'idir ve kazânın Ferîdun'udur.)

---

⁴¹⁹ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 66.

Ahmed Paşa bu beyitte cihân sultânlarının sultânı olarak vafettiği Fâtih Sultân Mehmed’i iktidarı münâsebetiyle Cemşid’e, hâkimiyeti münasebetiyle de Ferîdun’a benzetmiştir.

Matla‘-ı subh-ı zafer mihr-i zekâ ebr-i hayâ
Felek-i ‘izz ü ‘alâ dâver-i devrânı kerem

(APD, K.21/2)

(Sen, zafer sabahının doğacak yeri, zekâ güneşi, hayâ ve gûnahtan kaçınma bulutusun; yücelik ve büyüklük göğü, lütuf devrinin pâdişâhısın.)

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed’in yüceliğini, zekâsını, hayâsını ve cömertliğini dile getirmiştir.

Pâdişâh-ı heft iklim-i sa‘âdetdür ki anuñ
Hâk-i pâyi cevherin idindi tâc-ı zer güneş

(APD, K.20/19)

([O,] yedi mutluluk ülkesinin pâdişâhıdır. Güneş, bu sebeple onun ayağının toprağının cevherini baş tâcı edindi.)

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed’in bir hükümdâr olarak geniş bir bölgeye hâkim olduğunu dile getirmiştir.

Kankı iklimi ki pertev salsa ‘adlûñ sâyesi
Ol diyar içre görünür zerreden kem-ter güneş

(APD, K.20/39)

(Senin adâletinin gölgesi hangi iklimi ışık saçsa güneş, o ülkede bir zerreden daha küçük ve değersiz görünür.)

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed’in adâletini dile getirmiş, güneşin dahi onun adâleti karşısında zerreden küçük kalacağını söylemiştir.

Bulmasa nâm-ı şerîfûñle şeref nâme-i cûd
Ebter ola idi kamu defter-ü-dîvân-ı kerem

(APD, K.21/12)

(Cömertlik kitabı senin şerefli isminle şeref bulmasaydı, cömertlik defter ve dîvânlarının tamamı yetersiz kalırdı.)

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed'in cömertliğinden bahsederken onun cömertler içinde özel bir öneme sâhip olduğunu, isminin cömertler arasında zikredilmemesi hâlinde yapılan işin eksik olacağını söylemiştir.

Sen Süleymânı ne dille öge bir mûr-ı za'îf
Getüre nutka meğer lûtfuñ ile anı kerem

(APD, K.21/23)

(Güçsüz bir karınca senin [gibi bir] Süleymân'ı hangi dille övsün! Meğer ki senin lütfunun keremi onu konuşturabilir.)

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed'i Hz. Süleymân'a ve kendisini de güçsüz karıncaya benzeterek Fâtih Sultân Mehmed gibi yüce bir pâdişâhı övmesinin yine Fâtih'in lütfuyla mümkün olduğunu söylemiştir.

Gâzî-i sâhib-kırân oldur ki devrinde anuñ
Küfr dâr-ül-cehli şimdi 'ilm şehristânıdur

(APD, K.16/27)

(O çok başarılı bir gâzidir ki onun zamanında küfrün cehâlet mekânı şimdi ilim şehri olmuştur.)

Ahmed Paşa bu beytinde Fâtih Sultân Mehmed'in İstanbul'u fethettikten sonra bu şehri ilim merkezi hâline getirdiğini söylemiştir.

2.1.5. Sultân II. Bâyezîd

Fâtih Sultân Mehmed'in oğlu ve 8. Osmanlı pâdişâhıdır. 1448'de Dimetoka'da doğmuş, yedi yaşında iken Amasya sancak beyliğine gönderilmiştir. Fâtih Sultân Mehmed'in ölümü, Bâyezîd ile kardeşi Cem'i tahta geçme konusunda karşı karşıya getirmiştir. 1481'de toplanan Dîvân-ı Hümâyun, Bâyezîd'in tahta geçtiğini îlân etmiştir. Fakat Cem'in silâhlı mücâdeleye girişmesi kanlı bir iç savaşa ve devletler arası probleme yol açmıştır. Bursa'ya giren Cem adına hutbe okutmak ve para bastırmak sûretiyle pâdişâhlığını îlân etmiş, imparatorluğu paylaşmak teklifinde bulunmuş, Bâyezîd bunu reddedip Cem'in üzerine yürümüş, savaşta yenilen Cem, Rodos şövalyelerine sığınmak zorunda kalmıştır. Cem olayı sebebiyle Avrupa'da İstanbul'u geri alma yolunda doğan umutlar Bâyezîd'i dikkatli ve barışçı bir siyâset takip etmeye sürüklemiştir. Bununla birlikte savaştan da çekinmemiş, Osmanlı topraklarına yeni yerler katılmıştır. Boğdan üzerine bizzat sefere çıkmış, Kili ve Akkirman kaleleri alınarak Stefan yıllık vergiye bağlanmış ve Kırım'a karadan ulaşım sağlanmıştır.

Bâyezîd devrinin en önemli olayı Memlûkler'le altı yıl süren savaşa girilmesidir. Dulkadır Beyliği üzerinde üstünlük kurma yarışı iki devleti karşı karşıya getirmiştir. Bâyezîd'in barışçı ve çekingen siyâseti Safevîler'le ilişkilerin Osmanlılar'ın aleyhine gelişmesine yol açmıştır. Şâh İsmâil'in Şîi siyâseti Anadolu'da etkisini göstermiş, bu yayılmayı Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim önlemiştir. 1511'de baş gösteren Şahkulu İsyanı Anadolu'yu kana boyamış, artan huzursuzluklar Bâyezîd'in tahtı kaybetmesinde büyük rol oynamıştır. Yaşı ilerleyen Bâyezîd, şehzâde Ahmed'i tahta geçirmek istediğinden oğulları arasında mücâdele başlamıştır. 19 Nisan'da İstanbul'a gelen Selim, saraya gidip babasının elini öpmüş, Bâyezîd onun Anadolu'ya geçmesini isteyince de tahtın sâhibi olursa gönül rahatlığıyla savaşabileceğini belirtmiş, Bâyezîd saltanatı ona bırakmıştır. 30 yıl, 11 ay, 2 gün süren bir saltanattan sonra 1512'de tahttan çekilmiş, 918'de (1512) vefat etmiştir. Gençliğinde serbest bir hayat sürdüğü hâlde pâdişâhlığında ibâdete ve hayır işlerine yönelmiştir. Bu sebeple de Bâyezîd-i Velî diye anılmıştır.⁴²⁰

---

⁴²⁰ Bkz. Şerafettin Turan, "Bâyezîd II" *DİA*, V, 234-238.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Bâyezîd Han'a tespit edebildiğimiz üç yüz üç (303) beyitte yer verilmiştir. Hayatının büyük bir kısmını Sultân Bâyezîd devrinde geçiren Necâtî Bey sekiz kasîdesinde bu pâdişâhı çeşitli sıfatlarla tavsif etmiştir. Muhtelif beyitlerde dindarlığı, ilmi ve fazîletiyle anılan Sultân II. Bâyezîd'in daha çok adâleti, cömertliği, ahlâkı üzerinde durulmuştur. Bunlardan başka onun merhameti, tedbiri, düşüncesinin isâbeti, yerinde gazabı ve himmet sâhibi oluşu da beyitlerde işlenmiştir. Bâzı beyitlerde ise Sultân II. Bâyezîd devrinde yaşanan hâdiselere işâret edildiği görülür. Karaboğdanın fethi, Akkerman ve Kili kalelerinin bir seferde alınması, Tuna'da dört sancakla birlikte savaşa girişen Sultân II. Bâyezîd'in yanında Tatar ve Eflak hanlarının bulunması buna örnektir.⁴²¹

a) Yüceliği, hâkimiyeti, saltanatı münâsebetiyle:

Bülend-mertebe Hân Bâyezîd ol şeh kim
Götürür ayağı tozuna baş-ü-cân hançer

(NBD, K.7/11)

(O şâh, yüce makamlı Han Bâyezîd'dir ki hançer canını ve başını onun ayağının tozuna götürür.)

Necâtî Bey bu beyitte Bâyezîd Han'ın makamının yüceliğinden bahsetmekte ve hançerin canını ve başını onun ayağının tozuna sürdüğünü söylemektedir.

Şâh-ı bülend-mertebe Sultân Bâyezîd

Mâh-ı nücum-kevkebe mihr-i felek-medâr

(NBD, K.8/18)

(Yüce mertebeli Şâh Sultân Bâyezîd, ihtişamlı yıldızların ayı, devreden dünyanın güneşidir.)

Necâtî Bey bu beyitte de Sultân II. Bâyezîd'in makamının yüceliğinden bahsetmekte ve onun yıldızların ayı ve dünyanın güneşi olduğunu söylemektedir.

---

⁴²¹ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 71.

Yer yüzünüñ halîfesi Sultân Bâyezîd
Ki anuñ şerîf adına geldi cihâna tîğ

(NBD, K.11/13)

(Yeryüzünün hâlîfesi olan Sultân Bâyezîd ki kılıç onun şerefli adına dünyaya geldi.)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd'i yeryüzünün halîfesi olarak nitelemekte ve kılıcın, onun şerefli adı için dünyaya geldiğini söylemektedir.

Cihân sultânlarınıñ yegrekidür
Anuñ kemter kulu begler begidür

(NBD s.7, Mesnevî-7)

(Cihân sultânlarının en üstünüdür. Onun değersiz kulu beglerbeğidir.)

Bu beyitte ise Necâtî Bey II. Bâyezîd'i cihân sultânlarıyla karşılaştırmış, Bâyezîd Han'ın üstünlüğünü dile getirmiş ve onun sıradan bir hizmetçisinin dahi beylerbeyi olduğunu söylemiştir.

Ey tâc-dâr mülk-i cihân begleri senüñ
Kapuñda kuluñ olmağ ile ider iftihâr

(NBD, K.8/26)

(Ey pâdişâh, cihân mülkünün beyleri kapıda kulun olmakla övünürler.)

Necâtî Bey bu beyitte cihân sultânlarının, II. Bâyezîd'in kapısında kul olmakla övündüklerini söylemiştir.

Uş el dege ayağuna yüz urmağa diyu
Çeker kapuñda kayser-ü-fağfûr intizâr

(NBD, K.8/27)

(Şimdi ayağına el vurup yüz sürmek için Roma imparatoru ve Çin imparatoru kapıda bekler.)

Necâtî Bey bu beytinde ise Roma kayserinin ve Çin fağfurunun, Sultân II. Bâyezîd'in ayağına el vurup yüz sürmek için kapısında beklediklerini söylemiştir.

Seni medh itmez ey sultân-ı âfâk
Olan gayrılaruñ vasfında iğrâk

(NBD, s.7, Mesnevî-11)

(Ey ufukların sultânı, başkalarının vasıflarında boğulan kimse seni övemez.)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd'i ufuklar sultânı olarak nitelemiş ve onun başka pâdişâhların vasıflarıyla medhedilemeyeceğini söyleyerek onun biricikliğini ve kimseye benzemediğini dile getirmiştir.

Kul oldu eşiğinde selâtin-i nâm-dâr
Bel bağlayalı hizmet-i Şâh-ı cihâna tîğ

(NBD, K.11/19)

(Kılıç, cihân şâhının hizmetine bel bağlayalı şöhretli sultânlar onun eşiğinde kul oldu.)

Necâtî Bey bu beyitte ise nâm sâhibi sultânların, Sultân II. Bâyezîd'in eşiğinde kul olduklarını söylemiştir.

b) Zühtü, takvası, fikri ve ilmi münâsebetiyle:

Şevket-ü 'adl ile Sultân ibn-i Sultânsın velî
Zühd-ü takvâ ile olmuşsın Emîr-ül mü'minîn

(NBD, K.20/51)

(Ey velî, büyüklüğün ve adâletinle sultân oğlu sultânın, züht ve takvan ile müminlerin emiri olmuşsun.)

Yumuşak huylu bir tabiata sâhip olan Sultân II. Bâyezîd, gençliğinde serbest bir hayat sürmüşse de pâdişâhlığında ibâdete ve hayır işlerine yönelmiş, bu sebeple de

“Bâyezîd-i Velî” diye anılır olmuştur.⁴²² Necâtî Bey de bu beytinde ona “Ey velî” diye seslenmiş ve onun yüceliği ve adâletiye sultân oğlu sultân; zühtü ve takvası sebebiyle de müminlerin emiri olduğunu söylemiştir.

Her tende lûtf-ü-merhâmeti cân gibi revân

Her yerde re’y-i pâki hîred gibi kâm-gâr

(NBD, K.8/20)

(Her bedende lütuf ve merhameti can gibi akar. Hâlis fikirleri her yerde akıl gibi ikbal sâhibidir.)

Sultân II. Bâyezîd sükûneti seven, memleketi mâmur, halkı refah içinde görmek isteyen bir pâdişâhtır. “*Nizâm-ı memleket*” için tahtını dahi bırakmıştır. İstanbul, Amasya, Edirne, Osmaniçik, Geyve ve Saruhan’da pek çok hayrat yaptırmıştır.⁴²³ Necâtî Bey bu beyitte onun, merhameti ve lütfuyla herkese yardımda bulunduğunu, kusursuz ve temiz fikirleriyle ikbal sâhibi olduğunu söylemiştir.

Şehriyâr-ı dîn-ü-devlet pâdişâh-ı fazl-ü-‘ilm

Dâver-i gîtî-fürûz-ü-husrev-i rûy-i zemîn

(NBD, K.20/32)

(Dinin ve devletin sultânı, ilmin ve fazîletin pâdişâhı; dünyayı aydınlatan adâletli hükümdâr, yeryüzünün şâhı [Sultân Bâyezîd].)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd’i dinin ve devletin sultânı, ilmin ve fazîletin pâdişâhı; dünyayı aydınlatan adâletli hükümdâr, yeryüzünün şâhı olarak nitelemektedir.

---

⁴²² Turan, “Bâyezîd II”, s. 238.

⁴²³ Turan, “Bâyezîd II”, s. 238.

c) Adâletli oluşu münâsebetiyle:

Şâh-ı ‘âdil devridür var gûş-mâl it ey sabâ

Bülbüle cevr eylemekden itsün istiğfâr gül

(NBD, K.15/17)

(Ey sabâ yeli, adâletli şâhın devridir, var ikaz et; gül, bülbüle zulmetmekten vazgeçip tövbe etsin.)

Sultân II. Bâyezîd’in adâletinin mevzû edildiği bu beyitte Necâtî Bey, sabâ yeline artık adâletli pâdişâhın devrinin başladığını haber vermiş ve ondan, bülbüle zulmetmesinden dolayı istiğfar etmesi hususunda gülü ikaz etmesini istemiştir.

Âfitâb-ı ‘adl Sultân ibn-i Sultân Bâyezîd

Kâmi‘-i şirk-ü-dalâlet lâmi‘-i nûr-i yakîn

(NBD, K.20/33)

(Sultân oğlu Sultân Bâyezîd adâletin güneşi; şirkin ve sapıklığın kahredicisi, kesin bilginin parlayan ışığıdır.)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd’i adâletin güneşi olarak nitelendirmiş ve onu şirkin ve sapıklığın kahredicisi ve bilginin parlayan ışığı olarak anmıştır.

Sultân-ı Rûm Husrev-i âfâk Bâyezîd

Hâkân-ı rûzigâr şeh-i ma‘dilet-me’âb

(NBD, K.3/16)

(Rûm diyarının sultânı, ufukların pâdişâhı olan Bâyezîd Han, zamanın hâkanı, adâleti koruyanların şâhidir.)

Necâtî Bey bu beytinde, Rûm diyarının sultânı, ufukların pâdişâhı olarak nitelendirdiği II.Bâyezîd Han’ın, devrin hâkanı olarak adâletin koruyucusu olduğunu söylemiştir.

Vâlî ki ahd-i saltanatında olubdürür

‘Adlûñ esâsı muhkem-ü-zulmûñ evi harâb

(NBD, K.3/117)

(O hükümdâr ki onun saltanat devrinde adâletin temeli sağlamlaşmış, zulmün evi yıkılmıştır.)

Necâtî Bey bu beytinde ise Sultân II. Bâyezîd’in saltanat devrinde adâletin temelini sağlamlaştığını ve zulmün evinin yıkıldığını söylemiştir.

Gûy-i zemîni kapladı gerdûn gibi temâm

Sîmurg-i kadri şeh-per-i ‘adl ile beyza-vâr

(NBD, K.8/23)

(Şerefînin ankası beyzaya benzeyen adâlatinin uzun kanatlarıyla gökyüzü gibi yeryüzünü baştan başa kapladı.)

Necâtî Bey bu beyitte gökyüzünün yeryüzünü sarmalaması gibi Sultân II. Bâyezîd’in adâletinin de benzer şekilde bütün yeryüzüne yayıldığını söylemiştir.

Şeh Bâyezîd Husrev-i âfâk kim anuñ

‘Adli nesîmi ile olur hôt-havâ seher

(NBD, K.9/19)

(Her tarafın hükümdârı Şâh Bâyezîd ki onun adâlet rüzgârıyla seher hoş olur.)

Necâtî Bey bu beyitte ufukların sultânı olarak andığı II. Bâyezîd’in adâletini, seher yeline benzetmiş ve onun adâletiyle dört bir yanın huzur bulunduğunu söylemiştir.

d) Cömertliği ve lütfü münâsebetiyle:

Ganîdürür kenef-i devletinde bay-ü-gedâ

Denîdürür şeref-i ‘izzetinde câh ile mâl

(NBD, KNR/64)

(Zengin ve yoksul devletinin himâyesinde zengindir. Yüksek makamlı ile bayağı kimse yüce haysiyetin karşısında alçaktır.)

Necâtî Bey bu beyitte II. Bâyezîd'in himâyesinde iken zengin de fakirin de zengin olduğunu, makamı yüksek olsa bile bayağı kimselerin onun yüceliği karşında alçak olduğunu söylemektedir.

Yaraşur lûtfuñ bir ide iki 'âlem begligin

Sim-ü-zer cûduñ katında bir avuç hâk-i mehîn

(NBD, K.20/39)

(Lâyıktır, keremin iki dünya beyliğini bir eder. Cömertliğin karşısında altın ve gümüş bir avuç değersiz topraktır.)

Necâtî Bey bu beyitte II. Bâyezîd'in cömertliği sâyesinde insanın sâdece bu dünyada değil her iki dünyada da rahata kavuştuğunu zîra onun cömertliği karşısında altın ve gümüşün gibi kıymetli mâdenlerin değersiz topraktan farkı olmadığını söylemiştir.

Âb-1 cûd irse sehâb-1 himmetinden sebzeve

Bî-tekellûf serv yemiş vire isfidâr gül

(NBD, K.15/22)

(Senin ihsan bulutundan bütün yeşilliklere cömetlik suyu erse zahmet çekmeden servi yemiş verir, akkavak çiçek açar.)

Necâtî Bey bu beyitte II. Bâyezîd'in cömertliğinden bahsederken onun ihsan bulutundan yağın cömertlik damlalarının ağaca, bitkiye, her ne yeşillik varsa onların hepsine ulaşması hâlinde normalde yemişi olmayan servinin yemiş vereceğini, çiçeği olmayan ağaçların ise çiçek açacağını iddia etmektedir.

e) Ahlâkı, mizacı, yaratılışı münâsebetiyle:

Hurşîd-nûr-u-kûh-sükûn filmesel senüñ

'Ahdüñdeki vefâ ola tab'uñdaki vakâr

(NBD, K.8/31)

(Senin sözündeki vefân güneşin ışıklarına, yaratılışındaki vakâr dağların sükûnetine bir misaldir.)

Necâtî Bey bu beyitte II. Bâyezîd'in vefâlı ve vakarlı bir kişiliğe sâhip olduğunu söylemiş ve onun vefâsını güneşe, vakarını da dağlara benzetmiştir.

Sipîhr-mertebe Sultân Bâyezîd ol kim

Siriştedür hüner ile zihî firişte-hisâl

(NBD, KNR /62)

(Ne iyi ki o yüce mertebeli Sultân Bâyezîd'in mayasında hüner ile melek huylu olmak vardır.)

Necâtî Bey bu beyitte yüce mertebeli II. Bâyezîd'in yaratılıştan hünerli ve melek huylu olduğunu söylemiştir.

Çü lûtfi Hızrdur hulki Muhammed

Mesîhâ gibi olsun 'ömri sermed

(NBD, s.7, Mesnevî-6)

(Çünkü onun huyu Hz. Muhammed, muâmelesi Hızır gibidir. Ömrü de Hz. Îsâ gibi ebedî olsun.)

Necâtî Bey bu beyitte, Sultân II.Bâyezîd'in iyi muâmelede Hz. Hızır'a, ahlâkının güzelliği münâsebetiyle de Hz. Muhammed'e benzediğini söylemiş ve ömrünün Hz. Îsâ'nın ömrü gibi uzun olmasını duâ ile dilemiştir.

Sahn-ı çemen 'araklarını jâle sanma kim

Hulkuñ işidüb itdi çiçekler hayâ seher

(NBD, K.9/28)

(Bahçenin ortasındaki çimenlerin terlerini çiğ sanma ki çiçekler senin ahlâkını işitip utandılar.)

Necâtî Bey bu beyitte, Sultân II. Bâyezîd'in ahlâkının güzelliğinden bahsederken çiçeklerin onun ahlâkı karşısında utandıklarından terlediğini söylemiştir.

Âb-ı lûtfi irmese ser-sebz olmaya çinâr
Bâd-ı hulkı esmese bitürmeye gül-zâr gül

(NBD, K.15/20)

(Cömertliğinin suyu ermese çınar yeşermez. Hıyınun rüzgârı esmese bahçesi gül bitirmez.)

Necâtî Bey, Sultân II. Bâyezîd'in yaratılışındaki güzellikten bahsettiği bu beyitte, çınarın yeşermesini onun cömertlik suyuyla beslenmesine, bahçesinde gül açmasını da yaratılışındaki güzel ahlâkın yelinin bahçesine esmesine bağlamaktadır.

Ni'met-i hulkuñ kohusundan ire deyu nasîb
Dâmenin açub gedâlar gibi durur zâr gül

(NBD, K.15/34)

(Gül, senin yaratılış nimetinin kokusundan nasiplenmek için dilenciler gibi eteğini açarak inleyip durur.)

Necâtî Bey, bir önceki beyitte olduğu gibi bu beyitte de Sultân II. Bâyezîd'in yaratılışındaki güzellikten bahsetmiş ve gülün, onun yaratılış nimetinin kokusundan nasiplenmek için dilenciler gibi eteğini açarak inleyip durduğu söylemiştir.

f) Gazabı, savaşıllığı fetihleri münâsebetiyle:

Cânın alur 'adûnuñ irer yıldırım gibi
Durdığı yerde salsa Hıdîv-i zemâne tîğ

(NBD, K.11/14)

(Zamanın sultânı durduğu yerde salsa, kılıç yıldırım gibi yetişip düşmanın canını alır.)

Necâtî Bey bir önceki beyitte yeryüzünün halîfesi olarak tanımladığı Sultân II. Bâyezîd'in düşmanı bir lahzada alt edeceğini söylemiştir.

Gubâr-ı küfrden İslâm didesin sakınub
'Adû kanı ile sular 'arsa-gâh-ı meydânı

(NBD, K.25/6)

(Küfrün tozundan toprağından İslâm'ın gözünü sakınıp bütün dünyayı düşman kanı ile sular.)

Necâtî Bey bu beyitte, Sultân II. Bâyezîd'in, İslâm'ın gözünü küfrün toz ve toprağından sakınıp, bütün yeryüzünü düşman kanıyla suladığını söylemektedir.

Hoş aldı Hazret-i Hân Bâyezîd-i 'Osmânî
Kili ile Kara Buğdandan Akkermanı

(NBD, K.25/1)

(Gerçi Osmanoğullarından olan Hazreti Bâyezîd Han, Kara Boğdan'dan Kili'yi ve Akkirman'ı aldı.)

II. Bâyezîd barışçı bir siyâset takip etmiştir. Bununla birlikte savaştan da çekinmemiş, Osmanlı topraklarına yeni yerler katılmıştır. Boğdan üzerine sefere çıkmış, bu seferinde Kili ve Akkirman kalelerini alarak Stefan'ı vergiye bağlamıştır.⁴²⁴ Necâtî Bey de bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'in Kara Boğdan ile giriştiği savaşın neticesinde Kili ve Akkirman kalelerini fethettiğini söylemiştir.

Hurşîdi ditreten kılıcuñ korkusidürür
Yâ yok yere mi ağarub oldu dü-tâ seher

(NBD, K.9/36)

(Güneşi titreten senin kılıcının korkusudur. Seherin de yok yere mi ağarıp iki kat olduğunu sanıyorsun?)

---

⁴²⁴ Turan, "Bâyezîd II", s. 235.

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'in savaşçılığından bahsederken onun kılıcının korkusuyla güneşin tir tir titrediğini, seherin ağarıp iki kat olduğunu söylemiştir. Beyitte, seherin iki kat olmasıyla kastedilen “*fecr-i kâzib*” ve “*fecr-i sâdık*”tır. Güneşin titremesinden maksatsa fecr-i kâzible bir müddet aydınlanan havanın tekrar kararmasının ardından fecr-i sâdıkla yeniden ağaran ufukta güneşin kendini göstermesidir.

Bir dem içinde zâhir olur âfitâb-ı feth
Çün dest-i devletüñ çeke tiđ-i gazâ seher

(NBD, K.9/41)

(Senin yüce elin, gaza kılıcını seherde çekince fetih güneşi birdenbire belirir.)

Necâtî Bey bu beyitte, Sultân II. Bâyezîd'in savaşlardaki başarısını anlatırken onun kılıcını çeker çekmez hedeflediği fethi elde edeceğini söylemiştir. Bu beyitte de “*seher-güneş*” ilişkisinden yararlanılmıştır. Seher, kısa bir zaman sonra güneşin doğacağının delildir. Bu sebeple beyitte II. Bâyezîd'in kılıcını çekmesi “*seher*” ile fetih kazanması ise “*güneş*” ile ilişkilendirilerek anlatılmıştır.

Sultân-ı bezm-ü-Husrev-i rezm olmağın tutar
Sol elde câm-ı devlet-ü-sağda nişâne tiğ

(NBD, K.11/16)

(Eğlence meclislerinin sultânı ve savaş meydanının hükümdârı olmasından dolayı sol elde saâdet/saltanat kadehi ve sağ elde ise [savaşın] alâmeti olarak kılıç tutar.)

Necâtî Bey bu beytinde, Sultân II. Bâyezîd'i eğlence meclisin sultânı ve kavganın hükümdârı olduğunu belirterek onun sol elinde kadeh, sağ elinde ise kılıç tututuğunu söylemiştir.

Eyledi âhir zemânuñ fitnessi Ye'cûcına
Devletüñ Sedd-i Skender gibi hısn-ı hasîn

(NBD, K.20/45)

(Senin devletin, âhir zamanın Ye'cûc fitnessine İskender'in seddi gibi sağlam bir kale oldu.)

Kur'ân'da Ye'cûc ile Me'cûc'un etrafa verdikleri zararın Zülkarneyn'in yaptırdığı büyük set sâyesinde engellendiği bildirilmiştir.⁴²⁵ Enbiyâ sûresinde ise Ye'cûc ve Me'cûc'den gelecekte ortaya çıkacak bir topluluk olarak söz edilmiştir.⁴²⁶ Necâtî Bey bu beytinde II. Bâyezîd'in, âhir zamanın fitnessine karşı mücâdele vererek fitneyi engellediğini söylemekte ve bu itibarla onu, yaptırdığı seddiyle Ye'cûc ve Me'cûc'ün geçmişteki fitnessini engelleyen İskender'e benzetmektedir.

Kim aldı sencileyin bir seferde iki hisâr
Ki görmemiş ola mislini pîr-i Keyvânı

(NBD, K.25/28)

(Senin gibi bir seferde iki kaleyi kim aldı? Ki Zuhâl gezegeni senin bir benzerini görmüş değildir.)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd gibi kimsenin bir seferde iki kaleyi birden ele geçiremediğini bu sebeple de onun bir eşinin daha bulunmadığını söylemektedir. Beyitte bahsi geçen kaleler, Boğdan Voyvodası Stefan Cel Mare'nin Bulgaristan'a saldırması üzerine Bâyezîd'in çıktığı Boğdan seferinde ele geçirdiği Kili (15 Temmuz 1484) ve Akkirman (4 Ağustos) kaleleridir.⁴²⁷

---

⁴²⁵ el-Kehf, 18/93-97.

⁴²⁶ el-Enbiyâ, 21/96-97.

⁴²⁷ Turan, "Bâyezîd II", s. 235.

g) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Cân ile meddahuñam dil-teng koma beni kim

‘Andelibinden cihânda olmadı bîzâr gül

(NBD, K.15/40)

(Seni candan methediyorum, beni içi sıkıntı içinde bırakma; ki gül, bülbülünden asla bıkmadı.)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd’i canıgönülünden övdüğünü söylemiş ve ondan kendisini sıkıntı içinde bırakmamasını dilemiştir. Necâtî Bey kendini bülbüle ve II. Bâyezîd’i güle benzeterek ona karşı dâima sâdık olduğunu dile getirmiştir.

Pâdişâhâ bir şikâyet var kuluñdan tapuña

Kim bu ma‘nîden idübdür didesin hûn-bâr gül

Serv urur gögsine kef-dest-i tehî ‘âşık misâl

Goncanuñ zer kîsesin açmakla kocar hâr gül

(NBD, K.15/37-38)

(Ey pâdişâh! Kulundan huzuruna [şöyle] bir şikâyet var, bundan dolayı gültün gözleri kan saçmaktadır. Servi, murâdına erememiş eli boş bir âşık gibi göğsünü döver; diken ise altın kesesine benzeyen goncayı açarak, altın dökerek gülü kucaklar.)

Servi meyvesiz bir ağaçtır. Yaprağı olmadığı için de çıplaktır. Bu hâliyle beyitte eli boş zavallı bir âşığa benzetilmiştir. Gonca ise içinde altın saklayan bir altın kesesi gibidir. Onun ortasındaki sarı tohumlar altına benzer. Diken, goncayı açarak goncanın ortasındaki tohumları yâni altınları döker ve gülü kucaklar.⁴²⁸ Necâtî Bey, beyitte servi ile kendisini, hâr ile de diğer şâirleri kastetmiş olmalıdır. Bununla rakiplerinin hak etmedikleri hâlde değer görmelerine karşın kendisinin hak ettiği değeri göremediğini, sıkıntı içerisinde olduğunu dile getirip önceki beyitte bahsettiği şikâyetini açıklamıştır.

---

⁴²⁸ İpek, “Klasik Türk Şiirinde Gül Redifli Kasîdeler”, s. 25.

Şâha benem ki mecsil-i medhûnde eylerem

Bir târ ile hezâr nevâ nitekim rübâb

(NBD, K.3/35)

(Nasıl ki rebab bir tel ile bin nağme [yapıyorsa]; ey şâh, ben ki övgünün meclisinde seni öyle metheylim.)

Bu beyitte ise Necâtî Bey kendisini rebaba benzetmekte ve rebabın tek bir tel ile birbirinden farklı binlerce nağme yaptığını hatırlatarak II. Bâyezîd'i övmekte tek başına yeterli olacağını, başka şâirlere ihtiyaç olmadığını söylemektedir.

Ahmed Paşa, şâirliğinin olgunluk devresini Sultân II. Bâyezîd döneminde yaşamıştır. Saraydan uzak olmasına rağmen Sultân II. Bâyezîd için on kasîde yazmış ve her zaman sarayın nimetlerinden yararlanmıştı. Necâtî Bey'de olduğu gibi Ahmed Paşa da Sultân II. Bâyezîd'i genellikle idealize ederek anmış; beyitlerinde adâletini, cömertliğini, merhametini, güzel huyunu, cesâret ve dindarlığını işlemiştir. Bununla birlikte bâzı beyitlerde Ahmed Paşa'nın Sultân II. Bâyezîd'in cülûsunu kutladığı ve hem bu cülûsa hem de yaptırmış olduğu bir hayrata târih düşürdüğü görülmüştür.⁴²⁹

Zill-i Hak Şeh Bâyezîd-ibn-i Muhammed Hân ki anuñ

Câhı bezminden müzeyyendür bu gün eyvân-ı 'îd

(APD, K.35/10)

(Muhammed Han oğlu Sultân Bâyezîd, Allah'ın gölgesidir ki onun yüce makamından dolayı bu gün bayram köşkû süslenmiştir.)

Ahmed Paşa bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'in yüceliğinden bahsederken onu Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olarak nitlendirmiştir.

---

⁴²⁹ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 67-68.

Çıktı devlet tahtına Şeh Bâyezîd
Ol culûs itdi cihân bahtın sa'îd
Yazdı levh üzre kalem târîhini
Kayser oldu Ruma Sultân Bâyezîd

(APD, s.372, Târîh-20/1-2)

(Sultân II. Bâyezîd devlet tahtına çıktı, tahta oturup cihânın bahtını kutlu eyledi. / Kalem levhânın üzerine târihini yazdı. Sultân Bâyezîd Anadolu üskesine Kayser oldu.)

Ahmed Paşa bu târihinde Sultân II. Bâyezîd'in tahta çıktığını, Anadolu topraklarının pâdişâhı olduğunu söylemiştir.

Nedür bu adl-ü-diyânet nedür bu hulk-u-kerem
Nedür bu cûd-u-sehâvet nedür bu fazl-u- kemâl

(APD, K.23/11)

(Bu adâlet ve dindârlık nedir, bu ahlâk ve ihsan nedir? Bu cömerlik ve el açıklığı nedir, bu erdem ve kemâlât nedir?)

Ahmed Paşa bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'in adâletli, dindâr, güzel ahlâk sâhibi, cömert, ihsanı bol, erdem sâhibi ve olgun bir insan olduğunu söylemiştir.

Şeh Bâyezîd ol ki anuñ tîğın añıcak
Olur derûn-ı Rüstem ü İsfendiyâr âb

(APD, K.36/13)

(Sultân Bâyezîd odur ki onun kılıcını andıklarında Rüstem'in ve İsfendiyâr'ın yüreği su kesilir.)

Ahmed Paşa bu beyitte Sultân II. Bâyezîd'in kahramanlığından bahsederken onun kılıcının anıldığı vakit kahramanlıklarıyla meşhur Rüstem ve İsfendiyâr'ın kalplerinin su kesileceğini söylemiştir.

Ey Şehensâh-ı sa‘âdet-güster-i kişver-güşây

Vey Ferîdun-i fazîlet-perver-ü-dâniş-güzîn

(APD, K.24/48)

(Ey fethettiği ülkelere mutluluk saçan şâhlar şâhı ve ey fazîletli ve bilgili Ferîdun.)

Ahmed Paşa bu beytinde Sultân II. Bâyezîd’i, fazîletli ve bilgili olması sebebiyle *Şehnâme* boyunca ismi en çok anılan pâdişâhlardan biri olan Ferîdun olarak anmış ve onun fethettiği yerlere mutluluk getirdiğini söylemiştir.

2.1.6. Alaüddevle (Bozkurt) Bey

Alaüddevle Bey, Dulkadiroğulları Beyliği lideridir. Asıl adı Bozkurt Bey’dir. Lakabı Alaüddevle ile tanınmıştır. Dulkadir Beyliği’ne en parlak dönemini yaşatmıştır. Adâletli bir idârecidir. Bu sebeple “Alaüddevle adâleti” gibi deyimler ortaya çıkmıştır. Safevî kaynaklarına göre uzun boylu, uzun sakallıdır. Siyâsî işlerinde becerikli ve tedbirlidir. Safevî hükümdârı Şâh İsmâil, onu yanına çekmek için kızı Benli Hatun ile evlenmek istemiş, Alaüddevle bu isteği önce kabul etmişse de sonra onun “*Kızılbaş*” olmasını ileri sürerek vaadinden vazgeçmiştir. Bu da Şâh İsmâil’i kendisine düşman etmiştir. Öte yandan kızı Benli Hâtun’u Şâh İsmâil’in mücâdele hâlinde olan Murat Bey’e vererek onu desteklemiştir. Şâh İsmâil’in Bağdat’tan ayrıldığını öğrenen Murat Bey Bağdat’ı ele geçirmiş, böylece Alaüddevle ile Şâh İsmâil arasındaki gerginlik zirveye ulaşmıştır. Şâh İsmâil, Turnadağ’da Alaüddevle’yi kuşatmış ancak kaleyi alamamış, hırsını almak için Elbistan ve Maraş’ı yakıp yıktıktan sonra oradan ayrılmıştır. Geçen zaman içindeyse Alaüddevle, Safevî ve Memlûklere yaklaşırken, Osmanlılardan uzaklaşmıştır. Çaldıran seferinden dönen Yavuz Sultân Selim, 1515’te Alaüddevle’nin topraklarını almak için orduyu Elbistan’a göndermiştir. Alaüddevle Bey ise Maraş’a açılan önemli geçitleri tutup otuz bin kişilik Osmanlı ordusunu karşılamak için harekete geçmiştir. 13 Haziran 1515’te Ördekli bölgesinde iki ordu karşı karşıya gelmiş, savaşın başlamasından az bir zaman sonra Alaüddevle öldürülmüş ve savaş bitmiştir.⁴³⁰

---

⁴³⁰ Samet Alıç, “Alaüddevle (Bozkurt) Bey”, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, 2016, s.189-194.

Necâtî Bey Dîvânî'nda Alâüddevle Bey'e tespit edebildiğimiz bir beyitte, Şâh İsmâil ile mücâdelesini münâsebetiyle yer verilmiştir.

Göñül sultân olur 'ışkûñ siyâset-gâhını añmaz

'Alâ'-üd devle gibi kim hüçûm-ı Şâhdan korkmaz

(NBD, G.222/2)

(Göñül sultân olur, aşkın infaz yerini akla getirmez. Alâüddevle gibi ki Şâh'ın hücumundan korkmaz.)

Necâtî Bey bu beyitte Safevî şâhı Şâh İsmâil'in Dulkadir hükümdârından kızı Benli Hatun'u istediğini, beklediği karşılığı bulamayınca da Dulkadiroğullarına hücum ettiğini fakat Dulkadir hükümdârı Alâüddevle Bey'in şâhın hücumundan korkmadığını aktarmış ve tıpkı Alâüddevle Bey gibi gönlün de aşkın siyâsetgâhında ölümden korkmadığını söylemiştir.

Alâüddevle Bey, *Ahmed Paşa Dîvânî*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.1.7.Şâh İsmâil

Şâh İsmâil, Safevî Devleti'nin kurucusu ve ilk şâhıdır. 892'de (1487) Erdebil'de doğmuştur, babası Safevî tarikatının şeyhi Haydar, annesi Uzun Hasan'ın kızı Âlemşah Halime Begüm'dür. Ebü'l-Muzaffer Bahâdır el-Hüseynî unvanıyla anılır. İran'da Şiîliği resmî ideoloji hâline getirerek yeni bir devlet kuran Şâh İsmâil'in çocukluk yılları zorluklar içinde geçmiştir. 1498'de Akkoyunlu Rüstem Bey'in ölümü İran'ı yeni bir kargaşaya sürüklemiştir. Bu durumdan istifâde eden kızılbaş reisleri İsmâil'in ortaya çıkmasına karar vermişlerdir. Şâh İsmâil, Orta Anadolu'da büyük bir ihtilâl çıkarmak için Erzincan'a gitmiştir. Şeyhlerinin Anadolu'ya geldiğini haber alan kızılbaş Türkmenler etrafında toplanmıştır. 907 (1502) yılında Akkoyunlu ordusunu yenilgiye uğrattıktan sonra Tebriz'e girerek tahta çıkmıştır. Şehirde Sünnî kalmaya direnenlere yönelik büyük bir katliam yapmıştır. Şiîliği resmî mezhep îlân ederek on iki imam adına hutbe okutup ezânı değiştirmiştir. 913 (1507) yılında Şâh İsmâil, Dulkadiroğlu Alâüddevle Bey'e karşı yürümüş, Maraş ve Elbistan'ı tahrip ederek Tebriz'e dönmüştür. Askerî gücünü oluşturan

Türkmenler'in ağırlık merkezinin Anadolu olması dolayısıyla Osmanlı topraklarına ilgisi hep devam etmiştir. Yavuz Sultân Selim, tahta geçince Safevîler'in Anadolu ile olan ilişkilerini kesmek amacıyla savaş hazırlıklarına girişmiştir. İki taraf arasındaki dinî rekâbete siyasal rekâbet boyut kazandırmıştır. İki ordunun Çaldıran ovasında yaptığı savaşta Safevîler ağır bir yenilgiye uğramış, Şâh İsmâil savaş meydanından ayrılmak zorunda kalmıştır. Sonrasında Osmanlılar'a karşı bir çok teşebbüste bulunmasına rağmen vefatına kadar sâkin bir hayat sürmüş, devlet işlerini daha çok emîrlere havale edip kendisi av ve eğlence ile meşgul olmuştur. 930'da (1524) Tebriz'de vefat etmiştir.

Şâh İsmâil İran'da on iki imam Şîa'sının tesisi konusunda kararlı bir yol izlemiştir. Bu mezhebe girmeye gönüllü olmayanlara karşı çok acımasız davranmış, böylece İran'ın neredeyse tamâmen Şîileşmesini sağlamıştır. Şâh İsmâil "*Hatâyi*" mahlası ile Türkçe ve az sayıda Farsça şiirler yazmıştır.⁴³¹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Şâh İsmâil'e tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, Alâüddeve Bozkurt Bey'le mücâdelesini münâsebetiyle yer verilmiştir.

Gönül sultân olur 'ışkuñ siyâset-gâhını añmaz
'Alâ'-üd devle gibi gibi kim hücum-ı Şâhdan korkmaz
(NBD, G.222/2)

(Gönül sultân olur, aşkın infaz yerini akla getirmez. Alâüddeve gibi ki Şâh'ın hücumundan korkmaz.)

Necâtî Bey bu beyitte Safevî şâhı Şâh İsmâil'in Dulkadir hükümdârından kızı Benli Hatun'u istediğini, bekledi karşılığı bulamayınca da Dulkardiroğullarına hücum ettiğini fakat Dulkadir hükümdârı Alâüddeve Bey'in şâhın hücumundan korkmadığını aktarmış ve tıpkı Alâüddeve Bey gibi gönlün de aşkın siyâsetgâhında ölümden korkmadığını söylemiştir.

Şâh İsmâil, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

⁴³¹ Bkz. Tufan Gündüz, "Şâh İsmâil" *DİA*, XXXVIII, 252-255.

2.1.8. Şehzâde Abdullâh

Sultân II. Bâyezîd'in, daha şehzâdeliği yıllarında dünyaya gelmiş sekiz oğlu vardır. II. Bâyezîd'in bu oğullarından en büyüğü Abdullah'tır.⁴³² Cesur ve kahramandı.⁴³³ Sultân Bâyezîd, kardeşi Şehzâde Cem'in peşinden Konya'ya kadar gelmiş, Cem'i elinden kaçırmışsa da burada oğlu Abdullah'ı Karaman Vâililiğine tayin etmiştir.⁴³⁴ Sultân II. Bâyezîd'in en büyük şehzâdesi olan Abdullah, Saruhan⁴³⁵ ve Karaman vâililiği yapmıştır. 1483 yılında vefat etmiş, Bursa'da Sultân II. Murâd türbesine defnedilmiştir.⁴³⁶ Şehzâde Abdullah öldüğünde takriben on sekiz yaşında idi. Yerine kardeşi Şehenşâh, Konya'ya yollanmıştır.⁴³⁷

Necâtî Bey Dîvânı'nda Şehzâde Abdullâh'a tespit edebildiğimiz seksen beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde Şehzâde Abdullah, Âfitâb-ı sa'adet, Husrev-i Hâver, Serây-ı ma'diletün serveri, Sfendiyâr-ı zaman, Şehzâde-i Hakân-ı cihân, Şeh-i Cem-kadr, Şehenşâh-ı felek-mertebe, Hümâ-yı saltanatun şehperi gibi ifâde ve terkiplerle anılmıştır.

a) Yüceliği, şerefli oluşu, makamının üstünlüğü münâsebetiyle:

Kadrüñ eyvanına şems-ü-şerefüñ gökine mâh
Şâh-ü-Şehzâde-i Hâkân-ı Cihân 'Abdullâh

(NBD, s.99, TBSA-1/9)

(Cihân Hâkânı'nın şehzâdesi ve şâh olan Abdullah, itibarının köşkünde güneş, şerefinin göğünde aydır.)

Necâtî Bey bu beyitte cihân sultânı II. Bâyezîd'in şehzâdesi ve aynı zamanda kendisi de bir şâh olan Şehzâde Abdullah'ın yüceliğinden bahsederken onu, itibar köşkünün güneşi, şeref göğünün ayı olarak nitelemektedir.

---

⁴³² Cevdet Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzâde Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 6/12 (2010): s. 321.

⁴³³ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, Haz. Nuri Akbayar, C.1, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.1.

⁴³⁴ Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Târîhi*, C.1, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994, s. 178.

⁴³⁵ Feridun Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.,1989, s. 29-30.

⁴³⁶ Mustafâ Cezar, *Mufassal Osmanlı Târîhi-II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2011, s. 697.

⁴³⁷ Yılmaz Öztuna, *Büyük Osmanlı Târîhi*, C.1, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994, s. 406.

Ey Şehenşâh-ı felek-mertebe-vü-mihr-mihî
Görmedi çeşm-i felek sencileyin pâdişehi

(NBD, s.99, TBSA-4/9)

(Ey yüksek rütbeli şâhlar şâhı ve yüce güneş, dünya senin gibi pâdişâhı görmedi.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Abdulah’a “Ey yüksek rütbeli şâhlar şâhı” diyerek seslenmekte ve dünyanın, onun gibi bir pâdişâh daha görmediğini söylemiştir.

Her seher mihr zer-i encümü derer tâ kim
Şeh-i Cem-kadr ayağına döşeye ferş-i talâ

(NBD, s.100, TBSA- 2/9)

(Güneş, her seher vakti, yıldızların ışığını derleyip kudretli pâdişâh Cem’in ayağının altına döşer.)

Necâtî Bey bu beytinde ise ihtişamı sebebiyle Şehzâde Abdullah’ı Cemşîd’e benzetip Cemşîd’in yüksek bir yerde tahtına oturup güneş gibi ışıklar saçması hâdisesine telmihte bulunarak güneşin, her seher vakti yıldızların altın renkli ışığını derleyip Cemşîd gibi kudretli bir pâdişâh olan Şehzâde Abdullah’ın ayağının altına döşediğini söylemiştir.

b) Cömertliği, in‘amı lütfu, ihsanı münâsebetiyle:

Cihânda kimseneden mâl-ü-mülk-ü-sîm-ü-zeri
Dirîğ eylemeyen tâze Şehriyâra dirîğ

(NBD, s.104, MŞSA- 3/2)

(Cihânda kimseden malı mülkü, altını gümüşü esirgemeyen genç hükümdâr bağışlansın.)

Şehzâde Abdullah’ın ölümünün ardından yazdığı mersiyeinin bu beytinde Necâtî Bey, onun yaşarken dünya üzerinde kimseden malı mülkü, altını gümüşü esirgemediğini söylemiş, bu cömertliğinden dolayı öte dünyada şehzâdenin bağışlanmasını dilemiştir.

Cûduñuñ cûyı eger bâğa güzâr ide idi
Böyle kalmaya idi serv-i sihî dest-tehî

(NBD, s.101, TBSA-4/7)

(Cömertliğinin nehri bağa geçseydi endamlı servi böyle eli boş kalmazdı.)

Servi yemiş vermeyen bir bitkidir. Necâtî bu beyitte Şehzâde Abdullah'ın cömertliğini anlatırken onun cömertlik nehrinin, bağı sulaması hâlinde servinin bile çiçek açıp meyve vereceğini iddia etmiştir.

Sür yüzüñ işigine gice ve gündüz ey dil
Hâk-i der-gâhı var iken nidelüm sîm-ü-zeri

(NBD, s.100, TBSA-3/5)

(Ey gönül, gece ve gündüz eşiğine yüzünü sür. Zira dergâhının toprağı varken altın ve gümüşü ne yapalım.)

Necâtî Bey bu beyitte ise Şehzâde Abdullah'ın cömertliğini anlatırken “Ey gönül” hitabıyla kendisine seslenmiş ve gece gündüz Şehzâde Abdullah'ın eşiğine yüz sürmesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü böyle yapmakla her türlü ihtiyacının karşılanacağını, şehzâdenin dergâhı varken altına ve gümüşe ihtiyacı olmadığını söylemiştir.

Sehâ-yi nefsi firâkı ile kânı inledelem
'Atâ-yı keffini añub bihârı ağlatalum

(NBD, s.105, MŞSA-5/3)

(Cömertliğinin yokluğu ile mâden ocağını inletem; elinin bolluğunu anıp denizleri ağlatalım.)

Şehzâde Abdullah'ın ölümünün ardından yazdığı mersiye'nin bu beytinde Necâtî Bey, şehzâdenin cömertliğinin anılmasıyla mâden ocağının inleyeceğini, denizin ise ağlayacağını söylemiştir.

c) Savaşçılığı, kahramanlığı, yiğitliği münâsebetiyle:

Figân-ü-âh kim oldu yiğitliğinde tebâh
Sfendiyâr-ı zemân Şeh-zâde ‘Abdullâh

(NBD, s.105, MŞSA- 4/8)

(Eyvah, eyvah ki zamanın İsfendiyâr'ı olan Şehzâde Abdullah, yiğitlik çağında mahvoldu.)

Necâtî Bey bu beytinde ise Şehzâde Abdullah'ın, devrin İsfendiyâr'ı olduğu hâlde daha yiğitlik çağında, erken bir yaşta öldüğünü söyleyerek üzüntüsünü dile getirmiştir.

Çıkarduk elden anı kim eline girse idi
Zebûn ola idi destinde Rüstem-i Destân

(NBD, s.104, MŞSA- 4/4)

(Onu elden çıkardık ki eline girse idi Destân oğlu Rüstem, onun elinde zayıf ve çâresiz hâle gelirdi.)

Aynı şekilde bu beyitte de ölen şehzâde için Necâtî Bey, kahramanlıkları ve yenilmezliğiyle meşhur Destân oğlu Rüstem'in onun elinde zayıf ve çâresiz kalacağını söylemiştir.

d) Adâleti münâsebetiyle:

Hümâ-yı saltanatuñ şeh-perine hayf ve ah
Serâ-yi ma'diletüñ serverine hayf ve ah

(NBD, s.104, MŞSZ-3/8)

(Saltanatının hümasının yüce kanadına âh ve eyvah, adâlet sarayının başkanına âh ve eyvah!)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Abdullah'ın ölümünün ardından, onun saltanatın en önemli vârisi ve adâlette önde gelen bir kişisi olduğunu hatırlatarak üzüntüsünü dile getirmiştir.

e) Aklı ve fikri münâsebetiyle:

Zihn-i pâki ile kitâbetden olur ma'nî-i hâs

Hızır zulmetde bulur Âb-ı hayâtı gûyâ

(NBD, s.99, TBSA- 2/5)

(Temiz zihni ile kâtiplikten seçkin anlamlar meydana gelir. Sanki Hızır karanlıklar ülkesinde ölümsüzlük suyunu bulur.)

Necâtî Bey bu beytinde, Şehzâde Şehzâde Abdullah'ın anlayış ve kavrayışını övmüş, onu bu yönleriyle karanlıklar ülkesinde ölümsüzlük suyunu arayıp bulan Hızır'a benzetmiştir.

İndürür baş ayağına yine mihr-i rahşân

Re'y-i pîri ile diler kim bir ola baht-ı cevân

(NBD, s.100, TBSA- 2/10)

(Parlak güneş yine ayağına baş eğer; yüce fikirleriyle diler ki bahtiyar ola.)

Necâtî Bey bu beyitte ise Şehzâde Abdullah'ın yüce fikirli olması sebebiyle bahtiyar olduğunu belirtmiş ve onun parlak fikirli olması karşısında parlak güneşin huzurunda baş eğdiğini söylemiştir.

f) Gençliği, sûreti, güzelliği münâsebetiyle:

Oldı gül yüzi ile bâğ-ı sa'adet gülşen

Tal'atı nûru ile dîde-i devlet rûşen

(NBD, s.101, TBSA- 3/11)

(Gül yüzü ile saâdet bağı gül bahçesi oldu. Yüzünün nûru ile devletin gözü aydınlandı.)

Necâtî Bey bu beyitte, Şehzâde Abdullah'ın gül yüzüyle saâdet bağının gülbahçesi, yüzünün nûruyla da devletin ve saltanatın göz aydınlığı olduğunu söylemiştir.

Kara saçuñ gibi başdan ayağa düşürdün
Şikeste-hâl-ü-perîşân-ü-bî-karâr itdüñ

(NBD, s.106, MŞSA- 6/4)

(Kara saçın gibi baştan ayağa düşürdün. Hâli kötü, perîşan ve huzursuz ettin.)

Şehzâdenin ölümüne üzülop, perîşan olduğunu anlatan Necâtî Bey'in bu beytinden Şehzâde Abdullah'ın siyah saçlı olduğu anlaşılmaktadır.

g) Ahlâkı münâsebetiyle:

Güler yüzi ile şîrîn sözünü vasf idelüm
Gül ile gülşen içinde hezârı ağladalum

(NBD, s.105, MŞSA-5/4)

(Güler yüzünü ve şirin sözünü târif edelim. Gül ile gül bahçesindeki binleri ağlatalım.)

Necâtî Bey bu beyitte, şehzâdenin ölümünün ardından onun güler yüzlü ve şirin sözlü olduğunu anarak gülü ve gülbahçesinde bulunan diğer binlerce çiçeği ağlatalım demektedir. Gül ve gül bahçesinden maksat II. Bâyezîd ve saltanat âilesi olsa gerektir. Nitekim bir sonraki beyit bunu destekler niteliktedir: “*Düşürdü esfer-i şâhenşehîyi dest-i ecel / Baş açalum varalum Şehriyâri ağlatalum.*”

h) Ölümü münâsebetiyle:

Ki pîr-i dehr o şehi genç iken harâb itdi
Hayât Âbını tâb-ı ecel serâb itdi

(NBD, s.103, MŞSA-2/8)

(Koca dünya o şahı gençken harâp etti. Ecel ızdırabı hayat âbını serâp etti.)

“*Mersiye-i Şehzâde Sultân Abdullah*”ta geçen bu beyite bakılırsa Şehzâde Abdullah'ın genç yaşta vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Ol itdi milketi vîrân ol itdi genci nihân
Ne mülk mülk-i Karaman ne genc genc-i revân

(NBD, s.103, MŞSA-1/8)

(O, memleketi harap etti; o, hazîneyi sakladı. [Artık] ne o memleket, Karaman memleketidir ne de o hazîne, Kârûn'un yürüyen hazînesidir.)

Şehzâde Abdullah Karaman sancağında iken vefat etmiştir. Necâtî Bey, Şehzâde Abdullah'ın ölümü üzerine yazdığı mersiye'nin bu beytinde, daha genç iken toprağa düşen şehzâdeyi hazînesiyle birlikte yere geçirilen Kârûn'a benzeterek şehzâdenin ölümüyle bütün memleketin harap olduğunu, böylece Kârûn'un hazînesinden geriye eser kalmadığı gibi şehzâdenin ölümüyle de ne şehzâdenin kendisinden bir eser ne de Karaman ülkesinin bir anlamının kaldığını söylemektedir.

Ol âfitâb-ı sa'adetden ayru halk-ı cihân
Kara geyüb sürinür gölgeler gibi bî-cân

(NBD, s.104, MŞSA-4/1)

(O saâdet güneşinden ayrı kalan dünya halkı karalar giyinip gölgeler gibi cansız cansız sürünür.)

Necâtî Bey bu beyitte saâdet güneşi olarak nitelediği Şehzâde Abdullah'ın ölümüyle ondan ayrı kalan cihân halkının şehzâdenin yasıyla karalar giyip cansız gölgeler hâlinde üzüntüden yerlere kapanıp süründüklerini söylemiştir.

Güneş tolundı mı kim karañulug oldı cihân
Kamer tutuldı mı kim şehir içinde düşdi figân

(NBD, s.104, MŞSA-4/2)

(Güneş mi dolandı ki dünya karanlık oldu, ay mı tutuldu ki ülkeye feryat düştü.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Abdullah'ın ölümüyle dünyanın karardığını ve şehre figân düştüğünü söylemektedir. Beyitin birinci mısraında şehzâdeyi güneşe, ikinci mısraında ise aya benzetmiş, şehzâdenin ölümünü güneş ve ayın tutulmasıyla ilişkilendirmiştir.

Düşürdü efser-i şâhenşehîyi dest-i ecel
Baş açalum varalum Şehriyârı ağıladalum

(NBD, s.105, MŞSA-5/1)

(Ecelin eli şâhlarşâhının tâcını düşürdü. Baş açalım, varıp pâdişâhı ağılatalım.)

Bu beyitte ise Necâtî Bey, Şehzâde Abdullah'ın ölüm haberini alan pâdişâhın oğlunun ölümüyle üzülp ağıladığını/ağılayacağını söylemiştir.

Söyüdü şem'î-vü-dağıldı cem'î cum'a günü
Bu şem'î- neyyür-ü- ol cem'î-târmâra dirîğ

(NBD, s.104, MŞSA-3/6)

(Mumu söndü ve cuma gününün topluluğu dağıldı. Bu parlak muma ve darmadağın olan topluluğa yazık oldu.)

Necâtî Bey bu beyitte şehzâdenin ölümüyle etrafın karardığını ve Cuma günü topluluğunun dağıldığını söylemektedir.

'Adem diyârına tâbût zevrakın sürdün
Gözümüzüñ yaşını bahr-i bî-kenâr itdüñ

(NBD, s.106, MŞSA-6/2)

(Yokluk ülkesine tabut kayığını sürdün. Gözümün yaşını uçsuz bucaksız bir deniz ettin.)

Necâtî Bey yokluk ülkesine tabut kayığını sürdün diyerek şehzâdenin ölümünü anlatmakta ve bu durum karşısında duyduğu üzüntüyle ağıladığını öyle ki gözyaşlarının nuçsuz bucaksız bir deniz oluşturduğunu söylemektedir.

Cihânda 'ömri günin eksük eyledüñ bârî
Cinânda nâz-ü-nâ'immin temâm eylesün

(NBD, s.106, MŞSA-7/3)

(Dünyada ömrünü eksik eyledin, bâri cennette naz ve nimetini eksiksiz eylesin.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Abdullah'ın genç yaşta öldüğünü, bu dünyanın nimetlerinden yeterince faydalanamadığını söylemiş ve Allah'tan onun için öte âlemde, cenette naz ve nimetlerini tam kılmasını dilemiştir.

i) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Zülf ile baht-ı siyeh benden elin çeksünler

Olmışam Şâh-ı Cevân-baht eşiğine çâker

(NBD, s.99, TBSA-1/8)

(Saçıyla kara talih benden elini çeksinler. Talihli Şâh'ın eşiğine köle olmuşum.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Abdullah'ın kapısına kul olduğunu, bu sebeple kara saçlı kara talihin kendisinden artık el çekmesini istemiştir. Beyitten hareketle Necâtî Bey'in şehzâdenin yanında bulunmakla sıkıntılarında kurtulduğu anlaşılmaktadır.

Bana düşen bu ki olam dâ'î-i devlet şeb-u-rûz

Sen Şehe bendelerün derdine itmek dermân

(NBD, s.102, TBSA-5/8)

(Bana düşen budur ki saâdetin için gece gündüz duâ etmektir. Ey Şâh sana [yakışan] ise kullarının derdine dermân olmandır.)

Necâtî Bey bu beytinde kendisine yakışanın şehzâdenin saâdeti için gece gündüz demeden duâ etmek olduğunu, Şehzâde Abdullah'a yakışanın ise onun saâdeti için duâ eden sadık kulu Necâtî'nin her türlü ihtiyacını karşılamak ve sıkıntılarında çâre olmak olduğunu söylemiştir.

Şehzâde Abdullah, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ölümü münâsebetiyle mersiye mahiyetinde beş beyitlik bir kıtada ismi zikrolunmaksızın anılmıştır.⁴³⁸

---

⁴³⁸ Harun Tolasa, "Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası" adlı eserinde bu mersiye'nin Şehzâde Mahmûd için olduğunu söylemişse de Ali Nihat Tarlan'ın hazırladığı "Ahmed Paşa Dîvânı"nın 119. sayfasında yer alan kıtanın Şehzâde Abdullah hakkında olduğu belirtilmiştir. (Bkz. Ali Nihat Tarlan, *Ahmed Paşa Dîvânı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1966, s.119.)

Ey dehr-i hîre-dil ne için kîne-dârsın
Vey rûzigâr böyle neden zûr-kârsın
Dâ'im kerîm mâlı gibi bî-sebât olub
Her dem le'im 'ahdi gibi gibi bî-karârsın
Nâz ü ni'amla besledüğüñ nâzenînlerüñ
Kahr ile cânın almağa pürintizârsın
Sûretde hüsn ü behcet ü ma'nîde dîvsin
Kavlüñde şehd ü şeker ü fi'lüñde mârsın
Bir gül budağı cân ü cihândan 'azîz iken
Sırsın cefâ tâşı ile 'aceb rûzigârsın

(APD, s.119-120, 46/1-5)

(Ey gönlü şaşkın dünya niçin kinlisin. Ve ey zaman neden böyle yalancısın. / Dâima cömert malı gibi sebatkâr olup her zaman alçak cimriler gibi kararsızsın. / Nazla ve nimetlerle beslediğin nârin kimselerin kahırla canlarını almak için her ân bekleme hâlindedin. / Görünüşte güzel ve sevinçlisin ama hakîkatte şeytânsın. Sözünde bal ve şekersin ama eylemlerinde yilansın. / Bir gül dalı candan ve dünyadan azîz iken cefâ taşı ile sırsın, yoksa rüzgâr mısın?)

Ahmed Paşa bu kıtasında Şehzâde Abdullah'ı ismen anmaksızın ölümü nedeniyle dünyanın kindarlığından ve zamanın yalancılığından yakınmıştır. Kıtanın son beytinde şehzâdeyi bir gül budağına benzetmiş ve onun bütün dünyadan azîz olduğu hâlde ecel rüzgârı tarafından soldurulduğunu söylemiştir.

2.1.9.Şehzâde Mahmûd

Sultân II. Bâyezîd ile Bülbül Hâtun'un oğludur.⁴³⁹ Sultân II. Bâyezîd'in şehzâdeliği yıllarında dünyaya gelmiş sekiz oğlu vardır.⁴⁴⁰ Şehzade Mahmûd, bunlardan en son dünyaya gelen oğludur.⁴⁴¹ Bununla birlikte Necâtî Bey, dîvânındaki bir beytinde onun

⁴³⁹ Cezar, *Mufassal Osmanlı Târîhi-II*, s. 697.

⁴⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Târîhi-II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s.234.

⁴⁴¹ Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzâde Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", s. 334.

yedi ŧahzâdenin ortancası olduğunu söylemiştir.⁴⁴² 1475 yılında dŧnyaya gelen ŧehzâde Mahmŧd ŧnce Kastamanu sonra da Saruhan vâliliğine tayin edilmiştir. Hicri 913 (1507) yılında Manisa’da vefat edip naaşı Bursa’ya getirilerek Sultân II. Murâd tŧrbesine defnedilmiştir. ŧehzâde Mahmŧd âlim ve şâir bir zâttır.⁴⁴³ ŧehzâde Mahmŧd, Manisa’da vâlilik gŧrevini yŧrŧtŧrken bir taraftan çevresinde bir ilim halkası oluşturmuş, diğer taraftan ise Kastamonu ve Manisa’da ilmî ve sosyal mŧesseselerin vŧcuda getirilmesine katkı sağlamıştır.⁴⁴⁴ Devrin meşhur şâirlerinden Necâtî, Zatî ve Lamiî onun muhitini oluşturmuştur.⁴⁴⁵

Necâtî Bey Dîvânı’nda Mahmŧd, Ahter-i bŧrc-i sa’adet, Bŧrc-i sa’adette mah, Pâdişâh-ı ‘asr, Tâc-ver-i Saruhan, Husrev-i Sâhib-kıran, Hâkan-ı kerem, Hurşid-rŧtbe, Sultân-ı kerem, Sâye-i Huda, şâh- cihân, şâh-ı yegâne, şâh- şehzâde, şeh-i Cemşid-fer, řehzâdelerŧn beyi, şehriyâr, ‘Adl-i Ömer-nişân, Ferîdun-fer, Keykubât-âyîn, Nev-bâve-ser-âmed-i Sultân Bâyezîd gibi ifâde ve terkiplerle anılmış olan ŧehzâde Mahmŧd’a tespit edebildiğimiz iki yŧz kırk bir beyitte yer verilmiştir. Necâtî Bey pek sevdiği ve yanında kısa mŧddet bulunduğu ŧehzâde Mahmŧd hakkında yedi kasîde, iki kıt’a, tercî-bend tarzında yedi bendlik bir mersiye ve ŧlŧmŧ ŧzerine bir de târih yazmıştır.⁴⁴⁶

a) Pâdişâh gibi anılması mŧnâsebetiyle:

Ey beglerŧñ yegânesi Mahmŧd Pâdişâh
Sensin olursa sâye-i Perverd-gâr serv

(NBD, K.21-2/28)

(Ey beylerin biriciği Mahmŧd pâdişâh, Allah’ın gŧlgesi varsa o servi sensin.)

Necâtî Bey bu beytinde ŧehzâde Mahmŧd’un diğer şehzâdelerden ŧstŧn olduğunu anlatırken onu ŧteki şehzâdelerle karşılaştırmıştır. ŧehzâde Mahmŧd’un biricik olduğunu belirtmiş ve onu pâdişâh olarak anmıştır. Beytin ikinci msıraında ise şehzâdenin Allah’ın yeryŧzindeki gŧlgesi olduğunu sŧyleyerek yŧceliđini dile getirmiştir.

⁴⁴² avuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s. 74.

⁴⁴³ Cezar, *Mufassal Osmanlı Târîhi-II*, s. 697.

⁴⁴⁴ Yakupoğlu, “II. Bayezid’in Oğlu ŧehzâde Mahmud’un Hayatı ve Faaliyetleri”, s. 334.

⁴⁴⁵ Cezar, *Mufassal Osmanlı Târîhi-II*, s. 697.

⁴⁴⁶ avuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s. 73.

Gûş itse dürr-i lâfzuñı ey pâdişâh-ı ‘asr
Olurdu şermden güher-i şâh-vâr âb

(NBD, K.5/10)

(Ey asrın pâdişâhı, sözünün incisini işitse su utancından şâhlara lâyük bir inciye dönüşürdü.)

Necâtî Bey bu beyitte de Şehzâde Mahmûd’u asrın pâdişâhı olarak anmış ve sözünün tesirini anlatırken suyun, sözlerini işitmesi hâlinde şâhlara lâyük bir inciye dönüşeceğini söylemiştir.

Altunlu geydi çıkdı gümüş taht üstüne
Hükm eyledi cihâna Ferîdun-fer nişân

(NBD, K.21/20)

(Altınlı elbiseler giyindi, gümüş taht üstüne çıktı, Ferîdun şânıyla cihâna hükmeyleti.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd’u altınlı elbiseler giyinip tahta oturmuş bir pâdişâh olarak tasvir etmiş ve onun, adâletiyle meşhur şanlı Ferîdun gibi bütün dünyaya hükmeden, âdetâ bir şâhlar şâhı olduğunu söylemiştir.

Otura devlet-ü sa’adette
Şâh Mahmûd-ı Keykubâd-âyîn

(NBD, s.133, Kıt’a-61/7)

(Keykubâd’a benzeyen, pâdişâh Mahmûd mutluluk ve saâdetle tahta otursun.)

Firdevsi’ye göre İran tahtı Gerşâsp’ın egemenliğinin sona ermesiyle birlikte boş kalmış, Zâl’in mübedlerden aldığı işâretle Elburz dağında yaşayıp Ferîdun’un soyundan olan Keykubâd’ı bu makama lâyük görmüş, Keykubâd İran tahtına seçilmiştir.⁴⁴⁷ Necâtî

---

⁴⁴⁷ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008, s.471.

Bey de bu beytinde Şehzâde Mahmûd'un Osmanlı tahtına oturmaya lâayık olduğunu belirtirken onu Keykubâd'a beznzetmiştir.

b) Yüceliği, şereflili oluğu münâsebetiyle:

Âfitâb-ı şereflili devlet Sultân Mahmûd
Yeter ey mihr-i felek rûy-i zemînden el çek

(NBD, K.12/11)

(Devletin şereflili güneşli Sultân Mahmûd'dur; yeter ey âlemin güneşli artık yeryüzünden el çek.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'u devletin şereflili güneşli olarak görmekte ve onu pâdişâhlar gibi "Sultân" unvanıyla anmaktadır. Beytin ikinci mısraında ise dünyanın güneşine seslenerek artık devletin şereflili güneşli Sultân Mahmûd varken ona ihtiyaç kalmadığını bu sebeple yeryüzünden el çekmesini istemektedir.

Husrevâ devletünün şem'ine pervâne güneş
Serverâ rif'atünün mihrine bir zerre cibâl

(NBD, K.16/31)

(Ey pâdişâh, devletin mumuna -ışığına- güneş pervânedir. Ey milletin önderi mevkiinin yüceliği karşısında dağlar ancak bir zerredir.)

Necâtî Bey bu beytinde, pâdişâh olarak andığı Şehzâde Mahmûd'u milletin önderi olarak görmüş ve güneşin, onun devletin ışığına pervâne olduğunu, mevkiinin yüceliği karşısında ise dağların ancak zerreden ibâret kaldığını söylemiştir.

Gelmedi gelmeyişe döneli dolâb-ı felek
Saltânat bâğına kaddün gibi bir tâze nihâl

(NBD, K.16/27)

(Dünya dolab misâli döneli beri saltânat bâğına senin boyunda tâze bir fidan gelmedi gelemez.)

Necâtî Bey bu beytinde, dünya döneli beri saltanat bağına Şehzâde Mahmûd gibi tâze, uzun boylu bir fidanın gelmediğini söylemiş ve onun diğer şehzâdelerden üstün olduğunu ileri sürmüştür.

Cân-ı maksûd-ı cihân Hazret-i Sultân Mahmûd
Zâtını eşref-i halk itdi Hudâ-yi Mûte‘âl

(NBD, K.16/16)

(Dünya gâyesinin özü Hazreti Sultân Mahmûd, Yüce Allah varlığını en şerefli olarak yarattı.)

Necâtî Bey bu beytinde Şehzâde Mahmûd’un, dünyanın var ediliş gâyesinin özü olduğunu, Yüce Allah’ın onu en şerefli olarak yarattığını söylemektedir.

Kani bir sencileyin saltanat atına süvâr
Şeh-i Ferhunde-cemâl-ü-melîk-i Ferruh-fâl

(NBD, K.16/26)

(Sana benzeyen başka bir saltanat atının binicisi, Ferîdun gibi yüzü uğurlu şâh ve bahtı açık bir pâdişâh nerededir?)

Necâtî Bey bu beytinde hükümdâr âilesinde Şehzâde Mahmûd’un bir benzerinin daha olmadığını söylemiş ve onu meşhur İran hükümdârlarından Ferîdun’a benzeterek uğurlu ve bahtı açık bir pâdişâh olarak anlatmıştır.

c) Diğer şehzâdelerden üstün oluşu münâsebetiyle:

Yegi şeh-zâdelerüñ Hazret-i Sultân Mahmûd
Beği âzâdelerüñ Zill-i Hudâ Hân-ı kerem

(NBD, K.18/2)

(Hz. Sultân Mahmûd, şehzâdelerin en üstünü, cömertliğin sultânı, Allah’ın gölgesi olmasıyla hür insanların beyidir.)

Necâtî Bey bu beyitte, cömertliğin sultânı ve Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olmasıyla insanların beyi statüsünde bulunan Şehzâde Mahmûd'un diğer şehzâdelerin en üstünü olduğunu söylemiştir.

Şol Şâh-ı şehzâde bilâ-misl-ü-bî-bedel
Kim virmedi nâzirini cinn-ü-beşer nişân

(NBD, K.21/17)

(Şu eşi benzeri olmayan şehzâdelerin şâhı ki insanlar ve cinler onun bir benzerini çıkaramadı.)

Necâtî Bey bu beyitte eşi benzeri olmayan ve şehzâdelerin şâhı olarak nitelediği Şehzâde Mahmûd'un bir benzerinin ne insanlar arasında ne de cinler arasında dünyaya gelmediğini söylemiştir.

Nev-bâve-i ser âmed-i Sultân Bâyezîd
Mahmûd-ı Şâh-zâde Şeh-i tâc-ver nişân

(NBD, K.21/18)

(Sultân Bâyezîd'in başta gelen genç evladı Şehzâde Mahmûd, pâdişâhlığın alâmetleri ondadır.)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân Bâyezîd'in genç evladı Şehzâde Mahmûd'un diğer şehzâdelerden üstün olduğunu ve pâdişâhlık alâmetlerinin onda toplandığını söylemiştir.

d) Cömertliği münâsebetiyle:

Sultân-ı dehr Hazret-i Mahmûd Hân ki anuñ
Cûdı bulutlarından olur her diyâr âb

(NBD, K.5/8)

(Zamanın sultânı Hazret-i Mahmûd Handır ki onun cömertlik bulutlarından her memleket suya kavuşur.)

Necâtî Bey, zamanın sultânı olarak andığı Şehzâde Mahmûd'un cömertliğinden bahsederken onun cömertlik bulutuyla her memleketin suya kavuştuğunu dile getirmiş, her insanın onun cömertliğinden yararlandığını söylemiştir.

İreli keff-i kerîmüñ unutuldı Şâhâ
Hâtemüñ cûdı ile bahşîş-i Âl-i Bermek

(NBD, K.12/14)

(Ey pâdişâh, cömertlik elin erdiğinden beri Hâtem'in cömertliği ile Âl-i Bermek'in bahşîşi unutuldu.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un cömertliğinden bahsetmiş ve onun cömertliği karşısında Hâtem et-Tâî'nin ve Bermek âilesinin cömertliklerinin unutulup hatırlanmaz olduğunu söylemiştir.

Mîhr-i burc-i kerem-ü-sâye-i etlâf-ı İlâh
Şâh-ı encûm-haşem-ü-mâh-ı 'Utârid-menzil

(NBD, K.14/17)

(Şehzâde Mahmûd cömertlik burcunun güneşi ve İlâhî lütufların gölgesidir; gösterişli yıldızların şâhi ve Merkür menzilli aydır.)

Necâtî Bey bu beyitte ilâhî lütufların gölgesi ve makamı yüce olan Şehzâde Mahmûd'un, cömertlik burcunun güneşi olduğunu söylemiştir.

Ey ki bârân-ı 'atâyâñ ile yem bir katre
Vey ki mîzân-ı vekâruñda cebel bir miskâl

(NBD, K.16/20)

(Ey ki senin cömertlik yağmurun karşısında deniz bir damlacıktır ve ey ki senin vakarının ölçüsü karşısında dağ azıdır.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un cömertliğine nispeten denizin bir damlacık olduğunu ve vakarı karşısında dağların bir miskal olduğunu söylemektedir.

Dir dimez Hâtem-i Tayy defterini dürdi cihân
Şehriyâr adına okumalı dîvân-ı kerem

(NBD, K.18/5)

(Kerem divânı, hükümdâr [Şehzâde Mahmûd]adına okunmalıdır, denildiği ânda cihân Hâtem-i Tayy'in defterini dürdü.)

Hâtem et-Tâî'nin konu edildiği bu beyitte de Şehzâde Mahmûd'un cömertliği karşısında onun darbimesel hâline gelmiş cömertliğinin artık bir hükmünün kalmadığını söylenmiştir.

Göriccek taht-ı şerefde seni Belkıs-ı cihân
Didi uş mühr-i sehâ ile Süleymân-ı kerem

(NBD, K.18/12)

(Cihânın Belkıs'ı seni şeref tahtında gördüğünde senin için şimdi cömertliğin mührü ile cömertliğin Süleymân'ı dedi.)

Necâtî Bey bu beytinde, Şehzâde Mahmûd'un yüceliğini ve cömertliğini anlatırken Hz. Süleymân ile Belkıs'ın ilişkisine telmihte bulunarak Belkıs'ın Şehzâde Mahmûd'u şeref tahtında görmesi hâlinde onu cömertlik ve keremde zamanın Süleymân'ı olarak adlandıracağını söylemiştir.

Yazılır nâm-ı hümâyûnı ile defter-i cûd
Okunur hulk-ı şerîfi ile destân-ı kerem

(NBD, K.18/3)

(Cömertlik defteri mübârek ismi ile yazılır, cömertliğin destanı şerefli tabiatı ile okunur.)

Necâtî Bey bu beyitte cömertlik defterinin Şehzâde Mahmûd'un mübârek ismiyle açıldığını, yine cömertliğin destanının onun şerefli yaratılışıyla okunduğunu söylemiştir.

e) Adâleti münâsebetiyle:

İşğüñden irişür ‘âleme ‘adl ile nizâm

Yoksa zulm ile yıkardı kamu dünyâyı felek

(NBD, K.12/9)

(Âlem eşiğinden adâlet ve düzene kavuşur, yoksa felek zulüm ile bütün dünyayı yıkardı.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd’un sâyesinde âlemin adâlet ve düzene kavuştuğunu ve aksi takdirde feleğin, zulmüyle bütün dünyayı yıkacağını söylemiştir.

‘Osmân Oğullarında sen ey Şâh-ı muhterem

Cûd-ı ‘Alî ‘âlemsin-ü-‘adl-i ‘Ömer-nişân

(NBD, K.21/33)

(Ey saygıdeğer Pâdişâh, Osmanoğulları içinde sen Hz. Ali’nin cömertliği, Hz. Ömer’in adâleti hâletindedin.)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd Han’ın oğlu Şehzâde Mahmûd’u saygıya lâyık bir pâdişâh olarak nitelemiş ve onun Osmanoğulları içinde cömertlikte Hz. Ali, adâlette ise Hz. Ömer’in hâletinde olduğunu söylemiştir.

Ebr-i ‘adâletüñ çü sakkâdur ne gam eger

Bostân-ı dehre virmez ise rûzigâr âb

(NBD, K.5/11)

(Mademki senin adâlet bulutun bir sakadır, dünya bağına zamâne su vermezse ne gam?)

Necâtî Bey bu beyitte Sultân Şehzâde Mahmûd’un adâletinin bahsetmekte ve yeryüzüne yağmurun yağmamasının tasalanacak bir durum olmadığını, Şehzâde Mahmûd’un adâlet bulutunun bütün dünyaya yeteceğini söylemiştir.

Sît-i 'adlûñle şeref bulalı sahrâ-yı cihân
Hem-dem olub salınur şîr-i jiyân ile gazal

(NBD, K.16/25)

(Adâletinin sedasıyla yeryüzü şeref buldu. Ceylan, öfkeli arslanla canciğer arkadaş olup salınır.)

Necâtî Bey bu beyitte, Şehzâde Mahmûd'un adâletiyle yeryüzünün şereflendiğini, onun adâletiyle ceylan ile öfkeli arslanın canciğer arkadaş olup birlikte yaşadıklarını söylemiştir.

f) Ahlâkı, tabiatı münâsebetiyle:

Tîb-i ahlâkı havâsı ile cinân oldu cihân
Cârî ahkâmı suyu niteki cennetde zülâl

(NBD, K.16/20)

(Güzel kokulu ahlâkının havasıyla dünya cennet oldu. Yürürlükte olan hükümlerinin suyu cennetteki saf su gibidir.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'u güzel ahlâkı ile dünyanın cennete dönüştüğünü, zîra onun hükümlerinin cennetteki kevsere benzediğini söylemektedir.

Gûş itse dürr-i lâfzuñı ey pâdişâh-ı 'asr
Olurdu şermden güher-i şâh-vâr âb

(NBD, K.5/10)

(Ey asrın pâdişâhı, sözünün incisini işitse su utancından şâhlara lâayık bir inciye dönüşürdü.)

Necâtî Bey asrın pâdişâhı olarak tanımladığı Şehzâde Mahmûd'un tatlı dilli olduğunu belirtmekte ve onun inci misâli sözleri karşısında suyun utancından şâhlara lâayık bir inciye dönüştüğünü söylemektedir.

g) Savaşçılığı, cesâreti münâsebetiyle:

Havf-ı gürzünü felekde ışık urundı güneş

Zahm-ı tîründe deñizlerde zırh geydi semek

(NBD, K.12/17)

(Gürzünün korkusuyla güneş gökyüzünde ışık giyindi; okunun yarasıyla balıklar denizlerde zırh kuşandı.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un savaşçılığından bahsederken onun gürzünün korkusuyla güneşin gökyüzünü aydınlatacak ışığa kavuştuğunu ve okunun korkusuyla denizde balıkların zırh kuşandığını söylemiştir.

Bezmiñe inse hacil ola gide Şâh Kubâd

Rezmine binse mesâf edemeye Rüstem-i Zâl

(NBD, K.16/13)

(Meclisine Şâh Kubâd gelse, utancından mahçup olup gider, Zâl oğlu Rüstem kavgana şâhit olsa savaşamaz.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un hem eğlence meclisinde hem de savaş meydanında mâhir olduğunu, Şâh Kubâd'ın onun meclisine gelmesi hâlinde utancından mahçup olacağını, Zâl oğlu Rüstem'in ise kavgasına şâhit olması durumunda savaşamaz hâle geleceğini söylemiştir.

Bir şeriyârdur o ki a'dâsı def'i için

Gün yokdürür ki yapmaya taşdan hisâr âb

(NBD, K.5/9)

(O öyle bir pâdişâhtır ki düşmanlarını savuşturmak için suyun taştan hisarlar yapmadığı gün yoktur.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un düşmanlarını uzaklaştırmak için suyun hiç durmadan taştan hisarlar yaptığını söylemiştir.

Berkini görse tığ-i cihângîrûññ senüñ
Olurdı âfitâb gibi şermsâr âb

(NBD, K.5/19)

(Senin dünyayı feth eden kılıcının parıltısını görseydi su, güneş gibi utanır, saklanırdı.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un kılıç kullanmakta mâhir olduğunu, onun dünyayı fetheden kılıcının parıltısını görmesi hâlinde suyun, güneş gibi utanıp saklanacağını söylemiştir.

h) Gençliği, boyu posu, güzelliği, ihtişamı münâsebetiyle:

Sen bir nihâl-i serv-i revân mislisin ki ider
Yüz sürmek ile ayağuna iftihâr âb

(NBD, K.5/13)

(Sen uzayıp giden bir servi fidanına benziyorsun ki su ayağına yüz sürmekle övünür.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'u servi ağacına benzetmiş ve suyun onun ayağına sürmekle, onu sulamakla övündüğünü söylemiştir.

Mihr-i ruhuñ hayâli gözüm yaşın itdi germ

Bildüm ki günden olur imiş tâb-dâr âb

(NBD, K.5/17)

(Güneş gibi yanağının hayâli gözümün yaşını ısıtınca bildim ki su güneşten ısınmış.)

Necâtî Bey bu beyitte, Şehzâde Mahmûd'u yanağını güneşe benzeterek onun yüzünün güzelliğiyle gözündeki yaşın kurduğunu dolayısıyla da gönlündeki acıyı Şehzâde Mahmûd'un dindirdiğini söylemiştir.

Şevk-i ruhuñla sîneye sığmaz bu dil Şehâ
Tolar bahârda nitekim cûybâr âb

(NBD, K.5/21)

(Ey pâdişâh, bu gönül yanağının şevkiyle göğsüme sığmaz. Zîra ırmağın yatağı baharda su ile dolup taşar.)

Necâtî Bey bu beytinde gönlünün, Şehzâde Mahmûd'un yanağının şevkiyle sinesine sığmadığını, Şehzâde Mahmûd'un yüzünü gördüğünde gönlünün huzurla dolup taşığını söylemiştir.

i) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Bir bülbülem ki gülşen-i medhûñ savurmağa
İtdi revân kelâmumu Perverdgâr âb

(NBD, K.5/23)

(Bir bübülüm ki seni överek gül bahçesi gibi beyitler düzenlemek için Allah, sözlerimi su gibi akıcı kıldı.)

Necâtî Bey bu beyitte “gül-bülbül” münâsebetinden mülhem kendini bülbüle Şehzâde Mahmûd'u ise güle benzetmiş ve hüsn-i tâlil ile Şehzâde Mahmûd'u çiçek güzelliğindeki beyitlerle övebilmesi için Allah'ın, sözlerine suyun akıcılığını verdiğini söylemiştir.

Okusun medhüñi kapuñda Necâtî bendeñ

Yaraşur Kâ'be harîminde nevâ kılsa Bilâl

(NBD, K.16/43)

(Hz. Bilâl'in Kâbe'de ezân okuması gibi Necâtî bendenin kapına gelip seni övmesi münâsiptir.)

Bilâl-i Habeşî Mekke'nin fethedildiği gün Resûlullah'ın emri üzerine Kâbe'nin damına çıkarak fetih ezânını okumuştur.⁴⁴⁸ Bu hâdiseden hareketle Necâtî Bey, Şehzâde Mahmûd'un kapısını Kâbe'ye, kendini de Bilâl-i Habeşî'ye benzeterek şehzâdenin kapısına gelerek onu övmesinin münâsip olacağını söylemiştir.

Zâr itme ben gedâyî ki çokdan ki kuluñam

Çok durmağ ile olmaz ola hâr-u-zâr serv

(NBD, K.21-2/54)

(Ben gibi bir fakiri ağlatma ki çoktandır kulunum. Servi çok durmak ile değersiz ve dermansız olmaz.)

Necâtî Bey bu beyitte kendisini servi ağacına benzeterek uzun zamandır Şehzâde Mahmûd'un yanında olduğunu hatırlatmış, böylece ona olan sadâkâtini dile getirmiş ve servi gibi sadâkât göstermenin kişiyi değerden düşürmeyeceğini belirterek şehzâdeden kendisini ihmâl etmeyip ihtiyaçlarını gidermesini, atâ ve ihsanda bulunmasını istemiştir.

j) Ölümü münâsebetiyle:

Mihr-ü-meh-i cihâna virüb zevâl-ü-noksân

Seng-i havâdis ile lü'lü' şikeste yeksân

Bâğ-ı cihânda bir gül gonca ile açılırken

Bâd-ı hazân irişüb berg-i gül oldu hırmen

Uçdı hümâ-yi devlet pervâz idüb kafesden

Könüldi âşiyânı koyub geçüb hevesden

Reft ez-fenâ-yı âlem şâh-ı cihân-ı Mahmûd

Be-târih u menzileş şud huld-ı makâm-ı Mahmûd

913

(NBD, s.116, Târîh)

---

⁴⁴⁸ Fayda, "Bilâl-i Habeşî", s.152.

*(Dünyanın güneşini ve ayını ortadan kaldırıp, haber taşı ile inci kırılıp yok oldu.
/ Dünya bahçesinde goncayla bir gül açılırken hazan rüzgârı yetişip gülün yaprağı
harman oldu. / Yuvası bırakıp arzularından vazgeçip yöneldi. Devlet kuşu kafesinden uçtu.
/ Dünyanın pâdişâhı Mahmûd fânî âleminden ayrıldı.)*

Necâtî Bey, Şehzâdenin ölümüyle güneşin ve ayın dünyadan çekildiğini, bir inciye benzeyen şehzâdenin kırılıp yok olduğunu, bir gonca iken gül olup açılacağı vakit kuruyup harman olduğunu, yâni pâdişâh adayı iken öldüğünü, âilesini ve sevdiklerini bırakıp, arzularından geçip can kuşunu uçurduğunu söylemiştir. Son beyitte ise Şehzâde Mahmûd'un ölüm yılı olarak 913 târihini düşürmüştür.

Yigitliginde hayf ki ol tâze Şehriyâr
Toprağa düşdi nitteki suya düşer şeker

(NBD, s.111, MŞSM-2/5)

*(Yazık ki şekerin suya düşmesi gibi o genç pâdişâh da yiğitlik çağında toprağa
düşti.)*

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un ölümünü suya düşen şekerin erimesine benzetmiş ve şehzâdenin tıpkı suya düşüp eriyen şeker gibi yiğitlik çağında toprağa düşüp yok olduğunu söylemiştir.

Cümle cihâna sâye salma dirdi hey diriğ
Cümle cihân anuñiçün ider zâr zâr ah

(NBD, s.112, MŞSM-3/2)

*(Ah, Eyvah! Bütün dünyaya gölge olmak isterdi. Bütün dünya onun için âh idip
ağlar.)*

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un bütün dünya halkını koruyup kollamak, onlara yardımcı olmak istediğini fakat ölümü nedeniyle bütün insanların âh edip ağladığını öyleyip üzüntüsünü dile getirmektedir.

Dokundı sarsar-ı ecel ol gül budağına
Derdâ-vü-hasretâ-vü dirîğâ hezâr ah

(NBD, s.111, MŞSM-3/3)

(Ecelin şiddetli rüzgârı o gül dalına dokundu. Ey dert, ey hasret, eyvahlar olsun binlerce ah!)

Necâtî Bey bu beyitte ölümü şiddetli bir rüzgâra, Şehzâde Mahmûd'u güle benzetmiş ve şiddetle esen ecel rüzgârının, dalına dokunduğu gülü kuruttuğunu söyleyip şehzâdenin ölümüne hayıflanmıştır.

Ağla zemâne ağla ki bir dahi gelmeye
Şâh-ı yegâne Hazret-i Mahmûd Hân gibi

(NBD, s.112, MŞSM-4/7)

(Ağla devir ağla ki Hazret-i Mahmûd Han gibi biricik şâh bir daha gelmez.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un ölümüyle herkesten ağlamasını istemiş, zîra onun gibi eşi benzeri bulunmayan pâdişâhın bir daha dünyaya gelmeyeceğini söylemiştir.

Varmayısar mi Hazret-i Hâtûna bu peyâm
Çözsün 'azîz saçlarını yekser ağlasun

(NBD, s.113, MŞSM-6/2)

(Bu haber Hazreti-i Hâtun'a -Bülbül Hâtun- ulaşmadı mı, kıymetli saçlarını çözsün, birlikte ağlasın.)

Necâtî Bey bu beyitte genç yaşta vefat eden Şehzâde Mahmûd'un ölüm haberinin annesi Bülbül Hatun'a ulaşip ulaşmadığını sormuş ve oğlunun ölüm haberiyle annesinin saçlarını çözüp onun için ağlamasını söylemiştir.

Yâ Rab cihânda irmedi gitdi murâdına
Bârî cinânda pâdişeh-i kâm-rân ola

(NBD, s.114, MŞSM-7/2)

(Ey Allah'ım! Dünyada isteğine kavuşmadan gitti. Bâri cennette arzusuna kavuşan bir pâdişâh olsun.)

Necâtî Bey bu beyitte Allah'a yakarıştâ bulunarak Şehzâde Mahmûd'un dünyada arzusuna kavuşmadan yâni pâdişâh olamadan gittiğini, hiç olmazsa cennete arzununa kavuşan bir pâdişâh olmasını dilemektedir.

Yaz deftere bu hâleti miskîn Necâtî kim
Geysün kara ve haşre değîn defter ağlasun

(NBD, s.114, MŞSM-6/7)

(Zavallı Necâtî deftere bu hâli yaz ki defter karalar giyip mahşere kadar ağlasın.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un ölümüyle ziyâdesiyle üzüldüğünü, onun ölümüne yas tutmak için karalar giydiğini ve ölümüyle yaşadığı üzüntüyü yazdığı dîvânının kıyâmete kadar ağlayacağını söylemiştir.

Şehzâde Mahmûd, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda anılmamıştır.

2.1.10. Nizâmülmülk

Büyük Selçuklu veziri olan Nizâmülmülk, Ortaçağ İslâm dünyasının en başarılı devlet adamlarından biridir. Künyesi Ebû Alî Kıvâmüddîn Hasen b. Alî b. İshâk et-Tûsî, şeklinde zikrolunmuştur. 408'de (1018) Horasan'ın Tûs şehrinde doğmuştur. Kendisine Kıvâmüddeve ve'd-dîn ve Razî emîri'l-mü'minîn lakapları verilmiştir. Nizâmülmülk, devrin meşhur âlim, edip ve şâirlerinin sohbet meclislerine katılıp inşâ ve hitâbent sanatında ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Çağrı Bey'in Nizâmülmülk'ü oğlu Alparslan'a takdim ederken onu bir baba gibi kabul etmesini istediği rivâyet edilmiştir. Alparslan'ın, giriştiği taht kavgasında Alparslan'ın yanında yer almış, idârî ve siyâsî kabiliyetleriyle onun dikkatini çekmiştir. Sultân Melikşah zamanında Büyük Selçuklu Devleti için ciddi

bir tehlike teşkil eden Hasan Sabbâh ve adamlarıyla mücâdeleyi bir devlet politikası hâline getirmiştir. Ebû Tâhir-i Errânî isimli bir bâtnî fedâisi tarafından öldürülmüştür (485/1092). Cenazesi İsfahan’a götürülerek buradaki türbesine defnedilmiştir.

Adâleti, idârî kabiliyeti, cömertliği, bilgeliğiyle tanınan Nizâmülmülk, insanların haksızlığa uğramaması için çalışmıştır. Âlimlere saygı göstermiş, onları ayakta karşılamıştır. Selçuklular’da “atabeg” tâbirinin ilk defa ona verildiği kaydedilmektedir. Adına nisbetle “Nizâmiye Medreseleri” diye anılan ilk resmî eğitim kurumlarını kurarak ilmin gelişmesi için gayret etmiştir. Nizâmülmülk vezirliğinin yanı sıra *Siyâsetnâme* adlı eseriyle de tanınmıştır.⁴⁴⁹

Necâtî Bey Dîvânı’nda Nizâmülmülk’e tek bir beyitte vezirlik makamındaki muvaffakiyeti münâsebetiyle yer verilmiştir.

Unutdurduñ Nizâm-ül-mülk olan ‘âkilleri yoksa
Kitâbın mı okurlar halk-ı ‘âlem ‘ilm-i nisyânuñ
(NBD, K.13/29)

(Nizamülmülk olan âkilleri unutturdun, yoksa dünya halkı nisyân ilminin kitabını mı okuyor.)

Necâtî Bey, Dâvûd Paşa’ya sunduğu kasîdenin bu beytinde onun başarılarıyla vezâretiyle meşhur Nizâmülmülk gibi âkilleri unuttuğunu söylemektedir.

Nizâmülmülk, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.1.11. Mahmûd Paşa

Mahmûd Paşa, II. Mehmed dönemi Osmanlı vezîriâzamıdır. II. Mehmed devrinde 858’de (1454) vezirlik makamına getirilmiş, 860’ta (1456) ise hem Rumeli beylerbeyi hem de vezîriâzam olmuştur. Vezîriâzam Mahmûd Paşa görev süresince pek çok hizmette bulunup birçok başarılar elde etmiştir. Rum Mehmed Paşa, ihmalkâr davrandığını öne

---

⁴⁴⁹ Abdülkerim Özaydın, “Nizâmülmülk” *DİA*, XXXIII, 194-196.

sürerek Mahmûd Paşa'yı suçlamış, hakkında dedikoduların çoğalmasına yol açmıştır. Hâsılı vazifelerinden alınmıştır. Otlukbeli Meydan Savaşı'nda aldığı tedbirlerle zaferin kazanılmasında pay sâhibi olduysa da rakipleri tarafından gözden düşürülmüş, çeşitli bahânelerle yeniden görevden alınmıştır. Şehzâde Mustafâ'nın ölümü üzerine tâziye için İstanbul'a gelip Fâtih Sultân Mehmed'in huzuruna çıkmış fakat soğuk karşılanmıştır. Şehzâde Mustafâ ile âlevî bir mesele yüzünden arası açık olan Mahmûd Paşa'dan şüphelenen pâdişâh rakiplerinin de kışkırtmasıyla onu yakalatıp Yedikule'ye hapsedirmiş, sonra da îdam edilmiştir. Ölüm târihi kitâbesinde 878 (1474) diye kayıtlıdır. Ölümü ilim ve sanat erbabı arasında üzüntü ile karşılanmıştır. Halk tarafından çok sevilen, velâyetine hükmedilen, “velî” sıfatıyla anılan Mahmûd Paşa aynı zamanda kuvvetli bir şâirdir. Şiirlerinde “Adnî” mahlasını kullanmıştır.⁴⁵⁰

Necâtî Bey Dîvânı'nda Mahmûd Paşa'ya tek bir beyitte, vezirlik makamındaki muvaffakiyeti ile Dâvûd Paşa'nın halefi olarak anılması münâsebetiyle yer verilmiştir.

Sebeb oldun selef anılmağa hayr-ül-halef sensin
Revânın şâdumân itdüñ bu gün Mahmûd Paşanuñ

(NBD, K.13/30)

(Hayırlı halef sensin, bugün Mahmûd Paşa'nın rûhunu şâd ettin, onun selefi olarak anılmaya sebep oldun.)

Necâtî Bey bu beyitte Mahmûd Paşa'yı Dâvûd Paşa'nın selefi olarak anmaktadır. Zîra Dâvûd Paşa'nın yaptığı hayırlı ve başarılı hizmetlerden ötürü Mahmûd Paşa'nın rûhunu şâd edip onun selefi olarak anılmayı hak ettiğini dile getirmektedir.

Mahmûd Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

⁴⁵⁰ Şehabettin Tekindağ, “Mahmud Paşa”, *DİA*, XXVII, 376-378.

2.1.12. Koca Dâvûd Paşa

Koca Dâvûd Paşa, Sultân II. Bâyezîd dönemi Osmanlı vezîriâzamıdır. Arnavut asıllı olup Enderun'dan yetişmiştir. Koca ve Derviş lakaplarıyla anılmıştır. Dâvûd Paşa, II. Bâyezîd'in tahta çıkışının üzerinden çok geçmeden vezirliğe yükseltilmiş, 1483'te İshak Paşa'nın yerine vezîriâzamlığa tayin edilmiştir. Rumeli'yi savunmak için Sofya'ya gönderilmiş, sonrasında 4000 yeniçeri ve 10.000 azeble hareket ederek elden çıkmış olan Adana ile Tarsus'u geri almıştır. Âlimlere değer veren, fakirlere yardım eden, tecrübeli ve ihtiyatlı bir devlet adamı olarak tanınan Dâvûd Paşa birçok hayratın sâhibidir. İstanbul'da cami, imâret, medrese, mektep, çeşme ve türbeden oluşan külliyesi 1485'te tamamlanmıştır. Dâvûd Paşa on dört yıldan fazla süren vezîriâzamlıktan 8 Mart 1497'de azledilmiş, Dimetoka'da oturmaya memur edilerek yıllık 300.000 akçe emekli maaşı bağlanmıştır. Ertesi yıl orada vefat etmiş, naaşı İstanbul'a getirilerek külliyesinin önündeki türbeye defnedilmiştir.⁴⁵¹

Necâtî Bey Divânı'nda Dâvûd Paşa'ya tespit edebildiğimiz otuz beyitte yer verilmiştir.

a) Büyüklük, yücelik, heybetli ve haşmetli oluşu münâsebetiyle:

Didüm kimüñ bu 'âli der ki olmuş 'arş ile hem-ser
Didi ervâh-ı kudsiler bizüm Dâvûd Paşanuñ

(NBD, K.13/14)

(Arş ile müsâvi olan bu yüce kapı kimin dedim. Mukaddes ruhlar bizim Dâvûd Paşa'nın dediler.)

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşanın yüceliğini anlatırken onun dergâhının yücelikte arş ile eşit olduğunu söylemektedir.

---

⁴⁵¹ Şerafettin Turan, "Dâvûd Paşa, Koca", *DİA*, IX, 37-38.

Gel ey enfâs-ı kerrûbî bu gün rif'atde ensâruñ

Gel ey ervâh-ı kuddûsî bu gün kudretde a'vânuñ

(NBD, K.13/17)

*(Gel ey, bugün yücelikte mukarrebîn olan meleklerin nefesleri yardımcılarıdır.
Gel ey, bugün kudrette kutlanmış ruhlar yardımcılarıdır.)*

Necâtî Bey bu beyitte, yücelikte mukarrebîn olan meleklerin ve kudrette kutlanmış ruhların vezâret makamında bulunan Dâvûd Paşa'nın yardımcıları olduğunu söylemiştir.

Refî-ül-kadr paşasın ne 'âlî yılduzuñ var kim

Felek tâkında keyvân işin işler naks-ı eyvânuñ

(NBD, K.13/18)

*(Şanı yüce paşasın, ne yüce yıldızın var ki gökyüzünün kubbesinde köşkünün
eksiklerini Zuhâl gezegeni giderir.)*

Necâtî Bey bu beyitte, Dâvûd Paşa'nın yüceliğini anlatırken onun çok yüce bir yıldız olduğunu, öyleki gökyüzünün kubbesindeki köşkünün hizmetçisinin Zuhâl gezegeni olduğunu söylemiştir.

Yemîninde yesârında eger tîğ-u-eger hâme

Bihamdillâh ki cem'itmiş kemâlin Şâh-ı Merdânuñ

(NBD, K.13/15)

*(Sağında ve solunda hem kılıç hem kalem vadır. Hamdolsun ki Hz. Ali'nin
kemâlini kendinde toplamıştır.)*

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşa'nın sağında ve solunda kılıç ve kalemin olduğunu belirterek onun hem ilmî hem de savaşçılık vasfının olduğunu dile getirmiş ve bu yönleriyle Hz. Ali'ye benzediğini, onun vasıflarını üzerinde topladığını söylemiştir.

b) Yiğitliği, kahramanlığı münâsebetiyle:

Eger berren eger bahren dil-âverlikler itdüh kim

Kamu efsânedür destânları Sâm-ü-Nerîmânuñ

(NBD, K.13/24)

(Gerek karada gerekse denizde öyle kahramanlıklar gösterdin ki Sâm ve Nerîmân'ın destanları büsbütün efsânedir.)

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşa'nın hem kara da hem de denizlerde kahramanlıklar gösterdiğini, onun bu kahramanlıklarına nistepile Sâm ve Nerîmân'ın dillere destan olan kahramanlıklarının büsbütün efsâne olduğunu söylemiştir.

Senüh destûr olduğun bu gün İskender-i Rûma

'Acem Dârâları gibi yerin dar etti Dârânuñ

(NBD, K.13/33)

(Bu gün senin hümettiğin İskender'in ülkesi Anadolu'da 'Acem Dârâları gibi Dârâ'ya yerini dar ettin.)

Necâtî Bey bu beyitte, Osmanlı memleketini İskender-i Rûm olarak tanımlamış ve devrin veziri olarak bu toprakların hâkimi olan Dâvûd Paşa'nın Acem Dârâları gibi Dârâ'ya yerini dar ettiğini söylemiştir.

Nihâyetde dil-âverdür vilâyetde temâm erdür

Şecâ'atde bu serverdür bu gün merdanı meydânuñ

(NBD, K.13/16)

(Nihâyetinde o yiğittir, memlekette eksiksiz bir erdir; bugün cesârette meydanın yiğidi bu reistir.)

Necâtî Bey, Dâvûd Paşa'yı yiğit ve kusursuz bir asker olarak tanımlamış ve cesâret meydanında zamanın en yiğitlerinin reisi olduğunu söylemiştir.

c) Vezâretindeki başarısı, akli, âdâb ve erkân bilmesi münâsebetleriyle:

Unutturduñ Nizâm-ül-mülk olan ‘âkilleri yoksa
Kitâbın mı okurlar halk-ı ‘âlem ‘ilm-i nisyânuñ

(NBD, K.13/29)

(Nizamülmülk olan âkilleri unutturdun, yoksa âlemin halkı nisyân ilminin kitabını mı okuyor?)

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşa'nın akli ve gösterdiği başarılarla vezâretteki muvaffakiyetiyle şöhrete kavuşmuş Nizâmülmülk gibi âkilleri unutturduğunu, kimsenin onların adlarını hatırlamadığını söylemiştir.

Sebeb oldun selef anılmağa hayr-ül-halef sensin
Revânın şâdumân itdüñ bu gün Mahmûd Paşanuñ

(NBD, K.13/30)

(Hayırlı halef sensin, bugün Mahmûd Paşa'nın rûhunu şâd ettin, onun selefi olarak anılmaya sebep oldun.)

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşa'nın Mahmûd Paşa'nın hayırlı, başarılı halefi olduğunu söylemiş ve yaptığı bu hayırlı ve başarılı hizmetlerle Mahmûd Paşa'nın rûhunu şâd edip, onun selefi olarak anılmayı hak ettiğini söylemiştir.

Cihânı şöyle rûşen itdi zihnüñ âfitâbı kim
Güzeller ağzı gibi ancak adı kaldı bühtânuñ

(NBD, K.13/27)

(Zihninin güneşi cihânı öyle bir aydınlattı ki güzellerin ağızları gibi iftirânın ancak adı kaldı.)

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşa'nın zihnini güneşe benzeterek onun zihninin güneşiyle dünyanın aydınlandığını, her türlü problemin çözüme kavuştuğunu, asılsız söylentilerin boşa çıkarıldığını ve sevgilinin ağzı gibi iftirânın da sâdece adının kaldığını söylemektedir.

Senüñ erkândan olduğun dahı erkenden umarduk
Bügün bir kimsede yoktur senüñ âdâbuñ erkânuñ

(NBD, K.13/31)

(Senin yol ve yönteminin evvelkilerde de olduğunu umardık; fakat bugün senin âdâp ve erkânından hiç kimsede yoktur.)

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşa'nın yol yordam, usûl ve erkân bilme konusunda bir eşinin daha olmadığını söylemiştir.

Sezâdür serzeniş sâ'ir salâtîne vücûduñla
Revâdur iftihâr iderse fahrı Âl-i 'Osmânuñ

(NBD, K.13/25)

(Diğer sultânların sitem etmeleri normaldir zîra varlığıyla Osman âilesinin iftihar etmesi münâsiptir.)

Necâtî Bey bu beyitte diğer ülkelerin sultânlarının Dâvûd Paşa gibi bir vezire sâhip olamadıklarından ötürü serzenişte bulunmalarının normal olduğunu, zîra Osman âilesinin onun varlığıyla övündüğünü söylemiştir.

d) Cömertliği münâsebetiyle:

Eger dünyâ-yi fânîde dilerseñ 'izzet-i bâkî
Yürüñ varuñ şu bir 'âlî-cenâb işiği yasdanuñ

(NBD, K.13/13)

(Eğer fânî dünyada ebedî bir ikram dilerseñ yürüyüp varın onun bir eşi olamayan şerefli eşiğine yaslanın.)

Necâtî Bey bu beyitte, fânî olan şu dünyada ebedî bir ikram dileyen kişilerin, Dâvûd Paşa'nın bir benzeri daha bulunmayan şerefli kapısına gitmelerini söyleyerek paşanın nihâetsiz cömert olduğunu belirtmiştir.

İderler ey sehâ-pîşe dil-ü-destüñden endîşe
Acıtduñ cânını bahruñ yüreğın doğraduñ kânuñ

(NBD, K.13/20)

(Ey cömertliğı huy edinen [paşa] denizin canını acıttın, mâdenin yüreğini doğradın; deniz ve mâden senin elinden ve gönlünden endişe ederler.)

Necâtî Bey bu beytinde, cömertliğı kendine huy edinen Dâvûd Paşa'nın elinden ve gönlünden deniz ve mâdenin endişe ettiklerini, zîra bu denli çok cömert olması sebebiyle denizin canını acıttığını, mâdenin yüreğini doğradığını söylemiştir.

e) Adâletli oluşu münâsebetiyle:

İcâzet virmese 'adlũñ bahârı bâd-ı subh ile
El oynın oynamağa cânı yokdur serv-i bôstânuñ

(NBD, K.13/23)

(Senin adâletinin baharı izin vermese bağıın servisinin, sabâ rüzgârı ile el oyunu oynamaya canı yoktur.)

Necâtî Bey bu beytinde Dâvûd Paşa'nın adâleti sâyesinde sabâ rüzgârının servi ağacının dallarını hareket ettirdiğini dile getirerek her şeyin onun adâletiyle yerli yerince olduğunu söylemiştir.

f) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Didüm devletlu sultânım baña yazık değıl mi kim
Cenâbuñ gülşeninden dûr ola murg-ı hoş-elhânuñ

Didi bir kez yüz urmakdan bulursın devlet-i bâkî
Ki bir kez içme kâfidür suyundan Âb-ı Hayvanuñ

(NBD, K.13/34-35)

(Ulu sultânım bana yazık değil mi ki şerefının gül bahçesinden hoş nağmeli kuşun uzak olsun, dedim. / Nasıl ki ölümsüzlük suyundan bir kez içmek kâfidir; bir kez yüz vurmakla ebedî saâdet bulursun, dedi.)

Daha çok bir diyalogu andıran bu beyitlerin ilkinde Necâfî Bey, Dâvûd Paşa'ya hitâbenn “*Ulu sultânım bana yazık değil mi ki şerefının gül bahçesinden hoş nağmeli kuşun uzak olsun.*” şeklindeki bir sorusuna paşanın “*Nasıl ki ebedî hayata kavuşmak için ölümsüzlük suyundan bir kez içmek kâfidir; sen de yüce dergâhıma bir kez yüz vurmakla ebedî saâdet bulursun.*” cevabını verdiğini söylemiştir. Beyitte Dâvûd Paşa'nın cömertliğinin ne denli büyük olduğu anlatılmıştır.

Dâvûd Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.1.13. Atik Ali Paşa

Atik Ali Paşa, Sultân II. Bâyezîd devri Osmanlı vezîriâzamıdır. Enderun'da yetişmiştir. Hadım lakabıyla da tanınan Ali Paşa birçok başarılı görevi ifâdan sonra 1501'de Mesih Paşa'nın ölümü üzerine vezîriâzam olmuştur. Bu ilk sadâreti iki yıl kadar devam etmiş ve 1503'te görevden alınmıştır. 1506'da ikinci defa bu makama tayin edilen Ali Paşa 1511'de şehit düşünceye kadar sadârette kalarak devlet işlerini başarıyla yürütmüştür. II. Bâyezîd birçok konuda idâreyi ona bırakmış, Şîlik faaliyetleri onu en çok meşgul eden konu olmuştur. Şahkulu üzerine yürüyen vezîriâzam, Şahkulu'nu öldürtmüşse de âsilerin üzerine tedbirsiz yürümesi sebebiyle Şahkulu'nun askerleri tarafından çember içine alınmış ve kendisine isâbet eden bir okla 1511'de şehit düşmüştür.

Atik Ali Paşa değerli bir devlet adamı, iyi bir kumandan olmanın yanında memleketin imarına önemli hizmetleri geçmiş bir kimsedir. Dürüst ve dirâyetli şahsiyeti, hayırseverliğiyle devrin kaynaklarında övülmüştür. Çemberlitaş'ta cami, medrese, imâret, mektep, kütüphane ve diğer müştamilâtan oluşan bir külliye yaptırmıştır. Külliye içerisinde teşkil ettiği kütüphane fetihten sonraki İstanbul'un en önemli kültür müesseselerinden biridir. Ali Paşa, ilim ve sanata da yakın ilgi duymuş, ilim ve sanat erbabını himâye etmiştir. Sarayında sık sık âlim ve şâirleri toplamış, onlara ziyafet vermiş, ilim ve kültür sohbetleri yapılmasını sağlamıştır. İdrîs-i Bitlisî *Heşt Bihişt* adlı târihe dâir eserini Atik Ali Paşa'ya ithaf etmiştir.⁴⁵²

---

⁴⁵² Mehmet İpşirli, “Atik Ali Paşa”, *DİA*, IV, 64-65.

Necâtî Bey Divânî'nda Ali Paşa'ya tespitlerimize göre kırk beyitte yer verilmiştir.

a) Vezâreti, yüceliği, heybetli oluşu münâsebetiyle:

Ey vezâret eline râst gelen zer hâtem
Görmedi çeşme-i felek tapuña benzer hâtem

(NBD, K.19/1)

(Ey vezirlik eline rast gelen altın yüzük. Talih çeşmesi, senin yüceliğinde bir yüzük görmedi.)

Necâtî Bey bu beyitte, vezirlik yüzüğünü parmağına takan Ali Paşa'yı, altın yüzüğe benzetmiş ve vezâret makamının Ali Paşa gibi kıymetli bir vezire kavuşmakla ne kadar talihli olduğunu, zîra talih çeşmesinin daha önce onun gibi bir veziri görmediğini söylemiştir.

Sensin ol 'izz-ü-sa'adetde ser-efrâz nigin
Sensin ol devlet-ü-baht ile muzaffer hâtem

(NBD, K.19/5)

(O şeref ve saâdette seçkin yüzük sensin. O talih ve baht ile zafer kazanan yüzük sensin.)

Necâtî Bey bu beyitte Ali Paşa'nın vezâret makamının en şerefli, en seçkin veziri olduğunu, yüce bahtlı olması sebebiyle zafer kazanan bir vezir olduğunu söylemiştir.

Güneş altunlu yüzük kaşı gümüş burma hilâl
Devletüñ parmağına çarh mücevver hâtem

(NBD, K.19/9)

(Güneş, altunlu yüzük; hilâl, yüzüğün gümüş burmalı kaşıdır. Dünya yüce makamının parmağına mücevher bir mühürdür.)

Necâtî Bey bu beyitte Ali Paşa'nın yüceliğinden bahsederken güneşin, parmağındaki altın yüzük; hilâl şeklindeki ayın, yüzüğünün gümüş burma kaşı ve dünyanın, yüce makamının parmağındaki mücevher mühür olduğunu söylemiştir.

b) Sadâret makamında mükerrer kez bulunması münâsebetiyle:

Yaraşur devr-i felekde nitekim ay ile gün

Yaraşur dest-i vezâretde mükerrer hâtem

(NBD, K.19/7)

(Nasıl ki ay ile güneş kaderde yaraşır; vezirlik makamında yüzük tekrar yaraşır.)

Necâtî Bey'in bu beytinin "Yaraşur dest-i vezâretde mükerrer hâtem" mısraına bakıldığında Ali Paşa'nın vezirlik makamında ikinci defa bulunduğu anlaşılmaktadır.

c) Cesâreti, dirâyetli, gayreti, hükmü ve uyanık oluşu münâsebetiyle:

Baht-ı bîdâr gibi gözi açıkdur dâ'im

Gözedür cümle âfâkı serâser hâtem

(NBD, K.19/10)

(Uyanık bahtlılar gibi gözü dâima açıktır, bütün ufku baştan başa gözetir.)

Necâtî Bey bu beytinde âgâh bir insan olan Ali Paşa'nın dâima açık gözlü ve her şeyden haberdâr olduğunu, bu vasfıyla dört bir yanı baştan başa gözettiğini söylemiştir.

‘Âlemi ucdan uca avucuña alsañ yiridür

Subh-ı devletdür elüñ mihr-i münevver hâtem

(NBD, K.19/12)

(Kâinatı bir uçtan bir uca avucuna alsan yeridir. Senin elin saâdetin sabahı; parmağındaki yüzük ise nurlu güneştir.)

Necâtî Bey bu beyitte Ali Paşa'nın elinin saâdetin sabahı, parmağındaki vezâret yüzüğünün ise ışık saçan güneş olduğunu söyleyerek vezâretteki muvaffakiyetini dile getirmiş ve bu özellikleri münâsebetiyle bütün dünyayı avucunun içine alıp dünyaya hükmetmesinin münâsîp olacağını belirtmiştir.

Dosta âyîne-i nusrat olur düşmana dağ
Möhr kim hükm-i cihân-pervere yazar hâtem

(NBD, K.19/20)

(Dosta yardım aynası, düşmana dağ olur. Mühür ki bütün dünyayı kapsayan bir hüküm yazar.)

Necâtî Bey bu beyitte Ali Paşa'nın dostlarına dâima yardımcı ve düşmanlarına bir dağ gibi engel olduğunu ve vezâret mührüyle bütün dünyaya hükmettiğini söylemiştir.

Ben umarın kim aña Rüstem-i Destân diyeler
Devletüñde her işi ad ile işler hâtem

(NBD, K.19/22)

(Ben umuyorum ki ona -Ali Paşa'ya- Destân oğlu Rüstem diyeler, zîra yüzük, onun vezâret makamında her işi şöhretle yapar.)

Necâtî Bey bu beyitte Ali Paşa'nın her işte başarılı olup şöhret kazandığından insanlar tarafından Zâl oğlu Rüstem diye anılacağını söylemiştir.

Yüzük urunmağ ile her kişi hem-ser olamaz
Takınur ger çü Süleymân Peygamber hâtem

(NBD, K.19/37)

(Her ne kadar Süleymân peygamber yüzük takınursa da yüzük takınmakla her kişi [Hz. Süleymân ile] müsâvî olamaz.)

Necâtî Bey bu beytinde Hz. Süleymân'ın yüzüğünü hatırlatarak bununla birlikte yüzük takan her kişinin Hz. Süleymân ile müsâvî olmayacağını söylemiş ve Ali Paşa'yı Hz. Süleymân'a benzeterek vezâret yüzüğünün hakkını verdiğini söylemiştir.

d) Cömertliği münâsebetiyle:

Nedür âfâka bu deñlü kerem-ü-bunca ‘atâ
Hele ey genc-i revân-ı dür-ü-gevher hâtem

(NBD, K.19/4)

(Ey inci ve elmas akan hazînenin sâhibi, ufuklara bu kadar kerem ve bunca ihsanın nedendir?)

Necâtî Bey bu beyitte tükenmez bir hazînenin sâhibi olan Ali Paşa’nın dört bir yana, sağa sola, herkese bolca kerem ve ihsanda bulunduğunu söylemiştir.

Bahşîşüñ lâ‘l ile zer olduğunu işideli
Gâh olur ahmer olur gâh olur asfar hâtem

(NBD, K.19/15)

(Bahşîşinin yâkut ve altın olduğunu işiteli yüzük bâzen kırmızı bâzen sarı olur.)

Necâtî Bey bu beyitte Ali Paşa’nın ihsanının bâzen altın bâzen de inci olduğunu, bu sebeple yüzüğün bâzen altın sarısı bâzen de yâkut gibi kırmızı olduğunu söylemiştir.

e) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Demidür kim dürişem Hazret-i Pâşâyı ögem
Demidür kim el açub ola senâ-ger hâtem

(NBD, K.19/45)

(Vakidir ki Hazret-i Paşayı övmeye çalışayım. Vakidir ki yüzük el açıp [onun] övücüsü olsun.)

Necâtî Bey bu beyitte kendini yüzük ile özdeşleştirmekte ve Ali Paşa’yı övmeye çalıştığını, onun meddahı olmanın vaktinin geldiğini söylemiştir.

Atik Ali Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânî*’nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.1.14. Kâsım Paşa

Kâsım Paşa, Fâtih Sultân Mehmed ve II. Bâyezîd dönemi devlet adamı ve şâirlerindendir. Kıraat âlimi Cezerî'nin torunu ve Fâtih Sultân Mehmed dönemi nişancılarından Cezerîzâde Şemseddin Mehmed Bey'in oğlu olduğu ve bu sebeple Cezerî nisbesiyle anıldığı belirtilir. Ancak vakfiyesinde isminin Kâsım Paşa b. Abdullah olarak geçmesi, bazı kaynakların naklettiği gibi Şeyh Mehmed Cezerî'nin veya bu âilenin kölesi olduğu şeklindeki rivâyetin daha kuvvetli olduğunu gösterir. Gerçekte ismi Cezerî Kasım Paşa'dır. Fâtih tarafından Amasya sancağındaki Şehzâde Bâyezîd'in defterdarlığına tayin edilmiş, sonrasında lalası olmuştur. II. Bâyezîd tahta çıktığında 886 (1481) yılında Kasım Paşa nişancılık görevine getirilmiş, bir yıl sonra da vezârete tayin edilmiştir. Hoca Sâdeddin Efendi ise onun 887'den (1482) üç yıla kadar vezârette kaldığını, ardından vefat ettiğini belirtmiştir.

Sehî Bey, Kasım Paşa'dan bahsederken Osmanlı beyleri arasında bu derece hayır sâhibi başka bir kimsenin bilinmediğini söylemiştir. Gerçekten de Kasım Paşa'nın Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesinde hayratı vardır. Kasım Paşa devlet adamlığı yanında şâirlik yönüyle de anılır. Şiirde Sâfi mahlasını kullanmıştır. Sehî'ye göre Anadolu'nun müteber şâirlerindendir. Latîfi de onun şiirde atasözlerini çokça kullanan ilk şâir olduğunu söyler.⁴⁵³

Necâtî Bey Dîvânı'nda Kâsım Paşa'ya tespitlerimize göre on sekiz beyitte yer verilmiştir.

a) Vezâreti, yüceliği ve hâkimiyeti münâsebetiyle:

Ahter-i bürc-i vefâ gevher-i deryâ-yi sehâ

Pertev-i şem'-i safâ Âsaf-ı yektâ mı değül

(NBD, K.17/15)

(O vefâ burcunun yıldızı, cömertlik denizinin incisi, huzur mumunun ışığı, benzeri olmayan vezir değil midir?)

---

⁴⁵³ İsmail E. Erünsal, "Kasım Paşa, Cezerî", *DİA*, XXIV, 545-546.

Necâtî Bey, Kâsım Paşa'ya sunduğu kasîdenin bu beytinde onu vefâ burcunun yıldızı, cömertlik denizinin incisi, huzur mumunun ışığı olarak tanımlamış ve onun eşi benzeri olmayan bir vezir olduğunu söylemiştir.

Hasmuñun sâye gibi itmeğe 'ömrin kûtâh
Mihrine rif'atüñüñ evc-i felek câ mı degül

(NBD, K.17/21)

(Düşmanın ömrünü gölge gibi kısa kılmak için yüceliğinin güneşi göğün zirvesindeki mevkide değil midir?)

Güneşin gökyüzünün zirvesinde bulunduğu vakit, gölge boyunun en kısa olduğu vakittir. Bundan mülhem Necâtî Bey bu beyitte Kâsım Paşa'yı yüceliği îtibâriyle güneşe, düşmanlarını ise gölgeye benzetmiş ve düşmanlarının ömrünü kısaltmak için paşanın yüceliğinin güneşinin, göğün zirvesinde olduğunu söylemiştir.

b) Fikri, tedbiri, hâkimiyeti ve muvaffakiyeti münâsebetiyle:

Ol kavî-re'y bu gün bî-sebeb-i nîze-vü-tîğ
Kâti'-i ehli-i küfür kâmi'-i a'dâ mı degül

(NBD, K.17/18)

(O güçlü fikir sâhibi, bugün mızraksız ve kılıcsız küfür ehlini kesici, düşmanı kahredici değil mi?)

Necâtî Bey bu beyitte Kâsım Paşa'nın güçlü fikirlere sâhip olduğunu, savaşıma ihtiyaç duymaksızın aklıyla, fikriyle gösterdiği üstün siyâsetle küfür ehlini mağlup edip amacına ulaştığını söylemiştir.

Ne içün şi'r-ü-kitâbetle idem hâlumi 'arz
Zihn-i pâkûñ bu cihân hâline dâna mı degül

(NBD, K.17/25)

(Hâlimi niçin şiir ve yazıyla arz edeyim. Kusursuz aklın bu dünyanın hâlini bilici değil mi?)

Necâtî Bey bu beytinde, içinde bulunduğu müşkül durumu şiir ve yazıyla Kâsım Paşa'ya arz etmesine gerek olmadığını, zîra paşanın, kusursuz aklıyla hem Necâtî Bey'in sıkıntılarından hem de bütün dünyanın hâlinde zâten haberdâr olduğunu söylemiştir.

Levh-i mahfûza ne hâcet kim ola resm-i midâd
Kamu esrâr-ı cihân anda hüveydâ mı degül

(NBD, K.17/26)

(Mürekkebin izi olması hâlinde dünyanın bütün sırları onda -Kâsım Paşa- âşikâr değil midir? O hâlde Levh-i mahfûza ne gerek var?)

Necâtî Bey bu beytinde Kâsım Paşa'nın anlayışındaki derinlik ve ileri görüşlü olmasıyla gerçekleşecek her şeyi önceden bildiğini, dünyanın sırlardan, gizli işlerden haberdâr olduğunu, bu sebeple de levh-i mahfûza ihtiyaç duymadığını söylemiştir.

c) Adâleti, cömertliği yardımseverliği münâsebetiyle:

Sâhib-i mülk-i kerem Hazret-i Kâsım Paşa
Der-gehi fazl-u-kemâl ehline melca' mi degül

(NBD, K.17/14)

(Cömertlik ülkesinin sâhibi Hazret-i Kasım Paşa'nın dergâhı fazîlet ve kemâlat ehlinin sığınağı değil midir?)

Necâtî Bey bu beytinde Kâsım Paşa'yı cömertlik ülkesinin sâhibi olarak nitelendirmiş, dergâhının fazîlet ve kemâlat sâhiplerinin sığınağı olduğunu söylemiştir.

Hâtem-i mülk-i vezâret sunulaldan eline
Bâğ-ı cûd ebr-i 'adâletle mutarrâ mı degül

(NBD, K.17/16)

(Eline vezirlik makamının yüzüğü sunulduğundan beri cömerlik bağı, adâlet bulutuyla tâzelenmiş değil midir?)

Necâtî Bey bu beytinde, Kâsım Paşa'nın vezâret makamına getirildiği günden beri adâlet bulutuyla suladığı cömertlik bağının tâzelendiğini belirterek paşanın ihsan ve ikram etmede adâletli olduğunu söylemiştir.

Sâhibâ bahtı yüzi gerd-i kederden kamunuñ
Âsitîn-i keremüñ ile musaffa mı degül

(NBD, K.17/27)

(Ey sâhip, cömertliğinin eşiğiyle bütün insanların bahtının yüzü kederin toz toprağından arınmış değil midir?)

Necâtî Bey bu beyitte, Kâsım Paşa'nın cömertliği sayesinde insanların yüzünün güldüğünü, bütün ihtiyaçlarının karşılandığını söylemiştir.

d) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Çemen-ü-gülşen añub yanma gönül hasret ile
Şükür Allâha yirüñ dergeh-i Pâşâ mı degül

(NBD, K.17/13)

(Gönül, çimen ve gül bahçesini anıp da hasret ile yanma; Allah'a şükür ki yerin Paşa'nın dergâhı değil midir?)

Necâtî Bey bu beyitte, Kâsım Paşa'nın meclisini gül bahçesine benzetmiş ve paşanın yanında olduğu için şükretmiştir.

Bî-nevâ koma Necâtî kuluñı yıllarla
Gülşeninde kapuñuñ murg-ı hôt-âvâ mı degül

(NBD, K.17/29)

(Necâtî kulunu nasipsiz bırakma, [o,] yıllardır senin gül bahçenin kapısında güzel sesli kuş değil midir?)

Necâtî Bey bu beyitte, yıllardan beridir Kâsım Paşa'nın gül bahçesinin güzel sesli kuşu olduğunu ifâde ederek paşaya sadâkatle bağlılığı olduğunu, güzel şiirlerini ona sunduğunu söylemiş ve paşadan kendisini mükafatlandırmasını istemiştir.

Kâsım Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.1.15. Karamânî Mehmed Paşa

Karamânî Mehmed Paşa, Osmanlı vezîriâzamı ve târihçisidir. Konya’da doğmuş olup künyesi Mehmed Paşa b. Ârif Çelebi el-Celâlî es-Siddîkî şeklindedir. Uzun süre nişancılık görevinde kalan Mehmed Paşa, Nişancı Paşa unvanıyla şöhret kazanmış, vezîriâzamlığa ise 1478 yılında getirilmiştir. Fâtih Sultân Mehmed, döneminde kanunnâmelerin hazırlanmasında etkili rol oynamış, bürokrat olma yönü ile sivrilmiştir. Gebze yakınlarında vefat eden Fâtih’in ölümünü gizleyen Mehmed Paşa, yeniçerilerin İstanbul’a geçmelerini bir müddet engellemiş fakat Fâtih’in öldüğünü duyan yeniçerilerden bir kısmı İstanbul’a geçmiştir. Mehmed Paşa, yasağa uymayıp İstanbul’a geçenleri tehdit etmişse de bir grup yeniçeri ile subaşı, divanhânesini basarak onu katletmiştir. Kabri, İstanbul’da isminden dolayı Nişancı olarak anılan mahalledeki caminin yandaki türbededir.

Mehmed Paşa mutasavvıfları, şâirleri ve ilim adamlarını himâyeye etmiştir. İstanbul’da hayır eserleri bulunmaktadır. Karamânî Mehmed Paşa hem târihçiliği hem de Osmanlı inşâ sanatında verdiği inşâ örnekleriyle tanınmıştır. Onun değişik mektupları münşeât mecmualarında örnek olarak verilmiştir. Ayrıca Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazan Mehmed Paşa’nın mahlası Nişânî’dir.⁴⁵⁴

Necâtî Bey Dîvânı’nda Karamânî Mehmed Paşa’ya tespit edebildiğimiz yirmi üç beyitte yer verilmiştir.

a) Vezâreti ve yüceliği münâsebetiyle:

Menba‘-ı cûd-u-kerem merci‘-i eşrâf-ı kirâm

Âsaf-ı hass-ı Şehenşâh Muhammed Paşa

(NBD, K.2/14)

(Cömertlik ve ihsanın kaynağı, soyluların ileri gelenlerinin mürâcaat ettiği kişi, pâdişâhlar pâdişâhının seçkin veziri olan Muhammed Paşa’dır.)

---

⁴⁵⁴ Yusuf Küçükdağ, “Karamânî Mehmed Paşa”, *DİA*, XXIV, 449-451.

Necâtî Bey bu beyitte, cömertlik ve ihsanın kaynağı, soyluların ileri gelenlerinin mürâcaat ettiği kişi olarak nitelediği Mehmed Paşa'nın şâhlar şâhı Fâtih Sultân Mehmed'in seçkin veziri olduğunu söylemiştir.

Devletüñ ahterine südde-i gerdûn mekân
‘İzzetüñ gevherine keff-i kerîmüñ deryâ

(NBD, K.2/17)

(Gökyüzünün kapısı senin makamının yıldızına mekândır. Cömertliğinin avucu, şerefının incisine denizdir.)

Necâtî Bey, beyitin birinci mısraında gökyüzünün kapısının, Mehmed Pâşa'nun yüce makamının yıldızının mekânı olduğunu belirterek paşanın makamının çok yüce olduğunu anlatmıştır.

b) Cömert ve yumuşak huylu olması münâsebetiyle:

Deñiz içinde olur çeşmeler-ü- kûh-ı girân
Oldur ol tab‘-ı revânuñdaki hilm-ü-sehâ

(NBD, K.2/27)

(Deniz içinde çeşmeler ve ağır dağlar olur. Yaratılışındaki o yumuşak huy ve cömerlik onun gibidir.)

Necâtî Bey bu beytinde Mehmed Paşa'nın yaratılışında yumuşak huyluluk ve cömertlik olduğunu dile getirmiş ve hilmini deniz içindeki çeşmeye, cömertliğini ise büyük ve ağır dağlara benzetmiştir.

Kendüden gördi gider cûduñ işidüb ‘ummân
Yüzine su sepeler dest-i sehâb ile havâ

(NBD, K.2/28)

(Senin cömertliğini işitip okyanus kendinden geçti. [Bunu gören] rüzgâr, bulutun eli ile yüzüne su serper.)

Necâtî Bey, Mehmed Paşa'nın cömertliğini dile getirdiği bu beytinde, paşanın cömertliğini işiten okyanusun, bu denli cömertlik karşısında hayrete düşüp kendinden geçtiğini, okyanusu kendine getirmek için rüzgârın, bulut vâsıtasıyla okyanusun yüzüne su serptiğini mübalağa sanatıyla anlatmıştır.

Toludur kâse-i gerdûn keremüñ hâmı ile
Sofra-i terbiyetünden toyunur bay-ü-gedâ

(NBD, K.2/29)

(Dünyanın kâsesi senin cömertliğinin sofrasıyla doludur. Zengin ve fakir terbiyetinin sofrasından doyar.)

Necâtî Bey bu beyitte Mehmed Paşa'nın cömertliğiyle bütün insanların keselerinin dolduğunu, zengin ve fakirin onun sofrasından istifâde ettiğini söylemiştir.

c) Zekâsı, akıllı, başarılı ve tedbirli oluşu münâsebetiyle:

Zihn-i pürnûrı ile mülk-i emâret hurrem
Zât-ı mesrûrı ile sadr-ı vezâret zîbâ

(NBD, K.2/15)

(Onun çok parlak zihniyle idâresi altındaki her yer şen; sevinçli zattıyla sadrazamlık makamı güzelleşmiştir.)

Necâtî Bey, Mehmed Paşa'nın parlak zihni sâyesinde yönetimi altındaki yerlerin şenlenip sevinçli kişiliğiyle vezâret makamının güzelleştiğini söylemiştir.

Nitekim sâye olur tâbi'-i hurşîd-i münîr
Emr-i neffâzına râm oldu sipihr-i 'ulyâ

(NBD, K.2/18)

(Nasıl ki gölge, parlak güneşin tebâsı olursa; yüce gökyüzü de onun hükmü geçen emirlerine boyun eğdi.)

Necâtî Bey bu beyitte, güneşin ışığına bağlı olarak uzayıp kısalan gölge gibi yüce gökyüzünün Mehmed Paşa'nın emri altında olduğunu söyleyerek güneşe benzettiği paşanın hâkimiyetinin boyutunu anlatmıştır.

Esmedi fikretinüñ gülşenine bâd-ı melâl
Konmadı re'yinüñ âyînesine gerd-i hatâ

(NBD, K.2/19)

(Fikrinin gül bahçesine hüznün rüzgârı esmedi; fikirlerinin, düşüncelerinin aynasına hata tozu konmadı.)

Necâtî Bey bu beyitte Mehmed Paşa'nın fikirleri çiçeğe, zihnini aynaya benzetip hüznün rüzgârının fikrinin gülbahçesinde esmediğini ve düşüncelerinin aynasına hata tozu konmadığını söylemiş; paşanın düşüncelerinin kusursuzluğunu ve fikirlerin hatasızlığını dile getirmiştir.

Dem-i 'Îsâ komış Allah kelâmında ki olur
Lûtf-ı lâfzuñla senüñ memleket-i Rûm ihyâ

(NBD, K.2/25)

(Allah, Hz. 'Îsâ'nın nefesini senin kelâmına koymuş ki Rum memleketi -Anadolu-senin lâfzının keremiyle canlanır.)

Necâtî Bey bu beytinde Allah'ın, Mehmed Paşa'ya Hz. 'Îsâ'nın nefesinden verdiğini ve böylece paşanın sözünün tesiriyle Anadolu'nun ihyâ olduğunu söylemiştir.

d) Hasımlarının oluşu münâsebetiyle:

'İzz-ü-devletde saña hasm berâber olamaz
Bir iki gün ne 'aceb yüzine gülse dünyâ

(NBD, K.2/21)

(İtibar ve yücelikte düşmanların seninle aynı seviyede olamaz. Ne tuhaf, bâri bir iki gün dünya yüzüne gülse.)

Necâtî Bey'in bu beytinden Mehmed Paşa'nın hasımlarının olduğu ve bu sebeple zaman zaman huzurunun kaçtığı anlaşılmaktadır.

e) Adâleti münâsebetiyle:

Kalması zulm-ü-sitem 'adlũñũñ eyyâmında

Karañuluk mu kalur göstere çün şem' ziyâ

(NBD, K.2/24)

(Mum ne vakit ışığını gösterse karanlık mı kalır? Adâletin hüküm sürdüğü günlerde eziyet ve haksızlık kalmadı.)

Necâtî Bey bu beyitte mum ışığının karanlığı dağıtması gibi Mehmed Paşa'nın adâletle hükmetmesi sebebiyle kimsenin haksızlığa uğramadığını, zulmün ve eziyetin son bulunduğunu söylemiştir.

f) Savaşçılığı, kahramanlığı münâsebetiyle:

Yanar od gibi girer kalb-i 'adûya nîzeñ

Su yerine kılıcuñ kanlar içer rûz-ı gazâ

(NBD, K.2/23)

(Mızrağın, düşmanın kalbine girince ateş gibi yanar, kılıcın gazâ gününde su yerine kanlar içer.)

Necâtî Bey bu beyitte, "Mızrağın, düşmanın kalbine girince ateş gibi yanar, kılıcın gazâ gününde su yerine kanlar içer." demekle Mehmed Paşa'nın amansız bir savaşçı olduğunu anlatmıştır.

e) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Getürür bende Necâtî tapuña iki şefi'

Birisi hüsn-i hat-u-birisi şî'r-i garrâ

(NBD, K.2/30)

(Kulun Necâtî huzuruna iki şefi getirir; birisi hüsn-i hat ve birisi şâşaalı şiidir.)

Necâtî Bey'in bu beytinden, bizzat kendi hattıyla tebyiz ettiği şâşaalı şiirini, Mehmed Paşa'ya sunduğu anlaşılmaktadır.

Karamânî Mehmed Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda anılmamıştır.

2.1.16. Mesîh Paşa

Mesih Paşa, II. Bâyezîd devri Osmanlı sadrazamıdır. Rum asıllı olup son Bizans İmparatoru IX. Konstantinos'un kardeşinin oğludur. İstanbul'un fethi sırasında esir düşmüş, Fâtih'in hizmetine alınıp sarayda yetiştirilmiştir. Fâtih'in saltanatının sonlarında vezâret rütbesine erişmiştir. II. Bâyezîd devrinde Cem Sultân'ın Rodos'a kaçışından sonra diplomatik işlerde başarı elde etmiştir. Bu durum, II. Bâyezîd'in kendisine duyduğu güveni artırmış, ikinci vezir olmuştur. İshak Paşa, Selânik sancak beyliğine gönderilince vezîriâzam olmuş ve bu makamda 890 (1485) yılına kadar kalmıştır. 890'da (1485) birdenbire azledilip Filibe subaşılığına tayin edilmiştir. On dört yıl sonra Çandarlızâde İbrâhim Paşa'nın ölümü üzerine 905'te (1499) tekrar vezîriâzam olmuşsa da iki ay sonra Venedik dostu sayıldığı için vezîriâzamlığı Hadım Yâkub Paşa'ya bırakmak zorunda kalmıştır. 907'de (1501) Galata'da yangın söndürme çalışmalarını gözetlerken düşen bir taşla bacağından ağır yaralanmış, ardından vefat etmiştir. Ağabeyi Has Murâd Paşa'nın İstanbul Aksaray'daki camisinin yanına defnedilmiştir. Mezar taşı orada hâlâ mevcuttur. Mesih Paşa şiirle ilgilenmiştir, sanat ve ilim adamlarının dostu olmuştur.⁴⁵⁵

Necâtî Bey Dîvânı'nda Mesîh Paşa'ya tespit edebildiğimiz yirmi iki beyitte yer verilmiştir.

a) Vezâreti, yüceliği münâsebetiyle:

Ne âsaf Hazret-i Pâşâ-yi a'zam

Mesîh-i dîn-i Ahmed fahr-ı kişver

(NBD, K.10/17)

(*Yüce Paşa hazretleri öyle bir vezirdir ki ülkenin iftiharî, İslâmiyet'in Mesîh'idir.*)

---

⁴⁵⁵ Hedda Reindl-Kiel, "Mesih Paşa", *DİA*, XXIX, 309-310

Necâtî Bey bu beyitte, büyük paşa diye yücelttiği Mesîh Paşa'yı, Hz. İsâ'ya benzetmiş ve onun İslâmîyetin Mesîh'i olarak dini ihyâ ettiğini, ülkenin övünç kaynağı olduğunu söylemiştir.

Zihî rif'at ki kadrûn gülşeninde
Görinür tâc-ı key bir lâle-i ter

(NBD, K.10/24)

(Ne hoş yücelik ki şerefînin gül bahçesinde büyük taç, tâze bir lâle görünür.)

Necâtî Bey bu beyitte Mesîh Paşa'nın yüceliğinden bahsederken, “şerefînin gül bahçesinde büyük taç, tâze bir lâle görünür” diyerek onun şerefli olmadaki benzersizliğine vurgu yapmaktadır.

Olubdur Âsafâ 'ahdüñde çünkim
Kemâlûñ kadri keyvâna berâber

(NBD, K.10/28)

(Ey vezir, çünkü senin devrinde olgunluğunun derecesi Zuhâl gezegeniyle berâber olmuştur.)

Necâtî Bey bu beyitte, Mesîh Paşa'nın kemâlatından bahsetmiş ve olgunluğunun derecesinin Zuhâl gezegenine eş olduğunu belirterek paşanın yüceliğini anlatmıştır.

b) Cömertliği münâsebetiyle:

Geçer yerden yere emvâl-i Kârûn
Olalı halk cûduñla tüvân-ger

(NBD, K.10/25)

(Senin cömertliğine halk zengin olalı, Kârûn'un bütün malı yerden yere geçer.)

Bu beyitte ise Necâtî Bey, Mesîh Paşa'nın cömertliği sayesinde halkın zengin olduğunu ve cömertliği karşısında hazînesinin çokluğuyla meşhur olan Kârûn'un bile bütün malının yerlere geçtiğini söylemiştir.

c) Adâleti münâsebetiyle:

Bahâr-ı ‘adli ile rûy-i ‘âlem
İrem gül-zârı gibi tâze-vü-ter

(NBD, K.10/15)

(Adâletinin baharı ile yeryüzü İrem gülbahçesi gibi tâze ve yeşildir.)

Necâtî Bey bu beyitte Mesîh Paşa’nın adâletini bahar mevsimiyle ilişkilendirmiş ve adâletinin baharı ile yeryüzünün İrem bahçesine döndüğünü ifade etmiştir.

d) Fikirlerinin tâze ve isâbetli oluşu, gayreti, tedbiri, hâkimiyeti münâsebetiyle:

Açar bir parmağ ile nice iklim
Kaçan kim re’y-i âsaf ola reh-ber

(NBD, K.10/14)

(Bir parmak ile nice memleketler açar. Vezirin görüşü, yol gösterirse kim kaçabilir.)

Necâtî Bey bu beyitte Mesîh Paşa’nın vezâret makamındaki başarısını anlatırken tek bir parmağıyla bile nice memleketler kazandığını, ileri görüşlü olması sebebiyle gözünden hiçbir şeyin kaçmadığını söylemiştir.

Revâdur ger ola makbul-i Hazret
Bu bîkr-i fikr-ü-bu pâkize gevher

(NBD, K.10/30)

(Bu yeni ve tâze fikirler ve bu temiz yaratılışıyla hazretin -pâdişâh- beğenisini kazanmışsa eğer münâsiptir.)

Necâtî Bey bu beyitte Mesîh Paşa’nın inci misâli yeni ve orjinal fikirleriyle pâdişâhın beğenisini kazandığını söylemiştir.

Zemân mesrûr sa'yi ile temâmet
Cihân ma'mûr re'yi ile serâser

(NBD, K.10/18)

(Devir, sarf ettiği emek ile tamamıyla mesrur; cihân, fikirleriyle baştan başa mamûrdur.)

Necâtî Bey bu beyitte Mesîh Paşa'nın uğraşları, çalışıp didinmesi sâyesinde devrin tamamının baştan başa mutlu, şen olduğunu ve fikirleri sâyesinde bütün dünyanın bir uçtan bir uca bayındır hâle geldiğini söylemiştir.

e) Savaşçılığı münâsebetiyle:

Çü rezm âğâz ide hışmından olur
Habâb-ı âb-ı tîği hîd-u-miğfer

(NBD, K.10/19)

(Ne zaman cenge başlasa gazabından miğferine ve bizzat kendisine kılıcının su kabarcıkları sıçrar.)

Mesîh Paşa'nın savaşçılığını anlattığı bu beyitte Necâtî Bey, onun cenge başlamasıyla birlikte kılıcıyla birçok düşman askerini öldürdüğünü, öyleki kılıcından miğferine ve üzerine kan damlalarının sıçradığını söylemiştir.

Mesîh Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.1.17. Koca Mustafâ Paşa

Koca Mustafâ Paşa, II. Bâyezîd devri Osmanlı vezîriâzamıdır. Enderun'da yetiştiği, şehzâdelik yıllarında II. Bâyezîd'in hizmetine girdiği ve en yakın adamları arasında yer aldığı anlaşılmaktadır. 907'de (1502) vezir olmuş, bir yıl sonra da ikinci vezirliğe getirilmiştir. Venedik kaynakları Şî akâidini benimsediğini, hakkındaki şikâyetlerin pâdişâha iletildiğini belirtir. Şikâyetlerin artması üzerine 1506'da vezîriâzamlık görevden alınmışsa da ikinci vezir olarak divandaki yerini korumuştur. Şehzâde Ahmed'in veliaht yapılması hususunda divanda vezirlerle mutabakata varmış, bu durum Şehzâde Selim

taftarı yeniçerilerin tepkisine yol açmıştır. Yeniçeriler ayaklanarak Mustafâ Paşa'nın evini yağmalamış, kendisi kaçmış fakat hanımı ve haremi âsilerin eline geçmiştir. Yeniçeriler, azlini istemişse de II. Bâyezîd onu yanında tutmuş ve 917'de (1512) yeniden vezîriâzamlık makamına getirmiştir. Bu sırada Şehzâde Selim'i desteklemeye başlamış, II. Bâyezîd'i tahtı Selim'e terketmesi için ikna etmiştir. Bu sebeple makamını yeni pâdişâh döneminde bir süre için korumuştur. Ancak Anadolu'da taht için mücâdele eden Şehzâde Ahmed taraftarı olduğu, onunla gizlice irtibat kurduğu dedikoduları sonunu hazırlamıştır. Mustafâ Paşa, Yavuz Sultân Selim tarafından 918'de (1512), Bursa'da ansızın îdam edilmiş, Pınarbaşıkapısı denen yere gömülmüştür. Mustafâ Paşa İstanbul'da Andreas Kilisesi'ni camiye çevirtip medrese, imâret ve mektepten oluşan bir külliye meydana getirmiş, daha sonra külliyenin bulunduğu semt onun adıyla anılmıştır.⁴⁵⁶

Necâtî Bey Dîvânî'nda Koca Mustafâ Paşa'ya tespit edebildiğimiz yetmiş bir beyitte yer verilmiştir.

a) Vezâreti, yüceliği ve haşmeti münâsebetiyle:

Zîver-i sadr-ı vezâret Mustafâ Paşa ki anuñ
Çihresinde lûtf-ı Rabbânî hüveydâdur yine

(NBD, K.23/11)

(Vezirlik makamının süsü olan Mustafâ Paşa'nın çehresinde Allah'ın lütfu yine apaçıktır.)

Necâtî Bey bu beyitte Mustafâ Paşa'yı vezirlik makamının süsü olarak anmış ve onun yüzünde Allah'ın lütfunun apaçık bir şekilde belirgin olduğunu söylemiştir.

Ey Âsaf-ı zemîn-ü-zemân lûtf-ı Zü-l-minen
Zât-ı şerîfüñ eyledi manzûr-ı Kibriyâ

(NBD, s.117, Kıt'a-1/1)

(Ey Allah'ın ihsanı, dünyanın ve zamanın veziri, şerefli zâtına Cenâbıhakk'ın nazarı dokundu.)

---

⁴⁵⁶ Feridun Emecen, "Koca Mustafâ Paşa", *DİA*, XXVI, 131-133.

Necâtî Bey bu beyitte Allah'ın ihsanı olarak gördüğü Mustafâ Paşa'nın bütün dünyanın veziri olduğunu ve onun yüce zatına Allah'ın nazarının iliştiğini söylemiştir.

Hem mesned-i vezârete tapun virür şeref

Hem soffa-i sa'adete zâtuñ virür safâ

(NBD, s.118, Kıt'a-1/4)

(Hem varlığın vezâret makamına şeref verir hem zâtın, mutluluk sofasına safâ verir.)

Necâtî Bey bu beyitte Mustafâ Paşa'nın varlığıyla vezâret makamının îtibar kazandığını söylemiştir.

‘Âlî cenâbuña göre gökler makâmı pest

Rây-ı münîrüne göre gönül bulur ziyâ

(NBD, s.117, Kıt'a-1/2)

(Göklerin makamı senin yüceliğın karşısında aşağıdadır; gönül, parlak fikirlerin elverdiğince ışık bulur.)

Necâtî Bey bu beyitte, Mustafâ Paşa'nın yüceliğinden bahsederken göklerin kapısının, onun makamından daha aşağıda olduğunu ifâde etmiş ve onun parlak fikirleriyle gönüllerin aydınlandığını, huzur bulduğunu söylemiştir.

Mustafâ kim ümmet-i Ahmed durur yârân ana

İhtişâm u ihtirâm u i'tisâm u iltiyâm

(NBD, s.108, Terkib-bend 2/2)

(Görkemli, saygıdeğer, dinin emir ve hükümlerine dört elle sarılıp yasak ve günahlardan kaçınan Mustafâ ki Hz. Muhammed'in ümmeti ona dosttur.)

Necâtî Bey bu beyitte Mustafâ Paşa'yı, görkemli, saygıdeğer, dinin emir ve hükümlerine dört elle sarılıp yasak ve günahlardan kaçınan bir kişi olarak nitelemiş ve müslamanların ona dost olduğunu söylemiştir.

b) Adâleti münâsebetiyle:

Subh-ı ‘adli râfi‘-i yeldâ-yi zulm oldu bu gün

Mihr-i re’yi kâşif-i esrâr-ı ferdâdur yine

(NBD, s.91, K.23/13)

(Bugün adâletinin sabahı zulmün uzunluğunun kaldırılması oldu. Aynı şekilde fikrinin güneşi, yarının sırlarının kâşifidir.)

Necâtî Bey bu beyitte Mustafâ Paşa’nın adâletiyle uzun zamandır devam eden zulmün ortadan kalktığını ve parlak fikirleri sâyesinde sâdece içinde bulunulan zamanın değil gelecekte muhtemelen yaşanacak olayların da bilinir olduğunu söylemiştir.

c) Cömertliği, in‘am, himmeti ve ihsanı münâsebetiyle:

Ey cihâni himmeti ile cennet-ül-me’vâ iden

Vey zamânı fikreti ile me’men-ü-melce’ iden

(NBD, s.109, Terkib-bend 4/1)

(Ey himmetiyle cihâni me’vâ cennetine çeviren ve ey fikirleriyle çağı emin ve emniyetli hâle getiren.)

Necâtî Bey bu beytinde Mustafâ Paşa’nın cömertliğinden bahsetmiş ve onun ihsanıyla dünyayı cennete çevirdiğini söylemiştir.

Keff-i dür-bahşi kifâyetde hemân dest-i Kelîm

Tab‘-ı gevher-zâsı enfâs-ı Mesîhâdur yine

(NBD, K.23/15)

(İnci saçan avucu Hz. Mûsâ’nın eli gibidir. Gevher saçan yaradılışı Hz. Îsâ’nın nefesi gibidir.)

Necâtî Bey bu beyitte, Mustafâ Paşa’nın cömertliğinden bahsederken avucundan incilerin saçıldığını söylemiş ve “yed-i beyzâ” mûcizesine telmihte bulunarak paşanın elini Hz. Mûsâ’nın eline benzetmiştir.

Râh-ı Hakka bezl ider mülk ile mâlı rûz-ü-şeb
Oldı ihsân ile müstağni zarûretden enâm

(NBD, s.108, Terkib-bend 2/6)

(Hak yoluna malını mülkünü gece ve gündüz harcar. Halk, cömertliğiyle yoksulluktan kurtulup ihtiyaç duymaz hâle geldi.)

Kur’ân Kerim’de “Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükafatları vardır. Onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.”⁴⁵⁷ âyetini hatırlatacak şekilde Necâtî Bey bu beytinde Mustafâ Paşa’nın Allah’ın rızası için malını mülkünü gece ve gündüz harcadığını, halkın onun cömertliği sayesinde yoksulluktan kurtulup herhangi bir şeye ihtiyaç duymaz hâle geldiğini söylemektedir.

d) Hükümü, cesâreti, savaçılığî münâsebetiyle:

Sâye gibi hasmuñuñ ‘ömrini kûtâh itmeğ
Cây-i mihr-i kadruñ evc-i tâk-ı ‘ulyâdur yine

(NBD, K.23/19)

(Düşmanın ömrünü gölge gibi kısa kılmak için kudretinin güneşi yine en yüce mertebelerin zirvesindedir.)

Güneşin gökyüzünün zirvesinde bulunduğu vakit, gölge boyunun en kısa olduğu vakittir. Bundan ilhamla Necâtî Bey bu beyitte Mustafâ Paşa’yı yüceliğî itibâriyle güneşe, düşmanlarını ise gölgeye benzetmiş ve düşmanlarının ömrünü kısaltmak için Mustafâ Paşa’nın yüceliğinin güneşinin, göğün zirvesinde olduğunu söylemiştir.

---

⁴⁵⁷ el-Bakara, 2/274.

e) Fikri, akli, anlayışı, tedbiri, muvaffakiyeti, ahlâkı ve gayreti münâsebetiyle:

Lûtf-u-kahrı rûz-u-şeb tek nâzım-ı halk-ı cihân

Zihn-ü-fehmi mihr-ü-meh-veş ‘âlem-ârâdur yine

(NBD, K.23/14)

(Onun lütuf ve kahrı gece ve gündüz gibi cihân halkının tek düzenleyicisi; anlayış ve kavrayışı ay ve güneş gibi yine âlemin süsüdür.)

Necâtî Bey bu beytin birinci dizesinde Mustafâ Paşa'nın lütfunu gündüze, kahrını ise geceye benzeterek gece ve gündüzün zamanı düzenlemesi gibi onun lütfu ve kahrının da yeryüzünde insanların hayatlarını tanzim ettiğini; ikinci dizede ise paşanın anlayışını güneşe, kavrayışını da aya benzeterek güneş ve ayın dünyanın süsü olmaları gibi onun anlayış ve kavrayışının da dünya nizamının süsü olduğunu anlatmaktadır.

‘Âlemi yıkardı gamzeñ zulme mâni‘ olmasa

Bir vezir-i nîg-sîret Mustâfa Paşa gibi

(NBD, s.107, Terkib-bend 1/7)

(Mustafâ Paşa gibi güzel karakterli bir vezir zulme engel olmasa senin gamzelerin yeryüzünü yıkardı.)

Necâtî Bey bu beytin ikinci mısramında Mustafâ Paşa'nın ahlâkından bahsetmiş ve onun güzel karakterli bir vezir olduğunu söylemiştir.

Âsitân-ı devletüñdür şimdi manzûr-ı cihân

Aferîn ey hüsn-i tedbîr ile meşhur-i cihân

(NBD, s.109, Terkib-bend 4/8)

(Şimdi dünyanın nazar edilen yeri senin yüce makamının eşîğidir. Ey iyi idâresiyle herkes tarafından tanınan [paşa]; yaşa, var ol!)

Necâtî Bey bu beyitte, Mustafâ Paşa'nın yüceliğinden bahsetmiş ve yerinde tedbirleri ile iyi yönetimi sayesinde herkes tarafından tanınır olduğunu söylemiştir.

Ey kelâmuñ vahy-i münzel gibi nâfiz sağ-u-sol
Hiç çıkmaz sözüñden iki paşalar bu gün

(NBD, s.110, Terkib-bend 5/4)

(Ey sözleri indirilmiş vahiy gibi sağa sola tesirli olan Mustafâ Paşa, bugün iki paşa sözünden hiç çıkmaz.)

Necâtî Bey bu beyitte, Mustafâ Paşa'nın sözlerinin vahiy gibi her yerde tesirli olduğundan bassetmiş ve diğer iki paşanın onun sözünden çıkmadığını söylemiştir.

f) Yaptırdığı mescidi ve diğer hayratları münâsebetiyle:

Âhiret ecli için dünyâda bünyâd eyledi
Cennet-i Firdevs mânendinde bir 'âlî mekân

(NBD, s.108, Terkib-bend 2/7)

(Âhireti kazanmak sebebiyle dünyada Firdevs cennetine benzeyen ulu bir mekân binâ ettirdi.)

Necâtî Bey bu beyitte, Mustafâ Paşa'nın âhiretini kazanmak emeliyle Firdevs Cennetine benzeyen ulu bir cami yaptırdığını söylemiştir.

Devlet eli ile eyledi dünyâ mesâihin
Kendü eli ile âhiretin eyledi binâ

(NBD, s.118, Kıt'a-1/8)

(Devlet eliyle dünyalık çalışmalarını yaptı. Kendi eliyle âhiretinin binâ eyledi.)

Necâtî Bey bu beyitte, Mustafâ Paşa'nın vezâret makamındaki görevi münâsebetiyle devlet eli ile dünyalık çalışmalarını, hayır ve hasenatta bulunmak sûretiyle de kendi eliyle âhiretini kazandığını söylemiştir.

Oldur ol mescid ki reşk-i Kubbe-i Hazra ola
Bâzû-yi devlet mühendis baht aña bennâ ola
Görinür her kubbesi bir sôfi-i pâk-i i'tikâd
Kim içinde zikr-i kalbî dem-be-dem gûyâ ola
Câmi' olmışdur nihâyetde lâtif-ü-bî-bedel
Belki kudsîler katında Mescid-i Aksâ ola
Secdede gibi durur dâ'im bu 'âlî kubbeler
Tañ mı tesbîhi eger kim *Rabbü'l-'alâ* ola
Cennet ehli tavf ider dâ'im 'aceb midür eger
Secde-gâhı 'ûd-u-'anber sakfı müşg-âsâ ola
Muttasıl evkât-ı hamse kılına ahşama dek
Subha dek tesbîh-ü-zikr-ü-tâ'at-ü-ihyâ ola
Hakdan umaruz ki dünyâ gibi olmaya harâb
Tâ ebed ma'mûre-vü-bâkî-vü-müstesnâ ola
Kubbeler sıfr-u-minâre bir elif gibi durur
Birine on onna yüz yüzine biñ virilür

(NBD, s.108, Terkib-bend 3/1-8)

(O mescit odur ki Yeşil Kubbe onu kıskanır. Devletin pazısı, mühendisi; talih, onun mimarıdır. / Her kubbesi temiz inançlı bir derviş gibi görünür ki içinde kalpten bir zikir durmaksızın söylenir. / Sonunda cami latif ve eşsiz olmuştur. / Belki de ilâhî âlem nezdinde Mescid-i Aksa'dır. / Bu yüce kubbeler dâima secdede gibi durur. Eğer ki teşbihi Rabbiyel âlâ olsa, şaşılacak şey midir? / Secde yeri ud ve amber, tavanı misk gibi olan [bu camii] cennet ehli sürekli olarak tavaf ederse şaşılır mı? / Aralıksız olarak akşama kadar beş vakit kılınır; sabaha kadar tesbih çekilir, zikredilir, ibâdet ve taatte bulunulur. / Allah'tan umarız ki dünya gibi yıkılmasın; tâ ebediyen gelişip güzelleşsin, baki ve seçkin olsun. / Kubbeler sıfır gibi ve minâreler bir elif gibi durur. Birine on, onuna yüz, yüzüne bin verilir.)

Necâtî Bey bu beyitlerde Mustafâ Paşa'nın yaptırdığı mescidi⁴⁵⁸ anlatmıştır. Mescid-i Nebevî'nin onu kıskandığını söyleyip her bir kubbesini inançlı dervişlere

⁴⁵⁸ Bkz. Semavi Eyice, "Koca Mustafâ Paşa Camii ve Külliyesi" *DİA*, XXVI, 133-136.

benzetmiş, içinde dâima zikirde bulunulduğundan bahsetmiştir. Allah katında Mescid-i Aksa yüceliğinde olabileceğini iddia edip kubbelerini secde hâlindeki insana benzetmiş ve cennet ehlinin onu tavaf etmesinin şaşılacak bir durum olmadığını söylemiştir. Tabanının ud ve amber, tavanın misk kokulu olduğunu, akşama kadar insanların orada durmaksızın namaz kılıp tesbih çektiğini, zikredip ibâdet ettiğini aktarmış ve ebediyyen ayakta kalmasını Allah'tan dilemiştir.

g) Hastalanması münâsebetiyle:

Birkaç gün oldu hâl-i cihânda pür-kerem değül

‘Ârız olalı cism-i lâtifüñe derd-i pâ

(NBD, s.118, Kıt‘a-1/5)

(Nâzik vücuduna hastalık musallat olalı birkaç gündür o dünya hayatında iyilikle dolu değildir.)

Necâtî Bey bu beyitte Mustafâ Paşa'nın ayağındaki hastalıktan dolayı dünya hayatında bir takım sıkıntılar çektiğini söylemiştir.

Pes lâzım oldu halk Necâtî kulun gibi

Leyl-ü-nehâr sıhhatüñe iderler du‘â

(NBD, s.118, Kıt‘a-1/7)

(Binâenaleyh ihtiyaç oldu, kulun Necâtî gibi halk gece gündüz sıhhatin için duâ ederler.)

Necâtî Bey bu beyitte Mustafâ Paşa'nın sıhhatine kavuşması için kendisinin de bütün halkın da gece gündüz duâ ettiklerini söylemiştir.

İflâs-ı halka ider idüñ ey ganî ‘ilâc
Dârüşşifâ-yı gaybda irsün devâ saña

(NBD, s.118, Kıt‘a-1/10)

(Ey zengin kişi âciz duruma düşmüş olan halka çâre bulurdun. Manevî âlemin hastanesinde sana şifâ ulaşsın.)

Necâtî Bey bu beyitte, Mustafâ Paşa’nın muhtaç insanlara yardım ettiğini hatırlatıp Allah’tan paşanın hastalığına şifâ vermesini istemiştir.

h) Necâtî Bey ile olan ilişkisi münâsebetiyle:

Gülşene reşk itme ey dil belki bâğ-ı cennette
Şükrü lillâh kim yirüñ degâh-ı Pâşâdur yine

(NBD, K.23/10)

(Ey gönül, gül bahçesini kıskanma belki cennet bağında Allah’a şükür ki yerin yine [Mustafâ]Paşa’nın dergâhıdır.)

Necâtî Bey bu beyitte, Mustafâ Paşa’nın cennet bağını andıran dergâhında yine kendine yer edinebileceğini şükürlerle dile getirmiştir.

Âsitânuñ ben garîbi bağrına bassa nola
İşiğüñden barınur a‘lâ-vü-ednâlar bu gün

(NBD, s.110, Terkib-bend 5/5)

(Benim gibi garibi eşiğin bağrına bassa ne olur ki bugün çok îtibarlı ve çok aşığı zümreden kişiler eşiğinden barınur.)

Necâtî Bey bu beytinde îtibarlı ve alt zümreden insanların Mustafâ Paşa’nın himâyesinden istifâde ettiğini hatırlatıp paşadan kendisini de himâye etmesini istemiştir.

Koca Mustafâ Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda anılmamıştır.

2.1.18. *Necâtî Bey Dîvânı*'nda Bulunmayıp *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Bahsi

Geçen Devlet Adamları

Ahmed Paşa, Necâtî Bey'den farklı olarak dîvânında Fâtih Sultân Mehmed'in şehzâdelerinden Cem Sultân'ı iki kasîdesinde, Şehzâde Mustafâ'yı ise beş bendlik bir mersiyede ele almıştır. Bir beytinde de Rum Mehmed Paşa'dan bahsetmiştir.

Cem Sultân, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda sınırsız bir övgüyle ele alınmış, adâleti, ahlâkı, cömertliğiyle methedilmiştir. Bâzı beyitlerde şâirliğine de yer verilmiştir.

Tavr-ı gazelde hâmesi ol şehzâdenüñ
Bâğ-ı İremde tûtî-i şîrîn-zebân imiş

(APD, K.27/15)

(Gazel tarzında o şehzâdenin kalemi İrem bağındaki tatlı dilli papağanmış.)

Ahmed Paşa bu beyitte Cem Sultân'ın gazel türünde başarılı olduğunu söyleyerek bu türdeki başarısından dolayı onu İrem bağındaki tatlı dilli papağanına benzetmiştir.

'Adli hikâyetin nice tahrîr idem ki anuñ
Kem izi tozu efser-i Nûşîn-Revân imiş

(APD, K.27/14)

(Adâletinin hikâyesini nasıl anlatayım ki onun ayağının izinin değersiz tozu Nûşîn-Revân'nın tâcıdır.)

Ahmed Paşa bu beyitte Cem Sultân'ı adâleti yönüyle Nûşîrevân ile karşılaştırıp onun ayağından kalkan âdi bir toz tâneciğinin Nûşîrevân'ın tâcı olduğunu dile getirmiştir.

Sultân Cem ol ki husrev-i sultân-nişân imiş
Mâh-ı sa'âdetde işigi âsumân imiş

(APD, K.27/9)

(Cem Sultân ki Hüsrev gibi bir hükümdârdır. Eşiği, mutluluk ayında gökyüzüdür.)

Ahmed Paşa bu beyitte Cem Sultân'ın yüceliğinden bahsederken onu Hüsrev'e benzetmiştir.

Erlikte bir Tehemten-i devr-i zemân iken

Beylikte bir Skender-i gâtîsitân imiş

(APD, K.27/10)

(Erlikte zamanın bir Tehemten 'i iken beylikte cihânı zapteden bir İskender imiş.)

Ahmed Paşa bu beytinde Cem Sultân'ı savaş meydanındaki cesâreti vesîlesiyle Rüstem'e, hâkimiyeti münâsebetiyle de dünyayı ele geçiren İskender'e benzetmiştir.

Ahmed Paşa, Şehzâde Mustafâ'yı, vefatı üzerine yazdığı mersiyede ele almış; şehzâdenin vefatını, savaşçılığı, cömertliği ve parlak zekâsı dile getirilmiştir.

İsfendiyâr-ı ma'reke Şeh Mustafâ diriğ

Deryâ-ı cûd u ma'din-i sıdk u safâ diriğ

(APD, s.88, Terkib-bend 30-2/12)

(Cenk meydanının İsfendiyârı Şeh Mustafâ'ya yazık! Cömertlik denizi ile huzurun ve saflığın mâdenine yazık!)

Ahmed Paşa, Şehzâde Mustafâ için yazdığı mersiyenin bu beytinde şehzâdeyi savaş meydanının İsfendiyâr'ı olarak anmış; aynı zamanda şehzâdenin cömertliğinden ve saflığından bahsetmiştir.

Fâtih'in vezirlerinden olan Rum Mehmed Paşa, Karaman'ın fethinde önemli rol oynamış;⁴⁵⁹ Ermenek, Aksaray ve İçel'in Osmanlı topraklarına katılmasını sağlamıştır. Rum Mehmed Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ismen olmasa da Karaman seferini komuta etmeye memur kılınması münâsebetiyle "Âsaf-ı devrân" ifâdesiyle anılmıştır.

---

⁴⁵⁹ Hedda Reindl-Kiel, "Rum Mehmed Paşa", *DİA*, XXXV, s. 226.

Ümerâ saflarını Âsaf-ı devrâna koşub

Karaman fethine emr itdi Süleymân-ı zemân

(APD, s.371, Târîh-19/1)

(Zamanın Süleymân'ı, devrin Âsaf'ını emirlerin saflarına koşub Karaman'ın fethini emretti.)

Ahmed Paşa bu beyitte Fâtih'in, veziri Rum Mehmed Paşa'yı Karaman seferini komuta etmeye memur kıldığını dile getirmiştir. Beyitte Fâtih Hz. Süleymân'a ve Rum Mehmed Paşa da Hz. Süleymân'ın veziri Âsaf b. Berahyâ'ya benzetilmiştir.

Tablo 6
NBD ve APD'de Devlet Adamları

No	Devlet Adamları	Necâfî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Mahmûd- ı Gaznevî	7	2
2	Osman Gâzi	4	7
3	II. Murâd	1	1
4	Fâtih Sultân Mehmed	57	360
5	II. Bâyezîd	303	222
6	Alâü'd-Devle	1	-
7	Şâh İsmâbil	1	-
8	Cem Sultân	-	37
9	Şehzâde Mustafâ	-	42
10	Şehzâde Abdullâh	80	2
11	Şehzâde Mahmûd	241	-
12	Nizâmülmülk	1	-
13	Mahmûd Paşa	1	-
14	Rum Mehmed Paşa	-	1
15	Koca Dâvûd Paşa	30	-
16	Atik Ali Paşa	40	-
17	Kâsım Paşa	18	-
18	Mehmed Paşa	23	-
19	Mesîh Paşa	22	-
20	Koca Mustafâ Paşa	71	-
Toplam Kişi		17	9
Toplam Beyit		901	674

2.2. ÂLİMLER VE FİLOZOFLAR

Dîvân edebiyatı geleneğinde şâirler, bâzı beyitlerde farklı alanlarda meşhur olmuş ilim adamlarını eserleriyle birlikte anmışlardır.

Necâtî Bey, dîvânında birkaç âlime ve filozofa yer vermiştir. Bunlardan özellikle Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, *Necâtî Bey Dîvânı*'nda önemli bir yer tutmaktadır. Zîra Müeyyedzâde, Necâtî Bey'in hem hâmisî hem de yakın bir dostu olmuştur. Şâir, dîvânını onun işâretiyle oluşturmuş ve kendisine bir de kâside sunmuştur.⁴⁶⁰ Necâtî Bey, Abdurrahman Efendi'den başka dîvânında Aristo, İbn Sînâ, Zemahşerî, Gazalî, İdrîs-i Bitlisî gibi âlim ve filizofları da zikretmiştir.

Ahmed Paşa ise dîvânında âlimlerden sâdece İmam Taberî'yi işlemiştir.

2.2.1. Aristo

Aristo, İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ Yunan filozofudur. Trakya'daki Stageira'da doğmuştur. 367 yılında Atina'da Eflâton'un Akademi'sine girmiş, yirmi yıl kadar süren tahsili sırasında önceleri Eflâton'un en seçkin talebesi, sonra da onun felsefî sistemini eleştiren başarılı bir rakibi olmuştur. 347'de hocasının ölümü üzerine Assos'a (Edremit körfezindeki Behramköyü) gidip buradaki Akademi'de ahlâk ve siyâset alanındaki düşüncelerini kaleme almıştır. Makedonya Kralı Filip oğlu İskender'i yetiştirmek üzere Aristo'yu, sarayına dâvet etmiş, bu eğitim, Aristo'yu "cihân imparatorunu yetiştiren üstat" unvanıyla şöhrete kavuşturmuştur. Daha sonra Atina'da kendi okulunu kurmuş, kurmuş olduğu felsefe ekolüne Peripatos (el-meşşâî: yürüyen) adı verilmiştir. On iki yıl süren bu dönem Aristo için her bakımdan en verimli dönemdir. O, bir yandan Lykeion'da dersler vermiş, bir yandan da felsefî düşüncesini temellendirmiş, çağının bilinen bütün ilimlerini sistematize etmiştir. Yakalandığı mîde hastalığından kurtulamayarak 322'de altmış iki yaşında ölmüştür.

---

⁴⁶⁰ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 79.

Eskiçağ Yunan ilmi ve felsefesi ulaşabileceği en yüksek noktaya Aristo ile ulaşmıştır. Aristo keskin zekâsı, tecrübeci ve eleştirici karakteriyle çağının bilinen bütün ilimlerini sistematize etti. Başta mantık olmak üzere birçok ilmin kurucusu sayılan Aristo felsefenin bütün disiplinleriyle ilgilendi ve geriye yüze yakın eser bıraktı. Eserleri Eflâtun'un kiler gibi diyalog şeklinde olmayıp sistematik ve didaktiktir. *Mantık, Tabiat İlimleri, Metafizik, Ahlâk, Siyâset* meşhur eserlerinden birkaçıdır.⁴⁶¹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Aristo'ya tek bir beyitte ve İskender'in hocası olması münâsebetiyle yer verilmiştir.

Dünyâyî tutsalar ne aceb ola ki oldılar
İskender Âfitâb-ü-Aristo aña seher

(NBD, K.9/22)

(Bütün dünyaya hükmetmelerine şaşırılmamalı; çünkü İskender güneş ve Aristo ona seher oldu.)

Hayatı efsânevî bir hikâyeye dönüşen İskender, İran asıllı bir Yunan prensidir. Yedi yaşından itibaren Aristo'nun ilmî terbiyesi altında yetişmiştir. 15 yaşında tahta çıkmış, Aristo'nun öğütleriyle geniş topraklara hükmetmiştir.⁴⁶² Necâtî Bey de bu beyitte Büyük İskender ve onun akıl hocası Aristo'nun geniş bölgelere hükmetmiş olmalarına şaşılmaması gerektiğini söylemiştir. Beyitte Aristo sehere, İskender ise güneşe benzetilmiş, güneşin doğacağı delili olan seher mesâbesindeki Aristo'nun eğitiminden geçen İskender'in, bütün cihânı aydınlatan güneş gibi cihânın tamamına hükmetmesinin normal olduğu söylenmiştir.

Aristo, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

⁴⁶¹ Mahmut Kaya, "Aristo" *DİA*, III, 375-378.

⁴⁶² Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 237.

2.2.2. İbn Sînâ

İbn Sînâ, İslâm Meşşâî okulunun en büyük sistemci filozofu ve Ortaçağ tıbbının önde gelen temsilcisidir. Künyesi Ebû Alî el-Hüseyin b. Abdillâh b. Alî b. Sînâ (ö. 428/1037) olarak zikrolunmuştur. 370 (980-81) yılında Buhara’da doğmuştur. Ortaçağ düşünürleri kendisine “eş-şeyhü’r-reîs” unvanını vermiştir. Batı’da Avicenna olarak bilinmekte ve “*filozofların prensi*” diye nitelenmektedir. İbn Sînâ erken denilebilecek bir çağda felsefi konulara âşinalık kazanmış, zekâsıyla dikkatleri üzerinde toplamıştır. *Kur’ân*’ı ezberlemiş; dil, edebiyat, akâid ve fıkıh öğrenimi görmüştür. Geometri, aritmetik, felsefe ve Hint aritmetiği okumuştur. Öklid’in *Elementler* kitabını çözmeye çalışmış, astronomide de oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Daha sonra tıp tahsiline başlamış, tıp ve eczacılıkta da ileri bir düzeye ulaşmıştır. İslâm filozofları içerisinde en çok eser veren müelliflerden biri olan İbn Sînâ’nın mantık, tabîyyât, riyâziyyât ve metafizik gibi disiplinlerle ilgili eserleri oldukça hacimlidir. *Kur’ân*’ın bâzı sûrelerini tefsir etmesi; namaz, kader, nübüvvet ve âhret gibi doğrudan dinî meseleler üzerinde yoğunlaşması, İslâm dünyasında eserlerinin daha fazla kabul görmesine yol açmıştır. Çalışmalarının neredeyse tamamı günümüze kadar gelmiştir. İbn Sînâ’ya nisbet edilen 276 adet eser tespit etmiştir. *Eş-Şifâ ve el-Kânûn fi’t-tıb* meşhur eselerindendir. Ömrünün sonunda o devirde yaygın olan kulunç hastalığına yakalanmış, kendini tedâvi etmeye çalışmış, tam iyileşememiş ve Hemedan’da vefat etmiştir. Kabri Hemedan’dadır.⁴⁶³

Necâtî Bey Dîvânı’nda İbn Sînâ’ya tespit edebildiğimiz tek bir beyitte yer verilmiştir. Bununla beraber *Necâtî Bey Dîvânı*’nda bulunmayıp Murat Ali Karavelioğlu tarafından “*Necâtî Beğ’in Yayınlanmamış Bir Kasîdesi*” adlı makalesinde de İbn Sînâ’ya mukayese unsuru olarak bir beyitte yer verildiği tespit edilmiştir.⁴⁶⁴

---

⁴⁶³ Ömer Mahir Alper, “İbn-i Sinâ”, *DİA*, XX, 319-322.

⁴⁶⁴ Murat Ali Karavelioğlu, “Necati Beğ’in Yayınlanmamış Bir Kasîdesi”, *Ölümünün 500. Yılında Şâir Necati Beğ Anısına 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu*, Kocaeli Üniversitesi, İzmit 15-17 Nisan 2009, Kocaeli Belediyesi Kültür Yayınları: 16, İzmit 2009, 281-308.

a) Kitapları münâsebetiyle:

Diñ etibbâya kim Kanûn-u-Şifâ yazmakdan

Hüner oldur ki gâm-ı dilbere dermân yazalar

(NBD, G.206/4)

(Tabiblere deyiniz ki Kanûn ve Şifâ yazmaktansa hüner odur ki sevgilinin derdine dermân yazsınlar.)

Beyitteki “Kanûn-u-Şifâ”dan maksat İbn Sînâ’nın “*Kitabü'l-Kanûn fi't-Tıbb*” ve “*Kitabü's-Şifâ*” adlı eserleridir. Tıb ilminde birçok eser yazan İbn Sînâ’yı bu sahâda meşhur eden yönünün psikiyatri olduğu söylenmiştir.⁴⁶⁵ Necâtî Bey bu beytinde “*Kanûn ve Şifâ*” kitapları yazmanın kolay olduğunu, asıl hünerin sevgilinin hasretiyle derde düşen âşığın derdine çâre bulmak olduğunu söyleyerek doktorlardan aşk derdine çâre bulmalarını istemiştir. Beyitte İbn Sînâ’nın yazdığı eserler zikredilmişse de burada, onun, sevgilinden ayrı düşen âşığın derdine bulduğu çâreye işâret edilmiştir.

b) Zihni, zekâsı münâsebetiyle:

Zihnüñe nisbet ola mı sa‘b-ı Ebû ‘Ali

Berk-i ‘acûle beñzeye mi nâvek-i şihâb⁴⁶⁶

(Ebû Ali’nin güç konulardaki kuvveti onun zihniyle kıyaslanır mı? Ateş parçasının oku acaleci şimşeğe benzer mi?)

Necâtî Bey bu beytinde, zihinsel vasıfları îtibâriyle Sultân II. Bâyezîd ile İbn Sînâ’yı karşılaştırıp anlaşılması müşkül olan konular karşısında II. Bâyezîd’in zihninin şimşeğe ve İbn Sînâ’nın zihninin ise ancak ateş parçasına benzediği söylemiştir.

İbn Sînâ, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

⁴⁶⁵ Mehmet Naci Bolay, *İbn-i Sina*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s. 80-81.

⁴⁶⁶ Karavelioğlu, “Necâtî Beğ’in Yayınlanmamış Bir Kasîdesi”, s. 285.

2.2.3. Gazzalî

Gazzalî, Eş‘arî kelâmcısı, Şâfiî fakihi, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürüdür. Künyesi Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî olarak zikredilmiştir. 450 (1058) yılında Horasan bölgesinde, Tûs’ta dünyaya gelmiştir. Hüccetülislâm, Zeynüddin gibi lakaplarla anılır. Ortaçağ Batı skolastiklerince Abuhamet ve Algazel diye tanınmaktaydı. Pek çok eser yazıp sayısız talebe yetiştiren Gazzâlî, 505 (1111) târihinde vefat etmiş, Tûs’ta ünlü şâir Firdevsî’nin mezarının yakınına defnedilmiştir.⁴⁶⁷ Gazzâlî İslâm düşünürleri arasında en çok eser veren müelliflerdendir. “Hüccetülislâm” olarak ün salan ve kendinden sonra gelen düşünürlerin çoğunu etkileyen Gazzâlî’ye birçok eser nisbet edilmiştir. Maurice Bouyges 404, Bedevî 450 eserini kaydetmiştir. Gazzâlî’ye âit eserleri, ağırlıklı konularını ve yazılış târihlerini bir ölçüde dikkate alarak şöylece gruplandırmak mümkündür: fıkıh, metodoloji-mantık, kelâm, felsefe, tasavvuf-ahlâk. Özellikle tasavvuf ve ahlâk kitabı niteliğindeki “*İhyâ-ü ‘Ulûmi’ d-Dîn*” en meşhur eseridir.⁴⁶⁸

Necâtî Bey Dîvânı’nda İmam Gazzâlî’ye eseri münâsebetiyle tek bir beyitte yer verilmiştir.

Hîç ide bile mi lebûññ şivesin Mesîh
Ağzından öğrenile mi İhyâ gibi ‘ulûm

(NBD, G.360/4)

(Hz. İsâ, *senin dudağının edâsını hiç [taklit] edebilir mi? Ağzından İhyâ gibi ilimler öğrenilebilir mi?*)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin âşığa can veren dudaklarını, hastaları iyileştirip ölüleri diriltten Hz. İsâ’nın dahi taklit edemeyeceğini, sevgilinin ağzından “İhyâ” gibi

---

⁴⁶⁷ Mustafâ Çağrırcı, “Gazzalî”, *DİA*, XIII, 489-505.

⁴⁶⁸ H. Bekir Karlıağa, “Gazzalî” (Edebiyat), *DİA*, XIII, 518-530.

ilimlerin öğrenilemeyeceğini söylemiştir. Beytin ikinci mısraında iham yapılmış, “İhyâ gibi ‘ulûm” ifâdesiyle Gazzalî’in “*İhyâ-ü ‘Ulûmi’d-Din*” eserine işâret edilmiştir.

Gazzalî, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.2.4. Zemahşerî

Zemahşerî, *el-Keşşâf* adlı tefsiri yanında Arap dili ve edebiyatına dâir çalışmaları ile tanınan Mu‘tezile âlimidir. Künyesi Ebü’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî’dir. 467’de (1075) Zemahşer’de doğmuştur. Kâbe’ye mücâvir olduğundan “Cârullah”, mensup bulunduğu bölgenin övünç kaynağı sayıldığı için “Fahr-i Hârizm” lakaplarıyla anılmıştır. Türk asıllı olduğunu kabul edenler vardır. Mu‘tezile âlimlerinin talepleriyle meşhur tefsiri *el-Keşşâf*’ı iki yıl dört ay gibi bir zamanda yazmıştır. Hârizm’e giderek Cürcâniye’ye yerleşmiş ve 538 (1144) târihinde arefe gecesi burada vefat etmiştir. Hayatının ilk kırk beş yılında makam ve mevki peşinde koşan, şöhret düşkünü, kibirli bir şahsiyet olarak bilinmektedir. Kırk beş yaşında iken yakalandığı hastalıktan sonra ömrünün sonuna kadar kanaatkâr ve mütevâzî bir âlim olarak yaşamıştır. Zemahşerî daha çok *el-Keşşâf* adlı tefsiriyle tanınmıştır. Zemahşerî’nin eserlerinin sayısını otuz olarak tespit edenler bulunduğu gibi altmış beşe kadar çıkarılanlar da vardır.⁴⁶⁹

Necâtî Bey Dîvânı’nda Zemahşerî’ye tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, eseri *Keşşâf* münâsebetiyle yer verilmiştir.

Safha-ı Keşşâfdur gûyâ hat-ı ruhsâr-ı dôt

Kim çekilmiş sürh ile âyâtına medd-i beyân

(NBD, G.431/7)

(*Dostun yanağındaki ayva tüyleri sanki Keşşâf’ın sayfalarıdır. Zîra âyetlerine kırmızı mürekkep ile medd-i beyân çekilmiş.*)

---

⁴⁶⁹ Mustafâ Öztürk, M. Suat Mertoğlu, “Zemahşerî”, *DİA*, XLIV, 235-238.

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin yanağındaki ayva tüylerini Zemahşerî'nin yazdığı *Keşşaf*'ın sayfalarına benzetmiştir. Beyitte Zemahşerî'nin bizzat kendisinden bahsedilmemiştir.

Zemahşerî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.2.5. İdrîs-i Bitlisî

İdrîs-i Bitlisî, *Heşt Bihîşt* adlı eseriyle tanınan müellif, münşî, şâir, hattat ve siyâset adamıdır. Bitlis'te dünyaya gelmiştir. “Hakîmüddin” ve “Kemâleddin” unvanlarıyla da anılan İdris, aklî ve dinî ilimleri tahsil etmiştir. Abdurrahman-ı Câmî, Kadı Seyfeddin Savucbulağı, Molla Şehîdî ve Kadı Îsâ es-Sâvecî gibi âlimlerle tanışmıştır. Şâh İsmâil'in Tebriz'e dâvetini reddedip Osmanlı Devleti'ne sığınmış, Osmanlı sarayında büyük îtibar görmüştür. II. Bâyezîd'in emriyle *Heşt Bihîşt* adlı Osmanlı târihi eserini otuz ay gibi bir sürede tamamlayıp 911'de (1506) pâdişâha sunmuş, 50.000 akçeyle ödüllendirilmiştir. Yavuz Sultân Selim devrinde de birçok hizmetlerde bulunan İdris, ömrünün son yıllarını İstanbul'da ilmî çalışmalar yaparak geçirmiştir. İdrîs-i Bitlisî çeşitli eserler kaleme almıştır. *Heşt Bihîşt* İdrîs-i Bitlisî'nin en önemli eseri olup II. Bâyezîd'in emriyle yazdığı Osmanlı târihidir. Bilinen tek Türkçe eseri *Mecmûatü'l-münşeât* adını taşımaktadır.⁴⁷⁰

Necâtî Bey Dîvânı'nda İdrîs-i Bitlisî'ye tespit edebildiğimiz tek bir beyitte yer verilmiştir.

Husrev ideli himmet bîçâre Necâtî'ye
Şeyhî gibi eş'arı hûb-ü-hasen olmuştur.

(NBD, G.182/6)

(*Pâdişâh, çâresiz Necâtî'ye himmet edeli şiirleri Şeyhî'nin şiirleri gibi hoş ve güzel olmuştur.*)

Necâtî Bey, dîvânında birçok şâir ismi zikretmiştir. İdrîs-i Bitlisî, Necâtî Bey için “Husrev-i Rum” tâbirini kullanmakla berâber, Necâtî Bey de bu şâirin ismini bu beyitte

---

⁴⁷⁰ Abdülkadir Özcan, “İdrîs-i Bitlisî”, *DİA*, XXI, 485-488.

tevriye sanatıyla anmıştır.⁴⁷¹ Necâtî Bey beyitte, İdrîs-i Bitlisî'nin kendisine himmet etmesinin ardından şiirinin Şeyhî'nin şiirleri gibi hoş ve güzel olduğunu söylemiştir.

İdrîs-i Bitlisî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.2.6. Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi

Abdurrahman Efendi, Osmanlı âlimidir. 860'ta (1456) Amasya'da doğmuştur. Dedesinden dolayı Müeyyedzâde lakabı ile tanınmıştır. Babası Şehzâde Bâyezîd'in (II. Bâyezîd) nişancısı olunca Şehzâde Bâyezîd ile tanışma fırsatı bulup yakınları arasına girmiştir. Bâyezîd'in içki ve eğlenceye alışmasında etkisinin olduğuna dâir şikâyetlerin artması neticesinde îdamına ferman çıkarılmışsa da Şehzâde Bâyezîd'in yardımıyla Halep'e kaçmıştır. II. Bâyezîd tahta çıkınca İstanbul'a gelmiş, Rumeli kazaskeri olmuştur. 922'de (1516) vefat etmiş, Eyüp Sultân Türbesi hazîresine defnedilmiştir. Ebüssuûd Efendi, Hâfız-ı Acem, Zâtî ve Necâtî Bey gibi birçok âlim ve şâiri himâyesine alan Müeyyedzâde onların yetişmesine vesîle olmuştur. Necâtî Bey, dîvânını onun adına tertip etmiştir. Tezkirelerde şiir ve inşâda mâhir olduğu, "Hâtemî" mahlasıyla Arapça, Farsça, Türkçe şiir yazdığı belirtilmişse de dîvânına rastlanmamıştır.⁴⁷²

Necâtî Bey Dîvânı'nda Abdurrahman Efendi'ye tespit edebildiğimiz otuz beyitte yer verilmiştir. Necâtî Bey, dîvânın dibâcesinde ise şiirlerini dîvân hâlinde toplamak gibi bir niyetinin olmadığını, Abdurrahman Efendi'nin işâretiyle böyle bir çalışmaya girişip dîvânını "tesvîd ve tedvîn" ettiğini söylemiştir.

a) İzzeti ve yüceliği münâsebetiyle:

Âsitânuñ her küdüretten zihî 'âlî-cenâb

Pâk ider cârûb-ı zerrîn ile her subh âfitâb

(NBD, K.4/1)

(Ne güzel! Eşiğin şerefli dir; güneş her sabah altından yapılmış süperge ile [eşiğini] her türlü bulanıklıktan temizler.)

⁴⁷¹ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 79.

⁴⁷² Hasan Aksoy, "Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi", *DİA*, XXXI, 485-486.

Necâtî Bey bu beyitte yüceliğinden bahsederken Abdurrahman Efendi'nin yüce eşliğini, altından süpürgesiyle güneşin temizleyip hiçbir leke bırakmadığını söylemiştir.

‘Abdi Rahmânuñ efendisi cemî’-i ‘âlemüñ
Ki âsitânı çevresine yüz ururlar şeyh-u-şâb

(NBD, K.4/15)

(Rahmânın kulu, bütün âlemlerin efendisi ki ihtiyar ve genç -herkes- dergâhının çevresine yüz sürer.)

Necâtî Bey bu beyitte ismiyle müsemma olacak şekilde Abdurrahman Efendi’yi Rahmân olan Allah’ın kulu olarak tanımlamış ve onun bütün âlemin efendisi olduğunu, öyle ki genç ihtiyar herkesin onun dergâhına yüz sürdüğünü söylemiştir.

Söyleşür iken kemâl-i ma‘rifetden ehl-i fazl
Hazretüñe oldu her yerden hitâb-ı müstetâb

(NBD, K.4/9)

(İlimde zirveye çıkan insanların faziletli olanları konuşurken zâtın için her konuda hoş giden hitaplarda bulundular.)

Necâtî Bey bu beytinde ilim erbabının Abdurrahman Efendi hakkında konuşurken kişiliği hakkında dâima hoş hitaplarda bulunup güzel andıklarını söylemiştir.

b) Din ve devlet adamlığı, muvaffakiyeti, akli, hâfızası münâsebetiyle:

Hilm-ü-‘ilm-ü-dîn-ü-devlet Çâr-yâr oldu saña
Eyledüñ dîn-i Nebî ihyâsını مِنْ كُلِّ بَابٍ⁴⁷³

(NBD, K.4/7)

(Hilim, ilim, din ve devlet senin dört dostun oldu. [Böylece] Hz. Muhammed’in dinini ihyâ ettin.)

---

⁴⁷³ Ra’d, 13/23.

Necâtî Bey bu beytinde Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin hilminin, ilminin, din ve devlet işerindeki başarısının kendisine Çâr-yâr olduğunu, bunlarla İslâm dinini ihyâ ettiğini söylemiştir. Beyitte Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'ye Çâr-yâr oldukları belirtilen kelimelerle Hz. Muhammed'in dört dostu olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali arasında ilişki kurulmuştur.

Sür'at-i idrâk-ü-hıfz-ı sâbitünden feyz alur

Yirde ârâm-ü karâr-ü gökde refât-ü-şitâb

(NBD, K.4/10)

(Anlayıştaki hızı ve hâfızasındaki değişmezlikten yeryüzünde durağan olup sâbit duran ve gökyüzünde yürüyen ve acale eden [varlıklar] feyizlenir.)

Necâtî Bey bu beyitte, Abdurrahman Efendi'nin anlayışının hızlı ve hâfızasının kuvvetli oluşundan bahisle yeryüzünde sâbit varlıkların onun hâfızasından; gökyüzünde hareket hâlindeki varlıkların onun anlayışındaki hızdan faydalandığını söylemiştir.

Şöyle rûşen eylemeşsindür tarîk-i hakkı kim

Eylemez bir ferd râh-ı nâ-sevâba irtikâb

(NBD, K.4/21)

(Hakikat yolunu şu şekilde aydınlatmışsındır ki bir kişi bile hayırlı olmayan yola yönelip kötü bir iş yapmaz.)

Necâtî Bey bu beyitte Abdurrahman Efendi'nin, ilmiyle hakikat yolunu büsbütün aydınlattığını, böylece herkesin sürekli olarak hayırlı işlerle meşgul olup kimsenin kötü bir iş yapmadığını söylemiştir.

Zihn-i derrâkûñ komamışdur kitâba ihtiyâc

Bî-duhân olsa 'aceb midür güneşde iltihâb

(NBD, K.4/23)

(Çok anlayışlı olan zihnin kitaba ihtiyaç bırakmamıştır. Güneşteki yangın dumansız olsa [bunda]şaşılacak bir şey mi var?)

Necâtî Bey bu beytin ilk mısraında Abdurrahman Efendi'nin, anlayışındaki hız ve kudret sebebiyle kitaba ihtiyaç duymadığını söylemiştir.

Olmaya bir 'ilim kim zihn ile müstahzâr degül

Hey *ma 'âzallâh* berîdür bâb-1 nisyândan kitâb

(NBD, K.4/4)

(Bir ilim yok ki zihninde hazır bulunmasın; aman Allah esirgesin kitap unutmadan uzaktır.)

Necâtî Bey bu beyitte Abdurrahman Efendi'nin her türlü bilgiye sâhip olduğunu, onun bilgi sâhibi olmadığı hiçbir ilmin olmadığını belirtmiş ve hâfızasını kitaba benzetip bildiklerini de Allah'ın esirgemesiyle asla unutmadığını söylemektedir.

c) İlimdeki kudreti, mârifeti, ahlâkı, fazlı, zühdü münâsebetiyle:

Cübbe-vü-destâr ile dâniş-ver olmaz âdemî

Kandedür âb-1 revân-ü-kandedür câm-1 şarâb

(NBD, K.4/25)

(İnsanoğlu cübbe ve sarık ile âlim olmaz. Akarsu nerededir, kadehteki su nerede?)

Necâtî Bey bu beyitte cübbe giyip sarık sarmakla insanın âlim olamayacağını, Abdurrahman Efendi'nin gerçek bir âlim olarak akarsuya, cübbe ve sarıkla sûreten âlim olanların ise bardaktaki suya benzediğini söylemiştir.

Zâhir-ü-bâtın kamu dârâtını

Ma'rifet-ü-fazl-u-kemâlatını

Birini vasf eylese kalur hezâr

'Âciz olur tab'-1 zevi-l-iktidâr

(NBD, s.10 Nazm)

([Söz söylemede] muktedir olan kimseler, onun gizli ve açık bütün heybetinin, hünerinin, iyiliğinin ve olgunluğunun birini övse bini kalır; onlar aciz düşerler.)

Necâtî Bey bu beyitlerde Abdurrahman Efendi'nin vasıflarının saymakla bitirilemeyeceğini, söz söylemede mâhir olan kişilerin, onun heybetinden, hünerlerinden, iyiliklerinden ve olgunluğundan bir tânesini övmeleri hâlinde geride övemedikleri bin vasfının kalacağını, onun vasıslarını methederken âciz kalacaklarını söylemiştir.

d) Hüner sâhibi kimseleri himâye etmesi münâsebetiyle:

İşigidür merci'-i ehl-i hüner
Bâkî-vü-pâyende tuta dâd-ger

(NBD, s.11, Nazm)

(Eşiği hüner sâhiplerinin müracat ettiği yerdir. Adâlet sâhibi, [onları eşiğinde] sürekli ve kalıcı olarak tutsun.)

Necâtî Bey bu beytinde Abdurrahman Efendi'nin hüner sâhibi kimseleri himâye ettiğini söylemiş ve ondan hüner sâhiplerini kalıcı olarak himâye etmesini istemiştir.

f) Necâtî Bey ile yakınlığı münâsebetiyle:

Kıl nazar 'ayn-ı 'inâyetle Necâtî bendene
Ki âsitân-ı 'âlem-ârâña idübdür intisâb

(NBD, K.4/26)

(Lütuf gözüyle Necâtî kuluna nazar eyle ki kâinatın süsü olan dergâhına intisap etmiştir.)

Necâtî Bey bu beytinde Abdurrahman Efendi'ye intisap ettiğini açıklamaktadır. Bu sebeple Abdurrahman Efendi'den kendisine lütuf gözüyle bakmasını, bol bol ihsanda bulunmasını istemiştir.

Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda anılmamıştır.

2.2.7. Necâtî Bey Dîvânı'nda Bulunmayıp Ahmed Paşa Dîvânı'nda Bahsi

Geçen Âlimler ve Filozoflar

Ahmed Paşa, tek bir beyitte Taberî'yi (Muhammed b. Cerîr'i) zikretmiştir.

Hasenâtuñdan umaruz ki bu gün eglenevüz

Şol tevârih ile kim yazmış İmâm Taberî

(APD, s.393, Müfredat-23)

(Bugün o târihler ile eğleniriz ki [onu] İmâm Taberî yazmıştır, senin hasenatından [o eseri] umarız.)

Ahmed Paşa, İmâm Taberî'yi, eseri münâsebetiyle zikretmiş ve muhâtabından okuyarak hoş vakit geçirdikleri İmâm Taberî'nin târihini istemiştir.

Tablo 7

NBD ve APD'de Âlimler ve Filozoflar

No	Şahıslar	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Aristo	1	-
2	İmâm Taberî	-	1
3	İbn Sînâ	1	-
4	Gazzalî	1	-
5	Zemahşerî	1	-
6	İdrîs-i Bitlisî	1	-
7	Abdurrahman Efendi	30	-
Toplam Kişi		6	1
Toplam Beyit		35	1

2.3. ŞÂİR VE SANATKÂRLAR

Dîvân edebiyatı geleneğinde şâirler, gerek kendinden önceki dönemin meşhur şâirlerine gerek kendi çağının ileri gelen şâirlerine şiirlerinde yer vermiş, kendilerini bu şâirlerle karşılaştırmışlardır. Böylece şiirdeki mahâretlerini dile getirmiş ve şiirlerini övmüşlerdir. Bâzen zikrettikleri şâirlerden daha üstün olduklarını, bâzen onlardan bâzılarını üstat kabul ettiklerini, bâzen de andıkları şâirlere denk olduklarını söylemişlerdir. Bâzi beyitlerde ise bu şâirleri eserleriyle birlikte anmışlardır.

Necâtî Bey, pek çok şâire ve tek bir sanatkâra dîvânında yer vermiştir. Şâirlerden Selmân-ı Sâvecî'yi, Kemâl-i Isfahânî'yi, Nizâmî'yi ve Şeyhî'yi üstat olarak anmış, özellikle Şeyhî'yi otorite olarak telâkki edip Molla Câmî'yi beğendiğini dile getirmiştir. Bunlardan başka Hassân bin Sâbit, Ferîdüddin Attâr, Şeyh Sâdi-i Şirâzî ve Atâyî gibi birçok şâiri anan Necâtî Bey, sanatkârlardan da Yâkût el-Müsta'sımî'yi anmıştır.⁴⁷⁴ *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da benzer şâirler anılmıştır. Bunlara Hassân bin Sâbit, Ferîdüddin Attâr, Selmân-ı Sâvecî, Nizâmî-i Gencevî ve Atâyî örnek verilebilir. Fakat Şeyhî, Firdevsî, Kemâl-i Isfahânî gibi şâirler *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda anılmamıştır. Öte yandan Ahmed Paşa, Necâtî Bey'den farklı olarak dîvânında Kemâl-i Hücendî, Mahmûd-ı Şebüsterî, Kâtibî, Tûsî şâir ve Manî gibi sanatkârları dîvânında işlemiştir.

2.3.1. Hassân b. Sâbit

Hassân b. Sâbit, Hz. Peygamber'in şâiri olarak tanınan sahâbîdir. Künyesi Ebü'l-Velîd Hassân b. Sâbit b. el-Münzir el-Hazrecî el-Ensârî, şeklinde zikredilmiştir. Medine'de dünyaya gelmiştir. Hz. Peygamber'i, ashâbını ve İslâm dinini müşriklerin hicivlerine karşı şiirleriyle savunduğu için "şâirü'n-nebî", Ebü'l-Hüsâm (keskin kılıç sâhibi) ve "Ebü'l-Mudarrib" (iyi savaşı) unvanlarıyla tanınmıştır. Hassân b. Sâbit, İslâm'dan önceki dönemde Ukâz panayırında düzenlenen şiir müsabakalarına katılmış, İslâmiyet'i kabul etmesiyle hayatı tamamıyla Resûl-i Ekrem'in yanında geçmiş, en güzel şiirlerini onun için söylemiş, fahriyelerinde Allah'ın resûlünü savunmakla övünmüştür. Asr-ı

---

⁴⁷⁴ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 79.

Saâdet'te meydana gelen bütün önemli olaylar için bir veya birkaç şiiri bulunmaktadır. Resûl-i Ekrem onun şahsına ve sanatına değer vermiş, şiirlerini okuması için ona Mescid-i Nebevî'de minber tahsis etmiştir. Hassân'ın 60 (680) yılına doğru öldüğü söylenmiştir. Şiirleri Muhammed b. Habîb tarafından dîvân hâlinde toplanmıştır. Dîvânın bilinen en eski iki nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde mevcuttur.⁴⁷⁵

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hassân b. Sâbit'e tespit edebildiğimiz tek bir beyitte yer verilmiştir. Beyitte kendini, zamanın Hassân b. Sâbit'i olarak tanımlamıştır.

Necâtî vasf-ı hüsnin ideli sen

Bugün şi'r içre Hassen olmaduñ mı

(NBD, G.594/7)

(Necâtî, senin güzelliğinin niteliklerini söyleyeli bugün şiir sanatında Hassân bin Sâbit olmadın mı?)

Necâtî Bey şiirdeki başarısını dile getirdiği bu beytinde kendini zamanın Hassân bin Sâbit'i olarak tanımlamıştır.

Hassân b. Sâbit, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda iki beyitle anılmıştır. Her iki beyitte de Necâtî Bey'de olduğu gibi kendi şiirini methetmek içindir.

Sen husrev-i hûbânuñ öger hüsnini Ahmed

Kim nazm-ı Hasen gibi hoş üslûb olacakdur

(APD, s.153, G.45/6)

(Ahmed, senin gibi güzel pâdişâhın güzelliğini över ki [şiiri] Hasan'ın şiiri gibi hoş üslûplu olacaktır.)

Ahmed Paşa bu beytinde sevgilinin güzelliğini övmekle şiirinin Hassân b. Sâbit'in üslûbu gibi güzel olacağını söyleyip şiirini Hassân b. Sâbit'in şiirine denk tutmuştur.

---

⁴⁷⁵ Hüseyin Elmalı, "Hassân b. Sâbit", *DİA*, XVI, 399-402.

2.3.2. Firdevsî

Firdevsî, İran'ın millî destanı *Şehnâme*'nin müellifidir. Tâberân'da doğmuştur. Künyesi Ebü'l-Kâsım, lakabı Fahreddin, mahlası Firdevsî'dir. Adı kaynaklarda Ahmed, Hasan ve Mansûr şekillerde geçmektedir. Yetiştigi dönemde, İran'ın İslâm öncesi târihine âit Pehlevî dilinde yazılmış eserler ortaya çıkarılmış, bunlar yeni Farsça'ya çevrilmeye başlanmış, birtakım şahnâmeler yazılmıştır. Firdevsî, eski İran târihi hakkında bilgi edinmek üzere Pehlevî dilinde yazılmış eserlere büyük ilgi duymuş, Zerdüşt rahiplerinden Pehlevîce öğrenmiştir. Firdevsî, 370 (980) veya 380 (990) yılında *Şehnâme*'yi yazmaya başlayıp 394 (1003-1004) yılında ilk redaksiyonunu tamamlamıştır. *Şehnâme*'yi büyük bir hükümdâra ithaf etmek istemiş, Gazne'ye giderek eserini Sultân Mahmûd'a sunmuş, ancak hükümdâr eserinin değerine lâyık bir ödül vermemiştir. Bunun üzerine Sultân Mahmûd'a bir hicviye yazdığı rivâyet edilmiştir. Tûs'a dönen Firdevsî, ömrünü yoksulluk içinde geçirmiş ve orada 411'de (1020) vefat etmiştir. Cenazesi şehrin bir kapısından çıkarken diğer kapıdan, eserinin değerini anlayan Sultân Mahmûd'un kendisine gönderdiği 60.000 altın değerinde on iki deve çivit yüklü kervanın girdiği rivâyet edilir.⁴⁷⁶

Necâtî Bey Divânı'nda Firdevsî'ye tek bir beyitte ve Mahmûd-ı Gaznevî ile olan münâsebetiyle yer verilmiştir.

Umarız eyleme Şâh Necâtî kulına

Anı kim eyledi Firdevsî'ye Sultân Mahmûd

(NBD, s.122, Kıt'a-16/2)

(Pâdişâhım, umarız ki Sultân Mahmûd'un Firdevsî'ye yaptığını sen Necâtî kuluna yapmazsın.)

Mahmûd-ı Gaznevî'nin Firdevsî'ye *Şehnâme*'nin her bir beyti için bir altın vaat ettiği hâlde vaadinde durmayarak şâirin zorluklar yaşamasına sebep olduğu söylenir.⁴⁷⁷ Necâtî Bey bu beyitte Mahmûd-ı Gaznevî'nin Firdevsî'ye vadettiği ihsanı ödemediğini

⁴⁷⁶ Mehmet Kanar, "Firdevsî", *DİA*, XIII, 125-127.

⁴⁷⁷ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s.69.

hatırlatarak Şehzâde Mahmûd'dan benzer bir durumu kendisine yaşamamasını ümit ettiğini söylemiştir.

Firdevsî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.3.3. Nizâmî-i Gencevî

Nizâmî-i Gencevî, Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şâirdir. Künyesi, Ebû Muhammed Cemâlüddîn İlyâs b. Yûsuf b. Zekî Müeyyed şeklinde zikrolunmuştur. 535-540 (1141-1145) yılları arasında Gence'de dünyaya geldiği sanılmaktadır. Nizâmî, devlet adamlarına gönderdiği şiirlerden elde ettiği para ile geçinmekle birlikte bir saray şâiri olmayıp hükümdârlar ve emîrlerin yakın çevresinde bulunmak yerine mütevâzı bir hayatı tercih etmiştir. Ölümüyle ilgili olarak kaynaklarda çeşitli târihler verilmektedir. Kabri eski Gence şehrinde. Nizâmî, Firdevsî'nin destansı şiir türünü zirveye taşımış, manzum aşk hikâyelerinin en büyük üstâdı unvanını kazanmış, Fars edebiyatında hamse türünün kuruculuğu pâyesini elde etmiştir. Fars edebiyatının dâhi şâiri olarak tanınmıştır. Dindar bir kişiliğe sâhip olup şiirlerinde Ehl-i sünnet inancını dile getirmiş, Hz. Peygamber ve dört halife için övgüler yazmıştır. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Sa'dî-i Şîrâzî, Hâfız-ı Şîrâzî, Fuzûlî, Molla Câmî ve Emîr Hüsrev-i Dihlevî gibi şâirlere örnek olmuştur. Günümüze sâdece *Penc Genc* adıyla bilinen *Hamse*'si ulaşmıştır.⁴⁷⁸

Necâtî Bey Dîvânı'nda Nizâmî-i Gencevî'ye tespit edebildiğimiz iki beyitte, şâirliği nünâsebetiyle yer verilmiştir.

Ol cihetden kim Necâtî'ye 'Atâyîdür kemâl

Nazm içinde mâhr oluşdur Nizâmîler gibi

(NBD, G.616/5)

(*Şiir konusunda Nizâmîler gibi mâhir olduğundan dolayı Necâtî için en yüksek değer 'Atâyî'dir.*)

---

⁴⁷⁸ Mehmet Kanar, "Nizâmî-i Gencevî", *DİA*, XXXIII, 183-185.

Necâtî Bey bu beyitte şiir konusunda Nizâmî-i Gencevî gibi mâhir olduğunu belirterek İvaz Paşazâde Âtâyî'nin kendisi için zirve olduğunu söylemiştir.

Dir isem nazm-ı Necâtî'ye Nîzâmî'ye mürîd
Umaram bulmaya sözümde yalanum Şeyhî
(NBD, G.629/6)

(Necâtî'nin şiirine Nîzâmî'nin müridi dersem umarım ki Şeyhî sözümde bir yanlış bulamaz.)

Necâtî Bey bu beyitte ise Nizâmî-i Gencevî'nin müridi olduğunu söyleyerek şiir konusunda kendisini üstat kabul ettiğini dile getirmiştir.

Nizâmî-i Gencevî'ye *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tek bir beyitte iham ve tenâsüp sanatları içerisinde işâret edilmiştir.⁴⁷⁹

Çün nizâmum oldu şîrîn ü kelâmum ber-kemâl
Husrevi ko ben ki bahs itmeğe Selmân isterem
(APD, G.220/6)

(Ahengim şîrin ve kelâmım kemâl üzere olduğundan ben ki Hüsrev'i bırakıp bahsetmeye Selmân'ı isterem.)

2.3.4. Sa'dî-i Şîrâzî

Sa'dî-i Şîrâzî, Fars edebiyatının en büyük şâirlerinden biridir. Künyesi Ebû Muhammed Sa'dî Müşerrifüddîn Muslih b. Abdillâh b. Müşerrif Şîrâzî şeklinde zikrolunmuştur. Şîraz'da dünyaya gelmiştir. Mahlası "Sa'dî"dir. Bağdat'a gidip Nizâmiye Medresesi'nde ders görmüştür. Şîraz'a dönen Sa'dî, bâzı devlet adamlarını öven şiirler yazmış; hayatını irşat ve halka hizmetle geçirmiştir. Ömrünün son yıllarını ibâdetle geçiren Sa'dî'nin 691'de (1292) öldüğü tespit edilmiştir. Sa'dî, henüz hayattayken büyük bir şöhret

---

⁴⁷⁹ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 70.

kazanmış, çağdaşı şâirler gazellerinde onun üslûbunu takip etmiştir. Şiirlerinde bilinen ve yaygın olarak kullanılan kelimeleri tercih etmiştir. Şiir ve nesrinin en bâriz özelliği akıcı ve sehl-i mümteni olmasıdır. Gazeli müstakil bir edebî tür olarak mükemmeliğe kavuşturmuştur. Sa‘dî’nin tesiri sâdece Fars edebiyatıyla sınırlı kalmamış, Türk ve Urdu edebiyatlarıyla Batı dünyasında da önemli izler bırakmıştır. *Bostân, Gülistân, Nasîhatü’l-mülûk, Risâle-i Akl u Işk* eserlerinden bâzılarıdır.⁴⁸⁰

Necâtî Bey Dîvânı’nda Sa‘dî-i Şîrâzî’ye dört beyitte yer verilmiştir.

a) Eseri münâsebetiyle:

Fasl-ı bahâr ‘ayn-ı behişt olmaya idi
Yazmazdı Şeyh Sa‘dî gülistâna bâblar

(NBD, G.105/6)

(Bahar mevsimi cennetin ta kendisi olmasaydı Şeyh Sa‘dî Gülistân’a bölümler yazmazdı.)

Necâtî Bey bu beyitte, Şeyh Sa‘dî-i Şîrâzî’yi eseri *Gülistân*’a yazdığı bölümler münâsebetiyle anmaktadır.

b) Şâirliği münâsebetiyle:

Eğerçi kim bu üslûba demişdür bir gazel Sa‘dî
Hayâl-i rûy-ı yâr ile bir özge gülistândur bu

(NBD, G.439/75)

(Her ne kadar Sa‘dî bu üslûp üzerine bir gazel demişse de bu, yârin yüzünün hayâli ile bir özge gülistândır.)

Bu beyitte ise Necâtî Bey, Sa‘dî-i Şîrâzî’yi kendisiyle benzer bir üslûpta yazdığı bir gazelinin olması münâsebetiyle anmıştır.

---

⁴⁸⁰ Mustafâ Çiçekler, “Sa‘dî Şîrâzî”, *DİA*, XXXV, 405-407.

Sa'dî-i Şîrâzî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda üç beyitte işlenmiştir. Ahmed Paşa bu beyitlerde Sâ'dî'yi kendisini övmek için ele almış ve Necâtî Bey'de olduğu gibi onu, iki beyitte eserleriyle birlikte tenâsüp ve tevriye sanatlarına uygun olarak zikretmiştir.⁴⁸¹

Hoş şeker-rîz olur Sa'dî-i Şîrâz gibi

Ahmed'ün sözlerin okursa gazelhân-ı Mısır

(APD, G.85/9)

(*Ülkenin gazelhânı Ahmed'in şiirlerini okursa; Sa'dî-i Şîrâzî gibi pek tatlı olur.*)

Ahmed Paşa bu beytinde özetle şiirlerinin Sa'dî-i Şîrâzî'nin şiirlerine denk olduğunu söylemiştir.

2.3.5. Ferîdüddin Attâr

Ferîdüddin Attâr, İranlı meşhur şâir ve mutasavvıftır. Künyesi Ebû Hâmid Ferîdüddîn Muhammed b. Ebî Bekr İbrâhim-i Nîsâbü'rî şeklinde zikrolunmuştur. 537-540 (1142-1145) yılları arasında Nîşâbur'da dünyaya gelmiş, eczacılık ve tıp ile meşgul olduğu için "Attâr" lakabıyla meşhur olmuştur. Ehl-i beyt'e hürmet ve sevgide kusuru bulunmayan, taassuba karşı bir Sünnî'dir. Birçok mutasavvıfla tanışmış, tasavvuf erbabının sırlarını öğrenip makam ve hâllerini incelemekle yetinmemiş, tasavvufu benimseyip içine girmiştir. Mevlânâ, Sa'dî, Hâfız ve Molla Câmî gibi pek çok mutasavvıf-şâir ve edibe önderlik etmiştir. Daha çok mesnevî ve gazelde başarı sağlamıştır. Ustalığı tasavvufî gazellerinde aranmalıdır. Attâr'ın sözü akıcı ve süsüz, dili sıcak ve tatlıdır. Şiirlerinde aşk ve iştîyakı dile getirmiştir. Manzum eserlerinin 100.000 beyit kadar olduğu söylenmektedir. *İlâhînâme, Esrârânâme, Musîbetnâme, Hüsrevnâme, Muhtârânâme, Mantıku't-tayr, Dîvân, Tezkiretü'l-evliyâ* eserlerinden bâzılarıdır.⁴⁸²

⁴⁸¹ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s.69.

⁴⁸² M. Nazif Şahinoğlu, "Attâr, Ferîdüddin", *DİA*, IV, s. 95-98.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Ferîdüddin Attâr'a tespit edebildiğimiz iki beyitte yer verilmiştir.

a) Şiirini Ferîdüddin Attâr'a denk görmesi münâsebetiyle:

Şi'r isteyen Necâtî'ye gelsün ki veçhi yok
'Anber satun alan kişi 'attara gelmeye

(NBD, G.503/7)

(Amber satın almak isteyen kişinin attara gitmesi [gibi] şiir isteyen [kişi de] Necâtî'ye gelsin; zîra [onun şiirlerinin] bir benzeri daha yoktur.)

Necâtî Bey bu beytinde amber satın almak isteyenlerin attara gitmesi gibi şiir isteyen kişilerin de kendisine mürâcaat etmesi gerektiğini söylemiştir. Bununla şiir sanatında kendisinin otorite olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca şiiriyle amber arasında bir ilişki kurmuş, bununla da şiirlerinin Ferîdüddin Attâr'ın şiirlerine benzediğine ve onun şiirlerine denk olduğuna işâret etmiştir.

b) Ferîdüddin Attâr'ı üstat olarak kabul etmesi münâsebetiyle:

Şekerîn sözlerini kâğıda bürer ki sata
Be kim öğretti Necâtî'ye bu 'attarlığı

(NBD, G.561/9)

(Şeker gibi sözlerini satmak için kâğıda bürer, Necâtî'ye bu attarlığı kim öğretti?)

Necâtî Bey bu beyitte kendini attara, şiirlerini şeker, şiirlerini yazdığı kâğıdı ise attarın şekerleri sarıp sattığı kâseye benzetmiş ve "attar" kelimesini tevriye ile kullandığı ikinci mısradaki "Necâtî'ye bu attarlığı kim öğretti?" diyerek Ferîdüddin Attâr'dan etkilenip onu üstat kabul ettiğine işâret etmiştir.

Ferîdüddin Attâr, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda iki beyitte ve şairliğinden çok mutasavvıf yönüyle anılmış, bunlardan birinde eseri *Mantık-ı Tayr* da zikredilmiştir.

Pür oldu Gülşen-i Râza nevâ-yı Mantık-ı Tayr
Çün oldu bu deme 'Attâr Şeyh Tâcüddîn

(APD, K.11/5)

*(Kuşların nağmesiyle -Mantık-ı Tayr- sırların gül bahçesi -Gülşen-i Râz- doldu.
Çünkü Şeyh Tâcüddîn bu zamanın Attâr'ı oldu.)*

Gülşen-i Râz, Mahmûd-ı Şebüsterî'nin; *Mantık-ı Tayr* ise Ferîdüddîn Attâr'ın tasavvufî eserleridir. Ahmed Paşa bu beytinde zamanın mutasavvıflarından olan Şeyh Tâcüddîn'i, Ferîdüddîn Attâr'a benzeterek Şeyh Tâcüddîn'in, tasavvuf sırlarını Attâr'ın eserinde açıkladığı gibi açıkladığını söylemiştir.

2.3.6. Kemâleddîn-i İsfahânî

Kemâleddîn-i İsfahânî, İranlı şâirdir. Künyesi Ebü'l-Fazl İsmâîl b. Cemâlüddîn Muhammed b. Abdurrezzâk el-İsfahânî'dir. 568'de (1173) İsfahan'da doğmuş, hayatının çoğunu burada geçirmiş, Moğollar'ın İsfahan'ı kuşatması sırasında öldürülmüştür. Büyük Selçuklular ve Hârizmşahlar'ın son dönem kasîde şâirlerinden olan Kemâleddin, Irak üslûbunun öncülerindendir. Şiirlerinde, ancak iki defa okunduğunda anlaşılabilen ince mânalara yer verdiği için kendisine "Hallâkulmeânî" unvanı verilmiştir. Edebî sanatları gereğinden fazla kullanması sebebiyle Abdurrahman-ı Câmî tarafından eleştirilmiştir. Şiirlerinde toplum hayatıyla ilgili bilgilere ve Moğol istilâsının yarattığı huzursuzluklara yer vermiştir. Tasavvufa intisap ettikten sonra sûfiyâne gazeller yazmıştır.⁴⁸³

Necâtî Bey Dîvânî'nda Kemâleddîn-i İsfahânî'ye tespit edebildiğimiz iki beyitte yer verilmiştir. Her iki beyitte de şâirliği münâsebetiyle ele alınmıştır.

---

⁴⁸³ Adnan Karaismailoğlu, "Kemâleddîn-i İsfahânî", *DİA*, XXV, 233.

Selsebîl-i suhanüm böyle revân görür ise
Akup ağzı suyu tahsîn ide Selmân-ü-Kemâl

(NBD, K.16/40)

*(Sözün selsebilyim, Selmân ve Kemâl sözümün böyle aktığını gördüklerinde
ağızlarının suyu akar, onu takdir ederler.)*

Necâtî Bey bu beytinde kendini sözün selsebili olarak tanıtmış ve Selmân-ı Sevâcî ile Kemâl-i Isfahânî'nin şiirlerini görmeleri hâlinde ağızlarının suyunun akacağını söyleyerek söz söylemede onlardan üstün olduğunu dile getirmiştir.

Necâtî nüktelerinden duya idi rûh-ı Kemâl
Düşerdi uşbu kelâmı görüb Kemâl'e tama'

(NBD, G.263/9)

*(Kemâl'in rûhu Necâtî'nin zarîf ve düşündürücü sözlerini duysaydı işte bu sözü
görünce Kemâl'e tamah etmek düşerdi.)*

Necâtî Bey bu beytinde ise Kemâl-i Isfahânî'nin zarif ve düşündürücü şiirlerini görmesi hâlinde, şiirlerini çok beyeneceğini söylemiştir.

Kemâleddîn-ı Isfâhânî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda zikredilmemiştir.

2.3.7. Emîr Hüsrev-i Dihlevî

Emîr Hüsrev-i Dihlevî, Hindistan'da yaşayan Türk asıllı şâir, târihçi ve mutasavvıftır. Künyesi, Ebü'l-Hasen Emîr Hüsrev b. Emîr Seyfiddîn Mahmûd-ı Dihlevî'dir. 651'de (1253) Delhi'de doğmuştur. Mâverâünnehir'de yaşayan bir Türk kabilesine mensuptur. Emîr Hüsrev, küçük yaşta zekâ ve kabiliyetiyle dikkat çekmiş, on iki yaşına geldiğinde şâir olarak belli bir seviyeye ulaşmıştır. On dokuz yaşında ilk dîvânı *Tuhfetü's-sıgâr*'ı tertip etmiştir. Moğol esaretinden kurtulduktan sonra Sultân Balaban Han'ın ölümüne kadar Müminâbâd'da oturmuş, kendisine saray şâiri unvanı verilmiş, 725'te (1325) vefat etmiştir. İlim, sanat ve tasavvufla iç içe yaşayan Emîr Hüsrev'in Türkçe, Arapça ve Farsça'nın yanı sıra Hint dili ve edebiyatını çok iyi bilmesi şöhretini yaygınlaştırmıştır. Hindistan'da gazel türünün gelişmesine katkıda bulunmuştur. Türklüğüyle övünen Emîr

Hüsrev'in bir özelliği de Hint-Müslüman mûsiki geleneğinin kurucusu olmasıdır. Türk dîvân şâirleri üstat kabul ettikleri Emîr Hüsrev'in tesiri altında kalmışlar, özellikle *Leylâ vü Mecnûn* konusunu işleyen mesnevîlerde onun yolunu takip etmişlerdir. Nazım ve nesir alanında birçok eseri olan Emîr Hüsrev, sağlığında bu çalışmalarını derleyip düzenleme imkânı bulan ender kişilerdendir.⁴⁸⁴

Necâtî Bey Dîvânı'nda Emîr Hüsrev-i Dihlevî'ye tespit edebildiğimiz tek bir beyitte tevriye tarikiyle ve şâirliği münâsebetiyle yer verilmiştir.

Hüsrev ideli himmet bîçâre Necâtî'ye
Şeyhî gibi eş'arı hûb-ü-hasen olmuşdur.

(NBD, G.182/6)

(*Pâdişâh, çâresiz Necâtî'ye himmet edeli şiirleri Şeyhî'nin şiirleri gibi hoş ve güzel olmuştur.*)

Necâtî Bey bu beytinde, Emîr Hüsrev-i Dihlevî'yi tevriye sanatıyla anmıştır.⁴⁸⁵ Beyitte, pâdişâhın kendisine himmet etmesinin ardından şiirinin Şeyhî'nin şiirleri gibi hoş ve güzel olduğunu söylemiştir.

Hüsrev-i Dihlevî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda iki beyitte ismen anılmıştır. Her iki beyitte de şâir kendi şiirini onun şiirinden üstün tutmuştur.

Her kaçan kim Ahmed ider medhüñe feth-i kelâm
Nutk-ı Husrev tutulur enfâs-ı Selmân bağlanur

(APD, G.206/5)

(*Her ne vakit ki Ahmed senin methini sözle açıklar Hüsrev'in nutku tutulur Selmân'ın nefesi bağlanur.*)

---

⁴⁸⁴ Rıza Kurtuluş, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", *DİA*, XI, 135-137.

⁴⁸⁵ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 30.

Ahmed Paşa bu beytinde şiirinin Hüsrev-i Dihlevî ve Selmân-ı Sâvecî'den üstün olduğunu dile getirmiştir.

2.3.8. Selmân-ı Sâvecî

Selmân-ı Sâvecî, İranlı şâirdir. Künyesi Melikü'ş-şuarâ Hâce Cemâlüddîn Selmân b. Hâce Alâiddîn Muhammed Sâvecî şeklinde zikrolunmuştur. Sâve şehrinde dünyaya gelmiştir. Doğum târihi 709 (1309) olmalıdır. “Selmân” mahlasını kullanmıştır. Celâyirli Devleti'nin kurucusu Şeyh Hasan-ı Büzürg ve Dilşâd Hatun'un sarayına gitmiş, sarayda melikü'ş-şuarâ makamına ulaşmış ve hükümdârın oğlu Üveys'in eğitimiyle meşgul olmuştur. Sultân I. Üveys'in saltanat devrinde daha iyi bir konuma gelmiş; Nâsır-ı Buhârî, Ubeyd-i Zâkânî ve Hâfız-ı Şîrâzî gibi devrin ünlü şâirleriyle görüşmüştür. Üveys'in vefatının ardından onun yerine geçen oğlu Sultân Hüseyin, Selmân'a pek iltifat etmemiş, Selmân hayatının geri kalanını yalnızlık ve yoksulluk içinde geçirip 778 (1376) târihinde vefat etmiştir. Hâfız, Selmân'ı zamanın önde gelen kişisi ve şiir ülkesinin pâdişâhı olarak övmüştür. Farsça ve Türkçe yazan sonraki şâirler tarafından örnek alınmış, şiirlerine nazîreler yazılmıştır. Selmân'ın bütün şiirlerini içeren ve 21.500 beyit kadar olduğu belirtilen külliyyatı *Dîvân*, *Cemşîd ü Hurşîd* ve *Firâknâme* eserlerden oluşmaktadır.⁴⁸⁶

Necâtî Bey Dîvânı'nda Selmân-ı Sâvecî'ye tespit edebildiğimiz dört beyitte yer verilmiştir.

a) Necâtî Bey'in şiirini kıyaslaması münâsebetiyle:

Selsebîl-i suhanüm böyle revân görür ise

Akup ağzı suyu tahsîn ide Selmân-ü-Kemâl

(NBD, K.16/40)

(*Sözün selsebilyim, Selmân ve Kemâl sözümün böyle aktığını gördüklerinde ağzlarının suyu akar, takdir ederler.*)

---

⁴⁸⁶ Adnan Karaismailoğlu, “Selmân-ı Sâvecî”, *DİA*, XXXVI, 446-447.

Necâtî Bey bu beytinde kendini sözün selsebili olarak tanıtmakta ve Selmân-ı Sevâcî ile Kemâl-i İsfahânî'nin şiiirlerini görmeleri hâlinde ağızlarının suyunun akacağını söyleyerek söz söylemede onlardan üstün olduğunu dile getirmiştir.

b) Necâtî'nin Selmân-ı Sâvecî'yi kendine örnek alması münâsebetiyle:

Kuluñ Necâtî'ye ideli şâhum iltifât
Şeyhî'yi kodı şîve-i Selmâna kasd ider

(NBD, G.151/7)

(Ey şahım, kulun Necâtî'ye iltifat ettiğinden beri, Şeyhî'yi bıraktı Selmân'ın edâsıyla yazmaya niyet eder.)

Necâtî Bey bu beytinde ise pâdişâhın kendisine iltifatta bulunduğundan beri şiiirlerinde Şeyhî'yi örnek almayı bırakıp Selmân-ı Sevâcî'nin edâsıyla yazmaya niyet ettiğini söylemiştir.

c) Necâtî'nin kendisini üstat olarak görmesi münâsebetiyle:

Bir vech ile sûret verelim şi're Necâtî
Kim halk be bak ma'nî-i Selmâna disünler

(NBD, G.136/6)

(Necâtî yeni bir biçimle şiiire sûret verelim ki halk hele Selmân'ın mânâsına bakın desinler.)

Necâtî Bey'in bu beytinden Selmân-ı Sevâcî'yi üstat olarak gördüğü, şiiirine yeni biçimler vermek sûretiyle Selmân-ı Sevâcî'ye benzemeyi amaçladığı anlaşılmaktadır.

Selmân-ı Sevâcî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda beş beyitte anılmıştır. Ahmed Paşa'nın kendi şiiirini övmek maksadıyla zikrettiği Selmân'a dîvânında andığı diğer şâirlerden daha çok önem verdiği anlaşılmaktadır.⁴⁸⁷

---

⁴⁸⁷ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiiir Dünyası*, s. 70.

Çün nizâmum oldu şîrîn ü kelâmum ber-kemâl
Husrevi ko ben ki bahs itmeğe Selmân isterem

(APD, G.220/6)

(Ahengim şirin ve kelâmum kemâl üzere olduğundan Hüsrev'i bırakıp ben ki Selmân'dan bahsetmeyi isterem.)

Ahmed Paşa bu beytinde şiirinin ahenginin şirin ve kelâmının eksiksiz olduğunu belirterek bu hâliyle Hüsrev'den üstün olduğunu ancak Selmân'la kıyaslanabileceğini söylemiştir.

2.3.9. Molla Câmî (Abdurrahman Câmî)

Molla Câmî, Nakşibendî tarikatına mensup İranlı âlim ve şâirdir. Künyesi Nûrüddîn Abdurrahmân b. Nizâmiddîn Ahmed b. Muhammed el-Câmî şeklinde zikrolunmuştur. 817'de (1414) Horasan'ın Câm şehrinde doğmuş, Molla Câmî unvanıyla tanınmıştır. Döneminin bütün ilimlerine vâkıf olmasına rağmen tatmin olmamış, Nakşibendî şeyhlerinden Sa'deddîn-i Kâşgarî'ye intisap etmiş, medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir dersleri okutmuştur. 898 (1492) Cuma günü Herat'ta vefat etmiş, cenazesi, başta Hüseyin-i Baykara ve Ali Şîr Nevâî olmak üzere devrin bütün ileri gelenlerinin iştirakiyle defnedilmiştir. Abdurrahman Câmî, Hindistan'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir alanda sultânların, âlimlerin ve şâirlerin saygısını kazanmıştır. Ali Şîr Nevâî ve Süheylî gibi şâirlerle yakın dostluğu vardır. Fars şiirinin en büyük üstatlarının sonuncusu sayılan Câmî, üstün şâirlik kabiliyeti yanında dinî, edebî ve aklî ilimlerle tasavvuftaki derin vukufundan bütün şiirlerinde, mesnevîlerinde ve özellikle tasavvufî mesnevîlerinde geniş bir şekilde faydalanmış, ele aldığı konuları sâde bir dille anlatma gücünü göstermiştir. Câmî'nin edebî eserleri Farsça'dır. Mensup olduğu Türk muhiti dolayısıyla Türkler ile çok sıkı münâsebeti bulunan Câmî'nin eserleri daha sağlığında bütün Türk âlemine yayılmış, devrin âlim ve şâirlerinin ilgisini çekmiştir. Farsça ve Arapça kırk beşin üzerinde eseri bulunduğu zikredilmektedir. *Dîvânları*, *Heft Evreng*, *Hadîs-i Erba'in* gibi

manzum eserleriyle birlikte *Nefehâtü'l-üns, Nakdü'n-nusûs fî şerhi Nakşi'l-Fusûs, Şerhu Fusûsü'l-hikem* gibi çok sayıda mensur eserleri mevcuttur.⁴⁸⁸

Necâtî Bey Dîvânı'nda Molla Câmî'ye tek bir beyitte ve şâirliği münâsebetiyle yer verilmiştir.

a) Şiirini Molla Cami'nin şiirinin üstünde görmesi münâsebetiyle:

Tura tolular içe 'ışkuma rûh-ı Câmî

Varsa bu nukl-i şeker mülk-i Horâsândan öte

(NBD, G.488/8)

(Horasan ülkesinde ve başka bir memlekette onun -Necâtî'nin- şeker tadındaki şiirinden olsaydı Câmî'nin rûhu bu şiir aşkıyla mest olurdu.)

Necâtî Bey bu beytinde benzer bir şiirin ne Horasan'da ne de başka bir ülkede olmadığını, şeker tadındaki şiirinin aşkıyla Molla Câmî'nin rûhunun dahi mest olacağını iddia etmiştir.

Abdurrahman Câmî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ismen zikredilmeyip tek bir beyitte "Heft Evreng" eseri anılmıştır.⁴⁸⁹ Bunula birlikte beyitte kendisini çağrıştıracak herhangi bir ayrıntıya yer verilmemiştir.

2.3.10. Atâyî (İvaz Paşazâde)

İvaz Paşazâde Atâyî, Edirne'de doğmuştur. Asıl adı Ahi Çelebi'dir. Babası Sultân II. Murâd'ın vezirlerinden Hâcî İvaz Paşa'dır. Bu sebeple İvaz Paşazâde diye tanınmıştır. Şiirleri, nazım tekniği açısından kuvvetli olup genellikle tasavvuf temalı şiirler yazmıştır. Şiirlerine şiir mecmualarında yer verilmiştir.⁴⁹⁰ Şiirlerinde atasözü ve deyimlere sıkça yer veren ilk şâirdir. Dîvânı yoktur. Tezkirelerde şâirlik yeteneğinden ve şiirlerinden övgüyle söz edilmiştir. Şiirlerinin önemli bir kısmı Şeyhî'ye nazîredir. Bursa Müzesi'nde 158

⁴⁸⁸ Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, VII, 94-99.

⁴⁸⁹ Ali Nihat Tarlan, *Ahmed Paşa Dîvânı*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yay., 1966, s.63.

⁴⁹⁰ Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi, "Atâyî", İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, C. 1, s. 212.

numarada kayıtlı 16. yüzyıla âit bir mecmuada şâire âit 2 kasîde, 2 Farsça manzume, 9 tuyuğ ve 40'tan fazla gazel olduğu tespit edilmiştir. *Mecmu'atü'n-Nezâ'ir, Câmi'ü'n-Nezâ'ir, Mecma'ü'n-Nezâ'ir, Pervâne Bey Mecmû'ası* gibi mecmualarda birçok şiirine rastlanmaktadır. Hayatı zorluklar içinde geçen Atâyî, 841/1437'de Bursa'da ölmüştür.⁴⁹¹

Necâtî Bey Dîvânı'nda 'Âtâyî'ye şâirliği dolayısıyla tek bir beyitte yer verilmiştir.

Ol cihetden kim Necâtî'ye 'Atâyîdür kemâl

Nazm içinde mâhr oluşdur Nizâmîler gibi

(NBD, G.616/5)

(*Şiir konusunda Nizâmîler gibi mâhir olduğundan dolayı Necâtî için en yüksek değer 'Atâyî'dir.*)

Necâtî Bey bu beyitte şiir konusunda Nizâmî-i Gencevî gibi mâhir olduğunu söyleyerek İvaz Paşazâde Âtâyî'nin kendisi için zirve olduğunu söylemiştir.

İvaz Paşazâde Atâyî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da tek bir beyitte zikrolunmuştur.

Bahr-ı gamda görmedi mihrüñden akan göz yaşın

Pes neden dirmiş 'Atâyî ki oldu dür-perver güneş

(APD, K.20/59)

(*Gam denizinde senin sevginden akan gözyaşını görmedi. Öyle ise Atâyî neden güneş inci yetiştirir demiş?*)

Ahmed Paşa'nın bu beyti, Atâyî'ye nazîre olarak yazdığı güneş redifli kasideye âittir.⁴⁹² Ahmed Paşa burada, sevgilinin aşkından dolayı gam çeken âşığın gözünden akan gözyaşlarını görmediği hâlde Atâyî'nin, güneşin inci yetiştirdiğini söylemesini hayretle karşılamıştır.

⁴⁹¹ Aysun Sungurhan, "Atâyî/Atâ'î, İvaz Paşazâde", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*,

<http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=874>, (erişim: 21.04.2019).

⁴⁹² Tolasa, *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 70.

2.3.11. Şeyhî

Şeyhî klasik Türk edebiyatının kurucularından sayılan dîvân şâiridir. Kütahya’da doğmuştur. Çelebi Sultân Mehmed’in gözünü tedâvi ettiğinden Hekim Sinan lakabıyla meşhur olmuştur. Adı Sinan ve Yûsuf Sinâneddin şeklinde zikredilmiştir. İran’a gidip edebiyat, tasavvuf ve tıp alanlarında tahsil gören Şeyhî memleketine döndükten sonra göz hekimliği yapmıştır. Kütahya’ya dönerken Ankara’ya uğrayıp Hacı Bayrâm-ı Velî’ye intisap etmiş, bu sebeple “Şeyhî” mahlasıyla anılmıştır. 826 (1423) yılında Kütahya’da vefat etmiştir. “Hüsrev-i şuarâ, pîşterîn-i şuarâ-yı Rûm, şeyhü’ş-şuarâ, emlahu’ş-şuarâ” gibi sıfatlarla anılan Şeyhî, ününü mesnevî alanında kazanmıştır. Eski edebiyatın kurucularından kabul edilmiş, *Hüsrev ve Şîrîn* ve *Harnâme* adlı eserleriyle Türk edebiyatında mesnevî sahâsının önemli sîmâları arasında yer almıştır. Eserlerinde akıcı bir dil kullanmış, tasvirlerinde ve konuyu işleyişinde başarılı kabul edilmiştir. Şiirleri Türkçe kelimeler bakımından zengin olan Şeyhî kullandığı deyimlerle Necâtî Bey’e giden yolu açmıştır. *Dîvân, Hüsrev ve Şîrîn* ve *Harnâme* meşhur eserleridir.⁴⁹³

Necâtî Bey Dîvânı’nda Şeyhî’ye tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir.

a) Necâtî Bey’in kendisini üstâdı olarak kabul etmesi münâsebetiyle:

Billâhi Necâtî’ye bu lûtf-u-‘atâyî gör
Şeyhî olalı şeyhi nazmı hasen olmuşdur

(NBD, G.84/7)

(Necâtî’ye bu lütuf ve atâyî gör ki Şeyhi, onun şeyhi olalı billâhi şiiri güzel olmuştur.)

Necâtî Bey bu beyitte Şeyhî’yi kendisine üstat kabul ettiğini ve böylece şiirinin güzelleştiği ve iltifat gördüğünü söylemiştir.

---

⁴⁹³ Halit Biltekin “Şeyhî”, *DİA*, XXXIX, 80-82.

b) Necâtî Bey'in şiiirlerinin onun şiiirleriyle karşılaştırması münâsebetiyle:

Husrev ideli himmet bîçâre Necâtî'ye
Şeyhî gibi eş'arı hûb-u-hasen olmuşdur

(NBD, G.182/6)

(Pâdişâh bîçâre Necâtî'ye himmet edeli şiiirleri Şeyhî'nin şiiirleri gibi hoş ve güzel olmuştur.)

Necâtî Bey beyitte, pâdişâhın kendisine himmet etmesiyle birlikte şiiirinin Şeyhî'nin şiiirleri gibi hoş ve güzel olduğunu söylemiştir.

c) Necâtî Bey'in Şeyhî'yi otorite kabul etmesi münâsebetiyle:

Dir isem nazm-ı Necâtî'ye Nizâmî'ye mürid
Umaram bulmaya sözümde yalanum Şeyhî

(NBD, G.629/6)

(Necâtî'nin şiiirine Nizâmî'nin müridi dersem umarım ki Şeyhî sözümde bir yanlış bulmaz.)

Necâtî Bey bu beyitte Nizâmî-i Gencevî'nin müridi olduğunu söyleyerek onu üstat kabul ettiğini dile getirmiş, beyitin ikinci mısraında "Umarım ki Şeyhî sözümde bir yanlış bulmaz." diyerek Şeyhî'yi bu konuda otorite kabul ettiği belirtmiştir.

Şeyhî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.3.12. Necâtî Bey

Necâtî Bey'in hayatı ve eserleri hakkında "Giriş" bölümünde ayrıntılı bilgi verildiğinden burada yeniden mevzu edilmesine gerek görülmemiştir. Bununla birlikte dîvân edebiyatı geleneğinde şâirler şiiirlerinde kendilerini de işlemiş; özellikle "âşık-mâşuk" ilişkisinde, memduh ile olan pozisyonunda ve kasîdelerin fahriye bölümlerinde kendilerinden sıkça bahsetmişlerdir. Bu bağlamda Necâtî Bey'in de dîvânında kendine dâir pek çok beyite yer verdiği görülmüş ve bunların bir kısmı çalışmanın diğer maddelerinde incelenmiştir. Meselâ memduhlarıyla ilişkisi kasîde sunduğu pâdişâh ve diğer devlet adamlarının

incelendiği maddelerde, “âşık-mâşuk” ilişkisindeki hâli edebî eser kahramanlarının incelendiği maddelerde ele alınmıştır. Necâtî Bey’e dâir bilgilerin bulunduğu bütün beyitlerin incelenmesi bu çalışma kapsamında mümkün gözükmemekle birlikte hayati hakkında bilgi veren beyitlerden bazılarının burada incelenmesi uygun görülmüştür.

a) Hayati münâsebetiyle:

Necâtî kalbin ol dervîş ide hoş
Yâ hırkasın koya gide yâ tâcın
Dilerseñ hōş ola kalbüñ Necâtî
Olub mihmân nân umma yat acın
Necâtî fâkadan kılsañ şikâyet
Hōş olsun yabanında yat acın
Gıdâlanmağa yok çün bûy-i ni‘met
Odasında ne mümkündür yatacın
Sen anı dime kim Saruca Paşam
Yonacındur bilür kalbin yanacın
Işık bulur Necâtî’den netâyic
Ki şi‘rin satub arturur revâcın
Necâtî’den dili ile zer ider cer
Alur şemşîr ile Rumuñ harâcın
Sabâya meyl idüb kalb-i Necâtî
Dimiş ac olsa düriş ihtiyâcın
Saña ne bir kişi dünyâyâ dalsa
Yaza sîne dilerse asa haçın

(NBD, s.135, Kıt‘a-69)

(Necâtî, kalbini hoş eden o dervîş [ki] ya hırkasını ya da tâcını bırakıp gider. / Necâtî, kalbinin hoş olmasını dilerseñ misâfir ol da ekmek umma, yat, sızlan. / Necâtî yoksulluktan şikâyet etsen [de] rahat ol, ıssız yerlerde yat, sızlan. / Beslenmesine gerek yoktur çünkü nimet kokusunun olduğu odada yatabilmek ne mümkündür? / Sarıca Paşam, sen sakın onu deme! Zira senin kalbinin yanacağını bile bile yine de bunu başkalarına gammazlar. / Neticeler Necâtî’den ışık bulur ki şiirini satıp kıymetini artırır. / Altın Necâtî’den diliyle cer eder. Anadolu’nun haracını kılıç ile alır. / Necâtî’nin kalbi sabâ

*yeline meyledip demiş [ki] ac olsa ihtiyacını karşıla. / Sana ne bir kişi dünyaya dalsa,
dilerse sine yazsın dilerse haçını assın.)*

Necâtî Bey bu kıt'ada kendisini hırka ve tâcî koyup giden, zenginliği ve fâkirliği aynı gören, kimseden bir şey almayan, başı açık tasvir ettiği dervişlere benzetmiştir.

Kâ'inât içinde Bursacık gibi bir dânesen

Dâm ider gerçi seni erbâb-ı 'irfân Kapluca

(NBD, G.473/10)

*(Her ne kadar irfân sâhipleri sana tuzak kursalar da Kapluca, sen, kâinatta
Bursacık (Bursa şehri) gibi biriciksin.)*

Bu beyitten hareketle Necâtî Bey'in Bursa şehrine gittiği, oradaki kaplıcalarda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Şâhâ Necâtî gevherüñüñ tab'ı cevheri

Dizdi beyâz kâğda lü'lü-yi bî-şümâr

Tâ kim varub düğün günü saçu tariki ile

Şâhuñ ayağı toprağına eyleye nisâr

(NBD, K.6/35-36)

*(Ey Şâh, Necâtî, cevherinin parıltısı olan sayısız inciye beyaz kâğda dizdi. / Tâ ki
güğün günü düğün hediyesi yoluyla sen pâdişâhın ayağının toprağına saçsın.)*

Bu beyitlerden anlaşıldığına göre Necâtî Bey pâdişâha sunmak için yazdığı şiiri bir düğün günü (sünnet düğünü) saraya gitmek sûretiyle pâdişâha bizzat sunmuştur.

Vefâ bâzârınuñ gevher-fürûşu

Cefâ kâşânesinüñ bade-nûşu

Mahabbet şem'inüñ pervânesidür

Meşakkat gencinüñ vîrânesidür

(NBD, s.11, Nazm)

(Vefâ pazarının gevher satanı, cefa köşkünü şarap içeni, muhabbet mumunun pervânesidir, meşakkat hazînesinin vîrânesidir.)

Necâtî Bey bu nazmında kendisini vefalı, cefalı ve muhabbet sâhibi biri olarak tanıtmakta ve son dizeden anlaşılacağı üzere ömrü hayatında pek çok sıkıntı yaşayıp birçok meşekkatlere katlandığını söylemektedir.

İncinme Necâtî'yâ idersem tasrih

Fânîyi bekâ üstine itdüñ tercih

Hep nâme-i a'mâl serâser yañlış

Sen defter-i akvâli idersin tashih

(NBD, s.12, Rubâ'î)

(Ey Necâtî açık açık anlatırsam incinme, fânîyi ebedî olana tercih ettin. Amel defterinin tamamı baştan başa yanlış, sen söz defterini tashih edersin.)

Necâtî Bey bu rubâisinde âhiret hayatından çok dünya hayatına ehemmiyet verdiğini, bu sebeple amel defterinin baştan başa hatalarla, günahlarla dolu olduğunu, buna rağmen amel defterindeki hataları telâfi etmek yerine söz defterini yâni dîvânını tashih etmekle meşgul olduğunu söyleyerek öz eleştiri yapmakta, böylece hata yaptığını kendisine itiraf etmektedir.

Göz yaşı ile anca çiğerler ezdüm

Şevk ile nice nice gazeller yazdum

Sâkî-i ecel dolduracak peymânem

Cânum acıdı cümle cihândan bezdüm

(NBD, s.12, Rubâ'î-4)

(Gözyaşı dökmekle ancak çiğerlerimi ezdim. Şevk ile nice nice gazeller yazdım. Ölüm ömür kadehini dolduracak. Canım acıdı, bütün dünyadan bezdim.)

Necâtî Bey bu rubâisinde ise âdeta hayatını özetlemekte ve pek çok sıkıntı çektiği gözyaşı göktüğünü, şevkle nice nice gazeller yazdığını, yaşlanıp da ömrünün sununa

yaklaştığı demlerde ise hayattan bezdiğini ve bütün bu yaşadıklarından dolayı canının yandığını söylemektedir.

Necâtî'ye nacak dirler ve lîkin gerçek eydürler
Havâric boynın urmağa Ebü Müslim nacağıdur

(NBD, s.122, Ferd-17)

(Necâtî'ye nacak derler fakat gerçeği söylerler. [Zîra] o, Hâricîler'in boynunu vurmak için Ebü Müslim'in nacağıdır.)

Necâtî Bey bu beyitte kendisine “nacak” lakabı verildiği belirterek kendini, isyan edenlerin başını kesen Ebü Müslim nacağı olarak tanıtmıştır.

b) Vasiyeti münâsebetiyle:

Kara Ka'be örtüsü ile örtesüz tâbûtumu
Ölcek zülfi gamından dostlar kardaşlar

(NBD, G.123/3)

(Tabutumu kara Kâbe örtüsüyle örtesiniz. Saçının gamından dostlar, kardeşler ölecekler.)

Bu beyitten anlaşıldığı üzere Necâtî Bey, öldüğünde tabutunun üstünün Kâbe'nin örtüsüyle örtülmesini vasiyet etmiştir.

Bir sîm-ten firâkına ölen Necâtînüñ
Billâh mermer ile yapasız mezârını

(NBD, G.607/7)

(Bir gümüş tenli sevgilinin acısına ölen Necâtî'nin mezarını Allah hakkı için mermer ile yapınız.)

Bu beyitten anlaşıldığına göre Necâtî Bey, gümüş tenli sevgilinin hasretiyle öldüğü zaman mezarının mermer ile yapılmasını vasiyet etmiştir.

c) Hâmileri münâsebetiyle:

Biñ ise medh idiciler Necâtî de biridür
Kuluñ nihâyeti yokdur biñini gör birin al
Ümîddür ki şefâ'at elni çekmeyesin
Cezâ güninde diğەر-gûn olur ise ahvâl

(NBD, KNR/56-57)

(Methedicilerin bin ise Necâtî de birisidir. Kulun nihâyeti yoktur; binini görüp birini al. / Ümit edilir ki cezâ günü vaziyet beklenenin aksi olursa şefâat elini çekmeyesin.)

Necâtî Bey ilk beyitte Hz. Muhammed'in binlerce meddahı olsa da birisinin de kendisi olduğunu söyledikten sonra ikinci beyitte olur da mahşer günü sorgu esnâsında aksi bir durumla karşılaşacak olması hâlinde kölesi olduğu Hz. Muhammed'in kendisine şefâat etmesini ümit ettiğini söylemektedir.

d) Hüsn-i hat sanatını icra etmesi münâsebetiyle:

Getürür bende Necâtî tapuña iki şefî'
Birisi hüsn-i hat-u-birisi şî'r-i garrâ

(NBD, K.2/30)

(Kulun Necâtî huzuruna iki şefî getirir; birisi hüsn-i hat ve birisi şâşaalı şiiirdir.)

Necâtî Bey'in bu beytinden, bizzat kendi hattıyla tebyiz ettiği şâşaalı şiiirini, Mehmed Paşa'ya sunduğu anlaşılmaktadır.

Zîneti eyyâmıdır hatt ile şî'rüñ şöyle kim
Reng-ü-bûy ile olur ârâyış-i gülzâr gül

(NBD, K.15/42)

(Şimdi bu hat [güzel yazı] ile şiiiri süslemenin zamanıdır; çünkü gül, kokusu ve rengiyle çiçek bahçesinin süsü olur.)

Tezkirelerde Necâtî Bey'in yazısının güzel olduğundan bahsedilmiş, onun aynı zamanda hattat olduğu söylenmiştir.⁴⁹⁴ Necâtî Bey bu beyitte, gül kokulu şiirini güzel yazı ile süsleyip gül rengine büründürdüğünü ve onu pâdişâha sunmanın vaktinin geldiğini söylemiştir.

e) Şâirliği, şiirleri ve dîvânı münâsebetiyle:

Rûy-i zemîni tutdı Necâtî gazelleri
'Ayyûka çıkdı yedi ayak nerdibân ile

(NBD, s.10)

(Necâtî'nin gazelleri bütün yeryüzüne yayıldı ki yedi basamaklı merdiven ile ayyuka çıktı.)

Necâtî Bey bu beyitte, gazellerinin bütün yeryüzüne yayılıp göğün en yüksek noktasına kadar çıktığını belirterek gazellerinin şöhretinden bahsetmiştir.

Getürür bende Necâtî tapuña iki şefî'
Birisi hüsn-i hat-u-birisi şi'r-i garrâ

(NBD, K.2/30)

(Kulun Necâtî huzuruna iki şefî getirir; birisi hüsn-i hat ve birisi şâşaalı şiirdir.)

Necâtî Bey bu beyitte, şiirlerinin gösterişli olduğunu söylemiştir.

Necâtî şi'rüne zînet hayâl-i hâs virür
Ne bahr olur ki bu ki Dürr-i Yetîm ider ta'rîf

(NBD, G.270/5)

(Necâtî'nin şiirine özgün hayâller süs verir. Bu öyle bir denizdir ki (onu) bu eşsiz inci târif eder.)

---

⁴⁹⁴ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Dîvânı (Seçmeler)*, s. 69.

Necâtî Bey bu beytinde ise özgün hayâllerle süslediği şiirininin eşi benzeri olmadığını söylemiştir.

Unuduldu dükeli şâ'irüñ eş'ârı kamu
Şimdi ellerde ve dillerde Necâtî gazeli

(NBD, G.636/5)

(Bütün şâirlerin bütün şiirleri unutuldu, şimdi ellerde ve dillerde Necâtî gazeli vardır.)

Necâtî Bey bu beyitte, kendisini bütün şâirlerin üstünde görmüş, herkesin elinde ve dilinde dolaşan şiirlerinin diğer şâirlerin şiirlerini unutturduğunu söylemiştir.

Ben Necâtî'yem cihânda adım oldu dâsitân
Şi'r okumak öğreysin şimdiki şâ'irlere

(NBD, G.544/5)

(Ben Necâtî'yim adım bütün cihâna destan oldu, şimdiki şâirlere şiir okumayı öğretyim.)

Necâtî Bey bu beyitte, adının bütün dünyada destanlaştığını belirterek kendini üstat olarak görüp çağının şâirlerine şiir öğretebileceğini söylemiştir.

Necâtî sözleridür hikmet-âmîz
'İbarettdür ve lîkin 'ibret-engîz

(NBD, s.9, Nazm/14)

(Necâtî'nin sözleri hikmet-âmizdir ve ibret-engîzden ibârettir.)

Bu beytinde Necâtî Bey şiirlerinin hikmetli ve ibretli olduğunu belirtmiştir.

Tarz-ı eş'âra Necâtî bir letâfet virdi kim
Her melek meyl-i zarâfet idüben dîvân okur

(NBD, G.196/10)

(Necâtî şiir tarzına bir letâfet verdi ki her melek nezâketle meylederek dîvân okur.)

Necâtî Bey bu beyitte, yaptığı yeniliklerle döneminin şiirinde bir değişim oluşturduğunu, bu sebeple dîvânının okunur olduğunu söylemiştir.

Bu kuş dilinüñ oldı Süleymânı Necâtî
İletdi sözi hazret-i Selmâna berâber

(NBD, G.62/7)

(Necâtî bu kuş dilinin -şiirin- Süleymân'ı oldu. Sözüni Hazret-i Selmân'la eşit hâle getirdi.)

Necâtî Bey şiiri hakkında görüşlerini paylaştığı bu beytinde Hz. Süleymân'ın kuş dilini bilmesine telmihte bulunarak kendisinin şiir sanatının Süleymân'ı olduğunu belirtmiş ve şiir söylemede Selmân-ı Sâveci'yle eşit hâle geldiğini söylemiştir.

İtnâbdan sakın ne kadar çoğ ise kelâm
Eyle müfid ü muhtasar olan sözi edâ

(NBD, G.62/7)

(Kelâm ne kadar çok ise [de] sözü gereksiz yere uzatmaktan sakın, kısa, öz ve faydalı olan sözü edâ eyle.)

Necâtî Bey bu beytinde şiirinde kısa, öz ve faydalı bir ifâde tarzını tercih ettiğini belirtmiştir.

Ey benüm Şi‘rime nazîre diyen
Çıkma râh-ı edebden eyle hazer
Deme kim üŐde vezn-ü-kâfiyede
Şi‘rim oldu Necâtî‘ye hem-ser
Harfi üç olmağ ile ikisinüñ
Bir midür filhakîka ‘ayb-ü-hüner

(NBD, s.123, Kıt‘a-23)

(Ey benim Őiirime nazîre yazan edep yolundan çıkmaktan çekin / İşte vezin ve kaftiye diyerek Őiirim Necâtî‘ye müsâvi oldu deme / İkisinin de üç harfli olmasıyla ayıp ve hüner hakîkatte bir [aynı Şey] midir?)

Bu beyitlerden anlaşıldığı üzere Necâtî Bey’in Şiirlerine nâzirler yazılmışsa da o, bu durumdan hoşlanmayıp nâzirelerinin kendi Şiirine denk olmadığını söylemiştir.

f) Bey unvanı kazanması münâsebetiyle:

Gam-ı ‘ıŐkuñ kuluyuz begligümüz var bizüm
Bize virildi meğer devlet-i Mahmûd-u-Ayaz

(NBD, G.235/4)

(AŞk gamının kuluyuz bizim beyliğimiz vardır. Şu kadar ki Sultân Mahmûd ve Ayaz ‘ın mutluluğ u bize verildi.)

Necâtî Bey bu beyitte, aşk gamının kulu olması sebebiyle beylik elde ettiğini, bu aşk sâyesinde Sultân Mahmûd ve nedimi Ayaz arasındaki saâdetin kendilerine verildiğini söylemiştir. Necâtî Bey’in, Şehzâde Mahmûd ile aralarındaki samimiyeti, Mahmûd-ı Gaznevî ile Ayaz arasındaki muhabbete benzeterek anlatmış olması muhtemeldir. Zîra Necâtî‘ye ‘‘Bey’’lik sıfatının Hicrî 910 (M.1509) senesinde Saruhan sancağına çıkan Şehzâde Mahmûd’un niŐâncılığına tâyin edilmesiyle verildiğ i muhtemeldir.

g) Âşık-mâşuk münâsebetiyle:

Ol gözi mestâneye uyduñ Necâtî yeri var

Giceler tâ subha dek olsun harâm uyhu saña

(NBD, G.10/5)

(Necâtî o sarhoş gözlerle bakan güzele uydun, uykunun geceden sabaha kadar sana haram olması normaldir.)

Necâtî Bey bu beyitte, bir güzele gönlünü kaptırdığını, onu düşünmekten geceler boyu gözüne uyku girmediğini söylemiştir.

Pâdişâhım boynu bağı kulunam

Dile öldür dile sakla dile sat

(NBD, G.26/2)

(Pâdişâhım, ben senin gözleri bağı kulunum, dilersen öldür, dilersen sakla, dilersen sat beni.)

Necâtî Bey bu beyitte, sevgiliyi pâdişâha, âşığı mesâbesindeki kendisini ise gözleri bağı bir kula benzeterek sevgilinin kendi üzerinde her türlü tasarrufa sâhip olduğunu, dilerse kendisini öldürebileceğini, dilerse yanında tutup yâhut satabileceğini söylemiştir.

Ben za‘îf-ü-nâ-tüvânuñ bin belâya mübtelâ

Sen Mesihâsan senüñ bin derde dermandur lebün

(NBD, G.310/3)

(Ben zayıf ve güçsüz ve de bin belâya tutulmuşum, şâyet sen Hz. İsâ isen dudağın bin derde dermandır.)

Necâtî Bey, nefesiyle hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi mûcizesinden hareketle Hz. İsâ ile sevgili arasında benzetme ilişkisi kurduğu bu beytinde kendisinin güçsüz, zayıf ve bin türlü sıkıntıya düştüğünü söyleyerek sevgiliden derdine çâre olmasını istemiştir.

Ey nigâr-ı seng-dil rahm it Necâtî bendeñe
Kâfir iseñ zulmi ko şimden girü î mânâ gel

(NBD, G.343/5)

(Ey taş kalpli sevgili Necâtî kulan rahmet et. Kâfir isen zulmetmeyi bir kenara bırak da şuândan îtibâren îmana gel.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin taş kalpli olduğunu belirterek ondan zulmü bir kenara bırakıp şu ândan îtibâren kendisine merhametle muamele etmesini istemiştir.

Dem-be-dem bülbül gibi ben zâr zâr ağlayayım
Sen ferâgat gülşeninde âlemi güldür baña

(NBD, G.15/2)

(Ben bülbül gibi her zaman inleyerek ağlayayım. Sen huzurun gül bahçesinde âlimi bana güldür.)

Necâtî Bey bu beytinde kendini bülbüle, sevgiliyi ise güle benzetmiş, sevgilinin derdiyle her dem ağlayıp inlediğini, buna mukâbil sevgilinin huzur içinde yaşadığı gülbahçesinde herkesi kendisine güldürdüğünü söylemiştir.

Ol gül-i ra'nâ Necâtî bir kerecik bakmadı
Bülbül-i cân gerçi kim biñ kere feryâd eyledi

(NBD, G.648/6)

(Cân bülbülü bin kere feryat ettiyse de o gül yüzlü sevgili bir kerecik olsun bakmadı.)

Necâtî Bey bu beytinde de kendini bülbüle, sevgiliyi ise güle benzetmiş, sevgilinin ardından binlerce kez feryat etmesine rağmen onun bir kez olsun dönüp bakmadığını söylemiştir.

Ayağı yir mi basar zülfüne ber-dâr olanuñ
Zevk ü şevk ile virür cân u seri döne döne

(NBD, G.472/2)

(Senin saçlarına asılanın ayağı yere basar mı? Zevk ve şevkle, canını döne döne verir.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgiliye kavuşmanın vereceği mutlulukla seve seve can verebileceğini söylemiştir.

Cânâ Necâtî ile gel ağız bir eyle kim
Saña şeker-dehen dine şîrîn-suhan baña

(NBD, G.472/2)

(Ey sevgili, gel de Necâtî ile ağız birliği eyle ki sana şeker ağızlı, bana şirin sözlü densin.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgiliyle bir olmaları hâlinde kendisine şirin sözlü, sevgiliye ise tatlı dilli denileceğini belirterek sevgiliye birlik çağrısında bulunmuştur.

Çünkü yâr ağıyâr ile dem-sâzdır
Baña günde biñ kez ölmek azdır

(NBD, G.88/1)

(Sevgili rakiple dost olduğundan bana bir günde bin defa ölmek azdır.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin rakiple dostluk kurduğunu belirtip bu sebeple kendisinin bir günde bin defa öldüğünü, yine de bunun yeterli olmadığını söylemiştir.

Âhû gibi ko vahşeti gel itin olayım
Cânâ cihânda nesne mi vardır vefâ gibi

(NBD, G.602/6)

(Ey sevgili, cihânda vefâ gibi hiçbir şey var mıdır? Âhû gibi vahşeti bırak da gel senin itin olayım.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin vefâsızlığından yakınarak dünyada vefâ gibi kıymetli başka bir şeyin olmadığını dile getirmiş ve sevgiliden vahşeti bırakıp âhu gibi munis olmasını, böyle olması hâlinde onun iti dahi olabileceğini söylemiştir.

Dün gece beyt-ül-hazende fûrkati ile ah kim
Ol kadar ağlamışam kim yaş yirine kan gelür

(NBD, G.178/2)

(Dün gece hüznün evinde hicran ile âh eden kimdir? O kadar ağlamışım ki gözümünden yaş yerine kan gelir.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgiliden ayrı kalan maşûğun hissettiği acıyı anlatırken kendisini, Hz. Yûsuf'tan ayrı düşmenin verdiği acıyla evine kapanıp ağlayan Hz. Yakûb'a benzetmiştir.

Necâtî kocalıkta oldu âşık
Dirîğâ irdi geç vakt irdi konuk

(NBD, G.279/7)

(Eyvahlar olsun! Geç vakit erdi, konuk erdi. Necâtî ihtiyarlığında âşık oldu.)

Necâtî Bey bu beytinde yaşlılığında dahi âşık olduğunu, aşk meydanından uzak durmadığını söylemiştir.

Yıkmak ister dostum düşman Necâtî gönlünü
Koma kim kâsd eyledi göz göre kâfer Ka'beye

(NBD, G.456/11)

(Dostum, düşman Necâtî'nin gönlünü yıkmak ister. İzin verme ki kâfir göz göre göre Kâbe'yi yıkmaya kastedi.)

Necâtî Bey bu beyitte, sevgilinin evi olarak gördüğü gönlünü Kâbe'ye benzetmiş ve rakibini kâfir olarak tanımlamıştır. Kâfirin kasten Kâbe'yi yıkmak istemesi gibi kâfire benzeyen rakibin de bile bile gönlünü yıktığını söylemiştir.

Derd-ü-mihnet ger bu ise i'tikâdum oldürür
Çekmedi Mecnûn belâ ve görmedi Ferhâd aşk

(NBD, G.276/2)

(Eğer dert ve sıkıntı bu ise inancım odur [ki] Mecnûn belâ çekmedi ve Ferhâd aşk görmedi.)

Necâtî Bey bu beyitte, kendisini Mecnûn ve Ferhâd'la karşılaştırmış; çektiği aşk derdine nispeten Mecnûn'un belâ çekmediğini, Ferhâd'ın âşık olmadığını dile getirmiştir.

Sen melek-sîmâya cânlar virdüğüm 'ayb itme kim
Yırde buldu gökde isterken seni 'Îsâ bu gün

(NBD, G.428/6)

(Sen melek yüzlüye cânlar vermeme ayıplama ki bugün Hz. Îsâ seni gökte isterken yerde buldu.)

Necâtî Bey'in adı kaynaklarda Îsâ ve Nûh olarak anılsa da Mehmet Çavuşoğlu, onun asıl adının Îsâ olduğunu beyan etmiştir.⁴⁹⁵ Necâtî Bey bu beytinde "Îsâ" kelimesini tevriyeli kullanarak kendisinden bahsetmiş, sevgilinin uğruna canını vermesinin ayıplanamayacağını zîra bunca güzel olan sevgiliyi gökte ararken yerde bulunduğunu belirtmiştir. Beyitte ayrıca Hz. Îsâ'nın gökyüzünde olduğu hatırlatılmıştır.

Belâ yolında Mecnûnuñ önüne kim gelü amma
Becid sa'y eyledüm ardınca oldum yanını buldum

(NBD, G.359/3)

(Kimse belâ yolunda Mecnûn'un önüne geçemez ama ciddi derecede gayret edip arkasında bulundum, yanına vardım.)

---

⁴⁹⁵ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s.19.

Necâtî Bey bu beyitte kendisini bütün âşıklerle ve Mecnûn'la karşılaştırmış, belâları göğüslemede kimsenin Mecnûn'un önünde olmadığını fakat kendisinin büyük bir gayretle Mecnûn'un yanına vardığını söyleyip Mecnûn'a denk olduğunu dile getirmiştir.

Fikr-i sevda-yi ser-i zülfün ucundan güzelüm
Kıssa-i Leylî-vü-Mecnûna dönübdür meselüm

(NBD, G.366/1)

(Sevda fikri saçlarının ucundandır güzelim. Hayatım Leylâ ve Mecnûn'un hikâyesine dönmüştür.)

Necâtî Bey bu beyitte ise kendi aşk mâcerâsını Leylâ ile Mecnûn aşk hikâyesine benzeterek kendisini Mecnûn ile özdeşleştirmiştir.

Necâtî Bey, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.3.13. Yâkût el-Müsta'sımî

Yâkût el-Müsta'sımî, aklâm-ı sittenin klasik ölçülerini belirleyip hat sanatında önemli yenilikler gerçekleştiren hattattır. Künyesi Ebü'l-Mecd Cemâlüddîn Yâkût b. Abdillâh el-Müsta'sımî şeklinde zikrolunmuştur. Küçük yaşta Rum ülkesinden esir olarak Bağdat'a getirilmiş, Müsta'sım-Billâh tarafından satın alınmış, nisbesini de ondan almıştır. Sarayda Halîfe Müsta'sım'ın özel ilgisiyle disiplinli bir eğitimle yetişmiş, bilhassa ilgi duyduğu hat sanatını Safiyyüddin el-Urmevî'den meşketmiştir. Geleneksel usûlde hat öğrenimini tamamlayınca üstatların yazıları üzerinde yaptığı incelemeler sonunda kendi zevk ve sanat gücünü ortaya koymak sûretiyle yeni bir üslûp geliştirmiştir. Bu üslûbun İslâm dünyasında örnek alınmasıyla "kıbletü'l-küttâb" lakabıyla anılmaya başlanmış ve ünü kısa zamanda yayılmıştır. Bağdat'ın seçkin sanat, ilim ve irfan çevrelerinde saygı görmüş ve kendisine büyük değer verilmiştir. Bağdat'ta vefat etmiş ve Ahmed b. Hanbel'in türbesinin yanına defnedilmiştir. Yâkût ve aklâm-ı sitteyi öğrettiği altı talebesi

“esâtîze-i seb‘a” (yedi üstat) diye anılmıştır. Yâkût hattıyla günümüze ulaşan eserlerin çoğu mushaftır. Onun 1001 mushaf yazdığı söylenmiştir.⁴⁹⁶

Necâtî Bey Dîvânı’nda Yâkût el-Müsta‘ımî’ye tespit edebildiğimiz üç beyitte ve tamamında hattı münâsebetiyle yer verilmiştir.

Lâ‘lûñ üstünde hatuñ gûyâ hat-ı Yâkûtdur

Bir satırda âhır olmuş Sûre-i Kevser gibi

(NBD, G.564/3)

(Dudağının üstündeki ayva tüylerin sanki Yâkût’un hattıdır. [Zîra] Kevser sûresi gibi bir satırda sona ermiş.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin dudağının etrafındaki ayva tüylerini Yâkût’un hattına benzetmiştir.

Hatt-i lâ‘lûñ kazı kim zîbâ görünmez ey perî

Ger hat-ı Yakût ise mühr-i süleymân üstüne

(NBD, G.536/4)

(Ey peri, eğer dudağının üstündeki ince ayva tüyleri Hz. Süleymân’ın mührünün üstündeki Yâkût’un hattı gibi ise [onları]kazı ki [dudakların]süslü gözükmesin.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin dudaklarını Hz. Süleymân’ın mührüne, dudağının etrafındaki ayva tüylerini ise mührün üzerindeki Yâkût’un hattına benzetmiş, sevgiliden rakiplerin dikkatini çekmemesi için Yâkût’un hattına bezeyen ayva tüylerini kazımasını istemiştir.

Yâkût el-Müsta‘ımî, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda beş beyitte ve bu beyitlerin tamamında Necâtî Bey’de olduğu gibi hattı münâsebetiyle tevriye sanatıyla anılmıştır. “Hat” kelimesiyle de aynı şey yapılmış ve sevgilinin ayva tüyleri kastedilmiştir.⁴⁹⁷

⁴⁹⁶ Muhittin Serin, “Yâkût el-Müsta‘ımî”, *DİA*, XLIII, 291-293

⁴⁹⁷ Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, s. 71.

Kanunı dökmege ruhsat virdi gamzeñ lâ'lüñe
Hatt-ı yâkûtuñ senüñ bu ma'nîye hüccet gibi

(APD, G.334/3)

(Senin gamzelerin, kanını dökmek için dudaklarına izin verdi. Senin ayva tüylerin bu anlamda delil gibidir.)

Ahmed Paşa burada sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini Yâkût'un hattına benzetmiştir.

2.3.14. Necâtî Bey Dîvânı'nda Bulunmayıp Ahmed Paşa Dîvânı'nda Geçen

Şâir ve Sanatkârlar

Ahmed Paşa, Necâtî Bey'den farklı olarak dîvânında altı farklı şâir ya da sanatkâra yer vermiştir. Bunlardan Kâtibî, Tûsî ve Mahmûd-ı Şebüsterî birer beyitte, Kemâl-i Hucendî dört ve Manî beş beyitte işlenmiştir. Aynı zamanda Ahmed Paşa da geleneğe bağlı olarak şiirde kendisinden fazlaca bahsetmiştir. Ancak burada ele alınmamıştır.

Ahmed'â saña Kemâl oldı 'atâ-yi ezeli
Ki nedîm oldı senüñ bezmüne Hassân bu gece

(APD, G.260/5)

(Ey Ahmed, Kemâl sana sonsuz bir ihsan olduğundan bu gece Hasan senin bezminin nedimi oldu.)

Kemâl-i Hucendî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda dört beyitte anılmış, bunların tamamında şâir kendi şiirini methetmiştir. Ahmed Paşa bu beytinde şiirinin Kemâl-i Hucendî'ye denk ve Hassân b. Sâbit'ten üstün olduğunu söylemiştir.

Pür oldu Gülşen-i Râza nevâ-yı Mantık-ı Tayr
Çün oldu bu deme 'Attâr Şeyh Tâcüddîn

(APD, K.11/5)

(*Kuşların nağmesiyle -Mantık-ı Tayr- sırların gül bahçesi -Gülşen-i Râz- doldu.
Çünkü Şeyh Tâcüddîn bu zamanın Attâr'ı oldu.*)

Gülşen-i Râz, Mahmûd-ı Şebüsterî'nin didaktik Fars tasavvuf şiiri içerikli eseri olup mesnevî türündeki bu eser hacminin küçüklüğüne rağmen oldukça etkili özellikler taşımaktadır.⁴⁹⁸ *Mantık-ı Tayr* ise Ferîdüddîn Attâr'ın tasavvufî eserleri olup bu mesnevîde kuşların, Hüdhüd'ün rehberliğinde Kaf Dağı'nda bulunan Simurg'u görmek amacıyla çıktıkları yolculuk konu edilmiştir.⁴⁹⁹ Ahmed Paşa bu beytinde Mahmûd-ı Şebüsterî'yi tenâsüple anmıştır.

Kerem idüb kemâl-i lûtfuñuzdan
Buyuruñ var ise dîvân-ı Tûsî

(APD, s.385, Mukatta'at-29/5)

(*Tûsî'nin dîvânı varsa noksansız lütfunuzdan kerem edip buyurunuz.*)

Beyte konu olan Tûsî, ya Esedî-i Tûsî ya Kâniî-i Tûsî ya da Nazîrî Tûsî olmalıdır. Bunların her üçü de İranlı şâirler olup Tûs'ta doğmuşlardır. Esedî-i Tûsî, edebî bilgilerinin yanı sıra matematik, ilâhiyat ve felsefe gibi ilimleri de bilgi sâhibidir. Deylem hükümdârları Ebû Nasr Cestân'ın sarayında on yıl saray şâiri olarak bulunmuştur. İran ve Arap edebiyatını çok iyi bilen Esedî; dindar, duygulu, hayâl gücü geniş bir şâirdir.⁵⁰⁰ Kâniî-i Tûsî ise manzum hâle getirdiği *Kelîle ve Dimne*'de, şâirlikte kendi ayarında kimsenin bulunmadığını, hükümdârlar tarafından aranan bir şâir olduğunu ifade etmiştir. Selçuklu hükümdârları II. Gıyâseddin Keyhusrev, II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Kılıcarslan devrinde saray şâiri olan Kâniî'ye "melikü's-şuarâ" ve "emîr" unvanları verilmiştir.⁵⁰¹ Nazîrî Tûsî ise Sultân II. Ahmed Şah Behmenî'nin mahkesinde görev

⁴⁹⁸ Nimet Yıldırım, *İran Mitolojisi*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012, s. 442.

⁴⁹⁹ Nimet Yıldırım, *İran Mitolojisi*, s. 437.

⁵⁰⁰ Orhan Bilgin, "Esedî-i Tûsî", *DİA*, XI, 370.

⁵⁰¹ Rıza Kurtuluş, "Kâniî-i Tûsî", *DİA*, XXIV, 307.

yapmış ve kasîdelerinde Şah Halîlullâh-ı Kirmânî'yi methetmiştir.⁵⁰² Tûsî künyesiyle anılan bu üç şâirden dîvânı olan da budur. Bu sebeple Ahmed Paşa'nın beytinde kasttetiği kişinin Nazîrî Tûsî olma ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Ahmed Paşa beytinde muhâtabından Tûsî'nin dîvânını istemiştir.

Gam meclisinde bir gice mihmânım olmaya

Gönder bileñce var ise Dîvân-ı Kâtibî

(APd, s.386, Mukatta'at-33/2)

(Bir gece gam meclisinde misâfirim olması için Kâtibî'nin dîvânı varsa gönder.)

İranlı şâir Şemseddin Kâtibî, hat sanatıyla meşgul olduğundan Kâtibî mahlasını kullanmıştır. Sanatlı şiir yazma tarzının önde gelen temsilcilerindendir. Bu üslûbu bâzı İranlı şâirler ile Bursalı Ahmed Paşa gibi Türk şâirleri tarafından da benimsenmiştir.⁵⁰³ Ahmed Paşa bu beytinde muhâtabından Kâtibî'nin dîvânını istemiştir.

Zülfi şol nakkâşdur kim suya nakş-i Çîn yazub

Mânîyi mât eyledi bir berg-i müşg-âgin salub

(APD, G.13/5)

(Saçları şu [kadar] nakkaştır ki bir misk dolu yaprak salarak Çin nakışını suya yazıp Mani'yi mat eyledi.)

Dîvân edebiyatında *Erjeng-i Mani* eseriyle söz edilen Mani, Maniheizm dininin kurucusudur.⁵⁰⁴ Ahmed Paşa bu beytinde Mani'nin nakkâşlığını anarak sevgilinin, saçlarıyla suya çizdiği resimle Mani'yi mat eylediğini söylemiştir.

---

⁵⁰² Nabi Hadi, *Dictionary of Indo-Persian Literature*, New Delhi: Abhinav Publications, s.458.

⁵⁰³ Mehmet Vanlıoğlu, "KÂTİBÎ, Şemseddin", *DİA*, XXV, 42.

⁵⁰⁴ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, s.500.

Tablo 8
NBD ve APD’de Şâir ve Sanatkârlar⁵⁰⁵

No	Şahıslar	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Hassân Bin Sâbit	1	2
2	Firdevsî	1	-
3	Nizâmî-i Gencevî	2	1
4	Şeyh Sa’dî Şirâzî	4	3
5	Ferîdüddin Attâr	2	2
6	Kemâl-i Isfahânî	2	-
7	Hüsrev-i Dehlevî	1	2
8	Selmân-ı Sâvecî	4	5
9	Abdurrahman Câmî	1	-
10	Şeyhî	3	-
11	‘Atâyî (İvaz Paşazâde)	1	1
12	Necâtî Bey	*	-
13	Kemâl-i Hucendî	-	4
14	Mahmûd-ı Şebüsterî	-	1
15	Kâtibî	-	1
16	Tûsî	-	1
17	Ahmed Paşa	-	*
18	Yâkût el-Müsta’sımî	4	5
19	Mani	-	5
Toplam Kişi		13	14
Toplam Beyit		26	33

⁵⁰⁵ Necâtî Bey ve Ahmed Paşa’nın bizzat kendilerini konu edindikleri beyitlerin sayısı dîvân edebiyatı perspektifinden bakıldığında istatistik önem arz etmeyeceği için değerlendirmeye dâhil edilmeyip tabloda gösterilmemiştir.

2.4. DİĞER TARİHÎ KİŞİLER

Necâtî Bey, devlet adamları, şâir, âlim, sanatkâr ve filozoflardan başka pek çok târihî şahsı farklı münâsebetlerle dîvânında işlemiştir. Necâtî Bey'in dîvânında yer verdiği on altı kişi bu bölümde incelenmiştir. Bu bölümde incelenen kişilerin bir kısmını Hatiboğlu Seyyid Ahmed ve Garîb Ahmed gibi şâirin muhitini oluşturan kimseler, bir kısmını Şeyhî, Mestî Çelebî, Memi gibi şâirin beğendiği kimseler veya mahbûbları ve bir kısmını Hâtim et-Tâî, Ebû Müslim el-Horâsânî, Nu'mân b. Münzir gibi târihe mâl olmuş kimseler oluşturmaktadır.

Dîvânı incelendiğinde Ahmed Paşa'nın, Hâtim et-Tâî ve Nu'mân b. Münzir gibi benzer şahıslara yer verdiği görülmüştür. Yine benzer şekilde Ahmed Paşa da muhitinden bâzı kimseleri yâhut mahbûblarını dîvânında anmıştır. Fakat Necâtî Bey'in Ahmed Paşa'ya nispetle târihi kimliği bulunan daha çok şahsı zikrettiği söylenebilir.

2.4.1. Nu'mân b. Münzir

Nu'mân b. Münzir, Gassanî hükümdârlarındandır. Künyesi, en-Nu'mân b. el-Münzir b. Hâris el-Gassânî'dir. Milâdî 594'ten sonra vefat ettiği tahmin edilmektedir. III. yüzyılda Suriye'ye yerleşen Gassânîler, Bizans İmparatorluğu'nun vasalı olup Hristiyanlığı kabul ederek Bizans kültürünün etkisine girmişlerdir. Bütün bağılıklarına ve Hristiyanlığı samimi olarak benimsemelerine rağmen Bizans'a yaranamamışlardır. Zîra Münzir, imparatorluktan gelen emirle tutuklanıp Bizans'a gönderilmiştir. Onun yerine geçen oğlu Nu'mân, Bizans'a saldırılar düzenlemiştir. İmparator I. Konstantinos, Nu'mân'ı da tutuklamak üzere Magnus'u görevlendirmiş; Nu'mân ele geçirilip Kostantiniye'ye götürülmüştür. Münzir ve oğlu Nu'mân tutuklu kalınca Gassânî Devleti zayıflayıp 613 yılında yıkılmıştır.⁵⁰⁶ Münziroğlu Nu'man bir gezinti esnâsında birçok gelincik çiçeği görmüş; manzara hoşuna gitmiştir. Çiçeklerin korunmasını emir verip koparılmasını men etmiş ve böylece lâlenin bu türü onun ismiyle "lâle-i Nu'man" şeklinde anılır olmuştur.⁵⁰⁷

---

⁵⁰⁶ Ahmet Ağırakça, "Gassaniler", *DİA*, XIII, 397-398.

⁵⁰⁷ Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s. 274.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Nu'mân b. Münzir b. Hâris'e tespit edebildiğimiz iki beyitte ve her ikisinde lâlesi münâsebetiyle yer verilmiştir.

Sâkî ol puhteyi sun ki anı halâl itdi imâm

Nice mey nice kadeh lâle-i Nu'mândur bu

(NBD, s.136, Ferd-71)

(Ey sâkî, o puhteyi sun ki imam onu helâl kıldı; bu kadehler, bu şaraplar Nu'mân'ın kadehidir.)

Necâtî Bey bu beyitte, içki kadehini lâle-i Nu'mân'a benzetmiştir.

Kanlu ciğerden iledeyin goncaya haber

Dâğ-ı derûnı lâle-i Nu'mâna yanayın

(NBD, G.380/5)

(Goncaya kanlı ciğerden haber iletiniz; gönlünün dağı, Numân'ın lâlesine yansın.)

Nûmânî de denilen “*lâle-i Nu'mân*” dağlarda yetişir ve bugün gelincik şeklinde anılmaktadır.⁵⁰⁸ Necâtî Bey de bu beyitte lâle-i Nu'mân'ın dağlarda yetişmesinden hareketle onunla gönül dağı arasında bir irtibat kurmuştur.

Nu'mân b. Münzir, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da iki beyitte anılmıştır.

Sebze hâttuñ ruhuñ bir lâle-i Nu'mânîdür

Ki anı rengîn eyleyen bu eşkümüñ bârânıdur

(APD, G.90/1)

(Senin yanağının ayva tüylerinin sebzesi Numân'ın bir lâlesidir ki onu hoş, latif ve renkli eyleyen bu gözlerimin yağmurudur.)

---

⁵⁰⁸ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 284.

Ahmed Paşa bu beytinde sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini Numân'ın lâlesine benzetmiş ve onu göz yaşlarıyla suladığını söylemiştir.

2.4.2. Seyf b. Zûyezen (Seyf-i Zülyezen)

Seyf b. Zûyezen, Yemen'i Habeş istilâsından kurtaran ve adına kahramanlık hikâyeleri yazılan Arap emiridir. Künyesi Ebû Mürre Seyf b. Zîyezen b. Zîasbah el-Himyerî olarak zikredilmiştir. Himyerî meliklerinin soyuna mensup olup milâdî 516 yılında San'a'da doğmuştur. Ebrehe'nin oğlu Mesrûk zamanında Himyerîler çok zulüm görmüştür. Bu zulümler karşısında Seyf b. Zûyezen, Hîre Emîri Nu'mân b. Münzir vâsıtasıyla Sâsânî Kısra'sı I. Hüsrev'den (Nûşîrevân-ı Âdil) yardım istemiştir. Kısra, yardımı kabul etmiş, Habeşlilerle yapılan savaş kazanılmış, Mesrûk öldürülmüş, Seyf b. Zûyezen Gumdân sarayına oturmuştur. Seyf b. Zûyezen'in yabancı hâkimiyetine son vermesi Arap yarımadasında heyecanla karşılanmış, çeşitli şehirlerden gelen heyetler kendisini tebrik etmiş, şâirler hakkında şiir söylemiştir. Seyf'in iktidarı yaklaşık iki yıl sürmüş, kendisine hizmet için alıkoyduğu Habeşliler tarafından öldürülmüş ve yerine kardeşi Şûrahbîl geçmiştir. Seyf b. Zûyezen'in yabancı işgaline karşı gerçekleştirdiği bu mücâdele Araplar arasında dilden dile dolaşan bir destan kahramanı olmasını sağlamış, *Sîretü Seyf b. Zîyezen* adlı destan anonim hikâyelerden biri olmuştur.⁵⁰⁹

Necâtî Bey Divânî'nda Seyf b. Zûyezen'e tek bir beyitte yer verilmiştir.

Müjeñ ki dil-keş ola Seyf-i Zülyezen kuludur

Gözün ki ser-hôş ola Zülhımâra nâzlanur

(NBD, G.188/7)

(*Gönlü cezbeden kirpiğın Seyf-i Zülyezen'in kuludur, sarhoş gözlerin Zülhımâr'a nazlanır.*)

Necâtî Bey bu beytinde, sevgilinin gönül cezbeden kirpiğini Seyf b. Zûyezen'in askeri olarak anmıştır. Esved el-Ansî ise sık sık sarhoş olduğu için "Zülhımâr" lakabıyla

---

⁵⁰⁹ Bkz. Mustafâ Fayda, "Seyf b. Zûyezen", *DİA*, XXXVII, 29-30.

anılmıştır. Necâtî Bey bununla sevgilinin sarhoş bakışlarıyla âşığı mest eden gözlerinin Esved el-Ansî'ye nazlandığını söylemiştir.

Seyf b. Zûyezen, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.3. Hâtim et-Tâî

Câhiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şâiri olan Hâtim et-Tâî, Tay kabilesinin reisidir. Künyesi, Ebû Seffâne (Ebû Adî) Hâtim b. Abdillâh b. Sa'd et-Tâî el-Kahtânî şeklindedir. Henüz çocukken babası ölmüş, kendisini zengin ve cömert bir kadın olan annesi Guneyye bint Afif yetiştirmiştir. Cömertliği annesinden gelir. Hâtim, çocuk yaşlarından itibaren cömertliği ve misâfirperverliğiyle tanınarak "*Cevâd*" lakabıyla anılmıştır. Menkıbelerde İslâmiyet'ten önceki mert ve cömert Arap tipinin ideal örneğini oluşturur. Bu özelliği darbimesel hâline gelmiştir. Kaynaklarda onun cömertlik, hoşgörü, tevazu, sadâkat, iffet ve vefakârlık gibi erdemlerle temayüz etmiş bir insan olduğu, şarap içmeyi ve sefâhati haram saydığı, kabilesi arasında yaygın olmasına rağmen Hristiyanlığı kabul etmediği ve atalarının dinine sadık kaldığı anlatılmaktadır. Hâtim et-Tâî, cömertliği öven şiirlerinde Allah'a inancını dile getirmiş, cömertliği yalnız O'nun rızâsını kazanmak için yaptığını belirtmiştir. Arap, İran ve Türk edebiyatlarında cömertlik timsali olarak tanınmıştır.⁵¹⁰

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hâtem et-Tâî'ye cömertliği münâsebetiyle iki beyitte yer verilmiştir.

İreli keff-i kerîmüñ unuduldı Şâhâ

Hâtemüñ cûdı ile bahşîş-i Âl-i Bermek

(NBD, K.12/14)

(*Ey pâdişâh, senin cömertlik elin erdiğinden beri Hâtem'in cömertliği ile Âl-i Bermek'in bahşîşi unutuldu.*)

---

⁵¹⁰ Süleymân Tülücü, "Hâtim et-Tâî", *DİA*, XVI, 472-473.

Necâtî Bey bu beytinde Şehzâde Mahmûd'un cömertliğinden bahsetmiş ve onun cömertliğiyle birlikte cömertlikleriyle meşhur Hâtem et-Tâî'nin ve Bermek âilesinin cömertliklerinin hatırlanmaz olduğunu söylemiştir.

Dir dimez Hâtem-i Tayy defterini dürdi cihân
Şehriyâr adına okumalı dîvân-ı kerem

(NBD, K.18/5)

(Kerem divânı hükümdâr [Şehzâde Mahmûd]adına okunmalıdır, denildiği anda cihân Hâtem-i Tayy'in defterini dürdü.)

Necâtî Bey bu beytinde Şehzâde Mahmûd'un cömertliği karşısında Hâtem et-Tâî'nin darbimesel hâline gelmiş cömertliğinin hükmünün kalmadığını söylemiştir.

Hâtem et-Tâî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tek bir beyitte ve Necâtî Bey'de olduğu gibi cömertliği münâsebetiyle anılmıştır.

Gösterdi Hızra hâk-i derûñ Çeşme-i Hayât
Öğretti Hâteme ni'amüñ bahşîş-ü-kerem

(APd, s.16, Tercî-bend 7-II/9)

(Hızır'a toprağın altındaki ölümsüzlük suyunu gösterdi. Hâtem'e nimetlerin ihsan ve keremini öğretti.)

Ahmed Paşa bu beytinde devrin ileri gelen âlim ve mutasavvıflarından olan Emîr Sultân'ın Hızır'a ölümsüzlük suyunun yerini gösterdiğini, cömertliğiyle meşhur Hâtem'e nimetlerin keremini ve ihsanını onun öğrettiğini söylemiştir.

2.4.4. Ebû Cehil

Ebû Cehil, Hz. Muhammed'in ve İslâm'ın azılı düşmanlarından biridir. 570'te Mekke'de doğmuş, asıl adı Amr olup künyesi Ebü'l-Hakem (Ebû Cehl) Amr b. Hişâm b. Mugîre el-Kureşî el-Mahzûmî'dir. Ebü'l-Hakem olan künyesi İslâmiyet'e düşmanlığı sebebiyle Hz. Peygamber tarafından Ebû Cehil şeklinde değiştirilmiştir. Ebû Cehil, Resûl-i Ekrem'in

dâvetine karşı çıkmış ve Müslümanlar aleyhinde hazırlanan bütün komplolarda yer almış, kendi kabilesine mensup olmadığı için Hz. Muhammed'e inanmayacağını söylemiştir. Hayatı boyunca İslâmiyet aleyhinde çalışmış, halkın Müslüman olmasını engellemiş, olanları da inançlarından vazgeçirmeye gayret etmiştir. Birçok Müslüman'a İslâmiyet'i kabul ettikleri için ağır işkenceler yapmış, Ammâr'ın annesi Sümeyye'yi şehit etmiştir. Hz. Peygamber Kâbe'de namaz kılarken üzerine deve leşi attırması, hakkında kötü söz söylemiştir. Müslümanların Ebû Tâlib mahallesinde üç yıl boyunca tecrit edilmesine önderlik etmiş, yardımlara engel olmuştur. Resûlullah'ın Medine'ye hicretine mâni olmak için yapılan toplantıda, Hz. Muhammed'in öldürülmesini teklif eden ve hicret gecesi evini muhasara altına alarak öldürülmesini planlayan yine odur. Bedir Savaşı'nda ensardan Afrâ'nın oğulları Muâz ve Muavviz tarafından öldürülmüştür.⁵¹¹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Ebû Cehil'e tek bir beyitte yer verilmiş, onda da kendisine hidâyetin nasip olmaması dile getirilmiştir.

Hidâyet-i Ahadî mürşid olmadı yohsa
Bilürdü kadrüni Bû-Cehl-i nâpesend-fi'âl

(NBD, KNR/35)

(Allah'ın hidâyeti nasip olmadı aksi taktirde kötü işler yapan Ebu Cehil [bile] kıymetini bilirdi.)

Hz. Peygamber, İslâmiyet'in yayılmasına yardımcı olur diye Müslümanlara eziyetlerde bulunan Ebû Cehil'in hidâyeti için Allah'a duâ etmiştir. Necâtî Bey de Hz. Peygamber'e yazdığı kasîdenin bu beytinde hidâyet nasip olmadığı için Ebû Cehil'in Hz. Muhammed'in kıymetini bilemediğini söylemiştir.

Ebû Cehil, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

⁵¹¹ Mehmet Ali Kapar, "Ebû Cehil", *DİA*, X, 117-118.

2.4.5. Bermek

Bermekî âilesi, Abâsîler devrinde başta vezirlik olmak üzere çeşitli makamlarda bulunan bir âiledir. Arap târihçileri âilenin atası olan Bermek'in Belh civarında Nevbahar Budist Tapınağı'nın rahibi olduğunu söylemiş, İranlı târihçiler ise Bermekîler'in atalarının Sâsânî Devleti'nin ilk zamanlarından itibaren vezirleri olduklarını, bu görevin babadan oğula geçerek asırlarca devam ettiğini ileri sürmüşlerdir. Bermekî âilesi inanılmaz derecede büyük bir servete sâhipti. Cömertlikleri darbimesel olmuş, Bermekî kelimesi "cömert" in karşılığı olarak kullanılmıştır. Bermekî âilesi, siyâsî gücün yanında büyük bir malî güce de sâhipti. Bu durum, halkın huzursuzluğuna sebep olmuştur. Netice itibâriyle devlet ve halîfe üzerinde nüfuzlarının artması, zenginliklerinin herkesi kışkıandıracak bir seviyeye gelmesi ve Arap milliyetçilerinin halîfe üzerinde tesirli olması gibi sebeplerden ötürü Bermekîler, Halîfe Hârûnürreşîd tarafından bertaraf edilmiştir.⁵¹²

Necâtî Bey Dîvânı'nda Bermek'e tespit edebildiğimiz tek bir beyitte âilesinin cömertliği münâsebetiyle yer verilmiştir.

İreli keff-i kerîmüñ unuduldı Şâhâ

Hâtemüñ cûdı ile bahşîş-i Âl-i Bermek

(NBD, K.12/14)

(Ey pâdişâh, cömertlik elin erdiğinden beri Hâtem'in cömertliği ile Âl-i Bermek'in bahşîşi unutuldu.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un cömertliğinden bahsetmiş ve onun cömertliğiyle birlikte cömertlikleriyle meşhur Hâtem et-Tâî'nin ve Bermek âilesinin cömertliklerinin unutulup hatırlanmaz olduğunu söylemiştir.

Bermek, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

⁵¹² Bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Bermekîler", *DİA*, V, 517-520

2.4.6. Esved el-Ansî (Zülhımâr)

Esved el-Ansî, Resûl-i Ekrem'in sağlığında peygamberlik iddia edenlerden biridir. Künyesi Abhele b. Kâ'b b. Avf el-Esved el-Ansî'dir. Asıl adı Abhele'dir. Siyah tenli olduğundan "Esved" lakabıyla anılmıştır. Câhiliye devri kâhinleri gibi peçe taktığı veya sık sık sarhoş olduğu için "Zülhımâr" yâhut onun tâlimatı doğrultusunda bâzı hareketleri yerine getiren şartlandırılmış eşeğinden dolayı "Zülhımâr" lakabıyla tanınmıştır. Peygamberlik iddiasında bulunması sebebiyle kendisine "kezzâb" sıfatı da verilmiştir. Resûlullah'ın hastalandığını haber alan Esved el-Ansî, Yemen'deki Ans ve Mezhic kabilelerinin desteğini alıp peygamberlik iddiası ile ortaya çıkmış ve Yemen'in tamamına hâkim olmuştur. Resûlullah'ın İslâmiyet'e dâvetine olumsuz cevap vermiş, Resûl-i Ekrem, vâlilerine ve eşrafa Esved el-Ansî'nin ortadan kaldırılmasına dâir emirlerini ihtivâ eden mektuplar yollamıştır. Bölgenin ileri gelenlerinden Kays b. Mekşûh, Fîrûz, Cüşeyş ve Dâzeveyh aralarında anlaşıp kendisini zorla nikâhladığı için Esved'den nefret eden Âzâd'ın da yardımıyla bir gece yarısı girdikleri evinde Esved'i öldürmüşlerdir. Kâhinliği benimseyen Esved el-Ansî, heybetli görünüşü ve tesirli hitâbentiyle insanları âdeta büyülemiştir. Hayvanlar üzerinde uyguladığı ipnotizma gücü tesir sahâsını genişletmiştir. Kendisine melekler aracılığı ile vahiy geldiğini ileri sürmüş, büyücülük ve ipnotizma eseri olarak yaptığı şeyleri de bu iddiasını ispat için kullanmıştır. Ancak ortaya bir din ve şerîat koymamıştır.⁵¹³

Necâtî Bey Dîvânı'nda Esvedü'l-Ansî'ye tespit edebildiğimiz tek bir beyitte sarhoşluğu münâsebetiyle yer verilmiştir.

Müjeñ ki dil-keş ola Seyf-i Zülyezen kuludur

Gözün ki ser-hôş ola Zülhımâra nâzlanur

(NBD, G.188/7)

(Gönlü cezbeden kirpiğın Seyf-i Zülyezen'in kuludur, sarhoş gözlerin Zülhımâr'a nazlanır.)

---

⁵¹³ Bkz. Hüseyin Algül, "Esved el-Ansî", *DİA*, XI, 440-441.

Necâtî Bey bu beytinde, sevgilinin gönül cezbeden kirpiğini Seyf b. Zûyezen'in askeri olarak; "Zülhımâr" lakabıyla tanınan Esved el-Ansî ise sık sık sarhoş olduğu için bu lakapla anılmıştır. Necâtî Bey de beytin ikinci mısramında sevgilinin sarhoş bakışlarıyla âşığı mest eden gözlerinin Esved el-Ansî'ye nazlandığını söylemiştir.

Esved el- Ansî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.7. Ebû Müslim-i Horasânî

Muhtemelen 100'de (718-19) İsfahan veya Merv'de doğmuştur. Künyesi Ebû Müslim Abdurrahmân b. Müslim el-Horasânî'dir. Bastırdığı sikkelerde adı Abdurrahman b. Müslim şeklinde geçmektedir. Çocukluğu Emevî aleyhtarı siyâsî ve sosyal faaliyetlerin merkezi Kûfe'de geçirmiş, Abbâsî ihtilâlinin önde gelen şahsiyetlerinden biri olmuştur. Ömrünü Abbâsî propagandasına adanmış, iki yıl kadar Horasan şehirlerini dolaşarak isyancıları teşkilâtlandırmış, birçok şehri zaptetmiştir. Bozulan iç huzuru temin edip isyanları bastırmış, devlet içinde büyük bir itibar kazanmıştır. Ebû Ca'fer hilâfete geçince 137 (755) târihinde Ebû Müslim'i öldürtüp cesedinin Dicle'ye atılmasını emretmiştir. Ebû Müslim soğuk kanlı, acımasız, ketum, cömert, akıllı ve ileri görüşlü bir devlet adamı olarak temayüz etmiştir. İran, Özbekistan, Türkmenistan, Dağıstan ve Anadolu Türk halkı arasında mübârek kahramanlardan biri kabul edilmiştir. Dâima hakkı savunan ve zulme karşı çıkan bir kişi olarak gösterilmiş, kahramanlıkları üzerine yazılan halk hikâyeleri ve destanlar zevkle okunmuştur. Dünyanın çeşitli kütüphanelerinde yazma nüshaları bulunan bu halk hikâyeleri ve destanlar ciltlerle ifâde edilmektedir.⁵¹⁴

Necâtî Bey Dîvânı'nda Ebû Müslim Horasânî'ye tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, nacağı münâsebetiyle yer verilmiştir.

---

⁵¹⁴ Bkz. Dursun Hakkı Yıldız, "Ebû Müslim-i Horasânî", *DİA*, X, 197-199.

Necâtî'ye nacak dirler ve lîkin gerçek eydürler
Havâric boynın urmağa Ebü Müslim nacağıdur

(NBD, s.122, Ferd-17)

(Necâtî'ye nacak derler fakat gerçeği söylerler. [Zîra] o, Hâriciler'in boynunu vurmak için Ebü Müslim'in nacağıdır.)

Şâir Vâhidî, Hâce-i Cihân ve Netîce-i Cân adlı eserinde Anadolu abdallarının sırtlarında yalnız bir tennure, çıplak denecek şekilde, dâima yalın ayak ve başları açık gezdiklerinden, bellerine bir kuşak sarıp omuzlarında Ebü Müslim nacağı, ellerinde Baba Şüca' çomağı bulundurup kuşaklarına asılı iki cür'a, tahtadan yapılmış gâyet büyük ve saplarına aşık kemiği asılı bir sarı kaşıkla bir keşkül taşıdıklarından bahsetmektedir.⁵¹⁵ Necâtî Bey bu beyitte kendisine “nacak” lakabı verildiğini ve bunun gerçeği yansıttığını belirtip kendinin, isyan edenlerin başını kesen Ebü Müslim nacağı olduğunu söylemiştir.

Ebü Müslim-i Horasânî, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda anılmamıştır.

2.4.8. Ayaz

Ayaz, Mahmûd-ı Gaznevî'nin has gulamlarındandır. Akıl, feraset, bilgi, sadâkate mümtaz olduğu için Sultân Mahmûd kendisini sevip îtibar etmiştir.⁵¹⁶ Rivâyet o ki Sultân Mahmûd keyif ile kendinden geçmişken nedimelerinden Ayaz'ın saçlarını kesmelerini istemiştir. Ayaz bu emre rıza göstermiş ve nedimler saçlarını kökünden kesmiştir. Ertesi sabah Ayaz'ın hâlini gören Sultân Mahmûd ziyâdesiyle pişman olmuş ve bir daha içki içmeyeceğine dâir tövbe etmiştir. Bu sebeple dîvân şiirinde Ayaz çok defa zülûf ile birlikte anılmış, şâirler sevgililerini Mahmûd'a kendilerini de Ayaz'a benzetmişlerdir.⁵¹⁷

Necâtî Bey Dîvânı'nda Ayaz'a tespit edebildiğimiz altı beyitte yer verilmiştir. Bunların tamamında Mahmûd-ı Gaznevî ile birlikte anılmıştır. Bu sebeple burada örnek oluşturması açısından tek bir beyitle ele alınmıştır. (Bkz. Mahmûd-ı Gaznevî)

⁵¹⁵ Orhan F. Köprülü, “Abdal” (Edebiyat), *DİA*, I, 61.

⁵¹⁶ Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s.279-280.

⁵¹⁷ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.43-44.

‘İşkî hâlî görme kim Mahmûd Şâh
Şöhreti bulmazdı Ayaz olmasa

(NBD, G.532/2)

(Aşkî boş görme ki Ayaz olmasa Sultân Mahmûd şöhreti bulamazdı.)

Necâtî Bey bu beyitte aşkın öneminden bahsederken ömrünün büyük bir bölümünü savaş meydanlarında geçirip büyük başarılar elde eden Sultân Mahmûd’un Ayaz’a olan muhabbetinden dolayı şöhrete kavuştuğunu, aksi hâlde yaptığı diğer işlerin onu meşhur edemeyeceğini söylemiştir.

Ayaz, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda ise iki beyitte ve Necâtî Bey’de olduğu gibi Sultân Mahmûd-ı Gaznevî ile birlikte zikredilmiştir.

Hâk-ı Mahmûd sebzesinden sor
Bûy- zülf-i Ayaz gelmez mi

(APD, G.295/4)

(Mahmûd’un toprağın otlarından sor. Ayaz’ın saçlarının kokusu gelmez mi?)

Ahmed Paşa burada Sultân Mahmûd ile Ayaz arasındaki yakınlığı dile getirmiştir.

2.4.9. Saruca Paşa

Târihî kaynaklarda Saruca Paşa ismiyle meşhur iki devlet adamı vardır. Bunların ilki I. Murâd ve I. Bâyezîd dönemlerinde görev yapıp Gelibolu Tersanesi’ni ve deniz üssünü kuran devlet adamıdır. Diğeri ise II. Mehmed’in ilk saltanatında vezir olan Saruca Paşa’dır.⁵¹⁸ Necâtî Bey’in dîvânında zikrettiği paşa, bu paşa olmalıdır. Necâtî Bey’le aynı devirde yaşamış olması bu ihtimalin doğruluğunu artırır. Kaynaklarda adı Saruca b. Abdullah olarak geçtiğinden devşirme olduğu tahmin edilmektedir. II. Mehmed’in Manisa’ya gönderilmesi esnâsında lalası olarak yanında bulunmuştur. II. Mehmed’in ikinci saltanatı sırasında divanda ikinci vezir olmuştur. Rumelihisarı’nın kuzeye bakan

---

⁵¹⁸ İdris Bostan, “Saruca Paşa”, *DİA*, XXXVI, 169.

burcunu inşâ ettirdiği için bu burç Saruca Paşa Burcu diye anılmıştır. İstanbul'un fethinden sonra azledilmiş, 858'de (1454) Gelibolu'da vefat etmiştir.⁵¹⁹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Saruca Paşa'ya tespit edebildiğimiz tek bir beyitte yer verilmiştir.

Sen anı dime kim Saruca Paşam
Yonacındur bilür kalbin yanacın

(NBD, s.135, Kıt'a-69/5)

(Saruca Paşam, sen sakın onu [kimseye] deme ki [zâten] senin kalbin, yanacağını bile bile seni gammazlar.) Senin kalbin seni gambazlar, bunu başkalarına demene gerek yok.

Necâtî Bey bu beytinde, Saruca Paşa'nın, hâlini başkalarına açmasına gerek olmadığını, zîra kalbinin zâten kendini eleverdiğini söylemiştir.

Saruca Paşa, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.10. Bülbül Hâtun

Bülbül Hatun, II. Bâyezîd'in hanımı, Şehzâde Mahmûd'un annesidir. Pek çok hayratı vardır. Lâdik'te adı ile anılan cami ve imâreti ve tesis etiği vakıflar ile Amasya'da cami ve mescit, sıbyan mektebi, Bursa'da inşâ ettirdiği türbe hayratından bâzılarıdır. Bülbül Hâtun, miladî 1515 târihinde kocası II. Bâyezîd ve oğlu Şehzâde Mahmûd'dan sonra vefat etmiştir. Bursa'da Murâdiye'de kendi yaptırdığı türbesine gömülmüştür. Şehzâde Mahmûd haricinde Şehzâde Ahmed, Gevher-melik Sultân, Hundî Sultân, Hatice Sultân ve Şâh Sultân adlı erkek ve kız çocuklar dünyaya getirmiştir.⁵²⁰

---

⁵¹⁹ Bostan, "Saruca Paşa", s.169-170.

⁵²⁰ Yakupoğlu, "II. Bayezid'in Oğlu Şehzâde Mahmud'un Hayatı ve Faaliyetleri", s. 321.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Bülbül Hâtun'a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte ve ismen anılmadan yer verilmiştir. Onda da oğlu Şehzâde Mahmûd'un ölüm haberi münâsebetiyle ismi söylenmeden anılmıştır.

Varmayısar mı Hazret-i Hâtûna bu peyâm
Çözsün 'azîz saçlarını yekser ağlasun

(NBD, s.113, MŞSM- 6/2)

(Bu haber Hazret-i Hâtun'a -Bülbül Hâtun- ulaşmadı mı, kıymetli saçlarını çözüp baştan başa ağlasın.)

Necâtî Bey bu beyitte genç yaşta vefat eden Şehzâde Mahmûd'un ölüm haberinin annesi Bülbül Hatun'a ulaşıp ulaşmadığını sormuş, Bülbül Hatun'un oğlunun ölüm haberiyle saçlarını çözüp onun için ağlamasını söylemiştir.

Bülbül Hatun, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.11. Hatiboğlu Seyyid Ahmed

Târihî kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Mehmet Çavuşoğlu onun, Necâtî Bey'in muhitindeki şahıslardan biri olduğunu söylemiştir.⁵²¹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hatiboğlu Seyyid Ahmed'e beş beyitlik bir kıtada yer verilmiştir.

Ey Hâtib oğlu Ahmedcik
Senüñ için gör'e neler dirler
Her seher gün gibi otağından
Boza-hâneye küb düşer dirler
Sen gözi alayı şikâr itmiş
Bir nice yüzü karalar dirler

⁵²¹ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 79.

Garîb Ahmed miyâncılığı ile
Saña olmuş ‘atâ güher dirler
Sen ruhu lâleye iderler al
İbrişimciler al gerer dirler

(NBD, s.127, Kıt‘a-35)

(Ey Hatip oğlu Ahmedcik, gör ki senin için neler dediler. / Otağından her seher güneş gibi bozahaneye sarhoş düşer dediler. / Senin için renkli gözlü güzeli av etmiş daha ne kadar karalar derler. / Garîb Ahmed’in aracılığı ile sana mücevherlerini bağışlandığını derler. / İbrişimciler senin gibi yanağı lâleyi al edip al gererler dediler.)

Necâtî Bey bu beytinde, Hatipoğlu Seyyid Ahmed’in sürekli sarhoş olduğuna ve bir güzelle arasında ilişki bulunduğuna dâir birtakım dedikoduların olduğunu ve Garîb Ahmed’in bu hâle aracılık ettiğini söylemiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı’nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.12. Garib Ahmed

Târihî kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Mehmet Çavuşoğlu, Hatiboğlu Seyyid Ahmed gibi Garib Ahmed’in de Necâtî Bey’in muhitindeki şahıslardan biri olabileceğini söylemiştir.⁵²²

Necâtî Bey Dîvânı’nda Garib Ahmed’e tek bir beyitte yer verilmiştir.

Garîb Ahmed miyâncılığı ile
Saña olmuş ‘atâ güher dirler

(NBD, s.127, Kıt‘a-35/4)

(Garîb Ahmed’in aracılığı ile sana mücevherlerin bağışlandığını derler.)

---

⁵²² Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s. 79.

Necâtî Bey bu beyitte Garip Ahmed'in Hatipoğlu Seyyid Ahmed'e, yaşadığı ilişkide aracılık ettiğine dâir söylentilerin olduğunu dile getirmiştir.

Ahmed Paşa Dîvânî'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.13. Şeyhî

Şeyhî; Necâtî Bey'in beğendiği kimselerden ya da mahbuplarından biridir.⁵²³ Hakkında târihî kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. *Necâtî Bey Dîvânî*'nda Şeyhî'ye altı beyitlik bir gazelde yer verilmiştir.

Göz yaşı sanma benüm seyl-i revânum Şeyhî
Lebüñi yâd idecek kaynadı kanum Şeyhî
Ölürin mihr-i cemâlûñe hevâ-dâr olurım
Şuña dek kim kala bir zerre nişânum Şeyhî
Ben kocaldum gam-ı 'ıškuñla yiğitlik bu mıdur
Hele ey pîr olası tâze cevânum Şeyhî
Nem ola dirsın olayın öleyin dirileyin
İdeyin saña fidâ cân-ü-cihânum Şeyhî
Ölürin sensüz alıcak sınıdum kendüzümü
Gel firâk eyleme kıyma baña cânum Şeyhî
Dir isem nazm-ı Necâtî'ye Nizâmî'ye mürid
Umaram bulmaya sözümde yalanum Şeyhî
(NBD, G.629/1-6)

(Ey Şeyhî akan sellerimi gözyaşı sanma, dudağını anarak kaynadı kanım Şeyhî. / Ölürüm de yüzünün güneşine havadar olurum, benden geride bir kırıntıcık kalıncaya değin Şeyhî. / Ben aşkının üzüntüsüyle kocadım, yiğitlik bu mu? Hele sen de bir kocayasın benim gibi Şeyhî. / Ne dersen öyle olayım, öleyim, dirileyim, canım da cihânım da yoluna fedâ olsun Şeyhî. / Sensiz kalınca denedim özümü ölürüm vallahi. Ey canım Şeyhî şu

⁵²³ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 79.

ayrılığı bırak da yanına gel. / Necâtînin şiirine Nizâmî'ye yol gösterici oldu dersem, umarım ki Şeyhî sözümde yalan bulmaz.)

Necâtî Bey bu gazelinde, sevgilinin özellikleriyle tasvir ettiği Şeyhî'ye karşı ilgi duyduğunu, onu görünce kanının kaynadığını, uğruna canını fedâ edebileceğini söyleyip aralarındaki ayrılığı bitirmesini istemiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.14. Mestî Çelebî

Mestî Çelebi, Necâtî Bey'in mahbuplarından. Latîfî güzelliğinden ötürü Necâtî Bey'in kendisiyle taâlluk ve taaşşuk edip hakkında gazel yazdığını söylemiş; Kınalızâde ise Necâtî Bey zamanında güzelliğiyle meşhur olduğunu belirterek hakkında "Necâtî Bey perişân-ı kâkül-i 'anber-şikeşti ve küşte-i hançer-i bî-amân-ı çeşm-i mesti olmağın kendünün hâl-i pür-melâlini ve mezbûrun cemâl-i bâ-kemâlini halk-ı 'âleme dâsîtân itmüşdür."⁵²⁴ cümlesine yer vermiştir.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Mestî Çelebî'ye yedi beyitlik bir gazelde yer verilmiştir.

Dehenûñ anduğuma yok yire Mestî Çelebî
El urur gamzelerûñ hançere Mestî Çelebî
Gözûñe hey dimez iseñ diyerler öldütmiş
Bir Müselmânı iki kâfere Mestî Çelebî
Yaluñuz ben degülem her kişi dîvânedürür
Sen perî çehre melek-manzara Mestî Çelebî
Kad-ü-ruhsâruñı beñzetmege âdem utanur
Serv-i nâz ile gül-i ahmere Mestî Çelebî
Baña bir bûse satarsan vireyin halvâlık
Cânum ol lâ'l-i şeker-pervere Mestî Çelebî

---

⁵²⁴ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 79-80.

Ağzuñuñ ölçüsin aldum yoğ imiş zerre kadar
Mihr kapuñdaki ‘âşıklara Mestî Çelebî
Ey Necâtî kapağuñ kanlu yaş ile toldur
Ola kim meyl kıla sâgara Mestî Çelebî

(NBD, G.647/1-7)

(Mestî Çelebî, ağzını anmam yok yeredir. Gamzelerin hançere el vurur Mestî Çelebî. / Eğer gözlerine dikkat etmezsen, derler ki Mestî Çelebî bir Müslüman'ı iki kâfire öldürtmüş. / Yalnız ben değilim herkes senin dîvânendir. Mestî Çelebî sen peri yüzlü, melek görünümlüsün. / Mestî Çelebî insanoğlu boyunu yeni yetişmiş servi ve yanağını kırmızı güle benzetmeye utanır. / Mestî Çelebî, bana bir öpücük verirsen canımı o şeker-pervere bahşiş veririm. / Mestî Çelebî, ağzının ölçüsünü aldım, [gördüm ki] kapıdaki âşıklarına zerre kadar sevgi yokmuş. / Ey Necâtî, göz kapakların kanlı yaşla doludur, belki Mestî Çelebî içki kadehine meyl eder.)

Necâtî Bey bu gazelinde, sevgilinin özellikleriyle tasvir ettiği Mestî Çelebî'ye karşı ilgi duyduğunu, sâdece kendisinin değil herkesin onu beğenip dîvâne olduğunu belirterek onun peri yüzlü, melek görünümlü, servi boylu olduğunu dile getirerek bir öpücük vermesi hâlinde canını vereceğini söylemiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.15. Mustafâ

Mustafâ, Necâtî Bey'in beğendiği kimselerden ya da mahbuplarından biridir.⁵²⁵ Hakkında târihî kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Mustafâ'ya beş beyitlik bir gazelde yer verilmiştir.

---

⁵²⁵ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 79.

Aldum ağzuñ ölçüsini zerre deñlü yok vefâ
Pür-cefâsın hey güneş yüzlü habîbim Mustafâ
Tîğ-1 gam boynum muharref çalub eylerse kalem
Yaza akan kanum işigüñde âyât-1 vefâ
Lûtfuña idüb binâ yapdum muhabbet hânesin
Rence kılursañ kadem ehlen ve sehlen merhabâ
Gide mi ey seng-dil zülfün hayâli sînedin
Çün bilürsin muhkem olur kâfir itdügi binâ
Nâmeğe sığmaz Necâtî'nüñ oransuz kıssası
Göz yaşu ile kapuña 'arz ola bâkî mâcerâ

(NBD, G.1/1-5)

(Hey güneş yüzlü sevgilim Mustafâ, cefâ ile dolusun. Ağzının ölçüsünü aldım, zerre kadar vefâ yoktur. / Gam kılıcı çalıp boynumu tahrip ederse kalem akan kanımla eşiğine vefâ âyetini yazsın. / Lütfün için muhabbet evinin binâsını yaptım. Zahmet edip ayak basarsan merhaba, hoş geldin! / Ey taş kalpli, saçların hayâli sineden gider mi? Zîra bilirsin ki kâfirin yaptığı binâ sağlam olur. / Necâtî'nin hesapsız hikâyesi mektuba sığmaz. Ebedî mâcerâ gözyaşı ile kapına sunulur.)

Necâtî Bey bu gazelinde, sevgilinin özellikleriyle tasvir ettiği Mustafâ'yı sevgili olarak görmekte ve vefâsızlığından şikayet edip taş kalpli olduğunu belirterek kendisini ağlattığını söylemiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.16. Memi

Memi, Necâtî Bey'in beğendiği kimselerden ya da mahbuplarından biridir.⁵²⁶ Hakkında târihî kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Memi'ye beş beyitlik bir gazelde yer verilmiştir.

---

⁵²⁶ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 79.

Yakdı 'ıřkuñ beni gam odına nâ-gâh Memi
Yanalum yakılalum çâre nedür ah Memi
Çün unuttuñ baña 'ahd ile yemîn eyledüğüñ
Komaya sende benüm hakkımı Allâh Memi
Beni sevdâya salub eyledi dîvâne saçuñ
Nideyim neyleyeyim ah Memi vah Memi
Ger ölürsem yazılır seng-i mezârumda benüm
Beni hâk eyledi 'ıřkuñ nideyim ah Memi
Nideyin neyleyeyin çâre nedür cân vireyin
Çün Necâtî gamı yakdı oda nâ-gâh Memi
(NBD, G.650/1-5)

(Memi, aşkın beni gam ateşiyile zamansız yaktı. Ah Memi yanalım, yakılalım çâre nedir? / Çünkü bana söz verip yemin ettiğini unuttun. Memi, Allah benim hakkımı sende bırakmasın. / Ah Memi, vah Memi! Saçın beni savdaya salıp dîvâne eyledi. Nedeyim, neyleyeyim. / Ah Memi! Eğer ölürsem mezar taşıma 'aşkın beni toprak eyledi' yazılır. / Ne edeyim ne eyleyeyim, çâre nedir, cân vereyim. Çünkü Memi'nin gam ateşi Necâtî'yi ansızın yaktı.)

Necâtî Bey bu gazelinde, sevgilinin özellikleriyle tasvir ettiği Memi'ye âşık olduğunu, bu aşkla yanıp yakıldığını, Memi'nin kendisine söz verdiği hâlde sözünde durmadığını belirterek ondan ayrı kalmakla üzüntüden ölebileceğini söylemiştir.

Ahmed Paşa Dîvânı'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

2.4.17. Necâtî Bey Dîvânı'nda Bulunmayıp Ahmed Paşa Dîvânı'nda Geçen Diğer Târihî Kişiler

Ahmed Paşa Dîvânı'nda Necâtî Bey'den farklı olarak on bir şahsa yer verilmiştir. Bunlardan biri hariç diğerleri Ahmed Paşa'nın çağdaşıdır. Bunların da biri çocuk, kalan dokuzu şâirin mahbupları ya da muhitindeki kişilerdir.

Târihî özellikleri bulunmayan bu kişileri ayrı ayrı ele almaktansa bir iki beyit ile incelemek daha münâsip görülmüştür.

Ağyâr kapuñ Kâ‘besini beklemesün kim
Ahmed var iken hâfız aña Bû-leheb olmaz

(APD, G.116/8)

(Rakipler senin kapının Kâbe’sinde beklemesinler ki Ahmed varken ona Ebu Leheb koruyucu olmaz.)

Ahmed Paşa, sevgilinin kapısını Kâbe’ye benzettiği bu beytinde rakiplerinin sevgilinin kapısında beklememelerini istemiş, buna gerekçe olarak Hz. Muhammed var iken Kâbe’in muhafazasının Ebû Leheb’e verilmesinin uygun olmadığını söylemiştir. Beyitte Ahmed kelimesini tevriyeli kullanmış ve kendini Hz. Muhammed’e, rakiplerini ise Ebû Leheb’e benzetmiştir.

Bilesin sen ‘Alînüñ târihin
Rahmetullahi ‘aleyhim diyicek

(APD, s.373, Târîh-27/3)

(Sen Ali’nin târihini bilesin. Allah ona rahmet eylesin, diyesin.)

Ahmed Paşa bu beytinde ölüm yılına târih düşürdüğü Ali isminde bir çocuktan bahsetmiştir. Vefat ettiği anlaşılan bu çocuğun ölüm yılı hicrî 866 olarak anılmıştır.

Âyîne-i cândur ruh-ı zîbâsı ‘Alînüñ
Bu gözle muhâl oldu temâşası ‘Alînüñ

(APD, G.155/1)

(Ali’nin süslü yanağı canın aynasıdır. Bu gözle Ali’nin temâşâ edilmesi imkânsızlaştı.)

Ahmed Paşa bu beytinde Ali olarak andığı şahsı, sevgilinin vasflarıyla ele almış, güzelliğinden ötürü onu dünya gözüyle seyretmenin imkânsızlaştığını dile getirmiştir.

Harun Tolasa, Ahmed Paşa'nın bu ve benzer beyitlerde geçen şahısları behimi bir hisle ele almadığını; buna ne Ahmed Paşa'nın devrinin ne tahsilinin ne mevkiinin ne de inanç ve şahsiyetinin müsaade edeceğini söylemiştir.⁵²⁷

Tablo 9
NBD ve APD'de Diğer Târihî Şahsiyetler

No	Şahıslar	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Nu'mân b. Münzir	2	2
2	Seyf b. Zûyezen	1	-
3	Hâtim et-Tâî	2	1
4	Ebû Cehil	1	-
5	Ebu Leheb	-	1
6	Bermek	1	-
7	Esved el-Ansî	1	-
8	Ebû Müslim	1	-
9	Ayaz	6	2
10	Saruca Paşa	1	-
11	Bülbül Hatun	1	-
12	Hatiboğlu S. Ahmed	5	-
13	Garib Ahmed	1	-
14	Şeyhî	5	-
15	Mestî Çelebî	7	-
16	Mustafâ	5	-
17	Memi	5	-
18	Hamza-i Dellak	-	1
19	Ali	-	7
20	İshâk	-	7
21	Kâsım	-	14
22	Yûsuf	-	5
23	İbrâhim	-	10
24	Mustafâ	-	14
25	Çelebi	-	7
26	Bostancıoğlu	-	1
27	Ali	-	1
Toplam Kişi		16	14
Toplam Beyit		45	73

⁵²⁷ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 78.

2.5. İSMEN ZİKREDİLMEMEYEN TÂRİHÎ ŞAHSİYETLER

Necâtî Bey Dîvânı'nda isimleri söylenmeyip târihî şahsiyetleriyle anılan altı şahsa yer verilmiştir. Bunlardan hiçbiri *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda anılmamıştır.

2.5.1. Acem Dârâsı

Dârâ'nın adından mülhem gücüyle meşhur İran hükümdarına Dârâ denmiştir.⁵²⁸

Senüñ destûr olduğın bu gün İskender-i Rûma
'Acem Dârâları gibi yerin dar etti Dârânuñ

(NBD, K.13/33)

(Bugün senin hükmettiğin İskender'in ülkesi Anadolu'da 'Acem Dârâları gibi Dârâ'ya yerini dar ettin.)

Necâtî Bey bu beyitte, o devirde Osmanlı memleketine Dâvûd Paşa'nın hakîm olduğunu ve Acem Dârâları gibi Dârâ'nın yerini dar ettiğini söylemiştir.

2.5.2. Eflak Banı

Ban; Macaristan, Romanya, Yugoslavya vb. yerlerde küçük prenslere verilen addır.⁵²⁹

Mülûk-i 'arş rikâbuñca yürüye nitekim
Tatar Hanı ve Eflak ilinüñ Banı

(NBD, K.25/36)

(Yüce melikler ardından yürüsün, nitekim Tatar Hanı ve Eflak vilâyetinin Banı ardından yürür.)

---

⁵²⁸ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. C.1.

⁵²⁹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.1, İstanbul: Kubbealtı Yayınlar, 2016.

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'i yüceltirken Tatar Hanının ve Eflak diyarının Banının onun ardı sıra yürüdüklerini söylemiştir.

2.5.3. Fağfûr

Fağfur, Çin hükümdârlarına verilen unvandır.⁵³⁰ Bir inanışa göre Nûh peygamberin oğlu Yafes'in soyundan gelip bütün Asya'yı hükümdârlığı altına alan, altmış iki yıl pâdişâhlık yapan pâdişâhın adı Fağfur'dur. Bu pâdişâh İskender zamanında yaşamıştır.⁵³¹

Uş el değe ayağña yüz urmağa diyu
Çeker kapuñda kayser-ü- fağfûr intizâr

(NBD, K.8/27)

(Şimdi, ellerini dokundurup ayağına yüz sürmek için fağfur ve kayser kapında beklerler.)

Necâtî Bey bu beytinde Roma kayserinin ve Çin fağfurunun, ayağına el vurup yüz sürmek için Sultân II. Bâyezîd'in kapısında beklediklerini söylemiştir.

2.5.4. Hıtay Hâkanı

Hâkan, Târihî Türk hükümdârlarına verilen unvandır.⁵³²

Kılıcı subh-sıfat Çîne sal ki bendelerün
Revâdürür ki olalar Hıtay hakanı

(NBD, K.25/35)

(Işık saçan kılıcını Çin'e sal ki senin kullarının Hıtây hâkanı olması revâdır.)

---

⁵³⁰ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 145.

⁵³¹ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, İstanbul: Fâtih Sultân Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2016, s.131.

⁵³² Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 183.

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'e tabi olan kullarının, Hıtay ülkesinin hâkâmı olduklarını söyleyerek onu yüceltmıştır. Hıtay (Hıtâ/Hatâ/Hoten) Çin'in kuzeyi ile Türkistan topraklarına verilen addır.⁵³³

2.5.5. Kayser

Kayser, Eski Roma ve Bizans imparatorlarının lakabıdır.⁵³⁴

Kayıрма Kayser-ü-Fağfûrdan seni sonra

Getürdi ise felek ey Sikender-i Sâni

(NBD, K.25/37)

(Ey İkinci İskender, felek seni Kayser ve Fağfûr'dan sonra getirdiyse [onları] himâye etme.)

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'e İkinci İskender diye seslenerek ondan Rum Kayresini ve Çin Fağfurunu himâye etmemesini istemiştir.

2.5.6. Tatar Hanı

Han, Doğu ülkelerinde yerli beyler ve Kırım girayları için kullanılan unvandır.⁵³⁵

Mülûk-i 'arş rikâbuñca yürüye nitekim

Tatar Hanı ve Eflak ilinüñ Banı

(NBD, K.25/36)

(Yüce melikler ardından yürüsün, nitekim Tatar Hanı ve Eflak vilâyetinin Banı ardından yürür.)

---

⁵³³ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 197.

⁵³⁴ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 263.

⁵³⁵ Türkçe Sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay., 2011.

Necâti Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'i yüceltirken Tatar Hanının ve Eflak diyarının Banının onun ardı sıra yürüdüklerini söylemiştir.

Tablo 10
NBD ve APD'de İsmen Zikredilmeyen Târihî Şahsiyetler

No	Şahıslar	Necâti Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Acem Dârâsı	1	-
2	Eflak Banı	1	-
3	Fağfur	2	-
4	Hıtay Hâkanı	1	-
5	Kayser	1	-
6	Tatar Hanı	1	-
Toplam Kişi		6	0
Toplam Beyit		7	0

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDEBÎ ESER KAHRAMANLARI

Mesnevîler, dîvân edebiyatı geleneğinin müstakil ve önemli bir türü olmakla birlikte ele aldıkları konular ve kahramanları münâsebetiyle şâirlerin dîvânlarında yer alan gazel ve kasîde türündeki şiirlerine de kaynaklık etmişlerdir. Özellikle âşık pozisyonunda olan şâirler, şiirlerinde *Leylâ vü Mecnûn*, *Hüsrev ve Şîrîn* veya *Ferhâd ile Şîrîn*, *Yûsuf ile Züleyhâ* gibi halk arasında meşhur olmuş mesnevîlerin kahramanlarına şiirlerinde yer vermiş, kendilerini bu mesnevî kahramanlarıyla karşılaştırmış, bâzen kendilerini onlarla denk, bâzen onlardan üstün, bâzen de onlardan daha aşağı bir yerde görmüşler; sevgiliyi ise genellikle mesnevîlerin kadın kahramanlarına benzetmiş, sevgiliyle bu kahramanlar arasında kurdukları ilgiyle aşklarını dile getirmişlerdir.

Necâtî Bey Dîvânı'nda yukarıda bahsi geçen mesnevî kahramanlarından ekseriyetle *Leylâ vü Mecnûn* ile *Ferhâd ile Şîrîn*'e yer verilmiştir. Necâtî Bey âşık olarak kendini genellikle Ferhâd ve Mecnûn ile karşılaştırmış, bâzı beyitlerinde kendini onlardan üstün görmüş, bâzı beyitlerde kendini onlara denk tutmuş, bâzılarında ise onları kendine örnek almıştır. Necâtî Bey, bir beyitte ise *Yûsuf ile Züleyhâ* mesnevîsinin kahramanlarını anmıştır. Bunlardan başka *Necâtî Bey Dîvânı*'nda alegorik bir eser olan *Şem ' ü Pervâne* mesnevîsinin kahramanları genellikle tenâsüp, tevriye ve telmih sanatlarıyla birlikte zikredilmiştir. Ahmed Paşa ise dîvânında *Leylâ vü Mecnûn* mesnevîsinin kahramanlarına ağırlık vermiş, bununla birlikte Necâtî Bey kadar olmasa da *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevîsinin kahramanlarını da birkaç beyitte anmıştır. Ahmed Paşa, *Yûsuf ile Züleyhâ* mesnevîsinin kahramanları ise Necâtî Bey'e oranla daha çok ve farklı yönleriyle zikretmiştir. *Şem ' ü Pervâne* mesnevîsinin kahramanlarına gelince Ahmed Paşa bu kahramanları *Necâtî Bey Dîvânı*'nda olduğu gibi tenâsüp, tevriye ve telmih sanatlarıyla birlikte işlemiştir. Necâtî Bey'den farklı olarak Ahmed Paşa, dîvânında yer alan tek bir beyitte *Vâmık ile Azrâ* mesnevîsinin ana kahramanlarını da zikretmiştir.

3.1. HÜSREV VE ŞİRİN MESNEVİSİ

“Hüsrev ve Şîrîn” İran ve Türk edebiyatlarına has klasik bir mesnevîdir. *Hüsrev ve Şîrîn*’in aslı Sâsânî Hükümdârı Pervîz’in hayatından alınmış olup *Şîrîn ü Hüsrev*, *Şîrîn ve Pervîz*, *Ferhâd ve Şîrîn*, *Ferhâdnâme* gibi adlarla da bilinmektedir. *Hüsrev ve Şîrîn*’e asıl şeklini veren Nizâmî-i Gencevî’dir. Mesnevînin Nizâmî’deki şekliyle esas çerçevesi şöyledir: İran hükümdârı Hüzmüz’ün çocuğu olmaz. Tanrı’ya yakarıшта bulunur, adaklar adar ve bunun sonucunda dünyaya gelen oğlu Hüsrev’i îtinâyla yetiştirir. Dedesi Nûşirevân, torunu Hüsrev’e eşsiz güzellikte bir sevgili, hârikulâde bir at olan Şebdîz, Bârbed isimli bir mûsikişinas ve muhteşem bir taht ihsan edileceğini rüyâsında görür. Bir gün Hüsrev, nedimi Şâpûr’dan Ermen melikesi Mihîn Bânû’nun dünya güzeli yeğeni ve bu kızın Şebdîz adında bir atının olduğunu öğrenir. Öğrendikleriyle Şîrîn’e âşık olur ve Şâpûr’u Şîrîn’i istetmek üzere Ermen diyarına gönderir. Hüsrev’in resimlerini yapan Şâpûr, onları Şîrîn’in görebileceği yerlere asar ve onun merakını uyandırır. Resimlere bakan Şîrîn, Hüsrev’e âşık olur. Şâpûr, Hüsrev’in yüzüğünü ve bir resmini Şîrîn’e verir ve Hüsrev’i bulması için ona Medâin ülkesine gitmesini söyler. Şîrîn, erkek kıyafetleri giyer ve avlanmak bahânesiyle Şebdîz’e binip saraydan ayrılır. Medâin yolunu tutar. Öte yandan Behrâm-ı Çûbin’in entrikaları yüzünden Hüsrev’in, babası ile arası açılır. Hüsrev, kıyafetini değiştirip Ermen ülkesine doğru yola koyulur. Göl kenarına varınca gölde yıkanmakta olan Şîrîn’i görür. Farklı kıyafetler giyinmiş olmaları sebebiyle birbirlerini tanıyamazlar ve aksi istikamette yollarına devam ederler. Şîrîn, Medâin’deki köşkte Hüsrev’in dönüşünü bekler. Hüsrev ise Ermen’de Mihîn Bânû’nun misâfiri olur. Özlemle Şîrîn’i beklerken Bârbed’in nağmeleriyle teselli arar. Sonra Şîrîn’in Medâin’de olduğu öğrenir. Onu almaya Şâpûr’u gönderir. Şâpûr, Şîrîn’i bulur ve birlikte Ermen’e doğru yola çıkarlar. O sırada Behrâm-ı Çûbin, Hüzmüz’ü tahttan indirir. Bu haberi alan Hüsrev, Medâin’e gider. Fakat Çûbin’in tertipleri karşısında başarılı olamayıp yeniden Ermen’e hareket eder. Bu arada Şîrîn, Ermen’e varır ama orada Hüsrev’i bulamayıp perîşan olur. Ava çıktığı bir gün Hüsrev’le karşılaşır. İki sevgili, günlerini içki âlemlerinde geçirir. Hüsrev, Şîrîn’den vuslat ister. Şîrîn, Mihîn Bânû’nun kendisine yemin ettirmiş olması sebebiyle bu teklifi kabul etmez. Hüsrev’e önce mertlik gereği tâcını ve tahtını kurtarmasını söyler. Şîrîn’in bu sözleri, Hüsrev’in gönlünü kırar ve Hüsrev bir çâre bulmak ümidiyle Bizans diyarına gider. Orada Rum kayserinin kızı Meryem ile evlenir.

50.000 kişilik bir ordu ile Medâin'e giden Hüsrev, Behrâm-ı Çûbin'i zorlu bir savaşla yener ve tahta oturur. Ancak bütün bunlar Şîrîn'in aşkını unutturamaz. Şîrîn de bu arada Ermen melikesi olmuştur. O da hâlâ Hüsrev'in aşkıyla yanmaktadır. Hüsrev, Şâpûr'u aracılığıyla Şîrîn'e görüşme isteğini iletir. Şîrîn, Hüsrev'in başka birisiyle evli olması sebebiyle bu talebi geri çevirir. Tâze sütle beslenmeye alışkın olan Şîrîn, çevrenin otlaksız olmasından ötürü süt bulmakta zorlanır. Şâpûr, arkadaşı Ferhâd'ı ona getirir. Ferhâd, Şîrîn'in isteği üzerine bir ay içinde sarp kayalar arasından su yolu açar. Böylece Şîrîn'in köşkünün bahçesine yaptığı havuz ve çeşmeye uzaktaki otlaklardan tâze süt akıtmaya başlar. Bu arada Ferhâd, Şîrîn'e âşık olur. Yaptığı işe mükâfat olarak Şîrîn'in verdiği mücevherleri kabul etmez. Ümitsiz aşkının ıstırabı ile dağlara düşer. Ferhâd'ın aşkı kısa zamanda etrafa yayılır. Durumu öğrenen Hüsrev, Ferhâd'ı kıskanır. Huzuruna çağırdığı Ferhâd'ı servet teklifiyle sevdasından vazgeçirmeye çalışır. Fakat Ferhâd râzı olmaz. Bu defa Şîrîn'den uzak durmayı vaad ederek Ferhâd'ı sert bir kaya olan Bîsütun dağına delip ordunun geçebileceği bir yol açmak gibi olmayacak bir işle oyalamak ister. Ferhâd, Şîrîn'in aşkından aldığı güçle işe girişir. Kazmayı her vuruşunda dağın bir parçasını indirir. Şîrîn'in ve atı Şebdîz'in tasvirlerini kayalara işler. Ferhâd'ın yaptığı iş dillere destan olur. Hüsrev, açtığı yolu dağın öbür ucuna ulaştırabileceği korkusuyla Ferhâd'ı aradan kaldırmanın yolunu arar. Bu maksatla ona Şîrîn'in öldüğü haberini yollar. Bu haberle yıkılan Ferhâd can verir. O sırada Hüsrev'in karısı Meryem de ölür. Neticede Hüsrev ve Şîrîn evlenirler ve Hüsrev'in rüyâsı gerçekleşmiş olur. Hüsrev, Şîrîn'in tesiriyle değişir. Hayatın fânîliği hakkında düşüncelere kapılır ve Şîrîn'le inzivâya çekilir. Bu arada Hüsrev'in Meryem'den doğan kötü tabiatlı oğlu Şîrûye, Şîrîn'e göz koyar ve babası Hüsrev'i bir gece öldürtür. Şîrîn'i kendisiyle evlenmeye zorlar. Şîrîn, bu teklifi kabullenmiş görünerek onu oyalar. Bu sırada Hüsrev'in tabutu hazırlanan türbeye götürülür. Şîrîn, tek başına türbeye girer ve bir hançerle tabutun başında Hüsrev'e sarılmış olarak hayatına son verir.⁵³⁶

Necâtî Bey Dîvânı'nda *Hüsrev ve Şîrîn* Mesnevîsi'nin üç ana kahramanı olan Hüsrev, Şîrîn ve Ferhâd'dan bahsedilmiş, bir beyitte de Hüsrev-i Pervîz'in gün görmüş veziri Şâvûr anılmıştır. *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ise Şâvûr'a yer verilmemiştir. Fakat

---

⁵³⁶ Bkz. Mustafâ Erkan "Hüsrev ve Şîrîn", *DİA*, XIX, 53-55.

Necâtî Bey Divânı'ndan farklı olarak *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevîsinde bahsi geçen çeng ve ud üstatlarından Nigisa ve Barbüd, Ahmed Paşa tarafından bir beyitte zikredilmiştir.

3.1.1. Şîrîn

Şîrîn, bir aşk mâcerâsının asırlar boyunca ilgi görmüş ve sevilmiş hikâyesi olan *Hüsrev ve Şîrîn*'in kadın kahramanıdır. Târihî şahsiyetine âit bilgiler birbirini tutmamaktadır. Şîrîn, hikâyeye aykırı olarak İran büyüklerinden birinin câriyesi diye gösterilmiştir. Bâzı kanyaklarda ise Hüsrev'in câriyesi veya Romalı Hristiyan bir kız olduğu söylenmiştir. *Şehnâme*'de ve Nizâmî-i Gencevî'nin eserlerinde ise Ermen ülkesi melikesi Mihîn Bânû'nun yeğeni olarak tanıtılmıştır.⁵³⁷ Hüsrev'in mezarı başında canına kıymıştır.⁵³⁸

Necâtî Bey Divânı'nda Şîrîn'e tespit edebildiğimiz yedi beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde bâzen “*şîrîn*” kelimesi tevriye ile kullanılmıştır. Hikâyenin kadın kahramanı olarak uğrunda dağlar yarmasına rağmen Ferhâd'a râm olmayışı fakat Hüsrev'i visaline kabul edişiyle zikredilmiştir.⁵³⁹

Dağları Ferhâd anuñçün hâk ile yeksân ider

Kim gâm-ı Şîrîn için dâ'im yeler efgân ider

(NBD, G.141/1)

(*Şîrîn'in gamıyla dâima haykıran kimdir? Ferhâd, onun için dolaşıp dağları yerle bir eder.*)

Necâtî Bey bu beytinde, Şîrîn'den ayrı düşmenin acısıyla Ferhâd'ın feryat eyleyip dağları yerle bir ettiğini söylemiştir.

⁵³⁷ Erkan “Hüsrev ve Şîrîn”, s.53.

⁵³⁸ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 433.

⁵³⁹ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divânı'nın Tahlili*, s. 80.

Şîrîn lebûñden it bize cür‘añ nisâr kim
Hâkine cân vire nice Ferhâd Husrevüñ

(NBD, G.288/3)

(Şîrîn dudaklarından bize bir yudum içki dağıt ki Ferhâd, Hüsrev’in toprağına nice can versin.)

Necâtî Bey bu beytinde, *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevîsinin üç ana karakterini birlikte kullanmıştır. Şirin kelimesini tevriyeli kullanarak sevgiliden Şîrîn’inkine benzeyen tatlı dudaklarıyla kendisine bir yudum içki sunmasını istemiştir.

Ben senüñ yoluñda cân virdüm baña rahm itmedüñ
Böyle mi itmek gerek Şîrîn olan Ferhâdına

(NBD, G.519/2)

(Ben senin yolunda can verdim bana rahmet etmedin. Şîrîn olanın Ferhâd’ına böyle etmesi mi gerekir?)

Necâtî Bey bu beytinde, kendini Ferhâd’a sevgiliyi ise Şîrîn’e benzeterek onun uğrunda can verdiği hâlde kendisine merhamet etmediğinden şikayet etmektedir. Beyitte Şîrîn kelimesini tevriyeli kullanan Necâtî Bey, hem Ferhâd’ın Şîrîn’e kavuşamadığı hâdisesine telmihte bulunmuş hem de şirin olan, tatlı olan sevgilinin, kendisini seven âşığına merhamet göstermesi gerektiğine işâret etmiştir.

Gerçi kim Pervîzuñ ezdi ağzına Şîrîn şeker
İtmedi şol ‘ayşî kim fûrkatde Ferhâd eyledi

(NBD, G.648/2)

(Her ne kadar ki Şîrîn Pervîz’in ağzına şeker ezdiyse de ayrılık çeken Ferhâd, şu zevki yaşamadı.)

Necâtî Bey bu beyitte de *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevîsinin üç ana karakterine yer vermiş ve Hüsrev’in Şîrîn’e kavuşmasına rağmen ayrılık derdi çeken Ferhâd’a bunun nasip olmadığını söylemiştir. Necâtî Bey, beyitte kendisini Ferhâd’a rakibi Hüsrev’e sevgiliyi de Şîrîn’e benzetmiştir.

Şîrîn, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda sekiz beyitte, Necâtî Bey'de olduğu gibi genellikle tenâsüp sanatıyla ve kelimenin diğer anlamı olan “tatlı” ile tevriyeli olarak zikredilmiştir. Mâşuk olarak güzelliği, Ferhâd'dan bâzı isteklerde bulunması, Hüsrev'e vuslatını göstermesi ve Hüsrev'in katli üzerine intihar etmesi münâsebetiyle işlenmiştir.⁵⁴⁰

Gül bülbül için hârda hûn eyledi bağrın
Şîrîn gibi kim Husrev için hançere düştü

(APD, G.346/4)

(*Gül bülbül için bağrını dikenden kan eyledi. Kim Şîrîn gibi Hüsrev için hançere düştü.*)

Ahmed Paşa bu beytinde Şîrîn'in Hüsrev'in ölümü sonrasında hançerle kendini öldürmesi hâdisesini hatırlatmıştır.

3.1.2. Hüsrev (Pervîz)

Hüsrev, *Hüsrev ve Şîrîn*'in erkek kahramanlarından biridir.⁵⁴¹ Ayrıca İran Sâsânî pâdişâhı Nûşîrevân'ın torunu ve İran'ın efsânevî hükümdârlarındandır. Kendisine Pervîz lakabı verilmiştir. Hüsrev, Şîrîn'e olan aşkıdan dillere destan olmuş, târihi kişiliği unutulup efsânevî bir kimliğe bürünmüştür.⁵⁴² Şâşaalı saltanatı, sevgilisi Şîrîn, atı Şebdîz ile mûsikîşinasları Bârbed ile Nikisâ ve hazîneleri hakkında çeşitli efsâneler ortaya çıkmıştır. Hüsrev'in ihtişamlı bir hükümdâr olduğu târihî kaynaklarda belirtilmiş, siyâsî hayatına geniş yer verilmiştir.⁵⁴³ Dîvân şiirinde birçok beytin mazmun veya telmihlerinden biri olmuştur.⁵⁴⁴ *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevîsinde sevgiliye kavuşan âşık olarak ela alınmıştır.⁵⁴⁵

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hüsrev'e dokuz beyitte yer verilmiştir.

---

⁵⁴⁰ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 75-76.

⁵⁴¹ Erkan “Hüsrev ve Şîrîn”, s. 53.

⁵⁴² Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s.139.

⁵⁴³ Erkan “Hüsrev ve Şîrîn”, s.53.

⁵⁴⁴ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 142.

⁵⁴⁵ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s.220.

Görinür güller budaklarda seher-geh sanasın
Sûret-i Pervîzdür Şâvûr asubdur yer yer

(s.76, K.20/16)

(Seherde budaklar arasında güller görüldüğünü sanırsın. Şâvûr Pervîz'in resmini yer yer asmıştır.)

Hüsrev ve Şîrîn mesnevîsine göre Şîrîn'e âşık olan Hüsrev, Şâvûr'u Ermen diyarına göndermiş; Şâpûr, Hüsrev'in resimlerini yaparak Şîrîn'in görebileceği yerlere asıp onun ilgi ve merakını uyandırmış, Hüsrev'e âşık olmasını temin etmiştir.⁵⁴⁶ Necâtî Bey bu beytinde seher vakti dalların budakları arasında güllerin görüldüğü sanılsa da aslında bu görülenlerin Şâvûr'un yaptığı ve Şîrîn'in dikkatini çekmesi için görebileceği yerlere astığı Hüsrev-i Pervîz'e âit resimler olduğunu söylemiştir.

'İzzet-i dünyadan ise kûh-ı 'uzlet yigcedür
Vasl-ı Husrevden gam-ı Ferhâd yegdür ey habîb

(NBD, s.120, Kıt'a-8/1)

(Ey sevgili, dünyanın izzetinden ise dağlarda uzlete çekilmek iyicedir. Ferhâd'in gamı Hüsrev'in vuslatından daha üstündür.)

Necâtî Bey bu beyitte, dünya saâdeti istemediği için Şîrîn'e benzettiği sevgiliye kavuşmak gibi bir beklentisinin olmadığını; bilakis Hüsrev olup sevgiliye kavuşmaktansa Ferhâd olup dağlarda uzlet hayatı yaşamayı yeğlediğini söylemiştir.

Şîrîn lebüñden it bize cür'añ nisâr kim
Hâkine cân vire nice Ferhâd Husrevüñ

(NBD, G.288/3)

(Şîrîn dudağından bize yudum saç ki Hüsrev'in toprağına nice Ferhâd can versin.)

---

⁵⁴⁶ Erkan "Hüsrev ve Şîrîn", s. 53-55.

Necâtî Bey bu beytinde, şirin kelimesini tevriyeli kullanıp sevgiliden Şîrîn'inkine benzeyen tatlı dudaklarıyla kendisine bir yudum içki sunmasını istemiştir.

Ruhı Gülgûnına Şebdîz saçın koşmağ ile
Çiğnedür halkı yürür nâz semendin yeñemez

(NBD, G.212/4)

(Yanağının gül rengine Şebdiz, siyah saçını koşmak ile halkı çiğnetir gider [ama] naz atını yenemez.)

Hüsrev'in efsânevî atları Gülgûn ile Şebdîz dîvân şiirinde şâirler tarafından zikredilmiştir. Sevgilinin saçları gece anlamından dolayı Şebdîz'e, yüzü ise gül çağrışımından ötürü Gülgûn'a benzetilmiştir.⁵⁴⁷ Necâtî Bey de bu beytinde sevgilinin yanaklarını Gülgûn'a yanağına dökülen siyah saçlarını ise Şebdîz'e benzetmiş; sevgilinin gül renkli yanağına dökülen siyah saçlarının herkesi kendisine hayran ettiğini; fakat Şebdîz'in dahi sevgilinin naz atını geçemeyeceğini belirterek sevgilinin oldukça nazlı olduğunu söylemiştir.

Hüsrev, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Şîrîn'e olan aşkı, Ferhâd ile olan rekâbeti, bu aşk hikâyesinde vuslata kavuşan kahraman oluşuyla anılmıştır. *Necâtî Bey Dîvânı*'nda olduğu gibi genellikle tenâsüplü bir hâlde kullanılmıştır.⁵⁴⁸

Hüsn-i Şîrîn gülşen-i cân-bahş iken takdîri gör
Anda Husrev gül derer Ferhâd-ı miskîn hâr-u-has

(APD, G.127/3)

(Şîrîn'in güzelliği canveren gülbahçesindeyken nasibi gör [ki] orada Hüsrev gül, miskîn Ferhâd [ise] diken ve kırıntı derer.)

Ahmed Paşa bu beytinde Şîrîn'in Ferhâd'a yâr olmayıp Hüsrev'i visaline kabul edişini işlemiştir.

---

⁵⁴⁷ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 143.

⁵⁴⁸ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 72.

3.1.3. Ferhâd

Ferhâd, *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevîsinin meşhur kahramanı, Şîrîn'e âşık olan İran hükümdârı Hüsrev'in kendisini ortadan kaldırmak istediği rakibidir. Târihî ve gerçek kişiliği meçhuldür. Ferhâd, bu aşk hikâyesini işleyen eserlerde dâima su yolları yapmakla ünlü bir mühendis-mimar veya ressam hüviyetindedir. Milliyeti ve mensup olduğu sosyal tabaka müelliflerce farklı gösterilen Ferhâd'ın esas vasfı Şîrîn'in aşkı ile dağları delmesidir.⁵⁴⁹ Dîvân şiirinde murâdına eremeyen, aşk yolunda pek çok çile ve ızdırapları göze almış, bu uğurda her müşküle göğüs germiş, nihâyet aşkı yüzünden canından olan çilekeş âşık tipinin timsali olmuştur.⁵⁵⁰ Şîrîn, Hüsrev, Bîsütun dağı ve mesnevîdeki Şebdîz ile Gülgûn adlı atlarla birlikte anılan Ferhâd, tenâsüp sanatından başka aynı çerçeve içinde telmih ve tevriye sanatlarına da konu olmuştur. Onunla berâber ele alınan bir diğer unsur lâledir. Lâle, Bîsütun'da Ferhâd'ın dökülen kanı veya tutuşmuş ateşi şeklinde tasavvur edilir. Bîsütun ile de hep Ferhâd kastedilir.⁵⁵¹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Ferhâd'a tespit edebildiğimiz yirmi dokuz beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerin bâzısında Kûhken lakabıyla da anılan Ferhâd, neredeyse bütün beyitlerde dağ münâsebetiyle zikredilmiştir. Bîsütûn dağını delerken çektiği sıkıntılar dile getirilmiştir. Onun sanatkârlığı da muhtelif beyitlerde anılmıştır. Ferhâd, *Necâtî Bey Dîvânı*'nda maddî aşk ızdırabının ve vuslata ermeden ölmenin müşahhas numûnesi olmuştur.⁵⁵²

‘İşk-ı dilberden ümîdin kesmesün Ferhâda diñ

Bîsütûn üzre çıkub itsün temannâ bir dahi

(NBD, s.140, Ferd-88)

(*Ferhâd'a deyeniz [ki] sevgilinin aşkından ümidini kesmesin. Bîsütûn'un üzerine çıkıp bir daha temennâ etsin.*)

---

⁵⁴⁹ Cemal Kurnaz, “Ferhad”, *DİA*, XII, 383.

⁵⁵⁰ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 345.

⁵⁵¹ Cemal Kurnaz, “Ferhad”, s. 383.

⁵⁵² Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 81.

Bîsütûn, Şîrîn'in isteği üzerine Ferhâd'ın deldiği dağdır.⁵⁵³ Ferhâd, buna rağmen Şîrîn'e kavuşamamıştır. Necâtî Bey bu beytinde her şeye rağmen Ferhâd'ın, sevgilisi Şîrîn'e kavuşmaktan ümidini kesmemesi, Şîrîn'in aşkıyla deldiği dağa çıkıp arzusunu dile getirmesini söylemiştir.

San'at-ı 'ışka dimeñ Ferhâd idi sûret viren
Dünyede her uñmaduk kim göresin ustâddur

(NBD, G.120/4)

(Demeyiniz [ki] aşk sanatına sûret veren Ferhâd'dır. Zîra dünyada mutlu olan her kimi görürseniz üstattır.)

Necâtî Bey bu beytinde aşka sûret verenin Ferhâd olmadığını, zîra Ferhâd'ın Şîrîn'den ayrı kalmakla gamla dolu olduğunu, oysa dünyada mutlu olan kimselerin herhangi bir konuda üstat olabileceğini söylemiştir.

Ağlamakda inlemekde doğramakda bağrını
Dağlar Ferhâd ile hem müşterekdür hem müşâ'

(NBD, G.262/4)

(Ağlamak, inlemek ve bağrını doğramakta dağlar Ferhâd ile birdir.)

Necâtî Bey bu beytinde, Ferhâd'ın dağı delme hâdisesini hatırlatmış, aynı zamanda Şîrîn'e kavuşamadığında kendisinin de bağrının doğrandığını, ağlayıp inlediğini belirterek bu hususta bizzat elleriyle delip parçaladığı dağlar ile ortak olduğunu, dağa benzediğini söylemiştir.

---

⁵⁵³ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 73.

Derd-ü-mihnet ger bu ise i'tikâdum oldürür
Çekmedi Mecnûn belâ ve görmedi Ferhâd aşk

(NBD, G.276/2)

(Eğer dert ve sıkıntı bu ise inancım odur [ki] Mecnûn belâ çekmedi ve Ferhâd aşk görmedi.)

Necâtî Bey bu beytinde, dert ve sıkıntı çekme hususunda kendisini Ferhâd ve Mecnûn ile kıyaslayarak kendi yaşadığı sıkıntılara ve çektiği dertlere nispetle Mecnûn'un belâ çekmediği ve Ferhâd'ın aşkın ne olduğunu bilmediğini söylemiştir.

Dağları Ferhâd anuñçün hâk ile yeksân ider
Kim gâm-ı Şîrîn için dâ'im yeler efgân ider

(NBD, G.141/1)

(Şîrîn'in gamıyla dâima haykıran kimdir? Ferhâd, onun için dolaşıp dağları yerle bir eder.)

Necâtî Bey bu beytinde, Şîrîn'den ayrı düşmenin acısıyla Ferhâd'ın feryâd ü figân eyleyip dağları yerle bir ettiğini söylemiştir.

'İzzet-i dünyadan ise kûh-ı 'uzlet yigcedür
Vasl-ı Husrevden gam-ı Ferhâd yegdür ey habîb

(NBD, s.120, Kıt'a-8/1)

(Ey sevgili, dünyanın izzetinden ise dağlarda uzlete çekilmek iyicedir. Ferhâd'ın gamı Hüsrev'in vuslatından daha üstündür.)

Necâtî Bey bu beytinde Şîrîn yerine koyduğu sevgiliye hitâben gelip geçici olan dünyanın mutluluğundansa dağ başında uzlete çekilip yaşamanın daha iyi olduğunu belirtmiş, bu sebeple Hüsrev gibi sevgiliye kavuşmaktansa sevdiğine kavuşamayıp dağlarda yaşamaya başlayan Ferhâd'a benzemenin daha güzel olduğunu söylemiştir.

Ferhâd, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda Necâtî Bey'e nispetle daha az zikredilmiştir. Beş beyitte gerçek bir âşık timsali olarak anılan Ferhâd, dâima mâşuku Şîrîn ve rakibi Hüsrev ile birlikte geçmektedir.⁵⁵⁴

Kanda bilsün ol ki Ahmed yir şeker yerine gam
Şîr uman Şîrîne ne şûr-i dil-i Ferhâddan

(APD, G.240/9)

(O nereden bilsin ki Ahmed şeker yerine gam yer. Süt uman Şîrîn'e Ferhâd'ın yürek acısından ne!)

Ahmed Paşa bu beytinde Şîrîn'in Ferhâd'dan sürülerinin sütünü getirmesini istemesi hâdisesini hatırlatıp beklentisi süt olan Şîrîn'in Ferhâd'ın yürek acısını umursamayacağını belirterek bu durumu kendi hâline misal göstermiştir.

3.1.4. Şâvûr (Şâpur)

Şâvûr, Hüsrev-i Perviz'in gün görmüş, ülkeler dolaşmış, maharetli bir ressam olan nedimidir. Hüsrev'e Ermen melikesi Mihîn Bânû'nun Şîrîn adında dünyalar güzeli bir yeğeni olduğunu söyleyen Şâvûr'dur. Hakkında duydukları ile Şîrîn'e âşık olan Hüsrev, Şîrîn'i istemek için Şâvûr'u Ermen diyarına göndermiştir.⁵⁵⁵ Şâvûr, Hüsrev'in resimlerini yaparak bu resim vesilesiyle Şîrîn'in ilgi ve merakını uyandırıp Hüsrev'e âşık olmasını temin etmiştir. Hüsrev'in Şîrîn'e kavuşma mâcerâsında dâima onun yanında olan Şâvûr, Hüsrev ve Şîrîn'in haberleşmesini de sağlamıştır.⁵⁵⁶

Necâtî Bey Dîvânı'nda Şâvûr'a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, Hüsrev'in resimlerini çizip Şîrîn'in görebileceği yerlere asması münâsebetiyle yer verilmiştir.

---

⁵⁵⁴ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 75.

⁵⁵⁵ Erkan, "Hüsrev ve Şîrîn", s.53.

⁵⁵⁶ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s.142.

Görinür güller budaklarda seher-geh sanasın
Sûret-i Pervîzdür Şâvûr asubdur yer yer

(NBD, K.20/16)

(*Seherde budaklar arasında güller görüldüğünü sanırsın. Şâvûr Pervîz'in resmini yer yer asmıştır.*)

Hüsrev ve Şîrîn mesnevîsine göre Şâvûr, Hüsrev'in resimlerini yaparak Şîrîn'in görebileceği yerlere asıp onun ilgi ve merakını uyandırmış, Hüsrev'e âşık olmasını temin etmiştir.⁵⁵⁷ Necâtî Bey bu beytinde seher vakti dalların budakları arasında güllerin görüldüğü sanılsa da bu görülenlerin Şâvûr'un yaptığı ve Şîrîn'in dikkatini çekmesi için görebileceği yerlere astığı Hüsrev-i Pervîz'e âit resimler olduğunu söylemiştir.

Şâvûr, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda zikredilmemiştir.

3.2. LEYLÂ VE MECNÛN MESNEVÎSİ

Arap, Türk, Fars ve Urdu edebiyatlarında işlenen bu aşk hikâyesinin iki kahramanından biri olan Mecnûn, Kays b. Mülevvah el-Âmirî olduğu kabul edilen şâirin lakabıdır. Leylâ'ya duyduğu aşk yüzünden aklını kaybetmesi sebebiyle kendisine bu lakap verilmiş ve sonraları bu lakap isminin yerini almıştır. Leylâ da Mecnûn da aynı kabileye mensuptur. Mecnûn'un amcasının kızı olan Leylâ'nın tam adı Leylâ bint Mehdî el-Âmiriyye'dir. Leylâ ve Mecnûn'un başından geçmiş gibi anlatılan hikâyelerin hemen hepsi, Mecnûn el-Âmirî'ye âit olan yâhut ona nisbet edilen şiirlerdeki küçük vak'aların birbirine bağlanarak büyük bir hikâye hâline getirilmesiyle oluşmuştur. *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesi şu temel unsurları ihtivâ etmektedir: Necid'deki Benî Âmir kabilesine mensup Kays ile Leylâ birbirlerini severler. Aşklarının meydana çıkması üzerine Leylâ Kays'a gösterilmez. Kays'ta aşkın ilk ıstırapı başlar. Babasına Leylâ'yı istemesini söyler. Ancak aşkları yüzünde kızın adı dillere düşüp namusu lekelendiği için bu teklif reddedilir ve Leylâ bir başkasıyla evlendirilir. Kays, Leylâ'nın acısıyla aklını kaybeder. I. Mervân'ın vergi memuru Ömer b. Abdurrahman ile onun yerine geçen Nevfel b. Müsâhık Kays'a

---

⁵⁵⁷ Erkan "Hüsrev ve Şîrîn", s. 53-55.

yardımcı olmak için girişimde bulunsalar da bu girişimleri sonuçsuz kalır. Babası şifâ ümidiyle Mekke ve Medine'ye götürürse de Mecnûn Allah'a aşkını arttırması için duâ eder. Çöllere kaçarak vahşi hayvanlarla yaşamaya başlar. Leylâ da Mecnûn'un aşkıyla ıstırap içinde ölür. Mecnûn onun için ağıtlar söyleyip aşkının acılarını terennüm ederek çöllerde dolaşmaya devam eder. Onun da bir gün ölüsü bulunur.⁵⁵⁸

3.2.1. Leylâ

Leylâ, *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîsinin kadın kahramanıdır. Leylî diye de bilinir. Benî Âmir kabilesinden olup Kays'ın akrabalarından biridir. Tam adı Leylâ binti Mehdî b. Sa'dü'l-Âmiriyye'dir.⁵⁵⁹

Necâtî Bey Dîvânı'nda Leylâ'ya tespit edebildiğimiz on iki beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesinin birçok önemli motifi dile getirilmiştir. Yine bu beyitlerde Leylâ, kelimenin sözlük anlamıyla tevriye ve istiâre sanatıyla kullanılmıştır. *Necâtî Bey Dîvânı*'na göre Leylâ, Mecnûn'un mezarını ziyâret etmiştir. Oysa Nizâmî'nin mesnevîsine göre Leylâ, Mecnûn'dan önce ölmüş ve Mecnûn onun kabrini ziyâret etmiştir.⁵⁶⁰

Leylî saçınıñ aşkı ile dağlara düşmüş
Mecnûn gibi âşüfte vü âvâre benefşe

(NBD, K.22/20)

(Senin Leylâ'ninkine benzeyen saçlarının aşkı ile menekşe Mecnûn gibi perîşan ve âvâre bir şekilde dağlara düşmüş.)

Beyitte Leylî hem Leylâ hem de gece, karanlık, siyah anlamında kullanılmıştır. Necâtî Bey bu beyitte dağbaşlarında yetişen menekşenin açılıp saçılmasıyla Leylâ'nın

---

⁵⁵⁸ İsmail Durmuş, "Leylâ ve Mecnûn", *DİA*, XXVII, 159-160

⁵⁵⁹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 288.

⁵⁶⁰ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 81-82.

aşkıyla perîşan bir şekilde çöllere düşen Mecnûn arasında bir ilişki kurmuş ve menekşeyi Mecnûn'a benzetmiştir.

'İşk eger dâ'im ola Leylîyi Mecnûn eyleye
Hüsn eger bâkî kala Mahmûd Ayaza kul yeter

(NBD, G.76/4)

(Eğer aşk devamlı olsaydı Leylâ'yı Mecnûn eylerdi. Güzellik eğer bâkî kalsaydı Ayaz'a kul olarak Mahmûd yeterdi.)

Beyitte aşkın ve güzelliğin gelip geçici olduğuna dikkat çeken Necâtî Bey, aşkın dâimîliğinin söz konusu olması hâlinde Leylâ'nın Mecnûn gibi deli olacağını, güzelliğin bâkî kalması hâlinde ise Sultân Mahmûd'un Ayaz'a kul olacağını söylemiştir.

Dâğ-ı dilde ideliden gül yüzün şevki makâm
Oldı ben Mecnûna ey Leylî-sıfat dağ üsti bâğ

(NBD, G.264/4)

(Ey Leylâ'ya benzeyen sevgili, gül yüzünün şevki gönül dağını makam edileli ben Mecnûn'a dağ başı bağ oldu.)

Necâtî Bey bu beytinde kendisini Mecnûn'a, sevgiliyi Leylâ'ya benzetmiştir. Leylâ'nın özellikleriyle muttasıf olan sevgilinin gül yüzünün şevkinin, gönül dağını makam bellediğinden beridir kendisine dağ başının bağ olduğunu söylemiştir. Beyitte Leylâ'nın aşkıyla Mecnûn'un dağlara düşmesi hâdisesine telmihte bulunulmuştur.

Düşde görmüş Leylîyi bir gice bir sâhib-nâzar
Boynını eğmiş tururdu kabr-i Mecnûn üstine

(NBD, G.548/4)

(Rüyâ gören bir kişi bir gece düşünde Leylâ'yı görmüş [ki] Mecnûn'un kabri üstünde boynun bükmüş duruyor.)

Necâtî Bey bu beyitte bu iki âşîğın dünyada iken birbirlerine kavuşamadıkları hâlde ölümün dahi onları ayıramadığını, rüyâ gören bir kişinin bir gece rüyâsında Leylâ'nın Mecnûn'un kabri başında boyun büküp durduğunu söylemiştir.

Leylâ, *Ahmed Paşa Dîvânî*'nda sekiz beyitte neredeyse bu beyitlerin tamamından tevriye sanatıyla ve ekseriyetle saç unsuruyla birlikte naz ve cevr ü cefa sâhibi olarak anılmıştır. Bâzı beyitlerde ise Leylâ ve Mecnûn birer şahıs olarak değil bir hikâye olarak anılmışlardır. Bununla berâber *Necâtî Bey Dîvânî*'nda yer almayıp Emevî halifelerinden Velid ile Leylâ arasında geçtiği söylenen ve Leylâ'nın Mecnûn'u bu hâle getirecek derece güzel olmadığına dayanan hâdise Ahmed Paşa tarafından işlenmiştir.⁵⁶¹

Husrevâ şîrîn lebüñden işidenler kıssamı

Ah idüb Leylî vü Mecnûn dâsitânın yaktılar

(APD, G.35/3)

(Ey pâdişâh, hikâyemi tatlı dudaklarından işitenler âh edip Leylâ ve Mecnûn destânını yaktılar.)

Ahmed Paşa bu beytinde sevgiliyi pâdişâh olarak anmakta ve kendi aşk mâcerâsını onun tatlı dudaklarından dinleyenlerin üzülp âh ederek *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîsini yaktıklarını söylemiştir.

Didi görüb Leylîyi bir müdde'î

Bu hod iñen çâpük ü mevzûn degül

Leylî gülüb sözüne añun didi

Ben ne diyem buña ki Mecnûn degül

(APD, G.180/2-3)

(Bir iddiacı Leylâ'yı görüb dedi. Bunun kendisi hızlı ve orantılı değil. Leylâ onun bu sözüne gülüp "Ben ne diyeyim buna ki Mecnûn değil!" dedi.)

---

⁵⁶¹ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s.74-75.

Ahmed Paşa bu beytinde Emevî halîfelerinden Velid ile Leyâ arasından geçtiği anlatılagelen hâdiseyi anmıştır. Buna göre Velid Leylâ'yı görünce onun, Mecnûn'un aklını başından alacak derecede güzel olmadığını söylemiş; buna mukâbil Leylâ da Mecnûn olmayanın bu hâlden anlamayacağını dile getirmiştir.

3.2.2. Mecnûn

Mecnûn, *Leylâ ve Mecnûn* hikayesinin erkek kahramanıdır. Asıl adının Kays olduğu söylenmiştir. Gerçekte yaşayıp yaşamadığı; eğer târihî bir kişilik olarak yaşamışsa da ne zaman ve nerede yaşadığı tartışıl原因 bir konudur.⁵⁶² Bâzı rivâyetlerde gerçek bir şahıs olup Emevîler zamanlarında yaşadığı söylenmiştir. Amcasının kızı Leylâ bint Sa'd b. Mehdî el-Âmiriyye'ye âşık olup kara sevdaya tutulduğu için kendisine "Mecnûn" lakabı verilmiştir. Mecnûn'a nisbet edilen şiirler aşk, ayrılık, özlem ve gözyaşı selidir. Seçilmiş lâfızlarla örülmüş olup açık, anlaşılır ve çoğu kısa manzumeler hâindedir.⁵⁶³

Necâtî Bey Dîvânı'nda Mecnûn'a tespit edebildiğimiz yirmi yedi beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde Leylâ'nın aşkıyla dîvâne olduğu, belâlara tutulup çöllere düştüğü, vahşi hayvanlarla ülfet ettiği, aşkının her yanda duyulduğu, Leylâ'yı pınar başında gördüğünde elindeki testi düşürüp kırdığı, Leylâ'ya kavuşmadan ölüp gittiği ve Leylâ'nın, mezarını ziyâret ettiği üzerinde durulmuştur. Bâzı beyitlerde de Mecnûn, kelimenin sözlük anlamı üzerinde tevriye ve istiâre sanatlarıyla zikredilmiştir.⁵⁶⁴

Mecnûn gibi bulamadı Leylî ile kurbet

Sa'y idüp iremez gül-i gül-zâra benefşe

(NBD, K.22/10)

(O da Mecnûn gibi Leylâ ile yakınlık bulamadı. Menekşe çalışıp çabalasa da çiçek bahçesinin gülüne kavuşamaz.)

⁵⁶² Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 347.

⁵⁶³ İsmail Durmuş, "Mecnûn", *DİA*, XXVIII, 277-278.

⁵⁶⁴ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 80-81.

Menekşe ile Mecnûn arasında benzerlik ilişkisi kuran Necâtî Bey bu beytinde Mecnûn'un âşık olduğu hâlde Leylâ'ya kavuşamamasına telmihte bulunmuştur.

Yine ol gözleri âhû seni Mecnûn itmiş
Ey Necâtî gözüne yine beyâbân görünür

(NBD, G.80/5)

(O gözleri âhû seni yine Mecnûn etmiş. Ey Necâtî gözüne yine çöl görünür.)

Dîvân şiirinde *Leylâ ve Mecnûn* hikâyesiyle birlikte anılan bâzı kelimeler vardır: Âhû, beyâbân, kuş yuvası, dağınık saç bunlardan bâzılarıdır. Necâtî Bey bu beyitte, sevgiliyi Leylâ'ya, kendini de Mecnûn'a benzetmiş; âhû gözlü sevgilinin aklını başından aldığını bu sebeple Mecnûn olup çöllere düştüğünü söylemiştir.

Mecnûna deşt yaradı Ferhâda kûhsâr
Her kişi kendü yahşi bilür kendü kârını

(NBD, G.607/5)

(Her kişi kendi kârını en iyi kendisi bilir; [zîra] Mecnûn'a çöl, Ferhâd'a dağın tepesi yaradı.)

Necâtî Bey Mecnûn Mecnûn'un, Leylâ'nın âşkıyla çöllere düşmesi ve Ferhâd'ın, Şîrîn'in âşkıyla dağları delmesi hâdiselerine telmihte bulunmuştur.

Dağlara düşüb yürürdüm dâ'imâ Mecnûn gibi
Ol saçı Leylî eger bir dem baña râm olmasa

(NBD, G.461/2)

(O siyah saçlı sevgili [Leylâ] eğer bir ân dahi bana itâat etmese Mecnûn gibi dağlara düşüp dâima yürürdüm.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgiliyi Leylâ'ya kendini ise Mecnûn'a benzeterek siyah saçlı sevgilinin bir ân dahi kendisine itâat etmemesi hâlinde Mecnûn gibi dağlara düşüp dâima yürüyeceğini söylemiştir.

Didi başuñ kâse-i Mecnûn gibi sınımak nice
Didüm ey ‘âşıklarunñ dîni ve îmanı dürüst

(NBD, G.36/5)

(Başının, Mecnûn’un kâsesi gibi parçalanması nasıldır dedi. Ey dedim, âşıkların dini ve îmanı dürüst olur.)

Necâtî Bey bu beyitte pınar başında Leylâ’yı gören Mecnûn’un elindeki kâseyi düşürüp kırması olayını hatırlatıp sevgiliyi düşünmekten parçalanan başını, Mecnûn’un kâsesine benzetmiş ve bununla aşkında dürüst olduğunu dile getirmiştir.

Benüm sinemdeki dağ-ı siyâh olmuşdur eğlencem
Meğer Mecnûn-ı şeydânuñ enîsi çeşme-i âhûdur

(NBD, G.191/3)

(Sinemdeki siyah dağ benim eğlencem olmuştur. Meğer deli dîvâne olan Mecnûn’un dostu âhûnun gözleridir.)

Necâtî Bey bu beyitte Leylâ’nın aşkıyla çöllere düşen Mecnûn’un burada vahşi hayvanlarla bilhassa da âhûlarla ülfet ettiğini hatırlatarak kendisinin de yüreğindeki siyah dağla eğlendiğini söylemiştir.

Mecnûn, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda genellikle benzer münâsebetlerle on beyitte anılmıştır. Bu beyitlerde mâşuku Leylâ’ya olan düşkünlüğü, ızdıraba, ayrılık acısına olan tahammülü, aşk nedeniyle yaşadığı cünun hâli, bu sebeple çöllere düşmesi, insanlardan uzaklaşıp vahşi hayvanlarla özellikle de âhûlarla yakın ilişki kurması işlenmiştir.⁵⁶⁵ Yine Necâtî Bey’de olduğu gibi *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda da Leylâ’yı görence elindeki kâseyi düşürüp kırmasından da bahsedilmiştir.

---

⁵⁶⁵ Tolasa, *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, s. 74-75.

Kâkûl-i dost sıdı gönlünü ben mahzûnuñ
Dir gören kâsesini Leylî sımış Mecnûnuñ

(APD, G.172/1)

(Dostun kâkûlü ben kederlinin gönlünü kırdı. [Bunu] gören Leylâ Mecnûn'un kâsesini kırmış, der.)

Ahmed Paşa bu beytinde Leylâ'yı gören Mecnûn'un, elindeki kâsesini düşürüp kırmasını hatırlatarak sevgilinin saçlarının da kederli gönlünü Mecnûn'un kâsesi gibi kırdığını söylemiştir.

Görüb vâdî-i hecründe yüzüñ döndürme gönlümden
Ki âhûlar beyâbânlarda kaçmazlardı Mecnûndan

(APD, G.247/3)

(Senin ayrılığının vadisinde [gönlümü] görüp gönlümden yüzünü çevirme ki âhûlar çöllerde Mecnûn'dan kaçmazlardı.)

Ahmed Paşa bu beytinde Leylâ'nın aşkıyla çöllere düşen Mecnûn'un burada vahşi hayvanlarla bilhassa da âhûlarla ülfet ettiğini hatırlatarak kendini Mecnûn'a ve sevgiliyi de Mecnûn'dan kaçmayan âhûlara benzetip sevgilinden kendisinden yüz çevirmemesini istemiştir.

3.3. YÛSUF İLE ZÛLEYHÂ MESNEVÎSİ

Türk ve Fars edebiyatları yanında Keşmir, Afgan ve Urdu edebiyatlarında da *Yûsuf ve Zûleyhâ*, *Kıssa-i Yûsuf*, *Yûsuf u Zûleyhâ*, *Yûsuf ile Zelîhâ* gibi adlar altında mesnevî şeklinde kaleme alınan hikâye Tevrat ve İncil'de yer almış, Kur'ân-ı Kerim'de de "ahsenü'l-kasas" diye nitelenen müstakil bir sûrede anlatılmıştır. İçerdiği öğeler bakımından eski Türk edebiyatında önemli bir kısma olan *Yûsuf ve Zûleyhâ* hikâyesi XIII. Yüzyıldan itibaren şâirler arasında hayli rağbet görmüş, XIX. Yüzyıla kadar yazılmaya devam etmiştir. Kur'ân âyetlerinden ve müfessirlerin rivâyetlerinden hareketle kaleme alınan *Yûsuf ve Zûleyhâ* mesnevîsi şöylece özetlenebilir: Hz. Ya'kûb'un on iki oğlu vardır. En küçük oğlu Yûsuf, rüyâsında on bir yıldız ile ayın ve güneşin kendisine secde

ettiğini görür. Kardeşleri Yûsuf'u kıskandıklarında babası rüyâsını kardeşlerine anlatmamasını tembihler. Hz. Ya'kûb, Yûsuf'u ne kadar sakınsa da bir gün kardeşleri onu eğlendirme bahânesiyle götürdükleri kırdâ bir kuyuya atarlar. Babalarına Yûsuf'un kurt tarafından parçalandığını söyleyip kana buladıkları gömleğini verirler. Ya'kûb oğlunun hasretiyle acı çeker. Öyle ki yaşadığı yer “beytü'l-ahzân, külbe-i ahzân” diye anılmaya başlar. Ağlamaktan gözlerine perde iner. Öte yandan Yûsuf, Mısır'a gitmekte olan bir kervan tarafından çıkarılır. Onu Mısır'a götürüp köle diye satarlar. Yûsuf'u Mısır azîzinin karısı Züleyhâ satın alır ve ilerleyen yıllarda ona âşık olur. Yûsuf, Allah korkusuyla ona karşılık vermez. Mısır'ın asil kadınları Züleyhâ'nın kölesine âşık olduğunu duyunca onu kınarlar. Züleyhâ kadınları evine dâvet eder. Önlerine meyve tabaklarıyla keskin birer bıçak koydurur. Yûsuf'u içeriye çağırır. Yûsuf'u gören Mısırlı kadınlar güzelliği karşısında şaşkına döner ve meyve yerine ellerini keserler. Züleyhâ Yûsuf'tan kâim alma isteğinden vazgeçmez. Bir gün Yûsuf'un peşine düşer ve tam yakalayacağı sırada gömleğini arkadan yırtar. Kocasını suçlunun Züleyhâ olduğu anlaşıldığı hâlde Yûsuf'u zindana attırır. Yûsuf zindanda iken kendisine rüyâ tâbiri bilgisi verilir. Mısır sultânının rüyâsını tâbir edip zindandan çıkar. Ülkenin malî işleriyle görevlendirilir. Yedi yıl süren bolluk zamanında aldığı tedbirler sâyesinde gelen yedi yıllık kıtlık döneminde ülkeyi sıkıntıdan kurtarır. Bu sırada kardeşleri erzak almak için Mısır'a gelince onunla karşılaşır. Yûsuf, kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyup diğer kardeşleriyle gömleğini babasına gönderir. Hz. Ya'kûb, Yûsuf'un gömleği gözlerine sürülünce tekrar görmeye başlar. Sonra Yûsuf âilesini Mısır'a dâvet eder, Hep birlikte Mısır'a giderler. Yûsuf'u selâmlamak üzere hepsi önünde eğilir, böylece rüyâsı da gerçekleşmiş olur.⁵⁶⁶

Necâtî Bey Dîvânı'nda Yûsuf Peygamber pek çok beyitte anılmasına karşın Yûsuf ile Züleyhâ tek bir beyitte birlikte anılmışlardır. *Necâtî Bey Dîvânı*'nda *Yûsuf ile Züleyhâ* hikâyesine tespit edebildiğimiz otuz üç beyitte yer verilmiştir. Bu beyitler “Hz. *Yûsuf*” ve “*Züleyhâ*” başlıkları altında incelenmiş olup örnek oluşturması bakımından burada tek bir beyitle iktifâ etmek uygun görülmüştür.

---

⁵⁶⁶ Hanife Koncu, “Yûsuf ile Züleyhâ”, *DİA*, XLIV, 38-40.

Şöyle kim ardıncadır dâ'im Züleyhâ-veş sabâ
Sezmezem gül Yûsufinuñ kala dâmânı dürüst

(NBD, G.36/2)

(*Şöyle ki sabâ rüzgârı Züleyhâ gibi dâima ardıncadır. Bu yüzden gül Yûsuf'un dâmânının dürüst kalacağını sezmiyorum.*)

Bu beyitte Necâtî Bey, sabâ rüzgârıyla Züleyhâ arasında benzetme yaparak Züleyhâ'nın mütemâdiyen Hz. Yûsuf'un ardında dolaşması gibi sabâ rüzgârının da dâima gül yüzlü güzelin ardında olduğunu, bu sebeple de Hz. Yûsuf'a benzeyen gül yüzlü güzelin iffetini korumasının zor olduğunu söylemektedir.

Yûsuf ile Züleyhâ mesnevîsi *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda *Necâtî Bey Dîvânı*'na göre daha ayrıntılı işlenmiştir. Özellikle Hz. Yûsuf'un Züleyhâ ile münâsebeti bağlamında Züleyhâ'nın Hz.Yûsuf'a âşık olması, Züleyhâ'nın kendini ayıplayan Mısırlı kadınları dâvet edip ellerine turunç vermesi hâdisesi, Yûsuf'un gömleğinin yırtılması olayı ve Züleyhâ'nın iftirâsıyla Yûsuf'un zindana atılması veya Yûsuf'un zindanı tercih etmesi gibi hikâyenin farklı ayrıntıları zikredilmiştir.⁵⁶⁷ *Yûsuf ile Züleyhâ* mesnevîsindeki anlatıyla Hz. Yûsuf ve Züleyhâ târihî şahsiyetleri ve hayatları neredeyse aynı olduğundan örnek beyitler gerek Hz. Yûsuf gerekse Züleyhâ bahislerinde incelenmiş olup burada numûne oluşturması bakımından tek bir beyitle iktifa edilmiştir.

Eyledi 'ışk Zelihâsı bu cân yûsufına

Mısr-ı hüsnünde zehandânuñı zındân-ı Mısr

(APD, G.85/4)

(*Aşk Züleyhâ'sı güzelliğinin Mısır'ında bu can Yûsuf'una çene çukurunu zindan eyledi.*)

Ahmed Paşa bu beyitte telmihle Züleyhâ'nın Hz. Yûsuf'u iftirâ ile zindana attırmasını işlemiştir.

---

⁵⁶⁷ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 76.

3.4. ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVÎSİ

Şem' ü Pervâne, Doğu edebiyatlarında tasavvufî aşkın anlatıldığı alegorik hikâyelerin ortak adıdır. Geceleri ışığın çevresinde dönen pervânenin âşığı temsil ettiği kabul edilmiştir. Pervânenin mum ışığı etrafında döndükten sonra kendini aleve atıp yok etmesi sevdiğiyle yakıcı bir vuslata ermek şeklinde düşünülmüştür. Şem'in yanarak ışık vermesi, pervânenin de ışık çevresinde dönüp durması âşık ile mâşukun durumuna benzetilmiştir. Ayrıca şem' "ilâhî nûr, mürşid-i kâmil, Kur'ân, Hz. Muhammed" gibi tasavvufî mânalarda kullanılmıştır. Pervâne ile Şem'in alegorik aşk hikâyesinin tasavvufî yorumunu ilk defa Hallâc-ı Mansûr yapmıştır.⁵⁶⁸ *Şem' ü Pervâne*'nin konusu özetle şöyledir: Diyâr-ı Rûm pâdişâhı Jâle'nin çocuğu olmaz. Yıllarca duâ eder ve Kâdir gecesi bir oğlu olur. Ona Pervâne adını koyar. Müneccimler, çocuğun Şem adlı bir kıza âşık olup binlerce sıkıntı ve belâya uğrayacağını söylerler. Babası Cennetâbâd adlı bir köşk yaptırır ve Pervâne lalası Nâsır ile birlikte orada ikâmet etmeye başlar. Köşk Kâmil adlı nakkaş tarafından süslenir. Kâmil köşkün ortasına bir kız resmi yapar. Bu kız, Çin fağfurunun kızı Şem'dir. Müneccimlerin sözleri gerçekleşmeye başlar. Pervâne, bütün zamanını bu resmin karşısında geçirir. Nâsır, pâdişâh Jâle'yi haberdâr eder. Pervâne avda iken Jâle resmi kazıtır. Dönüşte resmi göremeyen Pervâne üzüntüsünden kendini kaybeder. Tedâvi görürse de iyi olamaz. Köşkten de çıkar. Onu bir kuyuda bulurlar. Pervâne, Neccâr'ın tahtadan yaptığı bir kuşa binerek Çin diyarına doğru uçar. Hocasından öğrendiği ilimler sâyesinde Şem'in sarayına gider. Şem, havuz başında adamlarından birinin, Pervâne hakkında anlattığı mâcerâyı dinlemektedir. Şem anlatılanlardan Pervâne'ye âşık olur. Pervâne ortaya çıkar, bahçede sevişirler. Şem'in koynunda yakalanan Pervâne zindana atılır. Dâye'nin bir hilesiyle zindandan kurtulan Pervâne şehre gider. Şem ile mektuplaşır. Şem kendisini babasından istemesini yazar. Pervâne durumu babasına duyurur. Jâle, kızı istese de fağfur red eder. Jâle ile fağfur arasında savaş olur. Savaştan bir sonuç çıkmaz. Pervâne ile Şem kaçmaya karar verirler ve kaçarlar. Fağfur Diyâr-ı Rûm'a casus gönderir. Jâle gelen casusa bilmeden iyi davranır. O da fağfura Pervâne'nin kızına lâyük olduğunu

---

⁵⁶⁸ Sadık Armutlu, "Şem' ü Pervâne", *DİA*, XXXVIII, 495.

söyler. Kızının çeyizlerini gönderen Fağfur bir müddet sonra ölür. Pervâne Çin diyârına şâh olur. Birlikte mutlulukla nice yıllar adâletle hüküm sürerler.⁵⁶⁹

Necâtî Bey Dîvânı'nda *Şem ' ü Pervâne*'ye yedi beyitte yer verilmiştir.

Kimdür ki bezm-i hüsnüñe cân ile baş ile
Bir şem' gibi yanmağa pervâne olmaya

(NBD, G.9/2)

(Kimdir ki senin güzelliğin karşısında bir mum gibi cânla başla yanmaya pervâne olmasın.)

Şem ' ü Pervâne mesnevîsinde *Şem*'e âşık olan *Pervâne*' onun aşkıyla deli dîvâne olmuş âdeta tutuşup yanmıştır. *Necâtî Bey* bu beyitte sevgilinin güzelliği karşısında onu gören herkesin mum gibi yanıp eriyeceğini, pervâne gibi onun etrafında dönüp duracağını söylemiştir. “*Şem*” ve “*pervâne*” aynı mısra içinde kullanılmı ve *Pervâne*'nin, aşkından dolayı *Şem*'e kendini kaptırması hikayesine gönderme yapılmıştır.⁵⁷⁰

Bezm-i hüsnüñde *Necâtî* gibi yüzüñ şem'ine
Bâl-ü-perler yandurur pervâneler gördün mi hîç

(NBD, G.39/5)

(Senin güzelliğinin karşısında, yüzünün nûruna kolunu kanadını yandıran Necâtî gibi, pervâneler gördün mü hiç?)

Necâtî Bey beytinde sevgilinin güzelliği karşısında pervâne olup döndüğünü, sevgilinin aşk ateşiyle kolunu kanadını yaktığını ve bu konuda kendisine benzeyen bir başka kimsenin olmadığını söylemiştir. Bir önceki beyitte olduğu gibi *Pervâne*'nin *Şem*'e düşkünlüğü dile getirilerek *Şem ' ü Pervâne* mesnevîsine göndermede bulunulmuştur.

Necâtî Bey Dîvânı'nda olduğu gibi *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da *Şem ü Pervâne* hikâyesine göndermede bulunulmuştur.

---

⁵⁶⁹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 427-428.

⁵⁷⁰ Bilgin, “*Necâtî Bey Dîvânı*'nda Sosyal Hayat” s.217.

Ehl-i diller sohbet-i cânânda cânın yaktılar
Şem‘ için pervâneler iki cihânın yaktılar

(APD, G.35/1)

(Gönül ehli sevgilinin bahis edildiği sohbette canlarını yaktılar. Pervâneler, mum için dünya ve âhiretlerini yaktılar.)

Ahmed Paşa bu beyitte sevgiliyi muma, âşığı pervâneye benzeterek, kendini ateşe atan pervâneler gibi âşığın da sevgili için cânını hiçe saydığını söylemiştir. Beyitte Şem‘ ü Pervâne mesnevîsine göndergede bulunulmuştur.

3.5. NECÂTÎ BEY DÎVÂNÎ’NDA BULUNMAYIP AHMED PAŞA DÎVÂNÎ’NDA GEÇEN EDEBÎ ESER KAHRAMANLARI

Ahmed Paşa Dîvânî’nda Necâtî Bey’den farklı olarak Vâmık ile Azra mesnevîsinin ana kahramanları olan Vâmık ile Azra’dan ve Hüsrev ve Şîrîn mesnevîsinin çeng ve ud üstatları olan Nigisa ve Barbüd’den birer beyitte bahsedilmiştir.

Gonca götürüb burka‘ -1 nâz ile yüzünden
‘Arz itdi cihân Vâmıkına ‘ârız-ı ‘Azrâ

(APD, K.38/15)

(Gonca, yüzünden naz perdesiyle götürüp dünyanın Vâmık’ına Azrâ’nın yanağını arz etti.)

Ahmed Paşa bu beytinde Vâmık ile Azrâ’nın vuslatını dile getirmiştir.

Bu savt-ı tarab-nâk ile işidüben anı
‘Udın bıragur Bârbüd ü çengi Nigîsâ

(APD, K.38/23)

(Bu çoşkulu sedâ ile işitip onu Bârbüd udunu, Nigîsâ çengini bırakır.)

Ahmed Paşa bu beytinde Nizâmî'nin *Hüsrev ve Şîrîn* isimli eserindeki çeng ve ud üstatları Negîsâ ve Bârbüd'ün duydukları çoşkulu sedâ karşısında çeng ve ud çalmayı bıraktıklarını söylemiştir.

Tablo 11
NBD ve APD'de Edebî Eser Kahramanları

No	Şahıslar	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Şîrîn	7	7
2	Hüsrev	6	4
3	Ferhâd	29	5
4	Şâvûr	1	-
5	Negîsâ	-	1
6	Bârbüd	-	1
7	Leylâ	12	8
8	Mecnûn	27	10
9	Yûsuf	33	33
10	Züleyhâ	1	6
11	Azra	-	1
12	Vamık	-	1
13	Şem ü Pervâne	7	5
Toplam Kişi		10	13
Toplam Beyit		123	82

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÂRİHÎ-EFSÂNEVÎ ŞAHSİYETLER VE MİTOLOJİK

VARLIKLAR

Dîvân edebiyatının kaynakları arasında Fars mitolojisi önemli bir yer tutar. Bunun bir sonucu olarak şâirler, özellikle Firdevsî'nin “*Şehnâme*”sinde bahsettiği İran'ın târihî-efsânevî kahramanlarını ve diğer mitolojik şahısları dîvânlarında işlemişlerdir. Şâirler, umûmiyetle kasîdelerde memduhlarını metheylerken bir kıyas unsuru olarak bahsi geçen mitolojik kahramanların hayat hikâyelerini, başlarından geçen önemli hâdiseleri, savaşlarda gösterdikleri kahramanlıkları, saltanatlarının şâşaasını vb. dile getirmişler ve genellikle bu kahramanları, memduhlarının karşısında meşhur oldukları vasıflarının aksine değersiz, korkak, köle olarak ele almışlardır. Bâzı beyitlerinde ise memduhlarını bu kahramanlara benzetmiş, onlara denk görmüşlerdir. Gazellerinde ise sevgilinin vasıflarından bahsederken yine bu kahramanlara âit motiflere yer vermişlerdir.

Necâtî Bey Dîvânı'nda Fars mitolojisine âit ve neredeyse tamamı *Şehnâme*'de işlenmiş olan on yedi efsânevî kahraman zikredilmiştir. Üç beyitte ise hurâfattan olup başı kız, gövdesi aslan şeklinde iki kanatlı, son derece güzel olduğu için yüzünü görenlerin kendinden geçerek aşk derdine giriftar olduklarına inanılan⁵⁷¹ Âfet'e yer verilmiştir. *Şehnâme*'de bahsedilen târihî-efsânevî kahramanların bâzılarına *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da yer verilmişse de bunların sayısı *Necâtî Bey Dîvânı*'na nispetle azdır. Meselâ Dârâ, Dahhâk, Bijen, Keykubad, Sâm, Zâl, Erdevân ve Zülficân gibi isimler *Necâtî Bey Dîvânı*'nda anılmışken Ahmed Paşa, bu kahramanlara dîvânında yer vermemiştir. Bununla birlikte, Ahmed Paşa ise Necâtî Bey'den farklı olarak dîvânında birkaç beyitte Nûşirevân'a ve tek bir beyitte ise Ehremen'e yer vermiştir.

---

⁵⁷¹ Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s.17.

4.1. TÂRİHÎ-EFSÂNEVÎ ŞAHSİYETLER

Bu bölümde neredeyse tamamı *Şehnâme*'de geçen bir dönem İran tahtında bulunmuş veya o dönemde büyük kahramanlıklar sergilemiş ve daha sonraları târihî kişilikleri efsânevî bir hâl almış şahıslar ele alınıp incelenmiştir.

4.1.1. Cem/Cemşîd

Cem, İran'ın mitolojik târihinde Pişdâdiyân sülâlesinden dördüncü pâdişâhı Tahmurs'un oğludur.⁵⁷² Bâzı târihçiler Cem'in Hz. Âdem'le aynı kişi olduğunu rivâyet etmişlerdir. Cem'e güzel yüzlü oluşu sebebiyle "ışık ve nur" anlamına gelen "Şîd" lakabı verilmiş ve "Cemşîd" adıyla anılmıştır.⁵⁷³ Babası Tahmurs'un ölümüyle tahta çıkan Cemşîd, demiri yumuşatıp savaş âletleri, kalkanlar, zırhlar üretmiş; değerli kumaşlar dokutmuş, saraylar yaptırmıştır. Kıymetli taşları işlemeyi öğrenmiş, güzel kokular îcat edip sağlığın ve hastalığın sebeplerini keşfetmiştir.⁵⁷⁴ Cem, 21 Mart günü Azerbaycan'a gelmiş, yüksekçe bir yere tahtını kurdurarak oturmuş, güneş doğunca Cem'in taht ve tâcında bulunan mücevherlerin parlaması ve gece ile gündüzün eşit olması sonucu bu güne "nevruz" denilmiştir.⁵⁷⁵ İnsanlar ilk defa onun döneminde askerler, sanatkârlar ve çiftçiler olmak üzere üç sınıfa ayrılmış, birçok meslek onun zamanında ortaya çıkmıştır. Topraktan mâden üretimi ve savaş âletleri yine ilk defa Cem zamanında yapılmış. Çok akıllı bir hükümdâr olan Cem, dönemindeki bu büyük ilerlemenin verdiği gururla tanrı olduğunu iddia etmiş ve insanların tapmaları için heykellerini yaptırarak her tarafa göndermiştir. 700 yıl hüküm süren Cem, Dahhâk tarafından tahtından indirildikten sonra 100 yıl daha yaşamıştır.⁵⁷⁶ Daha sonra Çin'de ortaya çıkmış ve Dahhâk tarafından testereyle ikiye biçilmek sûretiyle öldürülmüştür.⁵⁷⁷

---

⁵⁷² Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s.98.

⁵⁷³ Nurettin Albayrak, "Cem", *DİA*, VII, 279.

⁵⁷⁴ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s.98.

⁵⁷⁵ Albayrak, "Cem", s. 279.

⁵⁷⁶ Albayrak, "Cem", s. 280.

⁵⁷⁷ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s.98.

Efsâneye göre havada ayaklarına yılan sarılmış bir kuş gören Cem, okçularına kuşu yaralamadan yılanı öldürmelerini emretmiş, kuş da bu iyiliğine karşılık Cem'e birkaç tohum getirmiştir. Cem bu tohumlardan yetişen üzümden şarap elde etmiş; yedi köşeli bir kadeh yaptırarak çevresindekilere bu kadehin birer köşesinden şarap sunmuştur. Bu kadehe Câm-ı Cem, câm-ı Cemşîd, câm-ı cihânnümâ gibi adlar verilmiş, dîvân edebiyatında kadehiyle birlikte ve şarabın mucidi olarak anılmıştır. Bezm (içki meclisi) ve Nevruz vesîlesiyle de zikredilen Cem aynı zamanda kudretiyle ele alınmıştır.⁵⁷⁸

Necâtî Bey Dîvânı'nda Cemşîd'e tespit edebildiğimiz on bir beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde hükümdârlığı ve iktidar, kadehi, meclisi, dünyanın dört bir tarafını gösteren cihân-nümâsı ile anılmıştır.

a) Saltanatı, kudreti, ihtişamı münâsebetiyle:

Ola sefâ-vü-'ayş-ü-murâd ile ber-devâm

Nite ki 'ahd-i Husrev-i Cemşîd-iktidâr

(NBD, K.6/26)

(Hükümdâr Cemşîd'in iktidar devrinde olduğu gibi zevk ü sefâ ve murat ile devam etsin.)

Pişdâdiyan sülâlesinin dördüncü hükümdârı olan Cemşîd, İran mitolojisine göre yedi yüz yâhut bin yıl yaşamıştır ve şânı yüce bir pâdişâhtır.⁵⁷⁹ Necâtî Bey bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed'in saltanatının Cemşîd'inki gibi uzun ömürlü olmasını, Cemşîd gibi kudret ve sefâ dolu pâdişâhlığının devamlı olmasını dilemektedir.

Gönül eyyâm-ı tarab geldi husûsa Begimiz

Şeh-i Cemşîd-fer ola meh-i hûrşîd-cemâl

(NBD, K.16/14)

(Gönül sevinçli günlere kavuştu, özellikle de beğimiz, güneş yüzlü sevgilidir ve Şâh Cemşîd ihtişamındadır.)

---

⁵⁷⁸ Albayrak, "Cem", s. 280.

⁵⁷⁹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 86.

Cem, Azerbaycan'a gedip, şâhâne elbiseler giyip, başına kıymetli mücevherlerle süslü tâcını takıp, doğu tarafında yüksek bir yere kurdurduğu tahtına oturmuş, o sırada güneş tâcına ve tahtına vurunca her yanı ışık kaplamış ve bu hâli seyredenler o günden sonra Cem'e ışık mânâsındaki "şîd" kelimesi ekleyip Cemşîd demişlerdir.⁵⁸⁰ Bu sebeple Cemşîd, dîvân şiirinde ihtişamın timsali olarak kullanılmıştır. Necâtî Bey de Şehzâde Mahmûd'u övdüğü bu beytinde onu güneş yüzlü ay ve Cemşîd gibi kuvvetli ve ihtişamlı olarak ifâde etmiştir. Cemşîd'in döneminde Fars halkının mutlu olması gibi Şehzâde Mahmûd devrinde de Osmanlı halkının gönlünün sevinçle dolduğunu belirtmiştir.⁵⁸¹

Her seher mihr zer-i encümü derer tâ kim
Şeh-i Cem-kadr ayağına döşeye ferş-i talâ

(NBD, s.100, TBSA- 2/9)

(Güneş, her seher vakti, yıldızların ışığını derleyip kudretli Şâh Cem'in ayağının altına döşer.)

Necâtî Bey bu beytinde ihtişamı sebebiyle Şehzâde Abdullah'ı Cem'e benzetip Cemşîd'in yüksek bir yerde tahtına oturup güneş gibi ışıklar saçması hâdisesine telmihte bulunarak güneşin, her seher vakti yıldızların altın renkli ışığını derleyip Cem gibi kudretli bir pâdişâh olan Şehzâde Abdullah'ın ayağının altına döşediğini söylemiştir.

b) Kadehi münâsebetiyle:

Câm-ı şarâb-ı 'ışkuñ ile Cem değül miyüz
Bezm-i gamuñ safâsına hurrem değül miyüz

(NBD, G.220/1)

(Aşk şarabının kadehiyle Cem değil miyiz, gam meclisinin safâsında şen değil miyiz?)

---

⁵⁸⁰ Mütercim Asım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s.558.

⁵⁸¹ Aslıhan Öztürk, "Necâtî Bey Divanı'nın Mitolojik ve Efsânevi Şahısları" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/52 (2017): s. 208.

Şarabı Cemşîd'in bulduğu söylenmiştir. Cem meclisi, âyin-i Cem bu îtibarla söz konusu edilmiştir. Yine bu sebeple İslâm edebiyatlarında zevk ve eğlence sembolü olarak adı câm'ı ile efsâneleşmiştir.⁵⁸² Necâtî Bey bu beytinde kendisinin aşk şarabının kadehini tutması sebebiyle Cem olduğunu söylemiştir.

Elden koma ayağı diye muttasıl bana
Câm-ı Cemin hikâyetin eyler habâblar

(NBD, G.105/2)

(Elden ayağa bırakmayayım diye şarabın kabarcıkları bana Cem'in kadehinin hikâyesini anlatır.)

Necâtî Bey, bu beyitte kadehi elden bırakmamak için şaraptaki kabarcıkların dâima Cem'in kadehinin hikâyesi anlattıklarını söylemiştir.

c) Câm-ı Cihân-nümâsı münâsebetiyle:

Câm-ı cihân-nümâ ile Cemşîd-i vakt eder
Pîr-i mugâna kişi nice hıdmet etmesin

(NBD, G.427/8)

(Kişi, Cem'in cihânı gösteren kadehi ile Cem'in dönemini yaşatan pîr-i Mugân'a nice hizmetler eder.)

Cemşîd kendisine nispet edilen Câm-ı cihân-nümâ ya da Câm-ı Cem denilen sihirli âlet dolayısıyla da dîvân şiirine konu olmuştur. İnanişe göre bu âletten dünyanın dört bir tarafı görülebilirdi.⁵⁸³ Necâtî Bey bu beytinde şarap kadehini Cem'in, cihânı gösteren câmına benzetmiştir.

---

⁵⁸² Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 87.

⁵⁸³ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 105.

d) Meclisi münâsebetiyle:

Mest olup yâr ayağına kodum başımı çün
Şeref-i meclis-i Cem oldu müselleme bu gece

(NBD, G.534/7)

(Mest olup yârin ayağına başımı koydum; çünkü bu gece Cem'in meclisinin şöhreti istaplanmış oldu.)

Cem, düzenlediği eğlenceli meclisleriyle ve şarapla anılmış, bu durum dîvân şiirinde “Cem'in meclisi” tâbirinin doğmasına sebep olmuştur. Necâtî Bey bu beyitte, Cem'in icâd ettiği şaraptan içerek mest olduğunu, kendinden geçip sevgilinin ayağına başını koyduğunu söyleyerek Cem'in meclisinin şöhretinin ispat edildiğini belirtmiştir.

Cem, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda beş beyitte ve Necâtî Bey ile benzer şekilde hükümdârlığı, kadehi ve cihân-nümâsı münâsebetiyle zikrolunmuştur.

Sâkîyâ vakt-i sabâh irdi el ur Câm-ı Ceme
Leb-i cân-bahşuñ ile sun mey-i gül-fân feme

(APD, G.275/1)

(Ey sâki sabah oldu Cem'in kadehine el vur. Can bağışlayan dudağın ile ağza gül renkli şarap sun.)

Ahmed Paşa bu beyitte Cem'i şarap ve kadeh münâsebetiyle ele almış, sevgilinin dudaklarını Cem'in kadehine benzetmiştir.

Sultân-ı salâtîn-i cihân Şâh Muhammed
Cemşîd-i kader-kadr ü Ferîdun-ı kazâ-râ

(APD, K.12/46)

(Cihân sultânlarının sultânı Şâh Muhammed kaderin kudretli Cemşîd'i ve kazânın Ferîdun'udur .)

Ahmed Paşa bu beyitte cihân sultânlarının sultânı olarak vasfettiği Fâtih Sultân Mehmed'i iktidarı münâsebetiyle Cemşîd'e, hâkimiyeti münâsebetiyle de Ferîdun'a benzetmiştir.

4.1.2. Dahhâk

Dahhâk, Cemşîd'i öldürerek saltanat tahtına oturan efsânevî İran hükümdârıdır.⁵⁸⁴ Merdas'ın cesur, çevik ve fakat şöhret tutkunu ve şehvete tapan kötü huylu oğludur. Ön Asya folklorunda Dahhâk târihî ya da mitolojik bir şahsiyet olarak ortaya çıkmıştır. Fars literatüründe Arap krallarından biridir. İran folklorunda büyük bir hayvan şeklinde tasvir edilen Dahhâk bâzen yılan, bâzen de aslan olarak düşünölmüştür. Bâzı söylentilere göre Dahhâk'in iki omuzunda yılanlar vardır. Yılanlar ancak insan beyniyle beslendiğinden Dahhâk her gün insan beyni yemiştir. Dahhâk mitosu, İslâm geleneğinde bir zulüm örneği olarak yer almıştır. Saltanatının son 200 yılında iki omuz başında İblîs'in yaptığı bir hîle ile iki yılan başı belirmiştir. İblîs, rüyâsına girerek bu yılanların verdiği rahatsızlıktan kurtulması için yılanları her gün iki beyinle beslemesini tavsiye etmiştir. Gâve adında bir demirci, iki oğlunun bu yüzden öldürölmesi üzerine Dahhâk'e baş kaldırmış, bütün halk demirci Gâve'nin çevresinde toplanıp Dahhâk'in öldürttüğü Cem'in oğullarından Ferîdun'u şâh îlân etmişlerdir. Ferîdun ile Dahhâk orduları arasında yapılan savaşta Dahhâk ve ordusu yenilmiş, Dahhâk kaçsa da Gâve yetişip onu öldürmüştür.⁵⁸⁵

Dahhâk, klasik Türk ve İran edebiyatlarında, Arap ve Fars folklorundaki şahsiyeti ve özellikleri etrafında gelişen çeşitli vasıflarıyla teşbih ve mecazlara konu olmuş efsânevî bir kahraman olarak yer almıştır. Edebiyatta en önemli vasfı, zulüm ve kötölük timsali oluşudur.⁵⁸⁶ Dîvân şiirinde büyük bir hükümdâr olması, zâlimliği, Ferîdun tarafından öldürölmesi, omuzlarındaki iki yılanla zikredilmiştir.⁵⁸⁷ Âşığa eziyet ettiği için sevgili de zaman zaman Dahhâk'e benzetilmiştir. Omuz başlarında bulunan ve insan beyniyle beslenen yılanlar sebebiyle Dahhâk-i Mârî olarak anılan Dahhâk'in hâline

---

⁵⁸⁴ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 112.

⁵⁸⁵ Kürşat Demirci, "Dahhâk", *DİA*, VIII, 408-409.

⁵⁸⁶ Mustafâ Uzun "Dahhâk" (Edebiyat), *DİA*, VIII, 409.

⁵⁸⁷ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s.116.

kıyasen sevgilinin omuzlarına kadar uzanan saç örgüleri yılanı benzetilmiştir. Dîvân edebiyatının dinî ve tasavvufî metinlerinde yılan, insanın nefsinde gizli olan kötü duyguların veya bizzat nefsin, nefs-i emmârenin alâmeti olarak kabul edilir. Dahhâk de kötü ve zâlim bir kişiliğe sâhip olduğundan Dahhâkmâr-nefis arasında bu bakımdan münâsebet kurulur.⁵⁸⁸

Necâtî Bey Dîvânı'nda Dahhâk'e tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir.

a) Omuzundaki yılanlar münâsebetiyle:

Baş götürürken iki omzunda mâr-ı zülf

Dahhâk gibi lebleri nice 'aceb güler

(NBD, G153/2)

(Dahhâk gibi iki omzunda yılanı benzeyen saçların baş götürürken acaba dudakların neden güler?)

Necâtî Bey, bu beytinde insan beyni yediğinde ağrıları hafifleyen ve bu sebeple gülen Dahhâk'i tasvir etmiştir.

Şu deñlü devlet-i Dahhâke güldi kim âhir

Bitürdi iki omzunda iki yılan hançer

(NBD, K.7/15)

(Hançer, Dahhâk'in bahtına o kadar güldü ki sonunda iki omzundan iki yılan çıktı.)

Necâtî Bey, benzer şekilde bu beyitte de Dahhâk'i omuz başlarında bulunan ve insan beyniyle beslenen yılanlarla anmış, Dahhâk'in bu bahtına gülen sevgilinin iki omzuna düşen örülmüş saçlarını Dahhâk'in omuzundaki yılanlara benzetmiştir.

---

⁵⁸⁸ Uzun "Dahhâk" (Edebiyat), s. 409.

b) Saltanatının bin yıl sürmesi münâsebetiyle:

Dahhâk gibi biñ yaşamak ârzû ise

Gül gibi gül hemîşe geçür her demi ferah

(NBD, G.43/2)

(*Dahhâk gibi bin yıl yaşamak arzu ise her zaman gül gibi gül, her ânı zevkle geçir.*)

Rivâyete göre Dahhâk, Nûh'un oğlu Yâfes'in neslinden olup Tûfan'dan sonra 1000 yıl yaşayıp hüküm sürmüştür.⁵⁸⁹ Necâtî Bey bu beytinde Dahhâk gibi uzun bir ömür yaşamak arzu edilse bile, her ânı neşe içinde geçirmenin bundan daha önemli olduğunu belirtmiştir.

Dahhâk, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

4.1.3. Ferîdun

Pişdadiyan sülâlesinin altıncı hükümdârıdır. Dahhâk'ı mağlup ederek geçtiği İran tahtında 500 yıl hükümdârlık yapmıştır. İran'ın destanî hükümdârlarından Cemşîd'in soyundan gelen Atbîn'in oğludur.⁵⁹⁰ Lakabı Ferruh'tur.⁵⁹¹ Efsâneye göre annesi Ferânek Ferîdun'u doğurduğu sırada permâye adlı inek de doğum yapar. Zulmü ile tanınan hükümdâr Dahhâk saltanatı için tehlikeli gördüğü Ferîdun'u öldürmeye karar verir. Önce babası Atbîn'i öldürtür, beynini de omuzlarında yaşayan yılanlara yedirir. Durumu öğrenen Ferîdun'un annesi, ineğin bakıcısına giderek Ferîdun'u ineğin sütüyle beslemesi için yanına bırakır. Dahhâk bunu haber alınca annesi çocuğunu Elburz Dağı'na götürür, orada dindar bir kişiye teslim eder. Ferîdun, babasını Dahhâk'ın öldürdüğünü öğrenir ve intikam için hazırlanmaya başlar. Derken Gâve, Dahhâk'e karşı ayaklanır ve Ferîdun'un yanına gelip onu pâdişâh îlân eder. Ferîdun Dahhâk'ın yaşadığı Gengdej Buht Kalesi'ne girer. Hindistan'da bulunan Dahhâk durumu öğrenince gizlice gelip Ferîdun'u öldürmek ister. Ancak Ferîdun kafasına vurarak onu yere yıkar ve Demâvend Dağı'nda bir

⁵⁸⁹ Demirci, "Dahhâk", s. 409.

⁵⁹⁰ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 131.

⁵⁹¹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 153.

mağarada zincire vurur. 500 yıl yaşadığı rivâyet edilen Ferîdun Selm, Tûr ve İrec adlı üç oğlunu Yemen şahının kızları ile evlendirir ve ülkesini bu üç oğlu arasında bölüştürür.⁵⁹²

Ferîdun, *Şehnâme* 'de ismi en çok anılan pâdişâhlardandır. Onun soyundan olmak övünç kaynağıdır. *Şehnâme* 'de adâleti ve iyilikseverliği ile anılmıştır. Olağanüstü güçlere sâhiptir. Edebiyata umûmiyetle adâlet, iyilik, uzun ömürlülüğüyle anılmıştır.⁵⁹³

Necâtî Bey Divânı 'nda Ferîdun'a tespit edebildiğimiz iki beyitte yer verilmiştir.

a) İktidarı, hükümdârlığı münâsebetiyle:

Altunlu geydi çıkdı gümüş taht üstüne
Hükm eyledi cihâna Feridûn-fer nişân

(NBD, K.21/20)

(Altınlı elbiseler giyindi, gümüş taht üstüne çıktı, Ferîdun şânıyla cihâna hükmeyle.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'u altınlı elbiseler giyinip tahta oturmuş bir pâdişâh olarak tasvir etmiş ve adâlatıyla meşhur şânlı Ferîdun gibi bütün dünyaya hükmetmekle onun âdeta bir şâhlar şâhı olduğunu söylemiştir.

Kani sencileyin saltanat atına süvâr
Şeh-i ferhunde-cemâl ü melik-i ferruh-fâl

(NBD, K.16/26)

(Saltanat atının süvârisi olacak senin kadar uğurlu bir melik ve mübârek yüzlü şâh nerededir?)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un saltanatın en büyük vârisi olduğunu söylelerken onun uğurlu ve mübârek olduğunu gile getirmiş ve "Ferruh-fâl" ifâdesinden anlaşılacağı üzere onu Ferîdun'a benzetmiştir.

---

⁵⁹² Tahsin Yazıcı, "Ferîdun", *DİA*, XII, 396.

⁵⁹³ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 136.

Ferîdun, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda daha kapsamlı işlenmiştir. Sekiz beyitte Ferîdun-ı fâzilet-perver, Ferîdun-ı ferruh, Ferîdun-fer, atâ-yı Ferîdun⁵⁹⁴ şeklinde anılarak hâkimiyeti, cömertliği ve fazîletli oluşu dile getirilmiş, pek çok beyitte yüceliği itibâriyle anmıştır. Uğurlu sayılması sebebiyle gerek Necâtî Bey gerek Ahmed Paşa dîvânlarında “Ferîdun-fer” tâbiriyle ya da “Ferruh” lakabıyla anılmıştır. Yalnız *Necâtî Bey Dîvânı*'nda onun cömertliğine dâir herhangi bir beyit yer almamıştır.

Felek kasr-ı kadründe bir pâyedür

Ferîdun-ı ferruh fürûmayedür

(APD, K.16/37)

(Senin şerefının köşkünde gökyüzü bir mertebedir, mübârek Ferîdun aşağılık soysuzdur.)

Ahmed Paşa bu beyitte Sultân II. Bâyezîd'in yüceliği karşında gökyüzünün düşük bir mertebede ve uğurlu, mübârek Ferîdun'un aşağı bir kimse olduğunu söylemiştir.

Husrevâ sen şol Ferîdunsın ki ednâ bendeññ

Hâk-i pâyi cevher-i tâc-ı ser-i Hâkândır

(APD, K.16/37)

(Ey pâdişâh sen şu Ferîdun'sun ki senin âdî kölelerinin ayağının tozu [bile] Hâkan'ın kıymetli tâcıdır.)

Ahmed Paşa bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed'in ne yüce bir pâdişâh olduğundan bahsederken onu Ferîdun'a benzetmiş hatta bizzat Ferîdun olarak anmıştır.

---

⁵⁹⁴ Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, s. 72.

Bir esb-ı hâs bahşış it Ahmed kuluña kim
Dinsün budur ‘atâ-yi Ferîdun-ı rûzigâr

(APD, K.43/9)

(Ahmed kuluna özel bir at ihsan et ki zamanın Ferîdun’unun cömertliği budur densin.)

Ahmed Paşa bu beyitte devrin hükümdârından kendisine bir at bağışlamasını isteyerek bu surutiyle insanların zamanın Ferîdun’u olarak onun cömertliğinden övgüyle bahsedeceklerini söylemiştir.

4.1.4. Nerîmân

Nerîmân, *Şehnâme*’de zikrolunan ünlü kahramanlardan biri olup Sam’ın babası ve Zâl’in dedesidir. Yiğitliği ile anılmıştır. Ferîdun’un emriyle kuş yuvası kadar yüksek bir kaleye saldırmış, fakat içeri girememiştir. Yıllarca kalenin kapısında bekledikten sonra yukarıdan atılan ve kafasına isâbet eden bir taşla ölmüştür. Nerîmân, dîvân şiirinde anılan kahramanlık ve yiğitlik sembolü şahsiyetlerden biridir.⁵⁹⁵

Necâtî Bey Dîvânı’nda Nerîmân’a tek bir beyitte ve kahramanlığı münâsebetiyle yer verilmiştir.

Eger berren eger bahren dil-âverlikler ettüñ kim
Kamu efsânedür destânları Sam-ü-Nerîmânüñ

(NBD, K.13/24)

(Gerek karada gerekse denizde [öyle] yiğitlikler ettin ki Sam ve Nerîmân’ın destanları [onların yanında] bütünüyle efsânedir.)

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşa’nın karada ve denizlerde kahramanlıklar gösterdiğini, onun bu kahramanlıklarına nispetle Sâm ve Nerîmân’ın dillere destan olan kahramanlıklarının büsbütün efsâne olduğunu söylemiştir.

---

⁵⁹⁵ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 188-189.

Nerîmân, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tek bir beyitte ve Necâtî Bey'de olduğu gibi kahramanlığı münâsebetiyle zikredilmiştir.

Tîr-i gamzeñle yatur meydân-ı 'ışkuñda zebûn

Şol dil-âverler ki ider tîğ-ı Nerîmân ile bash

(APD, G.23/6)

(Gamzelerinin okuyla aşk meydanında âciz bir şekilde yatur. Şu kahramanlar ki Nerîmân'ın kılıcıyla konuşurlar.)

Ahmed Paşa bu beytinde sevgilinin gamzeleriyle cesâreti ve yiğitliğiyle meşhur Nerîmân'ı denk görmekte ve nasıl ki savaş meydanında Nerîmân'ın kılıcı karşısında rakipleri çâresiz kalmışlarsa sevgilinin gamzelerinin okunun da aşk meydanında âşığı öyle çâresiz bırakacağını söylemektedir.

4.1.5. Sam

Sam, Nerîmân'ın oğlu, Zâl'in babası ve Rüstem'in dedesidir. Ferîdun'un torunu Minuçihr'in en yakın dostu ve savaşçılarından birsidir. *Şehnâme*'de zikrolunan önemli ve olağanüstü kahramanlardan biri olan Sam, Keşef nehrinden çıkan ejderhayı tek vuruşta öldürdüğü için "Tekvuruşlu Sam" lakabıyla da anılmıştır. Sam, savaş meydanlarında olağanüstü kahramanlıklar göstermiş, aynı zamanda ihtiyaç oldukça İran hükümdârlarına nasihatlerde bulunmuş ve onlara akıl vermiştir. İktidarı eline alır almaz zulme başlayan Nevzer'e öğüt verip onu, hakka ve adâlete dâvet etmiştir. Dîvân şiirinde kahramanlığı ve yiğitliğiyle anılan Sam, genellikle babası Nerîmân ile birlikte kullanılmıştır.⁵⁹⁶

Necâtî Bey Dîvânı'nda Sam'a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte ve kahramanlığı münâsebetiyle yer verilmiştir.

---

⁵⁹⁶ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 203.

Eger berren eger bahren dil-âverlikler ettüñ kim
Kamu efsânedür destânları Sam-ü-Nerîmânüñ

(NBD, K.13/24)

(Gerek karada gerekse denizde [öyle] yiğitlikler ettin ki Sam ve Nerîmân'ın destanları [onların yanında] bütünüyle efsânedir.)

Necâtî Bey bu beyitte Dâvûd Paşa'nın hem kara da hem de denizlerde kahramanlıklar gösterdiğini, onun bu kahramanlıklarına nispetle Sâm ve Nerîmân'ın dillere destan olan kahramanlıklarının büsbütün efsâne olduğunu söylemektedir.

Sam, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

4.1.6. Zâl (Dastân)

Zâl, Rüstem'in babası, Sam'ın oğlu ve Nerîmân'ın torunudur. *Şehnâme*'ye göre uzun süre çocuğu olmayan Sam, bir gün bir câriyesinin hamile olduğunu öğrenmiştir. Vakit gelince Zâl doğmuştur. Fakat doğan çocuk sıradan insana benzememektedir. Zîra bütün tüyleri bembeyazdır. Babası Sam, ondan korkup onu ölüme terk etmiştir. Elburz dağına bırakılan Zâl'i Simurg büyümüşür. Simurg ona Zend'in Destânı adını vermiştir. Bu sebeple bâzen Destân bâzen de Zâl-i Zer olarak anılmıştır. Zal büyüyüp bir yiğit olmuştur. Sam'a rüyâsında oğlundan haber verilmiştir. Böylece Zâl, babasının yanına dönmüştür. Daha sonra Rûdâbe ile evlenmiştir. Bu evlilikten oğlu Rüstem doğmuştur. Zâl, İranlılara her konuda danışman olmuştur. Pâdişâhlara bile nasihatlerde bulunmuştur. Ok atmakta mâhir bir kahramandır. Dîvân şiirinde Zâl, genellikle kelime anlamları itibarıyla kullanılmıştır. Zâl kelime olarak “koca, ihtiyar ve ak sakallı” anlamındadır.⁵⁹⁷

Necâtî Bey Dîvânı'nda Zâl'e tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerin tamamında Rüstem'in babası olarak anılmıştır.

---

⁵⁹⁷ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 209-212.

Bezmiñe inse hacil ola gide Şâh Kubâd
Rezmine binse mesâf edemeye Rüstem-i Zâl

(NBD, K.16/13)

(Meclisine Şâh Kubâd gelse, utancından mahçup olup gider, Zâl oğlu Rüstem kavgana şâhit olsa savaşamaz.)

Necâtî Bey bu beyitte Şehzâde Mahmûd'un savaş meydanında mâhir olduğunu belirtirken onu Rüstem ile karşılaştırmış ve Zâl oğlu Rüstem'in, onun kavgasına şâhit olması durumunda savaşamaz hâle geleceğini söylemiştir. Beyitte Rüstem, babası olması münâsebetiyle Zâl ile birlikte "Rüstem-i Zâl" terkihiyle anılmıştır.

Çıkarduk elden anı kim eline girse idi
Zebûn ola idi destinde Rüstem-i Destân

(NBD, s.104, MŞSA- 4/4)

(Onu elden çıkardık ki eline girse idi Destân oğlu Rüstem elinde zayıf ve çâresiz hâle gelirdi.)

Simurg büyüttüğü Zâl'e, "Zend'in Destânı" adını vermiş, nu sebeple *Şehnâme* 'de ondan "Destân" olarak da bahsedilmiştir.⁵⁹⁸ Necâtî Bey bu beytinde, kahramanlığıyla meşhur olan Rüstem'in Şehzâde Abdullah'ın karşısında zayıf ve çâresiz kalacağını söylemiştir. Rüstem beyitte babası Zâl ile birlikte "Rüstem-i Destân" terkihiyle anılmıştır.

Zâl, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

4.1.7. Rüstem-i Zâl

Rüstem, İran millî destanının en güçlü kahramanıdır. Pehlevî edebiyatında "iri yapılı, güçlü" anlamını taşır; bâzen de aynı mânadaki "Tehemten" lakabıyla birlikte kullanılır. *Şehnâme* 'ye göre Rüstem, İran'ın millî kahramanı ak saçlı Zâl'in oğludur. Rüstem, çok iri olduğu için doğumunu gerçekleştiremeyen annesinin karnını Sîmurg'un yarmasıyla

---

⁵⁹⁸ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s .210.

dünyaya gelmiştir. Hızla büyüyüp gelişerek kısa sürede yiğitlere yaraşır güce kavuşmuştur. Hayatının tamamı başarılarla dolu olarak Zâbülistân'da geçen Rüstem, 700 batman ağırlığında gürzü, güçlü kemendi, kaplan postundan elbisesi ve yıldırım hızındaki atı Rahş ile İran krallarının sıkıntıya düştükleri anda yardımlarına koşmuş, İran halkını tehlikelerden kurtarmıştır. Bunlar arasında Dîv-i Sepîd ile savaşıması, Bijen'i Efrâsiyâb'ın kuyusundan kurtarması ve Siyâveş'in intikamını alması ve âsî şehzâde İsfendiyâr'ı öldürmesi sayılabilir. Bilmeden oğlu Sührâb ile savaşımış ve onu yaralayarak ölümüne sebep olmuştur. Sonunda üvey kardeşi Şegâd'ın hileleriyle mızrak ve hançer dolu bir kuyuya düşürülerek atıyla birlikte öldürülmüştür.⁵⁹⁹ *Şehnâme*'de övgüyle anılan Rüstem, "Rüstem-i Dâstân, Rüstem-i Zâl, Tehemten" sıfatlarıyla anılmıştır. Dîvân şiirinde kahramanlık ve yenilmezlik sembolü şahsiyetlerden bir olarak yer almıştır.⁶⁰⁰

Necâtî Bey Dîvânî'nda Rüstem'e tespit edebildiğimiz dört beyitte yer verilmiştir.

a) Kahramanlığı münâsebetiyle:

Çıkarduk elden anı kim eline girse idi
Zebûn ola idi destinde Rüstem-i Destân

(NBD, s.104, MŞSA- 4/4)

(Onu elden çıkardık ki eline girse idi Destân oğlu Rüstem elinde zayıf ve çâresiz hâle gelirdi.)

Necâtî Bey bu beytinde, Şehzâde Abdullah'ın kahramanlığı karşısında kahramanlıklarıyla meşhur olan Rüstem'in zayıf ve çâresiz kalacağını söylemiştir.

Ben umarın kim aña Rüstem-i Destân diyeler
Devletünde her işi ad ile işler hâtem

(NBD, K.19/22)

(Ben umuyorum ki ona -Ali Paşa'ya- Destân oğlu Rüstem diyeler, zîra yüzük, onun vezâret makamında her işi şöhretle yapar.)

⁵⁹⁹ Nimet Yıldırım, "Rüstem-i Zâl", *DİA*, XXXV, 294-295.

⁶⁰⁰ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 382.

Necâtî Bey bu beyitte Ali Paşa'nın her işte başarılı olup şöhret kazandığından insanlar tarafından Zâl oğlu Rüstem diye anılacağını söylemiştir.

Cihân-ı pîr ki Rüstemleri zebûn itdi
Bir eski kahbedür itme bu pîre-zâle tama'

(NBD, G.263/8;)

(Koca dünya Rüstemleri âciz bıraktı. Eski bir kahpedir, bu acûzeye tamah etme.)

Kahramanlığı ve yenilmezliğiyle şöhret bulan Rüstem üvey kardeşi Şeğâd'ın hîlesiyle mızrak ve hançer dolu bir kuyuya düşürülerek öldürülmüştür. Necâtî Bey de bu beytinde dünyaya aldanılmaması gerektiğini ve bu acûze dünyanın Rüstem'i bile âciz bıraktığını söylemiştir.

Rüstem, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda iki beyitte kahramanlığı münâsebetiyle anılmıştır. Bu beyitlerin birinde ismen diğesinde ise "*Tehemten*" sıfatıyla zikredilmiştir.

Erlikte bir Tehemten-i devr-i zemân iken
Beylikte bir Skender-i gîtîsitân imiş

(APD, K.27/10)

(Erlikte zamanın bir Tehemten'i iken beylikte cihânı zapteden bir İskender imiş.)

Ahmed Paşa bu beytinde Cem Sultân'ı savaş meydanındaki cesâreti, gösterdiği erlik vesîlesiyle Rüstem'e, hâkimiyeti münâsebetiyle de bütün dünyayı ele geçiren İskender'e benzetmiştir.

Şeh Bâyezîd ol ki anuñ tîğîn añıcak
Olur derûn-ı Rüstem ü İsfendiyâr âb

(APD, K.36/13)

(Sultân Bâyezîd odur ki onun kılıcı anıldığı zaman Rüstem'in ve İsfendiyâr'ın yüreği su kesilir.)

Ahmed Paşa bu beyitte ise Sultân II. Bâyezîd'in kahramanlığından bahsederken onun kılıcının anıldığı vakit kahramanlıklarıyla meşhur Rüstem ve İsfendiyâr'ın kalplerinin su kesileceğini söylemiştir.

4.1.8. Keykubad/Şâh Kubat

Keykubad, *Şehnâme*'de adı geçen hükümdârlardan biridir. *Şehnâme*'ye göre Gürşasb'ın ölümüyle pâdişâhsız kalan İran'ın ileri gelenleri Zâl'e giderek yardım istemişlerdir. Bunun üzerine Zâl de Ferîdun soyundan gelen Keykubad'ın tahta çıkmasının münâsip olacağını söylemiştir. Keykubad'ın tahta çıkması olağanüstü unsurların etkisi ve birtakım gizemli işâretlerle olmuştur. Rüstem'in haber vermesiyle gelip tahta oturan Keykubad, Keyâniyân tahtına oturarak hükümdârlığını îlân etmiştir. Yüz yıllık saltanatında Turan ile uzun yıllar savaştıktan sonra Turan'ın barış istemesiyle sarayına dönen Keykubad, kendini imara vermiş, yeni köyler yapıp barış ve adâletle dünyayı yönetmiştir. Nihâyetinde ecel ona da gelmiş ve vefat etmiştir. Keykubad *Şehnâme*'de adâletiyle çokça övülmüştür. Dîvân şiirinde de daha çok bu yönüyle anılmıştır.⁶⁰¹

Necâtî Bey Dîvânî'nda Keykubat'a tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir.

a) Kadehi (câm) münâsebetiyle:

Yanuñdan-u-elüñden ebd eksük olmaya

Bir Keykubâdî câm ile bir Husrevâne tîğ

(NBD, K.11/64)

(Yanıñdan ve elinden Keykubâd'ın kadehi gibi bir kadeh ve Hüsrev'in kılıcı gibi bir kılıç ebediyen eksik olmasın.)

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'in hem savaş meydanının hem de eğlence meclislerinin sâhibi olduğunu belirtmiş ve yanıñdan Keykubâd'ın kadehinin ve Hüsrev'in kılıcının eksik olmamasını dilemiştir.

---

⁶⁰¹ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 178.

b) Saltanatı münâsebetiyle:

Otura devlet-ü sa‘adette

Şâh Mahmûd-ı Keykubâd-âyîn

(NBD, s.133, Kıt‘a-61/7)

(Keykubâd’a benzeyen, pâdişâh Mahmûd mutluluk ve saâdetle tahta otursun.)

Firdevsî’ye göre Gerşâsp’in egemenliğinin sonra ermesiyle İran tahtı boş kalmış, Zâl, mübedlerden aldığı işâretle Elburz dağında yaşayıp Ferîdun’un soyundan olan Keykubâd’ı bu makama lâyük görmüş, Keykubâd İran tahtına seçilmiştir.⁶⁰² Necâtî Bey de bu beytinde Şehzâde Mahmûd’un Osmanlı tahtına oturmaya lâyük olduğunu belirtirken onu Keykubâd’a benzetmiştir.

c) Meclisi münâsebetiyle:

Bezmiñe inse hacil ola gide Şâh Kubâd

Rezmiñe binse mesâf edemeye Rüstem-i Zâl

(NBD, K.16/13)

(Meclisine Şâh Kubâd gelse, utancından mahçup olup gider, Zâl oğlu Rüstem kavgana şâhit olsa savaşamaz.)

Necâtî Bey bu beytinde Keykubad ile Rüstem’i birlikte anarak Şehzâde Mahmûd’un, sâhip olduğu şâşaa ile Keykubad’ı utandırdığını, savaşma kabiliyetiyle de Rüstem’i geride bıraktığını söylemiştir.

Keykubad, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

4.1.9. Keyhüsrev

Keyhüsrev, Keykâvus’un torunu, Siyavuş’un oğludur. Babası, öldürülmeden önce eşine doğacak çocuklarının adını Keyhüsrev koymasını, onun ileride İran tahtına oturacağını, Efrâsiyâb’dan intikamını alacağını söylemiştir. Keyhüsrev, inanılmaz bir hızla büyümüş,

---

⁶⁰² Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008, s.471.

yedi yaşında ceylan, on yaşında kurt avına çıkmıştır. Kavus'tan sonra tahta geçmiş, 60 yıl İran pâdişâhlığı yapmıştır. Tahta geçtikten sonra İran'ı tanımak amacıyla geziye çıkmış, harap yerleri abât etmiş, gittiği her yere tâcını ve şarabını da götürmüştür. Gezdiği yerlerde insanların Efrâsiyâb yüzünden huzursuz olduğunu anlamış, intikam için harekete geçmiş ve Turan ile İran arasında uzun yıllar sürecek savaşlar yeniden başlamıştır. Keyhüsrev tahta geçtikten sonra İran ordusuna düzen vermiştir. O, olağanüstü özelliklere sâhiptir. İnsanın içinden geçen sırlardan haberdârdır, kendisine gâipten bilgiler verilmiştir. Bütün cihânı seyrettiği sihirli bir küresi vardır. İranlıların gözünde efsânevî bir kişiliğe bürünen Keyhüsrev, dîvân şiirinde ulu pâdişâhlar için macezen kullanılmıştır. O iktidar, saltanat, kudret ve ihtişam sembolü şahsiyetlerden biridir.⁶⁰³

Necâtî Bey Dîvânı'nda Keyhüsrev'e tek bir beyitte, yüceliği münâsebetiyle yer verilmiştir.

Hân Muhammed ki o gerdûn'azamet der-gehinüñ

Bendesi olmağa Keyhusrev-ü Dârâ kâyil

(NBD, K.14/18)

(Hân Muhammed ki Keyhusrev ve Dârâ onun felekler gibi büyük ve ulu dergâhının kölesi olmayı kabul etmişler.)

Necâtî Bey bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed'in felekler kadar büyük dergâhının kapısında İran'ın efsânevî hükümdârlarından olan Keyhüsrev ve Dârâ'nın kulu olmaya râzı olduklarını söylemiştir.

Keyhüsrev, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tek bir beyitte o da Necâtî Bey'de olduğu gibi hükümdârlığı münâsebetiyle tâcıyla birlikte anılmıştır.

---

⁶⁰³ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 164-172.

Tâc-ı Keyhüsrev gerekmez lîk Hakdan rûz u şeb
Kullaruñla kendümi kapuñda der-bân isterem

(APD, G.220/5)

(Keyhüsrev'in tâcı gerekmez lâkin Hak'tan gece ve gündüz kullarıyla birlikte kapıda kendimi kapıcı [olarak görmek] isterim.)

Ahmed Paşa bu beytinde sevgiliye bağlılığını ve muhabbetini göstermek için gece gündüz yakarıшта bulunduğu Allah'tan, Keyhüsrev'in tâcı yerine herhangi biri olmak pahasına sevgilinin diğer köleleriyle birlikte sevgilinin kapısında kapıcı olmak istediğini söylemiştir. Beyitte Keyhüsrev'in tâcından, sevgilinin kapıcısı olmak üstün görülmüştür.

4.1.10. Bîjen

Bîjen, olağanüstü kahramanlardan birisidir. *Şehnâme*'de yiğitlik ve cesâretiyle anılmıştır. Erman ülkesini zarar veren domuzlarla karşılaşmayı sâdece o göze almıştır. Efrâsiyab'ın kızını sevmiş, bu yüzünden yıllarca derin bir kuyuda mahpus olarak yaşamış, kendisinden haber alınamamıştır. Keyhüsrev'in bütün cihânı gösteren sihirli kadehi sâyesinde bulunmuş, Rüstem onu kurtarmak için Turan'a gönderilmiştir. Rüstem, onu kuyudan çıkardığında perişan bir hâldedir. Saçları tırnakları uzamış, vücudu yara bere içinde, bir deri bir kemik kalmıştır. Buna rağmen Turan ordusuyla savaşmıştır. *Dîvân* şiirinde bu kuyu vesîlesiyle anılmıştır. Kahramanlık sembolüdür. Ayrıca sevgilinin çene çukuru, Çah-ı Bijen olarak anılır.⁶⁰⁴

Necâtî Bey Dîvânı'nda Bijen'e tespit edebildiğimiz tek bir beyitte yer verilmiştir. Onda da Efrâsiyâb tarafından kuyuya atılması mevzuubahis edilmiştir.

---

⁶⁰⁴ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 99.

Sebeb nedür ki giriftâr-ı Çâh-ı Bijen olur
Meğer ki cânib-i a' dâya basdı yan hançer

(NBD, K.7/28)

(*Sebebi nedir ki Bijen'in kuyusuna müptelâ olur, şöyle ki hançer düşmanların tarafına yan bastı.*)

Necâtî Bey bu beytinde Bijen'i, Efrâsiyab tarafından bir kuyuya hapsedilmesi münâsebetiyle anmıştır.

Bîjen, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

4.1.11. İsfendiyâr

İsfendiyâr, İran târihinde hak, kudret ve lütfun sembolü olarak yer alan efsânevî bir kahramandır. Keyânîler'in hükümdârı Güştâsb'ın en büyük oğludur. Edebiyatta daha çok Rüstem-i Zâl ile mücâdelesiyile şöhret bulmuş ve trajik ölümüyle anılmıştır.⁶⁰⁵ Rüstem ile birlikte Heft-han adı verilen bin bir tehlikeyle dolu yolu geçen iki kişiden biridir.⁶⁰⁶ Zerdüştiliği kabul eden İsfendiyâr bu dini yaymak için birçok savaşa katılmış ve önemli başarılar elde etmiştir. İran'ı yağmalayıp kız kardeşlerini esir alan Turan hükümdârı Ercâsb'ın elinden onları kurtarmıştır.⁶⁰⁷ Taberî, İsfendiyâr'ın kuşandığı zırhın Hz. Dâvûd Peygamberi'in zırhı olduğunu söylemiş, bu yüzden kendisine ok ve kılıç işlememiştir.⁶⁰⁸ Babası Rüstem-i Zâl'i bağlayıp getirmesini istemiş; bunun üzerine Şebistân'a giden İsfendiyâr, Rüstem'le savaşa girişmiş, uzun mücâdeleler sırasında Rüstem-i Zâl çatal bir okla iki gözünü kör edince İsfendiyâr kahrından ölmüştür.⁶⁰⁹ İsfendiyâr kahramanlık sembolü şahsiyetlerden birisidir.⁶¹⁰ Efsunlanarak her türlü silâha karşı dirençli kılındığına inanıldığından “Rûyîn” (tunçtan) ve “Rûyinten” (tunç vücutlu) lakabıyla kuvvetin ve kahramanlığın sembolü olmuştur. Türk şâirler; cesâretini, gücünü ve yenilmezliğini ön

⁶⁰⁵ Nurettin Albayrak, “İsfendiyâr”, *DİA*, XXII, 511.

⁶⁰⁶ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 143.

⁶⁰⁷ Albayrak, “İsfendiyâr”, s. 511.

⁶⁰⁸ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 144.

⁶⁰⁹ Albayrak, “İsfendiyâr”, s. 512.

⁶¹⁰ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 147.

plana çıkarmışlardır. Bu sebeple şiirde Rûyinten lakabı adından daha sık kullanılmıştır. İran mitolojisindeki önemli yeri itibâriyle Rüstem-i Zâl ile mukayese edilmiştir.⁶¹¹

Necâtî Bey Dîvânî'nda İsfendiyâr'a tek bir beyitte, kahramanlığı münâsebetiyle yer verilmiştir.

Figân-ü-âh kim oldı yiğitliğinde tebâh
Sfendiyâr-ı zemân Şehzâde 'Abdullâh

(NBD, s.105, MŞSA- 4/8)

(Eyvah, eyvah ki zamanın İsfendiyâr'ı olan Şehzâde Abdullah, yiğitlik çağında mahvoldu.)

Necâtî Bey, Şehzâde Abdullah'ın ölümünün ardından yazdığı mersiye'nin bu beytinde onu devrin İsfendiyâr'ı olarak tanımlamış, bununla beraber yiğitlik çağında ölüp gittiğini söyleyerek üzüntüsünü dile getirmiştir.

Ahmed Paşa Dîvânî'nda iki beyitte geçen İsfendiyâr, kahramanlığı münâsebetiyle "İsfendiyâr-ı ma'reke" şeklinde anılmıştır. Ahmed Paşa, Fâtih Sultân Mehmed'in ikinci oğlu Şehzâde Mustafâ'nın ölümü üzerine yazdığı mersiye'nin bir beytinde onu savaş meydanının İsfendiyâr'ı olarak zikretmiştir.

İsfendiyâr-ı ma'reke Şeh Mustafâ diriğ
Deryâ-ı cûd u ma'din-i sıdk u safâ diriğ

(APD, s.88, Terkib-bend 30-2/12)

(Cenk meydanının İsfendiyârı Şeh Mustafâ'ya yazık! Cömertlik denizi ile huzurun ve saflığın mâdenine yazık!)

Ahmed Paşa, Şehzâde Mustafâ'nın ölümü üzerine yazdığı mersiye'nin bu beytinde şehzâdeyi, savaş meydanının İsfendiyâr'ı olarak anmıştır.

---

⁶¹¹ Albayrak, "İsfendiyâr", s. 511-512.

4.1.12. Darâb

Darâb, *Şehnâme*'ye göre Behmen ve Humây'ın evlâdıdır. Behmen, oğlu doğmadan önce onu tahtının vârisi îlân etmiştir. Annesi Humây, onu doğurduktan sonra koluna yâkut bir mücevher bağlayıp bir sepete koyarak Fırat nehrine bırakmıştır. Çamaşırıcı bir adam onu ağaçtan yapılmış bir sepette ve su üzerinde bulduğundan ona Darâb adını koymuştur. Çamaşırıcılık yapmak istemeyen Darâb, belli bir yaşa gelince oradan ayrılmış, savaşçı bir ustadan pek çok savaş âletini kullanmayı öğrenmiş, Humây'ın Rum ülkesine düzenlediği savaşta yer almıştır. Yağmurlu bir havada bir tâkın altına sığındığında, oradan geçen bir komutan, tâkın altındaki kişinin İran hükümdârı olduğuna dâir gâipten sesler işitmiş, bunun üzerine öncü birliklerin komutasını Darâb'a bırakmıştır. Komutan, savaş dönüşü Darâb'ın üvey anne ve babasıyla karşılaşp onlardan Darâb hakkındaki gerçeği öğrenerek durumu mektupla Humây'a bildirmiştir. Mektupla birlikte Darâb'ın kolundaki yâkutu kanıt olarak göndermiştir. Nihâyetinde Darâb vârisi olduğu tahta oturmuş, ek çok savaşa girişip büyük zaferler elde etmiştir. Darâb, oğlu Dârâ on iki yaşında iken vefat etmiştir.⁶¹²

Necâtî Bey Dîvânı'nda Darâb'a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, heybeti ve haşmeti münâsebetiyle yer verilmiştir.

Hâdim ol cân ile dâ'im ol Skender-kadre kim
Kulları dârâtî yegdür şevket-i Dârâbdan

(NBD, G.383/10)

(O İskender-rütbeli hükümdâra [benzeyen sevgilinin] dâima gönülden köle ol ki onun kullarının heybeti Dârâb'ın heybetinden daha üstündür.)

Necâtî Bey bu beytinde İskender rütbeli hükümdâra benzeyen sevgilinin gönülden kölesi olmak istediğini, zîra onun kullarının heybetinin Darâb'ın heybetinden daha üstün olduğunu söylemiştir.

Darâb, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

⁶¹² Ozan Kolbaş, "Hayâlî Beg Dîvânı'nda Şahıslar" (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2016), s. 486-487.

4.1.13. İskender

Kültürümüzün dinler târihi, edebiyat, tasavvuf gibi bütün alanlarına girmiş târihî-efsânevî bir şahsiyet olan İskender; Kur'ân'da kıssası anlatılan ve peygamber olup olmadığı hususunda ihtilâflar olan Zü'l-Karneyn, Yunan (Makedon) târihinde ismi zikredilen Büyük İskender ve bunların karıştırılmasıyla meydana gelmiş olup âb-ı hayâtı arayan İskender olmak üzere üç farklı kimlikle karşımıza çıkmaktadır. Dîvân şiirimizde bahsi geçen İskender, Zü'l-Karneyn'le Makedonyalı Büyük İskender'in karışımı bir şahsiyet olup ikisinin mâcerâları ve hayatları birbirine karıştırılmıştır.⁶¹³ "İskendernâme" adı verilen tür içinde İskender, neredeyse tamâmen Zülkarneyn kimliğine bürünmüştür.⁶¹⁴ Büyük İskender'in Asya seferi sırasında İran'ı fethetmesi, İranlı hükümdârlarla savaşı, eski Fars kralları gibi İran'da debede ile uzun yıllar yaşaması, mâcerâlarının Kur'ân'da adı geçen Zülkarneyn ile benzerliği bu karışıklığın en önemli sebepleridir. Zülkarneyn, kıssası Kehf sûresinde anlatılıp yeryüzünde bozgunculuk çıkaran Ye'cûc ve Me'cûc kavminin saldırılarını engellemek için set yapan sâlih bir kişi iken; İskender, Makendonya kralı Filip'in oğlu olup yirmi yaşında tahta geçmiş, Yunan yarımadasından çıkıp Afrika'da Mısır'a, Asya'da Hindistan'a kadar yayılan muazzam bir imparatorluk kurmuştur. Çağının en büyük devletlerini yerle bir etmiştir. Asya seferinden dönerken otuz üç yaşında Bâbil'de ölmüştür.⁶¹⁵ İslâm edebiyatlarında Zülkarneyn kıssasından etkilenecek kaleme alınan ve İskender'in hayatını ve fütûhatını efsânevî olarak anlatan İskendernâmeler'in konusu şu çerçevede özetlenebilir:

İran asıllı bir Yunan prensi olan İskender, yedi yaşından itibaren Aristo'nun ilmî terbiyesi altında yetiştirilmiş, on beş yaşında tahta çıkmıştır. Ülkesini ve halkını Sokrat, Eflâtun ve Aristo'nun öğütleriyle yönetmektedir. Rüyâsında bir meleğin verdiği Allah'ın kılıcıyla ordusunun başına geçip dünyayı fethetmeye çıkar; İran ve Turan'ı zapteder. İran Şahı Dârâ'nın kızı Rûşeng ile evlenir. Zâbülistân hükümdârının Gülşah adlı kızıyla sevişip ülkesini ele geçirir. Ardından Hindistan'ı fetheder ve Hint Prensesi Şâh Bânû ile evlenir. Çin'e geçip Tabgaç Han'ı ve ülkesini bir ejderhadan kurtarır. Dokuz Oğuzlar'la

---

⁶¹³ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 147.

⁶¹⁴ İsmail Ünver, "İskender" (Edebiyat), *DİA*, XXII, 557.

⁶¹⁵ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 148.

karşılaşır. Çeşitli kavimleri emri altına alır. Azerbaycan’da bir kavmi Ye’cûc ve Me’cûc elinden kurtarmak için bir set (sedd-i İskender) yaptırır. Ruslar’a gâlip gelir. Kendisini öldürmeye gelen devleri alt eder. Elindeki tılsımlı ayna ile hârikulâde olaylar gösterir. Mısır’ı ele geçirip İskenderiye şehrini kurar. Yanındaki âlimlere çeşitli kitaplar yazdırır. Kâbe ve Kudüs’ü ziyâret eder. Bir süre sonra hastalanır. Âlimler şifâ olarak âb-ı hayâtı tavsiye ederler. Hızır ile berâber zulümât ülkesinde âb-ı hayâtı ararlarsa da Hızır bulur fakat o bulamaz. Bütün çabalara rağmen genç yaşta ölür.⁶¹⁶

İskender, *Şehnâme*’de ise Rum hükümdârı Filip’i yenip kızı ile evlenen İran hükümdârı Dârâ’nın oğlu olup en büyük insanî meziyetlere sâhip bir hükümdâr olarak anlatılmıştır. Girdiği her savaşta gâlip gelen İskender’in tek amacı dünyayı hâkimiyeti altına almaktır. Son derecede âdil ve bilge bir hükümdârdır. Daha çocukken felsefeyi ve kâinatın sırlarını öğrenmeye duyduğu merak, kendisini büyük filozof ve bilginlerden ders almaya sevketmiştir. Onu uzun seferlere çıkararak da esâsen bu bilme ve görme isteğidir.⁶¹⁷ İskender, dîvân şiirinde en çok kullanılan şahsiyetlerden biridir. Umûmiyetle büyük bir cihângir oluşu, kahramanlıkları, dünyayı dolaşan bir hükümdâr oluşu, âb-ı hayâtı araması fakat bulamaması, deniz üzerine çok büyük bir ayna yaptırması, Ye’cûc ve Me’cûc’ün fitnessine karşı yaptırdığı seddi ile anılmıştır.⁶¹⁸

Necâtî Bey Dîvânı’nda İskender’e on yedi beyitte yer verilmiştir. Bu beyitlerde âb-ı hayâtı araması, bu yolda zulümata girmesi, âb-ı hayâtın kendisine nasip olmaması münâsebetleriyle anılmıştır. Bunlardan başka yaptırdığı duvar (sedd-i İskender), aynası, kadehi ve hükümdârlığı münâsebetleriyle de zikredilmiştir.

a) Âb-ı hayâtı araması münâsebetiyle:

Hayât âbını içüb dirildi mâhî-i tîg

Bu ‘ayşî etmedi İskendere Hakk erzânî

(NBD, K.25/20)

(Balık ölümsüzlük suyunu içip dirildi; [fakat] bu sudan içmeyi Hakk İskender’e lâyıf görmedi.)

⁶¹⁶ Ünver, “İskender” (Edebiyat), s. 558.

⁶¹⁷ Ünver, “İskender” (Edebiyat), s. 559.

⁶¹⁸ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 160.

İskender, âb-1 hayâtı araması fakat bulamaması cihetiyle dîvân şiiirinde anılmıştır. Necâtî Bey bu beytinde genç yaşta ölmesi sebebiyle Şehzâde Abdullah'ı, âb-1 hayâtı arayıp da bulamayan İskender'e benzetmiştir.

Devrân Sikenderinüñ elinden Hızır gibi
Her dem Hayât Suyun içer kana kana tîğ

(NBD, K.11/18)

(Kılıç, Hızır gibi zamanın İskender'inin elinden her vakit kana kana ölümsüzlük suyunu içer.)

Necâtî Bey Sultân II. Bâyezîd'in savaşıllığını anlattığı bu beyitte onu zamanın İskender'i olarak niteleyerek elindeki kılıcın, Hızır'ın ölümsüzlük suyundan içmesi gibi düşman kanıyla beslendiğini söylemiştir. Beyitte Hızır ile İskender birlikte anılmış ve âb-1 hayâtı aramaları ve bu sudan içmenin Hızır'a nasip olduğu hatırlatılmıştır.

Ey Hızır gel yetiş ki harâb oldı rûzigâr
Âb-1 hayâtı itmedi İskender ihtiyâr

(NBD, s.112, MŞSM- 3/8)

(Ey Hızır gel yetiş ki zaman harap oldu. [Devrin] İskender'i ölümsüzlük suyunu seçmedi.)

Necâtî Bey, ölümü üzerine yazdığı mersiyeinin bu beytinde Şehzâde Mahmûd'u zamanın İskender'i olarak nitelendirmiş ve onun, ebedîliği değil ölümü seçtiğini ve ölümüyle zamanın harap olduğunu söyleyerek Hızır'dan yardım dilemiştir. Beyitte İskender'in Hızır ile birlikte âb-1 hayâtı aramaları ve Hızır'ın bu sudan içmesine rağmen âb-1 hayâtı içmenin İskender'e nasip olmaması hâdisesi telmihle anılmıştır.

Zulmetde kaldı tâlib-i Mâ'-ül-Hayât-ı 'ışk

Ey Hızır-ı dil-nevâz-ü-Skender-likâ yetiş

(NBD, G.253/2)

(Aşkın ölümsüzlük suyunu talep eden [âşık], karanlıklar ülkesinde kaldı. Ey gönül okşayan Hızır ve İskender yüzlü [sevgili] yetiş.)

Necâtî Bey bu beyitte İskender ile Hızır'ın ölümsüzlük suyunu ararken karanlıklar ülkesine dalmaları hâdisesini hatırlatıp sevgilinin insana ölümsüzlük bağışlayan aşkını talep ederken çâresiz kaldığını söylemiş ve Hızır'a ve İskender'e benzettiği sevgiliden, kendisini içine düştüğü bu sıkıntılı durumdan kurtarması için yardım dilemiştir.

b) Yaptırdığı duvar (Sedd-i İskender) münâsebetiyle:

Eyledi âhir zemânuñ fitnessi Ye'cûcına

Devletüñ Sedd-i Skender gibi hısn-ı haşin

(NBD, K.20/45)

(Devletin sonunda zamanın Ye'cûc'unun fitnessine İskender'in duvarı gibi sağlam bir kale oldu.)

Ye'cûc ile Me'cûc'un etrafa verdikleri zararın Zülkarneyn'in yaptırdığı büyük set sayesinde engellendiği bildirilmiştir.⁶¹⁹ Ayrıca Ye'cûc ve Me'cûc'den gelecekte ortaya çıkacak bir topluluk olarak da söz edilmiştir.⁶²⁰ Necâtî Bey bu beytinde II. Bâyezîd'in, âhir zamanın fitnessini engellediğini söylemiş ve bu îtibarla onu, yaptırdığı setle Ye'cûc ve Me'cûc'ün geçmişteki fitnessini engelleyen İskender'e benzetmiştir.

---

⁶¹⁹ el-Kehf, 18/93-97.

⁶²⁰ el-Enbiyâ, 21/96-97.

Neye dirlerdi kim olmaz yaluñuz taş dıvâr
Fitne Ye'cûcına ey Sedd-i Skender hâtem

(NBD, K.19/3)

(Ey İskender seddi olan hükümdâr, Ye'cûc fitnesine niçin derlerdi ki yalnız taş duvar olmaz.)

Necâtî Bey bu beytinde Ali Paşa'yı yaptırdığı duvarla Ye'cûc'un fitnesine engel olan İskender'e benzetmiş ve "Yalnız taş duvar olmaz." sözünün neden söylendiğine bir anlam veremediğini zîra Ali Paşa'nın tek başına fitneye engel olduğunu söylemiştir.

c) Aynası (âyîne-i İskender) münâsebetiyle:

Gel beyân itsün cihânuñ hâlini
Hazrete âyîne-i İskenderî

(NBD, Kıt'a-86/3)

(Gel, İskender'in aynası cihânın hâlini Hazrete anlatsın.)

İskender'in tılsımlı aynası hârikulâde olayları gösterir. Necâtî Bey bu beytinde, İskender'in aynasının dünyanın dört bir yanında olup biteni gösterdiğini söylemiştir.

Bir kıl üzredür esâs-ı hüsnüñ etme i'timâd
Rûzigâr Âyine-i İskendere verdi halel

(NBD, G.342/3)

(Güzelliğin esâsı bir kıla bağlıdır, [onun için güzelliğine çok] güvenme. Zaman, İskender'in aynasına bile zarar verdi.)

Necâtî Bey bu beytinde güzelliğin geçiciliğini hatırlatıp sevgiliye güzelliğine fazla îtimat etmemesi; zamanın, İskender'in aynasına bile zarar verdiğini söylemiştir.

d) Kadehi münâsebetiyle:

Nolduñ ölürsin Necâtî lâ'î-i rûh-efzâ-yı döst

Âb-ı Hızır ile leb-â-leb câm-ı İskender sunar

(NBD, G.184/9)

(Necâtî, ne oldu da ölüyorsun, sevgilinin can veren dudakları ağzına kadar dolu olan İskender'in kadehinde ölümsüzlük suyu sunar.)

Necâtî Bey bu beyitte, sevgilinin dudaklarını İskender'in kadehine, ağzından dökülen hoş sözleri ise Hızır'ın içtiği ölümsüzlük suyuna benzetmiş ve sevgilinin kendisine İskender'in kadehinde âb-ı hayât sunduğunu söylemiştir.

e) Hükümdârlığı ve ülkesi münâsebetiyle:

Olıgör Hızır gibi sâhib-i iklim-i hayât

Yohsa devlet bulunur milk-i Skender çoğ olur

(NBD, G.110/5)

(Hızır gibi ölümsüzlük suyunun sâhibi ol, yoksa İskender'in ülkesinde saâdet çoktur.)

Necâtî Bey bu beytinde, ölümsüzlük suyunu birlikte aramalarına rağmen bu sudan sadece Hızır'ın içip çok istemesine rağmen İskender'in içememesi hâdisesini hatırlatarak gerçek saâdetin Hızır gibi ölümsüzlüğe kavuşmakta olduğunu söylemiştir.

Dünyâyı tutsalar ne aceb ola ki oldılar

İskender Âfitâb-ü-Aristo aña seher

(NBD, K.9/22)

(Bütün dünyaya hükmetmelerine şaşırılmamalı; çünkü İskender güneş oldu ve Aristo da ona seher oldu.)

Hayatı efsânevî bir hikayeye dönüşen İskender, yedi yaşından itibaren Aristo'nun ilmî terbiyesi altında yetişmiştir. 15 yaşında tahta çıkmış Aristo'nun öğütleriyle geniş

topraklara hükmetmiştir.⁶²¹ Necâtî Bey de bu beyitte Büyük İskender ve onun akıl hocası Aristo'nun geniş bölgelere hükmetmiş olmalarına şaşılmaması gerektiğini söylemiştir. Beyitte Aristo sehre, İskender ise güneşe benzetilmiş; güneşin doğacağına delili olan seher mesâbesindeki Aristo'nun eğitiminden geçen İskender'in, cihânın tamamını aydınlatan güneş gibi cihânın tamamına hükmetmesinin normal olduğunu söylemiştir.

Kayıрма Kayser-ü-Fağfûrdan seni sonra
Getürdi ise felek ey Sikender-i Sâni

(NBD, K.25/37)

(*Ey İkinci İskender, felek seni Kayser ve Fağfûr'dan sonra getirdiyse [onları] himâye etme.*)

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'e İkinci İskender diye seslenerek ondan Rum Kayresi'ni ve Çin Fağfur'unu himâye etmemesini istemiştir. Beyitte İskender'e hükümdârlığı münâsebetiyle yer verilmiştir.

İskender, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda da Hızır ile âb-ı hayâtı araması, zulûmata girmesi, âb-ı hayâtın içmenin kendisine nasip olmaması hâdiseleriyle anılmıştır. Kadehi, hükümdârlığı, yaptırdığı Sedd-i İskender ve hâkimiyeti münâsebetleriyle Necâtî Bey ile Ahmed Paşa İskender'i müştereken işlemişlerdir. Necâtî Bey bir beytinde İskender'i hocası "Aristo" ile birlikte anarak doğrudan doğruya Büyük İskender'e işâret etmişken Ahmed Paşa bunu "İskender-i Yunan" terkibiyle yapmıştır. Necâtî Bey'in dîvânında yer verdiği âyine-i İskender'den *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda bahsedilmemiştir. Buna mukâbil Ahmed Paşa'nın beyitlerinde işlediği İskender'in tahtı, bahtı ve askerlerinin çokluğuna dâir herhangi bir bilgi de *Necâtî Bey Dîvânı*'nda mevzû edilmemiştir.

---

⁶²¹ Pala, *Divân Şiiri Sözlüğü*, s. 237.

Ye'cûc-i zulm ü fitnenüñ sedd-i sedîdin çekmege
Ol mefhar-ı İskender-i Yûnâna sıhhat yaraşur

(Ahmed Paşa, s.92, K.33/6)

(Fitnenin ve zulmün Ye'cûc'una adâletin duvarını çekmek için Yunanlı İskender'in kendisiyle övündüğü o kişiye sıhhat yarışır.)

Ahmed Paşa devrin sultânına yazdığı kasîdenin bu beytinde Ye'cûc'dan zulüm ve fitnesi îtibâriyle bahsetmiş, onun zulüm ve fitnesini önlemek için İskender'in bir set yaptırdığını telmih sanatıyla işlemiştir. Beyitte geçen "İskender-i Yûnân" tâbiriyle kastedilenin doğrudan doğruya Büyük İskender olduğu söylenebilir.

Şol Skender isteyüb bulmadığı Âb-ı Hayât
Hassiyette idemez bu lâ'ı-i handân ile bash

(APD, G.23/5)

(Şu İskender'in isteyip de bulamadığı ölümsüzlük suyu, bu gülen kırmızı dudakla hassasiyette söz edemez.)

Ahmed Paşa sevgilinin dudakları ile ölümsüzlük suyunu karşılaştırdığı bu beyitte İskender'in âb-ı hayâtı aradığı hâlde bulamadığını dile getirmiştir.

Skender gibi var çü bendeñ hezâr
Hızır gibi 'ömrüñ ola bî-şümâr

(APD, K.3/120)

(Çünkü İskender gibi binlerce kulun var. Hızır gibi ömrün sonsuz olsun.)

Ahmed Paşa bu beytinde, Sultân II. Bâyezîd'in emri altında İskender gibi binlerce kölenin olduğunu söylemiş ve ona, Hızır gibi sonsuz bir ömür yaşaması temennisinde bulunmuştur.

4.1.14. Dârâ

Dârâ, *Şehnâme*'nin ünlü kahramanlarından olup Keyâniyan sülâlesinin dokuzuncu ve son pâdişâhidir. İsfendiyâr'ın torunu ve Behmen'in oğludur. İskender ile yapmış olduğu bir savaş neticesinde İskender tarafından öldürülmüştür. Keyâniyan sülâlesi bu pâdişâhın ölmesiyle son bulmuştur.

Dârâ, dîvân şiirinde adı en çok geçen Acem hükümdârlarından birisidir. Büyük bir saltanat ve şâşaya malik olması, İskender'le olan efsânevi savaşları, taç ve tahtıyla dillere destan olmuş bir hükümdâr olması dîvân şiirinde adından çokça bahsedilmesine neden olmuştur. Dârâ, dîvân şiirinde, bir ululuk, azamet ve şâşaa sembolüdür. Genellikle memduh övülürken onun üstünlüğünü ifâde için kullanılmışsa da bâzen de dünya hayatının geçiciliği ifâde edilirken zikredildiği olmuştur. Burhân-ı Kâtı'a göre Dârâ kelimesi mecâzen pâdişâh mânâsına da kullanılmıştır. Dârâ kelimesinin ihtişam, şöhet, ululuk, debdebe, hüküm ve saltanat sâhibi kimse mânâları bu kelime etrafında dîvân şiirinde en çok kullanılan mazmunlardandır.⁶²²

Necâtî Bey Dîvânı'nda Dârâ'ya tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir.

a) Saltanatı, hükümdârlığı münâsebetiyle:

Senüñ destûr olduğun bu gün İskender-i Rûma

'Acem Dârâları gibi yerin dar etti Dârânuñ

(NBD, K.13/33)

(Rûm'un İskender'i olarak hükümdâr olduğun bugünde 'Acem Dârâları gibi Dârâ'nın ülkesini dar ettin.)

Necâtî Bey bu beyitte, Osmanlı memleketini İskender-i Rûm olarak tanımlamış ve devrin veziri olarak bu toprakların hâkimi olan Dâvûd Paşa'nın Acem Dârâları gibi Dârâ'ya yerini dar ettiğini söylemiştir.

---

⁶²² Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 118-122.

b) Azameti, kudreti münâsebetiyle:

Hân Muhammed ki o gerdûn'azamet dergehinüñ

Bendesi olmağa Keyhusrev-ü Dârâ kâyil

(NBD, K.14/18)

(Hân Muhammed ki Keyhusrev ve Dârâ onun felekler gibi büyük ve ulu dergâhının kölesi olmayı kabul etmişler.)

Necâtî Bey bu beyitte Fâtih Sultân Mehmed'in felekler kadar büyük dergâhının kapısında İran'ın efsânevî hükümdârlarından olan Keyhüsrev ve Dârâ'nın kulu olmaya râzı olduklarını söylemiştir.

c) Memleketi, ülkesi münâsebetiyle:

Cân verüp asılırsa bu miskîn selâsilüñ

Bir kılını memâlik-i Dârâya vermez

(NBD, G.404/2)

(Bu âciz, can verip asılır da zincir gibi örülmüş saçlarının bir kılını dahi Dârâ'nın ülkelerine vermez.)

Necâtî Bey bu beyitte sevgiliden asla vazgeçmeyeceğini, onun uğruna gerekirse canını dahi verebileceğini belirtmiş ve sevgilinin örülmüş saçlarına asılıp onun bir kılını dahi Dârâ'nın memleketine değişmeyeceğini söylemiştir.

Dârâ, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda tek bir beyitte zikredilmiştir.

Tolaşur zülfüñe dil gurbet içinde ne 'aceb

Ki ehl-i dâr eyleye Dârâyı diyâr ayrılığı

(APD, G.320/3)

(Acaba neden gönül gurbet içinde saçlarına dolaşır ki kavgacı kimseler Dârâ'ya memleket ayrılığı yaşatır.)

Ahmed Paşa bu beyitte İskender'in, ülkesinin genişliği ve saltanatının şâsaasıyla meşhur Dârâ'yi öldürüp hâkimiyetine son vermesi hâdisesine telmihte bulunarak sevgilinin karşısındaki hâlini Dârâ'nın durumuna benzetmiştir.

4.1.15. Erdevân

Erdevân, *Şehnâme*'ye göre Eşkâniyân sülâlesinin son şâhıdır. Onunla birlikte Eşkâniyân devri sona ermiş ve Sâsâniler dönemi başlamıştır. Erdevân, Erdeşir tarafından mağlup edilmiş ve saltanatı son bulmuştur. Erdeşir, daha sonra Erdevân'ın kızıyla evlenip İran şâhı olmuştur. *Şehnâme*'de kudretli bir hükümdâr olduğu ve çok sayıda askerinin bulunduğu bildirilmiş, dîvân şiirinde kahramanlık sembolü olarak anılmıştır.⁶²³

Necâtî Bey Dîvânı'nda Erdevân'a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte, takındığı hançer münâsebetiyle yer verilmiştir.

Saçunu çözü ki zırh adın anmaya Dâvûd
Gözünü süzü ki takınmaya Erdevân hançer

(NBD, K.7/2)

(Saçını çözü ki Davut zırhın adını anmasın; gözünü süzü ki Erdevân hançer takınmasın.)

Necâtî Bey, Sultân II. Bâyezîd'e yazdığı kasîdenin bu beytinde sevgilinin saçlarını zırha, gözlerini hançere benzetmiş ve sevgilinin saçlarını çözmesi hâlinde Hz. Dâvûd'un zırhın adını dahi ağzına almayacağını, gözlerini süzmesi durumunda ise Erdevân'ın bir daha hançer takınmasına gerek kalmayacağını söylemiştir.

Erdevân, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

---

⁶²³ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 130.

4.1.16. Hüsrev

İran Sâsânî pâdişâhı, Nûşirevân'ın torunu ve İran'ın efsânevî hükümdârlarından biridir. Hüsrev adını taşıyan birkaç tâne hükümdâr varsa da en meşhuru budur. Kendisine Perviz lakabı verilmiştir. Hüsrev kelimesi zamanla kendi anlam dâiresinin dışına çıkarak pâdişâh anlamı kazanmış ve çoğunlukla bu anlamıyla şiirlerde kullanılmıştır. Hüsrevî, hüsrevâne, hüsrevânî bu kelimenin müştaklarından bâzılarıdır. Hüsrev, Şîrîn'e olan aşkı yüzünden dillere destan olmuş, târihi kişiliği ortadan kalkarak tamâmen efsânevî bir kimliğe bürünmüştür. Dîvân edebiyatında da daha çok bu kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır.⁶²⁴

Hüsrev'in zengin ve ihtişamlı bir hükümdâr olduğu târihî kaynaklarda belirtilmiş, siyâsî hayatına geniş yer verilmiştir.⁶²⁵ Onunla ilgili önemli efsânelerden biri yaptırdığı sarayla ilgilidir. Yine sâhip olduğu hazîneler dillere destandır. Efsânevî kişiliği târihi kişiliğini silen bu Hüsrev'in trajik bir hayatı vardır. Babasının ölümüyle tahta geçen Hüsrev, 36 yıl iktidarda kalmıştır. Hz. Muhammed onu hak dine dâvet ettiyse de Hüsrev kabul etmeyip gönderdiği mektubu yırtmıştır. Bunun üzerine Hz. Peygamber de onun kendisini ve pâdişâhlığını yırttığını söylemiştir. Hakîkaten bir müddet sonra oğlu Şiruyeh tarafından öldürülmüştür. Dîvân şiirinde birçok beytin mazmun ya da telmihlerinden biri olmuştur.⁶²⁶

Necâtî Bey Dîvânı'nda Hüsrev'e tespit edebildiğimiz on yedi beyitte yer verilmiştir.

a) Hükümdârlığı münâsebetiyle:

Şeh Bâyezîd Husrev-i âfâk kim anuñ

‘Adli nesîmi ile olur hôş-havâ seher

(NBD, K.9/19)

(Her tarafın hükümdârı olan Şâh Bâyezîd ki onun adâlet rüzgârıyla seher hoş olur.)

⁶²⁴ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 139.

⁶²⁵ Erkan “Hüsrev ve Şîrin”, 53.

⁶²⁶ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 178.

Necâtî Bey bu beyitte Sultân II. Bâyezîd'i överken onu "Husrev-i âfâk" olarak zikrederek saltanat ve hâkimiyetinden dolayı onu Hüsrev'e benzetmiştir.

b) Kudreti, savaşçılığı münâsebetiyle:

Meydân-ı rezm bezm-geh idindi Husrevâ
İdüb 'adû kafâsını câm-ı şebâne tîğ

(NBD, K.11/36)

(Hükümdâr düşmanın kafasını gece kadehi edip cenk meydânı eğlence meclisi edindi.)

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'i savaşçılığında ötürü Hüsrev'e benzetip cenk meydânında düşmanın kafatasını kadeh yaparak eğlendiğini söylemiştir.

Yanundan-u-elünden ebd eksük olmaya
Bir Keykubâdî câm ile bir Husrevâne tîğ

(NBD, K.11/64)

(Yanından ve elinden Keykubâd'ın kadehi gibi bir kadeh ve Hüsrev'in kılıcı gibi bir kılıç ebediyen eksik olmasın.)

Necâtî Bey bu beytinde Sultân II. Bâyezîd'in hem savaş meydanının hem de eğlence meclislerinin sâhibi olduğunu belirtip yanından Keykubâd'ın kadehinin ve Hüsrev'in kılıcının eksik olmadığını söylemiştir.

c) Ülkesi münâsebetiyle:

Cennet-i heşt-beytdür bu makâm
Husrev-i heft mülkdür bu mekân

(NBD, s.133, Kıt'a-61/2)

(Bu makâm cennetin sekiz evidir, bu mekân Hüsrev'in yedi ülkesidir.)

Necâtî Bey burada saltanatının şâsaasına işâret ettiği Hüsrev'i ülkesiyle anmıştır.

d) Meclisi münâsebetiyle:

Ağlar Necâtî hasret ü derd-i yâr ile
Bezm-i safâda husrev-i âlî-neseb güler

(NBD, G.153/8)

(Necâtî yârin dert ve hasretiyle ağlar, şerefli hükümdâra [benzeyen sevgili] eğlence meclisinde güler.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgiliden ayrı kalmanın derdiyle ağladığını buna mukâbil hükümdâra benzeyen sevgilinin eğlence meclislerinde gönül eğlendirdiğini söylemiştir.

e) Bineği münâsebetiyle:

Ko bizi ‘ömr-i dıraz ile yaş yarışduralum
Koşalım ol saçı Şebdîze eşk-i gül-gûnı

(NBD, G.635/2)

(Bırak bizi uzun ömürle yaş yarıştıralım. Saçları Şebdîz’e benzeyen o sevgilinin siyah saçıyla gül renkli -kanlı- gözyaşını yarıştıralım.)

Hüsrev’in efsânevî iki atı Gülgûn ve Şebdîz, *Necâtî Bey Dîvânı*’nda zikredilmiş ve bu isimlerin kelime mânâları da göz önünde bulundurularak tevriye sanatı yapılmıştır. Sevgilinin saçları siyah renkli olması nedeniyle gece renkli, kara anlamlarına gelen Şebdîz’e,⁶²⁷ sevgiliye bir türlü ulaşamadığı için ağlayan âşığın gözyaşları ise kanlı olduğundan ötürü Gülgûn’a yâni gül rengine benzetilmiştir.⁶²⁸

Hüsrev, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda en çok işlenen târihî-efsânevî şahsiyetlerden biridir. *Necâtî Bey Dîvânı*’nda olduğu gibi genellikle tevriyeli olarak pâdişâh mânâsıyla kullanılmıştır. Beyitlerde kılıcı, tâcı, hâzinesi, sâhip olduğu ikbal ve iktidarı, bineği vs. münasetelerle anılmıştır.

⁶²⁷ Öztürk, “Necâtî Bey Divanı’nın Mitolojik ve Efsânevi Şahısları”, s. 212.

⁶²⁸ Gönül Alpay Tekin, “Divan Edebiyatındaki Bâzı Motiflerin Mitolojik Kökenleri”, *Journal of Turkish Studies*, Volume 33/II, Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University: 2009, s. 191.

Husrevâ sen şol Ferîdunsın ki ednâ bendeñüñ
Hâk-i pâyi cevher-i tâc-ı ser-i Hâkândır

(APD, K.16/37)

(Ey pâdişâh sen şu Ferîdun'sun ki senin âdî kölelerinin ayağının tozu [bile] Hâkan'ın kıymetli tâcıdır.)

Ahmed Paşa bu beyitte “Hüsrev” kelimesini tevriyeli kullanarak Fâtih Sultân Mehmed’i Ferîdun’a benzetip yüce bir pâdişâh olduğunu söylemiştir.

Tâc-ı Husrevden geçerdüm görse idüm bir nefes
Kullaruñla dergeh-i ‘âlîde derbân olduğum

(APD, G.212/4)

(Yüce dergâhında kullarınla birlikte bir nefes miktarı kapıcı olduğumu görseydim Hüsrev'in tâcından vazgeçerdim.)

Ahmed Paşa bu beyitte sevgilinin bendeleriyle birlikte kapısında tek nefeslik bir zaman zarfında kapıcı olmak için Hüsrev’in tâcından vazgeçeceğini söylemiştir.

Bu gamzeler hadengi mi yâ tîr-i sînedûz
Yâ tîgdür ki Hüsrev-i sâhib-kırân çeker

(APD, G.212/4)

(Bu gamzeler ok mudur, [zîra o,] ya göğüs delen ok ya da başarılı hükümdâr Hüsrev'in çektiği kılıçtır.)

Ahmed Paşa bu beyitte sevgilinin gamzelerini Hüsrev’in kılıca benzetmiştir.

4.1.17. Zülficân

Zülficân hakkında kaynaklarda pek az bilgiye rastlanmıştır. F. Steingass’ın hazırladığı “*Persian-English Dictionary*” adlı sözlükte kelimenin kılıç ya da hançer kabzası, hançer ve bıçak anlamına gelmekle birlikte aynı zamanda antik dönemde yaşamış bir kralın adı

olduğu zikredilmiştir.⁶²⁹ Ayrıca Selami Ece, “Zülfican” terimini sözlüklerde bulmanın pek de mümkün olmadığını, Farsça kökenli olan kelimenin aslının “zülfencan” şeklinde olduğunu ve “gümüştten veya sâdece kabzası gümüştten yapılmış olan kılıç, hançer ve bıçak türünden olan âlet anlamına geldiğini; ayrıca İran’ın mitolojik kahramanlarından birinin isminin de Zülficân olduğunu söylemiştir.⁶³⁰

Necâtî Bey Dîvânı’nda Zülficân’a tespit edebildiğimiz tek bir beyitte ve takındığı hançer münâsebetiyle yer verilmiştir.

Göre idi zülfûñ ile gamze-i ciğer-dûzuñ
Takınmaya idi ‘ömrince Zülficân hançer

(NBD, K.7/4)

(*Saçlarını ve ciğer delen gamzelerini görseydi Zülficân ömrü boyunca hançer takınmazdı.*)

Zülficân, beyitte hem hükümdâr hem de hançer kabzası anlamıyla tevriyeli kullanılmıştır. Necâtî Bey bu beytinde sevgilinin saçlarını ve ciğer delen gamzelerini görmesi hâlinde Zülficân’ın haçer takınmayacağını söylemiştir.

Zülficân, *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

4.1.18. *Necâtî Bey Dîvânı*’nda Bulunmayıp *Ahmed Paşa Dîvânı*’nda Geçen

Târihî-Efsânevî Şahsiyetler

Ahmed Paşa Dîvânı’nda târihî-efsânevî şahsiyetlerden sadece Nûşirevân’a, hepsinde de adâleti münâsebetiyle dört beyitte yer verilmiştir.

---

⁶²⁹ F.Steingass, “*Persian-English Dictionary*” Beirut: Librairie Du Liban, 1944. s. 620.

⁶³⁰ Selami Ece, “Metin Tamiri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 51 (2014): s. 103.

Güiyâ Nuşîn-Revân-ı subhdur kim ‘adl için
Lâciverdî kubbeye zencîr-i zer asar güneş

(APD, K.20/6)

(*Sanki sabahın Nûşirevân'ıdır ki adâlet için güneş gökyüzüne altın zincir asar.*)

Nûşirevân, İran'ın adâletiyle meşhur hükümdâridir. Kisra lakabı ilk defa onun için kullanılmıştır. Memleketini adâlet ve insafla yönettiği için halk kendisinden son derece memnun olmuştur.⁶³¹ Ahmed Paşa bu beytinde Nûşirevân'ı adâleti münâsebetiyle ele almış, Fâtih Sultân Mehmed'in saltanat devrinde adâletin hâkim olduğunu belirtip güneş ışınlarının ulaştığı her yerin, adâletin sabahına kavuştuğunu söylemiştir.

4.2. MİTOLOJİK VARLIKLAR

Bu bölümde târihî kişiliği bulunmayıp tamâmen mitolojide yer almış varlıklar ele alınıp incelenmiştir.

4.2.1. Âfet

Âfet, insanı uğrunda her şeyi fedâ edecek kadar aşk derdine müptela eden güzeller için kullanılan bir sıfattır.⁶³² Hurâfattan başı kız, gövdesi aslan şeklinde iki kanatlı bir varlıktır. Son derece güzel olduğu için yüzünü görenler kendinden geçer ve aşk derdine giriftar olurmuş. Bu sebeple âfet tesmiye olunmuştur.⁶³³

Yunan mitolojisinde Âfet'le benzer özelliklere sâhip kendisine bakanları taşla çeviren ve yine tıpkı Âfet gibi kanatları olan Medusa adında dişi bir figür vardır. Dîvân şiirinde âfet kelimesi sevgilinin baştan çıkarıcılığı ve âşıkın başına açtığı belâlar münâsebetiyle kullanılmıştır.⁶³⁴

Necâtî Bey Dîvânı'nda Âfet'e tespit edebildiğimiz üç beyitte yer verilmiştir.

⁶³¹ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s.190.

⁶³² Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 355.

⁶³³ Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, s. 17.

⁶³⁴ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s. 355.

Erteye kalan belâdan gerçi dirler korku yok
Âfet-i cândur komaz bir çeşmi fettân erteye

(NBD, G.641/2)

(Her ne kadar ertelenen belâdan insana korku olmasa da gözleri fettan sevgili, fitnessini ertelemez.)

Necâtî Bey bu beytinde sevgiliyi Âfet olarak nitelendirmiş ve gözleri fettan olan sevgilinin fitnessini sonraya bırakma niyetinde olmadığını, bundan dolayı onun fitnessinden çekinmek gerekirttiğini söylemiştir.

Gün yüzü tulû' eyleyicek subh-i safâdan
Besbelli idi âfet-i devrân olacağı

(NBD, G.601/2)

(Gün yüzü safâ sabahından doğunca, devrin âfeti olacağı besbelliydi.)

Necâtî Bey bu beytinde ise sevgiliyi devrin Âfet'i olarak nitelendirmiş ve onun böyle güzel olacağının evvelden belli olduğunu dile getirmiştir.

Âfet, *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda herhangi bir münâsebetle anılmamıştır.

4.2.2. Necâtî Bey Dîvânı'nda Bulunmayıp Ahmed Paşa Dîvânı'nda Geçen

Mitolojik Varlıklar

Ahmed Paşa Dîvânı'nda Necâtî Bey'den farklı olarak Ehrimen'e bir beyitte yer verilmiştir.

Dîv-i feleküñ rîvine aldanma sakın kim
Emsâlüñi durmaz yudar ol Ehremeni gör

(APD, G.31/2)

(Dünya devinin hilesine sakın aldanma ki o Ehrimen'i gör, senin benzerini durmaz yutar.)

Ehrimen, Mecûsî inanç sisteminde kötülük ve şer tanrısıdır. Hayır ve şer olmak üzere ikili tanrı anlayışı üzerine kurulmuş olan Mecûsîlikte Ehrimen, kötülüğün, fenâlığın, zulmetin ve şerrin timsalidir. Bâzen dev, bâzen şeytân, bâzen ne olduğu tam olarak bilinmeyen bir kötülük kaynağı, cin veya ifrit anlamında kullanılmıştır.⁶³⁵ Ahmed Paşa bu beytinde Ehrimen'i dev olarak tasavvur etmiş ve onu hîlebaz ve kötülük timsali olarak işlemiştir.

Tablo 12

NBD ve APD'de Târihî-Efsânevî Şahsiyetler ve Mitolojik Varlıklar

No	Şahıslar	Necâtî Bey	Ahmed Paşa
		Beyit Sayısı	
1	Cem/Cemşid	11	5
2	Dahhâk	3	-
3	Ferîdun	2	8
4	Nerîmân	1	1
5	Sâm	1	-
6	Zâl/Dastân	4	-
7	Rüstem	4	2
8	Keykubad	3	-
9	Keyhüsrev	1	1
10	Bijen	1	-
11	İsfendiyâr/Esfendiyâr	1	2
12	Dârâb	1	-
13	İskender	17	13
14	Dârâ	3	1
15	Erdevan	1	-
16	Nûşirevân	-	4
17	Hüsrev	18	16
18	Zülficân	1	-
19	Ehrimen	-	1
20	Âfet	3	-
Toplam Kişi		18	11
Toplam Beyit		75	54

⁶³⁵ Tökel, *Mitolojik Unsurlar*, s.125.

SAYISAL VERİLER

Bu bölümde *Necâtî Bey Dîvânı*'nda bahsi geçen şahısların ele alındıkları konulara göre yüzdellik oranları tablolar hâlinde sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNÎ ŞAHSİYETLER VE VARLIKLAR

PEYGAMBERLER

No	Hız. Âdem (20 beyit) ⁶³⁶	%
1	Cennette oluşu münâsebetiyle	15
2	Şeytân'ın aldatmasıyla yasak dâneği yiyip cennetten çıkarılması münâsebetiyle	25
3	Şeytâna lânet etmesi münâsebetiyle	5
4	Şeytânla rekâbet hâlinde olması münâsebetiyle	5
5	Cennetten kovulduğunda Hindistan'a indirilmesi münâsebetiyle	5
6	Bin yıl yaşamış olması münâsebetiyle	15
7	Bütün insanların onun neslinden gelmesi münâsebetiyle	20
8	Seyfullah oluşu münâsebetiyle	5
9	Duâsı karşılığında affedilmiş olması münâsebetiyle	5

No	Hız. Nûh (1 beyit)	%
1	Uzun ömürlü oluşu	100

No	Hız. İbrâhim (5 beyit)	%
1	Kâ'be'yi binâ etmesi münâsebetiyle	60
2	Misâfir severliği münâsebetiyle	20
3	Ades hâdisesi münâsebetiyle	20

No	Hız. Ya'kûb (7 beyit)	%
1	Hız. Yûsuf'un ölüm haberinden duyduğu ıztıtap münâsebetiyle	100

⁶³⁶ Ayrıca âdem kelimesi "insan/insanoğlu" mânâsına gelecek şekilde kırk beş (45) beyitte kullanılmış olup bu kullanımı tabloya dahil edilmemiştir.

No	Hız. Yûsuf (33 beyit)	%
1	Güzelliği münâsebetiyle	25
2	Kardeşleri tarafından kuyuya atılması münâsebetiyle	9
3	Kanlı gömleğinin babasına götürülmesi münâsebetiyle	3
4	Zindanda kalması münâsebetiyle	12
5	Köle olarak satılması/kendini satması münâsebetiyle	15
6	İffet sâhibi oluşu münâsebetiyle	3
7	Zelîhâ'nın kendisine âşık olması münâsebetiyle	3
8	Gömleğinin yırtılması münâsebetiyle	3
9	Mısır'a azîz veya sultân oluşu münâsebetiyle	21
10	Kıssasının Kur'ân-ı Kerim'de anlatılması münâsebetiyle	3
11	Rüyâları tabîr etmesi münâsebetiyle	3

No	Hız. Eyyûb (3 beyit)	%
1	Hastalıklara ve maddî sıkıntılara sabretmesi	100

No	Hız. Mûsâ (5 beyit)	%
1	Bir kıbtîyi öldürmesi	20
2	Yed-i beyzâ mucizesi	20
3	Kızıldeniz'i iki bölerek Fir'avun ve askerlerini helâk etmesi	20
4	Allah (cc.) ile konuşması	40

No	Hız. İlyâs (1 beyit)	%
1	Ebedî hayata kavuşmuş oluşu	100

No	Hız. Dâvûd (2 beyit)	%
1	Zırhı münâsebetiyle	50
2	Kendisine gönderilen Zebûr münâsebetiyle	50

No	Hız. Süleymân (33 beyit)	%
1	Belkıs ile ola ilişkisi ve cömertliği münâsebetiyle	3
2	Mührü münâsebetiyle	30
3	Yüzüğü münâsebetiyle	16
4	Tahtı, hükümdârlığı, kudreti münâsebetiyle	7
5	Cihângîrlîği münâsebetiyle	7
6	Bütün mahlûkat üzerinde hükümdârlık kurması münâsebetiyle	7
7	Kuş dilini bilmesi münâsebetiyle	3
8	Karınca münâsebetiyle	13
9	Dîv münâsebetiyle	7
10	Âsaf münâsebetiyle	7

No	Hz. İsa (61 beyit)	%
1	Bir bâkireden doğmuş olması münâsebetiyle	2
2	Babasız olarak dünyaya gelmesi münâsebetiyle	2
3	Daha bebek iken konuşması münâsebetiyle	2
4	Nefesi ile hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi münâsebetiyle	53
5	Körlerin gözünü açması münâsebetiyle	2
6	Bineği münâsebetiyle	3
7	Göğe yükseltilmesi münâsebetiyle	8
8	Göğe çıkışı esnâsında üzerindeki iğne münâsebetiyle	3
9	Gökte dördüncü felekte ebedî hayat üzere oluşu münâsebetiyle	5
10	Tecerrüdün simgesi olarak gökte bulunması münâsebetiyle	5
11	Gökten nüzulü münâsebetiyle	3
12	Getirdiği dinin hükmünün kalkması:	2
13	Diğer münâsebetlerle:	10

No	Hz. Muhammed (93 beyit, 2 kıt'a, 2 mesnevî)	%
1	Habibullah olması münâsebetiyle	2
2	Getirdiği din münâsebetiyle	9
3	Nübüvveti münâsebetiyle	1
4	Mîraç hâdisesi münâsebetiyle	9
5	İsrâ hâdisesi münâsebetiyle	1
6	Âlemlerin O'nun hürmetine yaratılmış olması münâsebetiyle	2
7	Âlemlere rahmet olarak gönderilişi münâsebetleriyle	1
8	Mahlûkatın ve peygamberlerin en üstünü, övünç vesîlesi olması münâsebetiyle	5
9	Yüceliği, güzelliği, seçkinliği ve övgüye lâyık olması münâsebetiyle	23
10	Ahlâkı münâsebetiyle	2
11	Son peygamber olması münâsebetiyle	1
12	Ümmetine şefâat edecek olması münâsebetiyle	6
13	Ümmetiyle olan ilişkisi ve ümmetine düşkünlüğü münâsebetiyle	7
14	Gösterdiği mucizeler münâsebetiyle	3
15	Gül-Hz. Muhammed münâsebetiyle	2
16	Hadisleri münâsebetiyle	7
17	Çâr-yâr ile münâsebetiyle	6
18	Âilesi ve ashâbı münâsebetiyle	1
19	Hicret ve Medine-i Münevvere münâsebetiyle	2
20	Sancağı münâsebetiyle	1
21	Sünneti münâsebetiyle	1
22	Torunları münâsebetiyle	1
23	Doğmadan önce babasının ölmüş olması münâsebetiyle	1
24	Kâbe'nin kible olması münâsebetiyle	1
25	Makâm-ı Mahmûd münâsebetiyle	1
26	Belâgati münâsebetiyle:	1
27	Siret ve sûretindeki güzellik münâsebetiyle:	1
28	Dürri yetim olması münâsebetiyle:	1
29	Adının anıldığı yere İblis'in yaklaşmaması münâsebetiyle:	1

SEMAVÎ KİTAPLARDA ZİKREDİLEN DİĞER ŞAHISLAR

No	Şeddâd bin Âd (1 beyit)	%
1	Malının çokluğu münâsebetiyle	100

No	Âzer (1 beyit)	%
1	Hz. İbrâhim'in babası olması münâsebetiyle	100

No	Züleyhâ (1 beyit)	%
1	Hz. Yûsuf'un gömleğini yırtması münâsebetiyle	100

No	Mısır 'Azîzi (1 beyit)	%
1	Hz. Yûsuf'u satın alması münâsebetiyle	100

No	Fir'avun (1 beyit)	%
1	Askerleriyle helâk olması münâsebetiyle	100

No	Kârûn (7 beyit)	%
1	Hazînesi münâsebetiyle	100

No	Hızır (29 beyit)	%
1	Âb-ı hayâtı içip ölümsüzlüğü elde etmesi münâsebetiyle	65
2	Her yerde hazır ve nâzır olması münâsebetiyle	3
3	Dâima yeşil kıyafetler giymesi münâsebetiyle	3
4	Darda kalan kimselere yardım etmesi münâsebetiyle	12
5	Karşılattığı insanlara uğur getirmesi münâsebetiyle	3
6	Peygamber olarak anılması münâsebetiyle	7
7	Diğer münâsebetleriyle	7

No	Âsaf b. Berahyâ (11 beyit)	%
1	Vezirliği münâsebetiyle	100

No	Belkîs (1 beyit)	%
1	Hz. Süleymân ile ilişkisi münâsebetiyle	100

No	Hız. Meryem (8 beyit)	%
1	Hız. İŖâ'nın annesi olması münâsebetiyle	63
2	Bekâreti münâsebetiyle	12
3	Karalar giyinmesi münâsebetiyle	25

No	Ye'cûc (2 beyit)	%
1	Fitnessi münâsebetiyle	100

DİN İTİBARIYLA ÖNEMLİ ŖAHSİYETLER

No	Âl-i Mustafâ (3 beyit)	%
1	Hız. Muhammed'in âilesi olması münâsebetiyle	100

No	Çâr-yâr (2 beyit)	%
1	Hız. Muhammed'in yakın dostları olmaları münâsebetiyle	100

No	Ashâb-ı Kerâm (2 beyit)	%
1	Hız. Muhammed'i gören kişiler olmaları münâsebetiyle	100

No	Hız. Ebû Bekir (3 beyit)	%
1	Hız. Muhammed'e yakınlığı münâsebetiyle	100

No	Hız. Ömer (2 beyit)	%
1	Hız. Muhammed'e yakınlığı münâsebetiyle	50
2	Adâleti münâsebetiyle	50

No	Hız. Osman (2 beyit)	%
1	Hız. Muhammed'e yakınlığı, 'ilm ve hilm sâhibi oluşu münâsebetiyle	50
2	Kur'ân-ı Kerim'i güzel okuması münâsebetiyle	50

No	Hız. Ali (33 beyit)	%
1	Cesâreti, yiğitliği ve kahramanlığı münâsebetiyle	35
2	İlmi münâsebetiyle	13
3	İmâmeti münâsebetiyle	9
4	Hız. Muhammed'e yakınlığı, ehl-i beyt olması münâsebetiyle	13
5	Velâyeti münâsebetiyle	4
6	Cömertliği münâsebetiyle	13
7	Kabrinin Neced'te bulunması münâsebetiyle	9
8	Ebu Türab olarak anılması ve kendisinden yardım istenmesi münâsebetiyle	4

No	Bilâl-i Habeşî (33 beyit)	%
1	Hakk'a yakınlığı münâsebetiyle	25
2	Ezân-ı Muhammedî'yi veya salâ okuması münâsebetiyle	25
3	Sesinin güzelliği münâsebetiyle	25
4	Teninin rengi münâsebetiyle	25

No	Hz. Hasan (3 beyit)	%
1	Hz. Muhammed'in torunu olması ve Müslümanlarca sevilmesi münâsebetiyle	100

No	Hz. Hüseyin (3 beyit)	%
1	Hz. Muhammed'in torunu olması ve Müslümanlarca sevilmesi münâsebetiyle	100

MUTASAVVIF ŞAHSİYETLER

No	Veysel Karanî (1 beyit)	%
1	Vatan sevgisi münâsebetiyle	100

No	İbrâhim-i Edhem (4 beyit)	%
1	Zâhit olması münâsebetiyle	100

No	Hallâc-ı Mansûr (2 beyit)	%
1	Zâhit olması münâsebetiyle	50
2	Ene'l-Hakk sözü münâsebetiyle:	50

No	Ni'metullâh-ı Velî (1 beyit)	%
1	Benzetma sanatında benzetilen unsur olması münâsebetiyle	100

No	Şâh Handân (1 beyit)	%
1	Benzetma sanatında benzetilen unsur olması münâsebetiyle	100

SEMAVÎ KİTAPLARDA ZİKREDİLEN DİĞER VARLIKLAR

No	Cebrâl (3 beyit)	%
1	Vahiy meleği olması münâsebetiyle	67
2	Aşk şehitlerinin cenazesinden bulunması münâsebetiyle	33

No	Hârût (2 beyit)	%
1	Bâbil’de bir kuyuda baş aşağı asılı olup orada sihir öğretmesi münâsebetiyle	100

No	Şeytân (33 beyit)	%
1	İnsanları doğru yoldan saptırması münâsebetiyle	17
2	İsyan edip lânetlenmesi münâsebetiyle	8
3	Kendisine cennetin kapısını bir yılânın açması münâsebetiyle	8
4	Cennette girip Hz. Âdem’i kandırması münâsebetiyle	17
5	Ölüm anında hastaya su vererek îmanını alması münâsebetiyle	26
6	Cennetten kovulması münâsebetiyle	8
7	Diğer münâsebetlerle	17

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHÎ ŞAHSİYETLER

DEVLET ADAMLARI

No	Mahmûd-ı Gaznevî (33 beyit)	%
1	Firdevsî ile olan münâsebetiyle	14
2	Ayaz ile olan münâsebetiyle	84

No	I. Osman (4 beyit)	%
1	Soyunun onun adıyla anılması münâsebetiyle	75
2	Kurduğu devletin onun adıyla münâsebetiyle	25

No	II. Murâd (1 beyit)	%
1	Fâtih Sultân Mehmed’in babası olması münâsebetiyle	100

No	Fâtih Sultân Mehmed (57 beyit)	%
1	Saltanatı, yüceliği, cihân sultânı oluşu, münâsebetiyle	33
2	Savaşçılığı, kahramanlığı, fetihleri, zaferler kazanması münâsebetiyle	24
3	Adâletli oluşu münâsebetiyle	2
4	Cömertliği, kerem sâhibi oluşu ve iyilikseverliği münâsebetiyle	21
5	Ahlâkı münâsebetiyle	2
6	Necâfî Bey ile münâsebeti	14
7	Diğer münâsebetlerle	4

No	Sultân II. Bâyezîd (303 beyit)	%
1	Yüceliği, ilmi, fazlı, hâkimiyeti, saltanatı münâsebetiyle	30
2	Adâletli oluşu münâsebetiyle	8
3	Cömertliği münâsebetiyle	6
4	Ahlâkı münâsebetiyle	5
5	Gazabı ve savaşçılığı, fetihleri münâsebetiyle	30
6	Himmat sâhibi oluşu münâsebetiyle	3
7	Dış görünüşünün tasviri münâsebetiyle	4
8	Şehzâdeleri münâsebetiyle:	1
9	Necâtî Bey ile münâsebeti:	11
10	Diğer münâsebetlerle:	2

No	Alâüddevle Bozkurt Bey (1 beyit)	%
1	Şâh İsmâîl'in devletine saldırması münâsebetiyle	100

No	Şâh İsmâîl (1 beyit)	%
1	Dulkadiroğulları devleti hükümdârı Alâü'd-Devle'ye saldırması münâsebetiyle	100

No	Şehzâde Abdullah (80 beyit)	%
1	Yüceliği, makamının üstünlüğü, haşmetli olması münâsebetlerle	26
2	Cömertliği, in'amı lütfu, ihsanı münâsebetiyle	15
3	Adâleti münâsebetiyle	1
4	Aklı, fikri, hikmet sâhibi olması münâsebetiyle	5
5	Ahlâkı münâsebetiyle	1
6	Savaşçılığı, kahramanlığı münâsebetiyle	8
7	Gençliği, sûreti, güzelliği münâsebetiyle	3
8	Ölümü münâsebetiyle	32
9	Necâtî Bey ile münâsebeti	9

No	Şehzâde Mahmûd (241 beyit)	%
1	Yüceliği, diğer şehzâdelerden üstün oluşu, saltanatı münâsebetiyle	32
2	Cömertliği münâsebetiyle	21
3	Adâleti münâsebetiyle	7
4	Ahlâkı münâsebetiyle	1
5	Savaşçılığı, cesâreti ve kahramanlığı münâsebetiyle	14
6	Gençliği, sûreti, güzelliği münâsebetiyle	6
7	Ölümü münâsebetiyle	11
8	Necâtî Bey ile münâsebeti:	7

No	Nizâmülmülk (1 beyit)	%
1	Vezirliği münâsebetiyle	100

No	Mahmûd Paşa (1 beyit)	%
1	Vezîrlîği münâsebetiyle	100

No	Koca Dâvûd Paşa (30 beyit)	%
1	Vezâreti, başarılı olması, aklı, âdâb ve erkânı münâsebetiyle	40
2	Büyüklük, heybetli ve haşmetli oluşu münâsebetiyle	20
3	Cesâreti, hâkimiyeti, kahramanlığı, savaşırlığı münâsebetiyle	13
4	Cömertliği münâsebetiyle	11
5	Adâletli oluşu münâsebetiyle	3
6	Necâtî Bey ile münâsebetiyle	13

No	Atik Ali Paşa (40 beyit)	%
1	Vezâreti, yüceliği, heybetli oluşu münâsebetiyle	33
2	Cesâreti, hâkimiyeti, muvaffakiyeti, dirâyetli ve uyanık oluşu münâsebetiyle	35
3	Cömertliği münâsebetiyle	13
4	Necâtî Bey ile münâsebeti:	8
5	Diğer	12

No	Kâsım Paşa (18 beyit)	%
1	Vezâreti, yüceliği, hâkimiyeti, îtibarı, münâsebetiyle	11
2	Fikri, tedbiri, muvaffakiyeti münâsebetiyle	28
3	Adâleti, cömertliği ve ahlâkı münâsebetiyle	33
4	Necâtî Bey ile münâsebeti:	28

No	Karamanî Mehmed Paşa (23 beyit)	%
1	Vezâreti, yüceliği münâsebetiyle	22
2	Kerem, cömertliği ve ahlâkı münâsebetiyle	22
3	Zekâsı, aklı, fikirleri ve tedbirli oluşu, muvaffakiyeti, hâkimiyeti münâsebetiyle	26
4	Hasımlarının oluşu münâsebetiyle	4
5	Adâletli oluşu münâsebetiyle	4
6	Savaşırlığı, kahramanlığı münâsebetiyle	4
7	Necâtî Bey ile münâsebetiyle	18

No	Mesîh Paşa (22 beyit)	%
1	Vezâreti, yüceliği münâsebetiyle	23
2	Cömertliği münâsebetiyle	5
3	Fikirlerinin tâze ve isâbetli oluşu, gayreti, tedbiri hâkimiyeti münâsebetiyle	5
4	Savaşırlığı münâsebetiyle	41
5	Adâletli oluşu münâsebetiyle	13
6	Necâtî Bey ile münâsebetiyle	13

No	Koca Mustafâ Paşa (71 beyit)	%
1	Vezâreti, yüceliği ve haşmeti münâsebetiyle	20
2	Fikri, akli, tedbiri, muvaffakiyeti, hâkimiyeti, gayreti münâsebetiyle	21
3	Cömertliği, in‘am ve ihsanı münâsebetiyle	18
4	Savaşçılığı münâsebetiyle	4
5	Adâleti münâsebetiyle	1
6	Hayratı, yaptırdığı mescidi ve diğer hayratları münâsebetiyle	16
7	Hastalanması münâsebetiyle	7
8	Şâirle olan münâsebeti	13

ÂLİMLER VE FİLOZOFLAR

No	Aristo (1 beyit)	%
1	İskender’in hocası olması münâsebetiyle	100

No	İbn Sînâ (1 beyit)	%
1	Eseri münâsebetiyle	100

No	Gazzalî (1 beyit)	%
1	Eseri münâsebetiyle	100

No	Zemahşerî (1 beyit)	%
1	Eseri münâsebetiyle	100

No	İdrîs-i Bitlisî (1 beyit)	%
1	Necâtî Bey’i eserinde methetmesi münâsebetiyle	100

No	Abdurrahman Efendi (30 beyit)	%
1	İzzeti, yüceliği münâsebetiyle	23
2	Din ve devlet adamlığındaki muvaffakiyeti, akli, anlayışı vs. münâsebetiyle	37
3	İlimdeki kudreti, mârifeti, ahlâkı, fazlı, zühdü münâsebetiyle	34
4	Hüner sâhibi kimseleri himâye etmesi münâsebetiyle	3
5	Necâtî Bey’le münâsebeti	3

ŞÂİRLER, SANATKÂRLAR

No	Hassân bin Sâbit (1 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Firdevsî (1 beyit)	%
1	Mahmûd-ı Gaznevî ile olan münâsebetiyle	100

No	Nizâmî-i Gencevî (2 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Sa'dî-i Şîrâzî (4 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	25
2	Eserleri münâsebetiyle	75

No	Ferîdüddin Attâr (2 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Kemâleddîn-i İsfahânî (2 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Emîr Hüsrev-i Dihlevî (1 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Selmân-ı Sâvecî (4 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Molla Câmî (1 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Atâyî/Atâ'î (İvaz Paşazâde) (1 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Şeyhî (3 beyit)	%
1	Şâirliği münâsebetiyle	100

No	Yâkût el-Müsta'sımî (3 beyit)	%
1	Hattı münâsebetiyle	100

DİĞER TARİHÎ KİŞİLER

No	Nu'mân b. Münzir b. Hâris (2 beyit)	%
1	Lâlesi münâsebetiyle	100

No	Seyf b. Zûyezen (1 beyit)	%
1	Benzetme sanatında benzetilen unsur olması münâsebetiyle	100

No	Hâtim et-Tâî (2 beyit)	%
1	Cömertliği münâsebetiyle	100

No	Ebû Cehil (1 beyit)	%
1	Kendisine hidâyetin nasip olmaması münâsebetiyle	100

No	Bermek (1 beyit)	%
1	Soyunun cömertliği münâsebetiyle	100

No	Esved el-Ansî (1 beyit)	%
1	Şarhoş olması münâsebetiyle	100

No	Ebû Müslim-i Horasânî (1 beyit)	%
1	Nacağı münâsebetiyle	100

No	Ayaz (6 beyit)	%
1	Mahmmûd-ı Gaznevî ile yakınlığı münâsebetiyle	100

No	Saruca Paşa (1 beyit)	%
1	Kalbinin kendini elevermesi münâsebetiyle	100

No	Bülbül Hâtun (1 beyit)	%
1	Oğlu Şehzâde Mahmûd ölümü münâsebetiyle	100

No	Hatipoğlu Seyyid Ahmed (5 beyit)	%
1	Necâtî Bey'in muhitindeki şahıslardan biri olması münâsebetiyle	100

No	Garib Ahmed (1 beyit)	%
1	Necâti Bey'in muhitindeki şahıslardan biri olması münâsebetiyle	100

No	Şeyhî (6 beyit)	%
1	Necâti Bey'in beğendiği kimselerden biri ya da mahbubu olması münâsebetiyle	100

No	Mesî Çelebî (7 beyit)	%
1	Necâti Bey'in beğendiği kimselerden biri ya da mahbubu olması münâsebetiyle	100

No	Mustafâ (5 beyit)	%
1	Necâti Bey'in beğendiği kimselerden biri ya da mahbubu olması münâsebetiyle	100

No	Memî (5 beyit)	%
1	Necâti Bey'in beğendiği kimselerden biri ya da mahbubu olması münâsebetiyle	100

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARİHÎ-EFSÂNEVÎ ŞAHSİYETLER

No	Cem / Cemşîd (11 beyit)	%
1	Saltanatı, kudereti, ihtişamı münâsebetiyle	27
2	Meclisi ve kadehi, Câm-ı Cihân-nümâsı münâsebetiyle	73

No	Dahhâk (3 beyit)	%
1	Omuzundaki yılanlar münâsebetiyle	67
2	Saltanatının bin yıl sürmesi münâsebetiyle	33

No	Ferîdun (2 beyit)	%
1	Hükümdârlığı münâsebetiyle	50
2	Yüceliği, uğurlu olması münâsebetiyle	50

No	Nerîmân (1 beyit)	%
1	Kahramanlığı münâsebetiyle	100

No	Sâm (1 beyit)	%
1	Kahramanlığı münâsebetiyle	100

No	Zâl / Destân (3 beyit)	%
1	Rüstem'in babası olması münâsebetiyle	100

No	Rüstem-i Zâl (4 beyit)	%
1	Kahramanlığı münâsebetiyle	100

No	Keykubad/Şâh Kubat (3 beyit)	%
1	Meclisi ve kadehi münâsebetiyle	66
2	Hükümdârlığı münâsebetiyle	34

No	Keyhüsrev (1 beyit)	%
1	Hükümdârlığı münâsebetiyle	100

No	Bîjen (1 beyit)	%
1	Kuyuya atılması münâsebetiyle	100

No	İsfendiyâr (1 beyit)	%
1	Kahramanlığı münâsebetiyle	100

No	Dârâb (1 beyit)	%
1	Büyüklüğü, heybeti, haşmeti münâsebetiyle	100

No	İskender (17 beyit)	%
1	Âb-ı hayâtı araması münâsebetiyle	35
2	Yaptırdığı duvar (sedd-i İskender) münâsebetiyle	12
3	Aynası münâsebetiyle	18
4	Kadehi münâsebetiyle	5
5	Hükümdârlığı ve ülkesi münâsebetiyle	30

No	Dârâ (3 beyit)	%
1	Saltanatı, kudereti, ihtişamı münâsebetiyle	67
3	Memleketi, ülkesi münâsebetiyle	33

No	Erdevân (1 beyit)	%
1	Takındığı hançer münâsebetiyle	100

No	Hüsrev (17 beyit)	%
1	Hükümdârlığı münâsebetiyle	59
2	Kudreti, savaşçılığı münâsebetiyle	29
3	Ülkesi münâsebetiyle:	6
4	Meclisi münâsebetiyle	6

No	Zülficân (1 beyit)	%
1	Takındığı hançer münâsebetiyle	100

MİTOLOJİK VARLIKLAR

No	Âfet (3 beyit)	%
1	Sevgilinin yerine kullanılması münâsebetiyle	100

SONUÇ

Necâtî Bey, Sehî Bey'den Fuat Köprülü'ye kadar şâirler hakkında hüküm vermiş olan tezkirecilerin, târihçilerin ve yabancı araştırmacıların değerinde ittifak ettikleri birkaç şâirden birisidir.⁶³⁷ O, XV. yüzyılın iki büyük şâirinden biridir. Diğeri ise Ahmed Paşa'dır. Ali Nihat Tarlan, her ne kadar Necâtî Bey'in tahsilinin medresenin yüksek kısımlarına çıkan bir dereceye varmadığını söylemişse de onun yaratılışı dolısıyla şiir ve inşâya meylettğini ve bunun bir sonucu olarak da bilgi dağarcığını olabildiğince genişlettiğini söylemiştir.⁶³⁸ Dîvânı incelendiğinde, gerçekten de Necâtî Bey'in bir çok konuda olduğu gibi şahıslar konusunda da geniş bir mâlûmata sâhip olduğu görülür. Devrinin en büyük iki şâirinden biri olan Necâtî Bey'in, dîvânında farklı çevrelerden veya farklı statülerdeki şahıslara Ahmed Paşa'ya oranla daha fazla yer verdiği tespit edilmiştir. Necâtî Bey, dîvânında 41'i dinî şahsiyet veya varlık, 58'i târihî şahsiyet, 10'u edebî eser kahramanı ve 18'i târihî-efsânevî şahsiyet ve mitolojik varlık olmak üzere toplam 125 (yüz yirmi beş) şahsa ve varlığa yer vermişken buna mukâbil Ahmed Paşa'nın, dîvânında yer verdiği şahıs ve şahıs şeklinde tasavvur edilen varlık sayısı 97 (doksan yedi)'dir. (Bkz. Tablo 12).⁶³⁹ Necâtî Bey'in dîvânında bu kadar şahsı işlemede onun ilmî merakı, yaşadığı coğrafya, içinde bulunduğu kültürel zemin ve devrin sanat telakkisi ile sanatın bir patronaj meselesi oluşu etkili olmuştur denebilir.

Necâtî Bey, dîvânında tamamı Kur'ân-ı Kerim'de zikredilmiş on iki peygambere yer vermiştir. Bu peygamberlerden bâzılarını bir ya da birkaç beyitte yüzeysel olarak işlemişken Hz. Yûsuf, Hz. Süleymân ile özellikle Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed'i daha geniş bir perspektifle ve daha fazla beyitte anmıştır. Hz. Muhammed haricindeki peygamberleri umûmiyetle beşerî planda ele almıştır. Ayrıca Hz. Îsâ'yı bâzı beyitlerde Hristiyanlıktaki görünüşüyle işlemiş, Hz. Nûh ve Hz. Âdem'e yer verdiği bâzı beyitlerde ise Kur'ân-ı

---

⁶³⁷ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı'nın Tahlili*, s. 293.

⁶³⁸ Tarlan, *Necâtî Beg*, s. XV.

⁶³⁹ Hz. Yûsuf ile Züleyhâ, hem "*Dinî Şahsiyetler ve Varlıklar*" hem de "*Edebî Eser Kahramanları*" bölümlerinde incelendiklerinden ötürü daha sağlıklı sonuçlar elde etmek adına "Genel Toplam" oluşturulurken bu durum dikkate alınmış ve mezkur şahsiyetler ile onları konu edinen beyitler "Genel Toplam"a ayrı ayrı yansıtılmamıştır.

Kerim’de bulunmayıp halk kültüründe yer alan İsrâiliyyat tarzındaki menkıbelerden yararlanmıştı. Hz. Yûsuf’u ise *Yûsuf ile Züleyhâ* mesnevîsinin neredeyse temel motiflerinin tamamını işleyerek ele almıştır. Bütün bunlar, Necâtî Bey’in peygamberlere dâir bilgisini Kur’ân-ı Kerim başta olmak üzere çeşitli kaynaklardan edindiği anlamına gelmektedir. Ahmed Paşa ise Necâtî Bey’in andığı Hz. Eyyûb ve Hz. İlyâs haricindeki diğer bütün peygamberleri dîvânında anmış, Necâtî Bey’den farklı olarak Hz. İsmâil ve Hz. İshâk’ı da birer beyitte zikretmiştir. Her iki şâir, birkaç istisna dışında peygamberleri benzer vasıfları, mûcizeleri ve başlarından geçen önemli hâdiselerle ele almışlardır. Hem beyit sayısı hem de ele aldıkları münâsebetler bakımından Necâtî Bey de Ahmed Paşa da en çok Hz. Muhammed üzerinde durmuştur. Bunda, her iki şâirin Hz. Peygamber’i övmek için yazdıkları na‘tler ve İslâm coğrafyasında Hz. Peygamber’e duyulan sevgi ve saygı etkili olmuştur denebilir. Bundan başka Necâtî Bey’in Hz. Îsâ ve Hz. Süleymân; Ahmed Paşa’nın ise Hz. İbrâhim ve Hz. Mûsâ üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir.

Semavî kitaplarda genellikle peygamberlerle birlikte zikredilen şahıs ve varlıkların hem Necâtî Bey hem de Ahmed Paşa tarafından benzer münâsebetlerle ele alındıkları tespit edilmiştir. Necâtî Bey, Âzer’i, Hz. İbrâhim’in babası olması münâsebetiyle; Belkıs ve Âsaf’ı, Hz. Süleymân ile; Mısır Azîzi’ni ve Züleyhâ’yı, Hz. Yûsuf ile; Hz. Meryem’i genellikle oğlu Hz. Îsâ ile; Firâvun’u ve askerlerini, Hz. Mûsâ ile birlikte zikretmiştir. Kârûn ise Hz. Mûsâ zamanında yaşamış olmasına rağmen bu peygamberle birlikte değil; daha çok, hazînesinin büyüklüğü ve yine hazînesinin yere geçirilmesi sebebiyle, tecerrüdün simgesi olup göğün dördüncü katında bulunan Hz. Îsâ ile birlikte bir kıyas unsuru olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde, Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Mûsâ ile yaptığı yolculuğu anlatılan ve kendisine hikmet verildiği belirtilen Hızır da Hz. Mûsâ ile değil, dördüncü kat gökte ebedî hayat üzere olan Hz. Îsâ ile anılmıştır. Hz. Hûd Peygamber zamanında yaşamış Âd kavminin reisi Şeddâd bin Âd, Kârûn ile, Kur’ân-ı Kerim’de fitnesiyle anılan Ye’cûc ise Zülkarneyn ile birlikte işlenmiştir. Ahmed Paşa ise dîvânında Âzer, Belkıs, Kârûn ve Şeddâd bin Âd’ı anmamış, Necâtî Beyden farklı olarak Nemrûd’u Hz. İbrâhim’i ateşe attırması münâsebetiyle bir beyitte ve Kur’ân-ı Kerim’de ismen anılmasına rağmen peygamberliği kesin olarak söylenemeyen Hz. Lokman’ı tabipliği ve hakîm oluşu münâsebetleriyle üç beyitte zikretmiştir. Her iki şâir de Hz. Muhammed’e yakınlığıyla bilinen Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’yi

hem ismen hem de “Çâr-yâr” tâbiriyle anmış ve bu dört halifeden başka sahâbeden sâdece Bilâl-i Habeşî’yi dîvânlarında zikretmişlerdir. Hz. Peygamberin torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, *Necâtî Bey Dîvânı*’nda ismen anılmışken Ahmed Paşa, dîvânında onlardan bahsetmemiştir. Necâtî Bey, mutasavvıf şahsiyetlerden Veysel Karanî, İbrâhim-i Edhem, Hallâc-ı Mahsur ile Şâh Handân ve Nimetullah-ı Velî’ye yer vermiş; Üveysî olarak da anılan Veysel Karanî’yi vatan sevgisiyle, İbrâhim-i Edhem’i zâhidâne kişiliğiyle ve Hallâc-ı Mansûr’u “ene’l-Hakk” sözüyle mevzûubahis etmiştir. Nimetullah tarikatının kurucusu Nimetullah-ı Velî ile muhtemelen bu tarikata intisaplı olan Şâh Handân’ı ise aynı bir beyitte, sevgilinin tavsifinde benzetme unsuru olarak anmıştır. Ahmed Paşa ise Necâtî Bey’in ele aldığı mutasavvıf şahsiyetlerden sâdece Hallâc-ı Mansûr’u aynı münâsebetle anmış, Necâtî Bey’den farklı olarak Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’yi, Emîr Sultân’ı, Şeyh Vefâ ve Şeyh Taceddin gibi genellikle devrin âlim ve mutasavvıflarını beyitlerinde işlemiştir. Necâtî Bey’in gerek “Na ‘t-i ‘Ali” kasîdesinde Şî‘a itikadı ve bâtinî tellakiler ile iltibas arz eden hususlara⁶⁴⁰ gerek Hurûfliği yeniden canlandıran Şâh İsmâil’in nazîreler yazdığı Nesîmî’nin⁶⁴¹ kardeşi Şâh Handân’a ve her ne kadar kendisi Sünnî ise de seyyid olması sebebiyle sonraki dönemlerde Şîi firkalar arasında benimsenen “Ni‘metullâhiyye” tarikatının kurucusu Nimetullah-ı Velî’ye⁶⁴² beyitlerinde yer vermesi onun, o dönemde Anadolu’da da etkisini gösteren farklı dinî-siyâsî cereyanlardan ve bu sebeple öne çıkan kişilerden haberdâr olduğunu gösterir.

Necâtî Bey Dîvânı’nda hükümdârlardan Fâtih Sultân Mehmed ve Sultân II. Bâyezîd başta olmak üzere Sultân II. Bâyezîd devrinin önemli iki hükümdârı Şâh İsmâil ile Alâüddeve Bozkurt Bey’e yer verilmiştir. Hükümdâr olarak bunlardan başka Osman Gâzi, II. Murâd ve Mahmûd-ı Gaznevî anılmıştır. Şâirlik yıllarının büyük bölümünü II. Bâyezîd’in saltanat devrinde geçiren Necâtî Bey, bu pâdişâhın Abdullah ve Mahmûd adlarındaki iki şehzâdesiyle birlikte sancakta bulunmuş, onlara kasîdeler sunmuştur. Özellikle de Şehzâde Mahmûd’a birçok kasîde yazmıştır. Necâtî Bey bundan başka Fâtih ve II. Bâyezîd devri vezir ve vezîriâzamlarından altı tânesine kasîdeler sunmuştur. Ahmed Paşa da Fâtih Sultân Mehmed’e ve Sultân II. Bâyezîd’e kasîdeler sunmuş beyitlerinde bu

---

⁶⁴⁰ Çavuşoğlu, *Necâtî Bey Divanı’nın Tahlili*, s. 50.

⁶⁴¹ A. Azmi, Bilgin, “Nesîmî”, *DİA*, XXXIII, 3-5.

⁶⁴² Mahmud Erol Kılıç, “Ni‘metullâh-ı Velî”, *DİA*, XXXIII, 133-135.

iki pâdişâhı ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Benzer şekilde Osman Gâzi'yi, II. Murâd'ı ve Mahmûd-ı Gaznevî'yi de anmıştır. Ancak Ahmed Paşa, devrin hiçbir vezir ya da vezîriâzamına kasîde sunmamış, Necâtî Bey'den farklı olarak dîvânında Fâtih Sultân Mehmed'in iki şehzâdesi Cem Sultân ve Şehzâde Mustafâ'yı anmıştır. Necâtî Bey'in devrinin iki pâdişâhı ve Sultân II. Bâyezîd'in iki şehzâdesiyle birlikte vezirlik ve vezîriâzamlık gibi makamlarda görev almış pek çok devlet adamına kasîdeler sunmasına rağmen Ahmed Paşa'nın Fâtih Sultân Mehmed ve Sultân II. Bâyezîd ile birkaç şehzâde dışında devrin hiçbir devlet adamına ya da saraya mensup herhangi bir kimseye kasîde yazmamış olması dikkat çekicidir. Ahmed Paşa devlet adamları yerine Emîr Buharî (Sultân), Şeyh Vefâ (Vefâzâde) ve Şeyh Taceddin gibi Osmanlı coğrafyasında devrinin en önemli âlim ve mutasavvıflarına kasîdeler yazmıştır. Buradan hareketle hayatlarında ulaştıkları siyâsî, dinî, toplumsal ve ilmi mertebelerin her iki şâirin de şiirlerine yansıdığı söylenebilir. Necâtî Bey'in devrin devlet adımlarının birçoğuna kasîde sunması bir anlamda ekonomik sebeplerle ilgilidir denebilir. Ahmed Paşa'nın ise bu bağlamda Necâtî Bey'e göre daha avantajlı bir duruma sâhip olduğu açıktır. Öte yandan Ahmed Paşa'nın devrin âlim ve mutasavvıflarına şiirler yazması onun dinî-tasavvufî yönünü gösterirken Necâtî Bey için eserlerinden hareketle -ki tasavvufî etki şiirlerinde kendini gösterse bile- böyle bir sonuca ulaşmak mümkün değildir.

Necâtî Bey, dîvânında pek çok şâire ve âlime, az da olsa bâzı sanatkâr ve filozoflara yer vermiştir. Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, dîvânında önemli bir yer tutmaktadır. Şâirlerden Selmân-ı Sâvecî'yi, Kemâl-i Isfahanî'yi, Nizâmî'yi ve Şeyhî'yi üstat olarak anmış, Şeyhî'yi otorite olarak kabul etmiş ve Molla Câmî'yi beğendiğini dile getirmiş, Hassân bin Sâbit, Ferîdüddin Attâr, Şeyh Sâdi-i Şirâzî ve Atâyî gibi pek çok şâiri zikretmiş ve Yâkût el-Müsta'sımî ve Aristo gibi sanatkâr ve filozofları da anmıştır. Ahmed Paşa da dîvânında Hassân bin Sâbit, Ferîdüddin Attâr, Selmân-ı Sâvecî, Nizâmî-i Gencevî ve Atâyî gibi benzer şâirleri işlemiştir. Her iki şâirin de bu şâirleri anmalarının sebebi aynıdır. Fakat Şeyhî, Firdevsî, Kemâl-i Isfahanî gibi şâirler ve yine Necâtî Bey'in dîvânında işlediği Zemahşerî, Gazzalî, İbn Sînâ ve Aristo gibi bilim insanları ve filozoflar *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda ele alınmamıştır. Ahmed Paşa ise Necâtî Bey'den farklı olarak Kemâl-i Hücendî, Mahmûd-ı Şebüsterî, Kâtibî, Tûsî ve İmam Taberî gibi şâir ve ilim insanlarını dîvânında işlemiştir.

Necâtî Bey; devlet adamları, şâir, âlim, sanatkâr ve filozoflardan başka on altı şahsı daha farklı münâsebetlerle dîvânında ele almıştır. Bunlardan bir kısmı Ahmed Paşa'da olduğu gibi şâirin muhitini oluşturan kimseler ve mahbupları; bir kısmı da Hâtim et-Tâî ve Nu'mân b. Münzir gibi târihe mâl olmuş kimselerdir. Ancak Necâtî Bey'in beyitlerinde ismen andığı Ebû Müslim el-Horâsânî, Esved el-Ansî, Seyf bin Zülyezen ve Ebû Cehil gibi bir şekilde târihî kişiliği de bulan şahıslar ile isimlerini söylemeden değindiği Çin Fağfur, Rum Kayseri, Hitay Hâkanı, Tatar Hanı gibi altı şahsiyete Ahmed Paşa, dîvânında değinmemiştir.

Necâtî Bey Dîvânı'nda edebî eser kahramanlarından ekseriyetle Leylâ, Mecnûn, Ferhâd ve Şîrîn'e yer verilmiştir. Necâtî Bey âşık olarak kendini genellikle Ferhâd ve Mecnûn ile karşılaştırmış, bâzı beyitlerinde kendini onlardan üstün görmüş, bâzı beyitlerde kendini onlara denk tutmuş, bâzılarında ise onları kendine örnek almıştır. Ahmed Paşa ise dîvânında daha çok *Leylâ ve Mecnûn* mesnevîsinin kahramanlarına ağırlık vermiş, bununla birlikte Necâtî Bey kadar olmasa da *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevîsinin kahramanlarını da birkaç beyitte anmıştır. Ahmed Paşa, *Yûsuf ile Züleyhâ* mesnevîsinin kahramanlarını ise Necâtî Bey'e nispeten farklı yönleriyle ve daha sık zikretmiştir. Necâtî Bey'den farklı olarak birer beyitle de olsa *Vâmık ile Azrâ* mesnevîsinin ana kahramanları ile *Hüsrev ve Şîrîn* mesnevîsinde bahsi geçen çeng ve ud üstatlarından Nigisa ve Barbüd'ü dîvânında anmıştır.

Necâtî Bey, neredeyse tamamı *Şehnâme*'de anılan on yedi târihî-efsânevî şahsiyeti dîvânında işlemiş, üç beyitte ise hurufattan olup başı kız, gövdesi aslan şeklinde iki kanatlı, yüzünü görenlerin aşk derdine giriftar olduklarına inanılan Âfet'e yer vermiştir. Ahmed Paşa ise bu târihî-efsânevî kahramanlara beyitlerinde yer verilmişse de bunların sayısı Necâtî Bey'e nispetle azdır. Meselâ Dârâ, Dahhâk, Bijen, Keykubad, Sâm, Zâl, Erdevân ve Zülficân gibi isimler *Ahmed Paşa Dîvânı*'nda anılmamıştır. Bununla birlikte o, Necâtî Bey'den farklı olarak birkaç beyitte Nûşirevân'ı ve tek bir beyitte ise Ehrimen'i ele almıştır.

Sonuç olarak iki şâir de umûmiyetle peygamberleri, beşerî planda; hükümdârları, idealize ederek; birçoğu *Şehnâme*'de geçen târihî-efsânevî kahramanları, memduhlarını methederken; edebî eser kahramanlarını ise âşık-mâşuk münâsebetinde kendi aşklarını dile getirirken bâzen kıyas bâzen de benzetme unsuru olarak ele almışlardır. Fakat Necâtî

Bey'in çağdaşı Ahmed Paşa'ya nispeten dîvânında daha fazla şahsa yer verdiği ve dîvânı incelendiğinde bu şahıslar hakkında farklı mâlûmatlara sâhip olduğu görülmüştür. Ele aldıkları şahıslar açısından iki şâir arasındaki en anlamlı farkın “*Devlet Adamları*” alt başlığında oluşmuş olması mezkûr şâirlerin ekonomik durumlarıyla açıklanabilir. Zîra Ahmed Paşa, Fâtih Sultan Mehmed'in tahta geçmesinden sonra kısa sürede yükselerek padişaha musâhib ve hoca olmuş, şiirlerinde Fâtih'i methederek ondan büyük ilgi görmüş, bilhassa devlet adamı sıfatıyla gösterdiği başarılarıyla pâyelerin en yükseğine ulaşarak vezirlik rütbesini elde etmiş; bu da onun ekonomik imkânlarını olabildiğince iyi bir duruma getirmiştir.⁶⁴³ Necâtî Bey ise ekonomik sebeplerden ötürü sürekli bir hâmi arayışı içerisinde olmuş, devrin padişâhları başta olmak üzere şehzâdelere ve üst kademelerde görev alan birçok devlet adamına şiirler yazmak durumunda kalmıştır. Bundan başka Necâtî Bey'in târihî-efsânevî şahsiyetlere de Ahmed Paşa'ya oranla daha fazla yer verdiği görülmüştür.

Tablo 13
NBD ve APD'de Şahıslar Kadrosu

No	Şahıslar ve Varlıklar	NBD		APD	
		Kişi Sayısı	Beyit Sayısı	Kişi Sayısı	Beyit Sayısı
1	Peygamberler	12	263	12	212
2	Semavî Kitaplarda Zikredilen Diğer Şahıslar	11	63	9	40
3	İslâmiyet Açısından Önemli Şahsiyetler	10	46	9	18
4	Mutasavvıf Şahsiyetler	5	9	5	78
5	Semavî Kitaplarda Zikredilen Varlıklar	3	18	4	32
6	Devlet Adamları (Pâdişâh, Şehzâde, Vezir)	17	901	9	674
7	Âlimler ve Filozoflar	6	35	1	1
8	Şâirler ve Sanatkârlar	13	26	14	33
9	Diğer Târihî Kişiler	16	45	14	73
10	İsmi Söylenmeyen Târihî Şahsiyetler	6	7	-	-
11	Edebî Eser Kahramanları	10	123	11	82
12	Târihî-Efsânevî Şahsiyetler-Mitolojik Varlıklar	18	75	11	54
Genel Toplam		125	1578	97	1264

⁶⁴³ Günay Kut, “Ahmed Paşa, Bursalı”, *DİA*, II, 111.

NECÂTÎ BEY DİVÂNINDA ŞAHISLAR DİZİNİ

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLER

HZ. ÂDEM

Cennette oluşu: s.5, Mesnevî-3; s.5, Mesnevî-5; s.483, G:545 /1;

Şeytân'ın aldatmasıyla yasak dâneyi yiyip cennetten çıkarılması: s.465, G.518/3; s.541, G.627/6. s.281, G.220/2; s.338, G:316 /3; s.492, G:557 /5;

Şeytâna lânet etmesi: s.406, G.427/5.

Şeytânla rekâbeti: s.286, G:230/4;

Cennetten kovulduğunda Hindistan'a indirilmesi: s.5, Mesnevî- 6.

Bin yıl yaşamış olması: s.191, G.74/7; s.236, G:148/2; s.475, G.534/4.

Bütün insanların onun neslinden gelmesi: s.280, G:218 /3; s.366, G.365/3; s.384, G.392/4; s.439, G.480/9.

Allah tarafından affedilmesi: s.487, G:549/5;

Seyfullah sıfatını taşıması: s.5, Mesnevî, B.3.

Âdem sözünün "insanoğlu" anlamında kullanılması: s.32, K.4/25; s.106, MŞSA.6/7; s.111, MŞSM.2/2; s.126, Kıt'a-32/1; s.159, G.23/7; s.173, G.46/3; s.179, G.56/6; s.186, G.66/4; s.191, G.74/7; s.209, G.104/3; s.231, G.141/5; s.242, G.156/2; s.250, G.170/4; s.254, G.177/1; s.255, G.177/6; s.255, G.179/1; s.259, G.186/3; s.272, G.204/3; s.274, G.208/4; s.276, G.212/1; s.280, G.218/3; s.280, G.219/1; s.288, G.233/5; s.313, G.275/3; s.316, G.280/6; s.340, G.318/5; s.360, G.355/2; s.374, G.377/7; s.380, G.386/3; s.385, G.395/3; s.392, G.406/2; s.403, G.423/1; s.405, G.426/7; s.421, G.452/3; s.428, G.464/8; s.435, G.474/5; s.459, G.509/5; s.472, G.529/3; s.509, G.582/7; s.510, G:583/7; s.516, G.592/4; s.522, G.600/5; s.530, G.613/4; s.552, G.645/2; s.553, G.647/4.

HZ. NÛH

Uzun ömürlü olması: s.457, G.506/4.

HZ. İBRÂHİM

Kâ'be'yi binâ etmesi: s.286, G.230/6; s.286, G.231/2; s.423, G.456/1.

Halîlullah olması: s.286, G.230/6; s.286, G.231/2; s.434, G.473/6.

Misâfir severliği: s.434, G.473/6.

Ades hâdisesi: s.345, G.327/3.

HZ. YA'KÛB

HZ. Yûsuf'un ölüm haberiyle ıztıtâb duyması: s.163, G.30/3; s.255, G.178/2; s.286, G.231/1; s.427, G.462/7; s.437, G.477/3; s.516, G.593/3.

HZ. YÛSUF

Güzelliği: s.49, K.11/9; s.204, G.95/6; s.282, G.223/3; s.413, G.440/2; s.433, G.471/5; s.436, G.475/2; s.451, G.497/3; s.536, G.620/6.

Kuyuya atılması: s.92, K.24/2; s.102, MŞSA-1/2; s.449, G.493/7.

Kanlı gömleğinin babasına götürülmesi: s.437, G.477/3.

Zindanda kalması: s.5, Mesnevî-9; s.174, G.49/1; s.454, G.502/5; s.535, G.619/1.

Köle olarak satılması/kendini satması: s.148, G.6/4; s.268, G.198/6; s.426, G.462/3; s.438, G.479/7; s.485, G.546/2.

İffeti münâsebetiyle: s.512, G.587/1.

Zelîhâ'nın âşık oluşu ve eteğinin yırtılması: s.167, G.36/2.

Gömleğinin yırtılması: s.154, G.16/3.

Mısır'a azîz veya sultân oluşu: s.138, Kıt'a-79/2; s.284, G.226/5; s.319, G.284/1; s.322, G.289/4; s.350, G.336/2; s.450, G.495/1; s.535, G.619/1.

Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan kıssası: s.266, G.196/4.

Rüyaları ta'bîr etmesi: s.404, G.425/4.

HZ. EYYÛB

Hastalıklara sabrı: s.168, G.38/4; s.416, G.444/2; s.457, G.506/4.

HZ. MÛSÂ

Bir kıbtîyi öldürmesi: s.241, G.155/1.

“Yed-i beyzâ” mucizesi: s.61, K.15/7.

Kızıldeniz’i ikiye bölmesi, Fir‘avun’un helâk olması: s.409, G.431/5.

Allah ile konuşması: s.3, B.; s.91, K.23/15.

Sihrin revaçta olduğu bir dönemde dünyayı aydınlatması: s.4, Nesir.

HZ. İLYÂS

Ebedî hayata kavuşmuş olması: s.344, G.326/3.

HZ. DÂVÛD

Zırhı münâsebetiyle: s.37, K.7/2.

Zebûr münâsebetiyle: s.226, G.133/3.

HZ. SÛLEYMÂN

Belkıs ile ola ilişkisi: s.70, K.18/12.

Mührü münâsebetiyle: s.74, K.19/38; s.194, G.80/3; s.273, G.206/5; s.335, G.311/2;
s.426, G.460/5; s.434, G.473/2; s.445, G.488/6; s.469, G.524/7; s.477, G.536/4.

Cömertliği: s.70, K.18/12.

Yüzüğü münâsebetiyle: s.74, K.19/37; s.79, K.21/2; s.363, G.360/3; s.390, G.403/4;
s.473, G.531/3.

Tahtı, hükümdârlığı, kudreti münâsebetiyle: s.218, G.119/3; s.227, G.134/6.

Cihângîrliği: s.74, K.19/38; s.94, K.25/5.

Mahlûkat üzerinde hükümdârlık kurması: s.216, G.115/4; s.363, G.360/3.

Kuş dilini bilmesi: s.183, G.62/7.

Karınca münâsebeti: s.218, G.119/3; s.227, G.134/6; s.465, G.518/2; s.525, G.605/6.

Dîv münâsebetiyle: s.273, G.206/5; s.510, G.584/3.

Âsaf münâsebetiyle: s.201, G.91/4; s.227, G.134/6.

HZ. İSÂ (MESÎH)

Bir bâkireden doğmuş olması: s.109, Terkib-bend 4/3.

Babasız olarak dünyaya gelmesi: s.3, Beyit.

Daha bebek iken konuşması: s.388, G.401/1.

Nefesi ile hastaları iyileştirip ölüleri diriltmesi: s.3, Nesir; s.22, K.1/1; s.26, K.2/25; s.40, K.8/2; s.54, K.12/13; s.67, K.17/2; s.68, K.17/9; s.91, K.23/15; s.100, TBSA- 2/6; s.109, Terkib-bend 4/3; s.126, Kıt'a-33/1; s.147, G.3/7; s.156, G.18/2; s.168, G.37/3; s.217, G.117/3; s.218, G.119/7; s.237, G.149/5; s.250, G.169/2; s.255, G.178/3; s.273, G.207/4; s.277, G.213/3; s.334, G.310/3; s.337, G.315/3; s.344, G.325/3; s.349, G.334/5; s.363, G.360/3; s.364, G.361/2; s.400, G.418/5; s.402, G.422/2; s.454, G.501/6; s.484, G.545/10; s.536, G.620/3; s.537, G.622/5.

Körlerin gözünü açması: s.391, G.405/4.

Bineği münâsebetiyle: s.97, Mersiye-i Ester, B.12; s.427, G.462/5.

Göğe yükseltilmesi: s.169, G.40/5; s.337, G.314/2; s.261, G.188/4; s.407, G.428/6; s.534, G.618/2.

Göğe çıkışı esnâsında üzerindeki iğne münâsebetiyle: s.87, K.22/11; s.409, G.431/8.

Ebedî hayat üzere oluşu: s.7, Mesnevî, B.6; s.35, K.6/25; s.48, K.10/33.

Tecerrüdün simgesi olması: s.146, G.3/6; s.460, G.510/2; s.546, G.635/4.

Gökten nüzulü: s.391, G.404/4; s.475, G.534/5.

Hristiyan dinindeki görünüşü: : s.5, Mesnevî-8; s.191, G.74/3.

Getirdiği dinin hükmünün kalkması: s.237, G.150/3.

Diğer: s.68, K.17/20; s.75, K.20/2; s.75, K.20/6; s.241, G.155/1; s.355, G.346/2.

HZ. MUHAMMED

Habibullah oluşu: s.18, KNR/20; s.19, KNR/37.

Getirdiği şerîat münâsebetiyle: s.17, KNR/5; s.17, KNR/6; s.17, KNR/7; s.20, KNR/43; s.21, KNR/69; s.30, K.4/7; s.47, K.10/17; s.49, K.11/3; s.108, Terkib-bend 2/2.

Şâir olmaması münâsebetiyle: s.4, Nesir.

Nübüvveti: s.18, KNR/22.

Mîraç ve İsrâ hâdisesi: s.2, Mesnevî; s.3, Mesnevî; s.17, KNR/11; s.18, KNR/12; s.18, KNR/13; s.18, KNR/14; s.18, KNR/15; s.18, KNR/16; s.18, KNR/17; s.18, KNR/18.

Âlemlerin onun hürmetine yaratılmış olması: s.17, KNR/10; 19, KNR/35.

Âlemlere rahmet olarak gönderilişi: s.2, Âyet; s. s.21, KNR/67.

Mahlûkatın ve bütün peygamberlerin en üstünü ve övünç vesilesi olması: s.3, Kıt'a; s.3, Beyit; s.18, KNR/20; s.18, KNR/21; s.19, KNR/37.

Yüceliği, seçkinliği ve övgüye lâyık olması: s.3, Beyit; s.17, KNR/3; s.17, KNR/4; s.17, KNR/5; s.17, KNR/8; s.17, KNR/9; s.17, KNR/10; s.18, KNR/23; s.18, KNR/24; s.18, KNR/25; s.18, KNR/27; s.19, KNR/28; s.19, KNR/29; s.19, KNR/30; s.19, KNR/35; s.19, KNR/36; s.19, KNR/38; s.19, KNR/39; s.19, KNR/40; s.19, KNR/41; s.310, G.269/5; s.357, G.349/4; s.531, G.614/1.

Ahlâkı, hâli, tavrı münâsebetiyle: s.7, Mesnevî, B.6; s.19, KNR/37.

Son peygamber olması: s.3, Kıt'a.

Ümmetine şefâat edecek olması: s.19, KNR /31; s.20, KNR/52; s.20, KNR/53; s.20, KNR/57; s.21, KNR /58; s.21, KNR/60.

Ümmetine düşkünlüğü: s.3, Nesir; s.18, KNR/26; s.21, KNR/66; s.108, Terkid-bend 2/2; s.195, G.81/5; s.219, G.121/2; s.300, G.253/8.

Gösterdiği mucizeler münâsebetiyle: s.17, KNR/5; s.219, G. 121/2; s.312, G.272/4.

Belâgatin revaçta olduğu bir zamanda gönderilmiş olması: s.4, Nesir.

Gül-Hz. Muhammed münâsebetiyle: s.60, K.15/1; s.61, K.15/2.

Hadisleri: s.4, Beyit; s.19, KNR/31; s.19, KNR/34; s.30, K.4/8; s.44, K.9/17; s.82, K.21/34; s.387, G.397/6.

Çâr-yâr ile münâsebetiyle: s.20, KNR/42; s.20, KNR/41; s.20, KNR/43-46.

Âilesi ve ashâbı münâsebetiyle: s.20, KNR /49.

Hicret ve Medine-i Münevvere münâsebetiyle: s.13, Kıt'a; s.84, K.21.2/9.

Sancağı münâsebetiyle: s.114, MŞSM- 7/4.

Sünneti münâsebetiyle: s.6, Mesnevî-17.

Torunları münâsebetiyle: s.20, KNR /47.

Doğmadan önce babasının ölmüş olması: s.3, B.

Kâbe'nin kible olması: s.423, G.456/5.

Makâm-ı Mahmûd münâsebetiyle: s.116, Târîh/4.

SEMAVÎ KİTAPLARDA ZİKREDİLEN DİĞER ŞAHISLAR

ŞEDDÂD BİN ÂD

Helâk edilmesi: s.306, G.263/7.

ÂZER

Hz. İbrâhim'im babası olması: s.423, G.456/1.

ZÜLEYHÂ

Hz. Yûsuf'un gömleğini yırtması: s.167, G.36/2.

MISIR 'AZİZİ

Hz. Yûsuf'u satıl alması: s.148, G.6/4.

FİR'AVUN

Askerleriyle helâk olması: s.409, G.431/5.

KÂRÛN

Hazînesinin çokluğu ve yere batırılması: s.48, K.10/25; s.103, MŞSA-1/8; s.146, G.3/6; s.306, G.263/7; s.486, G.548/3; s.534, G.618/2; s.546, G.635/4.

HZ. HIZIR

Her yerde hazır ve nâzır olması: s.34, K.6/5.

Âb-ı hayâtın içmesi: s.38, K.7/18; s.50, K.11/18; s.67, K.17/2; s.95, K.25/19; s.99, TBSA- 2/4; s.99, TBSA- 2/5; s.112, MŞSM- 3/8; s.128, Matla'-40; s.213, G.110/5; s.215, G.115/2; s.254, G.177/1; s.259, G.184/9; s.300, G.253/2; s.329, G.301/5; s.344, G.325/3; s.376, G.381/1; s.425, G.460/2; s.435, G.474/4; s.476, G.535/6.

Dâima yeşil kıyafetler giymesi: s.84, K.21/20.

Peygamber olarak anılması: s.48, K.10/33; s.189, G.71/6.

Darda kalanlara yardım etmesi: s.7, B.6; s.84, K.21.2/20; s.164, G.31/6; s.537, G.622/5.

Karşılattığı insanlara uğur getirmesi: s.351, G.338/2.

Diğer münâsebetleriyle: s.75, K.20/2; s.173, G.46/3.

ÂSAF b. BERAHYÂ

s.25, K.2/14; s.47, K10/14; s.47, K10/17; s.48, K10/18; s.68, K17/15; s.72, K.19/6; s.73, K.19/25; s.107, Terkib-bend 1/8; s.117, Kıt'a-1/1; s.201, G.91/4; s.227, G.134/6.

BELKÎS (SEBE' MELİKESİ)

Hız. Süleymân ile ilişkisi: s.70, K.18/12.

HZ. MERYEM

Hız. İsâ'nın annesi olması: s.5, Mesnevî-8; s.48, K.10/33; s.191, G.74/3; s.475, G.534/5; s.484, G.545/10.

Bekâreti: : s.109, Terkib-bend 4/3.

Karalar giyinmesi: s.335, G.311/5; s.436, G.475/5.

YE'CÛC

Fitne yayması: s.72, K.19/3; s.78, K.20/45.

DİN İTİBARIYLA ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

ÂL-I MUSTAFÂ

s.20, KNR/49; s.17, KNR/3; s.22, NA/7.

ÇÂR YÂR

s.30, K.4/7; s.79, K.20/60.

ASHÂB-I KİRÂM

s.20, KNR/49; s.531, G.614/1.

HZ. EBÛ BEKİR

Hız. Muhammed ile dostluğu: s.20, KNR/43; s.43, K.9/2; s.43, K.9/16.

HZ. ÖMER

Hız. Muhammed'e yakınlığı: s.20, KNR /44.

Adâleti: s.81, K.21/33.

HZ. OSMAN

İlim ve hilm sâhibi oluşu: s.20, KNR/45.

Kur'ân-ı Kerim'i güzel okuması: s.266, G.196/4.

HZ. ALİ

Cesâreti, yiğitliği ve kahramanlığı: s.20, KNR/46; s.21, NA/1; s.22, NA/9; s.31, K.4/22; s.56, K.13/15; s.132, Müfred-57; s.357, G.349/1; s.357, G.349/6.

İlmi: s.21, NA/2; s.357, G.349/2; s.357, G.349/7.

İmâmeti: s.22, NA/5; s.357, G.349/5.

Hiz. Muhammed'e yakınlığı: s.22, NA/4; s.22, NA/7; s.357, G.349/4.

Velâyeti: s.22, NA/7.

Cömertliği: s.22, NA/6; s.81, K.21/33; s.310, G.268/6.

Kabrinin Necef'te bulunması: s.310, G.268/6; s.310, G.269/1.

Ebu Tûrab lakabı münâsebetiyle: s.177, G.52/7.

BİLÂL-İ HABEŞÎ

Hakk'a yakınlığı: s.18, KNR /19.

Ezân-ı Muhammedî'yi veya salâ okuması: s.515, G.590/5.

Sesinin güzelliği: s.67, K.16/43.

Teninin rengi: s.551, G.644/4.

HZ. HASAN

Hiz. Muhammed'in torunu olması: s.20, KNR /47; s.20, KNR /48; s.310, G.269/2.

HZ. HÜSEYİN

Hiz. Muhammed'in torunu olması: s.20, KNR /47; s.20, KNR /48; s.310, G.269/2.

MUTASAVVIF ŞAHSİYETLER

VEYSEL KARENÎ

Vatan sevgisi münâsebetiyle: s.286, G.231/2.

İBRÂHİM-İ EDHEM

Zâhidliği münâsebetiyle: s.191, G.74/4; s.283, G.224/1; s.286, G.230/6; s.360, G.355/3.

HALLÂC-I MANSÛR

“Ene'l-Hakk” sözü münâsebetiyle: s.170, G.41/3; s.545, G.633/4.

Nİ‘METULLÂH-I VELÎ

s.329, G.301/2.

ŞÂH HANDÂN:

s.329, G.301/2.

SEMAVÎ KİTAPLARDA ZİKREDİLEN DİĞER VARLIKLAR

CEBRÂİL

s.64, K.16/4; s.75, K.19/4; s.510, G.583/7. s.521, G.600/4.

HÂRÛT

Bâbil’de bir kuyuda baş aşağı asılı olması münâsebetiyle: s.46, K.10/4; s.46, K.10/5.

ŞEYTÂN (İBLİS)

İnsanları doğru yoldan saptırması: s.19, KNR /41; s.248, G.167/6.

İsyan edip lânetlenmesi: s.78, K.20/43.

Kendisine cennet kapısının yılan tarafından açılması: s.245, G.162/3.

Cennette Hz. Âdem ve Hz. Havva’yı aldatması: s.465, G.518/3; s.541, G.627/6.

Hastaya su verip îman alması: s.179, G.55/3; s.218, G.119/4; s.271, G.202/3.

Cennetten kovulması: s.177, G.52/6.

Diğer münâsebetler: s.246, G.163/6; s.266, G.196/5.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET ADAMLARI

MAHMÛD-I GAZNEVÎ

Firdevsî ile olan münâsebeti: s.122, Kıt'a-16/2.

Ayaz ile olan münâsebeti: s.192, G.76/4; s.289, G.235/4; s.293, G.242/5; s.474, G.532/2; s.491, G.555/1; s.545, G.634/4.

I. OSMAN

Soyunun onun adıyla anılması: s.57, K.13/25; s.81, K.21/33; s.94, K.25/1.

Kurduğu devlet münâsebetiyle: s.273, G.206/7.

II. MURÂD HAN

Fâtih Sultân Mehmed'in babası olması münâsebetiyle: s.35, K.6/27.

FÂTİH SULTÂN MEHMED

Saltanatı, yüceliği, cihân sultânı oluşu: s.23, K.1/13; s.23, K.1/17; s.23, K.1/18; s.23, K.1/19; s.23, K.1/20; s.23, K.1/21; s.24, K.1/29; s.35, K.6/24; s.35, K.6/26; s.35, K.6/27; s.36, K.6/28; s.36, K.6/29; s.36, K.6/32; s.59, K.14/18; s.59, K.14/19; s.59, K.14/24; s.59, K.14/25; s.60, K.14/33; s.60, K.14/34.

Savaşçılığı, kahramanlığı, fetihleri: s.23, K.1/12; s.23, K.1/15; s.23, K.1/16; s.24, K.1/31; s.24, K.1/32; s.36, K.6/30; s.36, K.6/31; s.59, K.14/26; s.59, K.14/27; s.60, K.14/28; s.60, K.14/29; s.60, K.14/30; s.60, K.14/31; s.60, K.14/32.

Adâleti s.59, K.14/16.

Cömertliği: s.23, K.1/23; s.23, K.1/24; s.23, K.1/25; s.24, K.1/26; s.24, K.1/28; s.36, K.6/33; s.36, K.6/34; s.59, K.14/17; s.59, K.14/20; s.59, K.14/21; s.59, K.14/22; s.59, K.14/23.

Ahlâkı: s.23, K.1/22.

Şâirlerin kendisinden ihsan dilemesi: s.36, K.6/35; s.36, K.6/36; s.36, K.6/37; s.36, K.6/38; s.60, K.14/35; s.60, K.14/36; s.60, K.14/37; s.60, K.14/39.

Diğer münâsebetler: s.7, Mesnevî/17; s.24, K.1/27.

SULTÂN II. BÂYEZÎD HAN

Yüceliği, ilmi, fazlı, hâkimiyeti, saltanatı: s.7, Mesnevî-3; s.7, Mesnevî-4; s.7, Mesnevî-8; s.7, Mesnevî-10; s.7, Mesnevî-11; s.7, Mesnevî-12; s.21, KNR/61; s.21, KNR/62; s.21, KNR /63; s.21, KNR /66; s.21, KNR/67; s.21, KNR/68; s.21, KNR/69; s.27, K.3/16; s.28, K.3/22; s.28, K.3/23; s.28, K.3/24; s.28, K.3/28; s.28, K.3/29; s.28, K.3/30; s.28, K.3/31; s.28, K.3/32; s.29, K.3/34; s.29, K.3/36; s.30, K.3/48; s.37, K.7/10; s.37, K.7/11; s.37, K.7/12; s.37, K.7/13; s.38, K.7/24; s.39, K.7/35; s.41, K.8/18; s.41, K.8/19; s.41, K.8/20; s.41, K.8/21; s.41, K.8/22; s.41, K.8/25; s.41, K.8/26; s.41, K.8/27; s.41, K.8/28; s.41, K.8/29; s.41, K.8/30; s.42, K.8/31; s.42, K.8/32; s.42, K.8/37; s.44, K.9/18; s.44, K.9/22; s.44, K.9/23; s.44, K.9/25; s.44, K.9/26; s.44, K.9/27; s.44, K.9/30; s.44, K.9/31; s.45, K.9/33; s.45, K.9/34; s.45, K.9/35; s.45, K.9/37; s.45, K.9/39; s.45, K.9/40; s.45, K.9/44; s.45, K.9/45; s.45, K.9/47; s.49, K.11/13; s.50, K.11/16; s.50, K.11/19; s.50, K.11/20; s.50, K.11/21; s.50, K.11/23; s.50, K.11/26; s.52, K.11/55; s.52, K.11/57; s.52, K.11/58; s.62, K.15/19; s.62, K.15/25; s.62, K.15/26; s.62, K.15/27; s.62, K.15/28; s.62, K.15/29; s.63, K.15/44; s.77, K.20/32; s.77, K.20/36; s.78, K.20/41; s.78, K.20/48; s.78, K.20/49; s.78, K.20/50; s.78, K.20/51; s.79, K.20/53; s.96, K.25/34; s.96, K.25/35; s.96, K.25/36; s.96, K.25/37; s.96, K.25/38.

Adâleti: : s.27, K.3/16; s.28, K.3/17; s.39, K.7/35; s.41, K.8/17; s.41, K.8/23; s.44, K.9/19; s.44, K.9/24; s.44, K.9/29; s.45, K.9/38; s.50, K.11/28; s.50, K.11/29; s.62, K.15/17; s.62, K.15/18; s.62, K.15/30; s.63, K.15/32; s.77, K.20/30; s.77, K.20/31; s.77, K.20/33; s.77, K.20/34; s.77, K.20/36; s.78, K.20/38; s.78, K.20/46; s.78, K.20/51; s.79, K.20/57.

Cömertliği: s.7, Mesnevî/5; s.7, Mesnevî/6; s.21, KNR/64; s.28, K.3/25; s.28, K.3/26; s.41, K.8/20; s.44, K.9/21; s.45, K.9/38; s.45, K.9/46; s.45, K.9/47; s.49, K.11/15; s.50, K.11/33; s.62, K.15/18; s.62, K.15/20; s.62, K.15/21; s.62, K.15/22; s.62, K.15/31; s.78, K.20/39; s.78, K.20/40.

Ahlâkı, mizacı, yaratılışı: s.7, Mesnevî-7; s.28, K.3/18; s.28, K.3/19; s.42, K.8/31; s.42, K.8/36; s.44, K.9/28; s.62, K.15/20; s.62, K.15/30; s.63, K.15/33; s.63, K.15/34; s.63, K.15/35; s.77, K.20/35; s.78, K.20/47; s.78, K.20/51.

Gazabı ve savaşçılığı, fetihleri: s.21, KNR /65; s.28, K.3/20; s.28, K.3/21; s.28, K.3/27; s.28, K.3/28; s.37, K.7/14; s.37, K.7/15; s.38, K.7/16; s.38, K.7/17; s.38, K.7/18; s.38,

K.7/20; s.38, K.7/21; s.38, K.7/22; s.38, K.7/23; s.39, K.7/32; s.39, K.7/33; s.39, K.7/34; s.41, K.8/23; s.41, K.8/24; s.41, K.8/25; s.42, K.8/33; s.42, K.8/34; s.42, K.8/35; s.44, K.9/20; s.45, K.9/36; s.45, K.9/41; s.45, K.9/43; s.49, K.11/12; s.49, K.11/14; s.50, K.11/16; s.50, K.11/17; s.50, K.11/18; s.50, K.11/22; s.50, K.11/24; s.50, K.11/25; s.50, K.11/30; s.50, K.11/31; s.50, K.11/32; s.51, K.11/34; s.51, K.11/35; s.51, K.11/36; s.51, K.11/37; s.51, K.11/38; s.51, K.11/39; s.51, K.11/40; s.51, K.11/41; s.51, K.11/42; s.51, K.11/43; s.51, K.11/44; s.51, K.11/45; s.51, K.11/46; s.62, K.15/23; s.62, K.15/24; s.62, K.15/31; s.78, K.20/42; s.78, K.20/43; s.78, K.20/44; s.78, K.20/45; s.78, K.20/47; s.94, K.25/1; s.94, K.25/2; s.94, K.25/3; s.94, K.25/4; s.94, K.25/5; s.94, K.25/6; s.94, K.25/7; s.94, K.25/8; s.94, K.25/9; s.95, K.25/10; s.95, K.25/11; s.95, K.25/12; s.95, K.25/13; s.95, K.25/14; s.95, K.25/15; s.95, K.25/16; s.95, K.25/17; s.95, K.25/18; s.95, K.25/19; s.95, K.25/21; s.95, K.25/22; s.95, K.25/23; s.95, K.25/24; s.95, K.25/25; s.96, K.25/26; s.96, K.25/27; s.96, K.25/28; s.96, K.25/29; s.96, K.25/30; s.96, K.25/31; s.96, K.25/32; s.96, K.25/33; s.96, K.25/40.

Himmat sâhibi oluşu: s.28, K.3/26; s.29, K.3/34; s.38, K.7/19; s.38, K.7/25; s.41, K.8/19; s.44, K.9/30; s.63, K.15/36.

Dış görünüşünün tasviri: s.29, K.3/38; s.29, K.3/39; s.29, K.3/40; s.29, K.3/41; s.29, K.3/42; s.51, K.11/49; s.52, K.11/50; s.52, K.11/51; s.52, K.11/52; s.52, K.11/53; s.52, K.11/56.

Şehzâdeleri münâsebetiyle: s.7, Mesnevî-12; s.81, K.21/18; s.114, MŞSM- 7/8; (3 kez) Necâtî Bey ile münâsebeti: s.28, K.3/32; s.29, K.3/34; s.29, K.3/35; s.29, K.3/46; s.30, K.3/47; s.30, K.3/50; s.38, K.7/29; s.39, K.7/40; s.42, K.8/38; s.42, K.8/39; s.42, K.8/40; s.63, K.15/40; s.45, K.9/48; s.46, K.9/49; s.46, K.9/50; s.46, K.9/51; s.52, K.11/54; s.52, K.11/58; s.52, K.11/59; s.52, K.11/62; s.52, K.11/64; s.53, K.11/65; s.63, K.15/37; s.63, K.15/40; s.63, K.15/41; s.63, K.15/43; s.63, K.15/44; s.78, K.20/52; s.79, K.20/54; s.79, K.20/56; s.79, K.20/58; s.79, K.20/59; s.79, K.20/60; s.96, K.25/39; s.96, K.25/41.

Diğer münâsebetler: s.30, K.3/47; s.30, K.3/48; s.30, K.3/50; s.44, K.9/17; s.45, K.9/42; s.50, K.11/27.

ALÂÜDDEVLE BOZKURT BEY

Şâh İsmâil ile mücâdelesî: s.281, G.222/2.

ŞÂH İSMAİL

Alâüddevle Bozkurt Bey ile mücâdelesî: s.281, G.222/2;

ŞEHZÂDE ABDULLÂH

Yüceliği: s.99, TBSA-1/9; s.99, TBSA- 2/1; s.99, TBSA- 2/2; s.99, TBSA- 2/4; s.100, TBSA- 2/6; s.100, TBSA- 2/8; s.100, TBSA- 2/9; s.100, TBSA- 3/1; s.100, TBSA- 3/2; s.100, TBSA- 3/7; s.100, TBSA- 3/9; s.101, TBSA- 4/1; s.101, TBSA- 4/2; s.101, TBSA- 4/3; s.101, TBSA- 4/4; s.101, TBSA- 4/5; s.101, TBSA- 4/6; s.101, TBSA- 5/1; s.102, TBSA- 5/4; s.104, MŞSA- 3/4; s.104, MŞSA- 3/8.

Cömertliği: s.100, TBSA- 3/3; s.100, TBSA- 3/4; s.100, TBSA- 3/5; s.100, TBSA- 3/6; s.101, TBSA- 3/10; s.101, TBSA- 4/5; s.101, TBSA- 4/7; s.101, TBSA- 4/8; s.102, TBSA-5/2; s.104, MŞSA-3/2; s.105, MŞSA-5/3; s.106, MŞSA-6/3.

Adâleti: s.104, MŞSA- 3/8.

Aklı, fikri, hikmet sâhibi olması: s.99, TBSA- 2/3; s.99, TBSA- 2/5; s.100, TBSA- 2/7; s.100, TBSA- 2/10.

Ahlâkı: s.105, MŞSA-5/4.

Savaşçılığı, kahramanlığı: s.100, TBSA-3/8; s.104, MŞSA-4/4; s.105, MŞSA-4/5; s.105, MŞSA- 4/6; .105, MŞSA- 4/7; s.105, MŞSA- 4/8.

Gençliği, sûreti, güzelliği: s.101, TBSA- 3/11; s.106, MŞSA- 6/4.

Ölümü münâsebetiyle: s.103, MŞSA-1/8; s.103, MŞSA-2/1; s.103, MŞSA-2/2; s.103, MŞSA-2/5; s.103, MŞSA-2/6; s.103, MŞSA-2/8; s.104, MŞSA-3/2; s.104, MŞSA-3/4; s.104, MŞSA-3/5; s.104, MŞSA-3/8; s.104, MŞSA-4/4; s.105, MŞSA-5/5; s.106, MŞSA-6/1; s.106, MŞSA-6/2; s.106, MŞSA-6/3; s.106, MŞSA-6/4; s.106, MŞSA-6/5; s.106, MŞSA-6/6; s.106, MŞSA-6/7; s.106, MŞSA-6/8; s.106, MŞSA-7/1; s.106, MŞSA-7/2; s.106, MŞSA-7/3; s.106, MŞSA-7/4; s.106, MŞSA-7/5; s.107, MŞSA-7/8.

Necâtî Bey ile münâsebeti: s.99, TBSA-1/8; s.101, TBSA- 3/10; s.102, TBSA- 5/3; s.102, TBSA- 5/7; s.102, TBSA- 5/8; s.102, TBSA- 5/9; s.102, TBSA- 5/10.

ŞEHZÂDE MAHMÛD

Yüceliği, diğer şehzâdelerden üstün oluşu, saltanatı: s.7, Mesnevî-13; s.7, Mesnevî-16; s.7, Mesnevî-17; s.7, Mesnevî-18; s.7, Mesnevî-19; s.33, K.5/12; s.54, K.12/11; s.54, K.12/12; s.54, K.12/16; s.54, K.12/18; s.54, K.12/19; s.54, K.12/21; s.54, K.12/22; s.54, K.12/23; s.65, K.16/14; s.65, K.16/15; s.65, K.16/16; s.65, K.16/17; s.65, K.16/18; s.65, K.16/26; s.66, K.16/27; s.66, K.16/28; s.66, K.16/29; s.66, K.16/30; s.66, K.16/31; s.66, K.16/32; s.66, K.16/35; s.66, K.16/36; s.66, K.16/37; s.69, K.18/1; s.69, K.18/2; s.70, K.18/12; s.79, K.21/1; s.80, K.21/8; s.80, K.21/17; s.81, K.21/18; s.81, K.21/19; s.81, K.21/20; s.81, K.21/23; s.81, K.21/28; s.81, K.21/29; s.81, K.21/31; s.81, K.21/32; s.82, s.81, K.21/33; K.21/34; s.82, K.21/35; s.82, K.21/36; s.83, K.21/50; s.83, K.21-2/7; s.85, K.21-2/28; s.85, K.21-2/29; s.85, K.21-2/30; s.85, K.21-2/31; s.85, K.21-2/32; s.85, K.21-2/33; s.88, K.22/27; s.88, K.22/28; s.89, K.22/29; s.89, K.22/30; s.89, K.22/31; s.89, K.22/33; s.89, K.22/35; s.89, K.22/38; s.89, K.22/39; s.89, K.22/40; s.89, K.22/41; s.89, K.22/42; s.89, K.22/43; s.90, K.22/46; s.112, MŞSM-4/7; s.113, MŞSM-5/1; s.113, MŞSM-5/2; s.113, MŞSM-5/3; s.113, MŞSM-5/4; s.113, MŞSM-5/5; s.133, Kıt'a-61/7.

Gençliği, güzelliği, ihtişamı: s.33, K.5/13; s.33, K.5/16; s.33, K.5/17; s.33, K.5/18; s.33, K.5/21; s.34, K.5/25; s.54, K.12/16; s.66, K.16/28; s.82, K.21/37; s.82, K.21/38; s.82, K.21/39; s.82, K.21/40; s.82, K.21/41; s.82, K.21/42; s.82, K.21/43; s.82, K.21/44.

Cömertliği: s.8, Mesnevî-22; s.32, K.5/8; s.33, K.5/15; s.54, K.12/13; s.54, K.12/14; s.55, K.12/27; s.59, K.14/17; s.59, K.14/21; s.59, K.14/22; s.59, K.14/23; s.65, K.16/15; s.65, K.16/22; s.65, K.16/23; s.66, K.16/29; s.66, K.16/38; s.69, K.18/1; s.69, K.18/2; s.69, K.18/3; s.69, K.18/4; s.69, K.18/5; s.70, K.18/6; s.70, K.18/7; s.70, K.18/8; s.70, K.18/9; s.70, K.18/10; s.70, K.18/11; s.70, K.18/12; s.70, K.18/13; s.70, K.18/14; s.70, K.18/15; s.70, K.18/16; s.70, K.18/17; s.70, K.18/18; s.70, K.18/19; s.71, K.18/21; s.71, K.18/22; s.71, K.18/23; s.71, K.18/24; s.71, K.18/25; s.71, K.18/29; s.71, K.18/30; s.71, K.18/32; s.79, K.21/2; s.80, K.21/17; s.81, K.21/30; s.81, K.21/33; s.85, K.21-2/36; s.85, K.21-2/37; s.89, K.22/45; s.113, MŞSM-5/7.

Adâleti: s.33, K.5/11; s.53, K.12/8; s.53, K.12/9; s.54, K.12/15; s.65, K.16/17; s.65, K.16/19; s.65, K.16/21; s.65, K.16/23; s.65, K.16/24; s.65, K.16/25; s.80, K.21/15; s.81, K.21/33; s.85, K.21-2/29; s.85, K.21-2/38; s.85, K.21-2/39; s.89, K.22/32; s.113, MŞSM-5/7.

Ahlâkı: s.33, K.5/10; s.65, K.16/20; s.65, K.16/22.

Savaşçılığı, cesâreti: s.8, Mesnevî-21; s.33, K.5/9; s.33, K.5/19; s.33, K.5/20; s.54, K.12/17; s.54, K.12/20; s.54, K.12/21; s.65, K.16/18; s.80, K.21/4; s.80, K.21/5; s.80, K.21/6; s.80, K.21/7; s.80, K.21/9; s.80, K.21/10; s.80, K.21/11; s.80, K.21/12; s.80, K.21/13; s.80, K.21/14; s.80, K.21/16; s.81, K.21/20; s.81, K.21/21; s.81, K.21/22; s.81, K.21/23; s.81, K.21/24; s.81, K.21/25; s.82, K.21/45; s.83, K.21/51; s.85, K.21-2/34; s.85, K.21-2/35; s.89, K.22/34; s.89, K.22/35; s.89, K.22/36; s.89, K.22/37; s.112, MŞSM-4/5.

Ölümü münâsebetiyle: s.110-114, MŞSM; s.111, MŞSM-2/5; s.112, MŞSM-3/2; s.112, MŞSM-3/3; s.112, MŞSM-4/2; s.112, MŞSM-4/3; s.112, MŞSM-4/4; s.112, MŞSM-4/7; s.113, MŞSM-5/8; s.113, MŞSM-6/1; s.113, MŞSM-6/2; s.113, MŞSM-6/3; s.113, MŞSM-6/4; s.113, MŞSM-6/5; s.114, MŞSM-6/6; s.114, MŞSM-6/7; s.114, MŞSM-6/8; s.114, MŞSM-7/2; s.114, MŞSM-7/3; s.114, MŞSM-7/4; s.114, MŞSM-7/5; s.114, MŞSM-7/6; s.114, MŞSM-7/7; s.116, Târîh.

Necâtî Bey ile münâsebeti: s.33, K.5/22; s.33, K.5/23; s.54, K.12/24; s.55, K.12/27; s.67, K.16/43; s.67, K.16/45; s.86, K.21-2/46; s.86, K.21-2/47; s.86, K.21-2/48; s.86, K.21-2/49; s.86, K.21-2/50; s.86, K.21-2/53; s.86, K.21-2/54; s.86, K.21-2/55; s.86, K.21-2/58; s.89, K.22/45; s.90, K.22/47.

Diğer münâsebetler: s.7, Mesnevî-14; s.7, Mesnevî-15; s.7, Mesnevî-20; s.66, K.16/33; s.66, K.16/34.

NİZÂMÜLMÜLK

Vezirlik makamındaki başarısı münâsebetiyle: s.57, K.13/29.

MAHMÛD PAŞA

Vezirlik makamındaki başarısı münâsebetiyle: s.57, K.13/30.

KOCA DÂVÛD PAŞA

Vezâreti, başarılı oluşu, akli, âdâb ve erkânı: s.56, K.13/15; s.56, K.13/21; s.56, K.13/22; s.57, K.13/25; s.57, K.13/27; s.57, K.13/29; s.57, K.13/30; s.57, K.13/31; s.57, K.13/32; s.57, K.13/33; s.57, K.13/36; s.57, K.13/37.

Yüceliği, heybetli ve haşmetli oluşu: s.56, K.13/14; s.56, K.13/15; s.56, K.13/17; s.56, K.13/18; s.57, K.13/28; s.57, K.13/33.

Cesâreti, hâkimiyeti, savaşıllığı: s.56, K.13/16; s.56, K.13/24; s.57, K.13/26; s.57, K.13/33.

Cömertliği: s.56, K.13/13; s.56, K.13/19; s.56, K.13/20.

Adâleti: s.56, K.13/23.

Necâtî Bey ile münâsebeti: s.57, K.13/34; s.57, K.13/35; s.57, K.13/38; s.57, K.13/39.

ATİK ALİ PAŞA

Vezâreti, yüceliği, heybetli oluşu: s.72, K.19/1; s.72, K.19/5; s.72, K.19/6; s.72, K.19/7; s.72, K.19/8; s.72, K.19/9; s.72, K.19/12; s.73, K.19/25; s.74, K.19/34; s.74, K.19/31; s.74, K.19/37; s.74, K.19/39; s.74, K.19/40.

Cesâreti, hâkimiyeti, gayreti, muvaffakiyeti: s.72, K.19/10; s.72, K.19/11; s.72, K.19/12; s.73, K.19/13; s.73, K.19/14; s.73, K.19/16; s.73, K.19/17; s.73, K.19/18; s.73, K.19/19; s.73, K.19/20; s.73, K.19/21; s.73, K.19/22; s.73, K.19/23; s.73, K.19/26.

Cömertliği: s.72, K.19/2; s.72, K.19/4; s.73, K.19/15; s.73, K.19/24; s.73, K.19/25.

Necâtî Bey ile münâsebeti: s.74, K.19/41; s.75, K.19/45; s.75, K.19/47.

Diğer: s.73, K.19/27; s.73, K.19/28; s.73, K.19/29; s.74, K.19/30; s.74, K.19/32.

KÂSİM PAŞA

Vezâreti, yüceliği, hâkimiyeti: s.68, K.17/15; s.68, K.17/21.

Fikri, tedbiri, muvaffakiyeti: s.68, K.17/17; s.68, K.17/18; s.68, K.17/22; s.69, K.17/25; s.69, K.17/26.

Adâleti, cömertliği ve ahlâkı: s.68, K.17/14; s.68, K.17/16; s.68, K.17/19; s.68, K.17/20; s.69, K.17/27; s.69, K.17/28.

Necâtî Bey münâsebeti: s.68, K.17/13; s.68, K.17/23; s.69, K.17/27; s.69, K.17/29; s.69, K.17/30.

KARAMANÎ MEHMED PAŞA

Vezirliği, yüceliği: s.25, K.2/13; s.25, K.2/14; s.25, K.2/16; s.25, K.2/17; s.26, K.2/31.

Cömertliği, ahlâkı: s.26, K.2/26; s.26, K.2/27; s.26, K.2/28; s.26, K.2/29; s.26, K.2/32.

Zekâsı, akli, tedbirli oluşu, muvaffakiyeti, hâkimiyeti: s.25, K.2/15; s.25, K.2/18; s.25, K.2/19; s.25, K.2/20; s.26, K.2/25; s.26, K.2/29.

Hasımlarının oluşu: s.25, K.2/21.

Adâleti: s.26, K.2/24.

Savaşçılığı, kahramanlığı: s.26, K.2/23.

Necâtî Bey münâsebeti: s.25, K.2/13; s.26, K.2/30; s.26, K.2/31; s.26, K.2/33.

MESÎH PAŞA

Vezâreti, yüceliği: s.47, K.10/17; s.47, K.10/24; s.48, K.10/27; s.48, K.10/28; s.48, K.10/29.

Cömertliği: s.48, K.10/25.

Adâleti: s.47, K.10/15.

Fikirleri, gayreti, hâkimiyeti: s.47, K.10/14; s.47, K.10/17; s.47, K.10/18; s.47, K.10/22; s.47, K.10/23; s.48, K.10/26; s.48, K.10/30; s.48, K.10/31; s.48, K.10/32.

Savaşçılığı: s.47, K.10/19; s.47, K.10/20; s.47, K.10/21.

Necâtî Bey ile münâsebeti: s.48, K.10/34; s.48, K.10/35; s.48, K.10/36.

KOCA MUSTAFÂ PAŞA

Vezâreti ve yüceliği: s.91, K.23/11; s.91, K.23/17; s.91, K.23/22; s.92, K.23/26; s.92, K.23/27; s.107, Terkib-bend 1/7; s.108, Terkib-bend 2/2; s.108, Terkib-bend 2/3; s.108, Terkib-bend 2/4; s.109, Terkib-bend 4/2; s.109, Terkib-bend 4/6; s.117, Kıt'a-1/1; s.117, Kıt'a-1/2; s.118, Kıt'a-1/4.

Fikri, tedbiri, hâkimiyeti: s.91, K.23/12; s.91, K.23/14; s.91, K.23/16; s.91, K.23/21; s.92, K.23/27; s.108, Terkib-bend 2/2; s.108, Terkib-bend 2/5; s.109, Terkib-bend 4/1; s.109, Terkib-bend 4/3; s.109, Terkib-bend 4/5; s.109, Terkib-bend 4/8; s.110, Terkib-bend 5/2; s.110, Terkib-bend 5/3; s.110, Terkib-bend 5/4; s.118, Kıt'a-1/3.

Cömertliği: s.91, K.23/15; s.92, K.23/24; s.92, K.23/25; s.108, Terkib-bend 2/1; s.108, Terkib-bend 2/6; s.109, Terkib-bend 4/1; s.109, Terkib-bend 4/4; s.109, Terkib-bend

4/7; s.109, Terkib-bend 5/1; s.110, Terkib-bend 5/5; s.110, Terkib-bend 5/6; s.118, Kıt'a-1/9; s.118, Kıt'a-1/10.

Savaşçılığı: s.91, K.23/18; s.91, K.23/19; s.91, K.23/20; (3 kez)

Adâleti: s.91, K.23/13.

Yaptırdığı mescit ve diğer hayratları: s.108, Terkib-bend 2/7; s.108, Terkib-bend 2/8; s.108, Terkib-bend 3/1; s.108, Terkib-bend 3/2; s.108, Terkib-bend 3/3; s.108, Terkib-bend 3/4; s.109, Terkib-bend 3/5; s.109, Terkib-bend 3/6; s.109, Terkib-bend 3/7; s.109, Terkib-bend 3/8; s.118, Kıt'a-1/8.

Hastalığı münâsebetiyle: s.118, Kıt'a-1/5; s.118, Kıt'a-1/6; s.118, Kıt'a-1/7; s.118, Kıt'a-1/10; s.118, Kıt'a-1/11.

Necâtî Bey ile münâsebeti: s.91, K.23/10; s.92, K.23/23; s.92, K.23/28; s.92, K.23/29; s.110, Terkib-bend 5/5; s.110, Terkib-bend 5/6; s.110, Terkib-bend 5/7; s.110, Terkib-bend 5/8; s.118, Kıt'a-1/11.

ÂLİMLER VE FİLOZOFLAR

ARİSTO

Büyük İskender'in hocası olması: s.45, K.9/22.

İBN-İ SİNÂ

Eseri münâsebetiyle: s.273, G.206/4.

İMAM GAZALÎ

Eseri münâsebetiyle: s.363, G.360/4.

ZEMAHŞERÎ

Eseri münâsebetiyle: s.409, G.431/7.

İDRİS-İ BİTLİSÎ

Necâtî için "Husrev-i Rum" tâbirini kullanmış olması münâsebetiyle: s.257, G.182/6.

ABDURRAHMAN EFENDİ

İzzeti, yüceliği: s.30, K.4/1; s.30, K.4/2; s.30, K.4/3; s.30, K.4/9; s.31, K.4/13; s.31, K.4/15; s.31, K.4/16.

Din ve devlet adamlığındaki muvaffakiyeti, aklı, hâfızasının mukavemetli oluşu: s.30, K.4/7; s.31, K.4/10; s.31, K.4/11; s.31, K.4/12; s.31, K.4/14; s.31, K.4/19; s.31, K.4/20; s.31, K.4/21; s.31, K.4/23; s.31, K.4/24; s.32, K.4/25.

İlimdeki kudreti, ahlâkı, zühdü: s.10, Nazm; s.30, K.4/4; s.30, K.4/5; s.30, K.4/6; s.30, K.4/8; s.31, K.4/17; s.31, K.4/18; s.31, K.4/22; s.32, K.4/27; s.32, K.4/28.

Hüner sâhibi kimseleri himâye etmesi: s.11, Nazm; s.32, K.4/26.

ŞÂİRLER VE SANATKÂRLAR

HASSAN BİN SÂBİT

Şâirliği münâsebetiyle: s.517, G.594/7.

FİRDEVSÎ

Mahmûd-ı Gaznevî ile olan münâsebeti: s.122, Kıt'a-16/2.

NİZÂMÎ-İ GENCEVÎ

Şâirliği münâsebetiyle: s.533, G.616/5; s.543, G.629/6.

SA'DÎ-İ ŞİRÂZÎ

Şâirliği münâsebetiyle: s.167, G.36/6; s.195, G.82/3; s.209, G.105/6; s.413, G.439/75.

FERÎDÜDDİN ATTÂR

Şâirliği münâsebetiyle: s.455, G.503/7; s.495, G.561/9.

KEMÂLLEDİN-İ İSFAHÂNÎ

Şâirliği münâsebetiyle: s.66, K.16/40; s.306, G.263/9.

EMİR HÜSREV-İ DEHLEVÎ

Şâirliği münâsebetiyle: s.257, G.182/6.

SELMÂN-I SÂVECÎ

Şâirliği münâsebetiyle: s.66, K.16/40; s.183, G.62/7; s.229, G.136/6; s.238, G.151/7.

MOLLA CÂMÎ

Şâirliği münâsebetiyle: s.445, G.488/7-8.

ATÂYÎ (İVAZ PAŞAZÂDE)

Şâirliği münâsebetiyle: s.533, G.616/5.

ŞEYHÎ

Şâirliği münâsebetiyle: s.197, G.84/7; s.238, G.151/7; s.257, G.182/6.

YÂKÛT el-MÛSTA‘SIMÎ

Hattı münâsebetiyle: s.303, G.258/5; s.469, G.524/7; s.477, G.536/4; s.497, G.564/3.

DİĞER TARİHÎ KİŞİLER

NU‘MÂN B. MÛNZİR

Lâlesi münâsebetiyle: s.136, Ferd-71; s.375, G.380/5.

SEYF B. ZÛYEZEN

Kahramanlığı: s.261, G.188/7.

HÂTİM ET-TÂÎ

Cömertliği: s.53, K.12/14; s.69, K.18/5.

EBÛ CEHİL

Kendisine hidâyetin nasip olmaması: s.19, KNR/35.

BERMEK

Soyunun onun adıyla anılıp cömertlikleri münâsebetiyle:s.54, K.12/14.

ESVED EL-ANSÎ

s.261, G.188/7.

EBÜ MÜSLİM

s.122, FERD-17/1.

AYAZ

Gazneli Mahmûd ile olan münâsebeti: s.192, G.76/4; s.289, G.235/4; s.293, G.242/5;
s.474, G.532/2; s.491, G.555/1; s.545, G.634/4.

SARUCA PAŞA

s.135, Kıt'a-69/5.

BÜLBÜL HÂTUN

s.113, MŞSM- 6/2.

HATİBOĞLU SEYYİD AHMED

Necâtî Bey'in muhitindeki şahıslardan olması münâsebetiyle: s.127, Kıt'a-35.

GARİB AHMED

Necâtî Bey'in muhitindeki şahıslardan olması münâsebetiyle:s.127, Kıt'a-35/4.

ŞEYHÎ

Necâtî Bey'in beğendiği kimselerden biri olması münâsebetiyle: s.542, G.629/1-5.

MESTÎ ÇELEBÎ

Necâtî Bey'in beğendiği kimselerden biri olması münâsebetiyle: s.553, G.647/1-7.

MUSTAFÂ

Necâtî Bey'in beğendiği kimselerden biri olması münâsebetiyle: s.145, G.1/1-5.

MEMÎ

Necâtî Bey'in beğendiği kimselerden biri olması münâsebetiyle: s.554, G.650/1-5.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDEBÎ ESERLERİN KAHRAMANLARI

ŞİRİN

s.175, G.50/5; s.231, G.141/1; s.321, G.288/3; s.465, G.519/2; s.474, G.533/1; s.532, G.615/7; s.553, G.648/2.

HÜSREV (PERVÎZ)

s.76, K.20/16; s.120, Kıt'a-8/1; s.175, G.50/5; s.321, G.288/3; s.532, G.615/7; s.553, G.648/2.

FERHÂD

s.120, Kıt'a-8/1; s.140, Ferd-88/1; s.167, G.37/1; s.176, G.51/1; s.219, G.120/4; s.231, G.141/1; s.249, G.168/2; s.251, G.171/2; s.291, G.239/5; s.305, G.262/4; s.313, G.276/2; s.314, G.276/8; s.321, G.288/3; s.348, G.332/7; s.354, G.344/1; s.356, G.347/5; s.395, G.410/5; s.429, G.465/7; s.465, G.519/2; s.474, G.533/1; s.484, G.545/6; s.498, G.565/4; s.502, G.572/3; s.508, G.581/3; s.526, G.607/5; s.532, G.615/7; s.543, G.631/4; s.553, G.648/2.

ŞÂVÛR

s.76, K.20/16.

LEYLÂ (LEYLÎ)

s.87, K.22/10; s.88, K.22/20; s.149, G.7/3; s.192, G.76/4; s.206, G.99/5; s.223, G.126/5; s.307, G.264/4; s.324, G.293/2; s.352, G.339/3; s.367, G.366/1; s.426, G.461/2; s.486, G.548/4.

MECNÛN

s.87, K.22/10; s.88, K.22/20; s.149, G.7/3; s.167, G.36/5; s.192, G.76/4; s.195, G.80/5; s.206, G.99/5; s.223, G.126/5; s.263, G.191/3; s.307, G.264/4; s.313, G.276/2; s.324, G.293/2; s.352, G.339/3; s.352, G.339/7; s.362, G.359/3; s.367, G.366/1; s.414, G.441/1; s.426, G.461/2; s.429, G.465/7; s.486, G.548/4; s.494, G.560/2; s.526, G.607/5; s.537, G.622/9; s.543, G.630/3; s.546, G.635/6; s.547, G.637/1.

ŞEM' U PERVÂNE

s.43, K.9/8; s.150, G.9/2; s.155, G.17/1; s.169, G.39/5; s.171, G.42/6; s.228, G.136/1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARİHÎ-EFSÂNEVÎ ŞAHSİYETLER VE MİTOLOJİK VARLIKLAR

CEM/CEMŞİD

Hükümdârlığı, kudreti: s.35, K.6/26; s.65, K.16/14; s.100, TBSA- 2/9.

Kadehi: s.171, G.43/3; s.209, G.105/2; s.280, G.220/1; s.390, G.403/3; s.500, G.568/7; s.530, G.613/2.

Câm-ı Cihân-nümâsı: s.406, G.427/8.

Meclisi: s.476, G.534/7

DAHĦÂK

Omuzundaki yılanlar münâsebetiyle: s.37, K.7/15.

Saltanatının bin yıl sürmesi: s.171, G.43/2; s.239, G.153/2.

FERÎDUN

Hâkimiyeti ve fazîleti: s.65, K.16/26; s.81, K.21/20.

NERÎMÂN

Kahramanlığı: s.56, K.13/24.

SÂM

Kahramanlığı: s.56, K.13/24.

ZÂL (DESTÂN)

Rüstem'in babası olması: s.65, K.16/13; s.73, K.19/22; s.104, MŞSA- 4/4.

RÜSTEM-İ ZÂL

Kahramanlığı: s.65, K.16/13; s.73, K.19/22; s.104, MŞSA- 4/4; s.306, G.263/8.

KEYKUBAD/ ŞÂH KUBAD

Kadehi: s.52, K.11/64.

Meclisi: s.65, K.16/13.

Hükümdârlığı: s.133, Kıt'a-61/7

KEYHÜSREV

Hükümdârlığı: s.59, K.14/18.

BÎJEN

Kuyuya atılması: s.38, K.7/28.

İSFENDİYÂR/ESFENDİYÂR:

Kahramanlığı: s.105, MŞSA- 4/8.

DÂRÂB

Büyüklüğü, heybeti, haşmetli oluşu: s.378, G.383/10.

İSKENDER

Âb-ı hayât araması: s.38, K.7/18; s.50, K.11/18; s.95, K.25/20; s.112, MŞSM- 3/8;
s.300, G.253/2; s.329, G.301/5.

Yaptırdığı duvar (*sedd-i İskender*) münâsebetiyle: s.72, K.19/3; s.78, K.20/45.
Aynası: s.139, Kıt'a-86/3; s.353, G.342/3; s.462, G.513/4.
Hükümdârlığı: s.44, K.9/22; s.57, K.13/33; s.96, K.25/37; s.213, G.110/5; s.378,
G.383/10.
Kadehi: s.259, G.184/9.

DÂRÂ

Saltanatı, kudereti ve ülkesi: s.57, K.13/33; s.59, K.14/18; s.391, G.404/2.

ERDEVAN

Takındığı hançer münâsebetiyle: s.37, K.7/2.

HÜSREV

Hükümdârlığı, iktidarı: s.44, K.9/19; s.44, K.9/25; s.60, K.14/35; s.66, K.16/31; s.78,
K.20/38; s.79, K.20/53; s.101, TBSA- 3/10; s.112, MŞSM- 4/5; s.146, G.2/7; s.258,
G.183/3.
Meclisi: s.240, G.153/8.
Ülkesi: s.133, Kıt'a-61/2.
Kahramanlığı, savaşçılığı, kudreti: s.49, K.11/12; s.50, K.11/16; s.51, K.11/36; s.52,
K.11/56; s.52, K.11/64.

ZÜLFİCÂN

Takındığı hançer münâsebetiyle: s.37, K.7/4.

ÂFET

s.494, G.560/1; s.522, G.601/2; s.549, G.641/2.

KAYNAKLAR

1. Ana Kaynaklar

Tarlan, Ali Nihat, *Necâtî Beg Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1997.

Tarlan, Ali Nihat, *Ahmed Paşa Divanı*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1966.

2. Diğer Kaynaklar

Açıl, Berat, “Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (2015): 1-29.

Ağırakça, Ahmet, “Gassaniler”, *DİA*, XIII, 397-398.

Akkaya, Hüseyin “Süleyman” (Edebiyat) *DİA*, XXXVIII, 60-62.

Aksoy, Hasan, “Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi”, *DİA*, XXXI, 485-486.

Aksoyak, İsmail Hakkı, “Muhtevâ Yapısı”, *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. Mustafâ İsen. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.

Aksun, Ziya Nur, *Osmanlı Târîhi*, C.1. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.

Albayrak Nurettin, “Eyyüb” (Edebiyat) *DİA*, XII, 17.

_____, “Cem”, *DİA*, VII, 279.

_____, “İsfendiyâr”, *DİA*, XXII, 511.

Algül, Hüseyin, “Esved el-Ansî”, *DİA*, XI, 440-441.

Alıç, Samet, “Alaüddeve (Bozkurt) Bey”, *Kahramanmaraş Ansiklopedisi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayınları, 2016, s.189-194.

Alî Emîrî, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*, Haz. İdris Kadioğlu, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, 2018.

Alper, Ömer Mahir, “İbn-i Sinâ”, *DİA*, XX, 319-322.

Armutlu, Sadık, “Şem‘ ü Pervâne”, *DİA*, XXXVIII, 495.

- Ayan, Hüseyin, *Nesîmî Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanı'nın Tenkitli Metni*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2002.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2016.
- Bayram, Yavuz, "Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 2/4 Fall, (2007): 209-219.
- Bilgin, A. Azmi, "Nesîmi", *DİA*, XXXIII, 3-5.
- Bilgin, Orhan, "Esedî-i Tûsî", *DİA*, XI, 370.
- Bilgin, Serkan, "Necâtî Bey Dîvânı'nda Sosyal Hayat". Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2011.
- Biltekin, Halit, "Şeyhî", *DİA*, XXXIX, 80-82.
- Bolay, Mehmet Naci, *İbn-i Sina*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Bolay, Süleyman Hayri, "Âdem", *DİA*, I, 358-363.
- Bostan, İdris, "Saruca Paşa", *DİA*, XXXVI, 169.
- Cezar, Mustafâ, *Mufassal Osmanlı Târîhi-II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011.
- Çağbayır, Yaşar, *Ötüken Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Çağrıçı, Mustafâ, "Gazzalî", *DİA*, XIII, 489-505.
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Necâtî Bey Dîvânı-Seçmeler*. İstanbul: Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser.
- Çavuşoğlu, Mehmet, *Necâtî Bey Dîvânı'nın Tahlili*. İstanbul: Kitabevi, 2017.
- Çelebi, İlyas, "Şeytan", *DİA*, XXIV, 99-101.
- Çelebi, İlyas, Süleyman Uludağ, "Hızır" *DİA*, XVII, 406-412.
- Çelebioğlu, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1998.
- Çetinkaya, Ülkü, "Divan Şiirinde Sosyal Hayattan Yansımalar: Necâtî ve Hayretî'nin Arpa Kıtlığını Anlatan İki Manzumesi". *Türkbilig* 17 (2009): 47-55.

Çiçekler, Mustafâ, “Sa‘dî Şîrâzî”, *DİA*, XXXV, 405-407.

Demirci, Kürşat, “Dahhâk”, *DİA*, VIII, 408-409.

_____, “Hârût ve Mârût”, *DİA*, XVI, 262-264.

Demirci, Mehmet, “Hakikat-i Muhammediyye”, *DİA*, XV, 179-180.

Durmuş, İsmail, “Leylâ ve Mecnûn”, *DİA*, XXVII, 159-160.

_____, “Mecnûn”, *DİA*, XXVIII, 277-278.

Ece, Selami, “Metin Tamiri”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 51 (2014): 89-109.

Efendioğlu, Mehmet, “Sahâbe”, *DİA*, XXXV, 491-500.

Elmalı, Hüseyin, “Hassân b. Sâbit”, *DİA*, XVI, 399-402.

Emecen, Feridun, “Koca Mustafâ Paşa”, *DİA*, XXVI, 131-133.

_____, *XVI. Asırda Manisa Kazası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Erkan, Mustafâ, “Hüsrev ve Şîrin”, *DİA*, XIX, 53-55.

Erünsal, İsmail E., “Kasım Paşa, Cezerî”, *DİA*, XXIV, 545-546.

Fayda, Mustafâ, “Bilâl-i Habeşî”, *DİA*, VI, 152-153.

_____, “Muhammed”, *DİA*, XXX, 408-423.

_____, “Ebû Bekir”, *DİA*, X, 101-108.

_____, “Hulefâ-yi Râşidîn”, *DİA*, XVIII, 324-338.

_____, “Ömer”, *DİA*, XXXIV, 51-53.

_____, “Seyf b. Züyezen”, *DİA*, XXXVII, 29-30.

Fığlalı, Ethem Ruhi, “Ali”, *DİA*, II, 371-374.

_____, “Hasan”, *DİA*, XVI, 282-285.

_____, “Hüseyin”, *DİA*, XVIII, 518-521.

Güftâ, Hüseyin, “Divan Şiirinde Vakt-i Seher”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Volume: 3 Issue: 15, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı: (Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı): 93-137.

Gündüz, Tufan, “Şâh İsmâil” *DİA*, XXXVIII, 252-255.

Gürel, Rukiye Yakıt, “On Beşinci Yüzyıl Divânlarında Ulü'l-Azm Peygamberler”. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2015.

Harman, Ömer Faruk, “Dâvûd”, *DİA*, IX, 21-24.

_____, “Eyyûb”, *DİA*, XII, 16-17.

_____, “Fir‘avun”, *DİA*, XIII, 121-122.

_____, “Ya‘kûb”, *DİA*, XLIII, 274-276.

_____, “Îsâ”, *DİA*, XXII, 465-472.

_____, “İbrâhim”, *DİA*, XXI, 266-272.

_____, “İlyâs”, *DİA*, XXII, 160-162.

_____, “Kârûn”, *DİA*, XXIV, 519-520.

_____, “Meryem”, *DİA*, XXIX, 236-242.

_____, “Mûsâ”, *DİA*, XXXI, 207-213.

_____, “Nûh”, *DİA*, XXXIII, 224-227.

_____, “Süleymân”, *DİA*, XXXVIII, 56-60.

_____, “Yûsuf”, *DİA*, XLIV, 1-5.

İnalcık, Halil, “Fâtih”, *DİA*, XXVIII, 405-407

_____, “Mehmed II”, *DİA*, XXVIII, 395-407.

_____, “Murâd II”, *DİA*, XXXI, 164-172.

_____, “Osman I”, *DİA*, XXXIII, 443-453.

_____, Şâir ve Patron, İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2016.

İpek, Abdulmuttalip, “Klâsik Türk Şiirinde Gül Redifli Kasîdeler”. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2018.

- İpekten, Haluk, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.
- İpşirli, Mehmet, “Atik Ali Paşa”, *DİA*, IV, 64-65.
- Kanar, Mehmet, “Fırdevsî”, *DİA*, XIII, 125-127.
- _____, “Nizâmî-i Gencevî”, *DİA*, XXXIII, 183-185.
- Kapar, Mehmet Ali, “Ebû Cehil”, *DİA*, X, 117-118.
- Karaismailoğlu, Adnan, “Kemâleddîn-i İsfahânî”, *DİA*, XXV, 233.
- _____, “Selmân-ı Sâvecî”, *DİA*, XXXVI, 446-447.
- Karavelioğlu, Murat Ali, “Necati Beğ’ın Yayınlanmamış Bir Kasidesi”, Ölümlünün 500. Yılında Şâir Necati Beğ Anısına 1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi, İzmit 15-17 Nisan 2009, Kocaeli Belediyesi Kültür Yayınları: 16, İzmit 2009, 281-308.
- Karlığa, H. Bekir, “Gazzalî”, *DİA*, XIII, 518-530.
- Kaya, Bayram Ali, “Necâtî Bey’in Şiir Anlayışı”. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 27 (2012): 143-218.
- _____, “Necâtî Bey”, *DİA*, XXXII, 477-478.
- Kaya, Mahmut, “Aristo”, *DİA*, III, 375-378.
- Kılıç, Mahmud Erol, “Ni‘metullâh-ı Velî”, *DİA*, XXXIII, 133-135.
- Kiraz, Seydi, “Türk İslâm Edebiyatında Bir Peygamber Portresi: Hz. İsâ”, *Ekev Akademi Dergisi* 60 (2014): 261-280.
- Koçan, Abdülhakim, “Divan Şiirinde Hz. İsâ”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009): 69-104.
- Kolbaş, Ozan, “Hayâlî Beg Dîvânı’nda Şahıslar”. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü. 2016.
- Koncu, Hanife, “Yûsuf ile Züleyhâ”, *DİA*, XLIV, 38-40.
- Köprülü, Orhan F., “Abdal”, *DİA*, I, 61.
- Köprülüzade, Mehmed Fuad, “Fâtih Devrinde Edebî Hayat”, *Yeni Mecmua*, (Mayıs/1918): 46.

- Kurnaz Cemal, "Belkıs", *DİA*, V, 422.
- _____, "Ferhad", *DİA*, XII, 383.
- _____, "Hızır", *DİA*, XVII, s.411-412.
- Kurtuluş, Rıza, "Emîr Hüsrev-i Dihlevî", *DİA*, XI, 135-137.
- _____, "Kâniî-i Tûsî", *DİA*, XXIV, 307.
- Kut, Günay, "Ahmed Paşa, Bursalı", *DİA*, II, 111-112.
- Küçükdağ, Yusuf, "Karamânî Mehmed Paşa", *DİA*, XXIV, 449-451.
- Levend, Agâh Sırrı, *Divann Edebiyatı Kelimeler ve Rezimler Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1984.
- Nabi Hadi, *Dictionary of Indo-Persian Literature*. New Delhi: Abhinav Publications, s.458.
- Macit, Muhsin, "Divan Estetiği" *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. Mustafâ İsen. Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*. Haz. Nuri Akbayar, C.1, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Târîhi*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1999.
- Merçil, Erdoğan, "Mahmûd-ı Gaznevî", *DİA*, XXVII, 362-365.
- Mütercim Asım Efendi, *Burhân-ı Katı*. Haz. Mürsel Öztürk, Derya Örs, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Okumuş, Ömer ve Kalkışım, Muhsin, "Klasik Türk Şiirinde Hazret-i İsbâ Kavramı", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/5 (2010): 534-546.
- Okumuş, Ömer, "Câmî, Abdurrahman", *DİA*, VII, 94-99.
- Onay Ahmet Talat, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*. Haz. Cemal Kurnaz. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.
- Öngören, Reşat, "İbrâhim b. Edhem", *DİA*, XXII, 293-295.
- Öz, Mustafâ ve İlhan, Avni, "İmâmet", *DİA*, XXII, 201-203.
- Özaydın, Abdülkerim, "Nizâmülmülk", *DİA*, XXXIII, 194-196.

- Özcan, Abdülkadir, “İdrîs-i Bitlisî”, *DİA*, XXI, 485-488.
- Öztuna, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Târîhi*, C.1. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1994.
- Öztürk, Aslıhan, “Necâtî Bey Divanı’nın Mitolojik ve Efsânevi Şahısları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/52 (2017): 207-214.
- Öztürk, Mustafâ ve Mertoğlu, M. Suat, “Zemahşerî”, *DİA*, XLIV, 235-238.
- Öztürk, Zehra, “Züleyhâ”, *DİA*, XLIV, 552-553.
- Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2015.
- Reindl-Kiel, Hedda, “Rum Mehmed Paşa”, *DİA*, XXXV, 226.
- _____, “Mesih Paşa”, *DİA*, XXIX, 309-310.
- Serin, Muhittin, “Yâkût el-Müsta’sımî”, *DİA*, XLIII, 291-293.
- Sevim, Ali ve Yücel, Yaşar, *Klasik Dönemin Üç Hükümdârı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991.
- Solmaz, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şu’arâsı (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2005.
- Steingass, Francis Joseph, *Persian-English Dictionary*. Beirut: Librairie Du Liban, 1944.
- Sucu, Nurgül, “Necâtî Divanı’nda Peygamberler”, I. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Sempozyumu “Ölümünün 500. Yılında Şâir Necâtî Anısına”, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2009, 604-627.
- Sungurhan, Aysun, “Atâyî/Atâ’î, İvaz Paşazâde”, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=874> (erişim: 21.04.2019).
- Şahinoğlu, M. Nazif, “Attâr, Ferîdüddin”, *DİA*, IV, 95-98.
- Şener, H. İbrâhim, “Kârûn”, *DİA*, XXIV, 520.
- Şentürk, A. Atilla ve Ahmet Kartal *Eski Türk Edebiyatı Târîhi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Şihyeva, Seadet, “Necâtî Şiirinde Nesimi’den Etkilenmenin Boyut ve Biçimleri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 1/2 (2012): 57-86.

- Tekin, Gönül Alpay, “Divan Edebiyatındaki Bâzı Motiflerin Mitolojik Kökenleri”, *Journal of Turkish Studies*, Volume 33/II, Published at the Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University: 2009, 181-200.
- _____, “Türk Edebiyatı: 13-15. Yüzyıllar”, *Osmanlı Uygarlığı*. C.2, Haz. Halil İnalcık, Günsel Renda, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.
- Tekindağ, Şehabettin, “Mahmud Paşa”, *DİA*, XXVII, 376-378.
- Timurtaş, Faruk Kadri, “Türk Edebiyatı (XII-XV Yüzyıllar)”, *Türk Dünyası El Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1976, s.414-464.
- Tolasa, Harun, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1973.
- Tosun, Necdet, “Veysel Karanî”, *DİA*, XLIII, 74-75.
- Tökel, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, İstanbul: Fâtih Sultân Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Tunç, Semra, “Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler”, *The Journal of International Social Research* Volume: 3 Issue: 15, Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı (Prof. Dr. Turgut Karabey Armağanı): 225-259.
- Turan, Şerafettin, “Bâyezîd II”, *DİA*, V, 234-238.
- _____, “Dâvûd Paşa, Koca”, *DİA*, IX, 37-38.
- Tülücü, Süleyman, “Hâtim et-Tâî”, *DİA*, XVI, 472-473.
- Tümer, Günay, “Âzer”, *DİA*, IV, 316-317.
- Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi, “Atâyî”, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977, C.1, s.212.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur’ân-ı Kerim”. <https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf> (13.05.2019)
- Uludağ, Süleyman, “Âl-i Âbâ”, *DİA*, II, 306-307.
- _____, “Hallâc-ı Mansûr”, *DİA*, XV, 377-381.
- Uzun, Mustafâ, “Dahhâk”, *DİA*, VIII, 409.
- _____, “Muhammed”, *DİA*, XXX, 458.
- _____, “Ya’kûb”, *DİA*, XLIII, 276-277.

- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Târihi-II*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Ünver, İsmail, “İskender”, *DİA*, XXII, 557-559.
- Vanlıoğlu, Mehmet, “Kâtibî, Şemseddin”, *DİA*, XXV, 42.
- Yakupoglu, Cevdet, “II. Bâyezîd’in Oğlu Şehzâde Mahmud’un Hayatı ve Faaliyetleri”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi* 6/12 (2010): 321-339.
- Yavuz, Kemal, *Garibnâme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000.
- Yavuz, Salih Sabri, “Livâü’l-Hamd”, *DİA*, XXVII, 200.
- _____, “Mi‘rac”, *DİA*, VI, 513-514.
- Yavuz, Yusuf Şevki ve Ünal, Zeki, “Cebrâil”, *DİA*, VII, 202-204.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Peygamber”, *DİA*, XXXIV, s. 257-262.
- Yazıcı, Tahsin, “Ferîdun”, *DİA*, XII, s.396.
- Yeniterzi, Emine, *Divân Şiirinde Na‘t*. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Yıldırım, Ali, “Sen Olmasaydın Felekleri Yaratmazdım Hadis-i Kudsîsinin Klasik Şiire Yansımaları”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2018): 154-168.
- Yıldırım, Nimet, “Rüstem-i Zâl”, *DİA*, XXXV, 294-295.
- _____, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008.
- _____, *İran Mitolojisi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Ebû Müslim-i Horasânî”, *DİA*, X, 197-199.
- _____, “Bermekiler”, *DİA*, V, 517-520.
- Yiğit, İsmail, “Osman”, *DİA*, XXXIII, 438-443.
- Yüçetürk, Orhan Seyfi, “Belkıs”, *DİA*, V, 421-422.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı, Soyadı	Volkan		ARSLAN
Doğum Yeri ve Yılı	Kelkit/Gümüşhane		06.06.1984
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
ve Düzeyi	Orta		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2000	2004	Gümüşhane Mareşal Çakmak Anadolu Öğretmen Lisesi
Lisans	2004	2008	Marmara Üniversitesi
Yüksek Lisans	2016	2019	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum/lar	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	2008		Kalem Vakfı Okulları
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayımlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):	varslanv@gmail.com		
Tarih			12.06.2019
İmza			Volkan Arslan
Adı Soyadı			

